ՋՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՄԱՅԻՍ 2
MERCREDI
2 MAI
1990

LE NUMERO : 4,00 F

ՀԱՅՐԱՆԴ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
83. RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48 00 06 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E
ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 800 Ֆ· — Վեցամսեայ : 410 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·100 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

65ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.265 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 65e ANNÉE — No 17.265

ԵՐԵՒԱՆ

ՄԱՐԳԱՐԵԱՆՑ ԿԸ ՀՐԱԺԱՐԻ

ՎԵՐՋՆԱԿԱՆ ՈՐՈՇՈՒՄ
ՄԱՅԻՍ 3–ԻՆ

ԱԽԱԼՑԽԱ

ՄԻՋԱԴԷՊ
ՀԱՅ ՎԱՐՈՐԴ ՄԸ ԾԱՆՐՕՐԷՆ ՎԻՐԱՒՈՐՈՒԱԾ

ԱՐՑԱԽ

20 ՀՈԳԻ ՁԵՐԲԱԿԱԼՈՒԱԾ

Ռ. ՔՈՉԱՐԵԱՆ «ՏՆԱՅԻՆ ԿԱՂԱՆՔ»Ի ՏԱԿ

Մթնոլորտը բաւական լարուած կը մնայ Սեպտեմբերեանէն Երեւան, հակառակ Ապրիլ 30–ի եւ Մայիս 1–ի օրհնական օրերուն: Ինչպէս գրած էինք մեր նախորդ թիւով, Ուրբաթ օր երկու յայտարարական միջինկներ նախատեսուած էին Արցախի դէպքերուն առթիւ: Երկուքին յայտարարած է երրորդ մը Շաբաթ օր, միշտ քանի մը հարիւր հազար հոգիի մասնակցութեամբ: Ուրբաթ օր ալ, կը պահանջուէր Գերագոյն Խորհուրդի արտակարգ նստաշրջան, Շաբաթ օր պահանջը կրկնուած է եւ 60 երեսփոխաններ հաւաքուած են չէնքին առջեւ: Ի վերջոյ, նախագահութիւնը որոշած է արտակարգ նստաշրջան գումարել Կիրակի, Ապրիլ 29, ժամը 14-ին: Միջինկներու ընթացքին բազմաթիւ ելոյթներ եղած են, հիմնական կեդրոնով կեդրոնանալով Արցախի վրայ, բայց նաեւ ընտրութիւններու վրայ, որովհետեւ ապօրինութիւնները կը չարունակուին նաեւ Վրաստանի հետ հարցերու: Արդարեւ, Ապրիլ 27–ի իրիկունը բաւական լուրջ միջադէպ մը պատահած է Ախալցխա: Երեք բեռնատար կառքեր, որոնք կը տեղափոխէին բժշկական օգնութեան սարքեր ազգեակ վայրերու համար Ախալքալաք – Ախալցխա ճամբով անորոշ պայմաններու մէջ, արգելքի հանդիպացած են իրենց ճամբան չարունակելու, Վրացիները կեցուցած ըլլալով կառքերը: Պարզ չէ թէ ինչ պայմաններու մէջ, կրակ ալ բացուած է եւ դրուխէն չաո ծանրօրէն վիրաւորուած է առաջին բեռնատար կառքին վարորդը եւ Թիֆլիսի հիւանդանոցը փոխադրուած:

Կիրակի օրուան նստաշրջանը, բացուած ուրեմն ժամը 14–ին եւ յանուն ՀՀՇ–ի առաջարկուած է նախագիծ մը, ուր կը ներկայացուին կարգ մը պահանջներ, ոմոնց կարգին. –

- Վերցնել արտակարգ վիճակի դրութիւնը Արցախէն, դուրս հանել տալ զինուորականները եւ արտակարգ վիճակ դնել միայն մարզի եւ Ադրբեջանի սահմանային շրջանները: Վերականգնել մարզային Խորհուրդի եւ բոլոր հանրային կազմակերպութեանց գործունէութիւնը, վերջ տալ հրամանատարութեան միջամտութիւններուն:

- Կասեցնել Ադրբեջանի Գերագոյն Խորհուրդի Ապրիլ 21–ի որոշման գործադրութիւնը, այդ որոշումը կը ձգտի միայն վիժեցնել Արցախի հայ բնակչութեան ինքնորոշման իրաւունքը (հարցը կը վերաբերի Նոալուն եւ Կրկժանը քաղաքի վերածել, տես «Յառաջ»՝ Ապրիլ 26): Վերջ տալ տնտեսական շրջափակումին, ապահովել հաղորդակցութիւնը Լաչին – Ստեփանակերտ ճամբով:

- Անճնական պատասխանատուութեան կանչել Արցախի հրամանատար Սաֆոնովը, հայ ժողովուրդի ազգային արժանապատուութիւնը վիրաւորած ըլլալուն համար, Ապրիլ 24–ի ոդեկոչման կապակցութեամբ:

- Որոշումներ տալ նաեւ Հայաստանի մասին: Նախ ընդել զարնան զօրակոչը: Պաշտօնէ հանել բոլոր այն անձերը որոնք նշանակուած են Մոսկուայի կողմէ:

Այս նիստին, Կիրակի օր, միայն մէկ կէտ կ'ընդունուէր՝ կասեցնել զարնանային զօրակոչը Հայաստան: Միւս բոլոր հարցերու քննարկումը կը յետաձգուէր Մայիս 3–ին, երբ նստաշրջանը կը վերսկսի: Այս նիստին իր հրաժարականը ներկայացուցած է Հայաստանի վարչապետը՝ Վլադիմիր Մարգարեանց, բայց այս հարցի ալ քննարկումը ձգուած է Մայիս 3–ին:

Այլ առաջարկ մը ըրած են կարգ մը եբեսփոխաններ՝ նախագահի դրութիւն մը ստեղծել եւ այդ պաշտօնին նշանակել Մովսիսեանը, այս ընտրութիւնն ալ կատարելով Մայիս 10-ին, ինչ որ կը նշանակէ 10 օրուան համար, քանի որ ընտրութիւններու թուականն է Մայիս 20: Այս առաջարկին դէմ արտայայտուած են, Կիրակի իրիկուն ալ միջինկի մը ընթացքին ՀՀՇ–ի անդամները, չեչտելով գլխաւորաբար, որ քաղաքական դեկավար մը պէտք չէ նախագահ ըլլայ, ապա՝ եթէ նախագահ մը պիտի ունենայ Հայաստանը, այդ պէտք է ըլլայ ուղղակի ընտրութեամբ:

Հուսկ, Երկուշաբթի առաւօտ, Երեւանէն հեռաձայնով առած մեր տեղեկութիւնները կը վերաբերէին նաեւ Արցախի: Ապրիլ 26-էն ցայսօր ձերբակալուած են 20 հոգի (ներառեալ առաջին 6–երը) եւ ասոնց մէկ մասը, արդէն իսկ Ռուսաստան ղրկուած են: Ինչ որ ամէնէն վրդովեցուցիչն է սակայն, Ռոպէր Քոչարեանի նկատմամբ արուած որոշումն է: Արդարեւ, ան որ Փետրուար 14–ին Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի նախագահութեան անդամ ընտրուած էր Ռաֆայէլ Ղազարեանի, Հրաչիկ Սիմոնեանի եւ Լեւոն Տէր – Պետրոսեանի հետ, «անցային կալանքի» դատապարտուած է: Հակառակ այս պարագային, Ռ. Քոչարեան որոշած էր Երեւան երթալ կիրակի օր իսկ, քանի որ արտակարգ նստաշրջան կար, բայց չէր կրցած անմիջապէս օդին հետեւանքով թռան չկար, ուրեմն պիտի ջանար երթալ երկուշաբթի, եթէ վերջին պահուն «անհամութիւն» մը չպատահէր:

× Գ.Խ.ի նստաշրջանի ընթացքին դիտողութիւն եղած է նաեւ Յուսիկ Յարութիւնեանի պաշտօնազրկման մասին, կեդրոնական Կոմիտէի կողմէ: Պատասխան արուած է թէ ենթական ինք ուզած է քաշուիլ: Որոշուած է Մայիս 3–ին, հրաւիրել Յ. Յարութիւնեանը որ ինք յայտնէ թէ ճիշդ է՞:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԼԱՆՏԼՍՊԵՐԿԻՍ դրական կը դնէ Միքեթեան – Քոհլ նախաձեռնութիւնը, որ կը չարունակէ չատ բուռն քննադատութիւններու առիթ տալ Ֆրանսայի մէջ, ընդդի-

(Շար·ը Դ· էջ)

ՄԱՅԻՍ ՄԷԿ–ի աշխատանքի տօնին առթիւ «Յառաջ» լոյս չի տեսներ: Մեր յաջորդ թիւը՝ Հինգշաբթի, Մայիս 3:

ASSEMBLEE NATIONALE

RECONNAISSANCE DU GÉNOCIDE ARMÉNIEN

Séance du Mercredi 25 AVRIL

J. POPEREN :
Ministre chargé des relations avec le Parlement

«La tragédie arménienne fut, effectivement, le premier génocide du siècle»

M. le Président — En dépit de l'importance du sujet, l'orateur devra poser sa question en quelques secondes...

M. Hermier — Hier, c'était le soixante quinzième anniversaire du génocide arménien de 1915. Voilà des années que le groupe communiste, en particulier par la voie de M. Ducoloné, agit dans cette assemblée pour que le gouvernement reconnaisse ces crimes contre l'humanité.

Nous partageons l'émotion de la communauté arménienne face aux terribles évènements survenus dans le Caucase. Nous avons toujours condamné la violence, la haine, les pogroms. Nous avons toujours prêché pour une solution politique, pacifique, qui cadre avec les droits du peuple arménien. Mais que la France reconnaisse enfin le premier génocide des temps modernes de manière qu'inscrit dans les mémoires, le crime ne se renouvelle plus! Inscrivons cetet reconnaissance dans la loi et prévoyons chaque année une date de commémoration sur le territoire national.

La France doit aussi aider à la reconnaissance internationale du génocide et agir auprès de la Turquie qui se refuse toujours à en reconnaître la réalité et persiste à faire disparaître toute trace «d'arménité» de la partie arménienne de son territoire. Il est donc grand temps d'inscrire une proposition à ce sujet à l'ordre du jour de l'Assemblée. La France des droits de l'homme le doit à ses fils d'origine arménienne qui ont tant donné pour sa liberté, et à ce pays qu'on a voulu rayer de l'histoire d'un trait de sang. (*Applaudissements sur les bancs du groupe communiste*).

M. Devedjian — Très bien.

M. Poperen, ministre chargé des Relations avec le Parlement — La tragédie arménienne fut, effectivement, le premier génocide du siècle. Ayant représenté une circonscription et demeurant maire d'une ville où est installé une nombreuse et vivante communauté d'origine arménienne, je suis particulièrement sensible à cette question et à la nécessité d'agir et chez nous et sur le plan international. Tel est, vous le savez, le souci du gouvernement, tel a été depuis longtemps celui du Président de la République dont la déclaration à Vienne en janvier 1984 était sans équivoque et engageait dès lors toute la politique de la France. Il ne m'appartient pas de juger d'une éventuelle initiative parlementaire que vous avez évoquée. Son esprit correspond à coup sûr à la politique que nous menons.

M. Hermier — Nous avons une proposition de loi, faites la venir à l'ordre du jour.

M. le Ministre chargé des Relations avec le Parlement — Vous connaissez la procédure. Si la conférence des Présidents envisage de la retenir, en tant que représentant du gouvernement, je ne m'y montrerai pas défavorable. Mais je ne me sens pas en droit d'en dire plus : respectons la procédure parlementaire.

Je rappellerai seulement que le gouvernement français a effectué bien des démarches qui se sont heurtées aux réticences —le mot est faible— de certains pays, en vue de faire reconnaître le génocide au niveau international. Nous avons multiplié les démarches auprès de l'actuel gouvernement turc —auquel on ne saurait sans injustice, vous en conviendrez, faire porter la responsabilité des évènements de 1915. Nous avons salué l'ouverture aux chercheurs des archives ottomanes concernant le sujet. Il y a plus à faire pour que le gouvernement turc abolisse peu à peu les mesures répressives qu'un autre membre du gouvernement déplorait ici-même la semaine dernière. Ce sera le résultat d'une action internationale à laquelle la France prendra toute sa part. Le gouvernement français a aussi manifesté sa solidarté avec les prisonniers politiques turcs qui viennent d'entamer une grève de la faim. Qu'il s'agisse du développement des libertés démocratiques en Turquie ou de la reconnaissance internationale du génocide arménien, le gouvernement répond donc très largement à vos préoccupations. (*Applaudissements sur les bancs du groupe socialiste*).

NDLR. — Ajoutons que dans ce même contexte, M. André Santini, député et maire d'Issy-les-Moulineaux a posé la question écrite suivante à M. le Premier Ministre. -

QUESTION ECRITE

Au moment où la communauté arménienne de France vient de célébrer le 75ème anniversaire du génocide, *André Santini* demande à Monsieur le Premier Ministre de ne pas oublier le sort des Arméniens persécutés.

Au cours d'un récent entretien, Monseigneur Barkev Mardirossian, nouvel archevêque des Arméniens du Karabagh, lui a exprimé ses plus vives inquiétudes pour la population de cette province, qui isolée et affamée par le blocus azéri, et vivant dans la peur de nouveaux pogroms, ne voit plus de salut que dans le soulèvement armé.

Devant la mort lente à laquelle ce blocus et les menaces d'aggravation du conflit condamnent le Karabagh, et face à l'apparente passivité des autorités soviétiques, il lui demande la nature des actions concrètes menées par le gouvernement pour empêcher un nouveau génocide.

ՊԵԼՃԻՈՅ ՀԱՅՑ. ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ ՕԾՈՒՄԸ

Պելճիոյ Հայ Առաքելական առաջին եկեղեցւոյ օծումը կը կատարուի Կիրակի, Մայիս 6, ժամը 10·30-ին ձեռամբ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին եւ ի ներկայութեան կրօնական թէ աշխարհական անձնաւորութեանց: Առաջին անգամն է նաեւ որ Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ պերազգեստ պատ մը Պելճիա կ'այցելէ:

Վազգէն Ա. Մոսկուայի եւ Փարիզի համբաւ Պրիւքսէլի Զաւէնթէմ օդակայանը կը ժամանէ Հինգշաբթի օր, Մայիս 3, ժամը 13·50-ին եւ Պրիւքսէլ կը մնայ մինչեւ Մայիս 9, ուրկէ կ'անցնի Փարիզ, նոյն օրը:

Այս արարողութեան ներկայ պիտի ըլլայ նաեւ Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոս՝ Գարեգին Բ.:

Պրիւքսէլի նորակառոյց Եկեղեցւոյ հասցէն է.–

1 A, rue Kindermans
IXELLES, BRUXELLES

ՀՈՂԻՆ ՎՐԱՅ ՄՆԱԼՈՒ ՅԱՂԹԱՆԱԿԸ

«Ազանդարդ»ի Ապրիլ 13-ի թիւին առաջին էջին վրայ հրատարակուած է Արցախի դրօշներուն դիմումը, մարզէն դուրս ապրող բոլոր Արցախցիներուն ուղղուած։

Մէկ բան կ'ըսուի հոն, բաւական չեզա ու կորուկ· «վերադարձէ՛ք»։ Դիմումը ճարահատ մօր մը ճիչը կը յիշեցնէ տեղ - տեղ· այդ մայրը՝ Արցախը կ'ըսէ· – «վերադարձէ՛ք ... դարձէ՛ք ձեր գերդաստանով, ձեր տուն ու օջախով, ձեր մեծ ու փոքրով։ Թող ձեր կարօտից ճաճած ճանապարհները ձորից բանուկ դառնան, թող ձեր հայրական տների պատերից ուր դեռ ձեզանից շատ շատերի ճկարները են փոշեծածկ, անհետական սարդոստայնները, ձեր մանկութեան խաղավայրերում թող ձեր զաւակները ու թոռները խաղան»։

Վերադարձի կանչը մայրական կարօտի կանչ ըլլալէ աւելի տագնապի չեզա մը կը մատնէ։ «Արցախի ապագան ձեզանից իւրաքանչիւրի վճռորոշ քայլից է կախուած։ Իւրաքանչիւրի»։ Ու իւրաքանչիւրը անհրաժեշտ ներկայութիւն են այսօր Արցախի ճգնաժամէն ելքին համար։

«Արցախն աճառիկ բերդ է։ Աւելի բերդանաւիճ։

Արցախը Մայր Հայաստանի սիրտ ամբոցն է։ Աւելի ամրանաւիճ *կ'ըսէ դիմումը։ Հայաստան ծանր ժամանակներ կ'ապրի։ Արցախցին չի կրնար մայր ժողովուրդի հոգերէն ու ցաւերէն հեռու մնալ։ Ու ցաւին մասնակցութիւնը, զայն կրելը մէկ ձեւ ունի։* «Արցախցին պիտի լինի Արցախում»։ *Հակառակ պարագային* «բոլոր կոչերն ու խօսքերը, երդումներն ու հաւաստիացումները սուտ են ինչ - որ տեղ անգամ վիրաւորական, անվայելուչ»։

Այսօր նոր շրջանի մը սկիզբն է, «նոր ժամանակներ են սկսւում հայրենի Արցախի համար· եկէ՛ք, մեր հայրենի հողը թող մեզանով ծաղկի»։

Արցախի գրական կազմակերպութեան դիմումը կ'աւարտի այնքան սպասուած յաղթանակին ահմանումով· «մեր հողի վրայ մեր մնալը հէնց ինքը յաղթանակն է»։

*Հետզհետէ պիտի ըլլար դիտնալ թէ ազրբէջանական թերթերուն մէջ ալ նման դիմումներ կը հրատարակուի՞ն, երբ Շուշիի ու Ղարաբաղի ազրբէջանական դիւղերու թուրք բնակչութեան թիւը աւելցնելու գործօն աշխատանք կը տարուի։ Թէեւ այս մասին հասած լուրերը դիմումներու, կոչերու անհրաժեշտութիւնը չեն զգացներ, քանի որ ուղղակի կը խօսին կատարուածին մասին։ Ազրբէջան չի բացառեր, շրջանի պատկանելիութեան հնճիռը բնակչութեան ինքնորոշման իրաւունքին կիրարկումով քակելու հաւանականութիւնը։ ապահովաբար այսօրուան մերժումներուն, անտեղիտալի կեցուածքին, *թողջին եաին կայ այդ իրաւունքը յարգելու հարկադրանքին ենթարկուելիք պահուն սպասումը։ ու իր դիտցած ձեւով՝ ազերի գաղթականներ փոխադրելով Արցախ, կ'արժեւորէ սպասումի շրջանը։ Վերջին ապացոյցները ունեցած Կրկժանով ու Խոջալուով։ Աւտր դուզահեռ, իր ամբողջ կարելին ըրաւ ու կ'ընէ արգելք հանդիսանալու համար Ազրբէջանէն վտարուած Հայերու հոն կայք հաստատելուն։*

Այս պարագաներուն մէջ, կ'անդիտանանք մեր ճակատին տեղաչարժները· վերջին երկու տարուան ընթացքին քանի՞ հոգի կրցաւ արդեօք – եթէ կրցաւ – վերանակ Խորհրդային Միութեան անկիւնները թափառելու, Արցախ մտնել ու հոն հաստատուիլ։ Ըստ երեւոյթին, մեծ պէտք չէ ըլլայ թիւը, քանի որ նման դիմումներով չանք կը թափուի քիչ խօսքով շատ բան հասկցնելու։

Կատարուած իրողութեան դէմ, բարեխնա սա դիմումագիրները։ Որքան անհատապր թեւերով կ'ընթանան յաճախ մեր համեմատականները։

ԱՐՓԻ ԹՈՓՈՅԵԱՆ

ԹԱՆԿԱՐԾԱԿ ԳԱՆՁԸ

ԽՄԲ· – Անտռնիա Մահարիի այս դառն հիւմուրով լեցուն յուշերը լոյս տեսած են «Նորք»ի մէջ (1989 Հոկտեմբեր) Անահիտ Յովսէփեանի թարգմանութեամբ։ Կը ներկայացնենք արեւմտահայերէնով·–

***

Փայտէ էր, հին, բաւական մաշած, մեծաճաւալ ու ծանր, նախապէս հաւանաբար սրճաղոյն եղած էր։ Վրան ժանգոտած կղպանք մը կար։ Բաւական ազդեցիկ, տարօրինակ ու անսովոր տեսքը հեռուոր ժամանակներու ... անցեալ դարերու ճամբորդները կը յիշեցնէր, եւ ոչ թէ Ի· դարու։ Բայց չզարմանաք, եթէ ըսեմ որ այդ ճամպրուկը Ի· դարու ծըննունդ է։

Իսկ ի՞նչ կայ մէջը։ Ահա կղպանքը ուշադրութեամբ կը հանեմ, ճամպրուկը կը բանամ դալկացող սիրով։ Եւ հոն ամբողջ ժառանգութիւն մըն է։ Թանկարժէք գանձ ... սառլինեան ողջ ժամանակաշրջանը։ Ահա անորոշ գոյնով բամպակէ հին բաճկոն մը, զոր կը հագնէին աքսորականները։ Նոյն տեսակի բամպակէ տափատ մը։ Ձմեռնային գլխարկ մը, չես հասկնար թափառաշրջիկի, կառապանի թէ բանուորի...։ Քեփի մը (գլխարկ), նոյնպէս անհասկնալի՝ գոյնով, ծագումով կամ ազգութեամբ։ Մոխրագոյն հին շապիկ մը՝ վրան հինգ կոճակով ... բոլորն ալ տարբեր գոյնի ու տեսակի։ Ինչպէս նաեւ զոյգ մը հին, կարկտած երկարաճիտ կօշիկ, կարծես թէ սեւ գոյնի... Ու վերջապէս ոչխարի մորթէ շինուած ձեռնոցներ՝ ինչպէս էսքիմոներունը։

Ահա բոլորը։ Ահա այդ փայտէ հին ճամպրուկին պարունակութիւնը, զոր մինչ կը համարինք թանկարժէք գանձ։

Հիմա եկէք տեսնենք թէ այն ուրկէ հասեր է մեր կողմերը։ Ի՞նչ կապ ունի բամպակէ այդ բաճկոնը եւ հաստ կտորէ կարուած երկարաճիտ կօշիկը մեր տաք եղանակին հետ։ Եւ ընդհանրապէս, այդ ճամպրուկին պարունակութիւնը, ճամպրուկ մը որ այստեղացի չէ ու կասկածելի ծագում ունի։

Որքան ալ տարօրինակ է, բայց ճամպրուկը Հայաստանի համար արժէք կը ներկայացնէ։ Ան երկար տարիներ բանաստեղծ – նահատակին ուղեկիցը եղած է Սիբիրի ճամբաներուն վրայ։ Չէ՞ որ բանաստեղծին հետ, բանտարկեալներու մեծ բանակի մը հետ, սիբիրեան դաժան սառնամանիքին ոտքով ու ապրանքատար չակոններու մէջ, տասնեակ օր ու գիշեր հարիւրաւոր քիլոմեթրեր կտրած է ան։

Անշուշտ, ճամպրուկին համար աւելի դիւրին էր քան բանաստեղծին, ան չէր քալեր, զայն կը տանէին։ Թուլակազմ, նիհար բանաստեղծը իր ուսերուն վրայ կը կրէր ոչ միայն ծանր ճամպրուկը, այլեւ իր դաժան ճակատագիրը։

Ահա առաքման կէտին վրայ կը տեսնենք մեր ճամբորդները՝ փայտէ ճամպրուկը եւ բանաստեղծ – նահատակը՝ կրասնոյարսկի երկրամաս, քաղաք Մարիինսկի։ Տեղ մը, ուրկէ անցեր են Ի· դարու հարիւր հազարաւոր սարսուռները, սառլինեան ժամանակաշրջանի դժբախտ բանտարկեալները՝ անոր «խմաստուն» քաղաքականութեան զոհերը։ Իսկ որքա՜ն շատ էին այդ զոհերը։ Շատ էին նաեւ առաքման կէտերը, բոլորը չես կրնար թուարկել ... Գիշեր ու զօր հոն կ'եռար աշխատանքը։ Եւ մեզի կը թուէր թէ ամբողջ աշխարհը միայն ատով զբաղած էր՝ որպէսզի տեսակաւորէ կենդանի ապրանքը՝ անվճար աշխատուժը։ Կը տեսակաւորէին ու կը նետէին ուր որ պատահէր։

Որո՞ւն չէիր հանդիպեր հոն։ Մեր եղբայրական հանրապետութիւններուն բոլոր ազգութիւններէն՝ ի հարկէ, բոլորն ալ ազատագրուած կապիտալիստական լուծէն ... Բարձրահասակ, բայց զոյն մազերով ու կապուտաչեայ Լիտվացիներուն ... եւ անոնց քոյրերուն։ Բոլորը մոայլ են, տխուր, մտածկոտ...

Ահա խարտեաշ մազերով Լատիշները եւ Լատիչուհիները։ Ինչպէս նաեւ բարձրահասակ Էստոնացիները եւ Էստոնուհիները ... Երեք պալթեան Հանրապետութիւնները հոն միաւորուած էին, կը ջանային իրարու աւելի մօտ ըլլալ...

Ահա Հայկական Խորհրդային Սոցիալիստական Հանրապետութիւնը՝ գանգրահեր, սեւաչ ... Անընդհատ կը լսէիր· «Բարեւ, Աչոտ», «Բարեւ Դուրգէն ջան։ Դու կ՞ել ես էատեղ»։ «Ինչպէս տեսնում ես, սիրելի Աչոտ։ Էսօրուայ օրը էլ ո՞ւր պիտի լինեմ, եթէ ոչ էատեղ։ Գիտե՞ս Աչոտ, Գրիգոր Զուբարեանն էլ է էատեղ ... Ես արդէն տեսել եմ նրան»։ «Մի՞թէ»։

Քիչ մը անդին պեխաւոր ու ինքնավստահ Վրացիներու խումբն է։ Իսկ ասոնք անոնց սիրելի հարեւաններն են՝ Ադրբեջանցիները ... Այս երեք կովկասեան Հանրապետութիւնները նոյնպէս միաւորուելիր էին եւ ... համերաշխ էին ինչպէս երբեք։

Հրէական «միացեալ Հանրապետութիւն»ն ալ իր տեղն է։ Մեր եղբայրական Հանրապետութիւններու կազմին մէջ այն չկայ ... Բայց առաքման կէտերուն ու Սիբիրի ճամբաներուն մէջ հրէական Հանրապետութիւնը կազմաւորուեցաւ։ Հին ազգի մը ներկայացուցիչներ են, մեծ խելքի տէր մարդիկ։ Ոմանք արդէն ալեհեր են, միւսները դեռ սեւահեր են, երիտասարդ, նոյնիսկ պատանի. մոայլ, խոժոռ ու ինքնամփոփ...

Հարազատ Բելոռուսիան նոյնպէս այստեղ է։ Ինչո՞ւ այստեղ պիտի չըլլայ, եթէ մեր եղբայրական Հանրապետութիւններու կազմին մէջ է։ Շատերը երիտասարդներ են ... Անշուշտ, կան նաեւ ազդեցիկ անձեր։

Թանկագին Ուկրանիան ալ եւս չի մնար միւսներէն ... Ան ալ Սիբիր, առաքման կէտեր ղրկած է իր լաւագոյն երիտասարդները ... կան նաեւ վեթերաններ։

Ահա եւ միջինասիական Հանրապետութիւնները, նեղ աչքերով, լայն այտոսկրերով, ագնիւ, համեստ ու համբերատար...

Ամենամեծ՝ ռուս ազգին ներկայացուցիչները, մեր մեծ եղբայրները եւ, հարկաւ, քոյրերը ... Այո, ինչ համեմի հանդիպումներ։ Տարբեր դէմքեր, տարբեր լեզուներ, տարբեր մասնագիտութիւններ, տարբեր աշխարհահայեացքներ ... Բայց այստեղ բոլորը միացած էին մէկ միասնական ընտանիքի մէջ ... եւ անընդհատ միայն մէկ բանի մասին կը մտածէին ... (Բայց թէ ինչ կը մտածէին, թող առայժմ գաղտնիք մնայ)։ Ահա թէ ուր է իսկական ինտերնացիոնալիզմը։ Կեցցէ՛ ընկեր Ստալինի «իմաստուն» քաղաքականութիւնը, որ այսպէս բոլորս համախմբեց։

Շնորհակալութիւն եւ ուռա՛...

Ճշմարիտ է որ Ամերիկացի, Ֆրանսացի (Գերմանացիները արդէն հոս էին), Շուէտացի և ուրիշ ազգերու ներկայացուցիչներու պակաս կար ... Անոնք ինչո՞վ մեզմէ լաւ են։ Բայց աւաղ, աւաղ ... Այդ պահուն դեռ անոնց չէ տրուած ... գուցէ յետագային ... երբ գանոնք ալ կ'ազատագրեն կապիտալիզմի լուծէն։

Կը սկսին անուններով կանչել, կը տառգեն՝ ոեւէ մէկը փախած չըլլա՞յ։ Իսկ չունները՝ բակին եւ չէնքին մէջ, չորքոտանի չունները ... ինչպէս նաեւ երկոտանի, – մեր ամէն մէկ քայլին կը հսկեն։

Անուանականչ· «Ամէմեան Գուրգէն Գրիգորեւիչ»· «Հոս եմ», – փայտէ ձայնով կը պատասխանէ փայտէ ճամպրուկը։ Հայկական հանրապետութիւնը իրար անցաւ։ «Եղբայրներ, ախր սա Գուրգէն Մահարին է։ Մեր տաղանդաւոր բանաստեղծը, Զարենցի ընկերը...»։

«Դովուդէյտիս Եողաս»։ «Հոս եմ», – կը պատասխանէ ցած ձայն մը։ Հիմա ալ Լիտվացիները յուզուեցան։ «Չէ որ սա մեր յայտնի փրոֆիւսէօրն է։ Հրաշալի, բիւրեղեայ մարդ է։ Աւ՜ն ինչու հոս է»։ Բայց այդպէս ալ պատասխան չստացան։

«Տէյֆ Մոչէ»։ «Հոս եմ», – հրէական ակնյայտ առոգանութեամբ կը պատասխանէ ձայնը։ Հրէական «միացեալ Հանրապետութիւն»ը ազմկեց, փոթորկեցաւ։ «Մայն Կոթ, Մեր Տէյֆը, հրեայ բանաստեղծը, Մեր մեծ հրեայ բանաստեղծը»։ Հրեաները յուզուեցան, կարծես կ'ուզէին ծափահարել Տէյֆը, բայց ուշքի եկան՝ կարելի չէ։

«Շտեռն Սոֆիա Մարկովնա»։ «Հոս եմ», – կը պատասխանէ կնոջ մը նուրբ ձայնը։ «Զօրավար Շտեռնի կինն է», – կը շշնջան Հրեաները։

«Գովոզդեւ...»։ «Հոս եմ, չեմ փախած,» – կը պատասխանէ տիրական ձայն մը։ «Մեծ Լենինի գլխաւոր գործիչը, Լենինի գլխավորը, կոմիսար...», հետաքրքրուեցան ռուս մեծ ժողովուրդի ներկայացուցիչները։ Այո, յուսոյ պարզուեցաւ որ իսկապէս նոյն Գովոզդեւն է, «խորհրդային իշխանութիւն հաստատող ... եւ կոմունիզմ կառուցանող»։

«Զուբար Գրիգորի»։ «Այո հոս եմ», – կը պատասխանէ առոյգ ձայնը։ «Ախր սա մեր Զուբարն է, յայտնի իրաւաբանը, Հայաստանի հպարտութիւնը» – նորէն իրար անցան Հրեաները։

«Սանամեան Աչոտ»։ «Հոս եմ», – կը պատասխանէ ջղային, բարձր ձայնը։ «Մեր Աչոտը։ Նկարիչ է։ Հրաշալի մարդ է ... արդէն տասնհինգ տարի է՝ թափառում է բանտերում ու ճամբարներում», – կը շշնջան Հրեաները։

«Սկրիչան Եանկա»։ «Հոս եմ», – դէպի կամօրէն կը պատասխանէ ցած ձայնը։ «Աստուած իմ, սա Բելոռուս գրող – արձակագիրն է, մեր Սկրիչան» – կ'ազմկի Բելոռուսական Հանրապետութիւնը։

«Վլասով։ Ռաբինովիչ։ Ակոնիս։ Մարկեւիչուտէ։ Լիւսկեւիչուտէ» եւ այլն, եւ այլն։ Կը կանչեն ու կը կանչեն ... շարք կը կեցնեն, շարք՝ դէպի աջ, շարք՝ դէպի ձախ կը համալրուին ու կը համալրուին շարքերը ... Տեսակաւորում, տեսակաւորում։ Իսկ մեր բանաստեղծին՝ փայտէ ճամպրուկին հետ՝ դէպի աջ ... Անոնք միասին նորէն յայտնուեցան ապրանքատար վագոնին մէջ, որ լեցուած էր տարբեր ազգութիւններու ներկայացուցիչներով։ Նորէն տեղ մը կը տանին գանոնք, իսկ ուր՝ ոչ ոք գիտէ...

Ա. ՄԱՀԱՐԻ

(Մնացեալը յաջորդիվ)

ԳՈՂՈՒԹԻՒՆ ԳՈՂՈՒԹԻՒՆ

ՆՈՐ ՋՈՒՂԱՅԻ «Արարատ» Մխիթեան թատերախումբը, Մարտ 23–էն 26, նայի մխիթեան թատերասրահին մէջ ներկայացուցած է Անտոն Չեխովի «Արջը» եւ «Ճորեւնանը» դրուագները։ Ներկայացումներուն բեմադրիչն է Հրայր Տէր – Յովհաննիսեան։

***

ՆԻՒ – ԵՈՐՔԻ կիլիկեան Թեմի առաջնորդարանին մէջ, Մարտ 25, ընդունելութիւն մը կազմակերպուած է ի պատիւ Հայաստանէ ժամանած օգնամթերքային 7 մասնագէտներու։ Հայաստանէն նոր վերադարձած Մեսրոպ Արք· Աշճեան յայտնած է թէ կիանքը բնականոն ընթացքի մէջ մտած է հոն ու ապա ներկայացուցած է հիւրերը։ Հայաստանի չքաւորութեան ապահովման եւ հետեւանքներուն մասին խօսած են Եուրի Աբովեան ու Կլէն Սիմոնեան։ Հայաստանի հիւրերը պատասխանած են նաեւ ներկաներու կողմէ ուղղուած բազմաթիւ հարցումներու։

***

ԹՈՐՈՆԹՈՑԻ Հայ Կեդրոնը եւ ՀՕՄ–ի ամէնօրեայ վարժարանը այցելած է, Ապրիլ 10, Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի փոխ – նախագահ, ՀՀՇ–ի վարչական Ռաֆայէլ Ղազարեան։ Հիւրասիրութեան ընթացքին խօսք առնելով, ան իր գնահատանքը յայտնած է գազութին մէջ տիրող ազգային ոգիին համար։ Թորոնթօ իր կեցութեան ընթացքին, Ղազարեան այցելած է նաեւ Հ·Բ·Ը·Մ Միութեան «Ալիք Մանուկեան» մշակութային կեդրոնը եւ ամէնօրեայ վարժարանը, ինչպէս նաեւ Ս· Խաչ ամէնօրեայ վարժարանը։

***

ԿԼԷՆՏԷԼԻ Ս· Աստուածածին եկեղեցւոյ «ԲՂՆՕ Պետրոսեան» սրահին մէջ, Ապրիլ 16, հանդիպում մը տեղի ունեցած է ազգ· գործիչ, գերասան՝ Սօս Սարգսեանի հետ։ Խօսելով Արցախի ծանր վիճակին մասին, ան նշած է ճամբաներու, ջուրի եւ կազի պակասը, որու պատճառաւ այնտեղ ապրելու կարելիութիւնները հասած էին նուազագոյնի, առիթ տալով որ բազմահազար Արցախցիներ լքեն իրենց հայրենի ոստանը։ Ան նշած է Արցախը հայութեամբ վերաբնակեցնելու կարեւորութիւնը եւ այդ ուղղութեամբ Հայ Ազգային Միութեան եւ իր տարած աշխատանքը։ Սօս Սարգսեան անհրաժեշտ նկատած է համահայկական կեդրոնի մը ստեղծումը եւ ազգային հիմնադրամի մը հաստատումը։ Հանդիսատես – դրօյթին մասնակցած են նաեւ Հայաստանէն նոր ժամանած բանաստեղծ՝ Ռազմիկ Դաւոյեանի ու նկարիչ Սարգիս Մուրադեան։

զովուրդի ներկայացուցիչները։ Այո, յուսոյ պարզուեցաւ որ իսկապէս նոյն Գովոզդեն է, «խորհրդային իշխանութիւն հաստատող ... եւ կոմունիզմ կառուցանող»։

ԱՊՐԻԼ 75

–ՈԳԵԿՈՉՈՒՄ–

Նիս («Ծառաչ»)։ –

Մեծ եղեռնի 75ամեակի ձեռնարկները՝ յեղասպանութիւն մարդուհեամբ ցուցահանդէսին պաշտօնական բացումը տեղի ունեցաւ Ուրբաթ, Ապրիլ 20–ին, կէսօրէ վերջ ժամը 15։30–ին, Նիսի հանրայայտ Փրոմընատ էն դ'Անկլէյ Միջերկրականեան Համաժողովական կեդրոնին մէջ, սիրայօժար տրամադրուած քաղաքապետութեան կողմէ։

Տպաւորիչ չէնքին ճակատին մեծատառ արձանագրութեամբ ցուցանակը, ֆրանսերէն՝ «GENOCIDE des peuples arménien, bulgare, chypriote, grec, kurde sous l'Empire ottoman» եւ աւար վերեւ պարզուած Ֆրանսական կողքին ծածանող Հայոց ազգային Եռագոյնը, ինչպէս նաեւ Պուլկարիոյ, Յունաստանի, Կիպրոսի պետական դրօշակները յստակ կը սահմանազատէին արդէն ցուցահանդէսին բնոյթը։

Արդարեւ, չէնքին յարկին ընդարձակ սրահին մէջ, մեծզի բազմազան փաստանկարներ եւ իւրաքանչիւրին տակ կամ կողքին անդլերէն, ֆրանսերէն ու գերմաներէն բացատրականներ, վկայագրութիւններ մեկին ու պարզ ցոյց կու տային եւ, այդ ճամբով անդամ մը եւս կը հաստատէին այն բացայայտ իրողութիւնը, թէ Օսմանեան Կայսրութեան եւ աւար յաջորդականութիւնը ապահոված Հանրապետական (ի՛րեւ թէ...) Թուրքիոյ հետեւողական, ուստի մնայուն քաղաքականութիւնը եղած է (եւ դեռ կը շարունակէ մնալ) զարաւոր մշակոյթներու, քաղաքակրթութիւններու տէր ժողովուրդներու խոշտանգումը, բնաջնջումը՝ մասնակի թէ համատարած բռնադատեալ թրքացումներով, հարկադիր տեղահանումներով, ջարդերով, – մեր պարագային՝ 1915–ին, ակնյայտնի եւ բացորոշ ցեղասպանութիւն։

Օրինակ մը, առ ի յիշատակութիւն, ժամանակիս Թուրքիոյ պատմութեան հայոց։ Լուսանկարներու վկայութեամբ արձանագրուած վիճակագրական տուեալներն մէկտեղ հետեւելով կը կարդանք.– 1955, Սեպտեմբեր 6, Պոլսոյ մէջ Թուրքերը քարուքանդ կ'ընեն 1004 տուն, կ'ապերն 4348 խանութ, 27 դեղարան եւ տարրալուծարան, 21 ձեռնարկութիւն – հաստատութիւն եւ 110 ճաշարան, սըրճարան ու պանդոկ, բոլորն ալ Յոյներու սեփականութիւն։ Թուրք խուժանը կը կողոպտէ, կը թալլէ 73 եկեղեցի, ի մէջ այլոց պատմական եւ արուեստի բացառիկ արժէք ներկայացնող երկու սրբատեղի մասունքները (ղըլիֆ), 1266 Թուականի։ Առաւել՝ 26 դպրոց եւ 5 մարզարան։ Կը սրբագրծուին յուշարան երկու դերեզմանատուներ։

Ձշդենք այս կապակցութեամբ, թէ յունահոյներու հալածումն ու մէկտեղումը փաստաղրութեանց համբով, յղացած եւ իրականացուցած է Սոֆիա – Փրէս գործակալութիւնը։ Ասոնք արդէն իսկ ներկայացուած են առանձին ցուցահանդէսներով Պուլկարիա, Յունաստան, Կիպրոս, Աւստրիա, Շուէյտ, Հոլանտա։ Նիսի նախաձեռնութիւնը կը պարտինք ընկերային Հայ Դատի Պաշտպան Կոմիտէին, գործակցութեամբ Ապրիլեան Եղեռնի յիշատակութեան Յանձնախումբին՝ բաղկացած Նիսի ու շրջակայքի ազգային կազմակերպութիւններէն, միութիւններէն։ Մխանակատութեան օրինակելի ապացոյց, անկասկած։

Բացման ցերեկոյթին, Ժան Ղազարեան, յանուն կազմակերպիչ մարմնին, ներկայացուց ներկայ պաշտօնական հրաւիրեալները։ Քաղաքապետ Ժաղ Մէտրսէնի ներկայացուցիչ երեսփոխանուհի Տիկին Մ. Տօկրէյ, ծերակուտական Օ. Պէյլ, երեսփոխան Ֆ. Սթրօզի, Յունաստանի ընդհանուր հիւպատոս Ա. Միքայիլոս եւ ուրիշներ։

Օր. Անահիտ Օհանեան անհրաժեշտ նկատեց նմանօրինակ ցուցահանդէսներու կազմակերպումը ոչ միայն իրրեւ յարգանք Ջարդերու եւ ցեղասպանութեան զոհ միլիոններու յիշատակին, ոչ միայն իրրեւ լոկ վեր–արձանագրում Օսմանեան Կայսրութեան եւ Հանրապետական անուններուն տակ ծուարած Թուրքիոյ գործած պատմական ոճիրներուն, այլեւ որպէսզի մարդիկ ու մարդկութիւնը չմոռնան սարսռազդեցիկ երեւոյթը ասոր եւ ձգտին կանխել զայն։

Տիկին Մարթին Տօկրէյ ընդգծեց, թէ Թուրքիա, որ կ'աշխատի մաս կազմել Եւրոպայի ժողովրդավարական ընտանիքին, պէտք է քաջութիւնը ունենայ ընդունելու իր սխալները, – մենք պիտի ըսէինք՝ ոճիրները, – եւ առանձնելու հայկական ցեղասպանութեան պատասխանատուութիւնը, գործադրուած Երիտ. Թուրքերու կողմէ, 1915–ին։

Վրէժ Պալասանեանի վիճակեցաւ յանձնել Նիս քաղաքի յուշամեաղները կազմակերպիչ մարմնի դիւանի անդամներուն, – Օր. Ա. Օհանեան, Վահէ Սրապեան (բացակայ՝ առողջական պատճառներով) եւ Ժան Ղազարեան։

⁂

ՀԱՑԱՍՏԱՆ ԵՒ ՂԱՐԱԲԱՂ՝ ԻՐԱՎԻՃԱԿ ՈՒ ՀԵՌԱՆԿԱՐՆԵՐ։ Այլապէս բարդ հարց մը, որ ժամանակէ մը ի վեր, մասնաւորաբար 1988–էն ցայսօր, բովանդակ Հայութեան համար «չիկացած երկաթ»ի բնոյթ ստացած է՝ վերջնական կաղապարումի ենթարկուելու համբուն վրայ։

Քլօտ Մութաֆեան, ուսողագէտ, հեղինակ «Կիլիկիա կայսրութեանց քառուղիներու եզրին» եւ Պ. Տօնապետեանի հետ համահեղինակ «Ղարաբաղ՝ հայկ. հող մը Ազբեջանի մէջ» ֆրանսերէն լրջամիտ մենագրութիւններու, վերոյիշեալ նկատին չուրջ խօսեցաւ դասախօսական երեկոյթի մը ընթացքին, Ապրիլ 21, Ուրբաթ ժամը 21–ին, Միջերկրականեան Համաժողովական կեդրոնի ամփիթատրոնը։

Դասախօսը նախ եւ առաջ անհրաժեշտ նկատեց յիշեցնել, թէ Անդրկովկասի տէր դառնալէ ետք Ռուսիա ազգային – պատմական հիմունքներու վրայ առանձնայատուկ սահմանազատումներ չկատարեց, որով շրջապատին զլխաւորաբար երեք ժողովուրդներէ կազմուած խճանկար–պատկերը պարզեց։ Եթէ վրացիները կեդրոնացած էին կայսրութեան այս ծայրամասին Արեւմուտքը, Հայերն ու այդ ժամանակներու այսպէս անուանուած Կովկասի Թաթարները ընդհանրապէս խառն բնակչութեան (fohապիթասիոն) մէջ էին Կուրէն Արաքս, մանաւանդ՝ Նախիջեւան, Զանգեզուր, Ղարաբաղ։ (Ի դէպ, աւելցնենք, թէ Ռուսիա արուեստական շրջանները ստեղծեց, ինչպէս, օրինակ, Էլիզապէթպոլի նահանգը 1868–ին՝ բաժանեա՛ղ ի տիրեցիկի մաքիաւելական քաղաքականութեան հետեւութեամբ)։

Այնուհետեւ, ճշդելու եւ յատկանշական կէտերու մատնանշումով ցոյց տուաւ, թէ Անդրկովկասեան Սէյմի քայքայումով, – ի հետեւանք Վրաստանի եւ Ազրբեջանի անկախութիւններու հռչակումի՝ 1918, Մայիս 26–27, – ազգային հողամասերու ճչդումի հարցը ծագեցաւ։ Բաքուի մուսաւատականները՝ գործօն օժանդակութեամբը Թուրքիոյ, ձգտեցան հուրով ու սուրով Նախիջեւան – Զանգեզուր – Ղարաբաղ հողաշերտով կամուրջ հաստատել Անգարային – Բաքու՝ համաթրքութեան յայտնի տեսլով։ Արիւնալի մաքառումներ՝ Անդրանիկ, Նժդեհ, Դրօ։ Հոս բնական հետեւութեամբ անդրադարձաւ Մեծն Բրիտանիոյ նենգ քաղաքականութեան, քանի անգլիական ուժերը, – արդէն մուտք գործած, – գլխաւորաբար չհաղորդուած էին Բաքուի քարիւղահանքերով եւ հզօր Ազրբեջանի ստեղծումով, իրրեւ պատուար Հիւսիսի ուժին։ (Աւելցնենք, թէ Մեծն Բրիտանիա՝ Ազրբեջան – Թուրքիա ճամբով կ'ուզէր սիրաշահիլ իրեն ենթակայ մահմեդական աշխարհը, այն ինչ որ փորձեց ընել քիչ անց Մոսկուա Կոմիտերնի ճամբով)։ Ժամանակագրական կարգով անդրադարձաւ Լեռնային Ղարաբաղի ստեղծման հարցին եւ թէ ի՞նչպէս համաձայնաւար Ազերի առաջնորդներ յամառ հետեւողութեամբ յաջողեցան շրջանը ենթարկել իրենց, Մարզին սահմաններն ալ սեղմել, բարակ դիծով մը զայն անջատել մայր հողէն։ (Հոս պարագայ մը մեր ուշադրութիւնը գրաւող, իրրեւ դաս մեզի։ Մինչ 1920 Ապրիլ 28–էն խորհրդային դարձած Ազրբեջան «յանուն Արեւելքի ու համաշխարհային յեղափոխութեան» եւ թեւաւորուած ռուսական 11–րդ Կարմիր բանակի ներկայութենէն, ձգտեցաւ իրեն կցել Ղարաբաղը, Զանգեզուրը, Նախիջեւանն ու Շարուր–Դարալագեազը, անդին հաստատուած Հայեր՝ Լենինէն աւելի լենինեան, «խիտ ու կուռ» չարքերով, ինչպէս իրենք հպարտօրէն կը մատնանշէին մինչեւ երէկ, անհեռատես մօտեցումով ընդհանրապէս զօրաւիղ կեցան բոլշեւիկեան դաղափարներով պճնազարդ «կարմրակտուց թաթարներուն»)։

Ֆ. Մութաֆեան, միշտ դիւրասահ ֆրանսերէնով, զանազան փուլերու անցումով հաստատեց, թէ Ղարաբաղի Հայերը երբեք չեն հաշտուած բռնադատեալ փաստին հետ եւ մնայուն մտածումով միշտ կը ձգտին վերամիաւորուիլ Հայաստանի հետ։ Վճռակամ պայքարը դեռ կը չարունակուի։

Ունկնդիրներու բազմազան եւ այլաբնոյթ հարցումները վկայեցին, թէ նիւթն էր չահեկան, եւ հետաքրքրութիւնն էր մեծ։ Մեղք բացականերուն։

⁂

Երկուշաբթի, Ապրիլ 23–ի Հակումին, Ս. Աստուածածին Եկեղեցին, յաջորդեց Ապրիլ 24–ի առաւօտեան տպաւորիչ տօնախմբութիւնը Մերիտիէն պանդոկի հրապարակէն մինչեւ Մեռեալներու Յուշարձանը, այս անգամ եւս առաջնորդութեամբ Հայ Նախկին Ռազմիկներու եւ Դիմադրականներու դրօշակներով, մեր կրթական յարկի երկսեռ աշակերտութեամբ եւ մեծազիր պաստառներով։ Հայոց Ազգային Եռագոյն դրօշներու ծածանումը մինչեւ իսկ փոքրիկներու ձեռքերուն, հպարտութիւն խայտ հանդիսացաւ։

Մեռեալներու Յուշարձանին առջեւ ներկաները մէկ վայրկեան լռութիւն պահեցին փողերգին հնչիւններուն տակ։ Դրօշակներու խոնարհում։ Ապա ծաղկեպսակներ զետեղուեցան ոգեկոչումի պատուոյ նախագահութիւնը ստանձնած քաղաքապետ Ժաղ Մէտրսէնի անունով, ինչպէս նաեւ զաղութիս բազմազան կազմակերպութիւններուն, միութիւններուն կողմէ։

Նախաձեռնարկ մարմնին անունով Ժ. Ղազարեան, ֆրանսերէն հակիրճ խօսքերով ընդգծեց իմաստն ու խորհուրդը այս համախմբումին։ Ապա առին քաղաքապետին ներկայացուցիչը՝ երեսփոխան Ֆ. Սթրօզի եւ տոքթ. Արման Սամուէլեան։ Աղօթեց Տարօն Ծ. Վրդ. Ճէրէճեան։

Պաշտօնական ներկայ անձնաւորութիւններէն յիշենք նահանգապետին ներկայացուցիչը՝ Տիկին Մորաքին, Ժ. Ռընանտօ, Շրջ. Խորհուրդի նախագահը եւ ուրիշներ։

Ապա տեղի ունեցաւ հոգեհանգստեան պաշտօն, Նիսի Հայոց Եկեղեցին։ Քարոզեց զաղութիս հոգեւոր հովիւը՝

Ժ. ՄԻՐԻՃԵԱՆ

ՓՐՈՖ. ԺԵՐԱՐ ՏԷՏԷԵԱՆԻ ԱԻԱՐՏԱՃԱՌԸ

Երկուշաբթի, Ապրիլ 23–ին, փրոֆէսէօր Ժերար Տէտէեան պետական տոքթորայի իր ատարտաճառը ներկայացուց, նիւթ ունենալով.–

Les Pouvoirs arméniens dans le Proche-Orient méditerrannéen
1068 - 1144

Դատական կազմը (ժիւրի) բաղկացած էր հետեւեալ անձնաւորութիւններէն.–

Ժիլպէր Տակրոն, բիւզանդագէտ (նախագահ)

Հելէն Ահրեվէլէր, բիւզանդագէտ, Փոմփիոու կեդրոնի նախագահ (տեղակալը)

Նիւա Գարսոյեան, բիւզանդագէտ

Թիէռի Պիանիֆիս, արաբագէտ

Տիկին Քլօտ Քառէր, արեւմտագէտ

Միշէլ Քափլան, բիւզանդագէտ։

Փրոֆէսէօր Ժերար Տէտէեան արժանացաւ «Շատ պատուաբեր» որակումին։

Անհրաժեշտ է չեշտել, թէ Ժոզէֆ Լօրանէն ի վեր (1919–ին) որ պետական տոքթորայի աւարտաճառի նիւթ ընտրած էր՝ «L'Arménie, entre Bysance et l'Islam» պետական (doctorat d'Etat) առաջին տոքթորան է նուիրուած Հայոց պատմութեան, զոր վայելուն կերպով ստացաւ Ժերար Տէտէեան։

Աւարտաճառին ներկայ էին բազմաթիւ բարեկամներ նաեւ օտար հետաքրքրուող անձեր եւ մասնագէտներ։

Աւելի մանրամասնօրէն կ'անդրադառնանք յետագային։

ԳՈՂԳՈԹԱ

ՀԱՅ ՀՈԳԵՒՈՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԻՐ ՀՕՏԻՆ 1915 ԱՂԵՏԱԼԻ ՏԱՐԻՆ

ԱՇԽԱՏԱՍԻՐԵՑ ԵՒ ԽՄԲԱԳՐԵՑ

ԹԷՈԴԻԿ

1.– ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՕԼԻՍ

ՊԱՏՐԻԱՐՔԱՐԱՆ ԵՒ ՊԱՏՐԻԱՐՔ

Քաղաքէն դէպի Ոլու Գըշլա փոխադրեցած առեն, Տ. Եղիսէ կ'աջողի էրէյլի ապաստանել և աշխարհականի տարազով առեն մը կը մնայ հոն, տխուր առիթին ունենալով տեսնելու թշուառութիւնը Պարտիզակի բոլոր բահանաներուն՝ Տ. ԲԱՐԹՈՂ ՄԱՒԼԵԱՆին, Տ. ՄԱՏԱԹԻԱ ԿԼՕՆՏԻՐԵԱՆին, Տ. ԲԱՌՆԱԲԱ ԲԱՐՈՒՆԵԱՆին ու Տ. ՓԻԼԻՊՊՈՍ ԱԲՐԱՀԱՄԵԱՆին, որոնք ապա Իսլահիէ քշուեցան եւ որոնց մէկ վերջինը տուինահար նահատակուեցաւ ի Մամուրէ։ Էրէյլիի մէջ է որ կը տեսնէ դարձեալ Ագշէհիրի բահանաներէն Տ. ԱՌԱՆԶԱՐը (որ ապա Բաքքա պիտի քշուէր եւ բախտը պիտի ունենար ողջ մնալու՝ յետ երկարատեւ խաչակրութեան), Տ. ՍՈՒՔԻԱՍ ԿԱՌԿԱՌԵԱՆը (որ Տէր – Զօրի մէջ նահատակուեցաւ) եւ Տ. ՀԱՑԿԱԶՈՒՆը (որ Մէսքէնէ վախճանեցաւ թշուառութեան մէջ), Աբրահամպէկի բահանաներէն Տ. ԱԹԱՆԱՍ ՏԷՐ – ՅՈՎՀԱՆՆԷՍԵԱՆը՝ միշտ ծեծի ենթակայ (որ Միջագետքի անապատներուն մէջ կնքեց մահկանացուն) եւ Տ. ԲԱՐՍԵՂ ԹՈՐՈՍԵԱՆը (Մուսուլ ապաստանած, այժմ վերապրող), Էսկի Շեհիրի 80–ամեայ հիւանդ բահանայ Տ. ՀԱՄԱԶԱՍՊ ԱՐԱՄԵԱՆը (որ հոն՝ առուի մը եղերք աւանդեց հոգին եւ մարմինը մնաց անթաղ)։

Էրէյլիի մէջ սրճեփի մը խանութը ըսպասեակի դեր կատարող այս սքեմաւոր երէցը տեսնելով որ անհնար է տարագիր Հայու մը մնալ այդ քաղաքը, կը խառնուի դաղթականական հոսանքին ու կը մեկնի Պօզանթի, հոնկէ ալ Զարտաղլըդ՝ ուր կը հանդիպի Էվերէկի չորս բահանաներուն՝ Տ. ԿԱՐԱՊԵՏ ՄԷԼԷՔԵԱՆի, Տ. ՅԱԿՈԲ ՏԷՐ – ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԵԱՆի, Տ. ՄԽԻԹԱՐ ԹԱՄԲՋԵԱՆի եւ Տ. ԵՂԻՇԷ ԱՍՏՈՒԾԱՏՈՒՐԵԱՆի (բոլորն ալ նահատակ), իսկ ի Թարսուս՝ Ատափազարի բահանայ Տ. ՔԵՐՈՎԲԷ ՊԻՊԼՐԵԱՆի (որ Մէսքէնէ վախճանեցաւ)։ Թարսուսէն 1915 Հոկտեմբեր 15–ին կը հանուի ճամբայ դէպի Օսմանիէ՝ ուր կը դտնէ Ֆէրիզլիի (Ատափազար) բահանաներէն Տ. ՊԵՏՐՈՍ ՄԱՐՏԻՐՈՍԵԱՆը (Մէսքէնէ վախճանած)։ Օսմանիէն Հասան Պէյլի երթ կրկին, յետոյ Իսլահիէ, Թահթա Քէօբրիւ, Բաճո, Գաթմա եւ հուսկ ուրեմն Հալէպի դուրսը՝ Սէպիլ կոչուած վայրը, ամէնուրեք ականատես ըլլալով թափառայած Հայութեան ծայրայեղ թշուառութեանց։ – քաղցի, ցուրտի, ազտեղութեան, ախտակրութեան եւ մահերու չարք մը որ ամիսներ տեւած է։ Սէպիլ գտնուած միջոցին, վրայ կը հասնի իր ժողովուրդով միասին, Լազպէյլի առաջնորդ ՄՈՎՍԷՍ ՎՐԴ. ՈՍԿԵՐԻՉԵԱՆ, կորովի եւ բարեջան եկեղեցական մը որ ողջ է ցարդ եւ որուն հետ Տ. Եղիսէ կը քշուի Հալէպի Մուսպին (Մարքճ) կոչուած գիւղաքաղաքը։ Հո՛ղ է որ կը մնայ մինչեւ գինադադարի կնքումը, վերադառնալով Պոլիս եւ քահանայադործելով վերստին։ Իր տարադրութեան այդ վերջին հանգրուանին մէջ է որ կը հանդիպի, բայց Մովսէս Վարդապետէ, Գոնիայի տարաբախտ առաջնորդ ԳԱՐԵԳԻՆ ՎՐԴ. ԽԱՉԱՏՈՒՐԵԱՆի, (հիմա Տրապիզոնի առաջնորդ), ԳԷՈՐԳ ՎՐԴ. ՍԱՐԱՃԵԱՆի (Պէլէնէն, հիմա Քէսաբին), Նիյսէի ծերունազարդ բահանայ Տ. ՅԱԿՈԲ ՊԱՂՏԱՍԱՐԵԱՆի (վախճանած անդ), Հայ Կաթոլիկ Հ. ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ՎՐԴ. ԼԱՉԻՆԵԱՆի (Մունճուսունի հովիւ, նոյնպէս վախճանած անդ) եւ հետեւեալ ինը բահանաներուն՝ զանազան տեղերէ վտարանդի, եւ դեռ կենդանի.– Տ. ԽՈՐԻՆ ԱԼԻՔՍԱՆԵԱՆ (70 տարու, Տէօրթ Եօլէն), Տ. ՄԵՍՐՈՊ ԱՊՈՒՍԷՖԵԱՆ (65 տարու, առաջնորդական փոխանորդ Տէօրթ Եօլի)։

(Շար. 17)

(Շար. Ա. էջէն)

մութեան կողմէ (Փասքուա ամօթալի ո-րակից Ֆրանսայի դիրքը)։ Կը թուի որ Ֆրանքեւպերմանական նախաձեռնութիւնը բոլորովին ինքնագլուխ չէր, այլ թելադ-րուած Լիտուանիոյ նախագահին կողմէ, որպէսզի կարենայ «պատուարեր ելք» մը ապահովել։ Լանտըսպերկիս արամադիր է խօսելու Մոսկուայի հետ եւ առանց խըղճ-մոյ առարկայ ընելու անկախութեան ըս-կըզբունքը, գործադրութեան յետաձգ-ման մասին զանազան ձեւերու համաձայ-նելու։ Մինչ այդ սակայն, Մոսկուա կը չարունակէ եւ կը խստացնէ չըջափակու-մը, բայց տեղացիները ոգեբերական բը-նոյթի չեն ուզեր տալ եւ կառքերը ձգած հեծանիւով գոյց մը ըրին Վիլնիուս, կիրակի օր։

ԵՐՈՒսաղէմի Քրիստոնեայ կրօնա-պետները գործադրեցին իրենց սպառնա-լիքը եւ Ուրբաթ օր փակեցին բոլոր Սուրբ վայրերը, ինչ որ աննախընթաց է (Ուր-բաթ իրիկուն, Թէ – Էվ – 1 ալ պատկեր-ներ ափսեց, ուր կը տեսնուէր նաեւ Թոր-գոմ Պատրիարք)։ Որքան ալ մասնաւոր բարեկամութիւն մը չունէր իրենց միջեւ, մահմետականներն ալ համակամութեան համար իրենց որոշումները փակած են։ Կասկած չկայ որ հրէական կանխամտած-ուած քաղաքականութիւն մը կը կիրար-կուի։ Մահմետական թաղին մէջ, արդէն բազմաթիւ չէնքեր գնուած են Հրէա-ներու կողմէ եւ Ցունաց Ս. Յովհաննէս ապաստանարանն ալ «լաւ գործ» մը նը-կատուած է, բայց գործառնութիւնը չատ կասկածելի է։ Կը պարզուի որ հրեայ ֆոլոները ոչ թէ գնած այլ՝ ենթաւար-ձած են չէնքը փանամական ընկերութենէ մը, որ իր կարգին պայմանագրութիւնը (պայլ) գներ է 3–ուկէս միլիոն տոլարի ազգմահայ մը՝ Մարթիրոս Մարթիրոս-եան, որ անկէ ի վեր անհետացեր է Ամե-րիկա։ Ամէն ինչ ապօրինի է իրաւական դեսնի վրայ, Մարթիրոս Մարթիրոսեանէ առաջ ալ կ'ըսուէր թէ («Լը Մոնտ») ծա-խողն էր Հայ Եպիսկոպոս մը։ Ամէն պա-րագայի մէջ, խորհրդարանը ապաստանարանին պարպումը հրահան-գած է։ «Մոնտ» իսկ առաջին էջի իր քրո-նիկը այս հարցին նուիրած էր Շաբաթ իրիկուն (Ապրիլ 29 / 30) եւ կը զրէր թէ Եկեղեցիներուն բարեւութիւնն ու մատո-դութիւնը չատ հասկնալի են եւ թէ հրեայ պետութիւնը չատ բան կը կորսնցնէ այս հարցով։ Ամերիկա իսկ զժգոհ է եւ տես-ւոյն հրեայ համայնքը աղղարարութիւն մը կատարած է Իսրայէլի, որ վերջ տայ այս «զրպռութեան»։

ՏԸՊԼինի եւրոպական վեհաժողովը մեծ յաջողութիւն մը չարձանագրեց, բայց եւ այնպէս բոլորովին ալ ձախողած չէ։ Ինչ-պէս միշտ խանգարողը՝ Տիկին Թաչըրն է, որ քաղաքական սուր պիտոդութեան ակը (կը զրէ «Լիպերասիոն») անմիջապէս տեսած է թէ պատրաստուած ծրագրին մէջ, ուր է Թերին։ Նախատեսուածն այն է (Հռոմի Ուխտով) որ Միութիւնը երթա-լով աւելի սերտ ըլլայ եւ 1993 Ցունուար 1–ին պէտք է յանգի դերպետային մարմի-նի մը, որ վարէ արտաքին քաղաքակա-նութիւնը եւ երաշխաւորէ 12երու ապահո-վութիւնը ու փոխարինէ բազմաթիւ մի-կառավարական համագործակցութեան մարմինները։ Ատոնցմէ նախարարները մինչեւ Ցունիս պէտք է առաջարկներ բե-րեն։

ՌՈՒՄԱՆԻՈՑ մէջ, Պուքրէշի թիմի-շոարա գոյցերը կը չարունակուին։ Մայ-րաքաղաքին մէջ, մանաւանդ 9–րդ օրն է որ համաշարանին հրապարակը պրա-ւուած է։ Իլիէշքու ալ ձախող գործ մը տեսած է «լակոտ» (վուայու, ռումանե-րէն՝ կոլան) որակելով գուցարարները եւ այդ կոլանը գործած է խորհրդանիշ մը, իրացուելով երիտասարդներուն կող-մէ։ Թիմիշոարայի մէջ ալ, մօտ 40 հա-զար գուցարարներ կը պահանջեն որ բո-լոր համայնավարները ընտրական ցանկե-րէն հանուին։

«Ս.Օ.Ս. ՌԱՍԻԶՄ»ի համագումարը կը վերջանար երկուշաբթի իրիկուն, բայց, այս անգամ ակնկալուած ոգեւորութիւնը չկար եւ կը թուի որ Հարլէմ Տէպիէի սի-բարանութիւնը ընկերվարականներու եւ Լիլիէի հետ վախճանի մը հասած է։ Փոքերան միակ հրաւիրեալն էր՝ Ան-թուան Վէշթէր (կանաչ), Միթերան ալ ուղերձ մը չէր ղրկած, Հարլէմ Տէպիէ ալ քննադատեց կառավարութեան քաղաքա-կանութիւնը համարկումի գեմնի վրայ (այդ անունով նախարարութեան մը բա-ւեզծումը մերժուած էր)։

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ՈՒՂՂԱԿԻ ԵՐԵՒԱՆԷՆ

ԼԱՐՈՒՆԱԾ ՄԹՆՈԼՈՐՏ ԱՐՑԱԽԻ ՄԷՋ (*)

ԵՐԵՒԱՆ (Ապրիլ 28)

Ինչպէս այսօր կը հաղորդեն Հանրապե-տութեան տեղեկատուական միջոցները վերջին օրերուն, կացութիւնը սրուած է Լեռնային Ղարաբաղ, իրականացնելով Ազգբեջանը ներկայացնող այսպէս կոչ-ուած հանրապետական կազմ Կոմիտէի հակահայկական ծրագրերը։ Արտակարգ վիճակի չըջանի զինուորական հրամանա-տարը ձերբակալած է բանտատեղիներ՝ Գուրգէն Գաբրիէլեանը, Հրաչեայ Բէգ-լարեանը, Սոկրատ Յովհաննէսը, Արկադի Թովմասեանը, տեղւոյն մանկավարժա-կան հիմնարկի դասախօսներ՝ Ռուսա Բա-լայեանը եւ Համլէթ Գրիգորեանը, որոնց միակ մեղքը Ապրիլ 24–ին Եղեռնի օրուան կապակցութեամբ ելոյթ ունենալն է։

Ապրիլ 26–ի իրիկունը այդ ապօրինի ձերբակալութեան դէմ բողոքող բազմա-թիւ անձերը ցրուելու տեղ, կրկին կը-րակ են բացած, վիրաւորելով 4 հոգի։

Այս գործողութիւնները բողոքի ալիք են բարձրացուցած Արցախ եւ Հայաստան։

Պաշտօնական եւ ոչ — պաշտօ-նական բազմաթիւ կազմակերպութիւններ միաւորող Հայաստանի ազատ ամպիոնը, այսօր թերթերու մէջ հրատարակուած բաց նամակով դիմած է Նախագահ Մի-խայիլ Կորբաչովի, փաստերու հիման վրայ ցոյց տալով որ Ազգբեջանի ներկայի ղեկավարութիւնը Արցախի հայ բնակչու-թեան հանդէպ կը վարի բացայայտ խըտ-րականութեան քաղաքականութիւն, հա-կօրինական քայլերու կը ձեռնարկէ մար-զի ազգային կազմը եւ վարչատնտեսական կառուցուածքը փոխելու։ Կացութիւնը կեղրոնի վերահսկողութենէն դուրս հա-նելու, ազգամիջեան յարաբերութիւնները ալ աւելի սրելու նպատակով։

Նամակի հեղինակները իրենց զայրոյթը կը յայտնեն Եղեռնի զոհերու յիշատակի օրը զինուորական հրամանատարութեան կողմէ աւտի արարողութեան մասնակից-ներու նկատմամբ կիրարկուած բռնի միջոցներու եւ ծանօթ խումբ մը մտաւո-րականներու ձերբակալութեան առթիւ, ինչպէս նաեւ կ'առաջարկեն նախագահա-կան Խորհուրդի յատուկ քննարկման ա-ռարկայ դարձնել ԼՂԻՄ–ի հայ մեծամաս-նութեան իրաւունքներու եւ ազատութիւն-ներու կոպիտ խախտումի փաստերը։

Մամուլը հրատարակած է նաեւ Արցախի կուսակցական եւ խորհրդային ղեկավար-ներու, ժողովրդական երեսփոխաններու նամակը ուղղուած Նախագահ Կորբաչո-վի, Միութեան կեղրոնական մարմիննե-րուն եւ կեղրոնական թերթերուն, ուր նոյնպէս կը նշուին Արցախահայերու իրա-ւունքները ոտնահարելու բազմաթիւ փաս-տեր։

Հանրապետական թերթերուն մէջ, տը-պագրուած է նաեւ ԼՂԻՄ–ի ղեկավար մարմիններու բողոքը ազգբեջանական Գերագոյն Խորհուրդի Նախագահութեան կոդմէ ապօրինի կերպով մարզի վարչա-տարածքային բաժանումը փոփոխելու մասին հրամանագիր ընդունելու առընչու-թեամբ։

Սփիւռահայութեան Հետ
Մշակութային Կապի Կոմիտէի
Նախագահ
Կ. ԴԱՒԼԱԹԵԱՆ

(*) ԽՄԲ.– «Ցառաջ»ի.– Այս մասին, մեր նախորդ թիւով (Ապրիլ 28 / 29) տր-դէն տուած էինք առաջին տեղեկութիւն-ները։

ԹԷՅԱՍԵՂԱՆ

ՄՈՄԱՎԱՌՈՒԹԵԱՄԲ
ԿԵՍԱՐԱԿԱՆ
Համբաւաւոր
ՔԻԹԼԻՑՈՎ

եւ այլ աղանդերներով, կիրակի, Մայիս 6–ին, Հայ Բարեգործական Ընդհ. Միու-թեան Մշակոյթի սրահը, ժամը 15–ին

Centre Culturel ALEX MANOOGIAN
118, rue de Courcelles, Paris 17e
— M° Courcelles —

Գեղարուեստական ճոխ բաժին՝ Աճա-հիտ Սվաճեանի, Միհրան Էլմաեանի, Բիւզանդ Ֆրնտրճեանի *եւ* Յով. Տէմիր-ճեանի, *Ա.ՆԱԿՆԿԱԼՆԵՐՈՎ*։

Մասնակցութիւն 50 *Ֆր.*։

ՎԱՂԱՆՑ.–

Պր. Յակոբ Կօչկակարեան,

Տէր եւ Տիկին Ժորժ Կօչկակարեան եւ ազգիկը,

Տէր եւ Տիկին Կապրիէլ Էյնաւ եւ զա-ւակները,

Տիկին Ժորժէթ Սարճեան եւ ազգիկը,

Տէր եւ Տիկին Տընի Պոնիս,

եւ բոլոր ընտանեկան պարագաները ցաւով կը ծանուցանեն իրենց կնոջ, մօր, մեծ – մօր եւ ազգականին՝

ՏԻԿԻՆ ՅԱԿՈԲ ԿՕՉԿԱԿԱՐԵԱՆԻ
(Ծնեալ՝ Փերուզ Եազմաճեան)

մահը, որ պատահեցաւ Հինգշաբթի, Ապ-րիլ 26–ին, 91 տարեկանին։

Յուղարկաւորութիւնը կատարուեցաւ Շաբաթ, Ապրիլ 28–ին, Վալանտի Սուրբ Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցին։

ՅԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

ՄԱՐՍԷՅԼ. – Վասպուրականի Հայրե-նակցական Միութեան Վարչութիւնը, ցաւակցութիւն կը յայտնէ՝ Տէր եւ Տիկին Ժիրայր Տէր – Պօղոսեանի եւ զաւակնե-րուն, Օր. Արծիւ Տէր – Պօղոսեանի, Տէր եւ Տիկին Կարպիս Ջրպաչեանի եւ զաւակ-ներուն (Փարիզ), եւ բոլոր ընտանեկան պարագաներուն իրենց սիրելի հօր, մեծ-հօր, մօրեղբօր, ազգականին, խնամիին եւ միութեանս անդամներէն՝ Տրդատ Տէր – Պօղոսեանի մահուան առթիւ։

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Տաթեւ վարժարանի անօրէնութիւնը չնորհակալութեամբ ստացած է Պր. Մար-տիկ Տահառեանէ 300 Ֆր., Օր. Արաքսի Աքեւիզ 1000 Ֆր. իր մէկ ուխտին համա-ձայն։

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ

Տրդատ Տէր – Պօղոսեանի *մահուան առ-թիւ, Տէր եւ Տիկին Կարպիս Ջրպաչեան* 1000 *Ֆր. կը նուիրեն «Ցառաջ»ին եւ* 1000 *Ֆր. «Ցառաջ մխիթ եւ արուեստ»ին։*

Ի ՑԻՇԱՏԱԿ

Տիկին Բերկրուհի Հայոցեանի մահուան տարելիցին ի յիշատակ, Տէր եւ Տիկին Յակոբ Գուլումճեան 500 *Ֆր. կը նուիրեն «Ցառաջ»ին։*

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՀԱՅ ՄԾԱԿՈՑԹԻ ՏՈՒՆ
12 - 14, rue Saint Bazile

14–ՐԴ ՏԱՐԵԴԱՐՁ

ՄԵԾ
ՀԱՅԿԵՐՈՑԹ

Շաբաթ, Մայիս 5–ին, ժամը 20·30ին
նախագահութեամբ՝
ՏԷՐ եւ Տիկին ԳԼՈՏ ՄԻՆԱՍԵԱՆ–ի

Գեղարուեստական բաժին, հայկական մթնոլորտ, նուագ։

Ճաշադին 150 Ֆր.։

Սեղանները կարելի է ապահովել վարչութեան անդամներուն մօտ։

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՑՏ ԽԱՉԻ Փարիզի Ա. Թադէոսեան մանուճիւղի վարչութիւնը ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր անդամները, Շա-բաթ, Մայիս 5, ժամը 15–ին սովորական հաւաքատեղին։ Կարեւոր օրակարգ։ Ին-լորին ներկայութիւնը անհրաժեշտ է։

LE COLLEGE ARMENIEN TEBROTZASSERE
est heureux de vous accueillir à bord du «*Château Gaillard*»
Le Samedi 12 Mai à 20 heures
POUR
UNE CROISIERE SUR LA SEINE
AVEC
UN DINER DANSANT
(AMBIANCE ARMENIENNE)
Départ : Quai de Grenelle Paris 15e, face à l'Hôtel NIKKO.
Lever de l'ancre : 21 heures précises.
Prix : 400 Frs.
Tenue de soirée
Réservations en téléphonant : (1) 43. 81. 01. 72

ՀԱՅ ԱՐՈՒԵՍՏԻ ՉԱՐԳԱՑՈՂ ՄԻՈՒԹԻՒՆ ՀԱՅ ԱՐՈՒԵՍՏԻ Ի ՀԱՅ ԱՐՈՒԵՍՏԻ ՉԱՐԳԱՑՈՂ ՄԻՈՒԹԻՒՆ ՀԱՅ ԱՐՈՒԵՍՏԻ Ի ՀԱՅ ԱՐՈՒԵՍՏ ՉԱՐԳ

SAISON 89/90
DE LA QUATRA
SALLE GAVEAU - 17e ANNÉE

Avec le concours de l'U.G.A.B.
et de la Fondation C. Gulbenkian
VENDREDI 4 MAI A 20 H 30
HOMMAGE A UN COMPOSITEUR
A L'OCCASION DE 70EME ANNIVERSAIRE DE
ALEXANDRE HAROUTIUNIAN
Programme composé de ses œuvres.
Le compositeur au piano. — Première audition de son concerto de violon en France.
L'ORCHESTRE DE CHAMBRE D'ARMÉNIE
Direction et solo violon
ROUBEN AHARONIAN
Prix des places : 150 — 120 — 80 Frs. Etudiants : 50 Frs.
Libeller les chèques à l'ordre de l'*Association QUATRA*.
3, rue des Saints-Pères - 75006 Paris — Tél. : 42. 60. 74. 78

ՀԱՅ ԱՐՈՒԵՍՏԻ ՉԱՐԳԱՑՈՂ ՄԻՈՒԹԻՒՆ ՀԱՅ ԱՐՈՒԵՍՏԻ Ի ՀԱՅ ԱՐՈՒԵՍՏԻ ՉԱՐԳԱՑՈՂ ՄԻՈՒԹԻՒՆ ՀԱՅ ԱՐՈՒԵՍՏԻ Ի ՀԱՅ ԱՐՈՒԵՍՏ

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՄԱՅԻՍ 3
JEUDI
3 MAI
1990

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48 00 06 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 800 Ֆ· — Վեցամսեայ : 410 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·100 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

65ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.266 | Fondateur SCHAVARGH MISSAKIAN | 65e ANNÉE — No 17.266

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԿԸ ՊԱՀԱՆՋՈՒԻ

ԼԵՆԻՆԻ ԱՐՁԱՆԸ ՎԱՐ ԱՌՆԵԼ

ՊՈՂՈՏԱՅԻՆ ԱՆՈՒՆՆ ԱԼ ՓՈԽԵԼ

259 ԸՆՏՐԱԿԱՆ ՇՐՋԱՆՆԵՐՈՒ ՄԷՋ 1511 ԹԵԿՆԱԾՈՒ

*Մայիսին ոչ մէկ տողանգ, ոչ մէկ նըշում: Ժողովուրդը սակայն այլ տեսակի տողանգ մը կատարած է, որ աւելի ցոյցի երթ մը եղած է: Ցուցարարները պահանջած են որ Ջնջուի Լենինի անունը այդ անունը կրող պողոտայէն եւ պողոտան վերանուանուի՝ Մայոց (թէեւ վերջերս նոր փողոց մը այդ անունով մկրտուեցաւ արդէն) եւ արդէն իսկ պոկած են պողոտային բոլոր ցուցատախտակները: Ապա, զացած են Լենինի արձանին առջեւ ու պահանջած, որ ան ալ վար առնուի: Այս վերջին հարցին կապակցութեամբ, քաղաքային խորհուրդը իր որոշումը պէտք է տայ մինչեւ Մայիս 20:

Մայիս 20–ի երեսփոխանական ընտրութիւններուն համար կան 1511 թեկնածու (259 ընտրական շրջանի համար): Երկու օգրուկի (ընտրական շրջան) մէջ միայն մէկական թեկնածու կայ, 19 ուրիշներու մէջ՝ 2–ական, միջին հաշուով շրջան դլուխ 6 թեկնածու կայ: Թեկնածուներու 73,3%–ը կուսակցական են (կամ կուսակցական ըլլալու պատրաստ) միայն 26,4%–ը ոչ կուսակցականներէ բաղկացած է: Թեկնածուներուն 108–ը՝ կուսակցական բարձր պաշտօններ ունի, 136–ը՝ խորհուրդներու անդամներ են, կան 6 եկեղեցականներ եւ 24 այլ ազդերէ:

× Հայաստանի Ա. քարտուղարը՝ Վ. Մովսիսեան, Ապրիլ 29–ին ընտրուած է Գերագոյն Խորհուրդի նախագահութեան անդամ:

× Մայիս 1–ին, մինչեւ իրիկուն, Ռոպէր Քոչարեան դեռ Երեւան չէր ժամանած (ծանօթ է որ, անային կալանքի դասապարտուած է), Երեւան կը յուսային որ Ջորեքշաբթի առտու անպայման հասնի, որպէսզի կարենայ մասնակցիլ Մայիս 3–ի Գերագոյն Խորհուրդի նիստին:

× Նորաչէնի ճամբով, Երեւան հասած են 29 կառախումբ:

× Ախալցխայի միջադէպին կապակցութեամբ կը հաստատուի որ ստուգումի ընթացքին է, որ կրակ բացուած է երեք բեռնատարէրէն առաջինին վրայ եւ վարորդը ծանրօրէն վիրաւորուած է:

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱԽՕՍ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ – ԱՊՐԻԼ – 27 / 30)

ԵՂԵՌՆԻ ՏԱՐԵԼԻՑԻՆ
ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ ԵՐԿՈՑԹ

Ապրիլ 24–ին հարիւր հազարաւոր մարդիկ այցելեցին Ծիծեռնակաբերդի յուշահամալիրը: Ժամը 19–ին, ողջ Հայաստանը մէկ վայրկեան լռութեամբ յարգած է անմեղ զոհերուն յիշատակը: Մարզահամերգային համալիրին մէջ եղեռնի 75–ամեակին նուիրուած երեկոյթին խօսք առած են Գիտութիւններու Ակադեմիայի նախա-

(Շար·ը Դ· էջ)

ՄԱՅԻՍ ՄԷԿԸ ԵՐԿՐԷ ԵՐԿԻՐ

ԱՅԼԵՒՍ ՉԷ ԻՆՉ ՈՐ ԷՐ

ՓԱՐԻԶ· — ՊԱՌԱԿՏՈՒԱԾ ՊԱՏԿԵՐ
ՄՈՍԿՈՒԱ· — ՅՈՑՑ ԿՈՐԲԱՉՈՎԻ ԴԷՄ
ՊՈԼԻՍ· — 26 ՎԻՐԱՒՈՐ

ՀՈՍ ՈՒ ՀՈՆ ՄԻՋԱԴԷՊԵՐ

Էր երբեմն, Փարիզի մէջ, Նասիոնէն Պասթիյլ պատկառելի թափօր մը կը յառաջանար, ղլուխն ունենալով կողք կողքի, սենափքաներու ղեկավարները: Վերջին տարիներուն, երթալով ժժդունեցաւ, սենափքաները կողք կողքի չէին ուզեր քալել այլեւս, աւելի ճիշդ Սէ – Ժէ – Թէ-ի հետ քալել չէին ուզեր բոլոր անոնք, որոնք չեն փափաքիր խառնել սենափքա, այսինքն՝ բանուորական իրաւունք եւ համագործակցութիւն:

Այս տարի աշխատանքի օրհնակատարութեան 100–ամեակն էր (ոչ՝ Մայիս 1–ի, որ 1886–ին ծնած է, այլ նշումին) եւ երկրէ երկիր պատկերը բաւական հակասական էր:

Փարիզի մէ, Սէ – Ժէ – Թէ-ն մինակ մնացած էր Նասիոնէն Պասթիյլ, միւս սենափքաներուն ամէն մէկը տարբեր ձեւով կը ոօնէր եւ ամէն մէկը իր հասկցած ձեւով:

Ամէնէն յատկանշականը, սակայն, Մոսկուայի օրհնակատարութիւնն էր, քանի որ սուլոցներու տակ Կորբաչով ամպլիոնը ձգած գացած է:

Ոչինչ պատահած էր հանդիսութեան պաշտօնական մասին մէջ եւ ոչ ոք, մանաւանդ Արեւմուտքի մէջ, կը հասկնայ, որ ինչո՞ւ Կորբաչով չէ մեկնած, երբ այդ բաժինը վերջացած էր: Մնաց որ, հարցում մ'իսկ կայ ոմանց մօտ, սուլոցներէ՞ն մեկնած է, թէ սուլած են, որովհետեւ մեկնած է: Ժամը ճիշդ 11·32–ին է, որ հեռացած է բեմէն, եւ լրէն հետեւած են բոլոր պետական եւ կուսակցական դեկավարները: 10–էն 11, ամէն ինչ բան բնական կերպով ընթացած էր: 11–էն ՚ի որ ոօնը բնոյթը կը փոխէր, երբ կը հասնէին «անպաշտօնները»: Պատուոնէրու լողունդները եւ ցուցարարներու լողունդները յատկանշական են: Կորբաչով ալ մեկնեցաւ առաջ (եւ թերեւս, այդ պատճառով իսկ մեկնած է) կրցած է կարդալ՝ «Կորբաչո՛վ, ձեռքերդ քաչէ՛ խորհրդային իշխանութենէն», «Ընկերվարութի՞ւնը, ո՛չ մերսի», «72 տարի՝ ոչ մէկ տեղ հասնելու համար», «Լիտուանիոյ չրջափակումը, նախագահին ամօթն է», «Գղլեան եւ Իվանով ազգին խիղճերն են», եւ դեռ կարելի էր լսել· – «Իրական աշխատանքի՝ իրական աշխատավարձ», «Կ'ուզենք ապրիլ, ո՛չ թէ միայն գոյութիւն ունենալ», «Անկա՛խ համայնավար կուսակցութիւնը», «Անկա՛խ կարմիր ֆաշիզմի կայսրութիւնը», «Ռուս գինուորը կայսրութեան ոսիկանը չէ»:

× Ծանր միջադէպեր պատահած են Պերլին, ուր լախումներու հետեւանքով (անիչխանականներու եւ ոսոիկաններու) քանի վիրաւորներ կան եւ ձերբակալութիւններ կատարուած են: Միջադէպերը պատահած են Թրքահոծ թաղամասին մէջ:

× Պոլիս, աւելի քան 380 հոգի հարցաքննութեան տարուած են երեքշաբթի առտու: Ծանօթ է որ Մայիս Մէկը ոօնելը արգիլուած է Թուրքիոյ մէջ եւ ոմանք փորձած են չընդառաջել արգիլքին:

ՅԱՄՄԻԿ ՀԱՅՏԱԳՈՐԾԵԱՆ, ԱԼ. ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԵԱՆ, ՌՈՒԲԷՆ ԱՀԱՐՈՆԵԱՆ ԵՒ ԻՐ ՆՈՒԱԳԱԽՈՒՄԲԸ ՓԱՐԻԶ ԺԱՄԱՆԵՑԻՆ

·Երկուշաբթի օր, Ապրիլ 30–ին, Քաթրայի հրաւէրով Փարիզ ժամանեցին Ցբրատահայութեան ծանօթ երաժիշտ՝ Ալեքսանտր Յարութիւնեան, երգչուհի՝ Յասմիկ Հայտպործեան, ջութակահար՝ Ռուբէն Ահարոնեան եւ սենեկային իր նուագախումբը (ընդամէնը՝ 25 հոգի):

Ինչպէս ծանուցուած է արդէն, Ուրբաթ, Մայիս 4–ի Քաթրայի երեկոյթը նուիրուած է Ալ· Յարութիւնեանի ծննդեան 70–ամեակին եւ այս առթիւ Ռուբէն Ահարոնեան սենեկային նուագախումբը պիտի նուագէ Յարութիւնեանի ջութակի քոնչէրթօն, որու առաջին ունկնդրութիւնն է Ֆրանսա:

Պոլիս 14 վիրաւոր կար առաուն իսկ, կէսօրէ ետք 7 ուրիշներ ալ վիրաւորուած են (գնդակէ), ուրիշներ ալ՝ Անգարայի մէջ:

Երկուշաբթիէն իսկ, խուզարկութիւններ եւ հարցաքնդումներ կը կատարուէին, բացառիկ խստութեամբ ալ երեքշաբթի՝ Թաքսիմ հրապարակին չուրջ:

× Պուքրէշ ալ հակակառավարութիւն, մանաւանդ՝ հակա–Իլիէսկու ցոյցերը շարունակուած են, մինչ երիտասարդներ ալ հացադուլի դիմած են: Ի դէպ, Պուքրէշի իշխանութիւնները չատ «նեղուած» են Ֆրանսայէն եւ բացատրութիւններ կը պահանջեն Լօրան Ֆապիուսէն, որովհետեւ երկու երեսփոխան Ժ.–Ֆ. Մինեոն եւ Ժ.–Մ. Ֆեռան (էմ – փէ – էմ) խօսք առած են համալսարանի հրապարակը եւ պահանջած կառավարութեան հրաժարումը:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՄԱՅԻՍ ՄԷԿԸ «իւրացուցած» է նաեւ Ժ.–Մ. Լը Փէն, որ այդ օրը կ'ոգեկոչէ իր խորհրդանիշը՝ Ժանն տ'Առք: Սէն Թ'Օկիւթէնէն փալէ Ռոյալ աւելի քան տասը հազար հոգի հաւաքուած էին: Ազգ· ճակատի պարագլուխը բուռն կերպով ճաղկեց համայնավար օրինագիծը, հակացեղապաշտ եւ հակասեմական, որու ընդունումը (ի դէպ՝ հաւանական չէ) պիտի ստիպէ Ֆրանսացիները, որ օրինաւոր ճամբէն ելլեն: Այս օրինագիծը հակաֆրանսական կը նկատուի եւ այդ առնչութեամբ, Ազգային ճակատի ղեկավարները կարմիր ժապաւէնով մը, խորհրդանշական ձեւով կապած էին լրեննց բերանը:

ԱՄԵՐԻԿԱՅԻ ԵՐԿՐՈՐԴ ՊԱՏԱՆԴ մըն ալ ազատ արձակուեցաւ: Փրոֆ. Ֆ· Ռիտ, 43 ամիս աչքերը կապուած մնացած է:

ԱՆԹՈՒԱՆ ՎԻԹԷՋ, Քոմէտի Ֆրանսէզի վարչական պատասխանատուն, բայց նաեւ դերասան, այլ մանաւանդ՝ բեմադիր, մեռաւ Ապրիլ 30–ի իրիկունը, զոհ ուղեղային արիւնահոսութեան: 59 տարեկան էր, համայնավար չարքային միչեւ Ա.Ֆրանիսատանի դէպքերը: Առակոնի քարտուղարը եղած էր, վարած էր Շանյոյի թատրոնն ալ նախքան «Ֆրանսական թատրոնը», ուր իր վերջին բեմադրութիւնն էր Պրեխթի «Գալիլէոսի կեանքը»:

ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ ԵՒ ՄԵԾԻ ՏԱՆՆ ԿԻԼԻԿԻՈՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍՆԵՐԸ ՊՐԻՒՍԷԼԷՆ ԵՏՔ՝ ՓԱՐԻԶ ԿՈՒԳԱՆ

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ուրախութեամբ կը յայտնենք մեր ժողովուրդին, թէ Նորին Սուրբ Օծութիւն Տէր Տէր Վազգէն Ա. Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը, ընդառաջելով Եւրոպայի Հայոց Հայրապետական Պատուիրակ՝ Տ· Գիւտ Արքեպիսկոպոս Նալպանտեանի ու պելժահայ համայնքի հրաւէրին՝ բարեհաճած է անձամբ օրհնել եւ օծել Պրիւսէլի մէջ նորակառոյց առաջին մեր եկեղեցին, Կիրակի օր, Մայիս 6–ին, առաւօտեան ժամը 10·30–ին:

Այս առթիւ, Վեհափառ Հայրապետը Պելժիա կը ժամանէ Հինգշաբթի օր, Մայիս 3–ին, ուր պիտի մնայ պաշտօնական այցելութեամբ մինչեւ Մայիս 9:

Պելժիայէն յետոյ, Ամենայն Հայոց Վեհափառ Հայրապետը՝ ոչ պաշտօնական այցելութեամբ, քանի մը օրով պիտի հանդիպի Փարիզ:

Վեհափառ Հայրապետի Փարիզի մէջ կեցութեան ընթացքին, Կիրակի օր, Մայիս 13–ին, Փարիզի Սուրբ Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ հանդիսաւոր Սուրբ Պատարագ պիտի մատուցուի, զոր պիտի մատուցանէ Վեհափառ Հայրապետի ուղեկից, Սուրբ Էջմիածնի հոգեւոր ճեմարանի տեսուչ՝ Տ· Անանիա Եպիսկոպոս Ազատճեան:

Սոյն պատարագին ներկայ պիտի գըտնուի Վեհափառ Հայրապետը ու պիտի տայ իր Հայրական պատգամն ու օրհնութիւնը ներկայ հաւատացեալներուն:

Այս բարեբաստիկ առիթով, ղոյդ համայնքները պիտի վայելեն նաեւ ներկայութիւնը Մեծն Տանն Կիլիկիոյ Հայրապետ՝ Նորին Սուրբ Օծութիւն Տէր Տէր Գարեգին Բ. Կաթողիկոսին:

ԴԻՒԱՆ
ՀԱՅՐԱՊԵՏԱԿԱՆ ՊԱՏՈՒԻՐԱԿՈՒԹԵԱՆ
ԵՒՐՈՊԱՅԻ ՀԱՅՈՑ

***

ԺԱՄԱՆԱԿԱՑՈՑՑ

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, Մայիս 3· — Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը Պրիւսէլի օդակայանը կը ժամանէ ժամը 13·50–ին: Փոթոֆոլը յատուկ ընդունելութիւն մը նախատեսած է:

ՈՒՐԲԱԹ, Մայիս 4· — Հաւանական այցելութիւն մը Անվերս կէսօրէ ետք:

ՇԱԲԱԹ, Մայիս 5· — Նախատեսուած են զանազան հարցազրոյցներ մամուլին հետ:

ԿԻՐԱԿԻ, Մայիս 6· — Ժամը 10·30–ին Օծում Հայաստանեայց Առաքելական Նորակառոյց եկեղեցւոյ: Ժամը 20·30–ին, պաշտօնական ճաշ, Փրեղիտան պանդոկը:

ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ, Մայիս 7· — Ժամը 11 – 12 ընդունելութիւն Պրիւսէլի քաղաքապետարանը: Ժամը 16–ին· – Ընդունելութիւն Մալինի Արքեպիսկոպոսարանը կարդինալ Տանէլսի կողմէ:

«ՆՈՐ ԿԵԱՆՔ»Ի ՆՈՐ ԿԵԱՆՔԸ

Էլէնա եւ Նիքոլայ Զաուչեսկու ամուսիններուն «դատաստարութեան» եւ գնդակահարման պատկերները դեռ նոր ափսած էին Ֆրանսական հեռատեսիլին բոլոր կայանները երբ հասաւ Պուքրէշի մէջ հրատարակուող «Նոր Կեանք» ամսաթերթին վերջին թիւը: Այս թերթը չես պիտեր ինչու, տարիներէ ի վեր, եւ Ատոնած պիտի որուն կարգադրութեամբ կը հանդէս Եկեղեցւոյ քարոզչարութիւնը:

Պէտք է խոստովանիլ որ քիչ, շատ քիչ կարեւորութիւն կ'ընծայէինք անոր՝ իր ամէնինչով «Զաուչեսկուական» էր, բռնած առաջին էջին պատկերէն մինչեւ վերջին էջին վրայ զետեղուած եւ չես պիտեր որուն հասցէին ուղղուած հնամաշ առեւտրական ազդերը: Բայց հայատառ թերթ մըն էր ի վերջոյ, չէինք կրնար չկարդալ զայն, հնարաւոր չէր չկարդալ նոյնիսկ, եւ մանաւանդ երբ պիտակցէինք որ «Նոր Կեանք»ին ընթերցումէն միայն եւ այն ալ, տողերու ընդմէջէն, կարելի էր քանի մը աղբատիկ լուրերը քաղել ռումանահայ երբեմնի բարգաւաճ, բայց այժմ նօսրացած, գաղութին մասին: Հին եւ հարուստ անցեալ մը ունի ռումանահայ գաղութը: Հայոց գաղթականութեան առաջին օճախներէն մէկը եղած է Անի մայրաքաղաքի եւ աւելի ուշ Արիմի համայնքներուն կործանումէն յետոյ: Թրանսիլվանիոյ հայկական թեմը հիմնուած է ԺԴ. դարուն եւ իր հիմնադրութեան իւրահանական հրամարտակը մինչեւ այսօր կը պահպանուի Պուքրէշի Հայոց առաջնորդարանին գրադարանին մէջ: Շատ չուտ Հայերը չաղուած են տեղացիներուն հետ եւ տէր գարձած են բարձր դիրքերու բոլոր ասպարէզներուն մէջ, կազմակերպած են իրենց եկեղեցական ու համայնական կեանքը փառաւոր վանքերու եւ եկեղեցիներու չուրջ, ինչպէս օրինակ Սուչաւայի «Հաճկատառի» վանքը:

Մեծ Եղեռնին յաջորդող տարիներուն, բազմահազար Հայեր ապաստան գտած են Ռումանիոյ մէջ, ասոնց չարքերուն մէջ կը գտնուէին Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս – կոսին ծնողքները եւ չատ ուրիշներ: (Պատմական զարմանալի զուգադիպութեամբ մը, Պուքրէշի Սուրբ Հրեշտակապետաց Մայր Եկեղեցին, շինուած Սուրբ Էջմիածնի Մայր տաճարին օրինակին վրայ, հիմնուած է 1915 թուին): «Նոր գաղթականներու» այս հոսքը միացաւ ու ձուլուեցաւ «Հին գաղթականներուն» մէջ, ազգային եւ եկեղեցական հարուստ կեանք մը ապրելով մինչեւ Երկրորդ Համաշխարհային պատերազմ: Գաղութը մեծ զոհողութիւններու եւ նոյնիսկ վտանգներու առջեւ գտնուեցաւ, սակայն Անթոնէսքուի բռնատիրութեան տարիներուն եւ 1946 – 1947 թուականներուն, Մլիչեւ թաղատերին պարտադրուած հրաժարումէն վերջ եւ յատկապէս համայնատիրական կարգերուն հաստատման առեն: 1947–էն սկսեալ գաղութը ապրեցաւ չատ մեծ անկում մը: Ներգաղթի եւ արտագաղթի հեռեւանքով Ռումանահայութիւնը կորնցուց հազարաւոր անդամներ եւ մանաւանդ տասնեակ մտաւորականներ: Հակառակ մնացած հոգեւորականներուն եւ մտաւորականներուն յարատեւ ջանքերուն, անկումը չարունակուեցաւ եւ առաւել եւս չեչտուեցաւ Զաուչեսկուին բռնատիրութեան ընթացքին: Հայերը ռումանացի իրենց համաքաղաքացիներուն նման ենթարկուեցան աչխարհի վրայ դոյութիւն ունեցող ամենադաժան կառավարութիւններուն մէկուն: Սակայն ազգային կեանքը բոլորովին չմեռաւ՝ 1951էն ի վեր Պուքրէշի մէջ լոյս կը տեսնէ «Նոր Կեանք» չաբաթաթերթը (յետոյ ամսաթերթ): Առաջին թիւերէն իսկ, «Նոր Կեանք»ը իր աղքատ բովանդակութեամբ կը ցոլացներ ռումանահայ գաղութին տխուր պատկերը: Մայրաքաղաքէն մինչեւ գաւառ նոյն ողբալի վիճակը կը տիրէր՝ ստիճանարար բոլոր հայկական դպրոցները փակուեցան, հակակրօնական հալածանքները աստկացան եւ նոր կոչումներուն արգելք հանդիսացան, բոլոր ազգային – քաղաքական եւ մչակութային մարմինները լուծուեցան, յայտնի պետական գէմքեր բանտարկուեցան կամ ահիպուեցան արտագրեալ: Ցրուեցան բոլոր կապերը արտաչխարհի հետ եւ նոյնիսկ «արեւելեան Եւրոպայի» (*) եւ Խորհրդային Հայաստանին հետ: Փաստօրէն արտաչխարհի հետ մնացած միակ պատուհանը էր Առաջնորդարանը (Հայրապետին առաջնորդութեան չրջանին (1943 – 1955) եւ անկէ յետոյ ցայսօր, Ռումանիոյ եւ Պուլկարիոյ Թեմերը, որոնք կը մնան մէկը միւսէն անկախ, ունին նոյն առաջնորդը յանձին Տիրայր Արքեպիսկոպոս Մարտիկեանին):

***

Երեք տարիներէ ի վեր սակայն, ուրախութեամբ նկատեցինք որ այդ գաղութը կ'ապրէր նոր զարթօնք մը որուն առաջին նչանները կրնան սեպուիլ Պուքրէշի Առաջնորդարանին Մշակութային Կեդրոնին վերազարթը հայ համայնքին (չէնքը գըրաւած էր կառավարութիւնը), գրադարանին վերաբացումը, դասախօսութիւն – ներու եւ համերգներու կազմակերպումը: Եկեղեցական կեանքը նոյնպէս սկսած էր աչխուժանալ, տեղի ունեցան երկու կամ երեք ձեռնադրութիւններ եւայլն...: Միւս բոլոր համայնքներուն պէս, Ռումանահայութիւնը խորապէս ցնցուեցաւ Արցախեան Շարժումին սկիզբէն իսկ եւ մանաւանդ 1988–ի երկրաչարժէն: 1989–ին լոյս տեսած թիւերուն մէջ կարելի եղաւ նկատել քանի մը փոփոխութիւններ՝ Արցախի խնդիր կ'արծարծուէր բացէ ի բաց, թերթին սիւնակներուն մէջ լայն տեղ կը տրուէր արտասահմանի եւ յատկապէս «Սրեմտեան» Սփիւռքի կեանքին, կը ներկայացուէին հայագիտական նոր հրատարակութիւնները (այստեղ միայն կը յիչենք Գլօտ Մութաֆեանի եւ Անահիտ Տէր – Մինասեանին աչխատութիւնները, բայց կան բազմաթիւ ուրիչ օրինակներ):

Այս փոքրիկ, բայց քաղաքական ու խոստումնալից փոփոխութիւններուն վերայ հասաւ «Դեկտեմբերեան Յեղափոխութիւնը»: Նոր ստացած էինք Դեկտեմբերի թիւը – Զաուչեսկուի, վերջին, մէծադիր նկարով – երբ մէկ էջնոց «բացառիկը» հասաւ ողջունելու եւ յայտնելու համար կործանարար բռնատիրութեան վախճանը: Էջին վերջին մասը կը կրէր «Կեցցէ՛ Ազատ Ռումանիան» նախազասութիւնը, լայն ու կարմիր գիրերով: Այս բացառիկ թիւին յաջորդեցին 1990–ի առաջին երեք թիւերը: Առաջին օրէն յայտնի եղաւ որ Ռումանահայերը կանդնելով իրենց համաքաղաքացիներուն կողքին մեծ դեր մը կատարեցին դեպքերուն զարգացման մէջ: («Յառաջ», իր ժամանակին արձագանգած էր այդ մասին) Յունուարի թիւէն սկսեալ խմբագրութիւնը որոշեց թերթին ծաւալը մեծցնել, ճոխացնելով ռումաներէն բաժինը – ինչ որ անպայման լաւ նչան մը չէ բայց մեզի ... թերթը անշուշտ բոլորովին այլափոխուեցաւ: Հայերը ռումէն ժողովուրդին հետ սկսան աստիճանարար տիրանալ լիաթոք չնչելու բնական եւ արդար իրաւունքին վերադրանելով հանդերձ ժողովրդավարութեան ճանապարհները: Մարտի թիւէն կ'իմանանք թէ Մարտ 11–ին Պուքրէշի մէջ տեղի ունեցած է «Ռումանիոյ Հայոց Միութեան» հիմնադիր ժողովը: Միութիւն մը որուն գլխաւոր նպատակը պիտի ըլլայ անկասկած Ռումանահայոց ազգային կեանքին ծաղկումը:

Մեզի կը մնայ յայտնել թէ գաղթել Ռումանիոյ մեր ազգակիցներուն ինչպէս նաեւ Պուլկարիոյ, Հունգարիոյ եւ Չեխոսլովաքիոյ մէջ գտնուող հայկական համայնքներուն: Վերջին մաղթանք մը՝ փոփաքելի պիտի ըլլար որ վերագտնելով իրենց խօսքի ազատութիւնը, «Նոր Կեանք»ը եւ իրեն հետ Ռումանիոյ եւ Պուլկարիոյ մեր քոյրերը եւ եղբայրները վերագտնային Մեսրոպեան դասական ուղղագրութեան:

Ուրեմն նոր եւ երկար կեանք «Նոր Կեանք»ին:

ՍԱՀԱԿ ՍՈՒԲԻԱՍԵԱՆ

Լիոն

(*) Գաղութներուն (Հունգարիա – Պուլկարիա...)

LIVRES REÇUS

De Staline à Gorbatchev
histoire d'une république soviétique
L'ARMENIE
Claire MOURADIAN
Ed. Ramsay, Paris 1990.

ԹԱՆԿԱՐԾԱԿ ԳԱՆՁԸ

(Բ. եւ վերջին մաս)

Հայկական հանրապետութեան ներկայացուցիչները ուղղակի յատակին կը նստին, կարելի եղածին չափ իրարու մօտ, կը յիչեն անցած օրերը եւ ... կը լուծեն զանազան հայկական հարցեր: Պալթեան հանրապետութիւնները նոյնպէս կը լուծեն իրենց հարցերը: Չէ որ անոնք դեռ նոր մտած են Խորհրդային Միութեան կազմին մէջ, կարելի է ըսել՝ դեռ սկսնակ են, միամիտ: Անոնց չարժուձեւերն ու խօսակցութեան մէջ դեռ կը ըղպտցուի պուրժուական դաստիարակութիւնը՝ կապիտալիզմի մնացուկը: Անոնց համար այս ամէնը նորութիւն է, հանելուկային ... եւ բոլորովին անհասկնալի ... «դեռ չատ պիտի երկարի՞ այս անհեթեթութիւնը», – կը հարցնեն իրարու: «Սա դեռ միայն սկիզբն է», – կը պատասխանեն աւելի տարեցները: «Կ'երեւի աչխարհին վերջը եկեր է...»: «Լէհ, չիմար էի, այն ատեն ինչու Զուլիցերիա չզացի, կրնայի երթալ», – կ'ըսէ երիտասարդ ձայն մը:

Վրացիները, հակառակ իրենց ահաւոր վիճակին, իրենց հին «երգ»ը կ'երգէին. «Ընկեր Ստալին այսպէս ըսաւ ... Ան մեր մասին կը մտածէ: Սա վնասարարութիւն է: Այ, կը տեսնէք, ան մեզ բոլորս կ'ազատէ»: «Այո, մեր մասին կը մտածէ ... կ'ազատէ ... կ'ազատէ ... Ես այդ մասին արդէն տասը տարի է կը լսեմ», – պատասխանեց աւելի զատող ու խելացի ձայն մը:

Հրեաները նոյնպէս կը չնչեն իրենց լեզուով: Պարզ չէ թէ ինչ հարցեր կը քննարկեն ... Մէկ բան միայն կարելի է հասկնալ: «Ներոմ, ներոմ»: Ախ, երկար սպասուած այդ ներոմը ... արդէն չատոնց ատոր կը սպասեն այս բանտարկեալները ... կը սպասեն ու չեն հաւնիր... Բայց եթէ Հրեաները ներոմի մասին կը խօսին, հաւանաբար կ'ըլլայ:

Մեր ազնիւ ու համեստ Մխիթարեանները՝ մեր բախտակիցները, նոյնպէս որոչ կարեւոր հարցեր կը քննարկեն:

Իսկ սլաւական երեք մեծ հանրապետութիւնները՝ Ռուսաստանը, Ուկրանիան եւ Բելոռուսիան, համերաչխ, ուկրաներէն ժողովրդական երգ մը կ'երգեն.

Տէր Աստուած, դու ամենազօր
Ինչո՞ւ ես պատժում իմ ժողովրդին:

Ուժ սիրեմ, ոչ հայր ունեմ, ոչ մայր,
Մենակ եմ այս հեռու երկրում(*):

Այո, երգելէն զատ ուրիչ բան չէ մնացած: Իսկ այս հարցերը քննարկելէն առնանք արդէն յոգնած են ... եւ անօգուտ կը սեպեն:

Կառախումբը կ'երթայ ու կ'երթայ ... Իսկ տարօրինակ ճամբորդները կը քննարկեն ու կը քննարկեն իրենց վիճակը... մեզաւորը կը փնտռեն ... ու չեն կրնար գտնել ... կամ չեն համարձակիր ըսել: Ոմանք կը քննարկեն, ոմանք կ'երգեն... Իսկ կառախումբը կը սլանայ ... դէպի անորոչ երկիր մը ... Անիւները կը չխչխկան ... Օրերը կուգան ու կ'երթան ու ... կեանքը նոյնպէս:

Եւ ահա հասանք: Քաղաք Կանակ: Իսկ կանակէն այս ճամբորդները 90 քիլոմեթր ոտքով պէտք է երթան: Հաճելի եւ օգտակար զբօսանք: Շարք մարի՛ր: Եւ ... քայլո՛վ մա՛րչ: Կ'երթան Զերժինսկիի չրջան՝ ընդմիչտ բնակութեան, բնակութեան վերջին վայրը: Բոլորը յոգնած են, ֆիզիկական ու բարոյական տանջանքներէ յոգնած: Կը քալեն եւ ուսերնուն վրայ կը տանին ծանր ճամպրուկները, պայուսակները, ծրարները եւ ... իրենց ծանր ճակատագիրը: Շատ յոգնած են, կ'ուզէին նստիլ, հանգստանալ, բայց պահակը կը պոռայ: «Երթա՛նք: Շուտ ըրէ՛ք: Հոս ու հոն մի՛ նայիք: Հոն կը հանգստանաք, յաւերժական աքսորին: Շո՛ւտ, արա՛գ: Ձեր հայրն անիծած ... Հիմա ձեզի կը ցուցնեմ հանգիստ»: Այսպէս, խեղճ զոհերուն վրայ կը զոռան ստալինեան ժամանակաչրջանի «հոգատար թիկնապահները», իսկ անոնք հազարաւոր են: Շուներն ալ կը հաչեն: Ինչ հաճելի է ապրիլը՝ չրջապատուած ստալինեան հոգատարութեամբ:

Յանկարծ բանտարկեալներու կարաւանը հասաւ չրափոսի մը (գիչերը անձրեւ եկած էր), ուզեցին չրջանցել, բայց «թիկնապահները» պոռացին. – «Պառկի՛ր»: Հրամանը հրաման է: Եւ բոլորը պառկեցան՝ – առանց մտածելու, միահամուռ, միաճայն ... Հինգ վայրկեան եւոք՝ զարձեալ հրաման. «Ոտքի՛»: Ու բոլորը ոտքի եղան ... Ցեխոտ ու թաց կը չարունակեն ճամբան՝ անիծելով իրենց բախտը ու ... պիրենք տանջողները: Իսկ պահակը կը ծիծաղի:

«Ահա հանգստացաք»: «Սա լիչ ծաղր է: Ինչպիսի անմարդկային վերաբերմունք, – կը զարմանայ փայտէ ճամպրուկը: Թէեւ փայտէ եմ ու պիւզը ծնած եմ, բայց կեանքիս մէջ այսպիսի կեղտ չեմ տեսած: Պարմանաժամը լրանալէն, տասը տարի ճամբար մնալէն ու ծանր աչխատանքներէն ետք, այս դժբախտները տուն դրկելու փոխարէն հիմա ալ աքսորավայր կը տանին ու դեռ կը ծաղրեն: Իսկ չէ՞ որ այս չատերը ճամբորդները պիտութեան ու արուեստի գործիչներ են, գրողներ, քաղաքական գործիչներ ու գինուորական պետավարներ»:

Մեր քանաստեղծը կը լռէ ... Իսկ ճամպրուկը կը մտածէ, կը մտածէ ու բան չի կրնար հասկնալ ... Ելք չկայ: Անօգուտ է մտածելը: Բոլորն ալ յոգնած են ու մռայլ եւ ոչ ոք կ'ուզէ խօսիլ: Գլուխները կախ, անոնք կը քալեն երգելով հին ռուսական «Թափառաչրջիկ» երգը, զոր այսպէս վերափոխեր են,

Սիբիրի վայրի տափաստաններով
Ուր մեր եղբայրն է տնփռում բանտի մէջ
Մեր ծանր քախտը անիծելով
Գնում եմ մեռնելու այնտեղ:
Չկայ տուն, չկայ ազատութիւն,
չկայ քախտ,
Տանջանք է, թախիծ ու վիչտ,
Ու ձգում եմ մեր երգը տխուր
Հայրենիքի մասին:
Վաղուց է հայրս գերեզմանում,
Պառկած է սիբիրեան հողում,
Իսկ եղբայրս էլ Սիբիրում
Վաղուց է շղթաներ կրում:

Հայրս չկայ, եղբայրս է բանտում,
Դժբախտ թափառական եմ ես,
Ինչ քախտ էր, Աստուած,
Ամբողջ աշխարհը դատաւոր
կը կանչեմ:

«Դադրեցուցէ՛ք քաղաքական երգերը: Լռեցէ՛ք, դատողութիւններ մի՛ ընէք: Ինչ ապերախտ են, խորհրդային իշխանութիւնը զանոնք ազատեր է, իսկ անոնք դեռ կը դժգոհին ... Ատոնց նայեցէք», – կը պոռայ պահակը, իսկ չուները կը հայհոյեն:

Վերջապէս, բանաստեղծը եւ փայտէ ճամպրուկը հասան Յուբա գիւղը: Ճամբորդութենէն յետոյ ճամպրուկը կը հանդըստանար, իսկ բանաստեղծը պահակ ու խոզապահ դարձաւ: Այնպէս որ, մի՛ բզօքեր, փայտէ ճամպրուկ, քեզի համար աւելի դիւրին է: Դուն չես տանջուեր, միայն վհայ եղեր ես, ինչպէս ամերիկացի դիտորդը:

Մեծ ճամբորդ՝ փայտէ ճամպրուկ, դուն կրնաս հպարտանալ քու ճակատագրով: Բանաստեղծին, գրողին ու հասարակին ուղեկիցը եղեր ես դուն ... ատոր համար ալ հիմա կանչնած ես անոր տուն – թանգարանին մէջ, ամէնէն պատուաւոր տեղը, այցելուներուն ցոյց կու տաս քու պարունակութիւնը ու կը պատմես սիբիրեան ճամբաներու, ապրանքատար վագոններու ու առաքման կէտերու տարատիպ հէքիաթ – եղելութիւնը: Եւ դեռ ուրիչ չատ բաներ՝ այդ դաժան ժամանակներուն մասին ... Չէ՞ որ դուն եւ քու պարունակութիւնը այդ տարտափելի օրերուն կենդանի վկան էք, կենդանի ապացոյցը:

Այցելուները կը նային այդ ամէնուն, կը յուզուին, կուլան ու կ'անիծեն մեղաւորները: Այդ կը նչանակէ որ դուն քու առաքելութիւնը գերազանց կերպով կատարեր ես: Իսկ այսօր աւելին պէտք չէ՛... աւելին յոյս ալ չունինք...:

Ու կանգնած է Գուրգէն Մահարիի թանգարանին մէջ փայտէ ճամպրուկը՝ անոր սիբիրեան ճամբաներու ուղեկիցը եւ լուռ վկան ... ու կը պատմէ բանաստեղծին դաժան ճակատագրին տարտափելի հէքիաթ – եղելութիւնը:

Ա. ՄԱՀԱՐԻ

(*) Այս եւ յետագայ չափածոյ քարգմանութիւնները տողացի են (Թարգմանիչ)

ԱՊՐԻԼ 75

–ՕԳԵԿՈՉՈՒՄ–

ՀՌՈՄ

Այս օրերը, Հայաստանի եւ Հայ Սփիւռքի վրայ գործող բոլոր հայկական եկեղեցիներուն մէջ, պատարագներ կը մատուցուին եւ հոգեհանգստեան արարողութիւններ կը կատարուին ազօթելու 1915-ի ցեղասպանութեան ինչպէս նաեւ այս վերջին տարիներուն Սումգայիթի եւ Բաքուի մէջ զոհուած անմեղ Հայերու հոգիներու համար՝ արդարութիւն հայցելով։

Այս առթիւ, Կիրակի, Ապրիլ 22–ին, Հռոմի հայ գաղութը եւս մասնակցեցաւ հանդիսաւոր ձայնաւոր պատարագի մը, որ առաւօտեան ժամը 11–ին մատոյց Հայ Կաթողիկէ Պատրիարքարանի գործակատար, Գէորգ Վրդ. Զապարեան, Լեւոնեան Հայ Վարժարանի Սուրբ Նիկողայոս եկեղեցիին մէջ, ի ներկայութեան Հռոմի Լեւոնեան Հայ Վարժարանի եւ Մխիթարեան ուսանողարանի մեծաւորներու եւ ժառանգաւորներու ինչպէս նաեւ հայ եւ իտալացի հոծ բազմութեան եւ Տիրամօր Վերատես Ցաւութեան Հայ Քոյրերու Միութեան ընդհանուր Մեծաւոր Մօր, վարչական եւ վանահայր քոյրերուն։

Պատարագի ընթացքին, Զապարեան վարդապետ կարդաց այն հեռագիրը զոր Պապը ղրկած է Վատիկանի Պետութեան քարտուղար՝ Կարտինալ Ակոստինօ Գազարոլի–ի միջոցաւ։ Ահա այդ հեռագրին բովանդակութիւնը.–

«Ս. Գէորգ Վրդ. Զապարեան, գործակատար Հայ Կաթողիկէ Պատրիարքարանի ի Հռոմ.

Սրբազան Հայրը հոգեւորապէս կը միանայ այսօր մատուցուող պատարագի մասնակցողներուն հետ, հայ ժողովուրդի աչքառու ու տառապանք պատճառած ցաւագին իրադարձութիւններու 75–ամեակին առթիւ. ան կը մաղթէ որ սոյն ոգեկոչումը մեզ բոլորս հրաւիրէ աչալուրջ խորհրդածութիւն մը կատարելու հանդուրժողութեան եւ փոխադարձ հասկացողութեան անհրաժեշտութեան վրայ. ան կը մաղթէ նաեւ որ մարդկութիւնը վերջ դնէ բռնութեան եւ միշտ փնտռէ արդարութեան խաղաղութեան եւ ներումի ճառագիթող ուղիները՝ Սուրբ Աւետարանի պատգամին համաձայն։

Այս մաղթանքներով Պապը մինչ ջերմագին ազօթքներ կը բարձրացնէ՝ Ամենազօր բարեգութ սիրոյ կը յանձնարարէ բոլոր զոհերուն հոգիները եւ այսօրուան պատարագին ներկայ եղողներուն կը շնորհէ իր առաքելական օրհնութիւնը ի նշան քրիստոնէական զօրակցութեան»։

Հեռագիրը կը կրէ ստորագրութիւնը Վատիկանի Պետութեան քարտուղար՝

Կարտինալ Ակոստինօ Գազարոլի–ի

Սուրբ Աւետարանի ընթերցումէն ետք, օրուան քարոզը խօսեցաւ Գերպ. Անթոնիօ Մասսօնէ որ վերջերս Հռոմի ընդհանուր փոխանորդ կարդինալի կողմէ պատուիրակ անուանուած է Հռոմաբնակ Արեւելեան Ծէսերու հաւատացեալներուն համար։ Գերպ. Մասսօնէ, անդրադարձաւ Յաչեալ Քրիստոսի կատարած զոհաբերութեան որուն մաս կը կազմէ նաեւ պատմութեան ընթացքին Հայ ազգի զաւակներու զոհաբերութիւնը եւ մարտիրոսութիւնը։

Պատարագի աւարտին բոլոր ներկաները թափօրաբար եւ բացարձակ լռութեամբ Եկեղեցիէն ելլելով քալեցին Եկեղեցւոյ հրապարակի երկայնքին մտնելու համար Լեւոնեան Վարժարանի ներքնաբակը ուր կը բարձրանար փայտաշէն Խաչքար մը, որուն պատուանդանին առջեւ հայ գաղութին ներկայացուցիչներէն երկու հոգի զետեղեցին կարմիր ծաղկեպսակ մը, ծաղկեպսակին վրայ վարդերով կազմուած մանիչակագոյն 75 թուանշանը կար՝ ի յուշ ապրիլեան նահատակաց ոգեկոչման 75–ամեակին։

Ներքնաբակին մէջ կատարուեցաւ հոգեհանդստեան պաշտօնը։

ԹՂԹԱԿԻՑ

ՎԻԷՆ

Ապրիլ 22–ին հարիւրաւոր Հայեր հաւաքուեցան տեղւոյն Սէնթ Անթրէ Լը Պա Եկեղեցին ուր պատարագ եւ հոգեհանդիստ տեղի ունեցաւ։ Հայրապետական կոնդակին ընթերցումէն ետք Նորվան Եպիսկոպոսը իր պատգամով դիմեց ներկաներուն, խնդրելով որ միշտ սուրբ պահեն 1915–ի Մեծ Եղեռնի զոհերուն յիշատակը ու պայքարին յանուն մեր ազգային գոյատեւման, յատկապէս հայերէնի ազօրեայ գործածութեամբ։ Ան ըսաւ թէ հրաժարելով մեր հաւատքէն ու ընդունելով հայերէնի նահանջը, մենք կատարելագործած կ'ըլլանք ոճիրը։

Եկեղեցական արարողութենէն ետք ներկաները ուղղուեցան դէպի Նահատակաց Ցուշարձանը։ Նորվան Եպիսկոպոսի չուրջ կը պտնուէին Վիէնի հոգեւոր հովիւ Զատիկ Վրդ. Աւետիքեան, հոգաբարձութեան ամբողջական կազմը ու համայնքի միութիւններուն ներկայացուցիչները։ Հանդիսութեան ներկայ էր նաեւ Վիէնի քաղաքապետ Լուի Մերմազ եւ քաղաքային խորհուրդին մաս կազմող հոսանքներէն ներկայացուցիչներ։

⁂

Այսպէս ահա՛, անդատապարտ եւ անպարտ, սինքլըր կառավարութեան վարիչներուն ապօրէն քմայքով, Պոլսէն աքսորուած եղան 2 Արքեպիսկոպոս, 1 Եպիսկոպոս, 9 Վարդապետ, 1 Պատուելի, 3 Քահանայ, եւ դպրեվանքեան 13 տաներ, զորս յիշած ենք ԱՐՄԱՇԻ դլխուն մէջ, համագումար 29 եկեղեցական եւ եկեղեցականցու, որոնցմէ մին միայն իննսուտարագրութեան դժպիհ ճամբաներուն վրայ, իսկ ուրիշ մը որ իր երաժշտական համբաւութեամբ կը վայելէր միջազգային համբաւ՝ ցնցուեցաւ Աղէտին ահագնութեանը դաղափարէն, ցարդ մնալով փարիզեան դարմանատան մը մէջ, խելակորոյս եւ զառանցագին։

Իրրեւ թէ բաւական չըլլար մայրաքաղաքս յեղակարծօրէն վտարուող եւ մեծագոյն մասամբ բռնամահը ճաշակող Հայ մտաւորականներու պատկառելի թիւը, կառավարութիւնը 1915 Օգոստոս 27–ին հաւաքեց Պոլիս ապրող ռուսահպատակ Հայերը բոլոր, թուով 127 – իբր համակիրները թշնամի պետութեան մը–, եւ 2 օր կեդրոնական Բանտի «Մէհտէրհանէ» կոչուած որջին մէջ ի դիպահոլ կեցնելէ վերջ՝ ամէնքը մէկանց վտարեց Գաղատիա, ուր անոնք ապրեցան հսկողութեան տակ՝ ցվերջ պատերազմի, եւ իրենցմէ 10 հոգին աքսորավայրի մէջ կնքեցին իրենց մահկանացուն։

Աւելցնենք թէ ռուսահպատակ աքսորականներու այդ խումբը երկաթուղիով Գազատիա փոխադրուելուն՝ 18 օր մնաց քաղաքին բանտը, մինչ ամբողջին բնակըռնուելուն կամ ողջ ձգուելուն մասին բանակցութեան մէջ էին հոն կուսակալ եւ ոստիկանութեան տնօրէնն։ Ի վերջոյ կ'արձակուին բանտէն եւ քաղաքը կը մնան ամենախիստ հսկողութեան տակ, որպէս «քաղաքական դերիներ»։ Ցետոյ, 40 հոգիի չափ վար դրուելով, մնացեալները 12 – 20 հոգինոց խմբակներով ցրուեցան Մուճուր, Գըրչէհիր, Հայմանա, Պէյ Փազար, եւ Օսմանճըղ։

Այդ չարքէն էր ահա կաթոլիկ Հայ վարդապետ մը։

Հ. Գարեգին Վ. Լազարեանց. – Ծն. 1885–ին Ախալցխա (այժմ Վրաստան), աշխարհական անուամբ Մելքոն, Ս. Զաքարու վանքը մտած 1899, Ցունիս 5–ին, կրօնաւոր (եղբայր Գարեգին) 1904 Ապրիլ 17–ին, քահանայ ձեռնադրուած 1906 Դեկտեմբեր 25–ին, օշնական Մեծաւորի ի Նորընծայարանի 1907 – 1912, ուսուցիչ Մխիթարեան Վարժարանի (Տրապիզոն) 1912 – 1913, գործակալ եւ մատակարար Մխիթարեան Վարժարանի (Գաքէօյ) 1914 – 1915։

Այս վտանգուն եկեղեցականի փեղոյրը կորզեց բանտին տնօրէն Իպրահիմ Խայրի, Օսմանցիի գլուխը պարտադրելով անոր. սակայն Հ. Գարեգին ընդդիմացաւ եւ բաց դլխուն թաշկինակ մը միայն կապելով գոհացաւ։ Քանի հոգինոց խումբով, 1916 տարւոյ Ցունուար ամսուն, հետիոտն տարուեցաւ Օսմանճըղ, երկու չաթմանի տաժանելի ուղեւորութեամբ մը։ Զուտ տանկարնակ այդ վայրը երեք տարի տպրեցաւ ան, մինչեւ կնքումը Զինադադարին, որմէ յետոյ դարձաւ Պոլիս եւ մեկնեցաւ Ս. Ղազարու իրենց մենաստանը։ Այժմ կրկին Պոլիս՝ Մխիթարեան որբանոց (Գատըքէօյ)։

ԱԼԷՄ – ՏԱՂԻ

Պոլսոյ արուարձաններէն եւ ո՛չ միոյն Հայութիւնը ճանչցաւ միահազոյն տարագրութիւն, բացի Ալէմ – Տաղիէն, որ Սկիւտարէն դէպի արեւելք 4 ժամ հեռու՝ անտառուտ Հայ գիւղ մըն է զարաւոր, զուտ հայաբնակ, որուն 100 տնուոր ժողովուրդը կը պարապէր մշակական ու վայրահատական աշխատութիւններով, եւ ուր սովոր էին օդափոխութեան երթալ մայրաքաղաքին բարեկեցիկ Հայերէն շատեր՝ զարունէ – զարուն, անմահական օդին ու ջուրերուն համար։

(Շար. 18)

«ՊԱԼԵԱՆ» ՄԱՄԼՈՑ ՄՐՑԱՆԱԿԻ ԹԵԿՆԱԾՈՒՆԵՐՈՒ ԱՆՈՒԱՆՈՒՄ

Վարչութիւնս սկսած է ընդունիլ «Վարդգէս եւ Ռիթա Պալեան Մամլոյ Մրցանակ»ի թեկնածուներու անունները 1990 տարեշրջանին համար։ Այս մրցանակը հաստատուած էր բարերարներ՝ Վարդգէս եւ Ռիթա Պալեանի Ուաչինկթըն, Տի Սի – Թ. Մ. Միութեան կատարած վեհանձն նուիրատուութեամբ, որուն տարեկան եկամուտը կը յատկացուի մամլոյ մրցանակին արժանացողներուն եւ տարբեր մշակութային ծրագիրներու իրականացման։ Մամլոյ մրցանակի յատկացումն է 2000 տոլար, որ ամէն տարի կը յատկացուի Տարեկան Պատգամաւորական Ժողովին, որ այս տարի պիտի դումարուի Շաբաթ, Ցունիս 2–ին, Պոսթընի մէջ։ Մամլոյ Մրցանակի Դատական Յանձնախումբ մը կազմուած է որոշելու համար արժանաւորները։

Մամլոյ Մրցանակի Յանձնախումբը նկատի պիտի ունենայ թեկնածուներու ցանկը եւ միաժամանակ պիտի ընդունի ժողովուրդի կողմէ առաջարկուած թեկնածուներու անունները, որոնք դրաւոր հասած պէտք է ըլլան մինչեւ Մայիս 15, 1990 հետեւեալ հասցէին.–

Balian Press Award Committee
468 Mount Auburn Street
P. O. Box 302
Watertown, MASS. 02172
U.S.A.

Այս մրցանակը ամէն տարի կը յատկացուի սփիւռքահայ խմբագրի կամ մամուլի ծառայողի մը, որ հայերէն կամ օտար լեզուով կը գրէ։

Այս տարի նկատի պիտի առնուին հայերէնով գրող մամուլի ծառայողները, որոնց թեկնածութեան համար հետեւեալ չափանիշները նկատի պիտի առնուին։

1.– 1989ի ընթացքին թեկնածուն պէտք է նշանակելիօրէն ատարած ըլլայ սփիւռքահայ կեանքին, Հայ Դատին եւ գաղութային կարեւոր հարցերուն։

2.– Մէկ էջ բացատրութիւններ պէտք է տրուին թեկնածուին յատկանիշներուն մասին։

3.– Թեկնածուն պէտք է ըլլայ ծանօթ լրագրող մը։

4.– Թեկնածուն նախանցեալ տարիներուն մրցանակին արժանացած պէտք չէ ըլլայ։

Թեկնածուներու ցանկէն միայն մէկ մրցանակաւոր պիտի ընտրուի։

Թ. Մ. Մ.
ԿԵԴՐՈՆԱԿԱՆ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

Ապրիլ 16, 1990

ԳՈՂԳՈԹԱ

ՀԱՅ ՀՈԳԵՒՈՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԻՐ ՀՕՏԻՆ 1915 ԱՂԷՏԱԼԻ ՏԱՐԻՆ

ԱՇԽԱՏԱՍԻՐԵՑ
ԵՒ
ԽՄԲԱԳՐԵՑ
ԹԷՕԴԻԿ

1.– ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼԻՍ

ՊԱՏՐԻԱՐՔԱՐԱՆ ԵՒ ՊԱՏՐԻԱՐՔ

Տ. ԵԶՆԻԿ ԱԶՃԵԱՆ (յիսունեւութ տարուս, Առանայէն), Տ. ԿԱՐԱՊԵՏ ԵՐԵՒԱՆԵԱՆ (47 տարուս, Առանայէն), Տ. ԿԱՐԱՊԵՏ ԹՈՒՇԵՐԻՑԵԱՆ (48 տարուս, Հաճընէն), Տ. ԳՐԻԳՈՐ ԵՐԻՑԵԱՆ (36 տարուս, Հաճընէն), Տ. ՎԱՀԱՆ (70 տարուս, Քիլիսէն), իր որդին՝ Պոլիս կախաղան բարձրացող 20 Հնչակեաններու խումբէն), Տ. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ԹՈՎՄԱՃԵԱՆ (Լվէրբկի Գարաճէօրէն գիւղէն) եւ Տ. ՎԱՀԱՆ ԴԵՂՐԱՐԵԱՆ (35 տարուս, Տիգրանակերտէն)։

Տ. Եղիսէ Ալվազեան բազմաչարչար քահանային հայրենակից է Տ. ԵՂԻԱ. ՆԱԶԱՐԷԹԵԱՆ, որ Պօլուի բանտը չարաչար խոչտանգուելէ վերջ՝ վախճանած է հոն։

⁂

Այսպէս ահա՛, անդատապարտ եւ անպարտ, սինքլըր կառավարութեան վարիչներուն ապօրէն քմայքով, Պոլսէն աքսորուած եղան 2 Արքեպիսկոպոս, 1 Եպիսկոպոս, 9 Վարդապետ, 1 Պատուելի, 3 Քահանայ, եւ դպրեվանքեան 13 տաներ, զորս յիշած ենք ԱՐՄԱՇԻ դլխուն մէջ, համագումար 29 եկեղեցական եւ եկեղեցականցու, որոնցմէ մին միայն իննսուտարագրութեան դժպիհ ճամբաներուն վրայ, իսկ ուրիշ մը որ իր երաժշտական համբաւութեամբ կը վայելէր միջազգային համբաւ՝ ցնցուեցաւ Աղէտին ահագնութեանը դաղափարէն, ցարդ մնալով փարիզեան դարմանատան մը մէջ, խելակորոյս եւ զառանցագին։

Իրրեւ թէ բաւական չըլլար մայրաքաղաքս յեղակարծօրէն վտարուող եւ մեծագոյն մասամբ բռնամահը ճաշակող Հայ մտաւորականներու պատկառելի թիւը, կառավարութիւնը 1915 Օգոստոս 27–ին հաւաքեց Պոլիս ապրող ռուսահպատակ Հայերը բոլոր, թուով 127 – իբր համակիրները թշնամի պետութեան մը–, եւ 2 օր կեդրոնական Բանտի «Մէհտէրհանէ» կոչուած որջին մէջ ի դիպահոլ կեցնելէ վերջ՝ ամէնքը մէկանց վտարեց Գաղատիա, ուր անոնք ապրեցան հսկողութեան տակ՝ ցվերջ պատերազմի, եւ իրենցմէ 10 հոգին աքսորավայրի մէջ կնքեցին իրենց մահկանացուն։

Աւելցնենք թէ ռուսահպատակ աքսորականներու այդ խումբը երկաթուղիով Գազատիա փոխադրուելուն՝ 18 օր մնաց քաղաքին բանտը, մինչ ամբողջին բնակըռնուելուն կամ ողջ ձգուելուն մասին բանակցութեան մէջ էին հոն կուսակալ եւ ոստիկանութեան տնօրէնն։ Ի վերջոյ կ'արձակուին բանտէն եւ քաղաքը կը մնան ամենախիստ հսկողութեան տակ, որպէս «քաղաքական դերիներ»։ Ցետոյ, 40 հոգիի չափ վար դրուելով, մնացեալները 12 – 20 հոգինոց խմբակներով ցրուեցան Մուճուր, Գըրչէհիր, Հայմանա, Պէյ Փազար, եւ Օսմանճըղ։

Այդ չարքէն էր ահա կաթոլիկ Հայ վարդապետ մը։

Հ. Գարեգին Վ. Լազարեանց. – Ծն. 1885–ին Ախալցխա (այժմ Վրաստան), աշխարհական անուամբ Մելքոն, Ս. Զաքարու վանքը մտած 1899, Ցունիս 5–ին, կրօնաւոր (եղբայր Գարեգին) 1904 Ապրիլ 17–ին, քահանայ ձեռնադրուած 1906 Դեկտեմբեր 25–ին, օշնական Մեծաւորի ի Նորընծայարանի 1907 – 1912, ուսուցիչ Մխիթարեան Վարժարանի (Տրապիզոն) 1912 – 1913, գործակալ եւ մատակարար Մխիթարեան Վարժարանի (Գաքէօյ) 1914 – 1915։

Այս վտանգուն եկեղեցականի փեղոյրը կորզեց բանտին տնօրէն Իպրահիմ Խայրի, Օսմանցիի գլուխը պարտադրելով անոր. սակայն Հ. Գարեգին ընդդիմացաւ եւ բաց դլխուն թաշկինակ մը միայն կապելով գոհացաւ։ Քանի հոգինոց խումբով, 1916 տարւոյ Ցունուար ամսուն, հետիոտն տարուեցաւ Օսմանճըղ, երկու չաթմանի տաժանելի ուղեւորութեամբ մը։ Զուտ տանկարնակ այդ վայրը երեք տարի տպրեցաւ ան, մինչեւ կնքումը Զինադադարին, որմէ յետոյ դարձաւ Պոլիս եւ մեկնեցաւ Ս. Ղազարու իրենց մենաստանը։ Այժմ կրկին Պոլիս՝ Մխիթարեան որբանոց (Գատըքէօյ)։

ԱԼԷՄ – ՏԱՂԻ

Պոլսոյ արուարձաններէն եւ ո՛չ միոյն Հայութիւնը ճանչցաւ միահազոյն տարագրութիւն, բացի Ալէմ – Տաղիէն, որ Սկիւտարէն դէպի արեւելք 4 ժամ հեռու՝ անտառուտ Հայ գիւղ մըն է զարաւոր, զուտ հայաբնակ, որուն 100 տնուոր ժողովուրդը կը պարապէր մշակական ու վայրահատական աշխատութիւններով, եւ ուր սովոր էին օդափոխութեան երթալ մայրաքաղաքին բարեկեցիկ Հայերէն շատեր՝ զարունէ – զարուն, անմահական օդին ու ջուրերուն համար։

(Շար. 18)

(Շար. Ա. էջէն)

դահ՝ Վիկտոր Համբարձումեան, Կաթողիկոս՝ Վազգէն Ա., Եու – Սի – էլ – էյ-ի (Քալիֆորնիա) հայագիտութեան ամպիոնի վարիչ՝ Րիչըրտ Ջովհաննէսեան, Սիլվա Կապուտիկեան։

Ներածական իր խօսքին մէջ կեդրոնական Կոմիտէի Ա. քարտուղար՝ Վ. Մովսիսեան հետեւեալը ըսաւ։–

(...) Թրքական իշխանութիւնները կողմէ գործադրուող կեղծարարութեան ճամբան փակելու համար մենք անպիղծ կերպով պէտք է պայքարինք։ Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդը իր ընդունած որոշումով դատապարտեց 1915–ի ցեղասպանութիւնը...։ Շուտով կը տպագրուի Եղեռնին նուիրուած հանրագիտարան մը, օրերս Գիտութիւններու Ակադեմիային մէջ տեղի ունեցաւ այդ հարցերուն նուիրուած դիտաժողով մը։ Բայց այս ամէնը չատ քիչ է։ Այս ուղղութեամբ ժամանակն է որ ի մի բերենք մեր ջանքերը։ Կը կարծեմ որ անհրաժեշտ է Երեւանի մէջ, Գիտութիւններու Ակադեմիայի համակարգին ներս, ստեղծել Հայոց Եղեռնի ուսումնասիրութեան միջազգային դիտական հետազօտութեանց հիմնարկ, հոն ընդգրկելով այն ամբողջ հարուստ փաստական նիւթերը որ կուտակուած են։

...Անցած 75 տարիները մեր ժողովուրդին համար եղան համախմբման ու վերածնունդի տարիներ։ Բայց այդ տարիները նաեւ նոր վէրքեր բերին մեր ժողովուրդին։ Ցիշենք 1937 թուականը, յիշենք 1949 թուականը, երբ Հայրենիք ներգաղթած չատ Հայեր իրենց միւս ազգակիցներուն հետ ենթարկուեցան առալինեան հալածանքներուն եւ հարկադրաբար բռնեցին սիբիրեան աքսորավայրերու ճամբանները...։ Մեր աչքին առջեւ կատարուեցաւ Սումգայիթի եղեռնագործութիւնը, այն կրկնուեցաւ Գանձակ, Բաքու...։

Ծանր օրեր կ'ապրի այսօր մեր հանրապետութիւնը, ամբողջ հայ ժողովուրդը։ Մենք նորէն կանգնած ենք պատմութեան մեծ հարցականին առջեւ՝ դէպի ո՞ւր կ'երթայ մեր ժողովուրդը...։ Եկած է հայ ժողովուրդի համախմբման վճռական պահը...։

Ամենածանր վիշտը անդամ պէտք է արժանապատուութեամբ կրել եւ ոչ թէ մըշտական ողբ ու լացով։ Նոր ու գալիք փորձութիւններուն դիմագրելու համար մեզի նախ եւ առաջ անհրաժեշտ է ոգեկէն ուժ ու զօրակռութեան յստակ ծրագիր։

***

ԵՂԵՌՆԻ 75ԱՄԵԱԿը
ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ

Մոսկուայի «Գորպունով» Մշակոյթի Տան սրահին մէջ տեղի ունեցած է «Հայերու ցեղասպանութիւնը միջազգային յանցագործութիւն է» թեմայով դիտական խորհրդաժողով մը՝ կազմակերպուած Մոսկուայի Հայ Մշակութային Ընկերութեան։ Բացման խօսքով հանդէս եկած է Ընկերութեան վարչութեան նախագահ, միջազգային իրաւունքի մասնագէտ Վահան Էմին։ Ան նշած է յատկապէս թէ Հայերու ցեղասպանութեան ճանաչումին ու դատապարտումին համար կարեւոր դեր կրնայ խաղալ Մոսկուա, ուր կան մեծ թիւով աչքառհարուցիչ փաստեր։

Ելոյթ ունեցողներէն՝ մոսկուացի տոքթէօր փրոֆ. Եուրի Բարսեղով (իրաւաբան) նշած է թէ ցեղասպանութիւնը պէտք չէ թուագրել 1915–ով միայն, ան կ'ընդգրկէ 1878 – 1923 ժամանակաշրջանը, ինչպէս նաեւ 1988, 1989, 1990 թուականները։

Բազմաթիւ այլ ելոյթ ունեցողներուն մէջ՝ Ռուսաստանի երեսփոխան՝ Ֆիոդր Շէլով ըսած է որ «Ռուսաստանի Խորհրդարան»ը պէտք է օրէնք մը քուէարկէ այդ ուղղութեամբ։

***

Ապրիլ 24–ին, Մոսկուայի հայկական եկեղեցիին մէջ հոգեհանգստեան արարողութիւն կատարուած է ի յիշատակ 1915ի եղեռնի զոհերուն։ Ժամերգութիւնը կատարած է Նոր Նախիջեւանի եւ Ռուսաստանի թեմի առաջնորդ Տիրան Եպիսկ. Կիւրեղեան։ Մոգիկները զրուած են եկեղեցիին քով բարձրացուած յուշարձանին։

Նոյն օրը «Պրոգրէս» թատերասրահին մէջ յիշատակի երեկոյթ մը տեղի ունեցած է՝ կազմակերպութեամբ Մոսկուայի Հայ Մշակութային Ընկերութեան։ Մոսկուայի յայտնի դերասան Ա. Աեմ Կարապետեան ներածական խօսքով ըսած է թէ 75 տարիէ ի վեր ցեղասպանութիւնը իրական պետնի վրայ չէ

Այրի Տիկին Ժան Գաբուճեան,
Այրի Տիկին Մամաս Եղնիկեան,
Տէր եւ Տիկին Տիգրան Տէվէճեան,
Տէր եւ Տիկին Անդրէ Գիւմպէլեան եւ զաւակները,
ինչպէս նաեւ Գաբուճեան, Մամբրէեան, Քեհեայեան, Պետրոսեան եւ Եղնիկեան ընտանիքները
յաւով կը ծանուցանեն իրենց ամուսնոյն, փեսային, քեռայրին եւ ազգակցին՝

ԱՒԵՏԻՔ ԺԱՆ ԳԱԲՈՒՃԵԱՆԻ
Ancien résistant interné,
Prisonnier de Guerre,
Médaillé militaire
Croix du Combattant volontaire 39 - 45
Médaille des évadés
Croix du Combattant volontaire de la Résistance
Médaille de Rawa - Ruska

մահը, որ պատահեցաւ Ապրիլ 28–ին, Հերպլէյ, 80 տարեկանին։

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Հինգշաբթի, Մայիս 3, ժամը 15·30–ին՝
Eglise Saint-Urbain
de la Garenne - Colombes
Place de la Liberté

եւ մարմինը կը փոխադրուի Լա Կառէն – Քոլոմպի գերեզմանատունը ամփոփուելու համար ընտանեկան դամբարանը։

Մահագդ չստացողներէն կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել։

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Կապոյտ Ասէլի Անէէռ – Պուա Քոլոմպ Արժանթէօյի Ակնունի մասնաճիւղը իր ցաւակցութիւնները կը յայտնէ Տէր եւ Տիկին Միհրան Գայիշեանի եւ զաւակներուն Այրի Տիկին Լուտվիկ Գայիշեանի մահուան առթիւ։

դատապարտուած ու այդ իսկ պատճառով է որ կարելի դարձան Սումգայիթի, Բաքուի կոտորածները։

Ցօսք առած է նաեւ Տիրան Եպիսկ. Կիւրեղեան։ Ներկաները դիտած են ճեմասրահին մէջ բացուած երեւանցի նկարիչ Վահան Ղարիբեանը յուշահանդէսը, ուր ներկայացուած են «Հայկը եւ նոր սերունդները» նկարաշարին կտաւները։

***

ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ
Ա. ՔԱՐՏՈՒՂԱՐԻՆ ՀԵՏ

Հայաստանի համայնավար կուսակցութեան կեդրոնական կոմիտէի Ա. քարտուղար Վլատիմիր Մովսիսեան Ապրիլ 21–ին ընդունած է ցեղասպանութեան 75–ամեակին առթիւ Երեւան տեղի ունեցած «Հայերու ցեղասպանութիւնը, պատմութիւն, տեսութիւն, քաղաքական պատասխանատուութիւն» միջազգային դիտական խորհրդաժողովի կարգ մը մասնակիցներ։ Վ. Մովսիսեան բարձր գնահատական տուած է խորհրդաժողովին արդիւնքներուն, որ առաջին անգամ ի մի հաւաքած է 16 երկիրներէ եկած հարիւրէ աւելի դիտնականներ։ Ան հաւանութիւն յայտնած է Երեւանի մէջ 1915–ի ցեղասպանութեան մասին հետազօտութիւններու միջազգային կեդրոն ստեղծելու, խորհրդաժողովի նիւթերը քանի մը լեզուով հրատարակելու առաջարկութիւններուն մասին։

Ա. քարտուղարը, խօսելով տիրող կացութեան մասին, անդրադարձած է Հայաստանի տնտեսական ու մշակութային զարգացման, արտաքին կապերու ընդլայնման, Սփիւռքահայութեան հետ կապերու ամրապնդման հարցերուն։

Հանդիպումին ելոյթ ունեցած են Հայաստանի Գիտ. Ակադեմիայի փոխ նախագահ Գագիկ Սարգսեան, Րիչըրտ Ջովհաննէսեան (Քալիֆորնիա). Վահագն Տաւրեան (Նիւ–Եորք), Թէսա Հոֆման (Արեւմտեան Գերմանիա), Հայաստանի Գիտութիւններու Ակադեմիայի քարտուղար Դ. Սեդրակեան, Ֆրէնք Զօք (Մոնրէալ), Արեմ Օհանջանեան (Վիէննա), Հայաստանի ակադեմիկոս Մկրտիչ Ներսիսեան, Հայր Լեւոն Զէքիեան (Վիէննա)։ Անոնք չօշափած են հրատապ չատ խնդիրներ՝ Հայոց պատմութեան դասաւանդումէն մինչեւ միջազգային դիտական համագործակցութեան զարգացում ու համաշխարհային մտաւորական յարաբերութիւններու վերակառուցում։

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

Օր. Ժերմէն Յակոբեան,
Օր. Նատին Յակոբեան,
Տէր եւ Տիկին Շառլ Աբիկեան եւ զաւակը
եւ ընտանեկան բոլոր պարագաները
յաւով կը ծանուցանեն իրենց մօր, մեծմօր եւ նանիին՝

ԱՅՐԻ ՏԻԿԻՆ ՀՐԱՆՏ ՅԱԿՈԲԵԱՆԻ
(Ծնեալ՝ Հրաճոյշ Այտինճեան)

մահը, որպ աւտահեցաւ Ապրիլ 28–ին, 86 տարեկանին, Քրէթէյլ։

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Ուրբաթ, Մայիս 4, ժամը 14–ին Ալֆորվիլի Ս. Պօղոս – Պետրոս Եկեղեցին, ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի տեղւոյն գերեզմանատունը։

Մահագդ չստացողներէն կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել։

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Դարբինեան, Ռիվիէռ գերդաստանը եւ Քաչքաչեան ընտանիքը կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի, Կիրակի, Մայիս 6, Փարիզի Սուրբ Ցովհաննէս – Մկրտիչ Եկեղեցին իրենց հարազատին՝

ՏԻԿԻՆ ԱԶԳԱՆՈՑՇ ԴԱՐԲԻՆԵԱՆԻ
(Ծնեալ՝ Քաշքաշեան)

մահուան քառասունքին առթիւ։

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն։

ԹԷՅԱՍԵՂԱՆ

ՄՈՄԱՎԱՌՈՒԹԵԱՄԲ
ԿԵՍԱՐԱԿԱՆ
համբաւաւոր
ՔԻԹԻՑՈՎ

եւ այլ աղանդերներով, Կիրակի, Մայիս 6–ին, Հայ Բարեգործական Ընդհ. Միութեան Մշակոյթի սրահը, ժամը 15–ին

Centre Culturel ALEX MANOOGIAN
118, rue de Courcelles, Paris 17e
— M° Courcelles —

Գեղարուեստական ճոխ բաժին՝ Անահիտ Սվաճեանի, Միհրան Էլմաճեանի եւ Յով. Տէմիրճեանի, ԱՆԱԿՆԿԱԼՆԵՐՈՎ։

Մասնակցութիւն 50 Ֆր.։

ՅՈՒՇԱՏԵՏԵՐ

ԿԱՊՈՑՑ ԽՍԱՅի Փարիզի Ա. Թաղէոսեան մասնաճիւղի վարչութիւնը ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր անդամները, Շաբաթ, Մայիս 5, ժամը 15–ին սովորական հաւաքատեղին։ Կարեւոր օրակարգ։ Բոլորին ներկայութիւնը անհրաժեշտ է։

ՃԾԴՈՒՄ։–

«Ցառաջ»ի Ապրիլ 28 / 29–ի թիւին մէջ (Բ. Էջ) լոյս տեսած «Հայերը եւ մեծ գրաւարքը» յօդուածին Ա. սիւնակ Բ. մասի սկիզբը պէտք է ըլլայ։– «... տարեկան հաշուետուութիւնը տեղի պիտի ունենար՝ նշանաւոր Գմբէթին (Ֆուփոլին) տակ»։

organisé par l'U.C.F.A.F.

ՅԱՐԳԱՆՔ
ԱԶԳԱՅԻՆ ՀԵՐՈՍ
ՋՕՐԱՎԱՐ ԱՆԴՐԱՆԻԿ
ԾՆՆԴԵԱՆ 125ՐԴ ՏԱՐԵԴԱՐՁԻՆ ԱՌԹԻԻ

SAMEDI 5 MAI à 16 heures
Cimetière du Père Lachaise
(Entrée Gambetta)
sur la tombe et la Statue du Général
Dépôt de gerbes — Cérémonie en présence de représentants militaires et du Corps Diplomatique
Allocutions

ՄԱՐՍԻԼԻԱՅԻ ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՑԹԻ ՏՈՒՆ
12 - 14, rue Saint Bazile

14–ՐԴ ՏԱՐԵԴԱՐՁ
ՄԵԾ ՀԱՅԿԵՐՈՑՔ
Շաբաթ, Մայիս 5–ին, ժամը 20·30ին
նախագահութեամբ՝
ՏԷՐ եւ ՏԻԿԻՆ ԳԼՕՍ ՄԻՆԱՍԵԱՆ–ի
Գեղարուեստական բաժին, հայկական մթնոլորտ, նուագ։
ճաշագին 150 Ֆր.։
Սեղանները կարելի է ապահովել վարչութեան անդամներուն մօտ։

Կ. Ս. Մ.

Կեդրոնական Սանուց Միութեան ընդհանուր ժողովը Շաբաթ, Յունիս 9, Սուրբ Ցովհաննէս – Մկրտիչ Եկեղեցւոյ սրահին մէջ
15, rue Jean Goujon, Paris 8e
ժամը՝ 16–ին։
ՕՐԱԿԱՐԳ. – Նիւթական եւ բարոյական տեղեկատուութիւն, վարչութեան անդամներու ընտրութիւն։
Կը խնդրուի բոլոր սաներու եւ անդամներու ներկայութիւնը։

ՀԱՅ ԱՐՈՒԵՍՏԻ ՉԱՐԳԱՑՈՒՄ ՀԱՅ ԱՐՈՒԵՍՏԻ Ց ՀԱՅ ԱՐՈՒԵՍՏԻ ՉԱՐԳԱՑՈՒՄ ՀԱՅ ԱՐՈՒԵՍՏԻ Ց ՈՒԵՍՏ ՉԱՐԳ

SAISON 89/90
DE LA QUATRA

SALLE GAVEAU - 17e ANNÉE

Avec le concours de l'U.G.A.B.
et de la Fondation C. Gulbenkian
VENDREDI 4 MAI A 20 H 30

HOMMAGE A UN COMPOSITEUR

A L'OCCASION DE 70EME ANNIVERSAIRE DE

ALEXANDRE HAROUTIUNIAN

Programme composé de ses œuvres.
Le compositeur au piano. — Première audition de son concerto de violon en France.

L'ORCHESTRE DE CHAMBRE D'ARMÉNIE

Direction et solo violon
ROUBEN AHARONIAN

Prix des places : 150 — 120 — 80 Frs. Etudiants : 50 Frs.
Libeller les chèques à l'ordre de l'*Association QUATRA*.
3, rue des Saints-Pères - 75006 Paris — Tél. : 42. 60. 74. 78

ՀԱՅ ԱՐՈՒԵՍՏԻ ՉԱՐԳԱՑՈՒՄ ՀԱՅ ԱՐՈՒԵՍՏԻ Ց ՀԱՅ ԱՐՈՒԵՍՏԻ ՉԱՐԳԱՑՈՒՄ ՀԱՅ ԱՐՈՒԵՍՏԻ Ց ՀԱՅ ԱՐՈՒԵՍՏԻ

ՈՒՐԲԱԹ
ՄԱՅԻՍ 4
VENDREDI
4 MAI
1990

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48 00 06 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 800 Ֆ· — Վեցամսեայ : 410 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·100 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

65ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.267 | Fondateur SCHAVARGH MISSAKIAN | 65e ANNÉE — No 17.267

ԿՈՐԲԱՋՈՎ

ՎԱՂԸ

Պարզապէս անկարեւոր բարկութեան մը հետեւանք չէր, ինչ որ պատահեցաւ Մայիս 1–ին, Մոսկուա: Հարցումները ցոյց են անշուշտ, եւ բոլոր խմբագրերը ու թղթակիցները չեն կրնար խուսափիլ անոնցմէ: Կորբաջով չէր պիտի՞ր թէ իսկ պիտի պատահի: ՔԱ – ԿԷ – Պէ–ն, ի վերջոյ պարապ նստած չէ: Ուրե՞մն: «Ֆիքսո»ի թղթակիցը կը տարուի մտածելու, թէ Կորբաջով խորհած է որ իր ներկայութիւնը պիտի ազդէ ժողովուրդին վրայ, այլ խօսքով դեռ կը գերագնահատէ իր դիրքը:

Կորբաջով, դեռ հանելուկ պիտի մնայ եւ յատկանշական էր Միշէլ Թաթիւի վերլուծական դրութիւնը, որ ըսյս կը տեսնէր «Մոնտ»ի մէջ, հազիւ երեք օր առաջ, Ապրիլ 28–ին: Խորհրդային հարցերու մասնագէտը զանազան Կորբաջովներ կը տեսնէր, առայժմ՝ 3 եւ կ'ուզէր գիտնալ թէ այդ 3–էն ո՞ր մէկն է, զոր Արեւմուտքը կը փորձէ փրկել: Առաջինը, կ'ըսէ դասական ապարաչիկն էր, բայց՝ խոսումներով, որ կը յայտրդէր ծերունիներու խմբակի մը: Մինչեւ 1987, շատ բան չէր ըրած, նեղելի էր, ժամանակի պէտք ունէր: Երկրորդը, 3 տարի, օրէ օր չէմեցնող պերեստրոյկայի մը ճարտարապետն էր: Այդ չորսը յատկանշական կը մնայ Աֆղանիստանի պարպումով, Պեռլինի պատով, արեւելեան Եւրոպայով:

Թիւ 3 Կորբաջովը, 1990–ի, երեք դիմագիծ ունի, նուազ հրապուրիչ եւ աւելի հակասական. նախ բռունցքի մարդը, որ կարգի կը բերէ Կովկասցիները, նաեւ Լիտուանացիները որոնք կարծած էին թէ կրնան օգտուիլ ժողովրդավարութենէն. ապա՝ «Խորհրդային Միութեան Նախագահը» որ երթալով աւելի իշխանութիւն ձեռք կ'առնէ, հուսկ՝ ան որ երթալով չի կրնար տիրապետել հարցերուն, կը նահանջէ եւ յանպատրաստից կը գործէ:

Եւ այս յանպատրաստից գործողն է, որ Մայիս Մէկին, ձգեց գնաց ամպլիոնը: «Անկիւնադարձ մը» հարց կուտայ «Լը Փուան» իր խմբագրականին մէջ (Մայիս 3), թերեւս ո՛չ անպայման, բայց կարեւոր երեւոյթ մը: Եւ ի վերջոյ, քանի «անթոութիւնը պէշ խորհրդատու է», պէտք չէ անտեսել թէ անտեսութեան բարելաման լրիւ ձախողութիւնը շատ բան կը բացատրէ: Գաղափարականէն առաջ, քաղաքացիները պէտք է կուշտ ըլլան: Եւ Կորբաջով շատ փափուկ դիրքի մէջ է, վաղը ի՞նչ կը սպասէ իրեն: Այսօր, ոչ ոք ունի պատասխանը: Եթէ պարտաւորուի քաշուիլ, ո՞վ կրնայ գալ, ի՞նչ ընելու համար:

Խորհրդային Միութիւնը այսօր հարցումներու երկար շարքի մը առջեւն է եւ պատասխանները բախտագուշակները չեն, որոնք կրնան տալ, այլ միայն՝ ժամանակը:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱՋԳ. ԺՈՂՈՎԸ 316 ձայնով, այսինքն միայն ընկերվարականներու եւ համայնավարներու քուէներով եւ առաջին ընթերցումով իսկ, օրէնքի վերածեց հաստնավար օրինագիծը, որ կը վերաբերէր ցեղապաշտութեան, հակահրէութեան, մարտահեացութեան: Ընդդիմութիւնը դէմ կը այսքան հապճեպ պատրաստուած օրինագիծի մը, որ կը սահմանափակէ մամուլի եւ արտայայտութեան տարբեր ազատութիւնները: Չորեքշաբթի դիւերէն Հինդշաբթի առաւ, շատ բուռն վիճաբանութիւններ տեղի ունեցան նախքան քուէարկութիւնը: Ազգային ճակատի միակ երեսփոխանը Տիկին Սթիրպուա բազմաթիւ սրբագրիչ յօդուածներ առաջարկեց, բայց շատ արձագանգ չգտաւ, քանի որ օրէնքը գլխաւորաբար իր շար – ժումին կը վերաբերի: Կարգ մը սրբագրութիւններ եղան, գլխաւորաբար մամուլի ազատութիւնը պահպանելու համար, բայց համայնավարներու օրինագիծը անցաւ եւ այլեւս ով որ ցեղապաշտ, օտարատեաց, հակահրեայ որեւէ արտայայտութիւն ունենայ կրնայ քաղաքացիական իրաւունքներէն զրկուիլ: Հարցը հոն է որ լայն դաշտ կը բացուի, սահմանները լաւ ճշդուած չըլլալով:

ՆԱԽԱԳԱՀ ՊՈՒՇ, Հինգշաբթի օր, կ'ընդունէր Տիկին Փրիւնօքիէնը՝ «ոչ իրեւ նախարարապետ, այլ՝ ժողովրդավարօրէն ընտրուած ներկայացուցիչ լիտուանացի ժողովուրդին»: Կարեւոր է, Ուաշինկթընի համար, այս «նրբամիտ» ճշդումը, որպէսզի Կորբաջովը չվիրաւորուի:

ՆԵՐՄԱՆ ՕՐԻՆԻՔԸ կը շարունակէ աղմուկ հանել, նոյնիսկ Ազգային Ժողովէն ներս: Առիւծամիտ ալ դժուար կը պահպանէ իր օրէնքը, որ «անցած» էր հակառակ համայնավարներու ընդդիմութեան, չնորհիւ նաեւ կարգ մը ձեռնպահութիւններու: Նոր վրդովում մը ծագած է, արդարօրէն, Փարիզի դատաւորին վճիռին առթիւ, հարաւ–արեւելքի «կեղծ հաշուետուցողներու» առընչութեամբ, ուր ներման կ'արժանանան քաղաքական դէմքերը եւ պատժական տեսան պիտի քաշուին դատաւէրները...:

ԺԱՆ ԺԵՐՈՄ, համայնավար կուսակցութեան հին դէմքերէն մէկը, մեռաւ 84 տարեկանին: Ծնած՝ Լեհաստան, բուն անունով Միշել Ֆայնթուխ, համայնավար կուսակցութեան հարքերը մտած էր 1925–ին եւ ամբողջ կեանքը պայքարած Ֆաշիզմի դէմ: Շատեր դինքը կը նկատէին «Մոսկուայի մարդը» կուսակցութեան մէջ:

ՓՈՒԹՊՈԼ

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ 53–ՐԴ ԱԽՈՅԵՆՈՒԹԻՒՆ

«ԱՐԱՐԱՏ»՝ ՅԱՂԹԱԿԱՆ

Շաբաթ, Ապրիլ 28–ին, հակառակորդին դաշտին վրայ (Մոսկուա) «Արարատ» յաղթեց ԲԿՄԱ–ի (Բանակ) 0–ի դէմ 1 կէտով, զոր նշանակեց Բաբգէն Մելիքեան:

● ՄԱՐՍԷյԼԻ ՇՐՋԱՆ

Ցառաջիկայ Կիրակի, Հ· Մ· Ը· Մ· – Ա՛րծիւ, իր դաշտին վրայ, պիտի խաղայ վճռական մրցում մը Օլ· Մարսէյլի 3–րդ կազմին դէմ: Ցաղթանակը անհրաժեշտ է, պահելու համար պզտիկ յոյս մը վերելքի:

Անցեալ Կիրակի, Արծիւ յաղթած է Ա՛ռաջին Քանթոնի (3 – 1), բայց յաղթած են նաեւ իր դիմաւոր մրցակիցները, այնպէս որ վորջին խաղէն առաջ 4 ակումբներ կրնան յաւակնիլ, ախոյեան ըլլալու: Դժուար մրցում մը ուրեմն Հ· Մ· Ը· Մ·ի համար՝ որ պէտք ունի իր բոլոր համակիրներուն քաջալերանքին, լաւագոյն արդիւնք մը ձեռք ձգելու համար: Երթ մրցման, Արծիւ յաղթած էր՝ 1 – 0 :

Պատուոյ դասակարգին մէջ, կը մնան տակաւին երեք խաղեր: Սէն – Թ'Անթուանի Հ· Մ·–ը պիտի հիւրընկալէ Կրասի խումբը: Երթ մրցման՝ 1 – 1: Անցեալ Կիրակի, Սէն – Թ'Անթուան պարտուած է Սէն – Թրուէյի մէջ՝ 3 – 1 :

Փրովանսի Ա· դասակարգին ի հաշիւ Արծիւ (2) – Լը Փույի 5 – 1, Լա Փուննէյ — Սէն – Թ'Անթուան (2) 1 - 0 :

Վ· Մ·

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ
ՀԵՌԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՐՄԷՆՓրԷՍ – ԱՊՐԻԼ – 27 / 30)

ՄԱՐԴԱՀԱՄԱՐԻ ՏՈՒԵԱԼՆԵՐ

Ըստ անցեալ տարուան մարդահամարին Հայաստանի բնակչութեան թիւը 3·304·800 է: Սակայն բնակչութեան ընդհանուր հաշուառման տուեալներով 1989 Յունուար 1–ի կացութեամբ, այսինքն՝ մարդահամարէն առաջ, 3·448·600 հոգի էր (7·8%–ի յաւելում՝ նախորդ մարդահամարին համեմատութեամբ): Այդ տարբերութիւնը զանգուածային տեղաշարժերու հետեւանք է, անշուշտ: Վիճելի է նաեւ երկրաշարժէն եւաք Հայաստանէն մեկնածներուն թիւը, որ պաշտօնական տուեալներով 150 – 160 հազար է: Կ'ենթադրուի որ այդ թիւը աւելի մեծ է: Հայաստանի պետական վիճակագրական կոմիտէին համաձայն, վերջին մարդահամարին արդիւնքներուն պէտք է վերապահումով մօտենալ: Այս ամէնը նկատի առնելով հարկաւոր է յառաջիկայ տարիներուն – երբ ժողովուրդը կը հաւաքուի – Հայաստանի մէջ նոր մարդահամար կազմակերպել:

Ըստ համամիութենական մարդահամարի տուեալներուն, Խորհրդային Միութեան մէջ Հայերուն թիւն է՝ 4·623·000: Աճը՝ 1979–ի համեմատութեամբ՝ 472 հազար է, այսինքն՝ 11·4%:

***

«ՅՈՒՇԱՐՁԱՆ ՆԱՀԱՏԱԿ ՄՏԱՒՈՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ»

Հայոց ցեղասպանութեան 75–ամեակին առթիւ Հայաստանի Կեդրոնական Կոմիտէի հրատարակչութիւնը վերհրատարակեց Միացեալ – Նահանգներ լոյս տեսնող «Նաւասարդ» հանդէսի լոյս ընծայած Թէոդիկի «Ցուշարձան նահատակ մտաւորականութեան» դիրքը: Անոր ընդարձակ յառաջաբանը գրած է Կեդրոնական Կոմիտէի քարտուղար, Հայաստանի Գիտութիւններու Ակադեմիայի անդամ՝ Գալուստ Գալոյեան:

***

ԱՐՑԱԽԵՑԻ ԼՈՒՐԵՐ

Շատ դիւղերու կոլխոզներու գեկավարութեան որոշումով հող կը յատկացուի հայրենադարձ Արցախցիներուն: Վերադարձած Արցախցիները այժմ արդէն տուներ կը կառուցանեն Ասկերանի, Մարտակերտի, Հադրութի, Շահումեանի շրջաններուն:

Արցախի դիւղերը կրնան հազարաւոր հայրենադարձներ ընդունիլ: Տակաւին հարիւրաւոր դիւղական տուներ լքուած են եւ կը սպասեն իրենց տէրերուն:

Արցախի մայրերը երրորդ զաւակէն ըսկըսեալ ամէն մէկ ծննդաբերութեան համար 200 ռուբլի կը ստանան Կոլտնտեսութեան տեղծած հիմնադրամէն:

***

Տարեմուտին Ստեփանակերտի մէջ կը բացուի ազգագրական երաժշտութեան դպրոց: Երեւանի «Կոմիտաս» երաժշտանոցի դեկավարութիւնը որոշած է կազմակերպել որակաւորման դասընթացքներ, ուր մասնագիտական կրթութիւն կը ստանան նուագի ուսուցիչները:

ԱՊՐԻԼ 75

ՆԱԽԱԳԱՀ ՊՈՒՇԻ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

Ապրիլ 24–էն քանի մը օր առաջ է, Ապրիլ 20–ին, որ Միացեալ – Նահանգներու Նախագահը՝ Ճորճ Պուշ, խորհած է որ «բան մը» պէտք է ընել Հայերուն համար, բանաձեւին քաշքշուքներէն ու տխուր վախճանէն ետք: Ուրեմն, մամուլին յայտարարութիւն մը յանձնած է:

Այս յայտարարութեան ակնարկած էինք Ապրիլ 28 / 29–ի մեր թիւով (Դ· էջ), արձագանգելով թուրք մամուլէն «Միլլիյէթ»ի մէկ յօդուածին: Հեղինակին համար (Քրքեա) Միացեալ – Նահանգներու Նախագահին յայտարարութիւնը «ամբարտաւանութիւն» էր, ոչ աւելի, ոչ պակաս: Ստորեւ կուտանք լրիւ բնագիրը, որպէսզի մեր ընթերցողներն ալ հաստատեն թէ ամբարտաւան ոչինչ կայ, բայց Պուշ այնքան ջանք կը թափէ ամիսներէ ի վեր, որպէսզի Հայերուն սիրտը առնէ, առանց Թուրքերուն սիրտը կոտրելու, որ ի վերջոյ ձախաւեր արդիւնքի մը կը հասնի, ամէն մարդ դժգոհ ձգելով: Ինչպէս կը հաստատուի ստորեւ, Պուշի անպարարութիւնը կը կայանայ «ցեղասպանութիւն» որակումէն խուսափելու մէջ, ինչ որ ըրած է, բայց չի բաւեր Թուրքերուն: Գալով Հայերուն···: Անցնինք:

**

Այս ղարու ամբողջ ընթացքին, Միացեալ – Նահանգները հայ ժողովուրդին հետ ունեցան մասնայատուկ եւ տեւական կապեր:

Աշխարհի բոլոր Հայերը Միացեալ – Նահանգներու իրենց բարեկամներուն հետ կը բաժնեն ազատութեան սէրը, եւ որպէս հպարտ ժողովուրդ անոնք զօրաւոր յանձնառութիւն մը ունին իրենց ժառանգութեան եւ մշակոյթին պահպանման նկատմամբ:

Անոնց պատմութիւնը, թէեւ կարգ մը ողբերգութիւններով դրոշմուած է, այսուհանդերձ կը ցոլացնէ իրենց հաստատքը եւ իրենց ատանդութեան զօրութիւնն ու անընկճելիութիւնը: Այդ ողբերգութիւններու կարգին են 1988–ի երկրաշարժը եւ, յայտնօրէն, 1915 – 1923–ի ահաւոր ջարդերը Օսմանեան կայսրութեան կառավարողներուն ձեռամբ:

Միացեալ – Նահանգներ մարդկութեան դէմ այս ոճիրին պատասխանեցին, առաջնորդելով միջազգային դիւանագիտական եւ անհատական օգնութեան ճիդերը:

Ամերիկահայ համայնքը այժմ մօտաւորապէս կը հաշուէ մէկ միլիոն մարդ: Սակայն որ Միացեալ – Նահանգներ զգլխեցին, եւ անոնց զաւակները, կը շարունակեն նշանակալից օգնութիւն մը բերել երկրին բարւոքումին՝ աշխատանքի շատ մը դաշտերու մէջ:

Ջարդերու այս 75–ամեակին առթիւ, կը փափաքիմ Հայոց եւ բոլոր մարդոց հետ միանալ, նշելու համար 1990, Ապրիլ 24–ը որպէս յիշատակումի օր աւելի քան մէկ միլիոն Հայ զոհերուն: Կոչ կ'ընեմ բոլորին, որ աշխատին առաջքը առնելու համար մարդկութեան դէմ ամարդութեան ամէն արարքի, եւ Ցունիս 1988–ի խօսքս կը ներկայացնէ իմ զգացումներուս խորութիւնը հանդէպ Հայ ժողովուրդին եւ անոր կրած տառապանքին:

1990, Ապրիլ 20
Օրլանտօ (Ֆլորիտա)

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ ՄԸ ԵՒ ԵՐԿՈՒ ՀԱՐՑՈՒՄ

Մեծ մասով Գիտութիւններու Ակադեմիային եւ համալսարանի շրջանակէն 22 անուններու կողմէ ստորագրուած «Ճշմարտութիւն» մը լոյս տեսած է «Խորհրդային Հայաստան»ի Ապրիլ 21–ի թիւին մէջ: Այս յայտարարութեան մղիչը կ'ըլլայ «Հանրապետութեան ճգնաժամային վիճակի գնալով աւելի խորացումը»: Օրէ օր աւելի սուր բնոյթ կը ստանան ազգամիջեան յարաբերութիւնները, կան բախումներ, շրջափակում, ազէտի գօտի ուր աշխատանքը գրեթէ կ'ընթանայ ու տակաւին կան վախճանականները որոնք ինչպէս ազէտեալները, զրկուած են տարրական յարմարութիւններէ:

Այս բարդ կացութեան առջեւ «հանրապետութեան ղեկավարութեան դիրքը երկար ժամանակ եղել է անորոշ եւ ոչ վճռական»: Իսկ վարչարարական մեքենան «առաջնորդում է աւելի շատ հասարակութեան մէջ իր զբաղեցրած տեղը փրկելու, Ֆան հանրապետութեան առջեւ կանգնած անյետաձգելի խնդիրները լուծելու մտահոգութեամբ»:

Պաշտօնական իշխանութիւններու արձանագրած այս բնութագրումէն եթէ կարդը կուզայ «որոշ ոչ պաշտօնական կազմակերպութիւններ»ու· անոնք ալ «իշխանութեան ու կառավարման մարմիններուն հետ առնակատման հետեւողական բաղաքական հանութիւն են վարում, խմբակային եսասէր շահերը վեր դասում համազգային շահերից...» եւայլն:

Այս նորակազմ խմբակը անհրաժեշտ կը նկատէ «բոլոր պաշտօնական եւ ոչ պաշտօնական կազմակերպութիւնների, իշխանութեան մարմինների երկխօսութիւն՝ համազգային ծրագիր մշակելու համար»: Ներկայ կացութենէն ելք գտնելու ճարը կը նկատուի «խորհրդարանական, ժողովրդավարական գործողութիւնների եւ նապարհը, բաղաքական նպատակասլաց, ատիճանական բայց հաստատակամ քայլերի եւնապարհը»:

Մտաւորականներու այս խմբակցութիւնը կը մերժէ «վճռականապէս միակու – սակցականութիւնը, ցարդ գոյութիւն ունեցող խորհրդային փետերացիայի արատաւոր համակարգը»: Սակայն եւ այնպէս ներկայի պայմաններուն մէջ անհեռատես բան մը կը թուի «հարց դնել խորհրդային նորոգուող փետերացիայից դուրս գալու մասին»: Յարմարազոյնը կը նկատուի քաղաքական եւ անտեսական ինքնուրոյնութիւն ու ժողովրդավարութիւն, ձգտելով քոնֆետերատիւ համակարգի ստեղծումին:

Ապա կը նշուին մեր հողային անհրաժեշտ պահանջները, որոնց մէկ մասն է Արցախի հարցը· առանց խօսափիլ ճշդուելու կ'ըսուի թէ «բանի դեռ Թուրքիան չի ընդունել հայկական ցեղասպանութիւնը, նրա հետ «լեզու գտնելու» միտումը աղետալի հետեւանքներով յղի անպատասխանատու քաղաքականութիւն է»:

«Ծայտարարութիւն»ը կ'անդրադառնայ ինքնապաշտպանութեան խնդրին· ծանօթ է որ այսօր մէկէ աւելի կազմակերպութիւններու պատկանող զինեալ զանազան խմբակներ առանձնած են այդ պարտականութիւնը· ու անխուսափելիօրէն, ինքնապաշտպանութեան գործին առընթեր, պիտի ունենալ միջադէպերու ալ պատճառ կ'ըլլայ մեկ ղեկավարութեան մը հակակշռին խուսափող այս վիճակը: «Ծայտարարութեան» հեղինակները կ'երեւի վերջ տալու համար այս որոշ չափով «անիշխանական» կացութեան, կը չեշտեն թէ հարկաւոր է «օրինական հիմքի վրայ» դնել այդ գործը· ու այս շատ կարեւոր նախաձեռնութիւնը պէտք է պայ Գերագոյն Մարմուրդէն ու կառավարութենէն:

Վճռական գործընթաց մը ունենալու պէտք ունի նաեւ ազէտի գօտին· կան անոմալիաներ եւայլն, եւայլն, ու հոս եւս կը կրկնուին անհրաժեշտ նկատուած միջոցառումները· տնտեսական վերիվերութեան ձեռքերում, պիտութեան, թէքնիքի զարգացում, համատեղ ձեռնարկութիւններ, Սփիւռքի ընձեռած կարելիութիւններուն լաւագոյնս օգտագործում...: Մէկ խօսքով, այն բոլորը որոնք կ'ըսուին, կը գրուին չուրջ երկու տարիէ ի վեր, սակայն յամառօրէն հեռու կը մնան կիրարկումի հանդրուանէն:

Այս խնդիրները լուծելու համար «Ծայտարարութեան» հեղինակ մտաւորականները անհրաժեշտ կը նկատեն «ունենալ բանիմաց եւ գործուն Գերագոյն Խորհուրդ»· այսինքն, վերջապէս հանդոյց – ներու լուծումը կը յանդի իշխանութեան հարցին: Այնուհետեւ, ուրեմն պէտք է լաւագոյնս օգտագործուի յառաջիկայ ընտրութիւններու առիթը, ու «մտաւորականութիւնը ակտիւօրէն կը մասնակցի նախընտրական պայքարին»:

«Ծայտարարութիւն»ը աւարտին կ'ըսէ· «ամենամօտ ժամանակներում հրաւիրել հանրապետութեան հասարակայնութեան, ինչպէս նաեւ պաշտօնական եւ ոչ պաշտօնական կազմակերպութիւնների ու իշխանութեան ներկայացուցիչների ժողով՝ ազգային համաձայնութեան գալու, մեր հայրենիքը կրկին ոտքի կանգնեցնելու ընդհանուր ծրագիր մշակելու համար»: Կ'ըսուի նաեւ թէ կը պաշտպանեն «Հայրենիքի եւ Սփիւռքի բոլոր ուժերի մասնակցութեամբ ազգային համաժողով մը հրաւիրելու առաջարկը»:

ՀԱՅԱՍՏԱՆ ԻՐ ՀՈԳԵՐՈՎ

ՋԱՋՈՒՌԷՆ ԱՆԴԻՆ ԵՐԹԱԼՈՒ ՀԱՄԱՐ...

Երկու տարի առաջ, երբ ամէն տեղ քննադատուեցաւ մայրենի լեզուի նկատմամբ զատապարտելի վերաբերմունքը, յոյսով տողորուեցանք որ ցուցադրական փրոփականտի միջոցները (կարգախօս – քեր, լոզունգները եւայլն) հայերէնի կը վերածուին:

Սակայն, ինչ կը վերաբերի Լենինականին, երկրաշարժը «բարեհամբոյր» ըսուեցաւ բացարձակապէս ռուսերէն լեզուով ցուցադրական նիւթերու նկատմամբ: Անասան մնացին ազէտեալ քաղաքին տարբեր հրապարակներուն վրայ տեղադրուած հարիւրաւոր լոզունգներն ու հանրապղերը: Մինչեւ այսօր, անոնք «հըպարտութեամբ» կեցած են դրեթէ հիմնովին կործանած քաղաքին ու տասնեակ հազարաւոր զոհերուն յիշատակին վրայ, ողջերուն միշտ յիշեցնելով յետ – յեղափոխական 70 տարիներուն մեր անտեսութեան բոլոր մեծ «յաջողութիւնները»:

Այս կարգի լոզունգներուն հայերէնն չգրուիլը, կարծեմ՝ բնաւ առուերի մէջ չի ձգեր մեր լեզուն: Հոս վիրաւորականը այն է որ, առանց կողմնակի մեկնաբանութեան, մենք իսկ կը առեղծենք մայրենիին օտարանալու պայմանները, ակընյայտօրէն կրճատելով անոր գործածութեան չրջանակը: Փաստօրէն հայերէնի գործածութեան սահմանադրական իրաւունքները որոշ մարդիկ իրենց նախաձեռնութեամբ սահմանափակած են, պատճառաբանելով «վերէն այդպէս կը պահանջեն» մտացածին գարձուածքը: Մինչդեռ ամենաճարպիկ աճպարարն անդամ չի կրնար գտնել ու ցոյց տալ «վերէն», «քովէն» կամ որեւէ տեղէ բերուած նման փաստաթուղթ, քանի որ այդպիսի բան գոյութիւն չունի ու չի կրնար ունենալ: Իսկ Սահմանադրութեան 72-րդ կէտը իրական վտաս է: Հայերէնի պետականութեան իրաւունքը յաւերժացնող այդ յօդուածին զանցառումը ծանր յանցանք է եւ անպատիժ պիտի չմնայ:

Վիճակը նոյնն է քաղաքին հիմնարկ – ձեռնարկութիւններուն մէջ, ուր կարծես մայրենի լեզուի գրաւոր խօսքը չկիրարկելու մրցում յայտարարուած է:

Զափազանց վտանգաւոր երեւոյթ է ռուսական գպրոց յաճախողներու թիւին արագ աճը, որուն գլխաւոր մեղաւորը գպրոցական տարիքի հասած երախաներու ծնողներ են: Անոնք տարբեր նպատակ – ներով իրենց զաւակները կը գրկեն մայրենի լեզուով կրթութիւն առնելու իրաւունքէն: Երկրաշարժէն տարի մը առաջ ռուսական գպրոցներու մէջ տորվող 7 հազար աշակերտներէն գրեթէ 6 հազարը հայազգի երախաներ էին:

Փաստը այնքան գարմանալի էր որ ուղեցինք գրուցել առաջին գասարան ընդունուած աշակերտներու հետ, ապա, առանց ընտրութեան, նաեւ քանի մը ծնողքի հետ: «Կրասպակայա» գպրոցի Ա. գասարաններէն մէկուն մէջ աղջնակի մը ռուսերէն լեզուով հարցուցի «անունդ ի՞նչ է»: Հարցս մնաց անպատասխան ... երրորդ հարցումէս յետոյ, համարձակեցաւ հայերէն պատասխանել՝

– Ասիկա դեռ չենք անցած ...

Պարզուեցաւ որ ես դիմած էի ռուսերէն բնաւ չգիտցող ընտանիքէ ռուսական գպրոց ընդունուած աշակերտի մը: Երբ այդ արտառոց դէպքին մասին բացատրութիւն ուզեցի անօրէնէն, ան աչակերտին թղթածրարէն հանեց դիմումնագիրը: Եւ այդպիսի խնդրագիրները քիչ չեն: Քաղաքին տարբեր տասիճանի՝ կուսակցական, երեսփոխանական եւ այլ ղեկավարներու միջնորդութիւններ ներկայացուեցան մեզի, գրա մերժելը տնօրէններուն համար վտանգաւոր գործ էր...:

Իրենց գատակները ռուսական գպրոց տալու տենչը աւելի յստակ պատկերացնելու համար, որոշեցինք գրուցել ղեկավար պաշտօններ ունեցող ծնողներու հետ: Անոնք ժամանակին ռուսական կրթութիւն ստացած այն մարդիկն են, որոնք անվերապահօրէն կը հաւատան որ (անշուշտ, սեփական փորձէն մեկնելով) առանց ռուսական կրթութեան ոչ ոք «Ջայուռէն անդին կրնայ երթալ»: Հարցում մը կը ծագի՝ իսկ ինչո՞ւ անոնք այդպիսի կըրթութիւն ստանալէ եառ մնացեր են «Ջայուռէն ասդին»: Կամ, եթէ բոլորը իրենց գաւակներուն ռուսական կրթութիւն տալով, կ'ուզեն զանոնք ԱՆԴԻՆ գրկել, ապա ո՞վ պիտի մնայ ու աշխատի ՀՈՍ...

Եզրափակենք: Ռուսերէնն գիտնալը պատիւ կ՝ուգաքանչիւր մարդու համար: Բայց երբ այդ բանը կ'ըլլայ չհատիտականն նպատակներով, ի վնաս մայրենի լեզուին, գատապարտելի է...

ՏԻԳՐԱՆ ՊԵՏՐՈՍԵԱՆ
Ռուսաց լեզուի
եւ
գրականութեան ուսուցիչ

(Ամփոփուած)

ՏԱՒՑԱՆՔ

ՀԻՆ ԱՐՄԱՏՆԵՐԷՆ
ՆՈՐ ԸՆԶԻՒՂՈՒՄՆԵՐ

– Սահակ Բ. Կաթողիկոս,
վախճանման 50–ամեակ –
Գարեգին Բ. Կաթողիկոս

Անթիլիաս, 1990

ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԵՏ

ԻՆՉՈՒ ՄԱՀՈՒԱՆ ԴԱՏԱՊԱՐՏՈՒԵՑԱԻ ՍՈԿՐԱՏ

Տարօրինակ է Սոկրատի անճատութիւնը· մարդի մարդ մը որ ոչինչ գրած է· հաղուագէպ տպեղութեամբ դէմք մը որ սակայն համայիչ մեծ զօրութիւն ունէր, համեստ ծագումով աթենացի մըն էր անոր բարեկամութիւնը կը փնտռէին ամէնէն հարուստ քաղաքացիները: Ամբաստանութեան ոչ մէկ հետք ունէր անոր անցեալը, սակայն հանրային վտանգ նկատուեցաւ· ուսուցիչ մըն էր որ թէեւ երբեք չդասաւանդեց, բայց այնպիսի վարկի մը տիրացաւ որով կը զանազանուէր իրմէ առաջ ու ետք ապրած իմաստասէրներէն· միայն մեծ կրօնքներու հիմնադիրները՝ Յիսուս կամ Մուհամմէդ մտածումի պատմութեան վրայ նման ազդեցութիւն գործած են:

Սոկրատ ծնած էր Ք. Ա. 470-ական թուականներուն· հայրը համեստ արհեստաւոր մըն էր, ու մայրը տարբերելով չատ մը աթենացի կիներէ, ունէր իր արհեստը· գայեակ էր: Այս տեղեկութիւնը կը տրուի նոյնինքն Սոկրատի կողմէ, երբ կ'ըսէ թէ մինչ մայրը երախաներու ծնունդ կուտար, իր դերը «մտածումներ յղանալ» էր: Այսուհանդերձ, Սոկրատ իր մէջ փիլիսոփայութեան կոչում զգալէ առաջ կը տրվի հօրենական արհեստը – քանդակագործութիւնը–: Կը սկսի աշխատիլ ու մարմարէ արձաններ կը քանդակէ:

Ի՞նչպէս սկսած է ան լքել այս արհեստը ու կեդրոնանալ փիլիսոփայական անդրադարձումներու վրայ: Ի՞նչով սպրած է, երբ ոչ մէկ եկամուտ ունեցած է մարդիկը ուսումնասիրելով եւ անոնց հետ զրուցելով զբաղած չրջանին· ո՞րքէկ միջոցներ ճարած է իր կինն ու երեք զաւակները ապրեցնելու համար: Այս կէտերը գաղտնիք կը մնան:

Ամբաստանութիւն մը տատացած էր, քանի որ ինչպէս մշակուած բոլոր Աթենացիները, յաճախ կը յիշէր փիլիսոփաներու, քերթողներու տողերը, մաթեմատիկական տրամաբանութիւն կը քալեցնէր ու կը մրցէր իր ժամանակակիցներու ամէնէն գիտնականներուն հետ: Մինչդեռ ուսումը, գիտութիւնը սուղ բաներ էին այդ չրջանին: Հանրային ձրի վարժարան չկար: Սակայն Պղատոնի հետ իր «Երկխօսութիւններու»ն էջերէն յայտնի կ'ըլլայ որ տէր է հիմնական մշակոյթի մը, արտայայտութեան միջոցներու եւ մտածումի մեթոտի մը որ Ք. Ա. 430–էն մինչեւ 399 թուականը, իր մահը, գինքը կը դարձնեն Աթէնքի երիտասարդութեան գլխաւոր խօսակիցը: Եզակի այս երեւոյթին մասին կը վկայեն Պղատոն եւ Քսենոփոն:

Բաւական տեղեկութիւններ կան իր գիտքականին մասին· կարճահասակ, գիրուկ, կանուխէն ճաղատացած մէկն էր Սոկրատ, անխնամ պեխ ու մօրուքով: Սովորաբար բոպիկ կը պտըտէր, հին վերարկուի մը մէջ փաթթուած: Այս վիճակով աւելի կը նմանէր դատարկապորտի մը, քան աթենացի պատուաւոր քաղաքացիի մը: Բազմաթիւ յուշարձաններ, քանդակներ, խճանկարներ, նկարներ այս պատկերը կը փոխանցեն իրմէ:

Ք. Ա. 430 թուականներուն մօտ, երբ քառասունին կը մօտենար Սոկրատ, աթէնեան ընկերութեան հետաքրքրութիւնը աւելցաւ փիլիսոփաներու գատանդութեան հանդէպ: Այս մարդիկը կուգային յունական աշխարհին զանազան անկիւններէն: Անոնք հմայուած էին Աթէնքով, որովհետեւ մեծ քաղաքը ունէր կընդիրներու լայն չրջանակ մը կ'ապահովէր· տնկնդիրներ, որոնք պատրաստ էին հիանալու եւ լիաբուռն վճարելու անոնց գասերը: Հռետորական արուեստը տակաւին օրօրոցային չրջանը կը բոլորէր· անոնք գիտէին խաղալ բառերու հետ, խօսքի արուեստը գարձնելով համոյչ ասպարէզ մը:

Այդ թուականներուն փաստաբաններ գոյութիւն չունէին ու ամբաստանեալները պարտաւոր էին իրենք զիրենք պաշտպանել· այսինքն՝ հռետորական վարժութիւնը կ'ըլլար նաեւ օգտակար ուսուցում մը: Այնքան խանդավառուած էին ունկնդիրնե-

«Ծայտարարութիւն»»ը գոր ի միջի այլոց առորագրած են Վ. Գաբրիեանի, Ս. Կապուտիկեանի, Լ. Խուրշուտեանի, Է. Զրբաշեանի, Ս. Պօղոսեանի նման անուններ, նոր, կամ գոնէ տարբեր, ոչինչ կ'ըսէ համեմատած բազմաթիւ խմբաւորումներու գանազան յայտարարութիւններուն· մտաւորական ոլորտին այս անճնաւորութիւնները գոնէ պէտք է՞ր որ նախորդներէն առաւել կէտով մը ներկայանային հանրութեան, որպէսզի իրենց խօսքը չմնար պարզ կրկնութիւն ու բացատրութիւն մը բերէր քիչ մը չատ պարագայականութիւն բուրող տողերուն:

Անխուսափելի երկրորդ հարցում մըն ալ կը վերաբերի ժամանակին· ինչպէս ըսուեցաւ, «Ծայտարարութեամբ» պարզուած Հայաստանի պատկերը ու առաջադրուած քայլերը երկու տարեկան են արդէն· այս 22 մտաւորականները արդեօք ինչո՞ւ սպասեցին մինչեւ ընտրութեան նախօրեակը, հրապարակաւ յայտնելու համար թէ «այս տագնապալի օրերին իրաբանձիւրիս համար չպէտք է լինի աւելի բարձր ու սրբազան մղում, քան մեր ժողովրդի ճակատագիրը, այդ ճակատագրին անմնացորդ նուիրաբերուելը»:

ԱՐՓԻ ԹՈՓՈՑԵԱՆ

րը, որ այդ փելիսոփաներուն կը վերադրէին «դէպը որպէս լաւ ներկայացնելու» կարողութիւնը:

Այս չրջանին կը հանդիպի Պեղոպոնէսի պատերազմը. Սոկրատ մեծ ազդեցութիւն ունի իր քաղաքացի երիտասարդութեան վրայ: Անոնց ամէնէն զարգացածները կը հետաքրքրին խմելու եւ միտեւնոյն սիրոյ մասին խօսակցելու համար, որ լրոյ մասին խօսակցելու համար, որ լրոյ մասին խօսակցելու համար, որ լ

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՓԱԿԻ

Տիկին Բերկրուհի Բիւրեանի մահուան առթիւ, Տիկին Մարի Գարանֆիլեան եւ զաւակները՝ Ազաքսի եւ Կարօ 200 ֆրանք կը նուիրեն Դպրոցասէր Տիկնանց Վար – ժարանին (առանձ «Ցառաջ»էն) եւ 100 ֆրանք «Ցառաջ»ին։

Նոյն առթիւ, Տէր եւ Տիկին Հայկ Թորոսեան 200 Ֆր. կը նուիրեն Դպրոցասէր Տիկնանց Վարժարանին (առանձ «Ցառաջ»էն) եւ 100 Ֆր. «Ցառաջ»ին։

***

Պերճ Տօնէլեանի մահուան առթիւ, Ցովհաննէս Տօնէլեան 500 Ֆր. կը նուիրէ «Աղնաւուր Հայաստանի Համար» (առանձ «Ցառաջ»էն)։

Centre International de Vacances pour les Jeunes Arméniens

SUR
NICE — COTE D'AZUR

ETE 1990

Cette année et pour la première fois le Centre de Vacances accueillera dans le Complexe Barsamian à Nice, du 4 Août au 17 Août, des jeunes filles et garçons arméniens de 18 à 25 ans, de la diaspora et de l'Arménie.

Activités nautiques, sportives, culturelles, animations, visites dans la région Nice - Côte d'Azur par des moniteurs spécialisés.

Participation aux frais : 2500 FF. (tout compris sauf le billet d'avion)

Pour tous renseignements, s'adresser à Mme Ayda Tanikyan : 93 - 44 - 44 - 03
COMPLEXE BARSAMIAN
281, Bld.. de la Madeleine 06000 NICE
FRANCE

Fax : 93 - 29 - 01 - 91.

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ծննդեան առթիւ, Ս. Ցովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ Հոգաբարձութիւնը ստացած է Իզապելի սրտաբուխ հետեւեալ նուէրները. (վերջին ցանկ)։ –

Տէր եւ Տիկին Արթիւր Պզտիկեան 150, Տէր եւ Տիկին Ստեփան Տամլամեան 300, Տէր եւ Տիկին Ժ. Կէվրէկեան 500, Տէր եւ Տիկին Գրիգոր Զօրլուեան 300, Տէր եւ Տիկին Ռուբէն Գրիգորեան 500, Պ. Մանուկ Քիւրտօղլեան 340, Պր. Զարեհ Միհրասեան 100, Պր. Միսաք Պարտադ 50, Տէր եւ Տիկին Յակիկ Տաքէսեան 1000, Պր. Ահարոն Պօյաճեան 180, Տէր եւ Տիկին Շաւղ Այվաւեան 200, Տէր եւ Տիկին Լուի Քիւրապիլիքեան 100, Պր. Հրաչեայ Անդրէասեան 35, Տիկին Սոնիա Մատէն – Տաղլեճեան 750, Տիկին Սալմասլեան՝ 200, Տիկին Մարի Վեղնէեան 200 Ֆր., Պր. Ժան Մարզարեան 400, Պր. Ռոպէր Գարամանճեան 250, Տէր եւ Տիկին Ժազ Դաւիթեան 200, Պր. Ժան Տէմիրճեան 100, Տիկին Ալիս Մուրատեան 500 Ֆր.։

Պր. Կարպիս Տէրտէրեան՝ իր ծնողաց՝ վերջին եւ Ցակոբ Տէրտէրեանի յիշատակին՝ 100 Ֆր.։

ՊՈԼՍԱՀԱՅ ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ՄԻՈՒԹԻՒՆ ՄԱՐՍԷՅԼ

կը կազմակերպէ՝

ՄԻՋՎԱՐԺԱՐԱՆԱՅԻՆ ԱՐՏԱՍԱՆՈՒԹԵԱՆ ՄՐՑՈՒՅԹ

5–ՐԴ ՏԱՐԻ

Մասնակցութեամբ՝

Նիսի եւ Մարսէյլի միջեւթայ եւ ամէնօրեայ հայ վարժարաններու աշակերտներուն, կիրակի, Մայիս 13, ժամը 16-ին Սուրբ Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ Ա. Ջըրբաչեան սրահին մէջ

339, avenue du Prado, Marseille 8e

Մուտքը ազատ է։

ACADEMIE INTERNATIONALE
DES SCIENCES ARARAT

CONFERENCE

sur le thème :

«Amnesty International et la Question arménienne»

Conférencier :

M. ALAIN FAURE
Président de la Section française d'Amnesty International

Le Lundi 21 mai

Salle de l'Eglise arménienne
339, avenue du Prado, Marseille 8e

— à 20 h ouverture de l'exposition photos
— à 20 h 45 Conférence.

— Entrée Libre —

U.G.A.B.

UNION GENERALE ARMENIENNE
DE BIENFAISANCE
11, square Alboni, 75016 Paris

Les membres de l'Association sont convoqués à une Assemblée Générale Extraordinaire qui se tiendra au Centre Culturel Alex Manoogian :
118, rue de Courcelles, 75017 Paris

le Mardi 15 Mai 1990 à 20 heures

à l'effet de délibérer sur l'ordre du jour suivant :

«Adjonction aux statuts d'un nouvel article en conformité de la loi du 6 mai 1988 et du décret du 13 Juin 1966».

ATTENTION, ATTENTION

6 Mai, à 14 h 30
AU CIRQUE D'HIVER
Le Front Patriotique pour la Libération de l'Arménie (FPLA)
appelle la communauté arménienne
à participer à la

JOURNÉE DE SOLIDARITÉ

entre les peuples du Moyen-Orient.
Dimanche, le 6 mai à 14 h 30
110, rue Amelot (M° Filles du Calvaire)
7 Organisations turques et kurdes reconnaissent le génocide arménien.
Participation (invité par les Organisations) du chanteur
ARAM DIKRAN

LE COLLEGE ARMENIEN TEBROTZASSERE
est heureux de vous accueillir à bord du «*Château Gaillard*»
Le Samedi 12 Mai à 20 heures
POUR

UNE CROISIERE SUR LA SEINE
AVEC
UN DINER DANSANT
(AMBIANCE ARMENIENNE)

Départ : Quai de Grenelle Paris 15e, face à l'Hôtel NIKKO.
Lever de l'ancre : 21 heures précises.
Prix : 400 Frs.
Tenue de soirée
Réservations en téléphonant : (1) 43. 81. 01. 72

ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԸ ԵՒ ՀՈԳԵԳԱԼՈՒՍՏԸ

ՀԱՅ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ ՄԱՆԿԱՆՑ ԲՈՅՆԻՆ ՄԷՋ

ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄ
ՁՈՐՍ ՕՐ
Մայիս 24, 25, 26 եւ 27
Մեկնում Հինդշաբթի

Départ Jeudi matin

ՀՈԳԵԳԱԼՈՒՍՏ
ԵՐԵՔ ՕՐ
Յունիս 2, 3 եւ 4
Մեկնում Շաբաթ

Départ Samedi matin

Départ de l'autocar
CLAMART - Mairie 7 h 30
ISSY-LES-MOULINEAUX - Eglise arménienne 7 h 45
ALFORTVILLE - Place Carnot 8 h
PARIS - Gare Saint Lazare - 25, rue de Rome 8 h 45

Participation aux frais :
Voyage, séjour en pension complète et excursions
jusqu'au MONT SAINT MICHEL
Ascension 500 frs. Pentecôte 420 frs.

Ազնուական հիւրասիրութիւն, հայրենասիրական մթնոլորտ, օթոքարով ամէնօրեայ պտոյտներ Նորմանդիի տեսարժան վայրերը Մանչի ափերուն մինչեւ Մոն Սէն Միշէլ։

Ծախքերու մասնակցութիւն՝ երթ ու դարձ, հիւրասիրութիւն եւ պտոյտներ

Համբարձում՝ միմիայն 500 Ֆր.

Հոգեգալուստ՝ միմիայն 420 Ֆր.

Սենեակները ապահովելու համար հեռաձայնել. –

Նաւասարդեան	39 85 36 53
Փոխանեան	43 37 90 69

Une Journée à BRUGES

La Croix Bleue (Section Chaville) organise le Dimanche 20 Mai «*Une Journée à Bruges (Belgique)*» aux prix de 360 Frs, comprenant le transport, le déjeuner (boissons non comprises), promenade en bateau sur les canaux.

Départ de Chaville à 6 heures;

Retour vers 22 heures.

Réservation par téléphone :

Mme Garabedian : 47. 50. 58. 49.
Mme Der Kaloustian : 47. 50. 64. 37.

ԿԱՂՈՑՍ ԽԱՋ

ՕԴԱՓՈԽՈՒԹԵԱՆ ԿԱՑԱՆ

ՓԱՐԻԶԻ ՄԱՄՆԱՃԻՒՂ

Պէլֆոնթէնի Օդափոխութեան կայանի դիմումները կը սկսին Շաբաթ, Ապրիլ 28–էն (ամէն շաբաթ) ժամը 15–էն 17, ընկերուհիներ Ա. Քարանֆիլեանի եւ Ա. Թաչճեանի մօտ, ներկայացնելով անուն, մականուն, ծննդեան թուական եւ կատարելով վճարումը Փարիզի մասնաճիւղին։

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

ԱՂՔԱՏԱՀԱՆԱՄԻ

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍԸ

Կանխիկ հանգստեան տան պարտէզի ներքին մէջ՝

ՅՈՒԼԻՍ 8–ԻՆ

ԹԷՅԱՄԵՂԱՆ

ՄՈՄԱՎԱՌՈՒԹԵԱՄԲ ԿԵՍԱՐԱԿԱՆ

Համբաւաւոր

ՔԷԹԷՅՈՎ

եւ այլ աղանդերներով, կիրակի, Մայիս 6–ին, Հայ Բարեգործական Ընդհ. Միութեան Մշակոյթի սրահը, ժամը 15–ին

Centre Culturel ALEX MANOOGIAN
118, rue de Courcelles, Paris 17e
— M° Courcelles —

Գեղարուեստական ճոխ բաժին՝ Անահիտ Սվաճեանի, Միհրան Էլմաեանի, Բիւզանդ Ֆըլտըճեանի եւ Ցով. Տէմիրճեանի, ԱՆԱԿՆԿԱԼՆԵՐՈՎ։

Մասնակցութիւն 50 Ֆր.։

ՑՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՂՈՑՍ ԽԱՋԻ Փարիզի Ա. Թաղէոսեան մասնաճիւղի վարչութիւնը ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր անդամները, Շաբաթ, Մայիս 5, ժամը 15–ին սովորական հաւաքատեղին։ Կարեւոր օրակարգ։ Բոլորին ներկայութիւնը անհրաժեշտ է։

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

ՄԱՐՍԷՅԼ. – Վասպուրականի Հայրենակցական Միութեան Վարչութիւնը, Մարտ 18, հերոսամարտի տօնակատարութեան առթիւ, շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները. – Սրբոց Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցիէն, Պօմոնի Եկեղեցիէն, Տիկին Մատլէն Պասմաճեանի (Լիոն), Տիկին Քնարիկ Մուրատեանէ (Վիէն), Պր. Դաւիթ Պանոխլեանէ, Պր. Սեդրակ Ցարութիւնեանէ 1000–ական Ֆր., Մարսէյլի Հայ Մշակոյթի Տուն 700 Ֆր., Պուլվար Օտարոյի Թաղականութենէ, Սէն – Ժեռոմի Թաղականութենէ, Հայաստանի Վասպուրականի Հայր. Միութիւն, Պր. Կարպիս Ջրբաչեան (Փարիզ), Պր. Տելեմաք Գաւվկեանէ, Պր. Պերճ Կարապետեանէ, Պր. Սամուէլ Ներկարարեանէ (Մանօսկ), Տիկին Մարի – Արշամ Պապաեանէ, Տիկին Մարի – Գիւլար Բարսեղեանցէ (Վիէն), Պր. Յանէկեանէ 500–ական Ֆր., Պր. Ժիրայր Տէր – Պօղոսեանէ 300 Ֆր., Պր. Կարօ Սարեանէ, Շաւարշ Փիրանեանէ, Դուրգէն Ստեփանեանէ, Գիւլեանէ 250–ական Ֆր., Պր. Յակիկ Եըմրազեանէ եւ Մնակեանէ 200–ական Ֆր., Պր. Կարպիս Ջրբաչեան (Փարիզ) «Վասպուրականի Մեր Աչխարհ» խորհրդանշող 25 լուսանկարները, Տիկին Մ. Պապաեանէ 10 քիլօ պանիր, Պր. Սարաճեանէ 250 հատ հաւկիթ։

***

Սէն – Լուի Ս. Գէորգ Եկեղեցւոյ Թաղականութիւնը ստացած է հետեւեալ նուէրները. –

Ժորժ Ռապաթի մահուան առթիւ. – Տիկին Աննա Ռապաթ եւ զաւակները 3000, Տէր եւ Տիկին Ցարութիւն Արութեան 250, Տէր եւ Տիկին Ղազար Ղազարեան 200, Տէր եւ Տիկին Վարդան Դաւիթեան, Տէր եւ Տիկին Սարգիս Փափազեան, Տէր եւ Տիկին Տիգրան Ղազարեան, Ասլան Հեծելանիւի ակումբ 100–ական Ֆր.։

Կիւլիւզար Դարբինեանի մահուան քառասունքին առթիւ. – Տէր եւ Տիկին Արմենակ Ռոցուբեան, Տիկին Դարբինեան, Ղազարոս Ղարիպեան, Ռաֆուն Գուլումճեան, Ցարութիւն Ալչապահեան, Տէր եւ Տիկին Մարթինէթի, Տէր – Մարգարեան ընտանիք, Ցարութիւն Աշնաւուրեան, Տիրուհի Առաքելեան 100–ական Ֆր., Երուանդ Պազդալեան, Ցովհաննէս Սարգիսեան 50–ական Ֆրանք։

Նազարէթ Ժամկոչեանի մահուան քառասունքին առթիւ՝ Ժանին Ժամկոչեան 200, Գրիգոր Ժամկոչեան 150, Զաւըրճեան, Տէր եւ Տիկին Ժան, Մարթին Ժամկոչեան, Տիկին Պուլթրոս 100–ական Ֆր.։

Այլ նուէրներ. – Ցարութիւն Արթինեան 100 Ֆր., Վարսենիկ Պապուչեան 50 Ֆր.։

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ՇԱԲԱԹ
ՄԱՅԻՍ 5
SAMEDI
5 MAI
1990

LE NUMERO : 4,00 F

ՀԱՅՐԱՆՔ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48 00 06 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ք ր ա ճ ս ա : Տար· 800 Ֆ· — վեցամսեայ : 410 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·100 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

65ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.268 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 65e ANNÉE — No 17.268

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔԸ

ԸՍԵԼ ԹԷ ՇՆՈՐՀԱԿԱԼ ՉԵՆՔ

Ամիսներէ ի վեր ամերիկեան իշխանու-
թիւնը Հայաստան ձօնուած հին խաղ մը
կը բեմադրէր· խաղը որ ոչ առաջինն էր
ոչ ալ հաւանօրէն վերջինը, բայց հանրու-
թեան մը հետաքրքրութեան արժանա-
ցաւ, յատկապէս հայ մամուլին կողմէ։
Վեր Սփիւռքի թեւը յաջողեցաւ այդ հե-
տաքրքրութենէն անմասն չձգել նաեւ
Հայաստանեան թեւը։ Ու ներքով, դուր-
սով կախուած մնացինք ամերիկեան քա-
ղաքական առեւտուրներու վճիռներէն որոնք
անվերջ ձգձգումներով յաջողեցան լարու-
մի վերապոյն աստիճանին վրայ բռնել մեր
հետաքրքրութիւնը։

Հարցը կը վերաբերէր այս անգամ ալ
Հայերու ցեղասպանութեան բանաձեւով
մը յիշատակելու եւս այնքան չհարկուած
մեր զոհերուն ոգեկոչումի օր հռչակել
Ապրիլ 24-ը։

Այնքան խանդավառուած էինք բարե-
կամութեան, համակամութեան այս բա-
յտիկ ցոյցէն որ չտեսանք թէ ինչպէս
նախորդ անգամները, խաղին բեմադրու-
թիւնը ոչ իսկ նուազագոյն չափով մը ա-
ռընչուած էր մեր բազմաչարչար իրակա-
նութեան կամ զոհերուն. մէկ խօսքով
մեզի՛։

Այդ պատրանքը ստեղծող ազդակներու
պիտաւորներն էին մեր յաւերժական միա-
ւորութիւնն ու հայանուն իշխանաւոր -
ներու ներկայութիւնը, ճարպիկ այս բե-
մադրութեան մէջ։ Իշխանաւորներ որոնց
միայն ա՛յս հանդամանքը կը նկատէինք,
մոռցած թէ Տէօքմէճեան անունը հայ մը
չէր բնորոշեր հոս, այլ ամերիկացի քա-
ղաքական դէմք մը։

Այսպէս, մեր անյաղթահարելի լաւա-
տեսութեամբ սիրայօժար կերպով ամէ-
նէն փառաւոր բեմը հանդիսացանք ամե-
րիկեան այս թատրոնին, որուն միակ հե-
պինակը թուրքեւամերիկեան յարաբերու-
թիւններու ոլորան էր· զոնէ մեր զոհե-
րուն խնայէինք այդ բեմին վրայ փիկիւ-
րասիոնի պաշտօնը։

Ու զերբերու այս անփոփոխ բաշխումով
խաղը կրկնուեցաւ ամէն անգամ որ Ամե-
րիկա պէտքը զգաց Թուրքիոյ անտեսա-
կան եւ պինուորական օժանդակութեան
պահանջները անուղղակի կերպով սանձե-
լու։ Իսկ մենք ամէն անգամուն չզլխացանք
ինչ խօսքերով չնորհակալ ըլլալ, ինչպէս
երախտագիտութիւն յայտնել։ Ու բանա-
ձեւը որ ամերիկեան քաղաքական կեան-
քին վերջին շրջաններու ամէնէն օգտակար
գիտերէն մէկը պէտք է նկատել, ամէն
անգամուն յաջողութեամբ աւարտեց ա-
ռաքելութիւնը, լիուլի արդարացնելով իր
վրայ դրուած յոյսերը։

Այս զերբեր աւանդական բեմադրութեան
վրայ նոր արար մը աւելցաւ Ապրիլ 24-ի
նախօրեակին· Ամերիկայի Նախագահը
ցաւ յայտնեց հայ ժողովուրդին 1915 – 23
տարիներուն կրած տառապանքին հա-
մար։ Գրեթէ նոյն խանդավառութեամբ
ողջունեցինք հին խաղին այս նոր արարն
ալ։

Մինչ Ամերիկա իր խաղին, մենք մեր
խանդավառութեան հաւատարիմ, դոհ ու
երջանիկ կը չարունակէինք ընթացքը,
Թուրք մամուլը առաւ երկրին նախկին
Արտաքին Նախարար Մ. Եըլմազի մեկնա-
բանութիւնը· ան ըսած է.– «Բուն նպա-
տակը Ծերակոյտէն վաւերացնել էր ցե-
ղասպանութեան բանաձեւը ու ատով ոգե-
կոչել Ապրիլ 24-ի 75-ամեակը։ Երբ Թուր-
քիոյ Արտաքին նախարարութիւնը խոչըն-
դոտեց այս քայլը, Նախագահ Պուշ փոր-
ձեց միջնորդական պարգեւով մը Հայերու

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

Վ. ՄՈՎՍԻՍԵԱՆԻ ԱՌԱՋԱՐԿՈՎ

ՆԱԽԱԳԱՀԻ ՈՒՂՂԱԿԻ ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆ ՄԻՆՉԵՒ 2 ԱՄԻՍ

Հինգշաբթի, Մայիս 3-ին էր, որ կը
վերսկսէր Հայաստանի Գերագոյն Խոր-
հուրդի արտակարգ նստաշրջանը։ Առա-
ջարկուած էր արդէն նախորդ նիստին
(տե՛ս «Յառաջ»՝ Մայիս 2) որ Հայաստան
ալ ունենայ նախագահական վարչակարգ
եւ նոր նախագահը ընտրուի մինչեւ Մա-
յիս 10։ Այս առընչութեամբ առարկու-
թիւններ եղած էին եւ գլխաւորաբար
ՀՀՇ-ն կ'ուզէր որ նման պարագայի մը,
ընտրութիւնը ուղղակի կատարուի, այ-
սինքն՝ ժողովուրդին քուէով, ոչ թէ Գե-
րագոյն Խորհուրդի կողմէ, ինչպէս եղաւ
Կորբաչովի համար։ Այս առաջարկն ըրած
է Վ. Մովսիսեան՝ մինչեւ երկու ամիս
Հայաստան պիտի ունենայ նախագահ մը,
ընտրուած ժողովուրդին կողմէ։ Այդ ա-
ռընչութեամբ կազմուած է յանձնաժողով
մը, որ պիտի պատրաստէ համապատաս-
խան օրինագիծը, որպէսզի ան քննար-
կուի եւ ընդունուի, դալ չաբթուան վերջ,
յաջորդ արտակարգ նիստին։

Կարգ մը այլ որոշումներ ալ արուած
են ՀՀՇ-ի առաջարկներուն վրայ։ Ինչպէս
ծանօթ է, ՀՀՇ-ն նախորդ նիստին ներ-
կայացուցած էր նախագիծ մը, ուր կային
կարգ մը պահանջներ, որոնց քննութիւնը
(բացի՝ մէկէն) յետաձգուած էր այս
նիստին։

Ուրեմն, արուած են նաեւ հետեւեալ ո-
րոշումները։ Վերցնել տալ ԼՂԻՄ-ի ար-
տակարգ վիճակը, հեռացնել բանակը, եւ
արտակարգ վիճակը փոխադրել միայն
Ադրբեջանի հետ սահմանային շրջանները։
Կը դատապարտուի բանակի եւ արտա-
կարգ վիճակի հրամանատարութեան անօ-
րինական արարքները։ Այս ամբողջը քըն-
նելու համար ալ նշանակուած է յանձնա-
ժողով մը, Հրաչիկ Սիմոնեանի նախա-
գահութեան տակ։

ՀՀՇ-ի հռչակագիրը կը նչէ նաեւ հե-
տեւեալ կէտերը։-

- Խորհրդային բանակին մէջ, վտանգը-
ւած են Հայ պինուորներու կեանքն ու պա-
տիւը եւ ուրեմն, գրեթէ բոլորը կը ձգտին
կը հեռանան։ Հարկ է որ անոնք չհետա-
պընդուին քրէական յանցանքով, այլ կա-
րենան չարունակել իրենց ծառայութիւնը
ազէտեալ գօտիները։

- Դադրեցնել զօրակոչը (Խորհրդային
Միութեան մէջ, երկու անգամ զօրակոչ
կայ՝ գարնանային եւ աշնանային)։ Ա-
յժմ վերջնական որոշում չէ տըր -
ուած այդ ուղղութեամբ։ Հոս ալ
յանձնախումբ մը կազմուած է, որպէսզի
ուսումնասիրէ այն միջոցները որոնք
կրնան ձեռք առնուիլ եւ զանոնք ներկա-
յացնէ պատկան (Մոսկուա) իշխանու-
թեանց։

Բազմաթիւ այլ հարցեր ծեծուած են այս
նիստին ընթացքին։ Զօրի Բալայեան
կարդացած է իր մէկ նամակը ուղղուած
Լորովի (Հայաստանի կուսակցական Ա.

սիրտը առնել· այնպիսի ձեւով մը որ
ըսել ուզեր "չկրցաւ շապիկ մը տալ,
*եկէք տափատ մը տանք"»։

Արդեօք քանի՞ երորդ բեմադրութիւնը
պիտի յորդեցնէ համբերութեան մեր ծակ
բաժակը ու ըսել ստիպ· - «ո՛չ տափատի,
ոչ շապիկի պէտք ունինք· մի՛ խանգարէք
մեր մեռելներուն ու ապրողներուն անդոր-
րը, ատիկա կը բաւէ մեզի»։

Ա. Թ.

ՄԵՆՔ՝ ՄԵՐ ՊԱՏՐԻԱՐՔԸ ԹԱՂԵՑԻՆՔ ԹՈՒՐՔԵՐԸ՝ ՄԵՐ ՊԱՏՐԻԱՐՔՈՒԹԻՒՆԸ Կ'ՈՒԶԵՆ ԹԱՂԵԼ

ԿՈՒՍԱԿԱԼՈՒԹԵԱՆ ՆՈՐ ԿԱՆՈՆԱԳԻՐԸ ԱՆԸՆԴՈՒՆԵԼԻ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ ԿԸ ԴՆԷ

«ՄԱՐՄԱՐԱ»ի Ապրիլ 24-ի թիւէն (իՀնչ
զուգադիպութիւն) կը տեղեկանանք որ
պատրիարքական ընտրութեան հարցը
բարդութիւններու կը բախի, «շնորհիւ»
Պոլսոյ կուսակալութեան մէկ նորաստեղծ
կանոնագրին, որ վերջ կուտայ ժողովըր-
դական ընտրութեան դրութեան։ Ահա
«Մարմարա»ի տուած տեղեկութիւնները։-

***

Պատրիարքական ընտրութեան հարցը
յանկարծ կնճռոտեցաւ Պոլսոյ կուսակա-
լութենէն Պատրիարքական փոխանորդ՝
Շահան Եպիսկոպոս Սվաճեանի յանձնը-
ւած նամակի մը հետեւանքով։ Կուսակա-
լութեան առընդրութեամբ յանձնուած
նամակին մէջ ներփակուած է Պատրիարքի
ընտրութեան կանոնագիր մը, որ հրա-
հանգուած է վարչապետութեան կողմէ։

Այս կանոնագիրը կը տնօրինէ որ պատ-
րիարքարանը նորութիւնը կատարուի
Ընտրական Յանձնախումբի մը կողմէ, որ
պիտի կազմուի իւրաքանչիւր Թաղի Թա-
ղային Խորհուրդին եւ այդ Թաղին երէց
հոգեւորականին կողմէ ընտրուելիք մէ-
կական պատուիրակներէ եւ հոգեւորա -
կաններու կողմէ ընտրուելիք մէկ հոգե-
ւորականէ։ Ընտրուած այս անձերը
իրենց մէջէն պիտի կազմեն՝ Պատրիարքի
Ընտրութեան Յանձնախումբ մը, որ պիտի
բաղկանայ 7 աշխարհականներէ եւ 7 հո-
գեւորականներէ։

Այս յանձնախումբը մինչեւ Մայիս 5,
պիտի ընտրէ պատրիարքական թեկնածու
հինգ անձեր եւ անոնց անունները պիտի
հաղորդէ Կուսակալութեան։ Թեկնածու-
ները պէտք է լրացնեն հետեւեալ պայ-
մանները։-

1) Առնուազն հօրը կողմէ Թուրք հայ-
րենակիցէ ըլլալ ու Թրքահպատակութիւնը
կորսնցուցած չըլլալ։

2) 40 տարեկանը լրացուցած ըլլալ։

3) Հոգեւորական ըլլալ։

4) Որեւէ դատապարտութիւն կրած չըլ-
լալ։

5) Թուրքիոյ Հանրապետութեան վատա-
հութիւնը չհատած ըլլալ։

Թեկնածուներու մասին Կուսակալու-
թեան հաւանութիւնը առնելէ վերջ Յանձ-
նախումբը Մայիս 20-ին պիտի կատարէ
Պատրիարքի ընտրութիւնը։

Այս նոր կանոնագիրը, որ բոլորովին
ներհակ է մեր բարքերուն եւ Ազգային
Սահմանադրութեան, կը ջնջէ ուրեմն ժո-
ղովրդական ընտրութեան դրութիւնը եւ

(Շար.ը Դ· էջ)

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՊԻՄԷՆ ՊԱՏՐԻԱՐՔԸ, ռուս օրթոտոքս
Եկեղեցւոյ հոգեւոր պետը, վախճանեցաւ
79 տարեկանին։ Երկու տարի է ծանր
հիւանդ էր արդէն, չաքարախտաւոր, զը-
րեթէ չէր կրնար քալել եւ գործնական
պետնի վրայ, այլեւս չէր կրնար պաշտօ-
նը կատարել։ Ծնած 1910-ին, Սերգէյ
Իզվեկով վանական դարձած էր 1927-ին
եւ քահանայ ձեռնադրուած 1931-ին։
կենսագրութիւնը լուռ կը մնայ 1935 – 45
շրջանին վրայ, կ'ըսուի թէ երկու ան-
գամ Գուլագ «ճաշակած» է, ընդամէնը՝
ութ տարի, թէեւ Պետութեան հետ գոր-
ծակցողի համբաւ կը վայելէր։ Պատ-
րիարք ընտրուած էր 1971 Յունիս 2-ի
Սինոտոսին կողմէ։ Յաջորդին ընտրու-
թիւնը բարդութիւններ կը ստեղծէ։ Կը
թուի որ օրթոտոքս Եպիսկոպոսապե-
տութիւնը համակարծիք չէ ունիաք յոյն-
կաթոլիկներու նկատմամբ որդեգրուե-
լիք դիրքին շուրջ։ Անոնք կը պահանջեն
որ իրենց վերադարձուին· 1946-ին բոնի
իւրացուած իրենց եկեղեցիները։ Մնաց
որ 1988-ին վաւերացուած օրթոտոքս Ե-
կեղեցւոյ ծրագիրը – կանոնագիրը պատ-
րիարքական ընտրութեան դրութիւն մը
չի նախատեսեր։

ԹՈՒՐՔԻՈՅ մէջ, Մայիս 1-ին ձեր-
բակալուած 3304 ցուցարարներէն 3080-ը
ազատ արձակուած են, հարցաքննութենէ
ետք։ Անոնց մեծ մասը յայտարարած է
որ 48 ժամուան ընթացքին չարչարանքի
ենթարկուած են։ Բախտաւորներու հետե-
ւանքով 27 վիրաւոր կար, որոնց մէջ ե-
րիտասարդ աղջիկ մը որ անդամալոյծ է
ստացած գնդակէն եւ վիճակը ծանր կը
մնայ։

ՊԱՏՈՒՀԱՆ

Թ.

Կաղապարուած խօսքին ու մտածումին պատճառած ժամանակի կորուստը զարմանելու յայտնի ջանք մը կը մատնեն Հայաստանի պատանեկան թերթին՝ «Պիոներ Կանչ»ի էջերը: Տարւոյն սկիզբէն մինչեւ Մարտի աւարտի թիւերը անպայման բաժիններ տրամադրած են զարակիպըի մեր ֆէտայիներուն, անոնց մղած պայքարներուն, անոնց մասին յօրինուած երգերուն: Ուշադրաւ է նաեւ կրօնական նիւթերու յատկացուած անկիւններու մնայուն բնոյթը. մէկ խօսքով, խմբագրութիւնը մտադիր կ'երեւի տանտամեակներու անհեթեթ արգելքով մէկդի ձգուած նիւթերը հանել փոշիին, մոռացումին չերտերուն տակէն, վերարժանաւորել ու զարձնել սեփականութիւնը անոնց հարազատ տէրերուն՝ երկրին նոր սերունդին:

Աստղականը կորուստ փրկելու այս աշխատանքին քով, միշտ ներկայ է առօրեան. հայաստանեան այլազան խնդիրներով, ուրախալի երեւոյթներով, երբեմն զայրոյթով, ու անպայման Արցախի բաժինով:

Շուրջ երեք ամսուան թիւերուն մէջ, իր այժմէականութեամբ, անկեղծ հարցադրումով ուշադրաւ է, ինչպէս միշտ, նամականիներու բաժինը. անկէ հետաքրքրական էջ մըն է Արովեանի թիւ 6 զըպրոցէն խումբ մը աշակերտներու խմբագրութեան ուղղած գրութիւնը ուր կը գոյանայ պատանիներու նախանձախնդիր մէկ քայլն ալ չհարկումի ազրիւր զարձընդ գործելակերպը ու ապա վարագոյրին եւին մնացած մասը:

Արովեանցի պատանիները կը գրեն.–

«Անկեղծ ասած, շատ ուրախացանք, երբ իմացանք որ խանութների կոոպերատիւ բաժիններուն մէջ եռագոյն վզկապներ են վաճառուում: «Ուրեմն ուազգները որոշել են օգնել, խրախուսել մեզ, որտեղ՝ ինչպէս, բայց մեր հայ կոոպերատորները շատ ազգասէր են, հայրենասէր եւ միայն իրենց շահերի մասին չէ որ մտածում են», - ահա համարեա այսպիսի ընթացք էին ստացել մեր մտքերը:

Միանգամից ասենք որ շատ կարն տեւեց մեր խանդավառութիւնը: Պարզուեց որ եռագոյն վզկապն արժէ 2 ռուբլի 50 կոպէկ – 3 ռուբլի: Վաճառող կոոպերատորը մեզ այսպէս բացատրեց.

«Ի՞նչ ... սովորական վզկապն էլ արժեցայ 50 կոպէկ, եռագո՞յնն էլ: Բա ամօթ չէ՞...»:

Այս պատասխանով պզտ ջուր լեցնելէ ետք պատանիներու խանդավառութեան վրայ, չհաղէտ այդ մտայնութիւնը պատճառ կ'ըլլայ որ պատանիներուն նամակը աւարտի հետեւեալ վճռական չէջտով.–

«Մենք շատ ենք ցանկանում կրել եռագոյն վզկապներ: Բայց, այնուամենայնիւ, կոչ ենք անում մեր հասակակիցներին նման գնով ոչ մի վզկապ չգնել»:

Եռագոյն վզկապ վաճառողներու աչքըբացութենէն ետք, պատանիներու խնդրավառութիւնը ուրիշ հարուած ալ կրէ. եւ աւելի լուրջ. այս մասին կը տեղեկացնէ Երեւանի թիւ 181 դպրոցի էջ. դասարանէն Հռիփսիմէ Յարութիւնեան.

«Մեր դասարանով էլ որոշեցինք այստեղ եռագոյն վզկապներ կրել: Բայց մի քանի օր առաջ դպրոցի տնօրէնը զգուշացրեց որ մենք Ապրիլի 2–ից, դպրոցական արձակուրդից յետոյ, դպրոց մտնենք ոչ թէ եռագոյն, այլ պիոներական կարմիր փողկապներով: Իսկ մենք չենք ուզում: Ինչո՞ւ են մեզ պարտադրում կրել այն, ինչը այսօր միայն ձեւ է...»:

Ի՞նչպէս բացատրել Հռիփսիմէին որ իրենք, ինչպէս իրենց մեծերը, խօսքի, ու նաեւ երբեմն գիրի ազատութիւնը չփոթած են գործելու, վարուելու ազատութեան հետ. ի՞նչպէս բացատրել թէ այսօրուան ազատութիւնը տակաւին միայն հնարաւոր կը դարձնէ նման նամականիներու շարադրութիւնն ու հրատարակութիւնը: Ի՞նչպէս բացատրել որ հակառակ իր զայրոյթին, զարմանքին, անկախ եռագոյն վզկապ կրելու – չկրելու հարցէն, շահառուը ինք է ու իր տարեկիցները. եռագոյն վզկապի ու նման այլ պարագաներու վարժութեանցը, վաղը երկրին ճակատագիրը անօրինելու կոչուած սերունդին մօտ ընդած պիտի ըլլայ միամիտ հաւատքներու դիծը. դիծը որ տակաւին կը յայտնի շրջունակութիւ որոշ մեծերու մտայնութեան մէջ, դիւրաւոր մրցակից հանդիսանալով ինքնուրոյն, ինքնիշխան քաղաքականութիւն մը ունենալու ջանքերուն:

Նման մտորումներու մղող այս կարզի նամականիներու քով կան ուղղակի դպրոցականի մտահոգութիւն արտայայտողներ. Գորիսի Ա. Բակունց վարժարանի է. դասարանէն Վարդան Հայրապետեանի նամակը այս վերջին խումբին կը պատկանի. ան կը գրէ.–

«Ամէն օր տագնապալի լուրեր ենք լսում Արցախում, Գետաշէնում տիրող իրավիճակի մասին: Իրականում ոչ մէկս չենք պատկերացնում թէ ինչ աշխարհագրական դիրք ունի մեր փոքրիկ Հայաստանը, Արցախը, ովքեր են նրա հարեւանները՝ բարեկամն ու թշնամին: Դպրոցում մինչեւ հիմա կարգին հայ ժողովրդի պատմութիւն չենք ուսումնասիրել, հիմա էլ անցրնում ենք առանց բարտէզի...»:

***

Փետրուարի վերջին թիւով նոր անկիւն մը հաստատուած է Թերթին մէջ. ան կը կրէ «Ամենա» խորագիրը. անկիւնը առաջարկուած է Երեւանէն Դ. դասարանցի Նելլի Վարդանեանի կողմէ. ան հարց առած է.– «ինչո՞ւ մենք էլ մեր թերթում չունենանք արտառոց մրցանիշերի բաժին»: Թերթին խմբագրութիւնն ալ տեղին գտնելով առաջարկը, հրատարակած է Վալտեր Ադինեանի ներկայացուցած հետեւեալ մրցանիշերը.–

«Ամենաբարձր տեղադրուած դրօշը գտնւում է Լ.Ա.Իմ-ում: Եռագոյն այդ դրօշը փողփողում է Մարտունու շրջանի Սիստորաշէնի յայտնի սօսու գագաթին, որտեղ բարձրանալը շատ դժուար է: Այդ հսկայ, երկուհազարամեայ ծառի բարձրութիւնը 50 մեթր է»:

***

«Ամենաստար հեռուստակայանը Շուշիի ապօրինի կայանն է, որ ո՛չ փակ է, ո՛չ բաց»:

***

«Ծծնելու մրցանիշը առ այսօր պատկանում է Ալիեւին, որ հազարաւոր անգամ «Բրեժնեւ» է երգել, իսկ միայն մէկ զեկուցման մէջ այդ տհաճ դեկավարի տհաճ անունը կրկնել է 177 անգամ...»:

***

«Ամենահամարձակ դպրոցականները Ստեփանակերտինն են որոնք արհամարհելով խորհրդային բանակի ամէնօրեայ պատակային զօրավարժութիւնները, Թուրբերի կրակոցներն ու Շուշիի հեռուստակեդրոնի ահաբեկչական լուտանքները, հանգիստ դպրոց են յաճախում»:

***

«Ամենա»յի բաժինը կը չարունակուի Մարտ 21–ի թիւով, տատրագրուած այս անգամ Կոմիտաս Դանիէլեանի կողմէ:

«Խորհրդային Միութիւնում, որտեղ ապրում են 100–ից աւելի ազգեր ու ազգութիւններ, ամենատաջինը Արցախցիներն են «մեծարուել» էկստրեմիստ», «ազգայնական» եւ նման այլ ածականներով»:

***

«Խորհ. փառապանծ զինուած ուժերի համար ամենաանյաղթահարելի խոչընդոտը Ստեփանակերտ–Լաչին–Գորիս ճանապարհի ապաշրջափակումն է»:

***

«Արցախցիների ամենասիրած թռչունը Արցախահայաստանն ու մայր Հայաստանն իրար կամրջող «եակ — 40» ինքնաթիռն է»:

***

«Արցախի լրագրողների (նաեւ ընթերցողների) համար ամենաաւելորդ բեռը զինուորական գրաքննութիւնն է»:

Իր լուրջ ու կատակի բաժիններով հասատրապէս, «Պիոներ Կանչ»ը վաղուան սթափ, միամտութենէ զերծ երիտասարդութիւնը պատրաստելու գործին կարեւորագոյն ազդակներէն մէկն է:

ԱՐՓԻ ԹՈՓՈՑԵԱՆ

ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԵՏ

ՈՒԱԼԸՆՊԷՐԿԻ ՈՒՐՈՒԱԿԱՆԸ

Գրեթէ կէս դար – 45 տարի – սպասել պէտք եղաւ, որպէսզի խորհրդային իշխանութիւնները առաջին հետքերը հայթայթեն չուէտացի դիւանագէտ Ռաուլ Ուալընպէրկի իրենց արդելարանները անցքին մասին. ան ձերբակալուած էր 1945 Յունուար 17–ին Պուտափէշթի մէջ, երբ քաղաքը կը գրաւուէր Կարմիր Բանակին կողմէ: Ան հոն էր ջանալով փրկել քաղաքին տասնեակ հազարաւոր Հրեաները, որոնք անդամ մը փրկուած էին չնորհիւ իրեն: Աւելի ազատ մարդու իր վերջին արարքը եղաւ:

Վերակառուցումի ներկայ շրջանը առիթ տուաւ որ ենթադրութիւնները յանգին փաստարկումներու, 1989 Օգոստոս 10–ին Սթոքհոլմի խորհրդային դեսպանը որ կը խոստովանէր իր երկրին յանցապարտութիւնը այս խնդրին մէջ, հրաւէր ուղղեց Ուալընպէրկի մերձաւորներուն որոնք Հոկտեմբեր 16–ին ընդունուեցան Քա – Կէ – Պէ–ի փոխ նախագահին կողմէ: Այս վերջինը չուէտացի դիւանագէտին պարագաներուն յանձնեց իրենց ազգականին դիւանագիտական անցագիրը, չարժաւարի արտօնաթուղթը, նոթատետրը ու տրցակ մը թղթադրամ: Անոնք տեսան նաեւ քաղաքական ոստիկանութեան ահարկու բանտին՝ Լուպիանքայի առուջական պատասխանատուին գրաւոր հաստատագիրը որուն համաձայն «բանտարկեալ Ուալընպէրկ» 1947 Յուլիս 17–ին մեռած էր սրտի տաղնապի մը հետեւանքով. մարմինը առանց դիաղննութեան թաղուած էր Ապահովութեան նախարար Ապաքսմովի հրահանգով:

Չուէտական իշխանութիւնները ոչ մէկ հաւաստք ընծայած էին այս տեղեկութեան որ իրենց հաղորդուած էր 1957–ին, Խրուչչովի չրջանին. կային նախկին բանտարկեալներու վկայութիւնները որոնք 1947–էնեւոք տեսած էին Ուալընպէրկը, յատկապէս բանտին հիւանդանոցին մէջ:

Եթէ հրաչքով մը ողջ ըլլար տակաւին ան, – ինչպէս կը յուսար իր ընտանիքը–, կուլակցի ամէնէն տարեց ուրուականը պիտի ըլլար. տխպար զոհ մը, մարդկային տարրական իրաւունքներու անտեսումի մարզին մէջ, որուն քաջարի պայքարողը եղած էր. ան տխպար զոհը պիտի ըլլար նաեւ պետական սուտերու համաչխարհային բարբարոսութեան: 77 տարեկան եղած պիտի ըլլար այսօր:

Ընտանեկան պայմանները լիուլի բաւարար էին երջանիկ կեանք մը տալու իրեն: Հօրմէն որբացած, կը կրէր անուն մը որ կապուած էր չուէտական աւելի քան տասը վարդապետաններու: Անուն մը որ համանիշ էր զօրութեան եւ յաղթանակի: Զէր ուզած հետեւիլ իր զարմիկներուն օրինակին ու ընտրել զրամատնային ասպարէզը, ճարտարապետ զարձած էր: Ընդունելով Պուտափէշտի մէջ դիւանագիտական պաշտօն մը, հոն կը հանդիպէր 1944 Յուլիս 9–ին երբ արդէն մահուան կարաւաններու առաջնորդը Այխման, 450 – 800 հազար հունգարացի Հրեաներ ղրկած էր «Աուշվիցի մսագործները»:

Յուլիս 18–էն սկսեալ, Ուալընպէրկ Սթոքհոլմի միջոցով ամբողջ ազատ աշխարհի իշխանութիւններուն կը ղրկէր Աուշվիցի մասին ականատեսներու առաջին վկայութիւնները: Այնուհետեւ ամէն բան ըրաւ զօրավիդ կանգնելու համար Հունգարիոյ Հրեաներուն: Այս գործունէութիւնը աւելի չհաւանեցաւ երբ Հոկտեմբեր 15-ին Ֆաչիստական պետական հարուածէն ետք հակահրեայ ահաբեկչութիւն մը չղթայազերծուեցաւ: Վերջապէս, նոյնիսկ ինք սոխպուեցաւ պահպանել կէսթափոյէն ու չիումներ հաստատել խորհրդային յատաջապահներու հետ: Դեկտեմբեր ութին մօրը զրկած նամակին մէջ ան կ'ըսէր թէ Ռուսերու հանդիպելէն ետք զժուար պիտի ըլլար իրեն համար անմիջապէս վերադառնալ, քանի որ ոչ ոք պիտէր թէ դէպքերը ինչպէս պիտի զարգանային:

1945 Յունուար 13–ին, իր հաւատարիմ չարժաւարին հետ ճամբայ կ'ելլէ դէպի հունգարական սպատյակոյտը. «Չեմ գիտեր որքան ատեն կը տեւէ բացակայութիւնս ... որպէս բանտարկեալ կամ հրաւիրեալ» կ'ըսէ իր պաշտօնակիցներէն բաժնուելէ առաջ: Սակայն երբեք պիտի չհասնի սպատյակոյտը. ճամբան կատքը ուղղութիւն փոխած է, ինչպէս նաեւ Ուալընպէրկի կեանքը:

Ատկէ ետք ոչ ոք լուր ունեցաւ իրմէ. ան չկրցաւ իր կացութեան մասին տեղեկութիւն հաղորդել: Իրեն ու չարժաւարին բանտի կեանքէն կցկտուր լուրեր հաւաքելով ուրիշ բանտարկեալներէ, յայտնի զարձած է որ Լուպիանքայի բանտին 123 թիւ խցիկը զրաւած էր Ուալընպէրկ մինչեւ 1945-ի Մայիսի կէսը:

Խորհրդային սպատարկութիւնները չեն հասկնար թէ չուէտացի դիւանագէտը ինչո՛ւ իր հանդիստ կեանքը ձգած, հետամուտ կ'ըլլար Հրեաները փրկելու գործին. կասկած կը յայտնուի որ ան լրտեսական իր գործունէութիւնը կ'ուզէր այս ձեւով քօղարկել: Իրենց համար անընդունելի է որ մարդ իր հանդիստ կեանքը վտանգէ մէկայն մարդասիրութեան մղումով:

1945 Փետրուարին Սթոքհոլմի խորհրդային դեսպանատունը տակաւին լուրեր կը հաղորդեն Ուալընպէրկի ընտանիքին, յետոյ լռութիւն կը տիրէ: Յաղթանակին դիւանագիտութեան մէջ, Մոսկուա կը զադրի Չուէտի դիւանագիտական դիմումներուն պատասխանելէ ու եւ կը կանչէ իր դեսպանը:

1947 Յունուար 30-ին նոր մեկնաբանութիւն մը կը տրուի. «Ձեռնհաս հեղինակութիւնները այս անձին մասին նուազագոյն հետքն իսկ չեն կրցած գտնել. ան երբեք չէ ձերբակալուած խորհրդային հակակշռի ենթակայ չրջանի մը մէջ»: Իսկ Օգոստոս 18-ին Արտաքին նախարարը կը հաստատէր. «Ռաուլ Ուալընպէրկի մեր կարծիքով, մեռած է Պուտափէշտի պատերազմին ընթացքին»:

Տասը տարի այս սուտը կը չարունակուի: Չուէտական կոմիտէ մը կը կազմուի որ Մորհրդային Միութենէն դուրս եկող նախկին բանտարկեալներէ վկայութիւններ կը հաւաքէ. 1947-ին նոպէլեան խաղաղութեան մրցանակին թեկնածու կը ներկայացնէ Ուալընպէրկը ու մէկ միլիոն ստորագրութեամբ դիմում կը ղրկէ Ստալինի:

Տասը տարի ետք երբ բռնապետին ոճիրները հաշուեյարդարի կ'ենթարկուին, Չուէտի ընկերվար նախարարապետը կը վերանորոգէ դիմումները. 1957 Փետրուար 6-ին Կրոմիքօ կը յայտնէ թէ պրպտումներէ ետք, միակ հետք մը մնայ զտած են Ուալընպէրկի Լուպիանքա զտնուելուն մասին: Ատիկա ձեռագիր նոթ մըն է որ կը պատկանի առողջարանի պետին. կը կրէ 1947 Յուլիս 17 թուականը. հոն կ'ըսուի թէ Ուալընպէրկ նոթի դիչերը մեռած է սրտի տաղնապէ մը. իսկ յետ զրութիւնը կը նչէ թէ մարմինը արդէն ծանուցուած էր առանց դիաղննութեան:

Հակառակ այս հաստատումներուն, նախկին բանտարկեալներու վկայութիւններուն քննութիւնը 1960–ին եզրակացնել կուտայ թէ Ուալընպէրկ չիսուսեան թուականներուն կ'ապրէր տակաւին վարիմիր բանտին մէջ որ Մոսկուայէն 200 քիլոմէթր հեռաւորութեան վրայ կը զտնուի:

70–ական թուականներուն Խորհրդային Միութենէն հաւաքուած վկայութիւնները աւելի նոր տեղեկութիւններ կուտան. Հրէական մը կ'ըսէ թէ հօրը նամականիներէն մէկուն մէջ կարդացած է թէ «երեք տարուան բանտարկութիւնը ոչինչ է, 1975-ի ամրան հանդիպեցայ չուէտացիի մը որ երեսուն տարիէ ի վեր բանտարկուած է»: Այս լռութիւնը նոր տաղտուկներ կը պատճառէ նամակագրին:

Չուէտի պաշտօնական մարմինները ի զուր կը փափաքին հանդիպիլ վերոյիշեալ Հրէուհիին. յետոյ հարցը կը մնայ դայնատայ: Արեւմտեան խորհրդարանականները ապարդիւն ջանքերու կը դիմեն 1979–ի նոպէլեան խաղաղութեան մրցանակը նամակին դարձնելու համար Ուալընպէրկ: 1981-ին Ռոնկրէսի քուէարկութեամբ մը Ամերիկայի պատուակալ քաղաքացութիւն կը տրուի իրեն. պատիւ մը որ մինչ այդ միայն Զըրչիլի տրուած էր:

Պուտափէշտի չուէտական ներկայացուցչութենէն նախկին գործակից մը՝ Փէր Անկէր Գանատայի դեսպանութեան

ՍԱՂԻՄԱԿԱՆ ՆԱՄԱԿԱՆԻ

ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ՝
ՇՈՒԷՏԱԿԱՆ ԱՍՏՈՒԱԾԱԲԱՆԱԿԱՆ
ՀԱՍՏԱՏՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ

«ՀԱՅԿ. ԱԻԱԳ ՇԱԲԱԹԸ ԵՐՈՒՍԱՂԷՄԻ ՄԷՋ»

ՆԻԻԹԻՆ ՇՈՒՐՋ

Զորեքշաբթի, Ապրիլ 11, երեկոյեան ժամը 8–ին, Շուէտական Աստուածաբանական հաստատութեան մէջ, դասախօսութիւն մը տեղի ունեցաւ «ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԱԻԱԳ ՇԱԲԱԹԸ ԵՐՈՒՍԱՂԷՄԻ ՄԷՋ» նիւթին շուրջ՝ անդլերէն լեզուով: Դասախօսն էր Անուշաւան Վրդ. Զղջանեան: Դասախօսութեան կազմակերպիչն էր՝ Ռիչըն Վան Տէր Վեկթ Վրդ. զեկավարը քրիստոնեայ ուսանողներու Փօրումին: Դասախօսութեան ներկայ էին երկսեռ ուսանողութիւն մը, Ռիչըն Վան Տէր Վեկթ Վրդ. (Հոլանտական Եկեղեցիէն), ինչպէս նաեւ Գուսան Վրդ. Ալճանեան եւ Պր. Սահակ Գալայճեան:

Ռիչըն Վան Տէր Վոկթ Վրդ.–ը ներկայացուց բանախօսը՝ Անուշաւան Վրդ. Զղջանեան, որմէ ետք բանախօս Հայր Սուրբը սկսաւ իր դասախօսութիւնը: Ան ըսաւ որ մինչեւ 1967՝ Հայ Երուսաղէմի կը յուժէին հայ ուխտաւորներ Լիբանանէն, Սուրիայէն, Իրաքէն, Եգիպտոսէն, Յունաստանէն, եւայլն, բայց եւ այնպէս 1967ի Երուսաղէմի վերամիացումէն ետք, հայ ուխտաւորութեան թիւը զգալիօրէն նուազեցաւ, թէեւ հայ ուխտաւորներ Աւետեանեան Եւրոպայի երկիրներէն, Կիպրոսէն, Ամերիկաներէն, Աւստրալիայէն, Գանատայէն եւ Սքանտինաւեան երկիրներէն, ոչ զգալի թիւով կ'այցելէին եւ մինչեւ այսօր կ'այցելեն Սուրբ Քաղաքը: Ըսնախօս Հայրը ներկայացուց Աւագ Շաբթուան արարողութիւնները, թէ Սրբոց Յակոբեանց Մայր տաճարին եւ թէ Ս. Յարութեան տաճարին մէջ: Յիշեց Յաղկադոնի երեկոյեան Երուսաղէմի յատուկ «Դանդաղէք»»ի արարողութեան ընթացքին եկեղեցւոյ պատկերները ծածկող վարագոյրներուն բացումը: Հայր Սուրբը աւելցուց թէ վարագոյրները կը բացուին մեծաւ մասամբ ուխտաւորներու եւ տեղացի ժողովուրդին կողմէ: Հայր Անուշաւան չըշտեց որ «վարագոյր» կը խորհրդանշէ մեղքը, ինչպէս մեղքը կը հեռացնէ մեզ Աստուծմէ, նոյնպէս վարագոյրը մեր տեսողութենէն կը ծածկէ եկեղեցւոյ Ս. Խորանը, ուր Քրիստոս ներկայ է խորհրդականօրէն:

Ան յիշեց նաեւ որ Աւագ Հինգշաբթի օրը, «Ոտնլուայի Աբարողութիւն»ը կը կատարուի նոյն ինքն Պատրիարքին կողմէ եւ այդ օր ուխտաւոր եւ հաւատացեալ ժողովուրդի կարգին, կառավարական եւ եկեղեցական անձինք, եւ հիւպատոսներ ալ ներկայ կը գտնուին սոյն հոգեպարար արարողութեան: Իսկ կէսօրէ ետք կը կատարուի «Անդաստան»ի արարողութիւնը Հայոց վանքին մեծ բակին մէջ, ուր ուխտաւորներ եւ օտարներ խուրնեռամ բազմութեամբ ներկայ կ'ըլլան:

Ապա Զատկուան յաջորդ օրը նոյնինքն Պատրիարքը կը պատարագէ եւ զկնի պատարագի ամպհովանիով Ս. Յակոբեանց տաճարին մէջ կը նախագահէ Զատկական աւանդական Թափօրին, եպիսկոպոսներ եւ վարդապետներ իրենց ձեռքերուն մէջ ունենալով սուրբերու մասունքները: Յաջորդ օրը, Երեքշաբթի, Միաբանութիւնը, զլխաւորութեամբ Պատրիարքին չքեղ դահլիճին մէջ կ'ընդունի կրօնական համայնքներու պետերուն շնորհաւորութիւնները, ինչպէս պետական ներկայացուցիչներու եւ հիւպատոսներու: Վերջաւորութեան՝ բանախօսը մանրամասնօրէն բացատրեց Զատկական Թուականին հետ առընչուող հարցերը:

Աւագ շաբթուան ամէն մէկ օրուան յատուկ չարականներէն եւ մեղեդիներէն քաղուած հատուածներ մեներգեց Գուսան Վրդ. Ալճանեան իր հնչեղ տպաւորիչ ձայնով: Մեներգներու բառերուն անգլերէն թարգմանութիւնները կարդաց Պր. Սահակ Գալայճեան:

Ապա, եթովպական եկեղեցւոյ միաբաններէն Հայր Աբրահամ (ծնունդով Դանիացի) անդլերէն լեզուով ներկայացուց եթովպական եկեղեցւոյ արարողութիւնները Աւագ Շաբթուան ընթացքին կատարուող:

Դասախօսութենէն ետք հարցումներ ուղղուեցան, որոնց հանդամանօրէն պատասխանեցին Անուշաւան Վարդապետ, Գուսան Վարդապետ եւ Պր. Սահակ Գալայճեան:

Վերջաւորութեան տեղի ունեցաւ հիւրասիրութիւն: Ռիչըն Վան Տէր Վեկթ Վարդապետը չնորհակալութիւն յայտնեց զոյգ բանախօսներուն, մասնաւորապէս Անուշաւան Վարդապետին, ինչպէս նաեւ Գուսան Վարդապետին եւ Պր. Սահակ Գալայճեանին, սոյն խիստ չահեկան եւ շինիչ դասախօսութեան համար: Ուսանողները զոհ մնացին տրուած բանախօսութենէն, եւ պահ մը ապրեցան հայկական Աւագ Շաբթի մասնայատկութիւնը Հայ Երուսաղէմի մէջ:

ԹՂԹԱԿԻՑ

ԱՐՑԱԽԻ ՍՈՒՍԿԸ՝ Թամար Յարութիւնեան

Երգչուհի Թամար Յարութիւնեանի Երեւանի Սեներկային Երաժշտութեան Տան մէջ ներկայացուցած բազմազան յայտագրին մաս կազմած են Կոմիտասի, Արմէն Տիգրանեանի, Նիկոլ Գալանտէրեանի, ժամանակակից հայ հեղինակներու եւ սրբազան երգահաններու գործեր:

Գիւմրիի մեծ դերասանի զաւակ Թամար աւարտած է նոյն քաղաքի «Ա. Տիգրանեան» երաժշտական դպրոցը. ապա՝ Երեւանի «Կոմիտաս» երաժշտանոցը:

Երեւան գտնուած տարիներուն ան հանդիպած է իր ապագայ ամուսնոյն՝ ծնունդով արցախցի երիտասարդ մը, ընտանիք կազմած, ունեցած երկու զաւակ:

Երաժշտանոցը աւարտելէ ետք վերադարձած է հայրենի քաղաք, երիտասարդական աւիւնով լծուած արուեստագիտական ու մանկավարժական աշխատանքին, եւ յայտնի չէ թէ ինչպէս պիտի ընթանար անոր կեանքը, եթէ...

... Երկրաշարժը անողոքօրէն փոխած է անոր ճակատագիրը: Կորսնցուցած է իր երեք եղբայրները, երկու հարսերը, չատ բարեկամներ, ընկերներ: Ան կորսընցուցած է իր ձայնը:

Հազարաւոր Լենինականցիներ մնացին անտուն, անաչխատանք: Խառնաշփ իր արուեստակիցները զինք հրաւիրած են Տարտու, ուր բազմիցս հանդէս եկած էր տարբեր բեմերու վրայ: Բժիշկները յուսադրած ձայնին կորուստը ժամանակաւոր է, ան անպայման կ'երգէ:

Բայց պալթեան լայնատարած անտառները անյաղթահարելի կարօտ ստեղծած են իր փոքրիկ, լեռնոտ, վիրաւոր հայրենիքին նկատմամբ, որմէ դեռ նոր բաժնուած էր: Կոկորդին մէջ խեղդելով արցունքները, ամուսինին ըսած է.– «Վերադառնանք, երթանք Արցախ, հոն ալ երկրաչարժ է»:

1989 Փետրուարին իրենց չորս զաւակներուն հետ (որդեգրած են նաեւ Թամարի զոհուած եղբօր երկու որդիները) զրկաբաց ընդունուած են Արցախ: Բնակարան ստացած են Ստեփանակերտի արուարձան կրկժանի մէջ, եթէ կարելի է այսպէս ըսել՝ «կրակի առաջին դիծը»: Կրկժանցիները հանգիստ քուն չունին: Եւ «Սայեաթ Նովա» ուսումնարանը ցերեկները դասեր տալէ, ամէնօրեայ գործերով զբաղելէ ետք, Թամար ամուսինին եւ միւսներուն հետ հաւաստարակէս դիւերները հերթապահութեան կ'երթայ, որպէսզի քաղաքը, անակնկալի չբերեն:

Մայիսեան օր մըն էր: Ստեփանակերտ համերգի եկած էին մոսկուացի արուեստագէտներ, ծանօթ երգահան՝ Գէորգի Մովսիսեան, երգիչներ՝ Հ. Յակոբեան եւ Ի. Կոբզոն: Ինդրած են որ ինք ալ երգէ ... եւ զարնանային այդ օրը իր երկրորդ ծննդեան օրը եղած է, իսկ Արցախը՝ երկրորդ ծննդավայրը: Արցախցիները զայն կնքած են «Արցախի սոխակ»: Ստեփանակերտի մէջ այլեւս ոչ մէկ հանդիսութիւն տեղի կ'ունենայ առանց Թամար Յարութիւնեանի մասնակցութեան:

Պարզեւ Եպիսկոպոսի խնդրանօք, Թամար՝ նոր հիմնադրուած Արցախի թեմի «Գանձասար» երգչախումբին մենակատարուհին դարձած է: Գլխաւորաբար իր աշխատանքին արդիւնքն էր որ անցեալ Սեպտեմբերին Գանձասարի դարաւոր կամարներուն տակ երկար տարիներ ի վեր առաջին անգամ հնչած է պատարագը:

Այսօր Թամար Յարութիւնեան մանկավարժութեան դասընթացք լայն համերգային գործունէութիւն ծաւալած է: Ան այս տարուան սկիզբը, երգչախումբի Ստամբոլցեանի հետ հանդէս եկած է Մոսկուա ու Լենինգրատ: Եւ ահա Մարտի համերգը Երեւանի սեներկային երաժշտութեան տան մէջ: Համերգին ներկայ պտնուող «Գանձեր» համոյքի գեղարուեստական ղեկավար՝ Գրիգոր Դանիէլեանի համար Թամար Յարութիւնեան աստուածատուր ձայն ունի, հրաշալի մեծձօ–սոփրանօ, վերամարմնաւորելու մեծ շնորհք, որու միջոցով երգչուհին հաւատի, քանդակային կերպարներ կը կերտէ:

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

ԳՕՂԳՕԹԱ

ՍՈՖԻԱՅի կեդրոնական գերեզմանատան վրայ գործուած յարձակումի մը հետեւանքով, Ապրիլ 13–էն 14 լուսցող գիշերը, Ջարդ ու փշուր եղած են մօտ հազար գերեզմանաքարեր: «Փընք» հոսան–քին պատկանող պատանիներն ու երիտասարդները կողոպտած ու վնասներ հասցուցած են պուլկարական ուղղափառ եկեղեցիի չէնքին: Հայոց ազգային գերեզմանատունը տուժած է նոյնպէս. վնասուած կամ տապալուած են 12 գերեզմանաքարեր: Գերեզմանատան վարչութեան պետ՝ Անի Ադամեան – Տոնքովա յայտարարած է թէ պիտի աշակցի քաղաքացիներուն, որ կարգի բերեն իրենց հարազատներու շիրմները եւ մահարձան–ները:

PUBLICATIONS REÇUES

Wächter und Warner

ARMEN GESSARENTZ

Montélimar, 1990.

իր պաշտօնը լքելով Ուալընթերկի յանձնախումբին զլուխը կ'անցնի. ան կ'ամբաստանէ իր կառավարութիւնը որ հաշտարար յարաբերութիւններու սիրոյն զգացական հետաքննութիւններով կը դոհանայ: Ռուսերուն հետ փոխանակ զգացումներու, պէտք է տնտեսական գնդով խօսիլ անոր համաձայն:

Ինչպէս բոլոր խորհրդանիշները, Ուալընթերկ այն մեռելներէն է որ դժուարին կեանք մը ունեցած են. իրեն համար մղուած պայքարը անոր հերոսի դիրք մը ու Պուտափէշտի մէջ արձան մը տուած է այսօր բարբարոսութեան ընդդիմանալու խորհրդանիշ մը:

ՔԱՂՀԱՆ

ԳՕՂԳՕԹԱ

1.– ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՕԼԻՍ

ԵԶՐԱԿԱՑՈՒԹԻՒՆ

Ահա թէ ի՛նչ կը գրէ Պոլսոյ Ամերիկեան վերջին դեսպան Հէնրի Մորկընթաու՝ իր տարածուած եւ այլ լեզուներու ալ թարգմանուած գրքին մէջ.– «Որչա՞փ պատասխանատու է Գերման կառավարութիւնը Հայոց կոտորածին ու տարագրութեան համար. թոյլ տուէք ինձ ըսել ամենայն սաստկութեամբ թէ ան կրնար կանխատեսել ու կրնայինն կասեցնել այս արհաւիրքները»:

Հուման (Վիլհէլմ կայսեր անձնական գործակատար - պատուիրակ ի Պոլիս) ըսած է.– «Կեանքիս մեծ մասը Թուրքիա ապրած եմ եւ կը ճանչնամ Հայերը. գիտեմ նաեւ թէ անոնք եւ Թուրքերը միասին չեն կրնար ապրիլ այս երկրին մէջ. երկու ցեղերէն մին անհետանալու է. եւ չեմ զարմներ Թուրքերը որ անհետացնելու վրայ են Հայերը»:

•

ՎԱՆ

ՆԱՀԱՆԳԻՍ ՍԱՀՄԱՆՆԵՐԸ

Հիւսիսէն՝ Պայազիտ, արեւմուտքէն՝ Մուշ, հարաւէն Ձէզիրէի եւ Մուսուլի միջեւ՝ Քրդաստան, արեւելքէն՝ Ադրբատական: Ունի տառեխովը համբաւաւոր մեծ լիճ մը «Վանայ» կամ «Բզնունեաց Ծով» անուամբ, 80 մղոն երկայն եւ 40 մղոն լայն (1·200 քառ. մղոն): Վանայ արեւմտեան հիւսիսակողմն է հին Բզնունեաց մաս՝ Աղթկէ (Ալճավազ կամ Ասիլ–ճեվազ) քաղաքաւանը՝ զոր Տուղրիլ Զըբաւեց ԺԱ. դարուն. իր հիւսիսակողմն է Սիփան լեռը: Բերկրիի մուտքին եւ Պայազիտի հարաւակողմն Արճէշ (Արճիշկովիտ), հին Քաջբերունեաց երկիրը, որու հիւսիսակողմն է Տիրամօր անուամբ «Մեծոփայ Վանք»ը. կայ նաեւ Ականց գիւղին դաշտին վրայ «Ս. Գէորգ» ուխտատեղին եւ աւերակ «Մատղաւանք»ը: Արճէշի հարաւակողմի ելքին է Բերկրի, հին Առբերանի գաւառին մէջ. դաշտածաւալ տարածութեան համար Բերկրոյ դաշտ ալ կոչուած է. գեղին եզերքն է Պանտուածոյ.– «Կեանքիս մեծ մասը Թուրքիա ապրած եմ եւ կը ճանչնամ Հայերը. գիտեմ նաեւ թէ անոնք եւ Թուրքերը միասին չեն կրնար ապրիլ այս երկրին մէջ. երկու ցեղերէն մին անհետանալու է. եւ չեմ զարմներ Թուրքերը որ անհետացնելու վրայ են Հայերը»:

•

ՎԱՆ

ՆԱՀԱՆԳԻՍ ՍԱՀՄԱՆՆԵՐԸ

Հիւսիսէն՝ Պայազիտ, արեւմուտքէն՝ Մուշ, հարաւէն Ձէզիրէի եւ Մուսուլի միջեւ՝ Քրդաստան, արեւելքէն՝ Ադրբատական: Ունի տառեխովը համբաւաւոր մեծ լիճ մը «Վանայ» կամ «Բզնունեաց Ծով» անուամբ, 80 մղոն երկայն եւ 40 մղոն լայն (1·200 քառ. մղոն): Վանայ արեւմտեան հիւսիսակողմն է հին Բզնունեաց մաս՝ Աղթկէ (Ալճավազ կամ Ասիլ–ճեվազ) քաղաքաւանը՝ զոր Տուղրիլ Զըբաւեց ԺԱ. դարուն. իր հիւսիսակողմն է Սիփան լեռը: Բերկրիի մուտքին եւ Պայազիտի հարաւակողմն Արճէշ (Արճիշկովիտ), հին Քաջբերունեաց երկիրը, որու հիւսիսակողմն է Տիրամօր անուամբ «Մեծոփայ Վանք»ը. կայ նաեւ Ականց գիւղին դաշտին վրայ «Ս. Գէորգ» ուխտատեղին եւ աւերակ «Մատղաւանք»ը: Արճէշի հարաւակողմի ելքին է Բերկրի, հին Առբերանի գաւառին մէջ. դաշտածաւալ տարածութեան համար Բերկրոյ դաշտ ալ կոչուած է. գեղին եզերքն է Պանտուածոյ մահի պատմական բերդը. Ջուրին միւս կողմն է «Տէր Յուսկան Որդի Ս. Ստեփանոս» վիմափոր մենաստանը. իսկ քարայրերան կատարն է «Արքեպան Աստուածածին վանք»ը: Բերկրիի հարաւակողմը, Գարա – Զայի եզերք, լերանց ստորոտն է Գործոտ գիւղը:

Բերկրիի հարաւին ու Ծովուն արեւելքին կ'իյնայ բուն վանը, մինչեւ Վարագ լեռը՝ երկու ժամուան լայնութեամբ, եւ չատ աւելի երկայն՝ հարաւէն հիւսիս, ձորաձեւ դաշտին՝ մինչեւ Ծովու կողմը խոնարհումը: Ի հնումն Տոսպ գաւառ կը կոչուէր, ուստի եւ՝ «Տոսպայ Ծով»ը կամ «Թոսպեան լիճ»ը: Ապալեր են չրջապատիսպ լեռները, բայց անոնց ստորոտները մշակուած: Շամիրամ Թագուհին հրապուրուելով այդ տեսարանէն՝ իր ամբաստանը հոն կառոյց. այս պատճառաւ Վան Շամիրամակերտ ալ յորջորջուած է, իսկ Վ.Ն անունը ստացած է՝ իր երկրորդ հիմադրէն, վերջին հայկազն Թագաւոր Վահէի նախորդէն, Վանէն: Քաղաքը հէս փարսախ հեռու է Ծովեզրէն, կրկին պարիսպով եւ խոր խրամով. զազաթն է համբաւաւոր «Վանայ բերդ»ը: 9–րդ պարսն վերջերը Գագիկ Արծրունի եւ հայրը՝ Դերենիկ, չէնցոցին քաղաքն ու բերդը՝ որուն լինչ – լինչ մասերը քանդել տուած է Լէնկթիմուր 1392–ին: Վանայ բերդն իր բազմամարդ մէջով – դուրսով չատ մանրամասն նկարագրած է Ալիշան իր «Հայոց Մեծաց Տեզագիր»ին մէջ:

(Շար. 20)

ՀԱՅ
ՀՈԳԵՒՈՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ
ԵՒ ԻՐ ՀՕՏԻՆ
1915 ԱՂԷՏԱԼԻ ՏԱՐԻՆ
ԱՇԽԱՏԱՍԻՐՑՑ
ԵՒ
ԽՄԲԱԳՐՑՑ
ԹԷՕԴԻԿ

(Շար. Ա. էջէն)

ընտրութիւնը կը բեռնէ Թաղային Խորհուրդներու ուսերուն: Այս կերպով ընտրելիք պատրաստի մը համար գժուար պիտի ըլլայ լսել թէ ան «ազգընտիր» Պատրիարք է:

Մնաց որ թեկնածուներու սահմանափակումը կը առեղծէ այնքան նեղ չրջանակ մը, որ ներկայ իրականութիւններու մէջ միայն մէկ կամ երկու թեկնածու կը մնայ (Եպիսկոպոս), եւ այս պայմաններու մէջ, այդ թեկնածուներուն ալ պատրիարքական պաշտօն ընդունելը հարցական կը դառնայ:

Նախաձեռնարկ Մարմինը Ապրիլ 23-ին ժողով գումարեց: Մեզի հասած տեղեկութիւններէն յայտնի կը դառնայ որ Յանձնախումբը որոշած է առարկել յիշեալ կանոնագրին դէմ եւ բացատրել թէ ինչպիսի գժուարութիւններ ծնունդ կ'առնեն, եթէ այդ կանոնագրին վրայ պընդուի: Նախաձեռնարկ Մարմինը այս կապակցութեամբ պիտի պատրաստէ նոր դիմումնագիր մը, որ վազը պիտի քննարկուի ընդլայնուած ընդհանուր ժողովի մը մէջ:

«Ճումհուրիյէթ» այսօրուան իր թիւին մէջ կ'անդրադառնայ այս հարցին եւ կը գործածէ «Դժուարութիւններ Պատրիարքի ընտրութեան հարցին մէջ» խորագիրը:

***

Պարզ է որ այս հարցը խորապէս յուզած է Պոլսոյ հայկական բոլոր շրջանակները եւ այս առընչութեամբ խորհրդակցական կարեւոր ժողով մը գումարուած է, որու մանրամասնութիւնները կը բաղեւիֆ, «Մարմարա»ի Ապրիլ 30-ի թիւէն.-

***

Բանաձեւի ոտնի նախընթաց օր, Զատիկի երկուշաբթի Պատրիարքարանի մէջ Պատրիարքական Ընդհանուր Փոխանորդ Շահան Եպիսկոպոս Սվաճեանի հրաւէրով կայացաւ ընդարձակ ժողով մը, որուն հրաւիրուած էին համայնական մարմիններու ու Թաղային Խորհուրդնե-րու լիազօր երկուական անդամներ, կրօնական ժողովի անդամներ եւ երկու թերթերու խմբագրապետները (ներկայ էր միայն «Մարմարա»ի խմբագրապետը):

Ժողովին նպատակն էր, ինչպէս ծանուցուած էր պատրիարքական ընտրութեան նախաձեռնարկ մարմնին կողմէ, քննարկել պատրիարքական ընտրութեան մասին Ազգային Սահմանադրութեան մէջ եղած հրահանգ - դիրքը, որով Պետութիւնը կը ճշդէր թէ ի՞նչպէս պիտի կատարուի ընտրութիւնը:

Ներկաներուն թիւն ու անունները ճըշդուեցան, ապա ժողովը բացուեցաւ Շահան Եպիսկ.ի օրհնութեան խօսքերով: Անմիջապէս կազմուեցաւ դիւան մը որուն առենապետ ընտրուեցաւ Տօքթ. Կարապետ Արման, իրեն օգնական ունենալով երկու փաստաբանները՝ Սեդրակ Տավուտհան ու Անդրանիկ Մուրատ Ճինկիօզը ինչպէս նաեւ երկու առենադպիրներ՝ Տարօն ու Գրիգոր քահանայ հայրերը:

Տօքթ. Կարապետ Արման ըսաւ որ այս ժողովը պատմական կարեւոր ժողով մըն էր, որու ընթացքին խօսուածները պիտի արձանագրուէին կանոնաւոր կերպով ու պիտի պահուէին Պատրիարքարանի արխիւին մէջ: Ապա ան խօսք տուաւ նախաձեռնարկ մարմնի առենապետ՝ Պր. Սարգիս Ճինօղլուի որ կարդաց Պետական հրահանգին մասին Նախաձեռնարկ մարմնին մտածումները ներկայացնող տեղեկագիրը մը:

Տեղեկագրին մէջ դիտել կը տրուէր, որ ստացուած պատասխանը չէմեցուցիչ էր եւ ան ոչ մէկ կերպով բաւարարութիւն կուտար մեր Եկեղեցւոյ ատենդութիւններուն:

Պր. Սարգիս Ճինօղլու յայտնեց թէ յանձնախումբը այս պատճառներով անընդունելի ու անդործադրելի կը դտնէր այս հրահանգը եւ կը մտածէր որ հարկ էր զայն եւս վերադարձնել, սրբագրութեան խնդրանքով:

Ապա արտայայտուեցաւ իրաւագէտ՝ Անդրանիկ Ճինկիօզ, որ յայտնեց թէ այս հրահանգը օրէնսդրական եւ օրինական թերիներ ունէր իր մէջ: Աակէ առաջ պատրիարքական ընտրութիւնները միշտ կատարուած են Նախարարաց Խորհուրդի ու Հանրապետութեան Նախագահին ստորագրութիւնները կրող որոշմնագիրներով, իսկ այս անգամ այդպիսի որոշմնագիր մը չկայ: Այս պատճառաւ անհրաժեշտութիւն կը ծագի հրահանգը վերադարձնելու, որպէսզի լեցուին այդ պարապութիւնները:

Տօքթ. Կարապետ Արման ապա յայտնեց թէ այս կերպով մեր առջեւ կը ներկայանային երեք եղրեր.- 1) Նոյնութեամբ ընդունիլ հրահանգը: 2) Նոյնութեամբ մերժել հրահանգը եւ 3) բարեփոխութիւններ խնդրել կարգ մը յօդուածներու համար: Տօքթ. Արման խնդրեց որ բոլոր մարմիններէ մէկական բաներ իրենց ներկայացուցած մարմնին կարծիքը յայտնեն այս երեք լուծումներէն մէկուն մասին:

Այնուհետեւ մի առ մի խօսք առին ներկայացուցիչները եւ արտայայտեցին իրենց կարծիքը: Զախչախիչ փոքրամասնութեան մէջ կը մնային նոյնութեամբ ընդունիլ փափաքողները, որոնց միջեւ էին Սկիւտարի Ս. Կարապետը, Ս. Փրկիչ Ազգային Հիւանդանոցը եւ Մայր Եկեղեցիի Թաղային Խորհուրդը, իսկ Կեդրոնական խնամակալութիւնը կ'առաջարկէր հրահանգը ընդունիլ, պայմանաւ որ ընտրութեան թուականը փոխուի: Իսկ մարմիններուն մեծամասնութիւնը կ'առաջարկէր հրահանգը եւ վերադարձնել, վերաքեւութեան խնդրանքով: Յատուկ կերպով խնդրոյ նիւթ դարձաւ նաեւ այն հարցումը, թէ Թաղային Խորհուրդները որոնք արդէն ժողովուրդին կողմէ ընտրուած էին, չէի՞ն կրնար ընտրել նաեւ Պատրիարքը ընտրելիք պատուիրակները: Ոմանք կը խորհէին թէ անոնք այդպիսի իրաւասութիւն ունենալու էին: Ուրիշներ ալ վճռաբար կը ժխտէին եւ կը յիշեցնէին թէ Թաղային Խորհուրդները ընտրուած են իրենց թաղին եկեղեցին մատակարարելու համար, ոչ թէ Պատրիարք ընտրելու համար: Իրաւագէտ Սեդրակ Տավուտհան արդէն քիչ վերջ կը յիշեցնէր, թէ վազքֆներու Օրէնքը արդէն ճղած է Թաղային Խորհուրդներու պարտականութիւնները, որոնց մէջ Պատրիարք ընտրելու իրաւասութիւն չկայ:

Թաղային Խորհուրդի անդամներէն վերջ Տօքթ. Կարապետ Արման կարծիքը հարցուց նաեւ Կրօնական Ժողովին: Ան մասին իր կարծիքը յայտնեց Կրօնական Ժողովի առաջնորդ Տաճկահայ Առաջնապետ Մեսրոպ Եպիսկոպոս, որ նմանապէս կողմնակից եղաւ հրահանգը վերադարձնելու:

Տօքթ. Արման ապա հարցուց Ռոպէր Հաստէճեանին կարծիքը: Ռ. Հաստէճեան եւս յայտնեց թէ, ըստ իր կարծիքով, անընդունելի էր հրահանգին առաջին յօդուածը, որով պատրիարքական ընտրութիւնը կը դրուէր Թաղային Խորհուրդներու ուսերուն վրայ: Եկեղեցի մը մատակարարելը տարբեր գիտութիւն ու հասութիւն, պատրիարք մը ընտրելը տարբեր գիտութիւն ու հասութիւն կը պահանջէ, ըսաւ «Մարմարա»ի խմբագրապետը եւ այն կարծիքը յայտնեց թէ ատիկա անպայման պէտք է փոխուի: Գալով թեկնածուներու մասին եղած սահմանափակումներուն, անոնք քիչ մը երկրորդական կը մնան, որքան ատեն որ կայ հինգերորդ յօդուած մը, որ կ'ըսէ թէ թեկնածուները պէտք է ժողովին Պետութեան վստահութիւնը: Որքան ատեն որ այս յօդուածը կայ, — որուն դէմ ոչ մէկը կ'ուզէ անչուշտ առարկել — միւս սահմանափակումները երկրորդական կը մնան:

Յակոբ Մվաղեան ևս խօսեցաւ «ժամանակ»ի անունով եւ ան ըսաւ որ Պետութենէն եկած հրահանգը խոր հիասթափութիւն պատճառած էր, քանի որ երբեք այդպիսի բան մը չէր սպասեր:

Երբ բոլոր մարմինները իրենց կարծիքը յայտնած եղան, խօսք տրուեցաւ Շահան Եպիսկոպոսին որ իրաւամբ հարց տուաւ թէ ո՞վ պիտի կատարէր նոր դիմումը: Ըստ պահի համայնքին փափաքը աւելի ուժեղ կերպով արտայայտուած ըլլայ, ան առաջարկեց որ բոլոր Թաղային Խորհուրդներն ալ իրենց ատոռապետութիւնը դնեն դիմումնագրին տակ: Շահան Եպիսկոպոսի այս առաջարկը ճամբայ բացաւ թերի ու դէմ կարծիքներու եւ մթնոլորտը ատեն - ատեն ելեկտրականացաւ: Ընդհանրապէս բոլորը այն կարծիքը ունէին, թէ օրէնքը չէր թոյլատրեր որ Թաղային Խորհուրդները միանային ու հաւաքական դիմում կատարէին: Ոմանք ալ այն կարծիքը յայտնեցին թէ Նախաձեռնարկ մարմինը սխալ ըրած էր իր դիմումնագիրին չկցելով մեր ատենդութիւններն ու բարքերը ցոլացնող կանոնագրութիւն մը: Նախաձեռնարկ մարմնի անդամները այս քննադատութենէն վիրաւորուեցան եւ ուզեցին հրաժարիլ: Բայց ներկաները դարձեալ վստահութիւն քուէարկեցին եւ անոնք մնացին իրենց պաշտօնին վրայ:

Կարծիքներու երկրորդ քուէարկութենէ մը վերջ, արդիւնքը հրապարակուեցաւ հետեւեալ կերպով.-

Հրահանգը նոյնութեամբ վերադարձնելու կողմնակից են 24 մարմիններ:

Հրահանգը նոյնութեամբ ընդունելու կողմնակից են 5 մարմիններ:

Կարգ մը յօդուածներու բարեփոխութիւնը խնդրելու կողմնակից են 2 մարմիններ:

***

Մայիս 3-ին ալ վերջնական ձեւ տրուած է այն բանաձեւին որ պիտի ղրկուի կառավարութեան եւ ուր կը պահանջուի որ նոր հրահանգ տրուի, որ համապատասխանէ ընտրուած պատրիարքներու ատեն կիրարկուած աւազական դրութեան:

Այրի Տիկին Էօվրագի Տիքիճեան,

Տիկին Սիլվիա Թորոսեան եւ զաւակները,

Տէր եւ Տիկին Ժերար Պատեմեան եւ զաւակները,

Տէր եւ Տիկին Ժաք Տըլաւալ եւ զաւակները

եւ ընտանեկան բոլոր պարագաները

խոր ցաւով կը ծանուցանեն իրենց ամուսնոյն, հօր եւ մեծ - հօր՝

ՊԱՐՈՑՐ ՏԻՔԻՃԵԱՆԻ

մահը, որ պատահեցաւ Ապրիլ 30-ին, 83 տարեկանին:

Յուղարկաւորութիւնը կատարուեցաւ, Օրեքչարթի, Մայիս 2, Փարիզի Սուրբ Յովհաննէս - Մկրտիչ Եկեղեցին:

Mme Dikidjian
84, Bld. du Montparnasse - 75014 Paris

Կ'ՈՒԶՈՒՒ

Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ պաշտօնավարելու համար դիւանապետ մը կը փընտրուի:

Պաշտօնը կը պահանջէ հայերէն եւ ֆրանսերէն լեզուներու քաջ հմտութիւն, դրասենեակի գործունէութեան որոշ փորձառութիւն և «informatique»ի որոշ վարժութիւն:

Թեկնածուներէն կը խնդրուի իրենց հակիրճ կենսագրականը եւ վկայականներուն պատճէնը ուղարկել Կրօնական ընկերակցութեան հասցէին՝

ASSOCIATION CULTUELLE
DE L'EGLISE APOSTOLIQUE
ARMENIENNE
DE PARIS et R. P.
15, rue Jean Goujon, 75008 Paris

Դիւան
Կրօնական Ընկերակցութեան
Վարչութեան

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

ՓՈՒԹՊՈԼ

● ՎԱԼԱՆՍ ԱՒԱՆՑ ԿՈՒԻ

Այս շաբթու վերջը, Վալանսի Հ.Մ.Ը կը խաղայ Լը Փեւիէ մէջ՝ որուն խումբին հետ հաւասար մնացած էր Նոյեմբերին՝ 2 - 2: Հաւասար եղած է նաեւ Հ.Մ.ին արդիւնքը անցեալ շաբթի Մոնաքոյի դէմ, բայց առանց կոլի: Վալանս միշտ 5-րդ է դասաւորումին վրայ:

***

● 11-ՐԴ ՅԱՂԹԱՆԱԿ

Լիոն - Տէսինի Հ.Մ.Ը.Մ.ը, իր դաշտին վրայ, դժուարաւ յաղթած է Տիվոնի՝ 1 - 0: Այս՝ մրցաշրջանին իր 11-րդ յաղթանակն է որ իրեն կ'ապահովէ դասաւորումին երրորդ տեղը: Յաւաջիկայ Կիրակի մրցում Մէնկէթի դէմ, Վենսիէօյի մէջ:

Վալանսի Հ.Մ.ին պահեստին Վիէնի մէջ՝ 2 - 2· Հ.Մ.Ը 4-րդ է եւ հաւանաբար պիտի մնայ այդ աստիճանին վրայ· կան տակաւին երկու մրցումներ: Յաւաջիկայ Կիրակի, կը հիւրասիրէ Քոթ Շոտի խումբը:

Ուրիշ արդիւնքներ.-

Հ·Մ·Ը·Մ·Լ·-Տ· (2) - Սէն Պէլ	1 - 1
Վիէն Հ· Մ· - Մանիսիէօ	3 - 1

Վ. Մ.

ՅՕԳԵՒԱՆԳԱՍՏ
ՇՆՈՐՀՔ ՊԱՏՐԻԱՐՔԻ
ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

ՍԷՆ-ԺԵՐՈՄ
Ս· ՍԱՀԱԿ-ՄԵՍՐՈՊ

Կիրակի, Մայիս 6-ին, Սէն - Ժերոմի Ս. Սահակ - Ս. Մեսրոպ Եկեղեցւոյ մէջ մատուռը պատարագ եւ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի երջանկայիշատակ

ՇՆՈՐՀՔ ԱՐՔ. ԳԱԼՈՒՍՏԵԱՆ-ի

- Կ. Պոլսոյ Հայոց Պատրիարք -

վախճանման քառասունքին առթիւ, եւ կեղեցւոյ Թաղականութեան կազմակերպութեամբ:

Յաւարտ պատարագի մատաղի բաշխում տեղի պիտի ունենայ:

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՑԱԿԻ

Յարութիւն Շիվանեան 400 Ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ին Տիկին Փերուզ Կօշկարեանի մահուան առթիւ:

***

Տիկին Անահիտ Զաուիկեան 250 Ֆր. կը նուիրէ Դպրոցասէր Տիկնանց Վարժարանին (ստանալ «Յառաջ»էն) եւ 100 Ֆր. «Յառաջ»ին Պարոյր Տիխիճեանի մահուան առթիւ:

Ensemble de Danse Traditionnelle
d'Enfants d'Arménie

« E R Z E R O U M »
D' EREVAN

dans un programme exceptionnel de musiques, chants et danses
les Samedi 12 mai, 19 mai, 26 mai
à 15h. et 20 h 30
Mercredi 16 mai à 20 h 30
Jeudi 17 mai à 20 h 30
Dimanche 20, 27 mai à 15h.
au THEATRE DU JARDIN POUR L'ENFANCE ET LA JEUNESSE
Jardin d'Acclimatation (M° Sablons)
Réservation : 40. 67. 97. 86
40. 67. 93. 72 l'après midi
Prix des places : 75F., 50 F. et tarif réduit
—Réservation recommandée—

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՑՑ ԽԱՉԻ ՍԷՆ - Ժեռոմի Ջ. Շանթ մասնաճիւղի վարչութիւնը Մայիս 11, Ուրբաթ գիշեր ժամը 20-ին անդամական ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերուհիները Թաղին Ս. Սահակ - Ս. Մեսրոպ Եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ: կը խնդրուի ներկայ գտնուիլ եւ ճշդապահ ըլլալ:

***

ԿԱՊՈՑՑ ԽԱՉԻ Պուլվ. Օսման կէղա Սասունի մասնաճիւղը ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր անդամուհիները, Շաբաթ, Մայիս 12, կէսօրէ ետք ժամը 14·30-ին սովորական վայրը:

Կարեւոր օրակարգ:

ՎԱՂԸ՝

«ՅԱՌԱՋ - ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ»

Վաղը լոյս կը տեսնէ «Յառաջ միտք եւ արուեստ»ի նոր (149) թիւը հետեւեալ բովանդակութեամբ.-

Հարցազրոյց՝
Լուտվիկ Բազիլի հետ — Ա. Թ.

Հ. Նազարեանց եւ կցորդ խնդիրներ — Վ. ՄԱՏԹԻՈՍԵԱՆ

Ասատուր, նոր տարազով — Գ.Ր. ՊՂԼՏԵԱՆ

L'inimaginable — *F. MESTOUDJIAN*

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ԿԻՐԱԿԻ
ՄԱՅԻՍ 6
DIMANCHE
6 MAI
1990

ՅԱՌԱՋ

ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ

LE NUMERO : 4,00 F

թիւ 149

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48 00 06 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 800 Ֆ· — Վեցամսեայ : 410 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·100 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

65ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.269 | Fondateur SCHAVARGH MISSAKIAN | 65e ANNEE — No 17.269

ԱՍԱՏՈՒՐ ՆՈՐ ՏԱՐԱԶՈՎ

Նաև առ խաւ, էջ առ էջ, յարատեւ հաւատարմութեամբ մը, ուր չեն ժխտուած քմայք ու երեւակայութիւն՝ Աստուր կը յօրինէ իրեն յատուկ, միշտ ճանչելի, ընթեռնլի աշխարհ մը, պիտի ըսէի անթիւ փշուրներու, հաւաքածումներու, բեկորումներու, կազմալուծումներու ամբողջութիւն մը, անաւարտ, ինքն իրեն պակսող, բայց միշտ ալ ինքնաբաւ։

Նախ՝ յորդում մը դժուար ճշդուող, տարրերու. մերթ մանր, իրենք իրենց վրայ փակուած ձեւեր, մերթ մահիկներ որ մահիկներ չեն, եւ կամ տակաւին առեղծուածային տողեր, գրոյթներ, graphismeներ, որոնք կը յուշեն պաղտնագիտական թուղթ պատգամներ, կամ մագաղաթի կրկնագիրներ անընթեռնելի կամ կարուած իմաստէ. այլ խօսքով՝ լեզու՝ որ լեզու չէ. անդուլներ որ ո՛չ մէկ տեղ կը տանին կամ անիւներ, խճճումներ, թիւեր որոնք ոչինչ կը հաշուեն (այս տեսական յղումը գրուածքին նոյնիսկ իղանկարներուն մէջ ոչինչ ունի գրական, կը նշանակէ ոչինչ քան ինքզինք)։ Այդ բոլորը կարծես գային գոյութիւն չունեցող անցեալէ մը, կամ ըլլային մըտացորդները հեռաւոր երկնաքարերու, սիեզերական ի՛նչ առաջին կամ չարունակող պայթում մը թելադրող, որուն ձեղքերու ցանցերը կը նշմարենք տակաւին։ Երբեմն հազիւ տեսանելի մարդ մը, մարդեր անհուն մէկոյներու մէջ։ Այս տարրերու ներկայութիւնը որոշապէս յիշատեղծական բնոյթ մը ունի, որ այնքան խիստ եղող գծանկարչական արուեստին, մեթոտին պիտի ըսէի, կու տայ նուաճուած, ազատութեան մը տենդը։

Անտրամաբանական տարրեր՝ որոնք կը դառնան կազմաւորիչ։ Անոնց խուժուդուն ձեռքը կը տեղաւորէ յատակ, որոշ, ընդգծուած յատակներ, սեւ-ճերմակ ազիւսատախտակները, չեզ քառակուսիներու անխախտելի կազմած մը, որոնց մէջ, հիմա, ահա նորը, կը մտնեն հիւսկէնները, քառակուսի, քեղիկոնային լաբիւրինթոսները։ Հին հակասութիւնը, այն որ կը կազմաւորէր Աստուրի նախկին գործերը, զանգազօրէն կը զանցուի, կը դառնայ աւելի տրամախոհական. հակասութեան եզրերէն մին՝ երկրաչափականը, մտածողականը, կը նեղառնէ իր մէջ փշուրներու, մնացորդներու համաստեղութիւնը, ոչ այնքան զայն զսպելու այլ անով փառաւորուելու համար։ Շարժումը կը բլոի ոչ միայն չարժումի մը պատկերացումէն, այլ հակասութեան մը, հապճութեան մը, մէկէ աւելի տարրերու ներքին պրկումէն։

Միւս զանգուածը, թերեւս նոյնքան էական, բնանկարի խորտակումն է։ Աստուրի նախկին պաստառները, գրեթէ միշտ, կը յղուին հորիզոնի մը, որուն վրայ դիտող աչքը կը հանդչի։ Վերը, վարը, հեռուն ու առջեւը, հիւսիսն ու հարաւը ուղենիշ են միջոցին մէջ եւ կը կապեն անոր յենակէտը անհրաժեշտ։ Նոր դծանկարներուն մէջ՝ անոնք տեղի կու տան համապատկերային, աւելի ճիշդ՝ վերնատեսային կառուցուածքի մը. իրարու վրայ բարդուած, իրարու համար թափանցիկ, չուքի բազմախիտ աստիճաններով յօրինուած մակարդակներ, ղիրար կտրատող ու մկրատող յատակներ կը դիտուին վերէն, երբեմն բազմաթիւ տեղերէ նոյն տեսն։ Մեր աչքը ապակեզրոնացած է այլեւս եւ չի դիտեր անգամ թէ ասիկա վերե՞լք մըն է իսկապէս թէ էջք մը։ Սոյդ է որ կալուածագրկուած ենք ճակատային տեսադաշտէն։ Մեր մարմինը արձակուած է միջոցին մէջ, բեւեռուած ղէպի մեզի առաջարկուած բաները, կարծես մենք ալ ըլլայինք սիեզերական մարմին մը։ Ուրիշ տեղ ենք, տարբեր համատեղութեան մը վրայ, ո՛չ հաղորդ, ո՛չ անհաղորդ, այլ պարզապէս նոյնին մնացորդները իր մէջ ընդունող։ Սակայն ո՞վ, մենք, որ նոյն տեսն պաստառին մարդն ենք։

(Մոլորակնային օրագրութիւն մը՝ դծանկարչութիւնը)։

Նոյն տեսն ձեռքը, կամ աչքը, որ մեզ նետեց դուրս հարթութենէն, առճակատումէն՝ պարապ խորութեան մը մէջ, կ'արարէ թերեւս բան մը որ մեր մէջ է, վէրք մը որուն մէջ կը բնակինք չատոնց։ Միակ ճանաչելի բաները, յետին պատկերները մարդիկն են, պզտիկ, թզուկ, անդէմ, կորսուած կամ դտնուած. կո՞ն թէ չկան։ Ի՞նչ ազէտալի դէպք ցրուեր է զանոնք հո՛ս որ հոս չէ, կայքերու վրայ որոնք ո՛չ հաստատուն են ո՛չ անկայուն, այլ թեթեւ, վեր՝ կեդրոնաձիգի օրէնքէն։ Ազատագրուած գուցէ հողէն եւ ինկած վերացումի մը չարժումին մէջ։

Վերացում, ո՛չ այնքան լիութեան մը համար, ուր ընկալենք մեզ ողողող գոյութիւն մը ուրիշ, տարբեր, բացարձակ, այլ վերացում մը որ կը խլէ մեզ էութենէն։

Վերացում ըսի, կրնայի ըսել հաստնութիւն մը լոյսի, ստուերներու, «ողեղէն նիւթի», ուր սեւէն ու ճերմակէն անդին գոյնը, զո՛յնն է որ կը կանչուի։ Կարմրագղէ, հողային կամ ջրաներկէն բերուած այլազան գիծերով, ճանկուած, քերթուած, փորփրուած բիծերով կու գայ ան, ներքին, գրեթէ աննշմար ու խուլ չարժում մը կը մատնէ հարթութեան կամ խորանարդին մէջ։ Սակայն գոյնը չի լեցներ միջոցը, ձեւը, մակերեսը, ոչ ալ կը զարդանկարէ պաստառը, այլ կը նախագծէ, կը թելադրէ պարապներ։ Գոյնը կայ որպէսզի թրթռացնէ ինչ որ չկայ կամ ճերմակը։

Երազի՞ աշխարհ, երազանքի՞, մոգականութեա՞ն, երեւակայութեա՞ն։ Բնազանցակա՞ն, թէ գոյութենական։ Ինչ որ կ'արարէ թերեւս բան մը որ մեր մէջ է, ունի անուն գեղեցկութեան ոչինչ կը ներկայացնէ, կա՛յ. պէտք ունի թերեւս քու խանդավառութեան կամ հիացումին, բայց ամէնէն աւելի քու ականջին։

Ամէն ինչ, հոս, դուրսն է, ամէն ինչ ներսը։ Աւելի ճիշդ՝ գծող աչքը կը գըտնուի իր իսկական վայրին վրայ, նկարչութեան։

Գրեց՝

ԳՐԻԳՈՐ ՊՕԼՏԵԱՆ

ASSADOUR, *Saga 90*, Galerie du Luxembourg, 5 - 9 Avril 90, Paris, Grand Palais.

«ՅԱՌԱՋ»ի
տեսակցութիւնները

ԵՐԱԺԻՇՏ

ԼՈՒՏՎԻԿ ԲԱՉԻԼԻ

ՀՆԵՏ

ԿՈՐՍՈՒԱԾԻՆ ՅԱՒՈՎ, ՎԵՐԱԴԱՐՁՆԵԼՈՒ ՋԱՆՔՈՎ

«Քաթրա»յի յայտագիրներուն գրեթէ ամանդական դարձած «առաջին ունկընդրութիւն» բաժնին համար Ապրիլ 6-ի համերգին ընտրուած կտորը Լ. Բազիլի թիւ վեց քառանուագն էր, ձօնուած «Զիլինկիրեան քառեակ»ին։ Նոյն քառեակը մեկնաբանեց գործը, ներկայութեան հեղինակին որ խանդավառ ծափերով բեմ հրաւիրուեցաւ։ Օգտուելով փարիզեան անոր կարճատեւ այցելութենէն, փորձեցինք աւելի մօտէն ճանչնալ արուեստագէտը ու ծանօթացնել զայն։ Ճանչնալ՝ յատկապէս մեր երաժշտական այնքան դուռնագո՛ղ աչխարհին համեմատաբար անծանօթ մնացած երգահանի իր գործունէութիւնն ու հայ երաժշտութեան մասին մտածումները։ Տխուր անդրադարձում մը կը բերէ ըսել թէ մեր իրականութեան համեմատաբար անծանօթ կամ քիչ ծանօթ դէմք մըն է Լ. Բազիլ եւ առաւելապէս իր գործը։ սակայն –գնահատումը մեկդի– ե՞րբ զանգուածային մեր հետաքրքրութեան սլաքը դարձած է մշակոյթ – ճաշակ համադրումին բեւեռին...։

Կեանքի ճամբաները Պարսկաստանէն Գերմանիա առաջնորդած են արուեստագէտը որ ներկայիս կ'ապրի Միւնիխ. անդամ է Գերմանիոյ երգահաններու Միութեան ու չութախի ուսուցիչ, ապրած քաղաքին մէկ երաժշտանոցին մէջ։

Հ.– Եթէ կ'ուզէք, սկսինք դասական դարձած կէտէ մը. ո՞րկէ կու գայ Լ. Բազիլ, որպէս մարդ, որպէս Հայ, որպէս երաժիշտ։

Պ.– Իմ նախահայրերս 1603 թուին պարսիկ Շահ Աբբասի բռնագաղթով եկել, հաստատուել են Պարսկաստան. ըստ ըբեալների, եղել են ազնուական տոհմից եւ հոգեւորական։ Մեր ազգանունները Տէր Սուքիասեան, Տէր Բարսեղեան եղել են։ Բոլորն էլ աշխատել են Ջուղայի վանքում եւ նաեւ Ջարմահալի գաւառում. շատ բազմաթիւ են մեր ընտանիքի մէջ անուանի հայ մշակոյթի ծառաները. յիշեմ Ալեքսի Տէր Սուքիասեանը՝ Հայաստանի մէջ իրաւաբանութեան փրոֆ., Աննա Բազիլը որ գրեց Հնդկահայերի գաղթերի մասին, իսկ մեծ պապս՝ Մատթէոս Տէր Բարսեղեան գրել է Ջուղայի եւ Հընդկաստանի Հայերի պատմութիւնը։ Ուրեմն, այդ ընտանիքի գաւակը լինելով, հայ հոգեւոր երաժշտութիւնը շատ բնական երեւոյթ է ինձ համար։ Ցիշում եմ, բոլորը երգում էին մեր հոգեւորական երգերը։

Ես ծնուած եմ Համատան. փոքր հասակից յաճախել եմ պարսկական դպրոց. յետոյ, 42 թուին, երբ բացուեցին հայկ. դպրոցները, ես գնացի Թեհրանի Փուշէյ հայկ. դպրոցը։ Ապա անցայ պետական երաժշտանոցը։ 1949-ին գնացի Հռոմ, ուսանեցի Ս. Ձեչիլիա երաժշտանոցում։ Աւարտել եմ Լութակի սենեկային երաժշտութեան եւ դասաւանդութեան ճիւղը։

Հ.– Ի՞նչպէս եղաւ որ դուք եղգահան, հայկական երաժշտութիւնը քոյն դրաւ ձեր ստեղծագործութեան մէջ։

Պ.– Այն տարիներին որ Հռոմում էի սովորում, կտրուած էի հայ երաժշտութիւնից, հրապուրուած եւրոպականով. դրեթէ այդ չրջանին հայկ. երաժշտութիւն չէի լսում, բացի այդ որ կիրակի օրերը կը գնայինք Լեւոնեաններուն մօտ, կը մասնակցէինք երգեցողութեան։

Մի օր, մի հետաքրքիր դէպք պատահեց. Լեւոնեան վարժարանից մէկ վարդապետ եկաւ մեզ մօտ. մենք՝ Ալֆոնս Յովհաննիսեանը, Վահէ Մոճայեանն ու ես միասին էինք ապրում. եկաւ մեզ մօտ եւ առաջին անգամ լինելով տարիներից յետոյ նորից լսեցի Կոմիտասի երաժշտութիւն։ Լսեցի «Փեսին գովքը» երգչախմբային երգը։ Երկրորդ անգամ նորից լսեցի ու այն ժամանակ ինձ համար մէկ բան պարզուեց. Պախ, Պեթհովէնի հիանալի արուեստագէտները էին, բայց իմ ճանապարհս Կոմիտասն էր, որովհետեւ ուզղակի այս երաժշտութիւնը արեանս մէջ զգացի եւ հարազատ։

Պարսկաստան վերադառնալուս միակ նպատակս էր իմ մէջ զարգացնել հայկ. երաժշտութիւնը։ Այնտեղ առիթներ չատ կային. հասնելուս յաջորդ օրը գրեթէ «Արարատ» միութիւնը ինձ վերցրեց երգչախումբիղեկավար։ Ինձ համար ամենամեծ առիթն էր որ սովորեմ Կոմիտասի երաժշտութիւնը։ Երգչախումբի համար արտագրում էի բոլոր ձայները, սովորում էի ոճաբանական չեչտերը, երաժըչտական տուների դասաւորումները եւ նոյն ժամանակ աշխատում էինք մենա-

●▶

ՀՐԱՆՏ ՆԱԶԱՐԵԱՆՑ

Թէ ի՞նչ պիտի ըլլար գրականութեան պատմութիւնը եթէ մինչեւ օրս «կենդանի» մնալու սահմանուած դէմքերու կողքին չըլլար «սեւ աշխատանք»ի բեռը կրող, մերթ պատմութեան անցնելու, հաղուագէպօրէն յիշատակուելու կամ ի սպառ մոռցուելու ճակատագրուած փաղանդը անուններու, – դժուար է յստակ պատասխան տալ: Այսօր իսկ, բաւական տաղտկալի պիտի ըլլար եթէ մեր կողքէն անցնէին մեծերը միայն, մեզի ժամանակակիցները եւ անտեսէինք հսկայ բանակը թուղթ մրոտողներու, գրչակներու, երկրորդական հարթակի վրայ գըտնուողներ կամ նորափթիթ, թոթովախօս անուններ, որոնցմէ կարելի է սպասել ամէն ինչ կամ ոչինչ: Եթէ երբեմն երկրորդ կարգի անուններով զրաղիլը (զարձեալ պատմութեան սեւեռելով մեր հայեացքը) ժամանակի կորուստ է պարզապէս, ուրիշ առիթներով այդ աշխատանքը կրնայ հետաքրքրական արդիւնքներ տալ: Այս է, մեր կարծիքով, Հրանտ Նազարեանցի պարագան (1):

Տասնամեակներու քունէ մը ետք, Նազարեանցի կերպարը յարութիւն առաւ շնորհիւ Հ. Լեւոն Զէքիեանի կազմակերպած գիտաժողովին (Գոնվերանս – Իտալիա, – 1987 Նոյեմբեր), որուն մասնակիցներէն Գրիգոր Պըլտեանի զեկուցման ամփոփումը հրատարակուեցաւ այնուհետեւ (2): Արդէն լոյս տեսած էր վերոյիշեալ գիտաժողովի մասնակից Մարա Ֆիլիփոցիի աւարտաճառը առանձին հատորով (3), փաստ մը զարձեալ իտալական շրջանակներու հետաքրքրութեան:

Նազարեանցի մասին հայերէնով ոչինչ գրուած է, իրաւացիօրէն կը նկատէր Գ. Պըլտեան իր յօդուածին մէջ, ուր փաստելից չարադրանքով եւ հմուտ վերլուծմամբ յաջողած էր վեր հանել այս մոռցուած գրողին կեանքին ու գործունէութեան բազմաթիւ ծալքեր, նաեւ՝ այլոց վերաբերող մանրամասնութիւններ, օրինակ՝ Կոստան Զարեհանը, որուն 1910–1914 շրջանի մասին կարեւոր նորութիւններ երեւան եկան, եւ չմոռնանք, որ Զարեանի կենսագրութիւնը կիսատապակ մըն է տակաւին (4):

Հրանտ Նազարեանց ասուպային փայլ ունեցած է դարասկիզբի արեւմտահայ բանաստեղծութեան մէջ (5), բայց մէկ օրէն միւսը «մարեցաւ» Յակոբ Օշականի (որ այն առեն դեռ Ֆիլֆէհեան էր) (6) «Հարթենք»ի առաջին նմոյշով, «Մեհեան»ի 1914 Յունուարի թիւին մէջ: Անկէ ետք Նազարեանց, որ նոյն թուականին իտալիա հաստատուած էր արդէն, մեր գրականութեան լուսանցքին վրայ կ'ապրի, իր պատեհին մէջ կը քաշուի ու այլեւս աննկատ կ'անցնի, առաջին չրջանի ազմուկէն հեռու, հակառակ անոր որ չուրջ քառորդ դար եւս պիտի երեւէր հայ մամուլի մէջ, սակայն առանց գիրք հրատարակելու իր մայրենի լեզուով:

Բացատրելի՞ է արդեօք Նազարեանցի ելք ու մուտքի այս վիճակը, հայերէնէն իտալերէնէն ու հակառակը արձանագրուող այս դիզերումը: Ինչ ալ ըլլայ մեկնաբանութիւնը, յստակ է սակայն որ ասիկա չբաւեց զինքը փրկելու մոռացումէն: Օշականն էր մըխայն, որ դարձեալ իր անունը պիտի հոլովէր երեսուն տարի ետք, ապացուցանելով որ Նազարեանց կը սխալէր, երբ 1914–ի «Հարթենք»ի եռին կը կարծէր նշմարել Կ. Զարեանի ձեռքը: Գուցէ «Նաւը լերան վրայ»ի հեղինակը համաձայն ըլլար անոր (7), բայց դաղափարները զուտ օշականեան էին: Ահա.-

«Կար ժամանակ, երբ Ենովք Արմէն ըսուած մէկը Արամազդն էր հայ գրականութեան եւ Հրանտ Նազարեանց անունով ուրիշ փարթամ անտիւք մը՝ մեծ, աստեղահեծ բանաստեղծ: Բարի ուրեմն իրենց քունը՝ մոխրածածուկ իրենց փառքերուն անկնճիռ, անայց խաղաղութեամբ, ծոցին մէջը լայն մոռացումին, մոռլութեան արդար բաժինին, որոնցմէ պահ

Սփիւռքի մէջ պարագան տարբեր է, կարելի է չատ աշխատանքներ կատարել, բայց այսօր այն Հայութիւնը որ այդ աշխատանքները քաջալերել չգիտէ, ցաւօք սրտի, թէ՛ Հայաստանում, թէ՛ ըմփիւռքում սպասում է որ օտարները հայ երաժշտական հարստութեան որը եւրոպական երաժշտական արուեստի ուժեղ ճնշման ներքոյ կորցրել է իր դոյնը եւ ձեւը:

Երկրորդ, վերջացել են իմ 7–8–9 լարեր քառեակները եւ յոյս ունեմ որ նոր առիթներ ստեղծուեն այս գործերը ներկայացնելու:

Հ.– Մաղթենք որ շատ չուշանան այդ առիթները ու մանաւանդ չգան անպայման օտարներու ձեռով: Շնորհակալութիւն:

Տեսակցեցաւ՝
Ա. Թ.

●▸

կատարների հետ: Այս աշխատանքը տեւեց հինգ տարի. հինգ տարուայ մէջ ունեցանք բազմաթիւ համերգներ. երգողները —32 հոգի— բոլորն ալ արհեստավարժներ էին:

Այդ ընթացքում ծանօթացայ նաեւ Սայեաթ Նովայի եւ այլ բազմաթիւ ժողովրդական երգեր. սկսեցի մօտենալ հայ գրականութեանը. Նարեկացի եւ աւելի ուշ չրջանի անուններ ուսումնասիրեցի: Առաջին աշխատանքներս արդէն հրատարակուեցին Պարսկաստան. հայկական ժողովրդական թեմաներով էին և Սայեաթ Նովայից հինգ երգ:

Առաջին փորձս կատարեցի երգի ու դաշնամուրի համար, բայց ծիծաղելի էր. ի՞նչպէս կարելի էր Ս. Նովան դաշնամուրի ընկերակցութեամբ տալ...:

Այդ հինգ տարուայ ընթացքում ունեցայ բարձր ապրումներ իմ երգչախումբի հետ, հայ երաժշտութիւնը տարածելու գործով. խումբի երգիչ – երգչուհիները եւ նրանց ընտանիքները քաջալերում էին ինձ, բայց ցաւօք սրտի, Պարսկահայութիւնը այս մեծ աշխատանքը չհասկացաւ. համերգները լինում էին մինչեւ 20 հոգով, երբ Թեհրան ունէր 140 հազար հայութիւն: Ստիպուած «Արարատ» Միութիւնից դուրս եկանք, որովհետեւ պահանջում էին աւելի թեթեւ երաժշտութիւն, մինչդեռ մեր ուղղութիւնն էր կոմիտասը. հիմնեցինք «Հայ–երգ» հասարակութիւնը:

Իսկ 1965 թուին հաստատուեցի Միւնիխ:

Հ.– Այսօրուան երաժշտական աշխարհին մէջ տեղ կ'ուզէք տալ հայկ. երաժըշտութեան. կը գործածէք հայ մշակութային աւանդներն ու ներկան. ի՞նչպէս կ'ընթանայ այս գործը:

Պ.– Երկու ձեւով եմ աշխատում. նախ՝ ուսմունք հայ երաժշտութեան. ուսմունքը (étude) մի կտորի երաժշտական վերլուծումն է. հիմնուած է հայ երգերի ոճաբանական դրութիւնների վրայ, թէ ինչպէս կարելի է պարզ երգերը ներդաշնակել, խուսափելով արեւմտա – եւրոպական դպրոցի ներդաշնակումների թէքնիքից, որովհետեւ, արեւմտա – եւրոպական թէքնիքը որ սովորում ենք, չի համընկնում հայ երաժշտութեան: Այս ձեւի աւելի քան 200 ուսմունքներ ունեմ հայ ժողովրդական երաժշտութեան, հոգեւոր եւ աշուղային երաժշտութեան վրայ:

Երկրորդ ձեւի աշխատանքս ուղղակի իմ անհատական ստեղծագործութիւններն են որոնք արդիւնքն են ուսմունք հայ երաժշտութեան աշխատանքների:

Հ.– Հայ մշակոյթը ո՞րքանով կը դիւրացնէ ձեր գործը:

Պ.– Մի բան պարզ է. ինչպէս մէկ Հայ որ ուզում է իր լեզուն լաւ սովորի, դիմում է հին գրականութիւնից մինչեւ նորին, եւ լեզուն պարզւում է ամբողջականութեանը մէջ: Տեսնում ենք օրինակ որ երբ օտար բառեր, գարձուածքներ կան, կամ օտար լեզուով մտածուած է հայերէնը, որքան նեղացնում են կարգադրողը:

Երաժշտութիւնը ինձ համար նոյնն է. մեղեդի չէ, մէկ լեզու է. նա գրական լեզուն է, այս երաժշտական: Ամէն ազգ որ ուզում է իր երաժշտական լեզուն իմանայ, պէտք է դիմի բոլոր իր աւանդական աղբիւրներին: Այսպէս են անում Եւրոպացիները:

Հ.– Ի՞նչ գործեր ունիք այս մարզին պատկանող:

Պ.– Շնորհալիի չարականների եւ երգերի ձայնագրութիւնները, Խորենացիի ծննդեան երգերի հրատարակութիւնը, որպէսզի Հայերը ծանօթանան իրենց ծննդեան երգերի. ասեմ որ ոչ մէկ Հայ ճանաչում է իր ծննդեան երգերը: Յետոյ, Մ. Մաշտոցի ապաշխարութեան երգերի մի մասը արդէն պատրաստ է հրատարակութեան համար:

Հ.– Ի՞նչ հետաքրքրութիւն արթնցուցած են այս բոլորը երաժշտական շրջանակներու մէջ:

Պ.– Ընդհանրապէս մեծ հետաքրքրութիւն կայ օտարականների մօտ. մեր «Մուղիքամ» երրեակի հետ նուագել ենք աւելի քան հարիւր համերգների. նաեւ հայկական ժողովրդական ուրիշ երգեր, դասական ձեւով մշակուած: Գերմանական թերթերի քննադատները բարձր են դնահատել այս երաժշտական չարժումը. մինչեւ իսկ «Սաարպրիւքէրցայթունկ» թերթը ասում էր. «այս երաժշտութիւնը մեզ բերում է նոր հորիզոններ, իր ինքնուրոյն ձեւի մէջ»:

Աչքարհահռչակ թրոմփէթիստ Ադոլֆ Շէրպաումը մեկնարանեց Շնորհալուց հինգ երգեր, Հայլսպրոմում եւ Միւնիխում: Շուտով էլ Չեխոսլովաքիայում կը կատարուեն այդ հինգ երգերը:

Հ.– Իսկ Հայաստանի՞ մէջ...

Պ.– Հայաստանում մինչեւ հիմա ձայնասփիւռի երկու հաղորդում է կատարուել, բայց ոչ մէկ համերգի հետաքրքրութիւն կայ:

Հ.– Համաշխարհային երաժշտութեան մէջ ի՞նչպէս կը տեսնէք հայկականին տեղը. Ա. Խաչատրեան բաւական ծանօթ անուն էր, կա՞ն այդ կարգի ուրիշներ:

Պ.– «Համաշխարհային» ասելը դժուար է, որովհետեւ այդպէս մի բան գոյութիւն չունի. գոյութիւն ունին արեւմտա – եւրոպական երաժշտութեան դեղագիտական սկզբունքներ. այդ է պատճառը որ շատ մը երաժշտութիւններ իրենց կրողութիւնը կորցնում են, ինչպէս՝ հայ երաժշտութիւնը դասւում է որպէս տխուր երաժշտութիւն, որովհետեւ իր մեղիմը, կառուցուածքը եւ բանաստեղծականութիւնը չի համընկնում արեւմտա – եւրոպական դպրոցի սկզբունքներին: Այս պատճառով, հայ երաժիշտների մեծ մասը զրաղած է եւրոպական երաժշտութեան ընդօրինակութիւնով. այսինքն՝ դպրոցական անարժէք աշխատանքներով: Մեր մէջ միակ մեծութիւնը Կոմիտաս վարդապետն էր որ այս բոլորը ժամանակին հասկացաւ. նա չատ պարզ էր արտայայտում այս խնդիրների մասին. ասում էր «Հայը իր տան մէջ երգի, այս կողմերը չգայ». ապա նաեւ «նախ ստեղծենք մեր ոճը, յետոյ ստեղծագործենք»:

Կարելի է այսպէս ասած համաչխարհային երաժշտութեան ուրիշ ձեւով մօտենալ. այսինքն՝ երբ Հայ երաժշտութիւնը հասնում է իր արտայայտութեան դադաթնակէտին: Այսպէսով է որ անդամ Արամ Խաչատրեանը հայ երաժիշտ չեմ համարում այն իմաստով որ ես եմ տեսնում: Ռուսական դպրոցով կովկասեան ժողովրդական երաժշտութեան գործ էր նրանը: Ոչ մի ժամանակ նրա աշխատանքի մէջ չենք տեսնում դոնէ հայկական այն երաժշտութիւնը որը իսկապէս գոյութիւն ունի: Իմ կարծիքով, համաչխարհային անուան յետեւից չդնանք. մեղի ամէնից մեծ վնասն է. նախ լրջօրէն կապուենք մեր աւանդական երաժշտութեան. փնտռենք այն որ մեր իրականութիւնն է եւ աշխատենք այդ ձեւի միջոցով հասնել դեղարուեստական բարձր մակարդակի ստեղծագործութիւնների: Այսինքն՝ չարունակենք կոմիտասեան դիծը:

Այս չի նշանակում նեղմտութիւն, ազգայնամոլութիւն, այլ, դա իրականութիւն է ոչ թէ մեզ Հայերիս համար, այլ բոլոր ազգերի: Իտալացիները դիմեցին օփերայի եւ այլ աշխատանքների որոնք իրենց հարազատ էին. նրանք չունէին Պեթհովէնի նման մեծ սիմֆոնիներ: Որովհետեւ սխալ կը լինէր եթէ ստեղծագործէին գերմանական դպրոցի հիման վրայ. նոյնպէս Ֆրանսացիները. յաջողեցին երբ կարեւոր նկատեցին ազգային ուղին, ձախողեցին երբ ցանկացան դրել գերմանական դպրոցի հիման վրայ: Մենք, Հայերս մեր երաժշտութիւնը փճացնում ենք միջազգային այսպէս կոչուած գնահատանքի համար: Օրինակ, մեր եկեղեցական երգերը կարիք չունեն երգէոնի: Մեր երգերը ոչ մի նուագարանի կարիքը չունեն: Հայը ուզում է չքեղ լինի, բայց չքեղը աղնուութեան մէջ է:

Հ.– Ի՞նչ կ'ըսէք հայ երաժշտութեան ներկայի կացութեան մասին:

Պ.– Որովհետեւ մի քանի դարու ընթացքում որ Հայաստանը պետականութիւնը կորցրել է, պատճառ է դարձել որ հայ երաժշտութիւնը կորցնի իր իրական ոճաբանական խնդիրները: Խառնուել է Թրքական երաժշտութեան հետ եւ այս երաժշտութիւնը —Թրքական կամ կէս Թրքական երաժշտութիւնը— Հայութեան կողմից ճանաչուած է որպէս հայկական երաժշտութիւն:

Բացի այդ, Հայութիւնը չէր ընդունում որ ինքը երաժշտութիւն ունի: Կոմիտաս վարդապետը անգամներ է կրկնել իր յօդուածներում որ Հայն էլ ունի իր ինքնուրոյն երաժշտութիւնը որ հարազատ է Հայի: Ի՞նչու էր այս մասին անդրադառնում, երբ ոչ մի ազգի երաժիշտ նման խօսք չի ասել. որովհետեւ Հայութիւնը միայն երգում կամ նուագում էր օտար երաժիշտներ. Ռուսահայերը դիմում էին ռուսական երաժշտութեան, Պոլսում՝ Թրքականին: Քիչ դիւղերի մէջ դեռ գոյութիւն ունէին հայկական զեղեցիկ երգեր, որոնց հետ Հայութիւնը ոչ մէկ կապ կարող էր հաստատել:

Այսօր սխալ է հասկացուել թէ ինչո՛ւ կոմիտասը կազմեց 200–300 հոգինոց խմբեր. նա մեծ ձայնի համար չէը, այլ՝ որպէսզի ամէն մի Հայ մի հայկական երգ սովորի: Իր մի նամակում նա գրում է. «Ինձ հարկաւոր է 36 հոգինոց մարզըւած երգչախումբ», որպէսզի կարողանայ իր երգերը զեղեցիկ մեկնաբանել:

Համայնավարութեան ժամանակաչրջանում ասուեց որ հայկական երաժշտութիւնը ախուր է, մինչ համայնավարութիւնը ուրախ եւ զրական մի երեւոյթ է, որով հայկական երաժշտութիւնը պէտք է փոխուի եւ աւելի ուրախ, զուարթ զանայ. ստեղծուեցին բազմաթիւ անորակ երգեր, ինչպէս՝ Սաթեանի «Ես իմ անոյշ Հայաստանի»ն եւ ուրիշ բազմաթիւ նման երգեր որոնք փճացուցին մեր ժողովրդի ճաշակը եւ հասկացողութիւնը: Բացի այդ, մօտ 70 տարի հայ հոգեւոր երգերը, երաժշտութիւնը չերդուեցին մեր եկեղեցիների մէջ կամ համերգներում. նորից մենք կորուեցինք մեր աւանդական հարստութիւնից: Շատ աշխատանքներ կան այս մարզում, բազմաթիւ հայ երաժիշտներ ցանկալի է որ մասնակցեն, որ մեր աւանդական երաժշտութիւնը վերադարձուի Հայութեան: Նախ հարկ է որ Հայաստանից սկսուի, կոմիտասի երաժշտութիւնը նորից տարածուի ամէն քաղաք ու դիւղ, ոչ թէ մէկ անգամ, որպէս ձեռնարկութիւն: Որովհետեւ փորձառութիւնը ցոյց է տուել որ երգերը պէտք է աւելի չատ կրկնուեն, քան այն որ մտածում է:

եւ կծօրդ խնդիրներ

մը պիրենք անջատեց, ուրիշ կայքերու ա-ռաջնորդեց մեր յիմարութիւնը: Փառքն ալ բարոյական մը ունի հարկաւ, ու պա-տիժի սարիք մը: Աստուած ողորմի անոնց գլխուն, դժբախտութեան, բայց չփոր-ձուի յարութիւն տալ անոնց գործին» (8):

Դամբանականի յատուկ վսեմութեամբ այս տողերով, Օշական հանդիսաւորապէս կը թաղէր 1900–10 թուականներուն ծնած ու մինչեւ Եղեռնի նախօրեակը իր գոյու-թիւնը երկարաձգած գրողներու շարքը, որոնք իրենց ազմուկով ու թուղթին յանձնածը անմիջապէս տպագրել տալու փութկոտութեամբ լեցուցած էին ամա-յցած գրական հրապարակը, փորձելով նոյնիսկ անկէ դուրս չպրտել (ե. Աբմէն) չքնաղի ամէնէն վաւերական անունը՝ Մի-սաք Մեծարենցը: Սակայն Օշական չդո-հացաւ այսքանով: Իր «Վիպաշարք»ի՝ «Համապատկեր»ի «Մուտք»ը կը դանուէր, ու տասը հատորի ընթացքին բազմիցս պիտի անդրադառնար այս հարցին (9).-

«Արեւելքի բոցեր» (Եդուարդ Գոլան-ճեան), «Աչուած երազներ» (Հրանտ Նազարեանց), «Փանդիռ» (Լեւոն Խաճան-եան) գործեր են, ուր կայծեր կը թրթռան այդ տագնապէն, բայց խաւարչուին խո-հութեան, անմարդկայնութեան մէջ միւս տարրերուն կը մարին, չկարողա-նալով կենսագործել անարգ կաւը, որ նախանիւթն է ամէն ստեղծումի, մարդու թէ արուեստի մարդերէն» (10):

Ու այսպէս, քանի մը այլ տեղեր:

Անշուշտ, գեղագիտական դաւանանքի սկզբունքներն էին զոր կը գործադրէր Օշական իր գրադատական աշխատանքով: Աշխատանք, որ ուսումնասիրողէն դեռ շատ ջանքեր պիտի խլէ, որպէսզի «(...) կարողանայ գտնել այն դիւային զօրեղու-թեան գաղտնիքը, որ սխալ շատ ու երե-րուն Օշականին գարձնում է հայ գրա-կանութեան մեծագոյն քննադատը» (11): Սակայն, անձնական ընոյթի որոշ գըր-գռպատճառներ կարելի է նկատել հետե-եալ հատուածումին մէջ. –

«Այսպէս, Վահան Մալէզեանի մէջ բա-նաստեղծին ուսումնասիրութիւնը առիթ մըն է մեկ անգամէն գատելու այն տաս-նով, քանով քերթուածները, որոնք մինչեւ Մեծ Պատերազմը իրենց իրօրեայ փառքերը պարտցուցին մեր մուսայա-տանին դալկահար ածուներուն մէջ ու ի-րենց խոչոր, երբեմն զարմանալի հոչա-կին հակառակ, ապահով մեռելութիւններ են այսօր (մեկէ աւելի են ողջերը անոնց-մէ, հայ գրականութենէն յուսակտուր, օտարներու քերթուածեան սպասարկու: Մերուժան Պարսամեանը մեր մէջ չգը-տած դնահատանքը տակաւին այսօր կը ժամառ հետապնդել ֆրանսերէն քեր-թուածներով: Հրանտ Նազարեանց միջո-ցը յաղթած է մեծ բանաստեղծ մը յոր-ինքնելու իտալական բանաստեղծու-թեան մէջ: Անշուշտ այս արտմութիւնը հոս յիշելն իսկ տառապանք մըն է: Բայց միւս կողմէ մեծ նպաստ մըն է անոնց ըմ-բռնումին: Բանաստեղծութիւնը 1900–ի այս մարդերը կը հասկնային փառքի, դարպասի ճամբայ)» (12):

Օշական ուղիղ 50 էջ կը տրամադրէ Մալէզեանին, բանաստեղծի մը, որ քնա-դատին իսկ խոստովանութեամբ «պատ-ած է մեր գրականութեան չուրջը, եր-բեմն կարօտով լեցուն նայուածքներ ար-ձակելով ցանկալի գրախտէն ներս» (13): Այդ էջերուն ընթերցումը, մեր կարծի-քով, ոչինչով կ'արդարացնէ Օշականի պատճառաբանութիւնը՝ «վանդի ունի վկայութիւններ մեր գրական չրջափոխու-թիւնը լուսաւորող» (14): «Մարդ մը, զգայնութիւն մը, գեղեցկապաշտութիւն մը» (15) երեւան բերելու այս փորձը ճա-խող է ըստ ամենայնի: Էնթակայական իր ողջ կշռով, աւելի տեղին կը դանենք այլ գրադատի մը բնորոշումը. «Մալէզեանի եւ Որբերեանի համար բանաստեղծութիւ-նը ուրիշ բան չէր եթէ ոչ մէկ մասը իրենց կեանքի fոնֆոռ–ին եւ տէfոռ–ին, պատ-կումը իրենց սալոնային կեանքին» (16):

Փառասիրական ինչ-ինչ պահեր ակնե-րեւ են Նազարեանցի մօտ: Սակայն, մե-զի կը թուի, որ անոնցմով բացատրել իր գրականութեան մերժումը (դեռ աւե-լին՝ «օտարներու քերթութեան սպասար-կու»ի պիտակը) եւ զինքը դասել կասկա-ծելի որակի քերթողներու չարքին՝ չատ ուղղափառ մեթոտ մը չէ: Հեռու մեր մտքէն՝ Նազարեանցի գրական դատի պաշտպանութեան որեւէ փորձ: Բայց կը կարծենք, որ Օշականի դատումը որոշ վերանայումի կարիք ունի: Մեր ձեռքը ե-ղած հատուկենտ նմոյշներէն մեկնելով, կը մտածենք, որ Նազարեանցի գործը մեր գրականութեան պատմութեան (ու գրա-քննադատութեան, ինչո՞ւ չէ) համար ու-շադրաւ երեւոյթ է:

Մեր կարծիքը կը մեկնի նաեւ հայ գրա-կանութեան միջազգային կապերու պատ-մութեան մէջ Նազարեանցի խաղացած դերէն: Դեր, որ չսահմանափակուեցաւ իտալական միջավայրով եւ որուն վրայ պիտի կեդրոնացնենք մեր ուշադրութիւ-նը:

Հազիւ ժամանած Իտալիա, Նազար-եանց ձեռնամուխ կ'ըլլայ իր ստեղծա-գործութիւններուն թարգմանութեան.այ-նուհետեւ կը սկսին իտալական կողմի

Գրեց՝

ՎԱՐԴԱՆ ՄԱՏՔԷՈՍԵԱՆ

մեկնաբանութիւնները ու արձագանգնե-րը: Թէոդիկի «Ամէնուն Տարեցոյց»ի 1915ի հատորին մէջ թարգմանաբար ներ-կայացուածը առաջին ազդանշանն է մի-այն, որուն պիտի հետեւին բազմաթիւ գնահատականներ եւս: Ըստ երեւոյթին, տասնըհինգ տարիներու ընթացքին կու-տակուած բանաստեղծական ժողովածու-ները, վերլուծական հատորները եւ յօդ-ուածները բաւական պատկառելի երեւոյթ պէտք է ըլլային, որպէսզի Նազարեանցի համբաւը գլէր անցնէր իտալական սահ-մանները եւ 1930–ին (17) հասնէր Սպա-նիա: Արդարեւ, այդ թուականին Պարչե-լոնայի «Սերվանթէս» հրատարակչատու-նը լոյս կ'ընծայէր «Լաւագոյն բանաս-տեղծներու (քնարական) լաւագոյն բա-նաստեղծութիւնները» մատենաշարը 5000 տպաքանակով: Հոն ընդգրկուած էին Շէյքսփիրի, Հայնէի, Վերլէնի, Հիւկո-յի, Շելլիի եւ այլոց ծանրակշիռ անուն-ները: Մատենաշարի 65 էջնոց 23–րդ հա-տորը նուիրուած էր Հրանտ Նազարեան-ցին (18):

Թարգմանութիւնը կատարած է Ալ-ֆոնսօ Մասերաս՝ վստահաբար իտալե-րէնէ, թէեւ այս կէտը պարզուած չէ դիր-քին մէջ. Ա. Մասերաս (1884 – 1939) կա-տալոներէն, սպաներէն ու ֆրանսերէն ստեղծագործող սպանացի բանաստեղծ ու վիպագիր է, երկար տարիներ ապրած է Ֆրանսա (ուր եւ մահացած է). ու ճամ-բորդած Իտալիա, Հիւսիսային Ամերի-կա: Թարգմանած է Մոլիէռի ու Լէոփար-տիի գործերը: Ուշադրութեան արժանի է այն փաստը, որ երկլեզուեան բանաստեղծ մը կը թարգմանուի ուրիշ երկլեզուեան (ծնունդով) բանաստեղծի մը կողմէ: Թերեւս դիրար ճանչցած են (առայժմ՝ վարկած մ'ըլլայ):

Սոյն հատորը (այսօր բոլորովին մոռ-ցուած) հայ գրականութեան երկրորդ նը-մոյշն է սպաներէն՝ առանձին հատորի ձե-ւով: Առաջինը Ա. Իսահակեանի «Աբու Լալա Մահարի» վիպերգն է (19): Դատե-լով հրատարակչական նախաբանին մէջ կատարուած ազդէ մը («Սպանիոյ եւ Ամե-րիկայի մէջ անծանօթ մինչեւ հիմա») (20), կրնանք ենթադրել, որ Նազարեանցի դոր-ծերը նախապէս թարգմանուած չէին ըս-պաներէնի: Ընտրուած 16 բանաստեղծու-թիւնները առնուած են «Աչուած երազ-ներ» ու «Վահագն» գիրքերէն, ինչպէս նաեւ «Հայելին» ու «Տիեզերական ողբեր-գութեան մեծ երգը» վիպերգներէն (21):

Իրրեւ ծննդեան թուական ցոյց կը տըր-ուի 1880, Յունուար 8 (22): Շփոթ կը տի-րէ այս հարցին կապակցութեամբ: Պայ-մանականօրէն կը մատնանչուի 1886–ը, որուն կը հետեւի Գր. Պըլտեանը: Կարօ Գէորգեան կը գրէ. «Իտալական Թրեքքա-նի համայնադիտարանի մէջ իրրեւ ծըն-նդեան թուական արձանագրուած է 1880. կը նշանակէ, որ մեռած է 82 տարեկանին: Հայկական աղբիւրները տարիքը նշեցին 78: Այս բոլորի կարգին ուշադրաւ է մեր հրատարակած նկարին տակ իր իսկ ձեռ-քով գրուած 1907 թուականը: Եւ որով-հետեւ նկարը հազիւ թէ 17–18 տարեկան ցոյց կու տայ դինքը, ապա ուրեմն ծըն-նդեան թուականը պէտք է ըլլայ 1889 – 1890» (23): Ինչպէս պիտի տեսնենք, ըս-պանալեզու աղբիւրները կը նշեն 1880–ը, բացառելով Հր. Թորոսեանը, որ կը դրէ 1885 (24): Ինչի՞ վերադրել 1880 – 1886 այս տատանումը (1889–90–ը կը մերժենք, որովհետեւ դիմադիծի վաստարկը չատ թոյլ է): Հարցը դեռ մութ է, բայց կը կարծենք որ լուծումը պիտի գայ Սկիւ-տարի եկեղեցւոյ տոմարներու ընթերցու-մով: Ի դէպ, այդ ձեւով էր որ 1952–ին լուծուեցաւ Պետրոս Դուրեանի ծննդեան տարեթիւի խնդիրը:

Նախաբանը կենսագրական ժլատ տե-ղեկութիւնները կու տայ, սակայն հա-րուստ է գնահատական (ընդհանրապէս՝ չոայլ) բաժինով: Հոն կը կարդանք.«Բայց եթէ վայլուն ու բեղուն եղած է իր գոր-ծունէութիւնը իրրեւ հայ ազգային դատի առաքեալ, իր բանաստեղծութիւնները ու վիպերգները՝ ներկայացուցչական մեծ արժէքով ներկայ, իր ժողովուրդի ու ցեղի մեծ բանաստեղծներուն գլուխը կը դասեն գինքը: Իր երկրին քննադատները ո՛չ միայն Հայաստանի առաջնակարգ բա-նաստեղծը կը նկատեն Նազարեանցը, թէ՛ իր գործէն բխող խորհրդապաշտ ու հեր-ոսական ղգացումով եւ թէ իր հիանալի երաժշտականութեան ու ոգեկոչական ու-ժով, արուեստի իրագործման ձգտող զոյգ յատկանիշներ, ու նուաճած ըլլալով ան-հունը, բարձունքին կը հասնի» (25):

Մեկնաբանութիւնները աւելորդ են. յի-շենք միայն, որ «իր երկրին քննադատ-ները» 15 տարիներէ ի վեր քար լուռթիւն կը պահէին «ժամանակակից մեծագոյն քնարերգներէն մէկուն» հանդէպ...

Հ. Սիմոն Երեմեանէն մէջբերում ընե-լէ ետք, նախաբանը կ'աւելցնէ. «Ուրիշ հայ գրողներ, ինչպէս բանաստեղծ Դա-նիէլ Վարուժան ու Ենովք Արմէն, ուսում-նասիրած են իր սուր ու ինքզինքը պար-տադրող ղգացականութեամբ արուես-տը» (26): Որքան մեզի յայտնի է, Վա-րուժան ոչինչ գրած է Նազարեանցի մա-սին: Թիւրիմացութի՞ւն է արդեօք, թէ գոյութիւն ունի այդպիսի գրութիւն (կամ ելոյթ), որ ցարդ հետազօտողներու տե-սադաշտէն դուրս մնացած է: Միակ նիւ-թը, որ ենթադրաբար կրնայ համաձայն ըլլալ այս հատատումին, Վարուժանի «Թրքահայ գրական նորագոյն չարժու-մը» ելոյթն է (1914) (27):

Կը խօսուի նաեւ Նազարեանցի իտալա-ցի մեկնաբաններու եւ թագմանիչներու մասին (ձիան Փիեթրօ Լուչինի, ձիովան-նի Պորելլի, Ինոչենցօ Գալիպա, Էնրիքօ Գարտիլէ, Մարիօ Գարէա, Ումպերթօ Զանոթթի, Ֆերտինանտօ Ռուսօ, Մասսի-մօ Գալինոչ, Մարիօ Փիլօ, Ալֆրետօ Վի-ոլանթի եւ Զեզարինօ Ճիարտինի, այս վերջինէն կարծիք կը տրուի «Վահագն» գիրքի մասին) (28): Այս հարցը դուցէ արձարծուած է, սակայն կ'արժէ հար-ցընել. ո՞վքեր են այս մարդիկ: Նազար-եանցի բարեկամներն ու բարեկամներու բարեկամնե՞րը, թէ անաչառ գրադատ-ներ: Ի՞նչ կշիռ կը ներկայացնէր անոնց խօսքը: Ինչպէ՞ս բացատրել Նազարեանցի դատ ընդունելութիւնը Իտալիոյ մէջ. իր իսկական արժանիքնե՞րու չնորհիւ, թարգմանիչներու «միջնորդութեա՞մբ», թէ բարեկամական ցանցի գործունէու-թեամբ (29): Նազարեանց նոր բան կը բե-րէ՞ր իտալական բանաստեղծութեան: Վերջապէս, եթէ Նազարեանցի փառքը ամբողջութեամբ կեղծիք էր, ինչպէ՞ս բացատրել սպանական հրատարակչատան հետաքրքրութիւնը: Անաւանիկ փունջ մը հարցադրումներ, որոնց պատասխանները դեռ չունինք:

Շատ հետաքրքրական է հետեւեալ դի-տողութիւնը. «Իտալիայէն դուրս ալ ծա-նօթ է, քանի որ չարք մը քերթուածներ թարգմանուած են անդլերէնի, գերմանե-րէնի, ֆրանսերէնի եւ կատալոներէ-նի» (30): Նշենք, որ անդլերէն թարգմա-նութիւններու նորագոյն մատենագիտու-թիւն մը չի յիշեր Նազարեանցի որեւէ գործ (31): Ֆրանսերէնի պարագան յայտ-նի է (աւելցնենք 1928–ին հրատարակ-ուած Նաւարեանի ծաղկաքաղը), գերմա-ներէնը մեր հասողութենէն դուրս կը մը-նայ, իսկ կատալոներէնը պէտք է Պար-չելոնա տպուած ըլլայ (թերեւս նոյն Ա. Մասերասի կողմէ):

Զեղումնալից կարծիք մը եւս. «Նա-զարեանցը արեւելեան հոգիի բարդութիւ-նը առաւել ուժով ու հրապոյրով կը պար-զէ մեզի «Տիեզերական ողբերգութեան մեծ երգը»ի մէջ, ուր այդ հոգին մեզի կը ներկայանայ արեւմտեան հոգին նուա-ճելու տենչանքով, տակաւին քունի մէջ՝ ոգեկան արժէքներու բնաջնջման հետե-ւանքով, արժէքներ, որոնք աւելի քան երբեք այսօր տիրական են Արեւելքի մէջ: Այդ վիպերգին մէջ Նազարեանց վեր կը հանէ Արեւելքը, ոգեկան մաքրութիւնը ընդդէմ խորհրդաւոր տիեզերքի ողբեր-գական ապարարոյականութեան: Այդ եր-գը տիեզերական եղերայրութեան իւրատե-սակ Աւետարան կ'ուզէ դառնալ, ի մխի-թարութիւն ճակատագրականօրէն տիրը-ւած հաւաքական ոգիին. իրականին, քը-նարերգութեան արտասովոր ճիգ է, վե-րանորոգ ու վերկուած աշխարհի նոր ար-տայայտութեան: Եւ խաղաղ խղճի հոյա-կապ պայթումն է նաեւ, որ մեզ կը մղէ դէղեցիկի ու բայարճակի ըմբռնու-մին» (32): Շրջանի հոգեբանութիւնը կազմող ու մերթ ժամանակավրէպ դատո-ղութիւններով չաղախուած այս կարծի-քին կը յաջորդէ, իրրեւ եզրափակում, երկու էջնոց քաղուածք մը Նազարեանցին նուիրուած Մասերասի ուսումնասիրու-թենէն, որուն ճակատագիրը այլապէս ան-յայտ է (33):

Գալով թարգմանութեան, թէեւ ընա-դիրը չունինք համեմատութեան համար, սակայն կրնանք ըսել, թէ լեզուական ա-ռումով ճշդրիտ է, թէեւ տեղ-տեղ հնաոճ բառեր եւ արձակունակ չեշտեր կը ցըց-ւին: «Հայկական» եղրերը (Վան, Անա-հիտ, Նարեկացի, Սօսեաց անտառ, Ա-րարք) բացատրուած չեն:

Նազարեանց սպաներէնով դարձեալ կ'երեւի 1943–ին, երբ այլեւս լիովին քաչ-ուած էր հայ իրականութենէն: Մոնթէ-վիտէոյի մէջ կը հրատարակուի ուրուկու-էյցի գրադիտուհի Ռոսեֆինա Լերենա Ա-սեւեսո տէ Պլիքսէնի «Հայ բանաստեղծ-ներու ծաղկաքաղ» ժողովածուն, տեղւոյն Հայկական Ուսմանց Կեդրոնի հրատարա-կութեամբ (34): Նազարեանցին տրա-մադրուած է չորս էջ (229 – 233): Կարճ կենսագրականը կ'ըսէ. «Մորհրդանշա-պաշտ ուժեղ բանաստեղծ Հրանտ Նա-զարեանց ծնած է Կ. Պոլիս 1880–ին: Պայ-քարունակ ու ղգացական բանաստեղծ է: Գրած է երաժշտական, կենդանի ու ոգե-կոչական կերպով: Ըսուած է իր մասին. «Արեւելքցի եւ արեւմուտքցի բանաս-տեղծ, նորագոյն եւ դասական, կրքոտ ու կարօտալից»: Իր գործը, որ չատ տա-րածուած է, ըստ էութեան ներկայացու-մի կարիք չունի, քանի որ իր հռչակը մեծ է թէ՛ օտարութեան եւ թէ հայրենիքի մէջ, գրած է "Աչուած երազներ", "Վա-հագն", "Հայելին", "Տիեզերական ող-բերգութեան երգը" (sic) եւ այլ ժողո-վածուներ»:

Այս առիթով ալ չափազանցութիւնը ակներեւ է: Թէ՛ Մասերաս եւ թէ Պլիք-սէն, համոզումով թերեւս, իւրացուցած են իտալացի իրենց գրչեղբայրներուն տե-սակէտները՝ երբեմն սեփականացնելով, երբեմն պատճէնաւորելով: Նազարեանցին ուղղուած այս ներբողեանները հեղնական կը թուին, եթէ վերյիշենք որ «Հայրենիքի (իմա՛ Հայութեան) մէջ մեծ հռչակ» վա-յելող այս բանաստեղծը 1947–ին կը յայտ-նէր. «Ես մոռցած եմ հայերէն գրած-ներս: Կը պատկանիմ իտալական գրակա-նութեան» (35)...

Պլիքսէնի թարգմանութիւնը՝ բառացի հայացումով. –

«Իրիկունը ոսկեայ լիճ մըն է, արիւ-նով կարմիր: Ո՛վ տրտում քոյր, ո՛վ նա-հատակ քոյր, հոգիիս պէս որբ քոյր,

(Իրիկունը ոսկի լիճ է արիւնի),
Ո՛վ տրտում քոյր, ո՛վ լացուկ քոյր,
դրիկ քոյր...
(Ուր մահակիր գաճկի մը պէս իմ հոգիս)
Ո՛վ դժոխքիս եդեմատուէր քրմուհի,
(վերջալոյսին արիւնին մէջ
կը սուգուի)...

Պլիքսէնի թարգմանութիւնը՝ բառացի հայացումով. –

«Իրիկունը ոսկեայ լիճ մըն է, արիւ-նով կարմիր: Ո՛վ տրտում քոյր, ո՛վ նա-հատակ քոյր, հոգիիս պէս որբ քոյր,

●▶

«L'Atalante», un film de Jean Vigo
«Héliogabale», un livre d'Antonin Artaud

L'INIMAGINABLE

Je nomme violence une audace
au repos amoureuse des périls.
Jean Genet

L'Histoire remontant du côté masculin aux origines de Jean Vigo reçoit dans le flanc une large

BLESSURE

car Miguel Vigo, le père, l'anarchiste qui se fait appeler Almereyda, anagramme dérisoire de «la mierda», meurt à trente-trois ans, assassiné ; Eugène Vigo, le grand-père, meurt à vingt ans de tuberculose ; Aimée Salles, la grand-mère, devient folle et est internée ; Emily Clero, la mère, n'élève pas son fils.

Et la blessure mène à la

REVOLTE

car Jean Vigo se marie avec Elisabeth Lozinska, il fait une fille et quatre films, il meurt de tuberculose à vingt-neuf ans, sa femme meurt à trente-trois ans.

Au delà de la révolte.... leur fille Luce est orpheline à huit ans.

S'il règne autour de ce destin fatal un arrière-goût de tragédie, il y a toujours,

entre deux plans d'un film de Jean Vigo une violence inouïe : c'est dans les raccords que le mythe se déroule et y engouffre sa quête d'absolu.

Ici apparait l'ombre d'Héliogabale : monté sur le trône à quatorze ans, assassiné à dix-huit, empereur dépravé de la Rome pourrissante du Troisième Siècle, il a dédié, comme Artaud son livre, les quatre dernières années de sa vie à l'a-

par

François MESTOUDJIAN

narchie et à la guerre pour ce monde. Mais il s'est comporté comme le vrai prêtre d'un culte unitaire, comme la personnification d'un dieu unique qui est le soleil.

ET L'ANARCHIE, AU POINT OU
HELIOGABALE LA POUSSE,
C'EST DE LA POESIE REALISEE

écrit Artaud. Avec un trouble certain et la crainte de détruire son rythme, on peut retourner cette phrase pour trouver : et la poésie, au point où Vigo l'étire, c'est de l'anarchie appliquée.

Si maintenant on colle, côte à côte, une photographie de Artaud et une de Vigo, se chevauchant légèrement de manière oblique, on sent dans le regard de l'un la folie avortée de l'autre.

Et tandis que chez Artaud le vertige naît de la répétition, de l'infime différence qui nous touche chaque fois qu'il peint le chaos, lorsque le rythme des mots engendre un lyrisme que nie leur sens;

Chez Vigo, c'est l'épure qui frappe, l'ellipse comme gouffre qui nous retourne notre imagination inerte, et nous pousse dans le plan suivant.

Mais toujours l'âme des héros supporte une violence qu'elle n'avait pas désirée.

Jean le batelier et Juliette la villageoise qui partent, à peine mariés, sur la péniche, pour la traversée des apparences dans leur parcours initiatique vers la formation du couple ; Julietteira à la ville, séduite par un camelot ; le père Jules, vieillard enfant puisqu'il n'a pas de femme, la ramènera ; la question est éternelle.

Héliogabale, qui s'insurge pendant les quatre années de son règne contre l'anarchie polythéiste romaine et contre la monarchie romaine, mêle en lui les deux révoltes qui dirigent toute sa conduite, et qu'il dirige d'abord contre lui-même ; Héliogabale, né sur un berceau de sperme, mort sur un oreiller de sang, noir héros de notre monde, texte initiatique qui annonce, pour Le Clézio, à la fois le rite solaire des *Tarahumaras*, et le sacrifice de *Van Gogh le suicidé de la société*, puis la descente aux Enfers d'Artaud le Mômo.

Ce chiffre quatre, on le retrouve avec Vigo, puisqu'il réalise en quatre années, de 1930 à 1934, quatre films :

En 1930, *A propos de Nice*, documentaire manifeste qui, pour une rare fois dans l'histoire des avant-gardes, mêle esthétique et politique, la critique sociale dans le renouveau des formes ;

En 1931, *Jean Taris*, court-métrage alimentaire dont Vigo dit qu'il est très mauvais ;

En 1932, *Zéro de conduite*, moyen-métrage sur l'aliénation de l'enfance par la société bourgeoise, interdit par la censure;

En 1933-34, *l'Atalante*, que les distributeurs veulent dépouiller pendant que Vigo agonise, et appeler «Le Chaland qui passe».

Mais toujours l'âme des héros supporte une

VIOLENCE

qu'elle n'avait pas désirée. Des mouvements qui composent ces vies rapides et dévastatrices, chacun est simple, droit, net — mais dans la rencontre de ces traits en mouvement éclate alors l'orage, la foudre qui les tue ou nous tue.

Cependant, qu'est leur violence à côté de la nôtre qui est d'accepter la leur, de la vouloir pour nous, d'en discerner et d'en assumer les périls ?

Mais qu'est la nôtre, voulue et nécessaire, à côté de la violence qu'ils subissent comme une malédiction, montée d'un feu intérieur en même temps qu'une lumière extérieure qui les embrase et qui nous illumine ?

Ici, une photographie de Jean Genet qui écrivit ces phrases dans *Journal du voleur*.

Cette violence existe car les héros traversent des frontières : le couple entre la terre et l'eau ; Héliogabale dans le feu Ce qu'Artaud dit de l'image quelle doit produire un choc, une onde nerveuse qui fasse naître la pensée, est vrai de chaque plan de Vigo.

Artaud a fait du chaos des mots.
Vigo a mis l'inimaginable en images.

դանկի պէս տխուր : Դժոխքիս եղեմական քրմուհին ես : Ինծի պէս վերջալոյսի ափիւնին պէս կը սուզուիս» (38) (Նաւարեան հատատարմօրէն կը վերարտադրէ բնագիրը· տե՛ս Գր· Պըլտեանի յօդուածը) :

Նազարեանց զեռ պիտի երկարաձգէր հայ գրականութեան ներկայացուցչական դէմքի իր համբաւը, հիւրընկալուելով 1946–ի չուրջ Ֆերնանտօ Կոնզալէսի խմբագրութեամբ լոյս տեսած «Համաչխարհային գրականութեան հազար լաւագոյն բանաստեղծութիւնները» երկհատոր ժողովածուին մէջ, Մաորիս տպուած (39) : Շահպիզի, Իսահակեանի եւ Զարիֆեանի կողքին (Պլիքսէնի ժողովածուէն) տեղ տրուած է Նազարեանցի «Mater dolorosa» քերթուածին (Մաոերասի թարգմանութիւնը) :

Տակաւին, սպանական հեղինակաւոր «Սալվաթ» հանրագիտարանը (կը մէջբերենք 1954–ի վերհրատարակութենէն· Ա· տպագ·՝ 1943) կը գրէր այդ թուականներուն Նազարեանցի մասին· – «Հայ բանաստեղծ, ծնած 1880–ին : Շատ տարիներ տարագիր ապրած է Իտալիա, աշխատելով իր հայրենիքի վերականգնուելուն համար : Արդի մեծ քնարերգուներէն մէկն է, որ իր քերթուածներուն մէջ կ'ոգեկոչէ իր երկրի աւանդութիւններն ու յոյզերը : Իր բանաստեղծական շարքերն են «Ծաչուած երգիներ», «Վահագն», «Նապիատէ» եւ «Ողբերգութեան երգը» (sic)» (40) : Այս տեղեկութիւնները քաղուած են իտալական ազբիւրէ մը («Թրեքքանի» հանրագիտարա՞նը) ամենայն հաւանականութեամբ, որովհետեւ «Սալվաթ»ի մէջ յիշատակուած միւս հայ գրողները (Մխիթար, Ալիշան, Արսէն Բագրատունի, եւլն) իտալաբնակ են նաեւ :

Այնուհետեւ Նազարեանց «կ'անհետանայ», ինչպէս պիտի անհետանար հայ եւ իտալական գրականութիւններէն : Թարգմանութիւններու մեր փնտռտուքը (թէեւ ոչ–ամբողջական) արժանթինահայ մամուլին մէջ, մէկ արտատպումէն դուրս ուրիշ արդիւնք չտուաւ (41) :

«Ծոցին մէջ լայն մոռացումին» ննջող Նազարեանցի պարագան ուշագրաւ է իսկապէս : Ազմկալի մուտք հայ գրականութիւն, փառք, ջախջախիչ քննադատութիւն, լուսանցքայնացում, ապա՝ անհետացում : Փառաւոր մուտք իտալական գրականութիւն, գափնեպսակներ, ճանչնում արտատհմանի մէջ, ապա՝ չիջում, թէեւ աստիճանական : Թէեւ իր գործը յարութիւն առնելու նախադրեալներ չունի, սակայն կ'արժէ «յայտնաբերել» մարդը, նկարագիրը եւ արուեստագէտը, որոնցմէ կարելի է նոր բացատրութիւններ քաղել :

Վ· Մ·

Պուէնոս–Այրէս, Փետրուար 1990

ԾԱՆՕԹԱԳՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

(1) Այս յօդուածին նախնական տարբերակին համար, տե՛ս «Նորք» (Երեւան), 8, 1989, 132–137: Վերականգնած ենք լեզուա–ոճական հարազատութիւնը, կատարելով նաեւ բազմաթիւ ուղղումներ եւ յաւելումներ :

(2) K. Beledian, *La carrière poétique de H. Nazariantz*, «Յառաջ – Միտք եւ Արուեստ», Փետրուար 6, 1988 :

(3) Mara Filippozzi, *Cultura Armena in Italia, tra Ottocento e Novecento. La poesia di Hrand Nazariantz*, Padova, 1986.

(4) Մասամբ բացուած, շնորհիւ Արա Պալիօզեանի անգլերէն թարգմանութիւններուն կցուած յառաջաբաններուն ու ծանօթագրութիւններուն : Հետաքրքրական ըլլալու է հայրենի գրականագէտ Լեւոն Ներսիսեանի գեկուցումը՝ «Կոստան Զարեհանը եւ Ունամունոն» (տեղեկատուութիւնը՝ «Բանբեր Երեւանի Համալսարանի», 3, 1985, 316· աղաւաղումի մը հետեւանքով «Նորք»ի մեր յօդուածին մէջ երեւցած է իբրեւ տպագիր յօդուած) : Տե՛ս նաեւ «Յառաջ – Միտք եւ Արուեստ», փետրուար 4, 1990 :

(5) Կ'արժէ նշել, որ 1908–09–ին Եդ· Գոլանճեան իրմէ տասը բերքուած թարգմանած է Պոլսոյ «La Patrie» թերթին մէջ (հմմտ· Ա· Նազիկեան, Յ· Խաչատրեան, Ա· Յիցիճեան, *Հայ գրականութիւնը օտար լեզուներով*, Երեւան, 1971 (181–182) :

(6) Օշականի մասնագէտներուն թերեւս ի յայտնի է այն փաստը, որ իր գրական անունը ան կը պարտի Յովհաննէս Տէվէճեանի (Արմէն Սեւան) «կնճահայրութեան» (Արմէն Սեւան, Երգեր Բանտէն, Պուէնոս Այրէս, 1959, 227) :

(7) Ի դէպ, 1929 Մարտ 11–ին Վենետիկէն Զարեան կը գրէ Զօպանեանին· «Դուք ինձանից նաեւ ուզած էիք տեղեկութիւններ «Խորհուրդներ»ի մասին, թերթերի կարծիքը եւայլն· ես միշտ խուսափած եմ այդ կարծիքները հայերէն թարգմանել տալու, շուրջս աւելորդ ռէվլամ չանելու համար եւ Հ· Նազարեանցի ծիծաղելի դրութեան մէջ չընկնելու համար» (Եղիշէ Զարեճց Գրականութեան եւ Արուեստի Թանգարան, Ա· Զօպանեանի Ֆոնտ, Ա· բաժին, թիւ 2142) :

(8) Յակոբ Օշական, *Համապատկեր արեւմտահայ գրականութեան*, Ա· հատոր, Երուսաղէմ, 1945, 23 :

(9) Իր վիպական արտադրութեան մէջ նկատուած շրջանակաձեւ ըմբռնումը կարծես կը կրկնէ Օշական իր (պայմանական ընտրէն) ոչ–վիպական գործին մէջ : Տե՛ս, օրինակ, «*Արեւելահայ բանաստիրութիւնը եւ Էմմիածին*», Անթիլիաս, 1948 :

(10) Յակոբ Օշական, *Համապատկեր արեւմտահայ գրականութեան*, Թ· հատոր, Անթիլիաս, 1980, 10 :

(11) Պարոյր Սեւակ, *Երկերի ժողովածու*, հատոր 5, Երեւան, 1974, 313 :

(12) *Համապատկեր*, Թ· հատոր, 195 :

(13) *Համապատկեր*, Թ· հատոր, 13 :

(14) *Համապատկեր*, Թ· հատոր, 191 :

(15) *Համապատկեր*, Թ· հատոր, 196 :

(16) Գեղամ Ֆէնէրպեան, *Սիւնքահայ բանաստեղծութեան հաւաքածոյ մը*, «Յառաջ – 60», Փարիզ, 1986, 325 :

(17) Թուականը նշդած ենք մեր միջոցներով, մատենաշարի այլ հատորներու զննումով : Անճիշդ է 1923 թուագրումը (Նազիկեան, Խաչատրեան, Յիցիճեան, *նչ· աչխ·*, 182), որ սխալմամբ ընկալած է անուանաթերթի հռոմէական թուանշաններով 23–ը (մատենաշարի թիւ) իբրեւ հրատարակութեան թուական :

(18) Nazariantz, trad. Alfonso Maseras, Barcelona, [s.a.], 63 p. (Las mejores poesias (liricas) de los mejores poetas. XXIII).

(19) Avedis Ysahaguian, *Abu Lala Mahari*, trad. del armenio por H. S. Agayan, Buenos Aires, 1929, 96 p.

(20) Nazariantz, *op. cit.*, 10-11.

(21) *Idem*, 8-9.

(22) *Idem*, 5.

(23) Կարօ Գէորգեան, *Ամէնուն տարեգիրքը*, ԺԱ· տարի, Պէյրութ, 1963, 763 :

(24) H. Torossian, *Historia de la literatura armenia*, trad. Jorge Sarafian, Buenos Aires, 1959, 309.

(25) Nazariantz, *op. cit.*, 6.

(26) *Idem*, 7..

(27) Դանիէլ Վարուժան, *Երկերի լիակատար ժողովածու*, հ· 3, Երեւան, 1987, 488 :

(28) Nazariantz, *op. cit.*, 7-9.

(29) Մօտաւորապէս այս եղած է Արմէն Լիւլէճի (Շ· Շահնուր) պարագան (Գր· Շահինեան, *Կենսագրութիւն եւ մատենադիտութիւն Շահան Շահնուրի*, Անթիլիաս, 1981, 128) :

(30) Nazariantz, *op. cit.*, 8.

(31) Geoffrey Goshgarian.

(32) Nazariantz, *op. cit.*, 10.

(33) *Idem*, 11-12.

(34) Josefina Lerena Acevedo de Blixen, *Antologia de poetas armenios*, Montevideo, 1943.

(35) Անդրանիկ Ծառուկեան, *Հայ գրականութեան նահապետը*, «Նոր Կեանք» (Լոս Անճելըս), Ապրիլ 11, 1985 :

(36) Nazarianz, *op. cit.*, 40; Blixen, *op. cit.*, 231.

(37) Blixen, *op. cit.*, 15: Նոյն տեղը, Պլիխէն կը յայտնէ, թէ ներկայացուած կտորներէն ոմանք սպաներէն չափածոյ թարգմանութիւններու արձակ փոխադրութիւններ են· կը մղուինք ենթադրելու, որ ան օգտագործած է Մասերասի թարգմանութիւնը (որուն ծանօթ է, իր իսկ խոստովանութեամբ) :

(38) Առանց որեւէ բացատրութեան, Պլիխէն թարգմանած է ամբողջ գիրքը արձակով :

(39) Fernando Gonzalez, *Las mil mejores poesias de la literatura universal*, t. II, Madrid, [s.f.]: Թուականը նշդած ենք Փոլ Վալերիի մահուան թուականին (1945) հիման վրայ, նկատի առնելով որ նոյն տարին մահացած Ատա Նեկրին չէ յիշուած մահուան թուականով :

(40) Diccionario Enciclopedico Salvat, t. IX, Barcelona, 1954, 779..

(41) «Կաճառ» (Պուէնոս Այրէս), Յունուար–Դեկտեմբեր 1956, 49–51 :

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» — 83, Rue d'Hauteville - 75010 Paris Commission Paritaire: N° 55935

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՄԱՅԻՍ 8
MARDI
8 MAI
1990

LE NUMERO : 4,00 F

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48 00 06 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 800 Ֆ· — Վեցամսեայ : 410 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·100 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

65ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.270 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 65e ANNEE — No 17.270

ՕՐՈՒԱՆ ԳԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՊԱԼԹԵԱՆ ԵՐԿՈՒ հանրապետութիւններն՝ Լիթուանիայէ (Մարտ 11) եւ Էսթոնիայէ (Մարտ 30) ետք Լատվիա եւս Մայիս 4–ին, պրեթէ միաձայնութեամբ քուէարկեց ի նպաստ անկախութեան: Յայտնի է որ Լիթուանիոյ կարուկ չրջադարձը ու անոր հետեւած չրջափակումը ահեղ խոհեմ զործելակերպի մը մղած է Լատվիան· անկախութիւնը պիտի յաջորդէ անցքի չրջանի մը, որուն ընթացքին Լատվիացի ղեկավարները կը յուսային բանակցութիւններ վարել Մոսկուայի հետ: Սակայն Կորբաչովի անմիջական հակազդեցութիւնը մեծ հաւանականութիւն չէ ձգած բանակցութիւններու· ան անկախութեան որոշումին յաջորդ օրն իսկ «հակասահմանադրական» որակած է զայն, չըբաւախափակումի ապառնալիք ալ ներկայացնելով: Լատվիոյ Մերձրդարանին նախադահը յայտնած է թէ նոր Սահմնադրութիւնը պիտի ընդունուի հանրաքուէէ մը ետք: Ակնպէս կը թուի որ անկախութեան տոլովքը դիւրին պիտի չըլլայ այս երկրին համար, քանի որ բնակչութեան 48%-ը ռուսերէն կը բաղկանայ: Պատն ալ դէպի Մեքսիկա ճամբորդութեան ընթացքին անդրադարձած է Մերձրդային Միութեան հետ խզումի այս նոր ձեռնարկին ու զօրակցութիւն յայտնած Կորբաչովի: Անոր է թէ կը հաւկնայ ու կ'արդարացնէ Լատվիոյ անկախութեան փափաքը, սակայն պէտք չէ վտանգել Կորբաչովի ձեռնարկած բարենորոգումները:

ՆԱԽԱՐԱՐԱՊԵՏ Մ· ՌՈՔԱՐ «Քրիստոնեայ բանուոր երիտասարդութեան» կիրակի հաւաքին փակումի խօսք արտասանած է, չեչտելով թէ թոյլ պիտի չտայ որ ժողովուրդներու միջեւ ատելութեան զգացումներ տեղ գրաւեն· ատելը չուցած է թէ այս նպատակին իրագործուելու համար զիտակից է որ կրնայ վտանգել երիտասարդութեան:

ՊՈՒՔՐԼԷՇԻ համալսարանին հրապարակին վրայ կատարուած 15 օրուան բողքի ցոյցերէն ետք, Նախագահ Իլիէչքու յանձն առած է երկխօսութիւն ունենալ բողոքարկուներուն հետ: Ինչպէս ծանօթ է, այս վերջինները մեծ տարբերութիւն մը չեն տեսներ տապալած մենաւէրին ու իր մէջեւ, պահանջելով որ Իլիէչքու հրաժարի ու երկիրը թեւակոխէ ժողովրդավարացումի իսկական չրջան մը:

ԳՈՒԹԼՈՒ ԵՒ ՍԱՐԿԸՆ ազատ արձակուեցան, Մայիս 4–ին, Անգարայի դատարանին որոշումով: Համայնավար երկու թուրք պարագլուխները ձերբակալուած էին երկուուկէս տարի առաջ, երբ իրենց ոտքը Թրքական հողին վրայ կը դնէին: Դատական հետապնդումը, սակայն կը շարունակուի: Ժորժ Մառչէ հետապրով մը իր ուրախութիւնը յայտնեց իր կատակիցներուն, չեչտելով՝ «յաղթեցինք»: Երկու ղեկավարները «Հիւմանիթէ»ին տրուած հարցազրոյցի մը ընթացքին յայտնած են թէ պիտի չարունակեն իրենց պայքարը, մինչեւ որ յաջողին օրինականացնել Թուրքիոյ համայնավար կուսակցութիւնը:

ՀՐԵԱՆԵՐՈՒ համաչխարհային ժողովը Մայիս 6 – 8 տեղի կ'ունենայ Պեռլինի մէջ: Վայրի այս ընտրութիւնը նշանակալից կը նկատուի: Համագումարը անշուշտ կ'ոգեկոչէ վեց միլիոն զոհերը, սակայն նաեւ հաշտութեան քայլ մը կը նշէ «նոր» Գերմանիոյ հետ: Մինչ այս, Թաւեթպազիր Պրեխթի վերիմը որ կը զբաղնուի Արեւելեան Պեռլինի մէջ, թիրախ հանդիսացած է ցեղապաշտ արարքի մը· վիրմաքարին վրայ Շարաթ առաւօտ տեսնուած է «խոզ հրեայ» արձանագրութիւնը:

ՆԱԽԱԳԱՀ ՄԻԹԵՐԱՆ, Մայիս 25–ին, հանդիպում մը պիտի ունենայ Մոսկուայի մէջ Կորբաչովի հետ: Նախորդ տեսակցութիւնը տեղի ունեցած էր Կիեւ, 1989, Դեկ· 6–ին:

ԳԱՐԱՄԱՆԼԻՍ, 83 տարեկան, Ցունաստանի Հանրապետութեան նախագահ ընտրուեցաւ, քուէարկութեան բ· չրջանը (Շար·ը Դ· էջ)

ՄԱՅԻՍ 8–Ի Չինադադարի տօնին առթիւ, «Ցառաջ» լոյս չի տեսներ (Զորեքշաբթի, Մայիս 9-ի թիւ)· Մեր յաջորդ թիւը՝ Հինգշաբթի, Մայիս 10:

ՕԾՈՒՄ

ՊՐԻՒՍԷԼԻ Ս. ՄԱՐԻԱՄ-ՄԱԳԴԱԼԻՆԱՑԻ ՀԱՅՑ. ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ ՁԵՌԱՄԲ՝ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ ԵՒ ՄԵԾԻ ՏԱՆՆ ԿԻԼԻԿԻՈՅ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍՆԵՐՈՒՆ

ՎԱԶԳԷՆ Ա.– «ՎԵՐՋՆԱԿԱՆԱՊԷՍ ՆՈՐ ՅԱՐԱԲԵՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՍԿՍԱՆ ՄԵՐ ՁՈՑԳ ԱԹՈՌՆԵՐՈՒՆ ՄԻՋԵԻ»

Պելժիոյ հայ զաղութին համար, անկասկած պատմական օր մըն էր 1990, Մայիս 6–ը, երբ կ'իրականանար տասնեակ տարիներու երազ մը, զոր չտեսան համայնքին հիները· անոնք, որոնք կոտրածներու վաղորդայնին կայք հաստատած էին այս երկրին մէջ: Սակաւաթիւ հիներու կողքին, կային, անշուշտ զաւակները, յաջորդող սերունդներ: Եւ նոր եկածներ, ինչպէս նաեւ արեւմտեան Եւրոպայի մերձաւոր երկիրներու – Ֆրանսա, Հոլանտա, Իտալիա, Զուիցերիա, եւայլն, եւայլն, հայ զաղութներու ներկայացուցիչներ: Նորակառոյց եկեղեցին, ճարտարապետական յաջող կառոյց մըն է, իր պարզութեան մէջ իսկ տպաւորիչ, լուսաւոր, ուր հաւաքուած էին չուրջ 200 հոգի, մինչ դուրսն ալ բազմահարիւր ուրիշներ (ընդհանուր ձեւով մօտ՝ 1000 հոգի) արարողութեան կրցան հետեւիլ չնորհիւ բարձրախօսներու: Կատարեալ ու կանոնաւոր գործադրութեան մը համար, Պելժիոյ հայ զաղութի պատասխանատուները չանք չէին խնայած եւ որովհետեւ կարելի չէ բոլորին անուններն տալ, բաւական զոնէ որ փղոքոֆոլի բծախնդիր կարգադրութիւնները կը պարտինք Պր· Լուսար Էմիրզեանի, որ պարտն ու պատուար չաճը անօրինած էր սկիզբին իսկ, այսինքն նախ Ամենայն Հայոց Վազգէն Ա· Կաթողիկոսի, ապա՝ Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Գարեգին Բ· Կաթողիկոսներու ժամանումէն սկսեալ:

Ժամը 10·25, պատկառելի թափօրով մուտք կը գործէին զոյգ հայրապետները, չրջապատուած հոգեւորականներով, որոնց կարգին յիշենք· – Ներսէհ Ծ· Վրդ· Բապուճեան, Ցակոբ Եպիսկոպոս Վարդանեան, Նորվան Եպիսկոպոս Զաքարեան, Սարգիս Քհնյ· Սարգիսեան (Միլանօ), Ժիրայր Վրդ· Թաչճեան, Միւռեն Վրդ· Գըվըքեան, Դաւիթ Եպիսկոպոս Սահակեան, Արտաշես Եպիսկոպոս (Էջմիածին) եւայլն, եւայլն: Հայ Կաթողիկէ Եկեղեցին կը ներկայացնէին Գրիգոր Եպիսկոպոս Կապրոյեան եւ Մանուէլ Վրդ· Պաթմաճեան, Հայ Աւետարանական Եկեղեցին՝ վերապատուելի Ռ· Լեւոնեան: Պատուոյ հիւրերու կարգին էին՝ պապական նուիրակ՝ Գերպ· Մորէթթի, Գերպ· Լիւք տը Հովը (յանուն Պելժիոյ կարդինալ – արքեպիսկոպոսին), Հայր Քուամէյքըր (անգլիքան եկեղեցի), պատուելի Փաթրիսիա Ֆորսըվիլ, պատուելի Էսփինն (Պելժիոյ Աւետարանական Եկեղեցւոյ ատենապետ), Գեր· Ճոն Լէուիս (Պրիւսէլի անգլիքան եկեղեցի), Գերպ· Փանթէլէյմոն (յոյն օրթոտոքս մետրոպոլիտ), արքաներ եւ աշխարհականներու կարգին՝ զօրավար Պեհրին (Պատուէն Թագաւորի ներկայացուցիչ), խորհրդային դեսպան՝ Ցելիքս Բոգտանօֆ, Իքսէլի քաղաքապետ՝ Ալ· Տէմիւրթէր, եւրոպական Մերձրդարանի կողմէ Էրնէսթ Կլին, Ժ· տը Լէնթաէքեր (Արդարութեան եւ Կրօնից նախարարութեան կողմէ), Տիկին Ժաք Վանտըմէօլպրիւք, եւայլն, եւայլն:

Պատարագը մատոյց Կաթողիկոսական պատուիրակ՝ Գիւտ Արք·, երգեցողութիւնը կ'ապահովէր Փարիզի Ս· Ցովհաննէս – Մկրտիչ Եկեղեցւոյ երգչախումբը ղեկավարութեամբ՝ Կոմիտաս Գէորգեանի:

Տպաւորիչ էր, անշուշտ, մեր զոյգ Կաթողիկոսներու ներկայութիւնը Մորանին վրայ եւ սխալած չենք ըլլար, կը խորհինք, յայտնելով թէ առաջին անգամն է որ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը եւ Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսը կողք կողքի Օծումը կը կատարէին նորակառոյց եկեղեցւոյ մը, որ պիտի մկրտուէր զլխաւոր բարեբարին՝ Պր· Ռաչիկոֆի ողբացեալ կնոջ անունով՝ Մարիամ Մագդալինացի: Վազգէն Կաթողիկոսը կ'օծէր խորանը, Գարեգին Բ·՝ մկրտարանը, բայց ամբողջ օծման արարողութիւնը միասնաբար կը կատարուէր, մինչ Գիւտ Արք·, առանձին առանձին կ'օծէր հիւսիսային, արեւմտեան, հարաւային, արեւելեան սիւները:

Արարողութեան աւարտին, Վազգէն Ա· կրկին Խոսքն կը բարձրանար եւ կը յայտնէր թէ թռչնագիր զեղեցիկ դիրերով պատրաստուած Ֆրանսերէն կոնդակ մը, ուղղուած Պելժիոյ արքային պիտի յանձնուէր իր ներկայացուցիչին, անոր ընթերցումէն ետք: Ընթերցում, որ ողջունուեցաւ բուռն ծափահարութիւններով:

Ապա, Վազգէն Ա·, իր խօսքն ուղղեց հաւաքուած բազմութեան, նախ իր միխթարութիւնն ու չնորհակալութիւնը յայտնելով զոյգ եկեղեցիներու եւ պետական ու քաղաքային ներկայացուցիչներուն:

Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը յիշեց որ Մարտ 31–ին կ'օրհնէր, Երեւանի մէջ, հողը ուր պիտի բարձրանայ, յաջորդ տարիներուն, Մայր տաճարը նուիրուած Հայաստանի քրիստոնէացման 1700–ամեակին: Ան իր խօսքը սկսած էր եւ այսօր ալ նոյն ձեւով կը սկսէր, չարականի տառերով· – «Եկէք միասին չինենք լոյսի խորանը, քանզի, հայ ժողովուրդի հոգին զրաւած է Քրիստոսի Աւետարանին լոյսով: Հայաստանը, որ այն տանն պատմական Հայաստանն էր եւ ոչ այսօրուան փոքրիկ հողամասը, քրիստոնէացամբ Հայ ժողովուրդին համար եղաւ խաչ – պէս՝ «Եղիցի լոյս»ը, քանի որ այդ լոյսին չնորհիւ է որ ե· դարուն ունեցանք մեր այբուբենը, Աստուածաչունչը հայերէնի թարգմանուեցաւ եւ հայ մշակոյթը ծնունդ առաւ իր բոլոր երեսներով՝ ճարտարապետութիւն, քանդակագործութիւն, նկարչութիւն, մանրանկարչութիւն եւ կերտուեցաւ ժողովուրդին բարոյական եւ ոգեկան նկարագիրը:

Ե· դարը, նշանակալից եղաւ նաեւ անով մեր պատմութեան մէջ, որ Հայերը, առաջիններն եղան որ 451–ին, պայքար տարին Վարդանանց հակատամարտով, յանուն Քրիստոսի եւ Հայրենիքի: Ցատկանշական է որ ճիշդ նոյն տարին, եւ նոյն գարնան, արեւմուտքի մէջ, ոչ չատ հեռու Պելժիայէն, Շալոն – Սիւր – Մառնի եւ Թրուայի դաշտերուն մէջ, հռովմէացի զօրավար, Այէտիոս կը չախչախէր Ադիզայի բանակները, յանուն Քրիստոսի: Եթէ չյաղթէր, հաւանաբար տարբեր պիտի ըլլար Եւրոպայի դիմագիծը: Այս երկու պատերազմները այժմէական թելադրանք մը ունին այսօր՝ եկեղեցիները թէեւ տարբեր անուններու տակ են, բայց հարկ է անդրադառնալ որ էքիւմէնիէ ոգիով, քրիստոնէութիւնը մէկ սիրտ, մէկ հոգի է եւ Հայաստանի ժողովուրդը կը խորհի որ համաքրիստոնէութեան ամրապնդումով, ինք ալ կը գտնէ իր արդարութեան եւ ապրուելու իրաւունքը»:

Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը կրկին չեշտեց հոգեւոր հակասութիւնը յայտնելով զոյգ եկեղեցիներուն

«ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ»

ՈՒ

ԵՐԿՈՒ ԿԱԹԻԼ ՀՐԱՊԱՐԱԿԱՅՆՈՒԹԻՒՆ

«Գիտութիւն» Հայկական Բարեգործական Միութեան պաշտօնաթերթը ութ մեծադիր էջերով, լոյս կը տեսնէ ամբողջովին դասական ուղղագրութեամբ: Առաջին էջի ճակատին խոշոր տառերով «Քրիստոս յարեաւ ի մեռելոց» մը հայատառերեն սովորական մամուլէն անմիջապէս կը զանազանէ «Լուսաւորիչ»ը: Միշտ առաջին էջին վրայ տեղ գրաւած է «Տէր կեցո՛ դու զՀայս» ազգային օրհներգութիւնը:

Ճակատային էջերուն մէջ կը բացատրուի Ջաւախկին լմնատը, կրօնական պարտաւորութիւնները եւայլն: Տեղ տրուած է նաեւ Ս. Ջաւախի չարականին:

Հետաքրքրական հարցազրոյց մըն է քաղաքական նախկին բանտարկեալ Ազատ Արշակեանի հետ կատարուածը. ան 1965 Ապրիլ 24-ի ցոյցերէն ետք Պարոյր Հայրիկեանի հետ անզամներէն եղած է Ազգային Միացեալ Կուսակցութեան, «անկախութիւն ձեռք ձգելու համար բանակի սկզբունքով կազմակերպութիւն ստեղծելու նպատակով»:

1974-ին առաջին անգամ մը կը ձերբակալուի, եօթը տարի բանտարկութեան կը դատապարտուի: 1981-ին կրկին կը ձերբակալուի: Ազատ Արշակեան դատեւով Հայաստանի ներկայ քաղաքական կեանքը, կ'ըսէ. – «բազմաթիւ կոչուածներ որ պիտի լինէին այս շարժման մէջ, մի կողմ են ձգուած: Խօսքս մտաւորականութեան մասին է: Մեր մտաւորականութիւնը կտրուած է ժողովրդից: ... Մեզ մօտ ընդհանրապէս որեւէ գծի վրայ չեն նրաւիք: ... Քաղաքական մտաւորականութիւն չունենիք»:

«Գիտութիւն» կազմակերպութեան գործունէութեան նուիրուած երկու էջերու կը յաջորդէ Հայաստանի Հանրապետութեան Մորհրդարանի անդամ, Դաշնակցական Կուսակցութեան գաղափարախօս՝ Վահան Նաւասարդեանին էջ մը որ խորագրուած է՝ «Մեր քաղաքական տեսողութեան կէտը», առնուած՝ 1924-ին Գահիրէ հրատարակուած «Դաշնակցութեան անելիքը» գործէն: «Լուսաւորիչ»ի խմբագրութեան ընտրած հատուածը կը խօսի անկախութեան պայքարին մասին, «որ բաժին է ընկել բացառաբար Հ. Յ. Դաշնակցութեան» քանի որ «գրեթէ բոլոր քաղաքական խմբակցութիւնները խմբուել են անկախութեան հակառակ ճակատի վրայ, իսկ անկախութեան ճակատը գոնել միայն Հ. Յ. Դաշնակցութեան»:

Այս բոլորէն ետք, երկու ոչ այնքան ուշագրաւ անկիւնի մէջ, հրապարակայնութեան փառաւոր արտայայտութիւններ ամփոփուած են, առաջինը կը կրէ «Բարոնակ Կապուտիկեան եւ Սիլվա Կապուտիկեան» խորագիրը. կը մեկնի բանաստեղծուհին հետաքրքիր մէկ էլոյթէն: Ան յայտարարած է որ՝ «հայերը՝ Բարոնակ Կապուտիկեանը, հայ ժողովրդին կտակել է միշտ լինել Ռուսաստանի հետ, միայն Ռուսաստանին վստահել»: Իսկ «Լուսաւորիչ» այս արտայայտութեան կը հակադրէ անոր ընկերոջ, Վանի դէպքերուն գործօն մասնակից՝ Խորէն Թիւթիւնճեանի հետեւեալ տողերը. – «Բարոնակ ոչ մէկ վստահութիւն ունէր արեւմտեան Պետութիւններու եւ ոչ ալ Ռուսաստանի միջամտութեան վրայ, արգիլելու հայ կոտորածներն ու հալածանքը: ... Ցարական միապետութեան համար բարեփոխումներու հարցը սոսկական գէնք մըն է, միջամտութեան՝ գրաւելու համար Հայկական բարձրաւանդակը, որպիսի նպատակի պատրուակ պիտի ծառայեն իր իսկ դրդումով, բրտական խոշտանգումներ եւ կոտորածներ: ... Պէտք չէ խարուիլ ռուս պետական գործիչներու հայասիրական ելոյթներէն»: Այսպէս, «Լուսաւորիչ» ի դերեւ հանելէ ետք Ս. Կապուտիկեանի քաղաքական ուղեգիծին վրայ հօրը նեցուկին ապաւինելու ջանքը, թիւը կը փակէ այլ մերկացումով մը. վերջին էջին վրայ անկիւն մը յատկացուած է պատմաբան Գալուստ Գալոյեանի դրիչի արտադրութենէն երկու պատմական պատառիկի. անոնք, հազար ճառախօսութենէ, յօդուածէ աւելի լաւ ու աւելի կարուկ կերպով կը մատնեն ժամանակին յարմարելու մարդ արարածին մեծ ճկունութիւնը. այս բոլորին մէջ թէեւ բաւական խոտոր ներկայութիւն մըն է «պատմաբան» կոչումը, սակայն ոչինչ. եթէ ամէն բան առնին իր տեղը գրաւած ըլլար ինչի՞ պիտի ծառայէր հրապարակայնութիւնը:

Ուրեմն, «Լուսաւորիչ» երկու սիւնակներու մէջ քով – քովի հրատարակած է Գալուստ Գալոյեանի Հայաստանի հանրապետութեան մասին դրածներէն երկու պարբերութիւն, զաւկին իրեն վերագրած վկայութիւնը հերքող հօր օրինակէն եւ ինքնահերքումի օրինակ մըն ալ տալով: 1960-ին Գ. Գալոյեան հետեւեալը դրած է Հայաստանի հանրապետութեան մասին. «Սէյմի ցրումից յետոյ Հայաստանի դաշնակացական տխրահռչակ «անկախ» կառավարութեան ստեղծումը նոր, աւնասելի չարիքներ բերեց հայ ժողովրդին: Բուրժուա — նացիոնալիստական դաշնակցութիւն — պարտիան իր ամբողջ բաղաբականութեամբ ծառայում էր իմպերիալիզմի շահերին, խաղաթղթի վրայ դնելով հայ ժողովրդի քախտը: ... Հայաստանում իշխանութիւնը զաւթեցին հայ ժողովրդի ոխերիմ թշնամիները՝ դաշնակները: ... Դաշնակների անփառունակ տիրապետութեան կարնատեւ ժամանակաշրջանում հայ ժողովուրդն ապրեց իր հազարամեայ պատմութեան ամենամոայլ օրերը»: («*Մայիսեան հերոսական ապստամբութիւնը*»):

Նոյն պատմաբանը 1990-ին ալ կը զբաղի նոյն նիւթին մասին. «Օսմանեան զաւթիչների դէմ ժողովրդի տարած յաղթանակը հնարաւորութիւն տուեց իրականացրնելու 1918 թուականի Մայիս 28-ի պատմական ակտը: 600 տարուայ ստրկութիւնից յետոյ հայ ժողովուրդը կարողացաւ Արեւելեան Հայաստանի փոքրիկ հոդակտորում վերականգնել իր ազգային պետականութիւնը» («*Հայոց գօրավարը*»),

Երեւանեան փողոցներու անուանացանկով մը փակուած է «Լուսաւորիչ»ի Ապրիլի թիւը. հետեւեալները մէկ քանի նըշոյլներ են միայն 96 անուններու այդ ցանկէն. Ֆուրմանովի, Զայկինայի, Նարիմանովի, Ազիզբեկովի, Թափաբաշի, Լիբկնեխտի, Զկալովի, Գայդարի, Ծուլուկիձէի, Ջափարիձէի, Ծերեթելու, Միչուրինի, Ժմեւինիցկու...: Ու ցանկը որ ցոյց կուտայ թէ «ինչեան ողորմելի, բծնող, ստորաբարշ, օտարամոլ ու տգէտ են եղել եւ են Հայաստանի մայրաքաղաքի փողոցներն անուանակոչողները» կ'աւարտի բացազանչութեամբ մը. «վա՛յ մեզ...»:

«Լուսաւորիչ»ը որ կը հրատարակուի Ռաֆայէլ Իշխանեանի խմբագրութեամբ, հակառակ քիչ մը չեչտուած իր կրօնաբոյր հանգամանքին, առանձին կրնայ լըման օրինակ ծառայել Հայաստանի հրապարակայնութեան օրերու ազատ մամուլին:

ԱՐՓԻ ԹՈՒՐՈՅԵԱՆ

ՊԵԼԺԻԱՆ ԵՒ ՀԱՅԵՐԸ

Սրբախօսական պատումները կը յիշեն Ս. Սէրվէ անուանով. եպիսկոպոս մը որ այցելած է Պելժիա, Թոնկր քաղաքը, Դ. դարուն. ան յետոյ անցած է Հոլանտա ու հոն վախճանած:

ԺԱ. դարուն ուրիշ հայ կրօնաւոր մը, Անթիոքի եպիսկոպոսը՝ Մակար որ եւրոպական զանազան քաղաքներու մէջ Աւետարանի քարոզչութիւն ըրած էր, 1011 թուականին Կանտ քաղաքը կը հասնի ու կը հաստատուի Ս. Պաւոնի աբբայարանին մէջ: Ցաջորդ տարին ժանտախտի համաճարակ մը աւեր կը գործէ. Մակար մեծ նուիրումով հիւանդներ կը խնամէ ու կանխատեսում մըն ալ կը կատարէ. համաճարակը պիտի վերջ գտնէ երբ ինք ևս գոհուի: Կը վարակուի, կը մահանայ ու անմիջապէս տեղի կ'ունենայ նախատեսուած հրաշքը. համաճարակը կը դադրի: Հոմ գինքը կը սրբացնէ 1067 թուականին. եկեղեցական օրացոյցը անոր ոգեկոչումը կը նշէ Ապրիլ 10-ին. աճիւնները արծաթէ սրբատուփի մը մէջ ամփոփուած կը գտնուին Ս. Պաւոնի դամբարանը:

Այդ շրջանին ընդլուսած էր հայկական թագաւորութիւնը որ Ախայէն հասած սելջուքեան Թուրքերու արշաւանքին ենթարկուած էր, ու Հայերը կեդրոնացած են Կիլիկիա, Փոքր Ասիոյ հարաւակողմը. իրենց հոն ժամանումը կը զուգադիպի խաչակիրներու առաջին արշաւանքին: Պելժ հեծելազօրքին ամէնէն ապահով ու վստահելի զաշնակիցը կը դառնան Հայերը, յատկապէս Կոտֆրուա տը Պուիյոնի եւ Պօտուէնի որոնք Երուսաղէմի առաջին թագաւորները կ'ըլլան: Նոյնիսկ այս վերջինը կ'ամուսնանայ հայ իշխանուհիի մը հետ: Երկու թագաւորներուն գամբարանները Երուսաղէմի դերեզմանատան հայկական բաժնին մէջ կը գտնուին մինչեւ դար մը առաջ, երբ կրօնական համայնքներու միջեւ ծագած վէճերու պատճառով Յոյները զանոնք քանդեցին:

Այդ ժամանակէն ի վեր, հետզհետէ սերտացած են Հայերու եւ Պելժերու կապերը: Խաչակիրներու շնորհիւ հիմնուած Փոքր Հայքի Կիլիկիոյ թագաւորութենէն դատ որ մինչեւ 1375 թուականը կը շարունակուի, ընդհանրապէս առեւտրականները կուգան Պրիւժ քաղաքը որ պատմաբաններու կողմէ ոսկիի փեթակ կ'անուանուի: Կիլիկիոյ վերջին թագաւորը Լեւոն Զ. Լուսինեան անձամբ կ'այցելէ Պելժիա: Անոր աճիւնը Ֆրանսայի թագաւորներու կողքին, կը գտնուի Սէն – Տընիի Մայր տաճարին մէջ:

Հայ գործատէրեր 1340-ին կը սկսին հաստիլ Պրիւժ ուր 1358 – 1360 թուականներուն իրենց միութիւնը կը հիմնեն: Առեւտրական ապրանքներ (բամպակեղէն, համեմներ, բուրմունքներ եւայլն) կը փոխանակեն եւրոպական արտադրութեան հետ. իսկ Ժէ. դարուն երբ Պրիւժ իր կարեւորութիւնը կը կորնցնէ որպէս նաւահանգիստ, Հայերը կը հետեւանան հոնկէ:

Պէտք է հասնիլ ԺԸ. դարուն, Պելժիոյ մէջ Հայու անունի մը հանդիպելու համար: Ան պարսկահայ Թովմաս Աբգ. Նուրիճանեանն է որ Ամստերտամէն 1708-ին Անվերս կը հասնի յառաջացած տարիքին ու հիւանդ: Իր հոգատարութիւնը կը ստանձնէ Նոթր – Տամ Մայր տաճարին եպիսկոպոսապետարանը. քանի մը չաթի ետք կը վախճանի ու կը թաղուի նոյն տաճարին խորանին տակ; կ'ըսուի թէ, ԺԷ. դարուն Պրիւսէլի մէջ հիմնուած Պոլանտիոթ ընկերութիւնը որուն նպատակն է սրբախօսական աւանդաւէպերու քննական ուսումնասիրութիւնը, դիմած է նոյն Թովմաս Արքեպիսկոպոսի վկայութեան: Արդէն, հայկական եկեղեցիին պատմութիւնը այդ շրջանէն Ցիսուսեան հայրերու ուսումնասիրութիւններու մարզերէն մէկը կը դառնայ:

Միւս կողմէն, պելժ արեւելագէտները, յատկապէս ԺԹ. դարէն սկսեալ, հետզհետէ աւելի կը հետաքրքրուին հայերէնով ու հայ դրականութեամբ: Լուվէնի Կաթողիկէ համալսարանը, ապա Պրիւսէլի ազատ համալսարանը հայագիտական ամպիոններ կը հաստատեն:

Պելժիոյ հայ գաղութին կազմաւորումը կը սկսի դարասկիզբին, բայց մանաւանդ Ա. աշխարհամարտի աւարտին: 1915-ի կոտորածներէն ետք, որոնց զոհերու թիւը մէկուկէս միլիոնի կը հասնի, վերապրողները կը ցրուին ամբողջ աշխարհի մէջ: Պելժիա ամէնէն հիւրընկալ երկիրներէն մէկը կ'ըլլայ, բայց մեծ թիւով Հայեր չեն հաստատուիր հոն. մինչեւ 1980 թուականը չուրջ հազար էր անոնց թիւը. բոլորն ալ համարկուած ու Պելժիոյ քաղաքացիներ էին: Գործի աշխարհին մէջ անոնք ունէին – եւ ունին – նախապատուութիւնը զորպի, ադամանդներու եւ ծխախոտի վաճառականութեան: Կարեւոր թիւ մը կը ներկայացնեն նաեւ մտաւորական ոլորտին պատկանողները, որոնք ազատ ասպարէզներու ձեռնարկած են, ինչպէս՝ բժշկութիւն, իրաւագիտութիւն, արուեստներ ու հետազօտողներ:

Շուրջ տասը տարիէ ի վեր Պէյճի – Ափեւելքի, յատկապէս Իրանի ու Լիբանանի քաղաքական կացութիւնը ու Անատոլուի քրիստոնեայ փոքրամասնութիւններուն դէմ տարուած հալածանքը նոր արտահոսքի մը պատճառ եղան դէպի Եւրոպա ու Ամերիկա: Պելժիոյ հայ համայնքը եռապատկուեցաւ, թերեւս քառապատկուեցաւ: Ներկայիս մարզահամարի մը ձեռնարկուած է, ճշդելու համար հայ համայնքին ստոյգ թիւը:

Գաղութը ունի 30 հոգիանոց ներկայացուցիչներու ժողով մը որ կ'ընտրուի չորս տարուան համար: Անոր գործադիր մարմինն է Պելժահայերու վարչութիւնը որ կը ջանայ միութիւնը պահպանել գաղութի անզամներուն միջեւ ու խուսափիլ քաղաքական բնոյթի ամէն տեսակ միջամտութենէ. ընդհակառակն, Չանք կը տարուի քաջալերելու արուեստի, մշակոյթի, հոգեւոր գործունէութիւնը: Գաղութը ունի տուն մը, ընկերային կեդրոն մը ու նորակառոյց եկեղեցի մը: Բազմաթիւ ընկերակցութիւններ ստեղծուած են որոնց իւրաքանչիւրը ունի իր յատուկ ծրագիրը: Ասոնց ամէնէն հինն է Պօղոս Նուպար Փաշայի հիմնադրամը. Պօղոս Նուպար 1924-ին Պելժիոյ Համալսարանական հիմնարկին համաձայնութեամբ այս հիմնադրամը կը ստեղծէ նախ որպէսզի Մերձաւոր – Արեւելքէն հայ ուսանողներ ուսանելու գան Պելժիա. այսօր այս կրթաթոշակէն կ'օգտուին անոնք որոնք համալսարանի առաջին աստիճանի վկայականի մը տիրացած են արդէն ու կը փափաքին առքթորայի աւարտաճառ մը պատրաստել: Որովհետեւ ամէն ժամանակներու մէջ Հայերը ծարաւը ունեցած են արեւմտեան մշակոյթին, առանց անջատելու լրենց արմատներէն. անցեալին անոնք դարձած էին դէպի հելլէնական մշակոյթը, ներկայիս կ'ապրին եւրոպական հոլովոյթի մը:

***

Պրիւսէլի Հայկական առաջին եկեղեցին օծումին (Մայիս 6-ին) առիթ է, որ Պելժիոյ Հայերու վարչութիւնը կը հարցնէր վերոյիշեալ տեղեկութիւնները:

ԴՐՈՇՄԱԹՈՒՂԹԵՐՈՒ ՅԵՂԱՓՈԽՈՒԹԻՒՆԸ

Հոկտեմբերեան յեղափոխութեան նախորդող շրջանին վաղանցուկ անկախ հանրապետութիւններ, պետութիւններ ու դրոշմաթուղթերու վարչութիւններ Ռուսիոյ մէջ իրարու կը յաջորդեն. դրոշմաթուղթերը տարընթացալի այդ օրերուն վրկաններն են ու Խորհրդային Միութեան ծագումին մէկ հայելին:

1914 Նոյեմբերին պատերազմը աւերներ կը գործէ երկրին մէջ. պետապարտութեան նպատակներով դրոշմաթուղթեր կը պատրաստուին որոնց եկամուտը կը յատկացուի պատերազմի որբերուն եւ այրիներուն:

1915-ի դրոշմաթուղթերը կը ցոլացնեն ցարական վարչաձեւին տնտեսական դժուարութիւնները. դրոշմաթուղթ – ըմպելիներու գործածութիւնը կը սկսի. հրապարակին վրայ պղինձէ ու արծաթէ դրամ դրեթէ չէ մնացած. 1915 Հոկտեմբեր 11ին չրջանառութեան կը տրուին դրոշմաթուղթ – դրամները որոնք տպուած են հատկիկ թուղթի վրայ եւ որոնց եռեւի կողմը նչուած է իրենց դրամական արժէքը: Մինչեւ 1917 տասնք իրարու կը յաջորդեն:

Ցարին մեկնումը, առժամեայ կառավարութիւնը, Ռուսիոյ խորհուրդներու ընկերվարական դաշնակցային հանրապետութիւնը, Խորհրդային Միութիւնը իրարու կը յաջորդեն, ինչպէս նաեւ դրոշմաթուղթերը:

Ազգերու ինքնորոշման իրաւունքին

մէջ: Պելժիա ամէնէն հիւրընկալ երկիրներէն մէկը կ'ըլլայ, բայց մեծ թիւով Հայեր չեն հաստատուիր հոն. մինչեւ 1980 թուականը չուրջ հազար էր անոնց թիւը. բոլորն ալ համարկուած ու Պելժիոյ քաղաքացիներ էին: Գործի աշխարհին մէջ անոնք ունէին – եւ ունին – նախապատուութիւնը զորպի, ադամանդներու եւ ծխախոտի վաճառականութեան: Կարեւոր թիւ մը կը ներկայացնեն նաեւ մտաւորական ոլորտին պատկանողները, որոնք ազատ ասպարէզներու ձեռնարկած են, ինչպէս՝ բժշկութիւն, իրաւագիտութիւն, արուեստներ ու հետազօտողներ:

Շուրջ տասը տարիէ ի վեր Մէյճի – Ափեւելքի, յատկապէս Իրանի ու Լիբանանի քաղաքական կացութիւնը ու Անատոլուի քրիստոնեայ փոքրամասնութիւններուն դէմ տարուած հալածանքը նոր արտահոսքի մը պատճառ եղան դէպի Եւրոպա ու Ամերիկա: Պելժիոյ հայ համայնքը եռապատկուեցաւ, թերեւս քառապատկուեցաւ: Ներկայիս մարզահամարի մը ձեռնարկուած է, ճշդելու համար հայ համայնքին ստոյգ թիւը:

Գաղութը ունի 30 հոգիանոց ներկայացուցիչներու ժողով մը որ կ'ընտրուի չորս տարուան համար: Անոր գործադիր մարմինն է Պելժահայերու վարչութիւնը որ կը ջանայ միութիւնը պահպանել գաղութի անզամներուն միջեւ ու խուսափիլ քաղաքական բնոյթի ամէն տեսակ միջամտութենէ. ընդհակառակն, Չանք կը տարուի քաջալերելու արուեստի, մշակոյթի, հոգեւոր գործունէութիւնը: Գաղութը ունի տուն մը, ընկերային կեդրոն մը ու նորակառոյց եկեղեցի մը: Բազմաթիւ ընկերակցութիւններ ստեղծուած են որոնց իւրաքանչիւրը ունի իր յատուկ ծրագիրը: Ասոնց ամէնէն հինն է Պօղոս Նուպար Փաշայի հիմնադրամը. Պօղոս Նուպար 1924-ին Պելժիոյ Համալսարանական հիմնարկին համաձայնութեամբ այս հիմնադրամը կը ստեղծէ նախ որպէսզի Մերձաւոր – Արեւելքէն հայ ուսանողներ ուսանելու գան Պելժիա. այսօր այս կրթաթոշակէն կ'օգտուին անոնք որոնք համալսարանի առաջին աստիճանի վկայականի մը տիրացած են արդէն ու կը փափաքին առքթորայի աւարտաճառ մը պատրաստել: Որովհետեւ ամէն ժամանակներու մէջ Հայերը ծարաւը ունեցած են արեւմտեան մշակոյթին, առանց անջատելու լրենց արմատներէն. անցեալին անոնք դարձած էին դէպի հելլէնական մշակոյթը, ներկայիս կ'ապրին եւրոպական հոլովոյթի մը:

***

Պրիւսէլի Հայկական առաջին եկեղեցին օծումին (Մայիս 6-ին) առիթ է, որ Պելժիոյ Հայերու վարչութիւնը կը հարցնէր վերոյիշեալ տեղեկութիւնները:

մասին Լենինի յայտարարութիւնը անջատումի չարժում մը կը ստեղծէ ու դրոշմաթղթերն ալ կը կրեն երբեմն երեւակայական ազատութեան հետքեր:

Հայաստանի Հանրապետութիւնը հաղիւ ժամանակ կ'ունենայ դրոշմաթուղթ ստել տալու, սակայն երկիրը կանուխէն դրաւուելով, Փարիզի մէջ տպուած դրոշմաթուղթերը նոյնիսկ չըջանառութեան չեն մտնուիր...:

Ուկրանիոյ մէջ ինքնաւար եւ խորհրդային երկու հանրապետութիւններ հակառակորդ են իրարու. ազգային ու չըջանային երկու անջատ վարչութիւններ կան դրոշմաթուղթերուն համար:

Հարաւային Ռուսիոյ մէջ զանազան կառավարութիւններ կը չանան իրենք դիրենք պարտադրել. կան Քուպանի, Տոններու, Սրիմի եւ զօրավար Տէնիքինի չըջանները. այս վերջինը 1918 Հոկտեմբեր 8-ին համամայնավար կամաւորներու բանակին հրամանատար կ'ըլլայ ու դրաւելով որոշ չըջաններ, 1919 Հոկտեմբերին կը ապատնայ Մոսկուայէ: Հալածուելով կարմիր բանակին, հրամանատարութիւնը կը ձգէ զօրավար Բանկէլի որ վերջապէս կը պարպէ Սեպաստապոլը ու կը բռնէ Պոլսոյ ճամբան: Իրեն ընկերացող բազմաթիւ ապատանեալներ կ'ըլլան կեդրոնացման ճամբարները որոնք հաստատուած են Թուրքիոյ, նաեւ Սերպիոյ եւայլնի մէջ:

Սիպերիոյ մէջ հինգ իշխանութիւններ կը խառնուին դրոշմաթուղթի գործին. ծովակալ Քոլչաքի կառավարութիւնը Ռուսիոյ դրոշմաթուղթերը կը գործածէ մինչեւ որ Քոլչաք կը ձերբակալուի 1919 Դեկտեմբերին, ու հրացանագարկ կ'ըլլայ:

Անկէ ետք Սեմիոնով ինքզինքը Սիպէրիոյ զեկավար կը յայտարարէ ու կը հաստատուի Չիթա քաղաքը մինչեւ որ ան կը գրաւուի Ծայրագոյն – Արեւելքի հանրապետութեան զօրքերուն կողմէ. այս հանրապետութիւնը կը ծառայէ մինչեւ 1922 Հոկտ. Վլատիվոստոկի մէջ, դիմակալելու համար ճափոնական ներկայութիւնը: Ու անմիջապէս որ ճափոնացիները կը վտարուին, ժողովրդական այս հանրապետութիւնը 1923-ին Ռուսիոյ կը կցուի:

Մինչ ա՛յդ, յեղափոխական կոմիտէ մը իշխանութեան գլուխ կ'անցնի 1920-ին, Իրկովիչէնսկի մէջ. բարեբախտաբար, կան քանի մը դրոշմաթուղթեր որոնք կը վկայեն Ամուրի չըջանին յեղափոխական այս վարչաձեւին մասին:

Ճափոնցիները մինչեւ 1922 իրենց հակակշիռին տակ պահուած գօտիին մէջ հակահամայնավար վարչութիւն մը կը հաստատեն որ կը տարածուի մինչեւ Ցովեզերեայ դաշտները, եւ որմէ կան 1921 Յուլիսին մինչեւ 1922 Հոկտեմբերի դրոշմաթուղթեր:

Եւ վերջապէս, ճերմակ Ռուսիան (Բոլոսիան) կ'ունենայ իր դրոշմաթուղթերը. անոնք տպուած են 1920-ին, զօրավար Պուլաք – Պալախովիչի կողմէ սակայն չեն գործածուած երբեք:

– ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ –

ՓԼՈՎՏԻՒԻ «Երեւան» կազմակերպութեան ակումբին մէջ, Ապրիլ 13-ի երեկոյեան, տեղւոյն երիտասարդութիւնը խրախճանք մը կազմակերպած է ի պատիւ Ցունաստանէն ժամանած 37 երիտասարդներէ բազկացեալ խումբին: Ցաջորդ օրը խումբը այցելած է տեղւոյն Սուրբ Գէորգ Եկեղեցին եւ փակուած հայկական դպրոցին չէնքը: Ապրիլ 15-ին, Սոֆիայի մէջ, Հ. Ց. Դ. Երիտասարդական Միութիւնը ուխտադնացութիւն մը կատարած է Քրիստափոր Միքայէլեանի շիրիմին: Խումբը ապա այցելած է ազգային դերեզմանատունը, ուր կը գտնուի Մեծ Եղեռնի յուշակոթողը: Հայ երիտասարդները այցելած են նաեւ Սոֆիայի Ս. Աստուածածնին Եկեղեցին եւ յետոյ մեկնած են դէպի Վիտոշ լեռը, ուր ռումբի պայթումի հետեւանքով զոհուած էր Հ. Ց. Դաշնակցութեան հիմնադիր – ղեկավարը: Նոյն օրը՝ երեկոյեան, անոնք հանդիպում մը ունեցած են չըլնանի երիտասարդական նորակազմ խմբակին, Սոֆիայի «Երեւան» ակումբին մէջ:

***

ԼԻԲԱՆԱՆի Հայոց առաջնորդ Արամ Արք. Քէշիշեան Ապրիլ 4-էն 9, յաջորդաբար այցելած է Աչնճար եւ Զահլէ, մօտէն տեղեակ ըլլալու այդ չըջաններուն մէջ ապատանած հայ ընտանիքներու վիճակին: Առաջին երկու օրերուն առաջնորդը լայն տեղեկութիւններ առած է Աչնճարի մէջ ապատանած ընտանիքներու կատարուած օգնութեան մասին՝ այցելելով դիւղին հոգեւոր հովիւին, ակումբը, Լ.Օ.Մ.-ը դարմանատունը, ազգային «Ցառաջ» վարժարանը եւայլն: Ուրբաթ առաւօտեան, Ս. Պօղոս Եկեղեցիին մէջ Արեւագալի արարողութեան նախագահելէ ետք, առաջնորդը մեկնած է Զահլէի ազգային «Պալըզճեան» վարժարանը. իսկ յետմիջօրէին՝ այցելած է չինութեան ընթացքի մէջ գտնուող Հ. Մ. Ը. Միութեամբ ակումբը, երեկոյեան՝ վարժարանին մէջ տեղի ունեցած ընդունելութեան ընթացքին, Արամ Արք. ներկաներուն ներկայացուցած է «Պալըզճեան»ի նոր անօրէն հայր Վարուժանը եւ Զահլէի ու չըլնակայքի հայութեան նոր հովիւը՝ Ներսէս քահանայ Ճերմակեան, Կիրակի, Ապրիլ 8-ին, առաջնորդը պատարագած ու քարոզած է Աչնճարի Ս. Պօղոս Եկեղեցիին մէջ, ու կէսօրէ ետք՝ նախագահած է Դռնբացէքի արարողութեան:

Ցաջորդ օրը ան այցելած է Ազունլիէի Ազգային բուժարանը, ապա՝ վերադարձած է Պուրճ Համուտի ազգային առաջնորդարանը:

Սոյն այցելութեան առարտին տրուած են հետեւեալ տեղեկութիւնները.–

1. – Ցարդ կատարուած պաշտօնական արձանագրութեան համաձայն Աչնճար ապատանած են 820 ընտանիք: Կան նաեւ մի քանի տասնեակ չարձանագրուած ընտանիքներ: Շուրջ 100 ընտանիքներ կը բնակին արահետներուն մէջ: Ոմանք տուն վարձած են, ուրիշներուն տուն տրամադրուած է: Որոշ ընտանիքներ ալ կը մնան իրենց ազգականներուն կամ բարեկամներուն մօտ:

Զահլէ ապատանած են շուրջ 100 ընտանիք՝ առաւելապար իրենց ազգականներուն մօտ: Կան նաեւ քանի մը տասնեակ ընտանիքներ, որոնք ապատանած են Շթորայի եւ չըլնանի այլ գիւղերուն մէջ: Այս վերջիններուն առաւելապար կը մնան պանդոկներու մէջ:

2. – Աչնճար ապատանած ընտանիքներէն չուրջ 150 աշակերտներ դպրոց կը յաճախեն: Կան նաեւ նոյնքան աշակերտներ, որոնք տեղի չգոյութեան պատճառաւ առանց դպրոցի մնացած են: Զահլէի մէջ 50 աշակերտներ կը յաճախեն «Պալըզճեան» վարժարան: Արամ Արք. առաջարկած է որ Աչնճարի կամ Զահլէի մէջ դուրս մնացած աշակերտներուն յատուկ դասընթացքներ կազմակերպուին:

3. – Առաջնորդը գնահատած է ապատանեալ ընտանիքներուն նկատմամբ ցուցաբերուող հոգածութիւնը: Ան միաժամանակ չեշտած է թէ այն ընտանիքները որոնք յարաբերաբար ապահով չըլնանեցին, պէտք է վերադառնան իրենց տուները՝ տէր կանգնելու համար «մեր տուներուն ու թաղերուն»:

× Առաջնորդարանի դիւանը յայտնած է թէ Վիքթոր Շայթօ 20 հազար ամերիկեան տոլար նուիրած է տրամադրելու համար կարիքաւոր ընտանիքներու աննպաստ բաշխումին:

***

ՄՈՆՐԻԱԼԻ մէջ 24 ժամ իր կեցութեան ընթացքին, Ապրիլ 11, Հայաստանի փոխնախարհ, Ակադեմիայի թղթակից անդամ Ռաֆայէլ Ղազարեան հանդիպում մը ունեցած է հայ եւ օտար մամուլի ներկայացուցիչներու հետ: Նոյն օրը՝ կէսօրէ ետք ան հանդիպում մը ունեցած է Գանատահայոց Առաջնորդութեան, տեղւոյն Ռ.Ա.Կ-ի, Ս.Դ.Հ.Կ-ի եւ Հ.Ռ.Ը.Մ.-ի ներկայացուցիչներուն հետ: Երեկոյեան, Մաք Կիլ համալսարանի «Լիքօք» չէնքի սրահին մէջ, ՀՀՇ-ի վարչականը խօսած է Հայաստանի ու Արցախի մէջ տիրող կացութեան մասին եւ խօսքէն քննադատած՝ կեդրոնական կառավարութիւնը: Ռ. Ղազարեան յաջորդ առաւօտ Լոս – Անճըլըս մեկնած է:

***

ՄՈՆՐԻԱԼԻ Թէքէեան Մշակութային Միութեան կեդրոնին մէջ, Մարտ 23 եւ 24, տեղի ունեցած է ֆրանսահայ նկարիչներ՝ Ժանէմի, Գառզուի, Աստուրի, Կիւվի, Ժերանեանի եւ մոնրէալցի նկարագանատ արձանագործ՝ Եղլինէի ստեղծագործութիւններու ցուցահանդէսը: Վաճառուած են մեծ թիւով պատառներ:

***

ՄՈՆՐԻԱԼԻ Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ առաջնորդարանիստ եկեղեցւոյ մէջ, Ապրիլ 3, կատարուած է Վազգէն Ա.ի Քէշիշեանի վերջին օծման արարողութիւնը, ի ներկայութեան աւելի քան հազար հոգիի: Օրուան պատարագիչը եղած է Արիս Եպիսկոպոս Շիրվանեան: Նոյն օրը, Թեմական Խորհուրդը, բացառիկ ժողովի մը ընթացքին, առաջնորդական տեղապահ ընտրած է Ցովնան Ծ. Վրդ. Տէր-Ասիրեանը, որ ցարդ Թորոնթոյի Ս. Ցարութիւն եկեղեցւոյ հովիւն էր:

***

ԿԻՊՐՈՍի Մելկոնեան կրթական հաստատութեան մարզական նորաչէն համալիրին մէջ տեղի ունեցած Հ. Բ. Ը. Միութեան ԺԹ. Նաւասարդեան Եռօրեայ խաղերը աւարտած են Ապրիլ 15-ին: Կիպրոսէն, Սուրիայէն, Լիբանանէն, Ցորդանանէն, Եգիպտոսէն եւ Ցունաստանէն տասնըմէկ արական եւ իգական խումբեր (500 հոգի) իրարու հետ մրցումներ ունեցած են պասքէթպոլի, վոլէյպոլի, թէնիսի ու փինկ փոնկի մէջ:

***

ՏԻԹՐՈՑԹի Մաք Կրէկոր կեդրոնին մէջ, Ապրիլ 4-ին, Ուէյն Պեռական համալսարանի կազմակերպութեամբ, նշուած են Հայոց ցեղասպանութիւնն ու Հրեաներու Ողջակէզը: Բացման խօսքով հանդէս եկած է համալսարանի հրէական ուսմանց կեդրոնի տնօրէնը՝ Ճէյքըլ Լասնըր: Ցօսք առած են նաեւ վերատեսուչ Սթենֆորտ Ն. Քոհէն, վարչական տնօրէններէն Ռասլըրթ Հ. Նաֆթալի ու վարչական ժողովի անդամ՝ տոքթ. Կերի Արթինեան: Օրուան բանախօսները եղած են Հ. Բ. Ը. Միութեան նախագահուհի՝ Լուիզ Սիմոն եւ Զեխոսլովաքիոյ Թերեզին կեդրոնացման համբարձն փրկուած, նախերջապահ քիմիագէտ՝ Ինկէ Աուերպախը:

***

ՄԻՍՑԵԱԼ – ՆԱՀԱՆԳՆԵԱՒի Ծերակոյտ չէնքին մէջ Հայկական Համագումարի ղեկավարութիւնը հանդիպում մը ունեցած է Ծերակուտական Էտուըրտ Քենըտիի հետ: Մոսկուայի մէջ վերջերս Նախագահ Կորբաչովի ու խորհրդային այլ պատասխանատուներու հետ հանդիպումներ ունեցած Ծերակուտականը յայտնած է թէ Մոսկուան չահագրգռուած — ըլլալով եւ մտահոգ է Կովկասի իրադարձութիւններով եւ թոյլ պիտի չտայ հակահայկական բռնութիւններ: Համագումարի ներկայացուցիչները Ծերակուտականէն խնդրած են որ Հայաստանի վերաշինութեան համար ամերիկեան օժանդակութեան յատկացուած վարկերը ապահովէ 1991-ի պետական պիւտճէին մէջ ու նաեւ քննէ ամերիկեան զինուորական օգնութեամբ օժանդակութիւն հասցնելու կարելիութիւնները: Հայկական համագումարէն յայտնած են թէ է. Քենըտի դրական կեցուածք մը ունեցած է Երեւանի մէջ ամերիկեան հիւպատոսարանի մը բացման գաղափարին:

ԳՈՂԳՈԹԱ

ՀԱՅ ՀՈԳԵՒՈՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԻՐ ՀՕՏԻՆ 1915 ԱՂԷՏԱԼԻ ՏԱՐԻՆ

ԱՇԽԱՏԱՍԻՐԵՑ ԵՒ ԽՄԲԱԳՐԵՑ

ԹԷՕԴԻԿ

ՎԱՆ

ՆԱՀԱՆԳԻՍ ՍԱՀՄԱՆՆԵՐԸ

Վան ունի 8 եկեղեցի՝ որոնցմէ հնագոյնն է Ս. Պօղոս – Պետրոս. Իսկ Ս. Էջմիածին կամ Ս. Նշան եկեղեցւոյն մէջ պահուած են Ս. Հռիփսիմէի խաչերը: Քաղաքին արեւելեան կողմը կ'երկարին «Խղճատան» կոչուած երկու ժամուան տարածութեամբ բարեջուր պարտէզներն ու այգիները. Զմռան մէջ Առքի դիւղը մօտ է տասնց. կայ հոն «Մհերի դուռ»ը՝ բեւեռագիր արձանագրութեամբ: Քաղաքին հիւսիսակողմը՝ կէս ժամ հեռու է Աւանս դիւղը, որմէ անդին ՝ի լէզք դիւղը (ըստ առասպելի՝ Արայ Գեղեցիկի սպիներուն լիզուած վայրը): Մէկ ու կէս ժամ վերօք է Մարմէտ դիւղը, համանուն գետին եզրը (Գարա – Ջայ), ձկնատեանք տառեխի: Ամէկ հինգ ժամ վերջ է Ամիւկ (Համկոյ Երկիր) պատմական վայրը՝ զոր Թ. դարուն Գագիկ ազատեց այլազգիներու ձեռքէն: Վանայ հիւսիսակողմեան ծայրը, Բերկրիի հարաւ դին է «Տիրամէր» վանքը, այսէս կոչուած՝ ատենօք հոն պահուած ըլլալուն Ս. Աստուածածնայ գլխապատը: Վանայ հարաւակողմը՝ նշանաւոր վայրեր են «Կոքնկու վանք Աստուածածնի»ն, քաղաքէն մէկուկէս ժամ հեռու Խորդամ անտառը գետին չատ մօտիկ, որ Հայոց Զորէն կ'երթայ ծով թափիլ: Դարձեալ դէպ հարաւ, քաղաքէն 6 մղոն հեռու է Արտամէտը, դաստակերտ Արտաշէս Բ.ի՝ որ «Զարդ» կոչած է զայն, որուն անդաստաններէն կ'անցնի «Շամիրամայ Ջուր» առուակը: Ցօշապ գետին եզրն են Անգղ դիւղն ու վանքը: գետին դէմ դին՝ Արտոս լերան ստորոտն է Գադիկն կառուցուած «Սպիտակ վանք»ը:

Վանայ արեւելակողմն է Վարագ երկայնանիստ, կրկնակատար եւ ժեռուտ լեռը, որուն ցած յատակակողմն է «Ներքին Վարագ», իսկ բարձր յետակողմն է «Վերին Վարագ»· առաջնոյն ստորոտն է «Ս. Նշան Վանք»ը՝ Ս. Հռիփսիմէի խաչը երկար դարեր հոն պահուած ըլլալուն: Գեղագիտակ է տեսարանը, յարակից 7 եկեղեցիներով, որոնցմէ հնագոյններն, 2 տատառած 5-էն, 981-ին չինուած են· ատոնցմէ մէկուն մէջ են դերեզմանները Սենեքերիմ Արծրունիի եւ Պետրոս Գետադարձի: Վանքին դուրսի դին են «Ուրբաթայրք» կոչուած Հռիփսիմեանց ճգնարանները: Շուշան դիւղին մօտ կայ «Կարմըրուոր Աստուածածին» վանքը:

Վանայ Ծովուն չորս կղզիներէն գլխաւորն է Աղթամար, անոր հարաւ – արեւելեան կողմը, ցամաքէն 1 ժամ հեռու· ատանի վերածուած է նախ Ռշտունեաց Նահապետ Բարգանի կողմէ, որ Պաղեստինէն հոն փոխադրեց... (*)· Թադէոս Առաքեալ մաքրեց, իսկ Գագիկ զեղազարդեց չինքերով: «Ս· Խաչ» հոյակապ եկեղեցին չինած է 912 – 921-ին նոյն թագաւորը, քարերը բաղէշի կոտոմ դիւղին մօտ՝ իր քանդած բերդէն բերել տալով: Այդ օրերէն սկսեալ մինչեւ ... (**) կաթողիկոսանիստ եղած է վանքը: Առտէր անբնակ կղզեակը կը գտնուի Աղթամարի արեւմուտքը, ժամուկէս հեռու· Տիրամայրը հոդ երեւցած է Գրիգոր Նարեկացիի, անոր ընծայելով կուսածին Տէրը: Ծովուն պարանոցաձեւ մասին վարի դին է, Ս· Կարապետ եկեղեցիով, ժեռուտ կտուցը, բնակավայրը միանձանց: Նոյն պարանոցին ծայրն է, Ս· Գէորգ եկեղեցիով, Լիմ մեծագոյն կղզին· Մոկացի Ներսէս Վարդապետ 1622-ին հաստատեց անոր միաբանութիւնը· 1847-ին Լիմ յարձակում կրած է Պետրոսեանի ասպատակներէն:

Վանայ արեւելակողմը, Վարագայ լեռան անդիէն մինչեւ Պարսից սահման գտնուած վայրերն են· Հաւչակ լիճ (Աղի Ծովակ), համանուն Հայ գիւղով· ատոր եզրը գաղար առած է Հայկ՝ Բէլի դէմ քաշած ատեն: Այս կողմերը կը կոչուին ՀԱՅՈՑ ՁՈՐ, ընդարձակ ձորագաշտ՝ չրջապատուած երկայնաձիգ լեռներով· մէջէն կ'անցնի Հորդոմ գետը (Ցօշապ)· գաշտն ունի Հայ գիւղեր՝ որոնցմէ հնագոյնն է Աստուածաշէնը, դաստակերտ Հայկ Նահապետի՝ որ մօտերը կառոյց «Հայկաբերդ»ը· կ'երեւին դեռ ատոր ավիններ: Նոյն ձորագաշտը կը գտնուին անչքացած մենաստաններ, ինչպէս «Ցեքուց վանք», «Աբրահամ Ցոստովանող» եւայլն:

(Շար· 21)

(*) Հեղինակը այստեղ քառ մը մոռցած է· ապահովաբար Բարգաւ Հրեաներ բերած ըլլայ հոն:

(**) Հոս եւս Թէոդիկ չէ ստուգած քուականը:

Ա· Գ·

(Շար. Ա. ԷՋԷԱ)

նին: Գարամանլիս նախագահ եղած է 1980–էն 1985 եւ խորհրդանշական դէմքն է յետ – պնդապետներու վարչակարգի, ժողովրդավարացման շրջանին:

ՊԱՊԸ կիրակի յետմիջօրէին ութ օրուան այցելութեան մը համար ժամանած է Մեթսիքա: Ան առաջին անգամ նոյն երկիրը գտնուած էր 11 տարի առաջ:

ԵՐԵՔ ԹՈՒՐՔ ԼՐԱԳՐՈՂՆԵՐ որոնք փետ. 18–ին առանց արտօնութեան, փոքձելով Բաքուէն Նախիջեւան անցնիլ ձերբակալուած էին ու հսկողութեան տակ կը գտնուէին, ազատ արձակուած են:

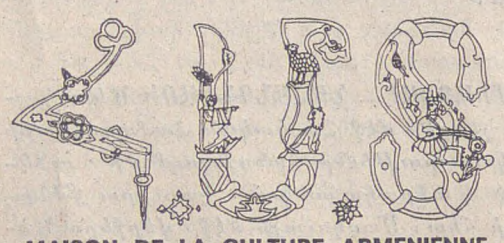
ԳՈԼՈՄՊԻԱՑԻ մէջ 12–17 թոն թմրեցուցիչ ձեռք անցած է, ինչ որ ծանր հարուած մը կը նկատուի մաքսանենգութեան դանգին: Բախտաւորներու ընթացքին երկու մաքսանենգ ապաննուած են, 17 հոգի ալ ձերբակալուած: Թմրեցուցիչի մեծաքանակ այս պահեստը յայտնաբերուած է անտառներու մէջ, ուրկէ յատուկ սաւառնակներով կը փոխադրուէր Միացեալ Նահանգները:

ՆԵՐՔԻՆ ՆԱԽԱՐԱՐ Փ. Ժոքս Կիրակիի հեռատեսիլի 7/7 յայտագրին ընթացքին յայտնած է թէ Գոլոմպիայի թմրեցուցիչի մեքսանենգներու դանգին պատկանող սաւառնակի մը մէջ 350 կգ. թմրեցուցիչ գտնուած է. սաւառնակը էջը կատարած է Ֆրանսական Սէն – Մարթէն կղզին եւ ութ մաքսանենգ ձերբակալուած են:

ՍՂԵՐԴԻ ՈՒ ԿԱՐՍԻ չրջաններուն մէջ քիւրտ զինեալ մարտիկներ բախում ունեցած են ապահովութեան ուժերու հետ: 25 Քիւրտ սպաննուած է:

ԸՍՊԱՍՈՒԱԾ

Մարտիկյլի «Օքսիժէն» Միութիւնը, Մայիս 12–ին (ժամը 21–ին) եւ 13–ին (ժամը 15·30), Թէաթը ու Մուլէն, 47 Պուլվար Փերէճ, Մարսէյլ 13, կը ներկայացնէ կատակերգութիւն մը, ի նպաստ Հայաստանի Մայիսեան պլրոցի աշակերտներուն:

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE
DE DECINES
15, rue du 24 Avril 1915 — 69150 Decines

LES 2, 3 et 4 JUIN
RETENEZ
VOTRE
WEEK-END
DE PENTECOTE
AU CŒUR
DE LA PROVENCE
AU VILLAGE VACANCES
DE *VAISON LA ROMAINE*
(près Orange)

Piscine — Tennis — Sauna —
Spectacles — Musculation —
Boulodrome — Aires de jeux —
Ateliers Manuels
(Equipement haut de gamme -
Classe grand confort)

Prix de participation :
(pension complète)
600 Frs. Adultes
450 Frs. Enfants 6-12ans
330 Frs. Enfants 2-6 ans
— Option autocar pour le voyage —

Renseignements et inscriptions :
à la Maison de la Culture Arménienne
de Décines —
15, rue du 24 Avril 1915
Tél. : 78. 49. 42. 97.

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Սիրանոյշ Մանուկեանի –ծնեալ՝ Ղուկասեան– *մահուան առթիւ Սէն – Ժեռոմի Թաղականութիւնը չնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուէրները.– Տէր եւ Տիկին Մանուկեան* 200 *Ֆր. Դպրոցին*, 200 *կապոյտ Խաչին եւ* 200 *Ֆր. Եկեղեցւոյ, Տէր եւ Տիկին Խաչիկ Խաչիկեան* 100 *Ֆր. Եկեղեցւոյ:*

M. J.-P. FOUCHER
Député-Maire de Clamart

CROIX BLEUE
Section d'Issy-les-Moulineaux

L'ASSOCIATION DU 7 DECEMBRE 1988

présentent

LA TROUPE
"ERZEROUM"
CHANTS et DANSES

Vendredi 18 mai à 20 h 30

CENTRE CULTUREL JEAN ARP
22, avenue P. Vaillant-Couturier
Clamart

Réservations : 47. 36. 27. 14
46. 45. 37. 08

Prix des places : 70 Frs.

ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԸ ԵՒ ՀՈԳԵԳԱԼՈՒՍՏԸ

ՀԱՑ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ
ՄԱՆԿԱՆՑ ԲՈՑՆԻՆ ՄԷՋ

ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄ
ՁՈՐՍ ՕՐ
Մայիս 24, 25, 26 եւ 27
Մեկնում Հինգշաբթի

Départ Jeudi matin

ՀՈԳԵԳԱԼՈՒՍՏ
ԵՐԵՔ ՕՐ
Յունիս 2, 3 եւ 4
Մեկնում Շաբաթ

Départ Samedi matin

Départ de l'autocar
CLAMART - Mairie 7 h 30
ISSY-LES-MOULINEAUX -
Eglise arménienne 7 h 45
ALFORTVILLE -
Place Carnot 8 h
PARIS - Gare Saint Lazare -
25, rue de Rome 8 h 45

Participation aux frais :
Voyage, séjour en pension complète
et excursions
jusqu'au MONT SAINT MICHEL
Ascension 500 *frs. Pentecôte* 420 *frs.*

Աւանդական հիւրասիրութիւն, հայբենասիրական մթնոլորտ, օծուքբով ամէնօրեայ պատրաստեր Նորմանդիի տեսարժան վայրերը Մանչի ափերուն մինչեւ Մոն Սէն Միշէլ:

Մանրամասներու համար կապուիլ երէց ու զարմ, հիւրասիրութիւն եւ պատրաստեր

Համբարձում՝ միմիայն 500 *Ֆր.*
Հոգեգալուստ՝ միմիայն 420 *Ֆր.*
Սենեակները ապահովելու համար հեռաձայնել.–
Նաւասարդեան 39 85 36 53
Փոխանեան 43 37 90 69

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Սէն – Ժեռոմի Ջ. Շաբաթ մասնաճիւղը չնորհակալութեամբ ստացած է.– Տէր եւ Տիկին Սեդրակ Սամուէլեան 400 *Ֆր., Պ. Մանուկ Մանուկեան իր մօր մահուան առթիւ* 200 *Ֆր., Պ. Վարուժան Անտոնեան Վահէ Մերտինեանի մահուան առթիւ* 100 *Ֆր., Նուպար Տէր-Մինասեանի մահուան Ա. տարելիցին առթիւ Արթօ Տէր-Մինասեան* 300 *Ֆր., Սարգիս Քամախեցեանի մահուան առթիւ Տէր եւ Տիկին Սեդրակ Սամուէլեան* 300 *Ֆր.*, Տէր եւ Տիկին Փոնիի *մահուան քառասունքին առթիւ Պ. Պերճ Կարապետեան* 100 *Ֆր., նոյն առթիւ Աղաւնի եւ Արա Կարապետեան* 100 *Ֆր., Աբաֆսի Մամալեանի քառասունքին առթիւ Պ. Վարուժան Անտոնեան* 100 *Ֆր.:*

ՎՐԻՊԱԿ.–

Շաբաթ, Մայիս 4, «Յառաջ»ի Ա. էջը (Պատրիարքական ընտրութիւն) ա. սիւնակի, բ. պարբերութեան առաջին երկու տողերը պէտք է ըլլան.– «Այս կաւնոգիրը կը տնօրինէ որ *պատրիարքական ընտրութիւնը* կատարուի» եւայլն:

ՀԱԼԷՊ

ՅԻՍՆԱՄԵԱԿ ՄԽԻԹԱՐԵԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ

Հալէպի Մխիթարեան Վարժարանի հիմնարկութեան յիսնամեակին առիթով, Սուրբ Ղազարու տպարանէն լոյս տեսած է Հալէպի վարժարանիս պատմութեան «Յուշամատեան»ի չքեղ հատոր մը՝ 540 *էջով եւ հարուստ նիւթի լուսանկարներով զարդարուն:*

Յուշամատեանը կարելի է ստանալ հեռաձայնելով վանք (Իտալիա).–
(41) 52 – 60 – 104

Une Journée à BRUGES

La Croix Bleue (Section Chaville) organise le Dimanche 20 Mai «*Une Journée à Bruges (Belgique)*» aux prix de 360 Frs, comprenant le transport, le déjeuner (boissons non comprises), promenade en bateau sur les canaux.

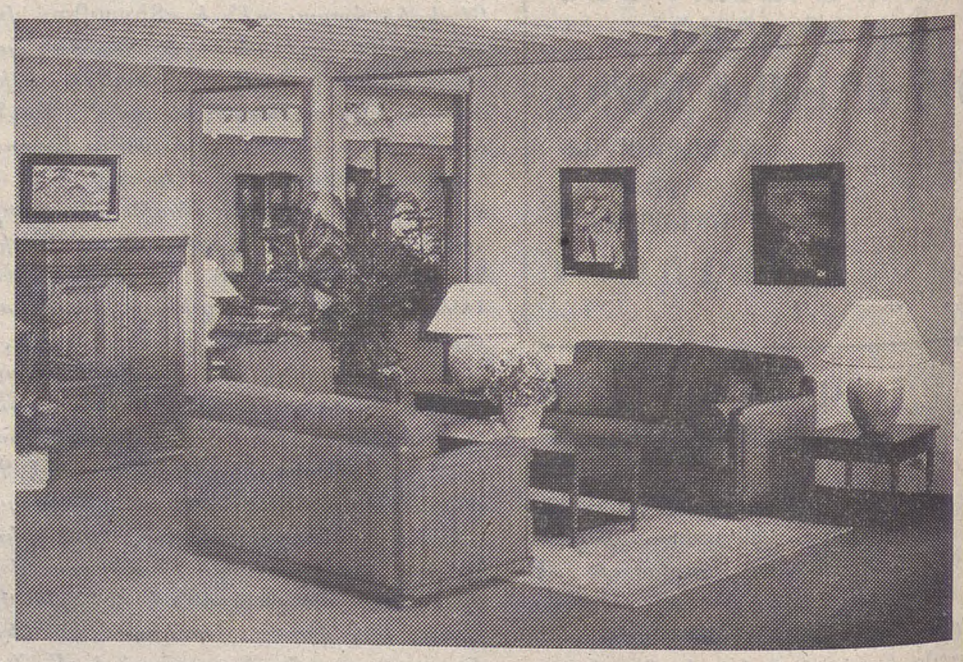
Départ de Chaville à 6 heures;

Retour vers 22 heures.

Réservation par téléphone :
Mme *Garabedian* : 47. 50. 58. 49.
Mme *Der Kaloustian* : 47. 50. 64. 37.

LE COLLEGE ARMENIEN TEBROTZASSERE
est heureux de vous accueillir à bord du «*Château Gaillard*»
Le Samedi 12 *Mai à* 20 *heures*
POUR
UNE CROISIERE SUR LA SEINE
AVEC
UN DINER DANSANT
(AMBIANCE ARMENIENNE)
Départ : Quai de Grenelle Paris 15e, face à l'Hôtel NIKKO.
Lever de l'ancre : 21 heures précises.
Prix : 400 Frs.
Tenue de soirée
Réservations en téléphonant : (1) 43. 81. 01. 72

Meubles Ghazarian
4.000 m² de mobiliers présentés en ambiance
Z.I. Vitrolles à 20 km de Marseille tél. : 42. 89. 27. 47

"Բացառիկ զեղչ «Յառաջ»ի բաժանորդներուն"

Կ'ՈՒԶՈՒՒՄ

Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ պաշտօնավարելու համար պիւտանապետ մը կը փնտռուի:

Պաշտօնը կը պահանջէ հայերէն եւ ֆրանսերէն լեզուներու քաջ հմտութիւն, պրասենեակի գործունէութեան որոշ փորձառութիւն և «informatique»ի որոշ վարժութիւն:

Թեկնածուները կը խնդրուի իրենց հակիրճ կենսագրականը եւ վկայականներուն պատճէնը ուղարկել Կրօնական ընկերակցութեան հասցէին՝

ASSOCIATION CULTUELLE
DE L'EGLISE APOSTOLIQUE
ARMENIENNE
DE PARIS et R. P.
15, rue Jean Goujon, 75008 Paris

ԴԻՒԱՆ
Կրօնական Ընկերակցութեան
Վարչութեան

ՅՈՒՇԱՏԵՏԻՐ

ԿԱՊՈՑՏ ԽԱՉԻ Սէն – Ժեռոմի Ջ. Շաբաթ մասնաճիւղի վարչութիւնը Մայիս 11, *Ուրբաթ գիշեր ժամը* 20–*ին անդամական ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերուհիները Թաղին Ս. Սահակ – Ս. Մեսրոպ Եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ: կը խնդրուի ներկայ գտնուիլ եւ ճշդապահ ըլլալ:*

***

ԿԱՊՈՑՏ ԽԱՉԻ Պուլվ. Օատոյի Լէոպա Սասունի մասնաճիւղը ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր անդամուհիները, Շաբաթ, Մայիս 12, *կէսօրէ ետք ժամը* 14·30–*ին սովորական վայրը:*

Կարեւոր օրակարգ:

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՄԱՅԻՍ 10
JEUDI
10 MAI
1990

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48 00 06 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 800 Ֆ· — Վեցամսեայ : 410 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·100 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում) 950 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

65ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.271 | Fondateur SCHAVARGH MISSAKIAN | 65e ANNÉE — No 17.271

ԵՐԵՒԱՆ

ՈՒՐԲԱԹ ՕՐ ԱՆԱԽՈՐԺ ԴԷՊՔ ՄԸ

Ուրբաթ, Մայիս 5–ին, բաւական անախորժ դէպք մը պատահած է Երեւան, ուր Հաֆ–ի (Հայաստանի Ազգ· Բանակ) եւ Ալֆախութեան Բանակի, 80-էն 100 տղաք մինչեւ առտմնները գինուած, ամրողջովին պաշարած են քաղաքային Կոմիտէի շէնքը (վար առած շէնքին կարմիր դրօշը եւ զառգոյնը պարզած) ու պահանջած որ ստեղծուի անպայման բազմակուսակցական դրութիւն եւ մինչեւ վեց ամիս յետաձգուին երեւոխականական ընտրութիւնները: Այս արարքը բաւական լուրջ լարուածութիւն ստեղծած է քաղաքին կեդրոնը (հաղրամեանէն սկսեալ) եւ ժամեր տեւած է, քանի չրջապատիլ իսկ կարելի չէր: Ժամը իրիկուան 6–ի չուրջ է որ համաձայնութիւն մը դոյացած է, ու հանդարտութիւնը վերահաստատուած: Ըստ համաձայնութեան ներկայացուած պահանջները պիտի յանձնուին Գերագոյն Խորհուրդի յաջորդ նիստի քննարկման: Քիչ առաջ, արդէն ՀՀՇ–ի հերթական մէթինկը կար ու ելոյթ առնողները դէմ արտայայտուած են ընտրութիւններու յետաձգման, բայց առաջարկած որ նորընտիր Գերագոյն Խորհուրդը հինգ տարուան համար չըլլայ, այլ՝ մէկուկէս – երկու տարուան համար միայն: Դէմ արտայայտուած են նաեւ դէնքի գործածութեան նման պարագաներու մէջ:

× Գերագոյն Խորհուրդի նախագահութիւնը որ նիստ գումարած էր երկուշաբթի (Մայիս 7) դիմումնագիր մը ղրկած է Մոսկուա, ուր կը պահանջուի որ Պարոյր Հայրիկեանի վերադարձուի իր քաղաքացիութիւնը եւ կասեցուի Հայաստանի վիճուորական ծառայութեան կոչը:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՀԱՄԱՅՆԱՎԱՐ կուսակցութիւնը լրատարի դերին մէջ էր, Զորեքշաբթի օր, եւ մինչեւ վերջին վայրկեանը (ժամը 17) Տիչքոհան սրսփէնով վճիռը չէր արձակեր: Այդ ժամուն, երբ նոյն պահուն Ազգային Ժողովի նիստը կը բացուէր, ինք կեղ· Կոմիտէի արտակարգ ժողով կը գումարէր ճշդելու համար թէ պիտի քէւպարկէ՞ ընդդիմութեան դատապարտումի բանաձեւը կառավարութեան դէմ (ներման օրէնքին դէմ): Իր դիրքին որոշումը մեծամասնութիւն կ'ապահովէ, ինչ որ կը նշանակէ թէ կառավարութիւնը պարտի իր հրաժարականը տալ: Բացարձակ մեծամասնութիւնը 289 ձայն է, համայնավարները 26 երեսփոխան ունին, ընդդիմութիւնը՝ 258: Ազգային Ժողովը չի լուծուիր եւ Հանրապետութեան Նախագահը, պարզապէս, նոր վարչապետ մը կը նշանակէ: Ոչինչ ապահով էր, սակայն, քանի ընդդիմութեան մէջ ալ քանի մը երեսփոխաններու քէւպարկութեան չմասնակցիլը կամ ձեռնպահ մնալը, կը փրկէ Ռոգքարը:

ՆԱԽԱԳԱՀ ՄԻՏԵՐԱՆ, Մայիս 8–ին, ծաղկեպսակ մը դրաւ Անծանօթ զինուորի շիրիմին, ոգեկոչելու համար Գերմանիոյ պարտութեան 45–ամեակը, չրջանի մը մէջ, ուր աւելի քան երբեք Գերմանիա յաղթական է եւ կը դառնայ աշխարհի երրորդ պերպեռութիւնը:

ՄԻՆԷԼ ՌՈՔԱՐ Օրլէանի մէջ ոգեկոչեց Ժան Մ'Առքը, քաղաքապետը չուզելով որ իր քաղաքին ազատագրումը խլացուի ազգայնական փոքրամասնութեանց կողմէ (Լը Փէն): Նախարարապետը բաւական ցոյցերու բախեցաւ եւ քաղաքապետին ճառն ալ կարելի չէ եղած լսել:

ԽԱԺԱԿ ՎՐԴ. ՊԱՐՍԱՄԵԱՆ

ԱՌԱՋՆՈՐԴ
ՄԻԱՑԵԱԼ – ՆԱՀԱՆԳՆԵՐՈՒ
ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ԹԵՄԻՆ

Յաջորդելու համար Թորգոմ Ալբ·ին (այժմ՝ Պատրիարք Երուսաղէմի) Միացեալ – Նահանգներու արեւելեան թեմի առաջնորդ ընտրուած է Խաժակ վրդ· Պարսամեան: Միւս երկու թեկնածուները էին՝ Ներսէս Ալբ· Պոզապալեան, դիւանապետ Մայր Աթոռի եւ Իրաքի Հայոց առաջնորդ Աւագ Ալբ· Աատուրեան:

Նորընտիր առաջնորդը ծնած է Ալեպ, 1951–ին, ուսպանի անունով՝ Սարգիս: Ծնողքին հետ փոխադրուած է Պոլիս, ուր նախնական կրթութիւնը ստացած է Կէտիկիւճայի Մեսրոպեան վարժարանը, ուրկէ անցած է Ս· Խաչ Դպրեվանքը: 1967–ին դպրութեան աստիճան ստացած է եւ ընդունուած Երուսաղէմի Ժառանգաւորաց Վարժարանը: Սարկաւագ ձեռնադրուած է 1967 Յուլիս 27–ին, չրջանաւարտ՝ 1971–ին եւ աբեղայ ձեռնադրուած ձեռամբ եղիշէ Պատրիարքի: 1973–ին, դարձեալ եղիշէ Ալբ·ի ձեռամբ քահանայ ձեռնադրուած է: Ճեմարանական անցած է Ամերիկա եւ կը պաշտօնավարէր արեւելեան թեմի Առաջնորդարանը: Երկու տարի առաջ ալ Թորգոմ Ալբ·ի փոխանորդ ընտրուած էր:

***

ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՀԱՅՈՑ ՊԱՏՐԻԱՐՔԻ
ԸՆՏՐՈՒԹԵԱՆ ԱՒՐՆԶՈՒԹԵԱՄԲ

Պատրիարքական փոխանորդ Շահան Եպիսկ· Սվաճեան, Գրիգոր Քհնյ· Չօր ընկերակցութեամբ, Մայիս 7–ին անձամբ կուսակալութեան յանձնեց այն դիմումնագիրը, որով Պետութենէն՝ կը խնդրուի վերատեսութեան ենթարկել պատրիարքական ընտրութեան վերաբերեալ նոր հրահանգը:

Պի – Պի – Սի անգլիական ձայնասփիւռի Թրքերէն բաժինը Մայիս 6–ի ժամը 10–ի հաղորդումին մէջ բաւական լայն տեղ յատկացուցած է այն նոր դժուարութեան որ ծագած է Թուրքիոյ Հայոց պատրիարքական ընտրութեան հարցին մէջ: Պի – Պի – Սիի Թրքերէն բաժնի լրատուն ըսած է որ Պետութենէն եկած հրահանգը այն տպաւորութիւնը կը թողու, որ Պետութիւնը վերջ կուտայ աւանդական նախկին դրութիւններուն, մինչամուս կ'ըլլայ Հայոց պատրիարքական ընտրութեան եւ ճիգ կը վատնէ որ նոր պատրիարքին համար կատարուի ոչ թէ ընտրութիւն, այլ նշանակում:

Յաջորդով կ'անդրադառնանք կիւնէշի եւ Ճումհուրիյէթի յօդուածներուն, այս մասին:

LE GENOCIDE ARMENIEN

Լը Մոնտ, Մայիս 9–ի իր թիւին նամականիի բաժնին մէջ, հրատարակած է նամակ մը (հաւանաբար՝ հատուած մը) Ժերար Շալեանէ, ուր ան «ցաւով կը հաստատէ որ Լը Մոնտ ոչ մէկ տող յատկացուցած է ապրիլեան 75ամեակին: 1986–ին, կ'ըսէ Շալեան, ամերիկեան կառավարութիւնը ընդունեցաւ Միացեալ–Նահանգներու ճափոն համայնքին հանդէպ գործած յանցանքը Բ. աշխարհամարտի ընթացքին, Մոսկուա ճանչցաւ Քաթինի չարդերը: Անատոլուի Հայութեան ամրողջութիւնը տեղահան եղաւ, Պոլսոյ իր ընտանիքին ֆիզիքական բնաջնջումէն եաք··· Թուրք Պետութիւնը ոչ միայն չճանչցաւ այդ զանգուածային չարդը, այլեւ ցաւ իսկ չյայտնեց···»:

ՊՐԻՍԵԼ

ՃԱՇ Ի ՊԱՏԻՒ ՋՈՑԳ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍՆԵՐՈՒՆ

ԳԱՐԵԳԻՆ Բ.

ԱՌԱՋԻՆ ԱՆԳԱՄ Է ՈՐ ԵՐԿՈՒ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍՆԵՐ ԽՈՐԱՆԻՆ ՎՐԱՅ Կ'ՕԾԵՆ ՄԷԿ ԵԿԵՂԵՑԻ

ՎԱՉԳԷՆ Ա.

21–ՐԴ ԴԱՐՈՒՆ, ԵՐԲ ԲԱՐՁՐԱՆԱՅ ԵՐԵՒԱՆԻ ՄԱՅՐ ՏԱՃԱՐԸ, ԵՍ ՀՈՆ ՊԻՏԻ ՁԸԼԼԱՄ, ԲԱՅՑ Կ'ՈՒԶԵՄ ՈՐ ԳԱՐԵԳԻՆ Բ. ՀՈ՛Ն ԸԼԼԱՅ

Օծումէն եաք, ուրեմն, Մայիս 6–ի իրիկունը «Փրէզիտանը» պանդոկին մէջ ճաշ մը կը սրուէր ի պատիւ Ամենայն Հայոց եւ Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսներուն: Բազմահարիւր Պելժահայերու հետ, հոն եկած էին, ինչպէս նշեցինք մեր առաջին թղթակցութեան մէջ, մեծաւոր երկիրներու հայ պաղութիներու ներկայացուցիչներ թէ անհատներ, զըլխաւորաբար Ֆրանսայէն, ապա նաեւ՝ Իտալիայէն, Զուիցերիայէն, Արեւմտեան Գերմանիայէն, Հոլանտայէն, Անգլիայէն եւայլն, եւայլն:

Ճաշի աւարտին խօսք առնելով, Գիւտ Ալբ· չէշտեց թէ պատմութեան նոր էջ մըն է որ Պելժիոյ Հայերը եւ օրուան հիւրերը կը բանան: Գաղութը կ'իրականացընէ իր տարիներու երազը, գաղութ մը որ կազմուած է տարբեր միջավայրերէ եկած Հայերով ու գարձած մէկ ընտանիք, ներկայացնելով տիպար գաղութ մը: Այսօր, աւելցուց Կաթողիկոսական պատուիրակը խօսքն ուղղելով Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին, Պելժիոյ Հայերը չնորհակալութիւն կը յայտնեն, չնորհակալութիւն բառը առնելով որպէս չնորհք ստացում մը:

Անոնք իրենց եկեղեցւոյ մէջ կը գտնեն Հայու նկարագիրը եւ կը հետապնդեն նաեւ այլ ծրագիրը, որ յառաջիկային ունենան նաեւ դպրոց մը: Իր խօսքը վերջացնելով, Գիւտ Ալբ· հրաւիրեց փոխանորդապետ՝ Էտուար Ժախեան որ ելոյթ ունենայ յանուն գաղութին:

Մէթըր Ժախեան, որ մեր – եւրոպահայ գաղութի – առաջին պաթոնիէն է, ծանօթ դէմք մըն է իր գաղութէն դուրս ալ, թէ իր բանախօսութիւններով, թէ իր տարած աշխատանքով Հայութեան ի նպաստ: Զգալապէս յուզուած էր երբ, խօսքն ուղղելով Վազգէն Կաթողիկոսի, ցաւ կը յայտնէր, որ հայերէն պիտի չխօսէր, որովհետեւ վստահ էր որ այս իրիկուն, իր հայերէնը չատ աւելի սահուն պիտի ըլլար, բայց օտար հիւրերու ներկայութիւնը կը պարտադրէր որ Ֆրանսերէն արտայայտուի: Ու քանի մը խօսք արտասանելէ եաք Ֆլամաներէն, մէթըր Ժախեան կը սկսէր իր ելոյթը, ընթերցումովը հատուածի մը արտասանուած 1986 Նոյեմբեր 16–ին, երբ կը կատարուէր Պրիւքսէլի այս եկեղեցւոյ հիմնարկէքի արարողութիւնը: Հոն կ'ըսուէր՝ «Հազուագիւտ են ժողովուրդները ինչպէս Հայ ժողովուրդը, որոնք կրցան օրինակելի ձեւով, կորստականը յաւիտենականի վերածել, աւելի հազուագիւտ են անոնք, որոնք իրեն նման յարութիւնը ճանչցան, սերտած ըլլալէ եաք հոգեվարքը: Իր անխախտ հաւատքն է, որ զինքը փրկեց»: Ու մէթըր Ժախեան ճշդելով թէ հատուածն էր իր խօսքին, 1986–ին, կը ճշդէր որ անհամեմատութեան համար չէր որ կը կրկնէր այդ խօսքերը, այլ պարզապէս որովհետեւ ինչ որ ըսած էր այն ատեն կը մնար իր իսկ համոզումը՝ այսօր:

Մէթըր Ժախեան, ապա, խօսքը կ'ուղղէր օրուան հիւրերուն, դրաս կը գլխաւորէր Պելժիոյ Արքեպիսկոպոս՝ կարդինալ Տանէն եւ մասնաւորաբար չնահելով 2 Կաթոլիկոսներու ներկայութիւնը, կ'ոգեկոչէր նաեւ Հայ ժողովուրդին եւ Պելժիոյ պատմական անցեալը, հասնելու համար այսօրուան, երբ Հայաստան կ'ապրի տագնապալի չրջան մը: Կ'ոգեկոչէր Ղարաբաղը, Սումգայիթը, Բաքու եւ անչուշտ՝ Երկրաչարժը, ըսելու համար զըլխաւորաբար, որ այս բոլորը պատճառ եղան, որ այլեւս չըլլան երկու Հայաստան, Խորհրդային Հայաստան եւ Սփիւռքի Հայաստանը, այլ միայն մէկ Հայաստան: Մէթըր Է· Ժախեան ապա, կարգով ողջունեց պատուոյ հիւրերը, չնորհակալութիւն յայտնելով, ակնթարթով խորհրդային դեսպանէն, ու չարունակելով Արտաքին Գործոց Նախարարութեան ներկայացուցիչով (նաեւ Կրօնից Նախարարութիւն է) եւ անոր ուշադրութեան յանձնելով որ պիտի կրկնէ նոյն դիմումը կառավարութեան, որպէսզի ճանչնայ Հայոց պաշտամունքը (ֆիկր) պաշտօնապէս: Շարունակելով չնորհակալութեան խօսքը, ողջունեց քաղաքապետը, Պր· Ժ· Վանտըմըլպուքը, փրոֆ· Ռիկօն որ վճռական դեր խաղաց 1984–ին, Ժողովուրդներու դատարանի նախաձեռնութեամբ: Չնորհակալութիւն նաեւ դլխաւոր բարեբարին՝ Պր· Ֆաչիկոֆի, ողբացեալ Մեսրոպեան Արքեպիսկոպոսի, ճարտարապետ՝ Հայկ Մարտիկեանի եւ ճարտարապետներ՝ Գիւսիկեանի եւ Ֆեթելեանի, Այտա Ղազարեանի (Եկեղեցւոյ մէկ մանրանկարչութեան համար), չեչտելով թէ անկարելի է յիշել անունները բոլոր անոնց, որոնք 6 տարի է չարաչար ոչնեցան այս ձեռնարկին համար, բայց կարելի չէ չըսել թէ կարգ մը բաներ պիտի չիրագործուէին առանց Ֆրի Օզլեանի, յիշեց այլ գործակիցներ ալ, Ազգային վարչութեան նախագահը՝ փրոֆ· Ա· Մխիթարեան, որու կը յաջորդէ այժմ Նուպար Տէօվլէթեան, ոգեկոչեց Սերովբէ Ալբ·, հուսկ՝ պնահատանքը յայտնեց Գիւտ Ալբ·ի, նախքան այլ յիշատակներ ոգեկոչելը Գարեգին Կաթողիկոսէ, որու հետ միաժամանակ ուսանող էին Պելժիա:

Մէթըր Ժախեան վերջին խօսքը ուղղելով Վազգէն Կաթողիկոսի վերյիշեց այն պատմական պահը զոր ապրեցաւ այսօր Պելժիոյ Հայ գաղութը:

Խօսքը տրուեցաւ կարդինալ Տանէլսի, որ սրամտութիւններով համեմեց իր ելոյթը: Նախ յիշեց որ յաճախ պատահած էր որ նստած ըլլայ Պապին քով, Մեսրոպոլիտի մը քով, կարդինալներու քով, պատրիարքներու քով, բայց երբեք կա–

(Շար·ը Դ· էջ)

ԻՆՉ ՈՐ ԳԱՂՏՆԻ ՉԷ

«Խորհրդային Հայաստան»ի Մարտ 13-ի թիւին մէջ հրատարակուած է Հայաստանի Ապահովութեան Կոմիտէի նախագահ՝ Վ. Բագամեանցի ու ԹԱՍ-ի եւ «Արմէնփրէս»ի թղթակիցներուն հետ կատարուած զրոյց մը: Խօսելէ ետք յանցագործութեան, կառաւարութեան դէմ մղուող պայքարին մասին, զրոյցը կը չօշափէ արխիւային նորագոյտ տուեալներու լոյսին տակ անցեալին բռնութեան ենթարկուած անմեղ մարդիկը արդարացնելու ուղղութեամբ կատարուող աշխատանքներու նիւթը. Բագամեանց կը պատմէ Զարենցի թղթածրարէն յայտնուած տուեալներու մասին. վաւերագրերը կ'ըսեն թէ 1936 Նոյեմբեր 16-ին կատարուած առաջին հարցաքննութեան մը ընթացքին Զարենց կ'ըսէ թէ ինք զրողներու «Նոյեմբեր» միութեան կազմակերպիչն ու ղեկավարն է ու հակայեղափոխական աշխատանք չի կատարեր:

Նոյն ամսուան 29-ին լրացուցիչ մեղադրանք կը կատարուի թէ ըղբաղած է ազգային երկպառակութիւն րորբոքող քարոզչութեամբ: 1937 Յուլիս 27-ին կը ձերբակալուի, սակայն այդ շրջանի հարցաքննութեան արձանագրութիւնները չեն պահուած:

Զարենցի մասին Բագամեանց կ'անդրադառնայ նաեւ 1955-ին զինուորական դատախազութեան կատարած պրպտումներուն. այն ատեն կարելի եղած է գտնել դատական բժիշկներու 1937 Նոյեմբեր 28-ի տեղեկագիրը Զարենցի դիակնութեան ու մահուան պատճառներու եզրակացութեան մասին: Հոն լսուած է որ բանասեղծը կը տառապէր մը լուրջ քրոնիկ հիւանդութիւններէ որոնք հիւծած են իր մարմինը ու մահուան պատճառ դարձած:

Բագամեանց դէմ կ'արտայայտուի նաեւ միակուսակցական համակարգին, բսելով թէ կարելի չէ անփոփոխ պահել Խորհրդային Սահմանադրութեան այս նիւթին վերաբերող թիւ 6 յօդուածը: Այդ յօդուածը կը մեղադրուի Բագամեանցի կողմէ, որ «փափկակեաց է դարձրել կուսակցութեանը եւ նրան հեռացրել բաղաքական պայքար մղելու անհրաժեշտութիւնից»: *Այսուհանդերձ, ՔԱ - ԿՀ - ՊԿ-ի Հայաստանի պարագլուխը համոզում կը յայտնէ որ համայնավար կուսակցութիւնը «կ'ներառագոյն քաղաքական կազմակերպութիւն է եւ պէտք է ղեկավար դեր գրաւի, բայց միայն քաղաքական միջոցների, քաղաքական պայքարի շնորհիւ»:*

Սփիւռքի Հայուն համար հասանելի զրոյցին հետաքրքրութեան կեդրոնը կը կազմէ Բագամեանցի արտայայտութեան վերջին մասը որ կը վերաբերի Սփիւռքին, հոն գործող քաղաքական կուսակցութիւններուն ու հայրենիքի կապերուն: Ըսելէ ետք թէ Սփիւռքեան զանազան կազմակերպութիւններու եւ կուսակցութիւններու հետ լայն երկխօսութիւնը կարելի դարձաւ խորհրդային ե րկրին ժողովրդավարացման, վերակառուցման ներկայ շրջանին, կը չեշտէ թէ «Հայաստանում խորհրդային իշխանութեան հաստատման պահից հանրապետութիւնն ունդաբար բարեկամական յարաբերութիւններ էր պահպանում Հնչակ եւ Ռամկավար կուսակցութիւնների հետ»:

Գալով Հ. Յ. Դաշնակցութեան, ազատ խօսքի շրջանը անվերապահօրէն ըսել կուտայ Բագամեանցի. «Դաշնակցութեան բաղաքական պլատֆորմը եւ հայրենական մեծ պատերազմի ժամանակ հակախորհրդային գործողութիւնները թոյլ չէին տալիս նախկինում որեւէ յարաբերութիւն ունենալ նրա հետ: Բայց այստեղ էլ մեզանում տեղի ունեցող կազդուրիչ գործընթացները եւ դէպի իրենց հայրենիքը դաշնակների բնական ձգտումը շատ բան փոխեցին»:

Ցաջորդ տողերը կը բացատրեն «դէպի իրենց հայրենիքը դաշնակների բնական ձգտում»ները. *այսպէս՝* «Դաշնակցութեան 24-րդ համագումարը որը տեղի ունեցաւ 1988 թուականի Օգոստոսին, առաջին անգամ որոշում ընդունեց եւ իր բաղաքական պլատֆորմում յայտարարեց, որ անվերապահօրէն պաշտպանում է Խորհրդային Միութիւնում իրականացուող վերակառուցումը, հրաժարւում է որեւէ բացասական գործունէութիւն իրականացնելուց ընդդէմ Խորհրդային Միութեան եւ Հայաստանի՝ որպէս նրա անկապտելի մասի: Դաշնակները բացէ ի բաց յայտարարեցին որ իրենք կտրականապէս համաձայն չեն այն ամէն տեսակ գործողութիւնների հետ, որոնց նպատակն է Հայաստանը դուրս բերել Խորհրդային Միութեան կազմից, հասկանալով նմանօրինակ քայլի աղետալի կործանարարութիւնը»:

ՔԱ - ԿՀ - ՊԿ-ի ղեկավարին բարենիշերուն արժանի կը դառնայ տակաւին յիշեալ կուսակցութիւնը այն պատճառով որ «Դաշնակցութեան քիւրոն հանդէս եկաւ հանրապետութեան զանազան հասարակական կազմակերպութիւնների եւ խմբերի գործունէութեան դէմ, որոնք վնաս են հասցնում ռուս ժողովրդի հետ Հայերի հնկան հետազօտութիւնները, որոնց մեծամասնութիւնը լոյս ընծայած է Մոսկուայի Հայկական Լազարեան Ճեմարանի աշխատութիւններու մէջ:

Թաթերու թիւը ըստ 1926-ի մարդահամարին 28·443 էր, իսկ Ադրբեջանցիները առանց Նախիջեւանի՝ 1·241·758: Վերջիններս հիմա բաւական բազմացեր են եւ, ըստ իրենց, 7 միլիոնի հասած են, բայց ըստ էութեան 5 միլիոնի ալ չեն հասնիր քանի որ իրենց հաշուին արձանագրած են Ադրբեջանի տարածքին վրայ ապրող չատ ազգեր:

Պարզ է թէ Թաթերն ալ Ադրբեջանցիներուն պէս նոյն պայմաններու մէջ կ'ապրին, զրեթէ նոյն կերակուրները կ'ուտեն, նոյն խմիչքները կը խմեն, նոյնչափ աշխատասիրութիւնը կը ստանան, անոնք ալ մահմետական են եւ բազմազաւակութեան ջերմ պրշտարներ, բայց կը պարզուի որ փոխանակ աւելնալու կը պակսին: Եթէ 1926-ին 28·433 էր իրենց թիւը, ապա 1979-ին իջած է 8·800-ի: Հիմա կը ինդրեմ չզարմանալ, որովհետեւ մարզամարմի Ադրբեջանցի մասնագէտներ բան մը չփոթեր են, ու իւրօրինակ թուաբանութիւն մը մէջտեղ եկեր է: Ըստ 1959-ի մարդահամարին Թաթերը կազմեր են 5900 հոգի: Կ'երեւի բան մը խառնուեր է, եւ Թաթերուն թիւը ծրագրուածէն ցած նշուեր է: Ցետոյ ազգութիւններու քանակը որոշող վերին իշխանութիւնները կը գտնեն որ տիպաքը քիչ մը համբ հաներ են ու կը թելադրեն քիչ մը աւելցնել Թաթերու թիւը՝ յաջորդ մարդահամարին անպայման պակսեցնելու պայմանով: Կըրկնենք այդ թիւերը.-

1926-ին – 28·443

1959-ին – 5900

1970-ին – 14·200

1979-ին – 8800

Կարծես թէ ամէն բան պարզ է, այսինքն՝ ամէն բան խառնուած է ինչպէս պէտք է: Բայց այդքանը չի բաւեր: Թուարանական նոր խնդիր մըն ալ կը հրամցուի:

Խորհրդային մեծ հանրագիտարանի Ա. հրատարակութեան (1946) 53-րդ հատորին մէջ կը կարդանք որ «Կովկասի մէջ Թաթերէն կը խօսի 150 հազար հոգի»: Ըստ մշակութային – կրօնական տարբերութիւններու հանրագիտարանը Թաթերը երեք խումբի բաժնած է.-

Ա.- Մահմետական Թաթեր՝ աւելի քան 100 հազար:

Բ.- Հայ Թաթեր՝ ընդամէնը երկու դիւղ Ադրբեջանի մէջ:

Գ.- Հրեայ Թաթեր՝ (այսպէս կոչուած լեռնային Հրեաները):

Այս խառնաչփոթութեան իր մասնակցութիւնը կը բերէ վերոյիշեալ «մեծ Թաթագէտ» Գ. Կուլիեւ: Ան Թաթերու տարբեր բաժանում մը կ'ընէ: Առաջին – նէն կարծես փոփոխութիւն չկայ, ան ալ Թաթերը երեք խումբի կը բաժնէ: Բայց եթէ վերի բաժանումը Թաթերէն խօսողներուն կը վերաբերէր, ապա այստեղ անոնք բաժնուած են ըստ դաւանանքի: Հոս Թաթերէն խօսող Հայերն ու Հրեաները կը դառնան Թաթեր, առաջիններուն կը տրուի հայ լուսաւորչական կրօնք, իսկ յաջորդներուն՝ յուդայական: Այլ խօսքով, Հայերը Հայեր չեն, այլ Թաթեր, ղրս Հայերը քրիստոնեայ դարձուցեն, ճիշդ նոյնն ալ կատարուած է թաթախսոս Հրեաներուն հետ, որոնք ալ դարձեր են յուդայական կրօնք դաւանող Թաթեր:

Ասոնք դիւտեր են, նոր խօսք թաթապետութեան մէջ: Հոգ չէ թէ փաստարկուած, ապացուցուած չեն: Այդպէս կը ըսացուի որ Հայերը կրօնափոխ ըլեր են Թաթերը: Պարտադրեր են իրենց սովորութիւնները, արտաքին տեսքը եւ մինչեւ եկեր է հետաքրքրական խառնուրդ մը՝ հայ - լուսաւորչական Թաթ: Նոյն արամաբանութեամբ եթէ առաջորդուինք, կրնանք ըսել որ այս ապազրկին մէջ Հայերը ահռելի փոփոխութիւն ունեն, քանի որ ասոնցմէ կրցեր են կրօնափոխ ընել չատ ու չատ Թուրքեր, Ղիզլարներ, Լեհեր, Հունգարացիներ, Ռուսեր, Քիւրտեր, Վրացիներ եւայլն:

Ինչ կը վերաբերի Հրեաներուն, Թաթերը յաճախ լեռնային Հրեաներու հետ չփոթելուն պատճառը դարձեալ լեզուն է: Եթէ զեկավարութիւնը այդ սկզբունքով, աչքարհին վրայ ոչ մէկ Հրեայ կը մնայ:

Նչուած յուդայական կրօնք դաւանող Թաթերը ոչ թէ Թաթեր են, այլ Թաթերէն խօսող Հրեաներ, որոնց դաղթը դէպի Իրան ու ապա դէպի Ազրկովկաս՝ տեղի ունեցած է Միջնադարուն:

***

Այժմ տեսնենք թէ Գ. Կուլիեւ ի՞նչպէս կը հիմնաւորէ Թաթերու ճակատագիրը Ադրբեջանցիներու մէջ: Հեղինակը «Կովկասի ժողովուրդներ» Բ. հատորին մէջ (Մոսկուա, 1962) կը ձգտի այդ ճակատագիրը հաստատել «փաստերով»: Ըստ իրեն Թաթերը չատ նման են Ադրբեջանցիներուն, հետեւաբար անոնք դրեթէ Ադրբեջանցի են: Օրինակները բազմաթիւ են:

«Թաթ բնակչութեան կերակուրը չատ չի տարբերիր ադրբեջանականէն» (էջ 185): Ահա ուժեղ փաստարկ մը: Կարծես հոն անընդհատ այնպիսի առատութիւն կայ որ Թաթերը կրնան իրենց ազգային սովորութիւններուն բնորոշ կերակուրները ընտրել: Եթէ անոնց փոխարէն այդ շրջաններուն մէջ ապրէին Չուկչաներ, Էսքիմոներ, կամ Մոզամպիկցի սեւամորթեր, նոյն կերակուրներն ալ անոնք պիտի ուտէին եւ Կուլիեւ իրաւունք պիտի ունենար դարձեալ նմանութիւններ գտնելու անոնց եւ Ադրբեջանցիներուն միջեւ:

«Նախայեղափոխական Թաթական ընտանիքի մէջ, ինչպէս նաեւ Ադրբեջանցիներուն մէջ, բնորոշ է կրօնքի խիստ ազդեցութիւնը» (էջ 185): Իսկ ո՞ր նախայեղափոխական ընտանիքին մէջ խիստ չեղեր կրօնքի ազդեցութիւնը, երբ յաճախ խօսքը մահմետական ժողովուրդներու մասին է:

«Թաթերու հանրային կեանքին մէջ ինչպէս նաեւ Ադրբեջանցիներուն մօտ, այսօր ալ տարածուած են հիւրասիրութեան սովորութիւնները, յարգանք ծնողքի նկատմամբ...»: Դարձեալ դիտել կ'ընէ Կուլիեւ, նոյն արամաբանութեամբ կ'ընդգծէ Թաթերու եւ Ադրբեջանցիներու միջեւ զոյութիւն ունեցող հարազատական, յուզարկաւորութեան եւ այլ ծէսերու նմանութիւններ:

Թաթերու ճակատագիրը արդարացնելու համար նման կիւտեր կ'ընեն նաեւ լեզուաբան Ա. Գրիւնբերգ եւ ուրիշներ:

Ահա, այսպիսի խախուտ հիմքերու վրայ փորձեր կ'ըլլան Կովկասի մէջ ապրող այդ Պարսիկները ներկայացնելու որպէս զիր ու մշակոյթ չունեցող ժողովուրդ, որուն «երջանկութիւնը» միայն եւ միայն Թրքանալու մէջ է: Սակայն իրականութիւնը այն է որ Թաթերը չեն ճակատագիրը, կա՛ն, կ'ապրի՛ն իրենց պապենական հողին վրայ, կը պահեն իրենց առանձնայատկութիւնները, չատ բաներով կը տարբերին չրջակայ Թրքալեզու բնակիչներէն, զիտե՛ն, չեն մոռցած իրենց մայրենի լեզուն՝ պարսկերէնը: Այնոյնպէս Ղարաբաղեան հակամարտութիւնը եւ հետաքրքիրը կ'ապահովին այդ կապը մայր հայրենիքին հետ:

Թալիշները եւ Լեզգիները պիտի են Խորհրդային Միութեան Համայնավար Կուսակցութեան կեդրոնական կոմիտէին, պահանջելով իրենց տալ ինքնավարութիւն: Զենք կասկածիր որ նոյնպիսի պահանջներով հանդէս կուգան նաեւ կովկասի ապրող Պարսիկները, որոնք յայտնի են Թաթ անունով:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ՄԱՄՈՒԼ

ԻՆՉՊԷՍ Կ'ԱՆՀԵՏԱՆԱՆ ԹԱԹԵՐԸ

«Ցառաջ»ի Մարտ 3-ի թիւով հրատարակած էինք պատմական գիտութիւններու տոհթ. Վարդան Գրիգորեանի «Թալիշներու դառն ճակատագիր»ին ներկայացուած յօդուածը, ուր խօսք կ'ըլլար նաեւ Թաթերու մասին: Պատմաբանը, դարձեալ «Երեկոյեան Երեւան»ի մէջ, Պարսիկ այս փոքրամասնութեան մասին երկար ուսումնասիրութիւն մը ստորագրած է: Ստորեւ ամփոփումը արեւմտահայերէն:

***

«Աւելի ու աւելի արագօրէն կ'ընթանայ Թաթերու բնական կամաւոր ձուլումի գործողութիւնը ադրբեջանական սոցիալիստական ազգին մէջ»:

Նման խօսքերով կը վերջանայ Գ. Կուլիեւի Թաթերուն նուիրուած աշխատութիւնը: Իսկապէս երանելի վիճակ կը սպասէ Թաթերուն, բայց այդ կամաւոր ձուլումին մասին յետոյ: Նախ թոյլատիկ հայեացք մը նետենք Թաթերու անցեալ կեանքին, անոնց լեզուին ու սովորութեան վրայ:

Թաթերը իրանական ժողովուրդ են: Անոնց լեզուն կը պատկանի հնդեւրոպական ընտանիքի իրական ճիւղին եւ նոր պարսկերէնի բարբառներէն մէկն է: Թաթերու մեծամասնութիւնը Ադրբեջանի հանրապետութեան մէջ կ'ապրի՝ գլխաւորաբար Ապշերոնի թերակղզիին վրայ եւ Ղուբայի ծովափնեայ շրջանը: Այս շրջանները ապրող Թաթերը յայտնի գորգագործներ են: Պարսկական աւանդութիւններով պատրաստուող անոնց գեղեցիկ գորգերը, ի նշան ճուլումներու նկատմամբ երախտագիտութեան ու սիրոյ, գործուէլն անմիջապէս յետոյ կը հռչակուին իբրեւ ադրբեջանական ժողովրդական արուեստի ստեղծագործութիւններ:

Թաթ բառը նախապէս ածական մըն էր, զոր Թուրքերը կուտային այն անձերուն, որոնք Թրքերէն չէին գիտեր: Ցայտնի պարսիկ մատենադիր Մահմուդ Քաչխարի մեկնաբանութեամբ Թաթ բառը կը նշանակէ Իրանցի կամ Պարսիկ: Օգուտ Թուրքերը (ԺԱ. դար) Պարսիկները Թաթ կ'անուանէին, Ըստ պարսկական հանրագիտարանի բնորոշումին, Թաթ կը նշանակէ պարսկական ցեղ, որ կ'ապրի Կովկասի մէջ:

Ուրեմն Թաթերու պատմութեան անդրադառնալու համար կը բաւէ ծանօթանալ Պարսից պատմութեան: Ինչ կը վերաբերի ուղղակի Կովկաս ապրող Թաթերու անցեալին, ապա մենք այդ մասին զրեթէ տեղեկութիւններ չունինք, քանի որ իրենց բախտակից Թալիշներուն պէս Թաթերու պատմութիւնն ալ լռութեան մատնուած է ու չէ ուսումնասիրուած: Թաթերու լեզուին մասին կան քանի մը չափազանց վերակառուցումը, հրաժարւում է որեւէ բացասական գործունէութիւն իրականացնելուց ընդդէմ Խորհրդային Միութեան եւ Հայաստանի՝ որպէս նրա անկապտելի մասի: Դաշնակները բացէ ի բաց յայտարարեցին որ իրենք կտրականապէս համաձայն չեն այն ամէն տեսակ գործողութիւնների հետ, որոնց նպատակն է Հայաստանը դուրս բերել Խորհրդային Միութեան կազմից, հասկանալով նմանօրինակ քայլի աղետալի կործանարարութիւնը»:

ՔԱ - ԿՀ - ՊԿ-ի ղեկավարին բարենիշերուն արժանի կը դառնայ տակաւին յիշեալ կուսակցութիւնը այն պատճառով որ «Դաշնակցութեան քիւրոն հանդէս եկաւ հանրապետութեան զանազան հասարակական կազմակերպութիւնների եւ խմբերի գործունէութեան դէմ, որոնք վնաս են հասցնում ռուս ժողովրդի հետ Հայերի հնկան հետազօտութիւնները, որոնց մեծամասնութիւնը լոյս ընծայած է Մոսկուայի Հայկական Լազարեան Ճեմարանի աշխատութիւններու մէջ:

Թաթերու թիւը ըստ 1926-ի մարդահամարին 28·443 էր, իսկ Ադրբեջանցիները առանց Նախիջեւանի՝ 1·241·758: Վերջիններս հիմա բաւական բազմացեր են եւ, ըստ իրենց, 7 միլիոնի հասած են, բայց ըստ էութեան 5 միլիոնի ալ չեն հասնիր քանի որ իրենց հաշուին արձանագրած են Ադրբեջանի տարածքին վրայ ապրող չատ ազգեր:

Պարզ է թէ Թաթերն ալ Ադրբեջանցիներուն պէս նոյն պայմաններու մէջ կ'ապրին, զրեթէ նոյն կերակուրները կ'ուտեն, նոյն խմիչքները կը խմեն, նոյնչափ աշխատասիրութիւնը կը ստանան, անոնք ալ մահմետական են եւ բազմազաւակութեան ջերմ պրշտարներ, բայց կը պարզուի որ փոխանակ աւելնալու կը պակսին: Եթէ 1926-ին 28·433 էր իրենց թիւը, ապա 1979-ին իջած է 8·800-ի: Հիմա կը ինդրեմ չզարմանալ, որովհետեւ մարզամարմի Ադրբեջանցի մասնագէտներ բան մը չփոթեր են, ու իւրօրինակ թուաբանութիւն մը մէջտեղ եկեր է: Ըստ 1959-ի մարդահամարին Թաթերը կազմեր են 5900 հոգի: Կ'երեւի բան մը խառնուեր է, եւ Թաթերուն թիւը ծրագրուածէն ցած նշուեր է: Ցետոյ ազգութիւններու քանակը որոշող վերին իշխանութիւնները կը գտնեն որ տիպաքը քիչ մը համբ հաներ են ու կը թելադրեն քիչ մը աւելցնել Թաթերու թիւը՝ յաջորդ մարդահամարին անպայման պակսեցնելու պայմանով: Կըրկնենք այդ թիւերը.-

1926-ին – 28·443

1959-ին – 5900

1970-ին – 14·200

1979-ին – 8800

Կարծես թէ ամէն բան պարզ է, այսինքն՝ ամէն բան խառնուած է ինչպէս պէտք է: Բայց այդքանը չի բաւեր: Թուարանական նոր խնդիր մըն ալ կը հրամցուի:

Խորհրդային մեծ հանրագիտարանի Ա. հրատարակութեան (1946) 53-րդ հատորին մէջ կը կարդանք որ «Կովկասի մէջ Թաթերէն կը խօսի 150 հազար հոգի»: Ըստ մշակութային – կրօնական տարբերութիւններու հանրագիտարանը Թաթերը երեք խումբի բաժնած է.-

Ա.- Մահմետական Թաթեր՝ աւելի քան 100 հազար:

Բ.- Հայ Թաթեր՝ ընդամէնը երկու դիւղ Ադրբեջանի մէջ:

Գ.- Հրեայ Թաթեր՝ (այսպէս կոչուած լեռնային Հրեաները):

Այս խառնաչփոթութեան իր մասնակցութիւնը կը բերէ վերոյիշեալ «մեծ Թաթագէտ» Գ. Կուլիեւ: Ան Թաթերու տարբեր բաժանում մը կ'ընէ: Առաջին – նէն կարծես փոփոխութիւն չկայ, ան ալ Թաթերը երեք խումբի կը բաժնէ: Բայց եթէ վերի բաժանումը Թաթերէն խօսողներուն կը վերաբերէր, ապա այստեղ անոնք բաժնուած են ըստ դաւանանքի: Հոս Թաթերէն խօսող Հայերն ու Հրեաները կը դառնան Թաթեր, առաջիններուն կը տրուի հայ լուսաւորչական կրօնք, իսկ յաջորդներուն՝ յուդայական: Այլ խօսքով, Հայերը Հայեր չեն, այլ Թաթեր, ղրս Հայերը քրիստոնեայ դարձուցեր են, ճիշդ նոյնն ալ կատարուած է թաթախսոս Հրեաներուն հետ, որոնք ալ դարձեր են յուդայական կրօնք դաւանող Թաթեր:

Ասոնք դիւտեր են, նոր խօսք թաթապետութեան մէջ: Հոգ չէ թէ փաստարկուած, ապացուցուած չեն: Այդպէս կը ըսացուի որ Հայերը կրօնափոխ ըլեր են Թաթերը: Պարտադրեր են իրենց սովորութիւնները, արտաքին տեսքը եւ մինչեւ եկեր է հետաքրքրական խառնուրդ մը՝ հայ - լուսաւորչական Թաթ: Նոյն արամաբանութեամբ եթէ առաջորդուինք, կրնանք ըսել որ այս ապազրկին մէջ Հայերը ահռելի փոփոխութիւն ունեն, քանի որ ասոնցմէ կրցեր են կրօնափոխ ընել չատ ու չատ Թուրքեր, Ղիզլարներ, Լեհեր, Հունգարացիներ, Ռուսեր, Քիւրտեր, Վրացիներ եւայլն:

Ինչ կը վերաբերի Հրեաներուն, Թաթերը յաճախ լեռնային Հրեաներու հետ չփոթելուն պատճառը դարձեալ լեզուն է: Եթէ զեկավարութիւնը այդ սկզբունքով, աչքարհին վրայ ոչ մէկ Հրեայ կը մնայ:

Նչուած յուդայական կրօնք դաւանող Թաթերը ոչ թէ Թաթեր են, այլ Թաթերէն խօսող Հրեաներ, որոնց դաղթը դէպի Իրան ու ապա դէպի Ազրկովկաս՝ տեղի ունեցած է Միջնադարուն:

***

Այժմ տեսնենք թէ Գ. Կուլիեւ ի՞նչպէս կը հիմնաւորէ Թաթերու ճակատագիրը Ադրբեջանցիներու մէջ: Հեղինակը «Կովկասի ժողովուրդներ» Բ. հատորին մէջ (Մոսկուա, 1962) կը ձգտի այդ ճակատագիրը հաստատել «փաստերով»: Ըստ իրեն Թաթերը չատ նման են Ադրբեջանցիներուն, հետեւաբար անոնք դրեթէ Ադրբեջանցի են: Օրինակները բազմաթիւ են:

«Թաթ բնակչութեան կերակուրը չատ չի տարբերիր ադրբեջանականէն» (էջ 185): Ահա ուժեղ փաստարկ մը: Կարծես հոն անընդհատ այնպիսի առատութիւն կայ որ Թաթերը կրնան իրենց ազգային սովորութիւններուն բնորոշ կերակուրները ընտրել: Եթէ անոնց փոխարէն այդ շրջաններուն մէջ ապրէին Չուկչաներ, Էսքիմոներ, կամ Մոզամպիկցի սեւամորթեր, նոյն կերակուրներն ալ անոնք պիտի ուտէին եւ Կուլիեւ իրաւունք պիտի ունենար դարձեալ նմանութիւններ գտնելու անոնց եւ Ադրբեջանցիներուն միջեւ:

«Նախայեղափոխական Թաթական ընտանիքի մէջ, ինչպէս նաեւ Ադրբեջանցիներուն մէջ, բնորոշ է կրօնքի խիստ ազդեցութիւնը» (էջ 185): Իսկ ո՞ր նախայեղափոխական ընտանիքին մէջ խիստ չեղեր կրօնքի ազդեցութիւնը, երբ յաճախ խօսքը մահմետական ժողովուրդներու մասին է:

«Թաթերու հանրային կեանքին մէջ ինչպէս նաեւ Ադրբեջանցիներուն մօտ, այսօր ալ տարածուած են հիւրասիրութեան սովորութիւնները, յարգանք ծնողքի նկատմամբ...»: Դարձեալ դիտել կ'ընէ Կուլիեւ, նոյն արամաբանութեամբ կ'ընդգծէ Թաթերու եւ Ադրբեջանցիներու միջեւ զոյութիւն ունեցող հարազատական, յուզարկաւորութեան եւ այլ ծէսերու նմանութիւններ:

Թաթերու ճակատագիրը արդարացնելու համար նման կիւտեր կ'ընեն նաեւ լեզուաբան Ա. Գրիւնբերգ եւ ուրիշներ:

Ահա, այսպիսի խախուտ հիմքերու վրայ փորձեր կ'ըլլան Կովկասի մէջ ապրող այդ Պարսիկները ներկայացնելու որպէս զիր ու մշակոյթ չունեցող ժողովուրդ, որուն «երջանկութիւնը» միայն եւ միայն Թրքանալու մէջ է: Սակայն իրականութիւնը այն է որ Թաթերը չեն ճակատագիրը, կա՛ն, կ'ապրի՛ն իրենց պապենական հողին վրայ, կը պահեն իրենց առանձնայատկութիւնները, չատ բաներով կը տարբերին չրջակայ Թրքալեզու բնակիչներէն, զիտե՛ն, չեն մոռցած իրենց մայրենի լեզուն՝ պարսկերէնը: Այնոյնպէս Ղարաբաղեան հակամարտութիւնը եւ հետաքրքիրը կ'ապահովին այդ կապը մայր հայրենիքին հետ:

Թալիշները եւ Լեզգիները պիտի են Խորհրդային Միութեան Համայնավար Կուսակցութեան կեդրոնական կոմիտէին, պահանջելով իրենց տալ ինքնավարութիւն: Զենք կասկածիր որ նոյնպիսի պահանջներով հանդէս կուգան նաեւ կովկասի ապրող Պարսիկները, որոնք յայտնի են Թաթ անունով:

ԱՊՐԻԼ 75

– ՕԳԵԿՈՉՈՒՄ –

ՅՈՒՆԱՍՏԱՆ

ՍԵԼԱՆԻԿ

Հ. Ց. Դ. Ցունաստանի Հայ Դատի յանձնախումբին կազմակերպութեամբ, Ապրիլ 18-ին «Վ. եւ Վ. Տէր - Զաքարեան» սրահին մէջ տեղի ունեցած մամուլի ասուլիսը լայն արձագանգ գտած է տեղւոյն եւ Աթէնքի լրատուականներուն մէջ:

× Ապրիլ 22-ին «Է. Մ. Սվոռոն» սրբարը տեղի ունեցած քաղաքական ճեռնարկին նախագահած է Պատրիկ Մարուքեան: Ուղերձ մը կարդացուած է Հ. Ց. Դ. երիտասարդական Միութեան կողմէ: Գեղարուեստական յայտագրով հանդէս եկած է Համազգայինի մանանճուղի «Կոմիտաս» երկսեռ երգչախումբը: Տեղի ունեցած է նաեւ կլոր սեղանի զրոյց մը, նիւթ ունենալով «Հայ Դատը միջազգային ներկայ իրականութեանց շրջագիծին մէջ»:

***

ԱԹԷՆՔ

Ապրիլ 22-ի առաւօտուն, Հայկական յուշակոթողի հրապարակին վրայ տեղի ունեցած յուշաւազքին բացման խօսքը կատարած է Կարօ Աւագեան: Ներկայ եղած են նաեւ Ծանօթ ախոյեան՝ Ռոպէր Ֆիլիեան եւ իր մարզիչը:

***

Նոյն առաւօտ, Հայկական յուշակոթողի հրապարակին վրայ, երեք յարանուանութեանց հոգեւոր պետերու նախագահութեամբ տեղի ունեցած հոգեհանգստեան արարողութենէն ետք խօսք առած են Ազգային վարչութեան առնախագահ՝ Եղիա Ճամուղեան, Ազգային վարչութեան անդամ՝ Վարուժան Էմմասեան եւ Նէա Զմիւռնիի քաղաքապետ՝ Մ. Պելիվանիախա: Այնուհետեւ զանխնեալ-սանիներ զետեղած են հայկական յուշակոթողին առջեւ:

***

Ապրիլ 24-ի ցոյցին մասնակցած են 2 հազար հոգի: Մայրաքաղաքին պողոտաներով երթական զեղապատում յառաջացող թափօրին երդ չէ տրուած մօտենալ չէնքին: Ոստիկանութիւնը խոչտանգած է հրամանին չենթարկուողները: Ցոյցի ցրումէն ետք Հ. Ց. Դ. Հայ Դատի Յանձնախումբը մամուլի ասուլիս մը կազմակերպած է իր գրասենեակին մէջ՝ միջազգպերուն կապակցութեամբ: Ցաջորդ օրը յունական մամուլը լայնօրէն արձագանգած է ոստիկանութեան ու ցուցարարներու միջեւ բախումներուն:

***

ՄԻԱՑԵԱԼ ՆԱՀԱՆԳՆԵՐ

ՆԻՒ – ԵՈՐՔ

Էջմիածնական եւ Կիլիկեան թեմական առաջնորդարանները կողմէ կազմակերպուած ոգեկոչման օրը, Ապրիլ 22, ակսած է առաջնորդանիստ (Էջմիածնական) Ս. Վարդան եկեղեցիին մէջ տեղի ունեցած պատարագով ու հոգեհանգստեան արարողութեամբ: Պատարագած է Սան Ֆրանսիսքոյէն Աբիս Եպիսկ. Շիրվանեան, քարոզած է Կիլիկեան թեմի առաջնորդ Մեսրոպ Արք. Աշճեան: Բազմահազար անձերու թափօրը –երեք կուսակցութիւններու, ինչպէս նաեւ երգչախումբերու եւ պետական դրօշներով, բազմաթիւ պատառներով – եկեղեցական արարողութենէն ետք յառաջացած է Վէրպի Թայմզ Սքուէր, ուր տեղի ունեցած է երեք կուսակցութիւններու եւ բազմաթիւ այլ կազմակերպութիւններու դարձակցութեամբ կազմակերպուած հանրահաւաքը (8 հազար հոգի): Ելոյթ ունեցած են Նիւ-Եորքի քաղաքապետ Տ. Տինքինզ, ծերակուտական Ա. Թ'Ամաթօ, դոնկրէսմէններ Թորիչէլլի, Շուման, Ուինզ, Ուայդ, Կրին, ինչպէս նաեւ Նիւ-Եորքի ընդհ. դատախազ Պ. Ապրահմզ, Մէնհէթընի դատախազ Ռ. Մորկընթաու (դեսպանին թոռը), «Նէյշըն» շաբաթաթերթի խմբագիր Ֆ. Հիչընզ եւ ուրիշներ: Այս վերջինը՝ օրուան գլխաւոր բանախօսը, յատկապէս քննադատած է նախագահ Պուշը, որ իր ընտրապայքարին ընթացքին կատարած խոստումը զրժած է: Ցոյցին մասնակցած են նաեւ Կիպրացիներ ու Ցոյներ՝ իրենց պատառներով:

Շաբաթ, Ապրիլ 29-ին, Ազատութեան Արձանի կողքին վրայ տեղի ունեցած է ոգեկոչման հանդիսաւորութեանց եզրափակումը՝ մասնաւոր գեղարուեստական յայտագրով:

ՄԵՍՆԶՈՒՍԵՑ

Նահանգատան Ժողովասրահին մէջ, Ապրիլ 20-ի առաւօտուն, նշուած է Եղեռնի 75ամեակը: Ուսթըրթաունի Ս. Յակոբ եկեղեցւոյ հոգեւոր հովիւին բացման աղօթքէն ետք, ելոյթ ունեցած են ներկայացուցչական Տան բանբերը՝ Ճորճ Գրվըրեան եւ Նահանգապետ՝ Մ. Տուքաքիսի մայրը: Կարդացուած է նաեւ Պոսթընի Կաթողիկէ Եկեղեցւոյ արքեպիսկոպոսին՝ Ծիրանաւոր Պեռնըրտ Լոյի համակրական դիրը: Ցօսք առած է նաեւ Հայաստանի փոխ-նախագահ «Ղարաբաղ Կոմիտէ»ի անդամ Ռաֆայէլ Ղազարեան: Հուսկ՝ յուցադրուած է Մայքըլ Ցակոբեանի «Ո՞ւր է իմ ժողովուրդը» վաւերագրական ժապաւէնը:

ԳԷՅՄՊՐԻՃ

Ս. Երրորդութիւն եկեղեցիին մէջ, Ապրիլ 23-ին տեղի ունեցած ոգեկոչումի արարողութեան ներկայ եղած է հոծ բազմութիւն մը: Ցօսք առած են Ծիրանաւոր Պեռնըրտ Լօ, Նահանգային Տան բանբեր Ճորճ Գրվըրեան (որ գատապարտած է նախագահ Պուշի դիրքաւորումը) եւ Մամբրէ Քհնյ. Գուզուեան:

ՊՈՍԹՐՆ

Ռ. Ա. Կուսակցութեան եւ Հ. Ց. Դաշնակցութեան կազմակերպած հանրահաւաքը տեղի ունեցած է Ապրիլ 24-ի առաւօտուն, Նահանգապետարանի բարձունքին վրայ: Օրուան հանդիսավար Կ. Աբրապեան կարդացած է Նահանգապետ Մ. Տուքաքիսի համակրական դիրը, ապա խօսք առած են Զարէզ Կարապետեան (Ռ. Ա. Կ.), Թաթուլ Սոնենց-Փափազեան (Հ. Ց. Դ.) եւ Ս. Ցակոբ ու Ս. Ստեփանոս եկեղեցիներու հովիւները:

– ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ –

Նիւ – ՃԸրՋիի Ս. Վարդանանց եկեղեցիի ներքնասրահին մէջ, Մարտ 24, հանդիսաւոր կերպով նշուած է «Հայրենիք» թերթի 90-ամեակը: Տեղի ունեցած պատուասիրութենէն ետք բացման խօսքով հանդէս եկած է հանդիսավար Ցարութիւն Մսըրլեան, Նիւ – Ճըրզիի «Ցովնանեան» վարժարանի աշակերտներու արտասանութիւններուն յաջորդած է «Հայրենիք»ի օգնական խմբագիր Վաչէ Բրուտեանի խօսքը: Ելոյթ ունեցած է նաեւ անգլիատառ «Արմինեըն Ուիքլի» շաբաթաթերթի խմբագիր Անդրանիկ Գասպարեան: Վարդէս Պապօղլեանի գեկավարած Նիւ – Ճըրզիի Համազգայինի երգչախումբին ազգապրական երգերէն ետք ելոյթ ունեցած է զրադէտ Ցակոբ Կարապենց: Ապա բեմադիր ու թատերագիր Հրանդ Մարգարեան սահիկներու ցուցադրութեամբ ներկայացուցած է «Հայրենիք»ի 90-ամեայ ուղին: Ասարտին՝ կազմակերպիչ յանձնախումբը երկու յուշատախտակներ յանձնած է Վ. Բրուտեանի՝ ի յարգանս նախկին խմբագիր Մինաս Թէօլէօլեանի եւ այժմու խմբագիր՝ Գէորգ Տօնապետեանի, որոնք կամքէ անկախ պատճառներով ներկայ չէն կրցած ըլլալ:

***

ԹՈՒՐԲԻՈՑ Հայոց Պատրիարքարան այցելած է ատենապետ Փրո – Օրիէնթ կրօնական կազմակերպութեան 25 անդամներէ բաղկացեալ պատուիրակութիւնը, Ապրիլ 19-ին: Պատրիարքարանի դահլիճին մէջ ունեցած իր ելոյթին ընթացքին, Մաքսիմիլիան Եպիսկոպոս Ջըննորհաւորած է Զաթիկը եւ իր ցաւը յայտնած՝ Շնորհք Պատրիարքի վախճանումին առթիւ: Պատրիարքական փոխանորդ Շահան Եպիսկոպոս Սվաճեան, իր կարգին, շնորհաւորած է հիւրերուն Զաթիկը եւ շնորհակալութիւն յայտնած Շնորհք Պատրիարքի մասին արտասանուած խօսքերուն համար:

***

ԱՆՎԵՐՍԻ մէջ, Ապրիլ 30-ին, տեղի ունեցած է Սեւան Լարայեան Քառեակին համերգը: Ներկաները առիթն ունեցած են լսելու Կոմիտասէն եւ Միրզոյեանէն կոտորներ: Հայկական մեղեդիներու լարայեան նրբութիւնը համայած է մօտ երկու – հարիւր հոգինոց քաղմութիւնը: Սեւան Լարայեան Քառեակին մաս կը կազմէ Ցովհ. Անաստասեան: Զեռնարկը կազմակերպուած էր Հ. Ե. Մ. Կ.-ի (Հայ Երիտասարդաց Մշակութային Կեդրոն) կողմէ որ իր հիմնադրութենէն ի վեր (1989, Մայիս 26), իր հայկական նպատակը կը բերէ Անվերսի եւ Պելժիոյ հայ գաղութին: Զեռնարկին հասոյթը տրամադրուած է Հ. Ե. Մ. Կ.-ի ծրագրած Անվերսի Հայ Տան գնման:

ԳՈՂԳՈԹԱ

ՀԱՅ ՀՈԳԵՒՈՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԻՐ ՀՕՏԻՆ 1915 ԱՂԷՏԱԼԻ ՏԱՐԻՆ

Ա.ՇԽԱ.ՏԱՍԻՐԵՑ ԵՒ ԽՄԲԱԳՐԵՑ ԹԷՕԴԻԿ

ՎԱՆ

ՆԱՀԱՆԳԻՍ ՍԱՀՄԱՆՆԵՐԸ

Հայոց ձորի հարաւակողմն է ԽՕՇԱՊի վիճակը, համանուն գետին աջին, Քիւրտերէ գրաւուած, որոնց Բէկը կը նահէր Ժե. գարուն չինուած վերի «Մահմուտիէ» քարքարուտ բերդին մէջ, նեղելով Վանայ սահմանները, մինչեւ անոր նուաճուիլը Տաճիկներէն 1847-ին: Ցօշապի հարաւ դին կ'իյնայ Գարպաի վիճակը, ի հնումն Անձեւացեաց գաւառ, ուր էր Բարթողիմէոս Առաքեալի կառուցած «Հոգւոց Վանք»ը (Վերափոխումն Ս. Աստուածածնի):

Վանայ ծովուն հարաւակողմն են ՈՍՏԱՆ եւ ԳԱՒԱՌ, լեռներու երկար շարքով մը Մոկաց աշխարհէն զատուած: Աւրտոս լեռով կը ձեւանայ Ոստանի ձորը, ստորոտը «Ջաղար Աստուածածին վանք»ը՝ ուր վոխադրուած են եղիչէ Թարգմանչին նշխարք: Ռշտունեաց մայրաքաղաքն էր Ոստանը. Գագիկ հոն կառոյց արքունիք տաճարներ, հմայ բոլորն ալ քանդուեր, բայց բերդէն, տակն ալ սակաւաթիւ տուներ: Ոստանի արեւմտակողմն է «Քարաղաշ»ը կամ «Մանակերտ»ը, հրուանդանի մը վրայ, ուրկէ վար գլորեց Մանուհի մը վրայ, ուրկէ վար գլորեց Մանուհին Ռշտունի՝ Ս. Ցակորայ տարկաւագները: Աւոր արեւմտեան կողմը՝ ծովեզրը՝ պատմական վայրեր են Իրու գիւղը՝ Գագիկի չինած «Քառատուն Ծորանք» եւ «Ս. Սիոն» աւերակ մենաստաններով, Փշաւանս, Տշող եւ Նարեկ. վերջինէն կէս ժամ հեռու է, ծովափին, Գրիգոր Նարեկացւոյ ճգնարան - քարայրը՝ մատուռով մը. իսկ համանուն գիւղը կը գտնուի այն մենաստանը, որուն մէջ փակուած՝ երկնակրօն սուրբը գրեց իր «Աղօթքի մատեան»ը: Հոն թաղուած են իր արեւնակից-ներն ու Սանդուխտ կոյս: Մոխրաբերդ գիւղ: Կարմրակ Աստուածածին: Մօտը՝ «Լուսապտուղ Ս. Սահակ վանք», եւ աւոր մօտ «Ս. Թովմաս Առաքեալ»: Աւոնց չուրջ, ծովուն հարաւակողմի միջավայրը, կը բարձրանայ Ընձաքիաւր կամ Կապուտկող լեռը՝ որուն գագաթէն Ս. Ցակոբ անիծեց Ռշտունեաց երկիրը, եւ որուն կողին կայ «Ս. Ցակոբ» վանքը: Աւոր հարաւ դին է Բէլու գիւղը (նեստահար Բէլլի անուամբ): Ծովուն արեւմտեան – հարաւը՝ Սոփո գիւղն ու »Ս. կարապետ վանք»ը. Խարզիք, ուր կայ Նարեկացիի հրաշագործ քարը. Թուխ՝ համանուն գետին եզերք որ «Կիւղէլ – Տէրէ» ալ կը կոչուի. լերանը մօտ՝ «Ս. Ցիզտիբուղտ» վանքը. Թուխ կամ Թուղխ որ Հողց կամ Խողծ ալ կը կոչուի՝ առենօք Աղձնեաց նահանգի վիճակ էր. Հովիսիմեանք պահ մը հոգ դադար առին, եւ անոր ջուրին եզերն էր որ Սմբատ Ա. 896-ին զարնուեցաւ Ահմէտ բռնաւորի զօրքերուն հետ:

Գաւաչի եւ Ոստանի հարաւակողմն է Մոկաց հին աշխարհը (ՄՈԿՍ), որուն բնական եւ անբնական դիրքերն են լեռներ, ապահայք եւ քիւրտ բռնակալութիւն. կը գտնուի Առնոս լերան մուտքին՝ 60 Հայ եւ Քիւրտ գիւղերով: Մոկս քաղաքանի տուները ցրուած են քարալերան կոհակներուն վրայ եւ այն, պետին եզերք՝ որ լեռներէն Պօհդան կ'իջնէ: Մոկսի ժողովուրդը ոսոխ չունի եւ ներկայար է: Մոկսի արեւելեան կողմն է Ապարանից գիւղը եւ «Ս. Խաչ վանք»ը զոր Ժ. դարուն կառոյց Մոկաց Ստեփաննոս Եպիսկոպոս: Նոյն գիւղէն էր ԺԶ. դարու բանաստեղծ Սիմէոն Վարդապետ:

Մոկսի եզքին՝ կայ ՇԱՏԱԽ վիճակը՝ համանուն քաղաքանով, զոր Քիւրտերը Շոխ կամ Տաք կը կոչեն, նշանակ Մոկաց Ջերմաձոր գաւառի: Տեղւոյս Հայերը վարպետ ոստայնանկ են: Շատախի լեռներէն կը բխին Տիգրիսի արեւելեան ակունքը: Այս երկրէն դուրս եկան Աղթամարայ կաթողիկոսներէն ոմանք:

Շատախի արեւելեան հարաւակողմն է Նորտրզ կամ Նօտրզ վիճակը, Հայ եւ Քիւրտ բնակչութեամբ:

Մոկսի արեւմտեան հարաւէն մինչեւ Բաղէշի եւ Քրպաստանի սահմանները՝ գտնուող վիճակներն են ԿԱՌԿԱՌ, ՊՕՀԴԱՆ, ԿԵՑԱՆ եւ ԻՍՊԵՐԴ (ՍՊԱՐԿԵՐՏ). վերջնոյս Լուար գիւղէն էր Աղթամարի Նիկողայոս ուսումնասէր կաթողիկոսը՝ ԺԸ. դարուն:

Քրպաստանի (Կորդուաց աշխարհ) արեւելեան մասը ՀԻՔԵԱՐԻ կը կոչուի. լեռնախիտ բարձրաւանդակ մըն է՝ որուն մէջէն կ'րնթանայ Ջազ գետը: Լեռնամէջ վայրերու մէջ, բայց Քիւրտերէն, հին դարերէ ի վեր բնակութիւն հաստատած էին Քաղդէացի եւ Ասորի Նեստորականք՝ ճուլամերկ (Ջայլամար) գաւառի սահմաններուն չուրջ:

(Շար. 22)

(Շար· Ա· էջէն)

թողիկոսի մը, ուր մնաց երկուքի…: Յայտնելով թէ միացած կը զգայ Հայերուն հետ եւ կ'ուզէ պլխաւորաբար երեք բան ըսել մեզի· – Նախ՝ եկեղեցի մը օծել, քարի հարց մը չէ, այլ վայրը, ուր կը զուգադիպի լոյսը հօր, որդւոյ եւ հոգին սրբոյ· ապա, հիացած կը մնայ եկեղեցւոյ եւ Մշակոյթի սերտ կապին վրայ, հուսկ հիացած կը մնայ հայ ժողովուրդի կորովին նկատմամբ եւ յուզումով կը յիշէ այն մեծ կատորածը, որու 75–ամեակը ոգեկոչուեցաւ վերջերս: Հաւատաք մը որ արիւն կ'արժէ, ուժով հաւատաք մըն է, բայց երբեք պէտք չէ մոռնալ որ ոչ մէկ աւազ Ուրբաթ կայ, առանց խրեն յաջորդող գաւակուան Կիրակիին:

Գարեգին Բ., երկչեղու ելոյթ մը ունեցաւ, այլեւս հայերէն եւ ֆրանսերէն, յաջորդող հատուածներով, բայց ոչ անպայման միշտ նոյն բանը ըսելու համար: Ֆրանսերէնի բովանդակութիւնը կը վերաբերէր առաւելաբար օտարներուն, հայերէնը՝ մեզի, ու խօսքը ուղղեց նախ ներկաներուն, հայերէն, չեչտելու համար·–

«Դուք այս օրը պատմական նկատեցիք, պատմական յայտարարեցիք, զայն նկատելով Պելժիոյ ձեր կեանքին չրջագծին մէջ միայն. ես ձեր այսօրուան արարքին կը նայիմ ուրիշ անկիւնէ, եւ կ'ըսեմ կըրկնակ անգամ պատմական է այս, աւելի անդին տարածք մը ունենալով քան ինչ որ Պելժիոյ հայ գաղութին կեանքն է: Պատմական օր մըն է Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ եւ Հայ ժողովուրդին համար: Առաջին անգամն է պատմութեան մէջ, որ երկու կաթողիկոսները կը ներկայանան Աստուծոյ առջեւ, խորանին վրայ, մէկ եկեղեցի օծելու համար: Ուրախ եմ, որ դուրս ելլելով դժուարէ մը որ է Լիբանանը, կը դանուիմ այս դրախտին մէջ: … Երբ այս առաւօտ, կը դիտէի իմ սիրելի եղբայրը, որ կ'արտասանէր հոգեւոր ճառը, կը յիշէի դարերու մեր անցեալը եւ կը տեսնէի մարմնացումը էջմիածնի, այս եկեղեցւոյ մէջ եւ ամբողջ Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ մէջ, ճառագայթումն է էջմիածնի, մեր Մայր Եկեղեցին» (բուռն ծափահարութիւններ): Ու Գարեգին Բ., շարունակեց խօսքն ուղղելով Վազգէն Կաթողիկոս·– «Անհունօրէն, վեհափառ եղբայր, անհունօրէն, սրտովին շնորհակալ եմ ձեզի որ ինծի այս օրը պարգեւեցիք» ու ապա՝ Պելժիոյ Հայերուն՝ «Շնորհակալ եմ ձեզի, դուք գիս հիւր ըրիք, ես տունեսր դարձայ»:

Գարեգին Բ. յիշեց իր անցեալի օրերը, Պելժիա, երբ դեռ երիտասարդ վարդապետ էր եւ հոս է որ իր առաջին պատարագը մատուցանած է: Անդրադառնալէ ետք (ֆրանսերէն անշուշտ) Պելժիոյ եւ Հայերու պատմական կապերուն, Գարեգին Բ. (հայերէն) յիշեց գաղութին հիմները, որոնց գաւակները այսօր, նոյն ոգիով կը ծառայեն, ինչ որ իրեն խորհիլ կու տայ թէ հոգին հայկազանց յատկանիշն է:

Յիշելէ ետք թէ նոր կ'ելլենք ապրիլեան ոգեկոչումներէ, չեչտեց թէ այդ չի նշանակեր որ միայն ջարդուած ժողովուրդ մըն ենք, այլ այսօր՝ ունինք Հայրենիք մը, Սփիւռք մը եւ այս երկուքին մէջեւ կայ անրաժանելիութիւն մը: Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսը իր խօսքը փակելու համար, յիշեց թէ արդարեւ, ինչպէս այնքան տեղին կերպով ըսած էր կարդինալը, եկեղեցի մը՝ քար չէ, նիւթ չէ, ու այս առթիւ պատմեց թէ ինչպէս Դ· դարուն Ագաթանգեղոս կը նկարագրէ էջմիածնոյ առաջին եկեղեցւոյ կառուցումը, Գրիգոր Լուսաւորիչի պլխաւորութեամբ, երբ ինք ալ եւ միւռոնը քար կը կրէին, կը փորէին եւ մէկը արտօնութիւն առնելով Սուրբ Գրիգոր Լուսաւորչէն, գնաց եօթը ժայռ պոկեց Մասիսէն եւ դժուարաւ, բոլորին մասնակցութեամբ զանոնք բերին, այլ խօսքով մասնակից պէտք է եւ պարտքին մասնակցութիւնով է, որ եկեղեցին եկեղեցի կը դառնայ, որովհետեւ մեր ըմբռնումով եկեղեցին կեանքն է եւ ոչ թէ չէնքը:

Վերջին մատով, Գարեգին Բ., բացատրեց մը ընելէ ետք Շիմէնի (Լը Սիտ) հօր ապանութեամբ գրուած պարտականութեան եւ մեր նահատակներու արեամբ գրուած պարտականութեան միջեւ, անդրադարձաւ Լիբանանի, չեչտելու համար թէ կուգայ ցաւատանջ երկրէ մը, բայց ոչ՝ յուսահատ ժողովուրդէ մը ու այս առթիւ մասնաւոր շնորհակալութիւն յայտնեց Վազգէն Ա.ի կոչին եւ 200 հազար տոլարի նուէրին համար, որ նոր ուժ եւ կորով բերաւ Լիբանանահայութեան, ու վերջացուց արբայ Փիէռի խօսքով· – «Եթէ

Լիզպոն·–

Գալուստ Կիւլպէնկեան Հիմնարկութեան Հայկական Բաժանմունքը խոր վշտով կը գուժէ իր երկարամեայ անօրէնին՝

ԿՈՐԻՒՆ Մ· ՔԷՇԻՇԵԱՆԻ

մահը, որ պատահեցաւ երկուշաբթի, Մայիս 7–ին:

Այն 33 տարիէ ի վեր կը պաշտօնավարէր հիմնարկութեանս մօտ եւ իր պարտականութիւնները կատարած էր նուիրումով եւ ձեռնհասութեամբ:

Իր յիշատակը թարմ պիտի մնայ մեր գործունէութեանց տարեգրութեանց մէջ:

ԴԻՒԱՆ ՏՆՕՐԷՆՈՒԹԵԱՆ

1990, *Մայիս* 8

ՓՈՒԱՆ ԾԱՂԿԱՓԱԿԻ

Տիկին Մարի Տօնապետեանի արկածալի մահուան առթիւ, Տէր եւ Տիկին Տիգրան Տփղճեան 1000 Ֆր· կը նուիրեն, փոխան ծաղիկի, Կապոյտ Խաչի Անիէս – Պուա – Քոլոմպ – Արժանթէօյի մասնաճիւղին (առանձ «Յառաջ»էն):

ՃՈՒՇԱՏԵՏԻՐ

ԿԱՊՈՑ ԽՍԱՅԻ Պուլվ· Օսման Լէվա Սասունի մասնաճիւղը ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր անդամուհիները, Շաբաթ, Մայիս 12, կէսօրէ ետք ժամը 14·30–ին սովորական վայրը:

Կարեւոր օրակարգ:

աղքատի մը ձեռքը բռնես, քու ձեռքդ ալ Աստուծոյ ձեռքին մէջ կ'առնուի»:

Գիւտ Ալբ· յայտնեց թէ թէեւ չատեր առատրած են այս գործին յաջողութեան համար, բայց, այսօր, յատուկ կոնդակով եւ Ս· Գրիգոր Լուսաւորչի չքանչանով, կը պարգեւատրուին Պ· Խաչիկոֆ, Մկրտիչ Ժամհեան եւ Հարիկ Մարտիկեան:

Հուսկ, խօսք կ'առնէր Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը, որ անդրադառնալէ ետք օրուան պատմական բնոյթին, մանաւանդ առաւօտեան արարողութեամբ ու կրկին շնորհակալութիւն յայտնելէ ետք քոյր եկեղեցիներու ներկայացուցիչներուն, խորհրդային դեսպանին, պրեթէ մտերիմ խոստովանութեան մը ձեւով, կ'ուզենէր թէ երբ կը լսէր Գարեգին Բ.ի խօսքերը, խորապէս յուզուած էր, քիչ մըն ալ կ'ըսէր՝ «Նախանձեցայ, որովհետեւ իմ մտածումներս եւ զգացումներս յայտնեց, մեր Ամոռներու յարաբերութեան տեսակէտէն, ապագայ մը եւս, որ առանց խորհրդակցելու, նոյնը կը մտածենք, նոյն ձեւով կը մտածենք: Այս նոր յարաբերութիւնները, որոնք սկսան վերջնականապէս մշտական գործակցութեան մը համբան բացին այս օծումով: Ինչքան դուք հատատ ըլլաք Կիլիկեան Ամոռին վրայ, այնքան ես հատատ կը զգամ էջմիածնայ Ամոռին վրայ: Ինչ որ տեղի ունեցաւ անջնջելի խորհուրդ մը կը ներկայացնէ: Զկայ անթիլիասական, էջմիածնական եկեղեցի, կայ միայն մէկ Հայաստանեայց Եկեղեցի»: Ու Վազգէն Ա. լսելով թէ 21–րդ դարուն, երբ պիտի բարձրանայ Երեւանի կեդրոնը, Սուրբ Գրիգոր Լուսաւորիչ Մայր տաճարը, ինք հոն պիտի չըլլայ, բայց կ'ուզէ որ Գարեգին Բ. հոն ըլլայ եւ մասնակցի օծումին:

Մեկնած պահուն, վերջին խօսք մըն ալ ըսաւ Վազգէն Ա., արձագանգելով սըրտցաւ Հայու մը յայտնած մտահոգութեանց, թելադրելով որ, ըստ հայկական աւանդութեան, եկեղեցւոյ կողքին բարձրանայ դպրոց մը:

***

Անկասկած «պատմական» բան մը պատահեցաւ, Կիրակի, Մայիս 6–ին, Պրիւսէլ եւ այդ ոչ՝ միայն Հայաստանեայց նոր Եկեղեցւոյ մը գոյութեամբ, որքան ալ մեր եկեղեցիները ազօթավայրէ աւելի եւ թերեւս, ազօթավայրէ առաջ, եղած են եւ կը մնան մեր «ազգաւայրերը»:

Դեռ կանուխ է, հաւանաբար, խորհրդածելու համար արտայայտուած մտքերուն եւ (չ)արտայայտուած յետագայ ծրագիրներու մասին: Կը մնայ սպասել, տեսնելու համար թէ վաղը պիտի ըլլա՞յ այնպէս, որ համոզուինք թէ այսօ՛ր լսուած խօսքերը, խօսքերէ անդին ալ իմաստ մը ունէին:

Ա· Մ·

× *Առաջին թղթակցութեան մէջ (Մայիս 8) թիւրիմացութեամբ կայ նաեւ Դաւիթ Եպիսկոպոսի անունը:*

× *Սփիւռքահայ մամուլէն ներկայ էր միայն «Յառաջ»:*

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Տէր եւ Տիկին Զաւիկ Մուրատեան եւ պատկները, Սիրանոյշ Մուրատեան, Ալիս Մուրատեան, Յարութիւն Ապտալեան հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել կուտան իրենց ծնողաց՝

ՀԱՄԲՈՒՐՁՈՒՄ ԵՒ ՄԱՐԻԱՄ ՄՈՒՐԱՏԵԱՆԻ

մահուան Ա· տարելիցին առթիւ, Կիրակի, Մայիս 13, Փարիզի Ս· Յովհաննէս – Մկրտիչ եկեղեցին:

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն:

Recherchons

Cherchons jeune fille pour la vente en confiserie, pour les communes de Montrouge ou Malakoff, même sans expérience.

Tél. 47 40 92 83
47 40 92 84

M. J.-P. FOUCHER
Député-Maire de Clamart

CROIX BLEUE
Section d'Issy-les-Moulineaux

L'ASSOCIATION DU 7 DECEMBRE 1988

présentent

LA TROUPE
"ERZEROUM"

CHANTS et DANSES

Vendredi 18 mai à 20 h 30

CENTRE CULTUREL JEAN ARP
22, avenue P. Vaillant-Couturier
Clamart

Réservations : 47. 36. 27. 14
46. 45. 37. 08

Prix des places : 70 Frs.

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

UN SPECTACLE EXCEPTIONNEL

au THEATRE DU JARDIN D'ACCLIMATATION
(M° Sablons)

Ensemble de Danse Traditionnelle d'Enfants d'Arménie

«ERZEROUM» D'EREVAN

le Samedi 12 mai
à 15 h. et à 20 h 30

Réservation : 40. 67. 97. 86
40. 67. 93. 72

Կ'ՈՒԶՈՒՄ

Փարիզի Ս· Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր եկեղեցւոյ մէջ պաշտօնավարելու համար դիւանապետ մը կը փնտռուի:

Պաշտօնը կը պահանջէ հայերէն եւ ֆրանսերէն լեզուներու քաջ հմտութիւն, դրասենեակի գործունէութեան որոշ վարժութիւն:

Թեկնածուները կը խնդրուի իրենց հակիրճ կենսագրականը եւ վկայականներուն պատճէնը ուղարկել Կրօնական ընկերակցութեան հասցէին՝

ASSOCIATION CULTUELLE
DE L'EGLISE APOSTOLIQUE
ARMENIENNE
DE PARIS et R. P.
15, rue Jean Goujon, 75008 Paris

ԴԻՒԱՆ
Կրօնական Ընկերակցութեան
Վարչութեան

ՃՈՒՇԱՏԵՏԻՐ

ԿԱՊՈՑ ԽՍԱՅԻ Սէն – Ժեռմի Ջ· Շանք մասնաճիւղի վարչութիւնը Մայիս 11, Ուրբաթ դիշեր ժամը 20–ին անդամական ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերուհիները Թաղին Ս· Սահակ – Ս· Մեսրոպ եկեղեցւոյ վիպ սրահին մէջ: Կը խնդրուի ներկայ դտնուիլ եւ ճշդապահ ըլլալ:

COOPÉRATION ARMÉNIE

ASSOCIATION HUMANITAIRE ET CULTURELLE

vous convie à un repas - diaporama dans le cadre

du *Restaurant «La Goulue»*, 17, quai Gabriel Péri
94340 JOINVILLE-LE-PONT

sur les bords de la Marne,

le vendredi 18 mai à 19 h 30

Pour mieux connaître ses actions en faveur des orphelins d'Arménie (distribution de colis nominatifs, parrainage…), pour échanger idées et expériences afin d'améliorer l'aide à ces enfants.

Participation : 250 frs. Enfants : 150 frs.

Réservation auprès de Janine Kapamadjian au : 43. 80. 62. 74 le soir.

LE COLLEGE ARMENIEN TEBROTZASSERE
est heureux de vous accueillir à bord du «*Château Gaillard*»
Le Samedi 12 Mai à 20 heures
POUR

UNE CROISIERE SUR LA SEINE
AVEC
UN DINER DANSANT
(AMBIANCE ARMENIENNE)

Départ : Quai de Grenelle Paris 15e, face à l'Hôtel NIKKO.
Lever de l'ancre : 21 heures précises.

Prix : 400 Frs.
Tenue de soirée

Réservations en téléphonant : (1) 43. 81. 01. 72

ՈՒՐԲԱԹ
ՄԱՅԻՍ 11
VENDREDI
11 MAI
1990

LE NUMERO : 4,00 F

ՀԱՅՐԱՆԻՔ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48 00 06 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 800 Ֆ· — Վեցամսեայ : 410 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·100 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում) 950 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

65ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.272 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 65e ANNÉE — No 17.272

ՊՈԼՍՈՅ ՊԱՏՐԻԱՐՔԱԿԱՆ ԸՆՏՐՈՒԹԵԱՆ ԿԱՊԱԿՑՈՒԹԵԱՄԲ

«ԿԻՒՆԷՇ»Ի ԵՒ «ՁՈՒՄՀՈՒՐԻՑԷԹ»Ի ՈՒՇԱԳՐԱՒ ՑՕԴՈՒԱԾՆԵՐԸ

Ստորեւ թուրք երկու թերթերու ուշագրաւ յօդուածները պատրիարքական ընտրութեան կապակցութեամբ երկուքին ալ որեւէ մեկնաբանութեան չեն կարօտար: Եթէ «Կիւնէշ», պարզապէս, կ'արձագանգէ հայ համայնքին արդար վրդովմունքին, Ուղուր Մումճու շատ աւելի յանդուգն է եւ բառերը չի ծամծմեր «Ճումհուրիյէթ»ի Մայիս 6–ի թիւին մէջ: Նման ողջամիտ հրապարակագիրներ պատիւ կը բերեն իրենց ազգին:

***

«ԿԻՒՆԷՇ»

«Կիւնէշ» թերթը Մայիս 5-ին լայն սիւնակներ կը յատկացնէ Թուրքիոյ Հայոց Պատրիարքութեան ընտրութեան նկատմամբ եւ կը գրէ որ Պատրիարքական ընտրութեան մէջ Պետութիւնը ճնշում ի գործ դնել սկսած է: Անատոլուի հրատարակուած լրատուութեան մէջ, կ'ըսուի որ հայ համայնքը «հակաժողովրդավար», «միջամտող» եւ «աւանդութիւններու ներհակ» որակած է Պետութեան կողմէ ընտրութիւններու մասին տրուած հրահանգը: Պատրիարքարանի ներկայացուցիչները Մայիս 7-ին իրիկունը Կուսակալութեան պիտի յանձնեն հրահանգին վերաքեւութիւնը խնդրող դիմումնագիրը մը: Պզտիներ կան, որ այս կանոնադրութիւնը պատրաստուած է որպէսզի կանխուի երկու թեկնածուներէն մէկուն, Մեսրոպ Եպիսկոպոսի Պատրիարք ընտրուիլը:

Թերթը կը յիշեցնէ թէ անցեալ օր համայնական մարմիններու ներկայացուցիչներուն մասնակցութեամբ ժողով մը գումարուած է, որու ընթացքին յայտնուած են հետեւեալ տեսակէտները.–

● Թաղային Խորհուրդները ընտրուած են թաղային գործերը մատակարարելու համար: Ասիկէ տարբեր լիազօրութիւն մը չունին: Թաղային Խորհուրդներու կազմելիք ընտրական յանձնախումբով մը կարելի չէ ժողովրդավար ընտրութիւն մը ընել:

● Մէկտ մերժուած է այն առաջարկը, թէ իւրաքանչիւր Թաղային Խորհուրդին նախագահէ այդ թաղին ամէնէն տարիքոտ հոգեւորականը: Ցաւանի չէ թէ ինչ թաքնուած է այս ուղղութեամբ Պետութենէն եկած առաջարկին տակ:

● Եթէ Պատրիարքի ընտրութիւնը կատարուի Թաղային Խորհուրդներու կազմելիք յանձնախումբին կողմէ, այն ատեն համայնքը մէկ կողմ քշուած պիտի ըլլայ: Այս ալ ներհակ է Հայ Եկեղեցւոյ սկզբունքներուն եւ աւանդութիւններուն:

● Կառավարութիւնը կը պահանջէ որ ընտրութենէն առաջ կուսակալութեան յանձնուի թեկնածուներուն ցանկը: Այս հրահանգին ալ նպատակը յստակ չէ:

● Ընտրութեան մը մէջ հիմնական կէտն է չարժել ոչ թէ որոշ չրջանակի մը, այլ ժողովուրդին կողմէ մեծամասնութեամբ ընտրուած մարդոց կարծիքով: Իսկ Պետութեան կողմէ հրահանգուած արուեստական ու անհիմն կանոնադիրը ներհակ է այս սկզբունքին:

● Թեկնածուներու ցանկին համար Պետութեան կողմէ թուականի մը ճշդուած ըլլալը այն տպաւորութիւնը կը թողու որ ընտրութիւնը պիտի կատարուի ոչ թէ ժողովրդավար ձեւով, այլ Պետութեան մղումով:

● Թեկնածուներու յարմար ըլլալ կամ չըլլալուն մասին որոշում մը տալը Հայ Եկեղեցւոյ անկ է: Ընտրութիւնը Պատրիարքը պիտի ներկայացնէ ոչ թէ Թուրքիոյ Հանրապետութիւնը, այլ Հայասատանեայց Եկեղեցին: Աւանդութիւններու պաշտպանութիւնը ոչ թէ կառավարութեան, այլ համայնքին պարտականութիւնն է:

● Այն պարմանը, թէ թեկնածուն հօրը կողմէ Թրքահպատակ պէտք է ըլլայ եւ տարիքն ալ 40 պէտք է ըլլայ, արդէն անհնարին մակարդակի կ'իջեցնէ ընտրելի թեկնածուներու թիւը: Երկրին մէջ միայն երկու «թեկնածու»ներ կան, մէկը 34 տարեկան Մեսրոպ Եպիսկոպոսն է, միւսն ալ 65 տարեկան Շահան Եպիսկոպոսը: Եթէ 40 տարեկանի սահման մը դրուի, այն ատեն միակ թեկնածու մը կը մնայ:

● Եթէ Թուրքիոյ մէջ թեկնածու եպիսկոպոսներուն թիւը քիչ է, ատոր յանցանքը ոչ համայնքին է, ոչ ալ հոգեւոր պարէզի թեկնածուներու պակասը: Հոգեվոյս Շնորհք Պատրիարք քանիցս Պետութեան դիմում կատարած է որպէսզի արտօնուի Դպրեվանքի մը բացումը: Մինչդեռ Թուրքիոյ մէջ ամէն տարի իմամ – հաթիպի դպրոցներ կը բացուին եւ Աստուածաբանական Ֆաքիւլթէներ կը հիմնուին, Հայկական ծաղում ունեցող Թուրք հայրենակիցները, որոնք հոգեւոր ասպարէզի նուիրուիլ պիտի ուզեն, ո՞ւր պիտի կրթուին: Եթէ դուրսէն թեկնածու չընդունուիր, ի՞նչ պէտք է ընէ Հայոց Պատրիարքարանը:

● Քրիստոնէական հիմնական մէկ սկզբունքին համաձայն, պատրիարքները, պապերը կամ կաթողիկոսները կ'ընտրուին եպիսկոպոսներու չարքերէն: Մինչդեռ պետական հրահանգին մէջ կը նչուի որ թեկնածուները կրնան ընտրուիլ հոգեւորականներու չարքէն: Այս պայմաններու մէջ դարաւոր աւանդութիւնները հիմնայատակ եղած կ'ըլլան եւ վաղը դպիր մը, քահանայ մը, մինչեւ իսկ մայրապետ մը կրնայ բազմիլ պատրիարքական գահուն վրայ, որպէս 83–րդ Պատրիարք:

«ՁՈՒՄՀՈՒՐԻՑԷԹ»

Ձեր մէջ կա՞յ մէկը որ պիտնայ թէ Թուրքիոյ մէջ ինչ է մեր հայ հայրենակիցներուն թիւը:

Ես չեմ դիտեր: Պետական վիճակագրական էնսթիթիւն այս մասին հրատարակութիւն չունի: Ցաւնի, որովհետեւ 1985–էն վերջ «անվտանգականութիւն» նկատուեր է փոքրամասնութիւններուն տարեկան ու անհիմն կանոնադիրը ներհակ է այս սկզբունքին:

● Թեկնածուներու ցանկին համար Պետութեան կողմէ թուականի մը ճշդուած ըլլալը այն տպաւորութիւնը կը թողու որ ընտրութիւնը պիտի կատարուի ոչ թէ ժողովրդավար ձեւով, այլ Պետութեան մղումով:

● Թեկնածուներու յարմար ըլլալ կամ չըլլալուն մասին որոշում մը տալը Հայ Եկեղեցւոյ անկ է: Ընտրութիւնը Պատրիարքը պիտի ներկայացնէ ոչ թէ Թուրքիոյ Հանրապետութիւնը, այլ Հայասատանեայց Եկեղեցին: Աւանդութիւններու պաշտպանութիւնը ոչ թէ կառավարութեան, այլ համայնքին պարտականութիւնն է:

● Այն պարմանը, թէ թեկնածուն հօրը կողմէ Թրքահպատակ պէտք է ըլլայ եւ տարիքն ալ 40 պէտք է ըլլայ, արդէն անհնարին մակարդակի կ'իջեցնէ ընտրելի թեկնածուներու թիւը: Երկրին մէջ միայն երկու «թեկնածու»ներ կան, մէկը 34 տարեկան Մեսրոպ Եպիսկոպոսն է, միւսն ալ 65 տարեկան Շահան Եպիսկոպոսը: Եթէ 40 տարեկանի սահման մը դրուի, այն ատեն միակ թեկնածու մը կը մնայ:

● Եթէ Թուրքիոյ մէջ թեկնածու եպիսկոպոսներուն թիւը քիչ է, ատոր յանցանքը ոչ համայնքին է, ոչ ալ հոգեւոր պարէզի թեկնածուներու պակասը: Հոգեվոյս Շնորհք Պատրիարք քանիցս Պետութեան դիմում կատարած է որպէսզի արտօնուի Դպրեվանքի մը բացումը: Մինչդեռ Թուրքիոյ մէջ ամէն տարի իմամ – հաթիպի դպրոցներ կը բացուին եւ Աստուածաբանական Ֆաքիւլթէներ կը հիմնուին, Հայկական ծաղում ունեցող Թուրք հայրենակիցները, որոնք հոգեւոր ասպարէզի նուիրուիլ պիտի ուզեն, ո՞ւր պիտի կրթուին: Եթէ դուրսէն թեկնածու չընդունուիր, ի՞նչ պէտք է ընէ Հայոց Պատրիարքարանը:

● Քրիստոնէական հիմնական մէկ սկզբունքին համաձայն, պատրիարքները, պապերը կամ կաթողիկոսները կ'ընտրուին եպիսկոպոսներու չարքերէն: Մինչդեռ պետական հրահանգին մէջ կը նչուի որ թեկնածուները կրնան ընտրուիլ հոգեւորականներու չարքէն: Այս պայմաններու մէջ դարաւոր աւանդութիւնները հիմնայատակ եղած կ'ըլլան եւ վաղը դպիր մը, քահանայ մը, մինչեւ իսկ մայրապետ մը կրնայ բազմիլ պատրիարքական գահուն վրայ, որպէս 83–րդ Պատրիարք:

(Շար·ը Դ· էջ)

ՎԱՂԸ՝ «ՅԱՌԱՋ»Ի ՏԵՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ ՄԵԾԻ ՏԱՆՆ ԿԻԼԻԿԻՈՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ԳԱՐԵԳԻՆ Բ.Ի ՀԵՏ

ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ ԵՒ ՄԵԾԻ ՏԱՆՆ ԿԻԼԻԿԻՈՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍՆԵՐԸ ՓԱՐԻԶ ԺԱՄԱՆԵՑԻՆ

ՊՐԻՍԵԼԻ ՄԷՋ ԸՆԴՈՒՆՈՒԱԾ ԷԻՆ ԵՒՐՈՊԱԿԱՆ ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆԻ ՆԱԽԱԳԱՀԻՆ ԿՈՂՄԷ

Զորեքշաբթի գերեկ, Մայիս 9–ին, Փարիզի Ժամանեցին Ամենայն Հայոց եւ Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսները, որոնք պիտի մնան քանի մը օր միայն: Կիրակի, Մայիս 13-ին Վազգէն Ա. եւ Գարեգին Բ. իրենց հայրական խօսքը կ'ըսեն եւ օրհնութիւնը կուտան ժողովուրդին, Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Եկեղեցին: Պատարագը կը մատուցանէ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի ուղեկից՝ Անանիա Եպիսկոպոս Արապաճեան:

Պրիւսէլէն մեկնելէ առաջ, Երեքշաբթի, Մայիս 8–ին, հայրապետները կ'ընդունուէին եւրոպական Խորհրդարանի նախագահին կողմէ: Հանդիպումին ներկայ կ'ըլլար նաեւ Էրմէնթ Կլին, պելճ եբեսփոխան, ծանօթ իր հայանպաստ գործունէութեան համար Խորհրդարանէն ներս:

Ամենայն Հայոց եւ Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսները դիմեցին եւրոպական Խորհրդարանի նախագահին՝ Էնրիկէ Պարէյ Տել Քաստիլիոյ, որ Ամերիկայէն վերադարձին Փարիզ կ'անցնի Պրիւսէլ: Հանդիպումը տեղի ունեցաւ Եւրոպական Խորհրդարանի նախագահին գրասենեակին մէջ, Պրիւսէլի մէջ:

Զորեքշաբթի գերեկ, Մայիս 9–ին, Փարիզի Ժամանեցին Ամենայն Հայոց եւ Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսները, որոնք պիտի մնան քանի մը օր միայն: Կիրակի, Մայիս 13-ին Վազգէն Ա. եւ Գարեգին Բ. իրենց հայրական խօսքը կ'ըսեն եւ օրհնութիւնը կուտան ժողովուրդին, Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Եկեղեցին: Պատարագը կը մատուցանէ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի ուղեկից՝ Անանիա Եպիսկոպոս Արապաճեան:

Պրիւսէլէն մեկնելէ առաջ, Երեքշաբթի, Մայիս 8–ին, հայրապետները կ'ընդունուէին եւրոպական Խորհրդարանի նախագահին կողմէ: Հանդիպումին ներկայ կ'ըլլար նաեւ Էրմէնթ Կլին, պելճ եբեսփոխան, ծանօթ իր հայանպաստ գործունէութեան համար Խորհրդարանէն ներս:

Ամենայն Հայոց եւ Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսները դիմեցին եւրոպական Խորհրդարանի նախագահին՝ Էնրիկէ Պարէյ Տել Քաստիլիոյ, որ Ամերիկայէն վերադարձին Փարիզ կ'անցնի Պրիւսէլ: Հանդիպումը տեղի ունեցաւ Եւրոպական Խորհրդարանի նախագահին գրասենեակին մէջ, Պրիւսէլի մէջ:

Զորեքշաբթի գերեկ, Մայիս 9–ին, Փարիզի Ժամանեցին Ամենայն Հայոց եւ Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսները, որոնք պիտի մնան քանի մը օր միայն: Կիրակի, Մայիս 13-ին Վազգէն Ա. եւ Գարեգին Բ. իրենց հայրական խօսքը կ'ըսեն եւ օրհնութիւնը կուտան ժողովուրդին, Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Եկեղեցին: Պատարագը կը մատուցանէ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի ուղեկից՝ Անանիա Եպիսկոպոս Արապաճեան:

Պրիւսէլէն մեկնելէ առաջ, Երեքշաբթի, Մայիս 8–ին, հայրապետները կ'ընդունուէին եւրոպական Խորհրդարանի նախագահին կողմէ: Հանդիպումին ներկայ կ'ըլլար նաեւ Էրմէնթ Կլին, պելճ եբեսփոխան, ծանօթ իր հայանպաստ գործունէութեան համար Խորհրդարանէն ներս:

Ամենայն Հայոց եւ Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսները դիմեցին եւրոպական Խորհրդարանի նախագահին՝ Էնրիկէ Պարէյ Տել Քաստիլիոյ, որ Ամերիկայէն վերադարձին Փարիզ կ'անցնի Պրիւսէլ: Հանդիպումը տեղի ունեցաւ Եւրոպական Խորհրդարանի նախագահին գրասենեակին մէջ, Պրիւսէլի մէջ:

Զորեքշաբթի գերեկ, Մայիս 9–ին, Փարիզի Ժամանեցին Ամենայն Հայոց եւ Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսները, որոնք պիտի մնան քանի մը օր միայն: Կիրակի, Մայիս 13-ին Վազգէն Ա. եւ Գարեգին Բ. իրենց հայրական խօսքը կ'ըսեն եւ օրհնութիւնը կուտան ժողովուրդին, Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Եկեղեցին: Պատարագը կը մատուցանէ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի ուղեկից՝ Անանիա Եպիսկոպոս Արապաճեան:

Պրիւսէլէն մեկնելէ առաջ, Երեքշաբթի, Մայիս 8–ին, հայրապետները կ'ընդունուէին եւրոպական Խորհրդարանի նախագահին կողմէ: Հանդիպումին ներկայ կ'ըլլար նաեւ Էրմէնթ Կլին, պելճ եբեսփոխան, ծանօթ իր հայանպաստ գործունէութեան համար Խորհրդարանէն ներս:

Ամենայն Հայոց եւ Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսները դիմեցին եւրոպական Խորհրդարանի նախագահին՝ Էնրիկէ Պարէյ Տել Քաստիլիոյ, որ Ամերիկայէն վերադարձին Փարիզ կ'անցնի Պրիւսէլ: Հանդիպումը տեղի ունեցաւ Եւրոպական Խորհրդարանի նախագահին գրասենեակին մէջ, Պրիւսէլի մէջ:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՀԱՄԱՅՆԱՎԱՐՆԵՐԸ վրկեցին Ռոքարի կառավարութիւնը մեռտասաներորդ ժամուն: Արդարեւ, ժամը 21·55–ին է միայն, Զորեքշաբթի դիշեր, որ Անտրէ Լաժուանեըի կարգաց կեդր· Կոմիտէի բանաձեւը, որ կը մերժէր քուէարկել, աչին հետ, կառավարութիւնը դատապարտող բանաձեւը: Ինչպէս դրեցինք երէկ, ուղղակի հիւքոքեան օր մըն էր, զոր Համայնավար կուսակցութիւնը պարգեւեց Ռոքարի եւ որովհետեւ ընդդիմութեան այդ բանաձեւին դրդապատճառը ներման օրէնքն էր, Հինգշաբթի առաւօտ, երկու թերթեր, որոնք «ապզակախական» մասնաւոր կապեր չունին («Ռոթիտիէն տը Փարի», «Լիպերասիոն») քառ առ քառ նոյն խոցագիրը գրած էին, առաջին էջը, «Համայնավար կուսակցութիւնը ներում չընորհեց Ռոքարի»: Ի վերջոյ, ուրեմն, բանաձեւը ստացաւ 262 ձայն միայն, համայնավարները ձեռնպահ մնացին: Համայնավարներու խաղը բնական էր· մէկ կողմէ չէր կրնար դատապարտել, առանց անդամ ըլլալով, ձախ կառավարութիւն մը, բայց, եթէ սկիզբէն իսկ յայտնէր իր չէզոք դիրքը, փաստը տուած կ'ըլլար որ ուժ չունի եւ բան մը չի ներկայացներ: Ուրեմն, հարկ էր, որ դոնէ երեւութապէս, «բան մը» ընէ, որպէսզի «բանի մը» տեղ անցնի եւ վաղը՝ «բաներ մը» կորզէ Ռոքարէն:

ԼԻԲԱՆԱՆի մէջ, հրացանաձգութիւն եւ թնդանօթաձգութիւն չեն դադրիր, Աւան եւ ժամաժա կը չարունակեն իրարու ապարդիւ կարդալ, ի հեճուկս ժողովուրդին: Մէկ օրուան մէջ, Մայիս 8–ին, կրկին 20 մեռեալ կար եւ 41 վիրաւոր, նախորդ դիշեր ալ՝ 11 մեռեալ եւ 21 վիրաւոր Յունուար 30–էն ի վեր, միջազգային հիւանդանոցներու հետեւանքով 972 մեռեալ եւ 2564 վիրաւոր կայ: Զօրավար Աւուն նոր սպառնալիք մը կարդաց ծովային չրջափակում յայտարարելով «քրիստոնեայ զօտիին» բացը եւ դուրս ցայտուց անոնք որոնք կ'օգտագործեն այդ չրջանի նաւահանդիստները, Աւուն, այս ձեւով, կ'ուզէ արդելք հանդիսանալ իր մրցակիցներուն պարենաւորման (զէնք եւ դինամթերք):

ԼՈՒԻՃԻ ՆՈՆՕ, իտալացի երաժիշտը, մեռաւ 66 տարեկանին: Շարքային համայնավար, «Նոնօ բոլորովին քաղաքական լմբռնումն ունէր երաժշտութեան եւ էլեկտրա – լսողական միջոցները զոր կ'օգտագործէր զինքը վերարծած էին մեծ մենակեացի մը» կը գրէ «Լիպերասիոն»: Զոհ դնաց խլիրդի:

ԼԻՏՈՒԱՆԻՈՅ նախարարապետը, Փարիզի մէջ, Հինգշաբթի օր կը տեսնուէր Նախագահ Միթերանի հետ: Նոյն օրը, «Լիպերասիոն» հարցազրոյց մը հրատարակած էր Լանտրոպերիխի հետ, ուր Նախագահը կ'ըսէ նախ հետեւեալը.– «Սրեւելեան կողմը պատահած բոլոր փոփոխութիւններէն «պալթեան ազգ· վերածընունդն» է այն որ կը պահանջէ արեւմտեան ազգերու ամէնէն գործօն նեցուկը եւ դեռ կը սպասենք»: Ու հաւանաբար, դեռ չատ կը սպասեն: Լանտրոպերիխ դիտել կուտայ որ· – «Մ· Կորբաչովի անձնական դիրքը չէ որ, այսօր, տապնոպի մէջ է, Ստալինէն ժառանգ մնացած Խորհ· Միութեան կառոյցն խակ է: Այդ կառոյցը պէտք է չուտ փոխուի: Բոլոր ճիգերը ուչացնելու համար այս փոփոխութիւնը, այդ ճիգերը Կորբաչովէն դան թէ Սրեւմուտքի այն մարդոցմէ, որոնք իր մէջ կը տեսնեն նախախնամական մարդը, կրնան միայն ասելի ծանրակչիռ գործել նախագահին, պատրաստել ալ ասելի ահաւոր պայթում մը»:

ԲՐԻԱԹԻԱՆ ՊԵՏՐՈՍԵԱՆ, նախքան առեւտրական դատարանին վճիռն իսկ, հրաժարեցաւ իր դատէն, Պետրոսեան Հատատուութեան դէմ: Քանի մը ամիս առաջ է, որ Քրիսթիան Պետրոսեան խընդրոյ առարկայ կ'ընէր fավիատ Պետրոսեան Հատատուութեան մատակարարումը ընտանիքին միւս անդամներուն կողմէ եւ կը պահանջէր դատական վարիչի մը նշանակումը քննելու համար կացութիւնը: Փետրուարին կը նշանակուէր քննիչ մը, որ իր տեղեկագիրը յանձնած էր եւ դատարանը իր վճիռը պիտի արձակէր Մայիս 9–ին: Բայց, նշանակուած վարիչին եղրակացութիւնները կը հատատտեն որ առողջ մատակարարութիւն մը կայ եւ ուրեմն հակառակորդ կողմը (ամբողջ ընտանիքը, այսինքն՝ Մուշեղ եւ Մելքոն Պետրոսեան եղբայրներու զաւակները) իրաւունք ունի: Ի տես այդ կարծիքին թէ՝ «Պետրոսեան խումբի ընկերութիւններու դրամական կացութիւնը առողջ է, իրենք ունին մատակարարման եւ տնօրէնութեան իրենց օրինաւոր օրգանները եւ ոչ մէկ հիմք կայ դատական քննիչի մը նշանակումին համար», Ք· Պետրոսեան նախընտրած է, հաւանաբար առաջքն առնել իրեն աննպաստ վճիռի մը:

ՅԻՇԱՏԱԿՆԵՐ ՀԱՅԱՍՏԱՆԷՆ

ԹՕԽՄԱՆԳԷՕԼ

Հայաստանի մէջ, քանի մը անգամ արխուր պարտականութիւնը ունեցած եմ այցելելու Երեւանի վերեզմանատունը, որ կը գտնուէր քաղաքէն հեռու, Թօխմանգէօլ լճի եզրին:

Առաջին անգամ, 1963, Դեկտեմբեր 18-ին, հոն գացի փնտռելու համար վիրիմը զարմիկիս, Հրաչ Բախեանի որ պատերազմի հետեւանքով լքուած եւ մոռացուած էր... Հրաչ Բախեան, զաւակն էր, բնիկ Մշեցի Սարգիս Էֆէնտի Բախեանի, յաճախած Պոլսոյ Կեդրոնական Վարժարանը եւ յետագային ղրկուած Ֆրանսա, Նանսիի Երկրագործական համալսարանը, իր ուսումը աւարտելու: Գեղեցիկ, հայրենասէր, երիտասարդ մըն էր, զգաստախոհ եւ անկեղծ համակրանքի մը, որ հակառակ իր ծնողքին արգելքին, 1930-ական թուականներուն որոշեց մեկնիլ Հայաստան, ծառայելու իր Հայրենիքին:

Մէկ – երկու տարի Երեւանի համալսարանի մէջ դասախօսելէ յետոյ, առաջինեան մաթըմաթիքոսմաններու օրերուն, աքսորուած էր Սիբիր, ուր, 15 տարի տառապելէ յետոյ, հալած – մաշած վերադարձած էր, մեռնելու համար Երեւանի մէջ... Ահա՛, այս տարաբախտ երիտասարդին յիշատակը յարգելու եւ իր քրոջ, Փարիզ գտնուող Ալիս Բախեան – Վալանսիին խնդրանքը կատարելու համար, ուղեցի, անպայման, Երեւանէն մեկնելէս առաջ, այցելել իր գերեզմանին: Հայրենակիցներէս ոչ ոք գիտէր Հրաչ Բախեանի մահուան ու թաղման ճշգրիտ թուականը: Կարծելով որ մեռելատան գրասենեակին մէջ անպայման արձանագրուած կը գտնուէր, կեսօրէ մը յետոյ, առաջնորդուեցաւ ուսանողուհիի մը, թէ-լապեղ Հրանոյշի, Երեւանէն, հանրակառքով ճամբայ ելանք դէպի Թօխմանգէօլ:

Գիտէի միայն, որ տարի մը առաջ Ամերիկայէն, Հրաչ Բախեանի քրոջ աղջիկը, երգչուհի Շաքէ Շահպազեան, այցելած էր Հայաստան, երգահանդէս տուած, այս առիթով, իր մօրեղբօրը չիրիմը փնտռած, գտած եւ նորոգած էր, ցանկապատ մը քաշել տուած եւ երկաթեայ խաչ մը զետեղած էր, հողակոյտին եւ վրան գրած ննջեցեալին անունն ու մականունը: Երեկոյեան ժամը չորսն էր, երբ հասանք գերեզմանատունը: Հրապարակին վրայ, բազմութիւն մը խռնուած էր: Զարմացած հարցուցի ընկերուհիս թէ, ինչո՞ւ հաւաքուած է ժողովուրդը: – «Ցուղարկաւորութիւն կայ, մօրաքոյր» – Երեւանի մէջ, առհասարակ ժամը չորսի առեւնները կը կատարեն թաղման արարողութիւնները, որովհետեւ, ժողովուրդը ցերեկին կ'աշխատի եւ միայն երեկոները ազատ է: Երբեմն կը պատահի որ, նոյն օրուան մէջ եւ նոյն ժամուն, քանի մը յուղարկաւորութիւններ միասին կատարուին, ինչպէս այսօր... Ծաղիկ գնելէ եւ քահանայ փնտռելէ առաջ, ես եւ Հրանոյշ դիմեցինք մեռելատան գրասենեակը, որ-տեղ ննջեցեալին անունն ու մականունը եւ խնդրեցինք որ մեզ ցոյց տան գերեզմանին տեղը: Պաշտօնեան իր կարգին հարցուց մեզի, Հրաչ Բախեանի մահուան եւ թաղման թուականը... Մեր ժխտական պատասխանին վրայ, քարտուղարը ըսաւ. – «Ի գո՞ւր էք եկել Տիկնին, չէք կարող գտնել, պէտք էր նախօրօք դիմէիք Երեւանի գերեզմանատուներու կեդրոնական տեղեկատուութեան գրասենեակը, միայն անունով, անկարելի է գտնել»: Յուսահատութիւնը պատճ հոգիս,- «Ժամանակ չունիմ, երկու օրէն կը մեկնիմ Ֆրանսա» – ըսի նաեւ Թէ, տարի մը առաջ նորոգուած էր չիրիմը, Ամերիկայէն եկող ազգականուհիի մը կողմէ: Տեսնելով յուզումս պաշտօնեաներէն մէկը ըսաւ.– «Ի՛նչ պարագային, Տիկնին, մտէք գերեզմանատուն եւ հարցրէք գերեզմանափորներին, գուցէ նրանք գիտնան եւ յիշեն մի նորոգուած չիրիմ»: Շնորհակալութիւն յայտնելով, ընկերուհիս հետ ճապարեցինք մտնել գերեզմանատուն... Մուտքի դրան առջեւ նստած էին հայ եւ ռուս մուրացիկները, որոնք ձեռքերը երկարած, ողորմութիւն կը խնդրէին:

Ընկերուհիս ըսաւ. – «Ախանչ մի՛ կախէք, է՛դ Ռուսները սուտ մուրացիկներ են...»: – Ըսի Թէ՝ «Հոգ չէ, սուտ կամ իրաւ, Հրաչ Բախեանի հոգւոյն համար կ'ուզեմ ողորմութիւն տալ»: Երբ քանի մը մանէթ տուի, սեւազգեստ կնոջ մը, միւս մուրացիկները ոտքի ելան եւ սկսան աղաղակել.– «Դե՛հ, մօրաքոյր մի՛ հաւատաք», կոչեց Հրանոյշ: Ես, չդիմանալով փոքրիկ զումարները բաժնեցի բոլորին...: Հետզհետէ սկսանք յառաջանալ ընդարձակ գերեզմանատան խորը: Նշմարեցի քահանայ մը որ մեր առջեւէն կը քալէր. հարցուցի Թէ՝ «քահանան առանձին ո՞ւր կ'երթայ. կրօնական արարողութիւնը արդէն աւարտած չէ՞: «Ո՛չ, մօրաքոյր, ամէն ոք պիտի ունենայ քահանայով կամ առանց քահանայի թաղելու իր մեռելը», պատասխանեց Հրանոյշ: Ապա, ուշադրութեամբ սկսանք դիտել, ընդարձակ մեռելատան աջ ու ձախ կողմերը գտնուող չիրիմները եւ կարդալ արձանագրութիւնները...: Մի դուցէ հրաշքով հանդիպէինք տարաբախտ Հրաչի հոգւակոյտին: Գրեթէ կէս ժամ, ի գործ քալեցինք եւ փնտռեցինք: Ես, զարմացած կը դիտէի մեկը միւսէն չքեղ դամբարանները: Սպիտակ եւ սեւ մարմարիոնէ արձանները, թեւաւոր հրեշտակները, ծունկի եկած, մազերը փռած որդեկորոյս մայրերը, սիրահար զոյգերը, ոսկեզօծ արձանագրութիւնները...: Պահ մը ինքզինքս կարծեցի արձանագործի մը արհեստանոցը, կամ թանգարանի մը մէջ...: Կը խորհէի Թէ, այդքան մեծածախս զումարներ ի՞նչպէս կրնար հայթայթել, մեր նորաստեղծ հայրենիքին մէջ ապրող համեստ ժողովուրդը: Այսպէս, դիտելով եւ ողորմիս առլով մեզ շրջապատող ննջեցեալներու հոգիներուն, կամաց – կամաց, հասանք գերեզմանատան վերի ծայրը. – «Ի գո՞ւր ենք փնտռում մօրաքո՛յր, մինչեւ լոյս էլ մնանք, չենք կարող գտնել...»: «Գոնէ խիղճս կը հանդարտանայ, վերադարձիս կրնամ ըսել Թէ, փնտռեցի եւ չգտայ: Հրանոյշ, սիրելիս, այժմ պէտք է գերեզմանափորները եւ անպամ մըն ալ անոնց հարցնել...» ըսի ճարահատ - «Ներանք այժմ նոր գերեզմանատան մէջ ըզբաղած են մեռել թաղելով, ուրեմն, գէ-նա՛նք էս կողմ» – ըսաւ ընկերուհիս եւ բացատրեց Թէ, հին գերեզմանատունը չատոնցեցուած ըլլալով, քովի հողամասի վրայ սկսած են թաղել նոր մեռելները եւ հետզհետէ հեռանալով սքանչելի յուշարձաններէն, մտանք նոր հողամասը, որ, ցեխոտ, խորտուփորտ ու քարոտ, անհրապոյր վայր մըն էր: Նախորդ գիշերը անձրեւ եկած էր եւ ճահիճներ կազմուած էին չորս դին: Մեր ոտքերը կը սահէին եւ զժուարաւ կը յառաջանայինք: Գրեթէ գերեզմանատան կէսը կտրած էինք, երբ հեռուէն լսեցինք նոտագի ձայներ եւ նշմարեցինք երեք – չորս յուզարկաւոր խումբեր, որոնք չրջապատած նոր բացուած փոսերու եզրին զրուած իրենց սիրելիներուն դագաղները, թմբուկ կը զարնէին, զուռնայ կը փչէին, կ'երգէին եւ օդի զաւեշտները իրարու զարնելով կենաց կը խմէին...: Ես, պահ մը չչմած կեցայ, աչքերուս չէի հաւատար: Ընկերուհիս հարցուցի Թէ՝ «ի՞նչ է այս, Հրանոյշ, գերեզմանատան մէջ հարսնիք կայ...», – «ո՛չ, մօրաքոյր, սա չատ բնական երեւոյթ է մեզ մօտ ... Թաղման ժամանակ մենք կը նոտագինք, կ'երգենք եւ օդի կը խմենք, մեր մեռնող հարազատներու հոգիներուն համար...»:

Գիտէի Թէ, ծննդավայրիս եւ հայկական միւս գաւառներուն մէջ, յուզարկաւորութեան օրը ննջեցեալներուն հոգիներուն համար հերեսայ կ'եփէին եւ կը բաժնէին դրացիներուն եւ աղքատներուն, սակայն երբեք չէի լսած ու տեսած որ, ղբհոլ – զուռնայ փչէին եւ օդի կոնծէին դագաղին առջեւ...: Այս անսովոր տեսարանը հայրենի հողին վրայ, դառնութեամբ լեցուց հոգիս...: Քիչ վերջ, տեսանք մեր փնտռած գերեզմանափորները, որոնք չատուոր էին, ուա՛ղ...: Իւրաքանչիւրը Թիերը բռնած, կազմուպատրաստ կեցած էին, բայց գերեզմաններու պլխուն վերեւ, ըսպասելով այս ողբերգակատակերգա-կան արարողութեան վերջաւորութեան: Տեսանք հեռուէն, որ, դագաղը իջեցուցին փոսին մէջ եւ գերեզմանափորները աճապարանքով սկսան քիչ մը հող եւ խոշոր քարերը մեծ ազմուկով մը տեղացնել դագաղին վրայ ... վերջ ի վերջոյ չիրիմը դարձաւ ոչ Թէ հողակոյտ, այլ, քարակոյտ մը...: Վարձկան նուագողները կ'ուզուրէին, եթէ ննջեցեալը հարուստ էր, իրենց ստացած դրամին համեմատութեամբ կամ պակաս եռանդով կը փչէին զուռնան, կը զարնէին թմբուկը եւ կը կոնծէին օդին ... հոգ չէ Թէ մեռնողը երիտասարդ ըլլար Թէ ծեր...: Վերջապէս, քաղաքավարութեան համաձայն մէկ – երկու գերեզմանափորներու, հարցուցի Թէ, արդեօ՞ք կը յիշեն եւ գիտեն, տարի մը առաջ նորոգուած Հրաչ Բախեանի չիրիմին տեղը...: Թիակները եւ առոյգ գերեզմանափորներէն մէկը հարցուց.– «Թաղման Թուականը իմանում ե՞ք Տիկնին», – «ո՛չ, անունը միայն գիտեմ», – «Ա՛յ, Տիկնին չան, էս ծով գերեզմանատան մէկ, մենք ինչպէ՞ս իմանանք, էնքա՞ն գերեզման է նորոգուել ... ի գո՞ւր մի՛ փնտռէք, էս տեղ հարիւրէ աւելի գերեզմանափորներ կան, ո՞րմէկին հարցնէք», – լսելն իրաւացիօրէն գերեզման փորող հայորդիները...: Այլեւս յոյս կտրած Հրաչի չիրիմը գտնելէ, ես եւ Հրանոյշ, բռնեցինք վերադարձի ճամբան, ցատքելով լճացած ջրերու, քարակոյտերու եւ խոռոչներու վրայէն, հասանք ըլլարկին եւ հանդիպեցանք ուրիշ յուզարկաւորներու խումբի մը ... լսեցինք հառաչանքի եւ լաց ու կոծի ձայները...: Մեր կամքէն անկախ կեցանք եւ մօտենալով, ներկայ եղանք սրտաճմլիկ տեսարանի մը...: Բազմութիւն մը շրջապատած էր փոսի մը եզրին զրուած դագաղը, որուն մէջ կը հանգչէր, հազիւ 30 տարեկան, երեսը բաց երիտասարդ մը, որուն գլուխը եւ ծնօտը սպիտակ լաչակով մը փաթթուած էր ... սգաւոր կիներէն մին, մայրը, գլխուն կը զարնէր, մազերը կը փետէր եւ զրկած զաւակը կ'ողբար, կ'ողբար եւ քարերը կը լացնէր...: Քովի կիները կ'աշխատէին զսպել որդեկորոյս մայրը...: Բազմութիւնը աղի արցունք կը թափէր ... մենք անհնարին եկած, խոր յուզումի մատնուած, քարացած, կեցած էինք, ճամբուն եզրին ... հայրենի անթառամ ծաղիկներով շրջապատուած էր դագաղը... եւ մեղմօրէն կը լսուէր, սրինգի մը ձայնը միայն...: Այդ րոպէին, նկատեցի որ, Հրանոյշ, հեռու, անկիւն մը քաշուած կը հեծկլտար...: Վերջէն պիտի իմանայի որ իր մէկ հատիկ եղբայրը, տարի մը առաջ, արկածի հետեւանքով մեռած ու թաղուած էր այս գերեզմանատան մէջ...: Ափսո՜ս, սակայն, ոչ նախորդ յուզարկաւորութիւններուն եւ ոչ ալ այս տարաբախտ երիտասարդին դագաղին վերեւ, չտեսայ ոչ մէկ քահանայ եւ աղօթքի մը բրմունջ...: Փոխան թուրվառի եւ խունկի դուլաններու, կը լսուէր միայն թմբուկի եւ զուռնայի ու գլուխները օղիին տաքցած երգիչներու խռպոտ ձայները...: Այլեւս չկարողանալով դիմանալ, Հրանոյշին Թեւը մտած, հեռացանք այդ տխուր վայրէն եւ Թօխմանգէօլի գերեզմանատունէն...:

Երկրորդ այցելութեանս Հայաստան, 1966-ին չնորհիւ Հրաչ Բախեանի ազգականներուն, նկարիչ՝ Համլետ Բախեանի, վերջապէս կրցի գտնել չիրիմը զարմիկիս, քանի մը անգամ այցելել եւ ծաղիկներով զարդարել իր հոգւակոյտը: Ոչ չիրմաքար կար վրան, ոչ ալ յուշարձան. այլ՝ երկաթեայ ճօղերով չրջապատուած եւ խաչ մը զետեղուած էր, ինչպէս նաեւ տարաբախտ երիտասարդին անունը եւ ծննդեան ու մահուան թուականները...:

Չորրորդ այցելութեանս Հայրենիք, 1971-ին, արդէն տարի մը առաջ մահացած էր Սոզոմոն Տարօնցին որ հոգեկան եղբայրը մը եղած էր ինծի համար: Խորապէս ազդուած, առաջին առթիւ գացի Քասեան փողոցի իր բնակարանը, ցաւակցութիւնս յայտնելու իր այրիին եւ զաւակներուն, բժիշկ Վարուժանին եւ Անահիտին, որոնք արդէն ամուսնացած եւ բնտանիք կազմած էին: Վարուժանէն լսելիքս որ պիտ առաջնորդէ Թօխմանգէօլի գերեզմանատունը, ուր Թաղուած էր Հայրը, Սոզոմոն Տարօնցին: Վարուժան չատ զրաղած էր եւ ամէն օր կ'այցելէր Երեւանի հիւանդանոցները: Բժիշկ Վարուժան, դեռ ինքնաշարժ չունէր: Ես, այդ օրերուն հիւրընկալուած էի նկարիչ՝ Համլետ Բախեանի տունը. Համլետ որ ճանչցած էր Սոզոմոն Տարօնցին եւ կը յարգէր անոր յիշատակը, յանձն առաւ մէկ օրկի մը իր ինքնաշարժով մեզ առաջնորդել Թօխմանգէօլ:

Սոզոմոն Տարօնցին Թաղուած էր մատուռականներու յատուկ հողամասի մը մէջ, գեռ դամբարանը չէր չինուած: Վարուժան, որ իր հօր արժանաւոր զաւակն էր, եւ կը պաշտէր զայն, ծրագրած էր իր անձնական միջոցներով գեղեցիկ յուշարձանով մը յաւերժացնելով անոր յիշատակը եւ այդ մասին խորհուրդները կ'ուզէր, արուեստագէտ, նկարիչ՝ Համլետ Բախեանէն, ով ինքն ալ Տարօնցի եւ սրտակից, կ'ուզէր բարոյապէս օգտակար ըլլալ անոր: Դամբարանին կառուցումը մեծածախս գործ մը կը կարօտէր: Թէեւ Հայաստանի կառավարութիւնը մասամբ կը տառնձնէր հոգալ ծախքերը մահացած գրագէտներու չիրիմներուն: Այդ օրը, ծաղկեփունջ մը գետեղուեցաւ, արցունքով, սրտաբուխ ազօթք մը մրմնջեցի հոգեկան եղբօրս Թարմ հողակոյտին եւ տխրութեամբ բաժնուեցանք բանաստեղծին չիրիմէն...:

Թօխմանգէօլի գերեզմանատունը այցելած եմ երրորդ եւ վերջին անգամ, 1974-ին, ընկերակցութեամբ՝ Սոզոմոն Տարօնցիի կնոջ, Ռուզաննայի խոնարհելու համար նոր մահացած սատունցի երկու արժէքաւոր մտաւորականներու, Յակիմ Դաշտենցի եւ Վաղարշակ Նորենցի չիրիմներուն առջեւ...:

Հայաստանի բուրմնաւէտ վարդերու եւ մեխակներու փունջ մը գիրկս, նախ այցելեցինք իր ամուսնոյն, Սոզոմոնի գերեզմանին, որուն վրայ կանգնած էր այժմ սպիտակ մարմարիոնէ գեղեցիկ յուշարձան մը: Ծաղկեփունջէն մաս մը դրի Տարօնցիի շիրմաքարէն եւ պահ մը իր այրիին հետ նստելով դամբանին եզրին, քարէ աստիճաններուն վրայ, ոգեկոչեցինք հայրենասէր բանաստեղծին յիշատակը...:

Ցետոյ, Ռուզաննան գիս առաջնորդեց դէպի աջ, ուրիշ գերեզմանի մը մօտ, ուրկէ խորը կը հանդիսէր «Մատենադարանի հեղինակ, անմոռանալի Յակիմ Դաշտենցը, արտասուքով, վարդերու փունջ մը գետեղեցաւ, արցունքով, սրտաբուխ ազօթք մը մրմնջեցի հոգեկան եղբօրս Թարմ հողակոյտին եւ տխրութեամբ բաժնուեցանք բանաստեղծին չիրիմէն...:

Մեր տխուր, բայց նուիրական պարտականութիւնը կատարած կը պատրաստուէինք դուրս ելլել գերեզմանատունէն: Ծաղկեփունջէն ձեռքս մնացած էր վարդի կոկոն մը միայն...: Մտադիր էի զայն դնել անծանօթ չիրիմի մը վրայ...: Ի յիշատակ օտար հողի վրայ հանգչող սիրելի հարազատներուս, երբ յանկարծ հեռուէն նշմարեցինք կին մը կեցած գերեզմանի մը առջեւ, որ կը խօսէր իր քով կեցած բանուորի մը հետ...: Մօտենալով, հասկնան ճանչցայ զայն, բարեւեցին եւ սկսաւ մտերմօրէն ռուսերէն խօսիլ անոր հետ...: Դեռ երիտասարդ, խարտեաշ, գեղեցիկ կին մըն էր: Ռուզաննան պիտ ներկայացուց կնոջ եւ ցոյց տալով գերեզմանը ըսաւ.– «Արմենուհի Յան, էս տեղ հանգչում է գրադէտ՝ Մկրտիչ Արմէնը, իսկ Տիկինը, նրա կինն է...»: Ես, յուզուած եւ անակնկալի եկած, անմիջապէս ձեռքս բռնած մէկ հատիկ վարդի կոկոնը, մեծ դժուոնակութեամբ գրի գերեզմանին եւ սրտիս խորէն աղօթք մը մրմնջեցի «Հեղնար Աղբիւր»ի տաղանդաւոր հեղինակին տառապած հոգւոյն համար...:

Մկրտիչ Արմէնի կինը, Ռուս էր, սակայն լեզուով իմ յուզումը, աչքերը արցունքով լեցուեցան եւ չնորհակալութիւն յայտնեց մէկ հատիկ ... ծաղիկին համար: Սրտի ափը կին մը կ'երեւար. Մօսկուայէն եկած էր, իր սիրած ամուսնոյն գերեզմանը նորոգելու եւ յուշարձան մը կառուցանելու անոր յիշատակին:

ԱՐՄԵՆՈՒՀԻ ԳԵՒՈՆԵԱՆ

ՔԵՄՈՒԽՏԻ ԿԱՇԻՆ

Քեմուխտի կաշին ժամանակի ընթացքին կը քայուի, ծաւալը կը պզտիկնայ. կը նմանի մեր ազգին պատմութեան:

Դարերէ ի վեր Հայաստանի հողը կորսնցուց իր մեծ մասը. մեր ժողովուրդը ցրուեցաւ աշխարհի զանազան երկիրները ուր հետզհետէ կը կորսնցնէ իր լեզուն ու մշակոյթը: Այդ վայրերուն մէջ կը մնան զարաւոր եկեղեցիներու չէնքերը որոնք կը վաստահեն անցեալի հայկական դոյութիւնը:

Հետաքրքրական օրինակ մըն է Հընդկաստանի հայ գաղութը: Անոր ապրած հոլովոյթը կարելի է բազմապատկել այլ օրինակներով: Հոն, Պոմպէյի եւ Կալկաթայի մէջ 1700ական թուականներէն ի վեր հայկական եկեղեցիներ կային. երկրորդ աշխարհամարտէն ետք հայ գաղութը փայլուն կեանք ունեցաւ հոն:

Սակայն որովհետեւ Հնդկաստան արեւելեան, կրօնական մարզերու մէջ Հայութեան չատ յարմար երկիր չէր, անոնք սկսան մեկնիլ դէպի աւետրալիա եւ Ամերիկա: Այսօր Կալկաթայի մէջ մնացած են չուրջ 170 Հայեր, իսկ Պոմպէյի մէջ միայն հինգ հոգի. ոչ թէ հինգ ընտանիք, այլ հինգ հոգի, որոնք հակառակ իրենց յառաջացած տարիքին, կը պայքարին իրենց ազգ. ստացուածքը պահելու: Իսկ կառավարութիւնը կը սպասէ որ անոնք եւս մահանան, որպէսզի իւրացնէ հայկական չէնքերն ու եկեղեցին:

Պոմպէյի Հայերը լաւատեղեակ են այս կացութեան: Գիտեն որ եթէ լուծումի եզանակ մը չգտնուի, հնդիկ կառավարութիւնը իր նպատակին պիտի հասնի: Այս ուղղութեամբ լուրջ առաջարկներ ներկայացուցած են արդէն Վազգէն Ա. Կաթողիկոսին որ անդրադառնայ այս հարցին: Հակառակ բազմաթիւ կրկնութիւններու, ոչ մէկ պատասխան տրուած է իրենց դիմումին. կը յուսահատին, կասկած յայտնելով որ իրենց հարստութիւնը արդեօք բաւարար չէ՞ ուշադրութիւն դրաւելու համար:

Ի՞նչ է իրենց դտած լուծումը. կ'առաջարկեն որ էջմիածին հայ գաղութին միջոցով ծախէ բոլոր չէնքերը ու Հայաստան փոխադրէ ձեռք բերուած դումարը: Եթէ տակայ չընէ, արդէն ամէն բան կորսուած պիտի ըլլայ: Տեղին առաջարկ մըն է զոր չուտով պէտք է իրագործել. մինչեւ տակաւին պատասխան չեն ստացած ու ժամանակը կ'անցնի, այդ հինգ հոգին կը տքնին մշակութային ու եկեղեցական ազգային ստացուածքը պաշտպանելու համար:

Եկեղեցին ո՞ւր է. արդեօք անոր տեղը իրենց կողքին չէ. այսքան անճնասէր կրնա՞յ ըլլալ, անտարբեր մնալու համար, երբ գիտենք որ յանուն հայկական դոյութեան, ո՛ւր ալ որ ապրին, Հայերը կը տեղծեն մշակութային կեանք, դպրոցներ, եկեղեցի. իսկ մինչեւ ե՞րբ արդեօք եկեղեցականները անտարբեր եւ լուռ պիտի մնան անոնց մտահոգութիւններուն հանդէպ:

Այս դժուարին օրերուն երբ Հայութիւնը աշխարհի ամէն անկիւնէն «միութի՛ւն» կը գոռայ, երբ կը տեսնենք մեր հողը, ազգը որոնք կը կրճատուին քէմուխտի կաշիին պէս, արդեօ՞ք իրաւունք ունինք առանձին ձգելու Հայ մը որ կը պայքարի յանուն ազգային չահերու:

Հովիւը պարտաւոր է հոգալ իր հօտը. Կալկաթայի 5 Հայերն ալ կ'ուզեն վստահ ըլլալ որ Մայր Աթոռը աւելի երկար անտարբեր պիտի չմնայ իրենց յուսահատ կոչին դիմաց:

ԳԱՐԱ ԳՈՒՅՈՒՄՃԵԱՆ

ԱՊՐԻԼ 75

– ՕԳԵԿՈՉՈՒՄ –

ՄԻԱՑԵԱԼ ՆԱՀԱՆԳՆԵՐ

ԿԼԷՆՏԷՅԼ

Հայ ազգային երեք կուսակցութիւններու կազմակերպութեամբ, Ապրիլ 22–ին, Կլէնտէյլի Հայ Սքաուլի մարզադաշտին մէջ տեղի ունեցած հանրահաւաքին ներկայ եղած է աւելի քան 5000 հոգի: Վահէ Եպուլեանի (Հ. Յ. Դ.) բացման խօսքէն ետք ելոյթ ունեցած են Կլէնտէյլի քաղաքապետ Լէրի Զարեան, Միացեալ Նահանգներու ներկայացուցիչներու Տան անդամ Քարլոս Մուրհէտ, Քալիֆորնիոյ ներկայացուցիչներու Տան անդամ Փաթ Նոլան, որ կարդացած է Նահանգապետ Ճորճ Տէօքմէճեանի կողմէ ստորագրուած յայտարարագիրը, ըստ որուն 1990, Ապրիլ 24–ը կը հռչակուէր Հայոց ցեղասպանութեան զոհերու ոգեկոչման Օր: Խօսք առած են նաեւ Ս. Դ. Հ. կուսակցութեան կողմէ՝ Ժան Աբոյեան, Ռ. Ա. կուսակցութեան կողմէ՝ Յակոբ Պօղոսեան, Հայաստանէն՝ Ծանօթ դերասան Սօս Սարգսեան: Հանդիսութիւնը վերջ գտած է Արեւմտեան Ամերիկայի էջմիածնական եւ կիլիկեան թեմերու առաջնորդներու՝ Վաչէ Արք.ի ու Տաթեւ Արք.ի միացեալ աղօթքով:

ԼՈՍ ԱՆՃԼԼԷՍ

Հ.Յ.Դ. Երիտասարդական եւ «Շանթ» ուսանողական Միութեան կազմակերպութեամբ ցոյց մը տեղի ունեցած է Թրքական հիւպատոսարանին առջեւ, Ապրիլ 24–ին: Ոստիկանութեան հետ պատահած միջադէպերու հետեւանքով, մօտ 70 հոգի ձերբակալուած են բայց քանի մը ժամ յետոյ ազատ արձակուած են: Նոյն օրը, Ս. Պետրոս եկեղեցիին մէջ, երկու թեմերու առաջնորդներու մասնակցութեամբ միացեալ արարողութիւն մը կատարուած է:

ԳԱՆԱՏԱ

ՕԹԹԱՒԱ

Հայ Դատի Գանատայի յանձնախումբին կազմակերպած հանրահաւաքը տեղի ունեցած է գանատական Խորհրդարանի բակին վրայ, Ապրիլ 24–ին, 3 հազար հոգիի մասնակցութեամբ: Խօսք առած են երեսփոխանները եւ Հայ Դատի ներկայացուցիչ՝ Փիրայր Պամամճեան: Հուսկ՝ տողանցք կատարուած է դէպի թրքական դեսպանատուն, ուր ելոյթ ունեցած են Հ. Յ. Դ. Գանատայի երիտասարդական ու պատանեկան Միութեանց ներկայացուցիչները:

ԹՈՐՈՆԹՕ

Հայ Կեդրոնի սրահին մէջ, Ապրիլ 20–ի երեկոյեան, երեք յարանուանութեանց կազմակերպութեամբ նչուած է Եղեռնի 75ամեակը՝ ներկայութեամբ գաղութի հայկական բոլոր եկեղեցիներու հովիւներուն եւ չուրջ 1200 հոգիի:

Կիբակի, Ապրիլ 22–ին, Ս. Երրորդութիւն եկեղեցիին մէջ կատարուած է պատարագ ու հոգեհանգստեան պաշտօն՝ մասնակցութեամբ երեք յարանուանութեանց:

Նոյն օրը, «Աչեք Մանուկեան» մշակութային կեդրոնին մէջ տեղի ունեցած է ոգեկոչման ձեռնարկը՝ կազմակերպութեամբ Ս. Դ. Հ. կուսակցութեան, Հ. Յ. Դաշնակցութեան եւ Ռ. Ա. Կուսակցութեան:

ՎԱՆԳՈՒՎԸՐ

Կազմակերպութեամբ Եղեռնի ոգեկոչման միացեալ Յանձնախումբին, Ապրիլ 21–ին, Պրիթիչ Քոլոմպիա Համալսարանի միջազգային Տան սրահին մէջ տեղի ունեցած է յուշի երեկոյթը: Խօսք առած են Հ. Յ. Դաշնակցութեան, Ռ. Ա. Կուսակցութեան եւ Հայ Մշակութային Միութեան ներկայացուցիչները, ինչպէս նաեւ դաշնակցային երեսփոխան Ս. Ռոպինսըն:

ՄՈՆՐԷԱԼ

Ապրիլ 22–ին, Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ առաջնորդանիստ եկեղեցիին մէջ տեղի ունեցած է միացեալ ոգեկոչում եւ պատարագ՝ մասնակցութեամբ Ս. Գր. Լուսաւորիչ (Հ.Ը.Մ.), Ս. Յակոբ (Կիլ.) եւ հայ աւետարանական եկեղեցիներուն:

Նոյն օրը, կէսօրէ ետք Մարի – Ռէն – տիւ – Մոնտ եկեղեցիին մէջ կատարուած է Եղեռնի նահատակներու յիշատակին հոգեհանգստեան պատարագ՝ կազմակերպութեամբ Տիրամայր Նարեկի հայ կաթողիկէ ժողովրդապետութեան:

ԳԷՄՊՐԻՃ

Ապրիլ 22–ին, Ս. Նշան եկեղեցիին մէջ մատուցուած պատարագէն յետոյ, Հայ Կեդրոնի մուտքին բարձրացած հերոսամարտերու յուշարձանին մօտ տեղի ունեցած է հոգեհանգստեան պաշտօն: Ապա Հայ Կեդրոնի սրահին մէջ, 400 հոգիի ներկայութեամբ ոգեկոչուած է Եղեռնի 75ամեակը:

ՀԱՄԻԼԹՐՆ ԵՒ Ս. ԳԱԹՐԻՆԶ

Հայ Դատի զոյգ յանձնախումբերուն կազմակերպութեամբ, ոգեկոչման հանդիսութիւնը տեղի ունեցած է Ապրիլ 22–ին, Մաք – Մասթըր համալսարանին մէջ, 300 հոգիի ներկայութեամբ: Կազմակերպիչներէն զատ խօսք առնողներուն մէջ եղած են երեսփոխաններ, ինչպէս նաեւ Համիլթընի քաղաքապետը:

ԳՈՂԳՈԹԱ

ՀԱՅ ՀՈԳԵՒՈՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԻՐ ՀՕՏԻՆ 1915 ԱՂԷՏԱԼԻ ՏԱՐԻՆ

ԱՇԽԱՏԱՍԻՐԵՑ ԵՒ ԽՄԲԱԳՐԵՑ ԹԷՕԴԻԿ

ՎԱՆ

ՆԱՀԱՆԳԻՍ ՍԱՀՄԱՆՆԵՐԸ

Ձուլամերկի հիւսիս – արեւելակողմը, Պարսից Սալմաստի մուտքին, ԱՂԲԱԿ (Ալի - Պաղ) վիճակն է, կրկին դաւառներ կորզուաց եւ Վասպուրականի:

Ինուս ընդարձակ հովիտ է, հարաւէն ունենալով Ծամուրքեր, Զեռնագ եւ Խամուր լեռները, նաեւ չահաբեր աղբիւր աղբիւրներ: Ինուս բերդաքաղաքը՝ հին Խնուն ատանն է: Դուզայի հիւսիսակողմն է կէօհառ փոքրիկ վիճակը, Բասենի հարաւակողմը, ունի Ծուկրաշէն դիւղը:

Այս վիճակներուն ելքին է ՄԱՆԱՉԿԵՐՏ (ՄԷԼԱՉԿԵՐՏ) վիճակը, Պայազիտի Քէլիր - կէտուք լերանց հարաւէն. ունի հին Ապահունիք դաւառը, մասամբ ալ Հարքը: Հայկի որդի Մանուագ կառուցած է զայն, ուստի Մաւաւագակերտ. աթոռն էր Ռըշտունի իշխաններու եւ եպիսկոպոսի. ԺԱ. դարուն Տուղրիլ զո՛ւր պաշարեց զայն. Ալփասլանէն դրաւուելով աւերուեցաւ: Քաղքին արեւմուտքն է Օծին գիւղը, իսկ Գաթըրվին եւ Աչնար գիւղերը կը գտնուին հիւսիսակողմը. այս մասը կը կոչուի Թօրլու, չատ մը աւերակներով եւ կ'ենթադրուի ըլլալ Տուրուբերանի Դալատ դաւառը:

***

Արեւելեան կողմէ Պարսկաստանի սահմանակից, իր սրբավայրերով, բազմաթիւ վանքերով ու տաճարներով մեծահռչակ հայաչատ այս նահանգին ժողովրդեան ենթարկուած սարսափի, դիմադրութեան եւ զաղթի ահաւոր անցուդարձերուն վերջ արագ ակնարկ ձգելէ, եղեռնի թատերավայր չրջանակներու, հրդեհի, աւարի ու չարդի եւ ինչ ինչ եկեղեցականաց դրուագները (որոնց պատմագրութիւնը կը կարօտի տակաւ հատորներու եւ որոնք դուռ բացին Թուրքին վրէժխնդրութեան պոռթկումին՝ բովանդակ Տաճկահայոց վրայ) համառօտակի արձանագրելէ առաջ, կարեւոր էր անչուշտ տեղեկանալ թէ 39·000 քառ. քիլոմեթր իր տարածութեան վրայ որքա՛ն Հայ բնակչութիւն ծաւալած կար՝ չրջապատուած հարեւան Քիւրտերով, որոնց ցեղապետները՝ Թուրքէն գրգռուած՝ այնքան չարիք հասցուցին մերոնց եւ Նեստորականաց: Կը դնենք տարեւ 1913 Յուլիս 17–ի վիճակացոյց մը, զոր պատրաստած էր առաջնորդ Յովսէփ Եպիսկոպոս Սարաճեան՝ պատերազմի նախընթացին վախճանեալ:

		Անձ	Պանդ.	Տուն	Ծանօթութիւն
Վան	Արարուց Թաղ	6393	466	1216	
	Նորաչէն Թաղ	5705	584	1008	
	Յայնկոյսների Թաղ	5498	478	1065	
	Ս. Յակոբի Թաղ	1791	133	327	
	Քաղաքամէջի Թաղ	2504	208	499	
	Հայկավանքի Թաղ	872	—	—	
		22823			
Ագթկէ	(Ախլէվազ)	6066	143	836	Սքանչելագործի վանքով:
Արճկէ		7462	2229	1111	Քաղքերուներց գաւառին մէջ, մօտն է Մեծոփայ վանքը:
	Քաղաքի չրջակայ գիւղերը (Վարագ)	12385	940	1717	
	Լիմ Անապատի Թեմ	6494	237	956	25 եկեղեցի (12 աւերակ) եւ մէկ վանք: Ս. Բարթողիմէոսի վանքով:
Հէքեաթուրի	Աղբակ	3650	3507	390	
	Ճուլամերկ	450	186	72	
	Կէվէհ (Գեաւառ)	686	498	148	
	Բերկրի	2445	108	373	Հին վանքով:
	Ապազայ	1341	—	204	
	Նորտուզ եւ Խօչասլ	3000	—	—	
	Կարճկան	7000	—	—	
	Սարայ	5000	—	—	
		78802 + 9717			88,519
Ազգ. Թեմեր	Կտուց Անապատ (11 եկեղ. և 3 վանքով)				6,000
	Հայոց ձոր				16,000
	Շատախ				10,000
	Գաւաչ				8,000
	Կարկառ(*) եւ Խիզան (11 եկեղեցիով)				4,000
	Մոկս				8,000
	Վանայ կուսակալութեան ընդհ. Հայոց Թիւը				140,519

(*) Ստորին Կարկառի վանքերը՝ «Խնձորուտայ Ս. Գէորգ» եւ Ծկորայ «երաշխաւոր Ս. Աստուածածին»:

(Շար. 23)

(Շար. Ա. Էջէն)

մասին «բնակչութեան թիւի վիճակագրութիւն»ներ պատրաստելը:

Կը կարծուի որ Հայերուն թիւն է 55 – 60 հազար:

Հայկական նախակրթարաններու մէջ 4500 աշակերտներ կ'ուսանին:

55–60 հազարնոց այս հայ բնակչութիւնը ներկայիս ունի հարց մը որուն չատ կարեւորութիւն կու տայ: Պատրիարքական ընտրութիւնը: Մինչեւ այսօր պատրիարքական ընտրութեան հարցին մէջ կիրարկուած է հետեւեալ դրութիւնը.

Ընտրութեան համար ամբողջ հայ համայնքը քուէ կը գործածէ. կ'ընտրուի «պատգամաւորական ժողով» մը որ կը կազմուի մէկ հոգեւորականէ եւ 7 աշխարհականներէ: Ընտրուած հոգեւորական պատգամաւորները իրենց միջեւ կը կազմուին կրօնական ընդհանուր ժողով մը: Այս ընդհանուր ժողովը հինգ հոգիէ բաղկացեալ թեկնածուական ցանկ մը կը պատրաստէ եւ «կրօնական ժողով»ն ու «Ընտրութեան նախաձեռնարկ Մարմին»ն ալ վերջնական ձեւ մը կուտան թեկնածուներու այդ ցանկին: Պատգամաւորական ժողովի անդամները կրնան իրենց քուէները գործածել թեկնածուներու ցանկէն դուրս մնացած տարբեր թեկնածուներու մասին ալ:

Կը տեսնուի, որ պատրիարքական ընտրութեան մէջ երկու հանդրուաններով դրութիւն մը կը կիրարկուի: Հայ համայնքը իր քուէն կը գործածէ որպէս առաջին հանդրուանի ընտրող:

Կառավարութիւնը հիմա փոխել ուզեր է այս դրութիւնը: Ի՞նչ ըրեր է: Փոխանակ հայ համայնքը իբր առաջին ընտրող նկատելու, այդ պարտականութիւնը յանձներ է թաղային խորհուրդներուն: Այս կերպով եկեղեցապատկան կալուածներու մատակարարման համար ընտրուած մարդոց տրուեր է պարտականութիւն մը որ իրենց լիազօրութենէն դուրս կը մնայ: Եւ հայ համայնքն ալ բացէ ի բաց դրկուեր է իր պատրիարքը ընտրելու իր ամէնէն բնական իրաւունքէն:

Թուրքիոյ մէջ դպրեվանքները, կրօնական դպրոցները փակուած են: Այս պատճառաւ կարելի չէ որ Թուրքիոյ մէջ ուսում առացած ըլլայ այն հոգեւորականը, որ պատրիարքի թեկնածու պիտի դառնայ: Եպիսկոպոսները իրենց ուսումը կը ստանան արտասահմանի մէջ:

Կառավարութիւնը թեկնածուներուն մօտ կը փնտռէ նաեւ ի հօրէ Թրքահպատակ ըլլալու եւ իրենց Թրքահպատակութիւնը երբեք կորսնցուցած չըլլալու պայմաններն ալ: Այս պայմանները ակամայ կը սահմանափակեն թեկնածուներուն թիւը:

Կառավարութիւնը իր վերջին որոշմամբով, թեկնածուներուն տարիքը 35–էն 40–ի կը բարձրացնէ: Այս որոշմամբով ուրեմն պատրիարքը ոչ թէ կ'ընտրուի, այլ կը նշանակուի, որովհետեւ միայն մէկ թեկնածու կայ որ լրացնէ այս պայմանները: Սմաճեանը:

Ըստ մեր օրէնքներուն, երեսուն տարեկանը լրացուցած ամէն մարդ կրնայ եպիսկոպոս ընտրուիլ: Ուրեմն մինչ պէտք էր որ պատրիարքական թեկնածուներուն տարիքն ալ 35–էն 30–ի զեղչուէր, ընդհակառակն այդ տարիքը 35–էն 40–ի կը բարձրացուի:

Միւս թեկնածուին, Մուրատեանին տարիքը 34 է: Այս կերպով չի կրնար մասնակցիլ ընտրութեան: Անդին միայն Սմաճեանը կը մնայ: Ի՞նչ կը նշանակէ ասիկա: Ասիկա բացէ ի բաց կը նշանակէ ըսել. «Սմաճեանը ընտրեցէք»:

Լաւիք քաղաքական դրութիւնը կը տրնօրինէ որ պետական ու կրօնական դործերը իրարմէ անջատուած ըլլան: Լաւիք Պետութեան մը յատկանիշն է անկողմնակալ մնալ կրօնքներու եւ դաւանանքներու դիմաց:

Պետութիւնը չի կրնար կողմնակալ կեցուածք ցուցաբերել կրօնական գործերու մէջամտելիս ըլլալով: Չի կրնար ճշդել այնպիսի պայմաններ, որոնք միայն որոշ թեկնածուներու ընտրութեան ծառայեն:

Զգեցէք ուրեմն որ հայ համայնքը իր պատրիարքը ընտրէ իր բարքերուն եւ սովորութիւններուն համաձայն:

ՈՒՂՂՈՒ ՄՈՒՄՃՈՒ

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Կապոյտ Աչէի Փարիզի Ա. Թադէոսեան մասնաճիւղի դպրոցի տարեվերջի հանդէսը Յունիս 23, չաբաթ երեկոյեան:

Տէր եւ Տիկին Վաղդէն Սէրէնկիւլեան, Տէր եւ Տիկին Գէորգ Մելիտոնեան եւ ընտանեկան համայն պարագաները յաւով կը ծանուցանեն իրենց մօր եւ մեծ – մօր՝

ԱՅՐԻ ՏԻԿԻՆ
ՄԻՔԱՅԷԼ ԹԱՆԿԻՔԵԱՆԻ
(Ծնեալ՝ Մէօհրիւպէ Փիքապեեան)

մահը, որ պատահեցաւ Մայիս 9–ին, 85 տարեկանին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի, երկուշաբթի, Մայիս 14, ժամը 10·30–ին Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ եկեղեցին եւ թաղումը ժամը 11·45–ին Քաշանի Հոմխնալ գերեզմանատունը:

Որեւէ մահագդ դրկուած չըլլալով, կը խնդրուի ներկայ իրբեւ այդ նկատել:

«ՅԱՌԱՋ»· – Մեր ցաւակցութիւնները Տէր եւ Տիկին Վազգէն Սէրէնկիւլեանի եւ զաւակներուն:

M. J.-P. FOUCHER
Député-Maire de Clamart

CROIX BLEUE
Section d'Issy-les-Moulineaux

L'ASSOCIATION DU 7 DECEMBRE 1988

présentent

LA TROUPE
"ERZEROUM"

CHANTS et DANSES

Vendredi 18 mai à 20 h 30

CENTRE CULTUREL JEAN ARP
22, avenue P. Vaillant-Couturier
Clamart

Réservations : 47. 36. 27.. 14
46. 45. 37. 08

Prix des places : 70 Frs.

ՆՈՒԷՐՆԵՐ

Մարսէյլի Ս. Թարգմանչաց Մայր եկեղեցւոյ միջոցաւ հետեւեալ նուէրները եղած են Տիկին Նաւարեանի մահուան քառասունքի հոգեհանգստեան առթիւ.– Տէր եւ Տիկին Ֆերնէզեան 100 Ֆր. Կապոյտ Աչէի Սօսէ – Մայրիկ մասնաճիւղին, Թ. Վարդապետեան 100-ական Ֆր. Եկեղեցւոյ եւ Համազգայինի դպրոցին, Մարի Պէրպէրեան 100 Ֆր. քաղաքի Կապոյտ Աչէին, Տէր – Գասպարեան 200 եւ Լեւոն Տոլպաչեան 100 Ֆր. նոյն նպատակին, Տիկին Ն. Մելքոնեան 200, Կ. Կարապետեան 100, Տէր եւ Տիկին Ք. Օհաննէսեան 500 Եկեղեցւոյ (այս վերջինը նաեւ 500 Ֆր. «Յառաջ»ին), Տիկին Սաթենիկ Թիւթիւնեան Կապոյտ Աչէի դպրոցին եւ Մշակոյթի Տան 1·000, Սահակ – Մեսրոպ Երզնկեան 500, Համազգայինի դպրոցին եւ Նոր սերունդին 250-ական Ֆր., Տէր եւ Տիկին Մ. Ֆրանկիւլեան 200 Ֆր. Համազգայինի դպրոցին, Տիկին Էլիզ Յակոբեան 100 Ֆր. Եկեղեցիին, Տէր եւ Տիկին Գրիգոր Վարդանեան 100 Ֆր. Ս. Օ. Ս. – Ամենիի, Մ. Թիւթիւնճեան 100 Ֆր. Կապոյտ Աչէի քաղաքի մասնաճիւղին:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Աչէի Փարիզի Ա. Թադէոսեան մասնաճիւղը չնորհակալութեամբ ստացած է 200 Ֆր. Ժ. Ք. Սարաֆեանէ Ալեքսիս Տօնէլեանի մահուան առթիւ, 300 Ֆր. Տիկին Ազնիւէ Սերոբեանէ իր տպդրոջ Արա Սերոբեանի յիշատակին:

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՑՏ ԱՉԻ Պուլվ. Օսման Լէոլա Սասունի մասնաճիւղը ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր անդամուհիները, Շաբաթ, Մայիս 12, կէսօրէ եռաք ժամը 14·30–ին սովորական վայրը:

Կարեւոր օրակարգ:

Պր. Պարգեւ Մերկէն եւ զաւակները, Այլի Տիկին Աարինէ Խերոյեան, Պր. Աւետիս Խերոյեան Տիկին Մարի Ակայեան (ծն. Մերկէն) խոր ցաւով կը ծանուցանեն իրենց կնոջ, մօր, զաւկին, քրոջ եւ հարսին՝

ՖԼՈՐԱՆՍ – ԺԱՆԷԹ ՄԵՐԿԷՆԻ
(Ծնեալ՝ Խերոյեան)

մահը, որ պատահեցաւ Մայիս 6–ին, 60 տարեկանին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի, Երկուշաբթի, Մայիս 14, ժամը 15·30–ին Իսիի Ս. Մարիամ – Աստուածածին եկեղեցին, 6 ավրնիւ Պուրկէն:

Մահագդ չստացողներէն կը խնդրուի ներկայս իրբեւ այդ նկատել:

***

Այս տխուր առթիւ, Տիկին Մարի Ակայեան 200 Ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ին, ողբացեալին յիշատակին:

Une Journée à BRUGES

La Croix Bleue (Section Chaville) organise le Dimanche 20 Mai«*Une Journée à Bruges (Belgique)*» aux prix de 360 Frs, comprenant le transport, le déjeuner (boissons non comprises), promenade en bateau sur les canaux.

Départ de Chaville à 6 heures;

Retour vers 22 heures.

Réservation par téléphone :
Mme Garabedian : 47. 50. 58. 49.
Mme Der Kaloustian : 47. 50. 64. 37.

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻՆ

Պահճուճեան (?) Ակլրանի թոռները, որոնք Հայաստան կ'ապրին տեղեկութիւններ կը փնտռեն իրենց մեծ – հօր մասին, որ ծնած է Հայաստան 1893–ին եւ մեռած Փարիզ 1961 – 63–ի չուրջ, հասցէը էր 13 rue de la Tour, Փարիզ 9–րդ, արհեստով կանանց նորաձեւութեամբ կը զբաղէր, իր զաւակները՝ Հարի Գրիգորեան մեռած է 1943–ին եւ Գուրգէն Գրիգորեան 1983–ին:

Որեւէ տեղեկութիւն ունեցողներէ լուր տալ

Mme Meri HOLZMANN-JAKOBACHVILI
Palais George V
31, avenue George V
06000 Nice
Téléphone : (16) 93 53 39 17

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Աչէի Իսիի Տ. Սերեզկիւլեան մասնաճիւղը չնորհակալութեամբ ստացած է 1000 Ֆր. իր միօրեայ դպրոցին Տէր եւ Տիկին Ժան Փափազեանէ, իրենց մօր՝ Եռվա Գայիշեանի մահուան առթիւ: Նոյն առթիւ Տէր եւ Տիկին Մանոյեանէ 500 Ֆր. իրենց մօր՝ Եռվա Գայիշեանի յիշատակին:

***

Ալֆորվիլի Ս. Պօղոս – Պետրոս եկեղեցւոյ հոգաբարձութիւնը չնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուէրները փոխան ծաղկեպսակի Գրիգոր Պալեանի մահուան առթիւ. – Տիկին Մարգրիտ Գասպարեան 500 Ֆր., Պ. Կօպլէն 250 Ֆր.:

***

Կապոյտ Աչէի Պանեէօյ – Քաշանի «Հ. Իսահակեան» մասնաճիւղը, չնորհակալութեամբ ստացած է՝ Տէր եւ Տիկին Տիգրան Թորոսեանէ եւ զաւակներէն 500 Ֆրանք, փոխան ծաղկեպսակի Գեղամ Անտոնեանի մահուան առթիւ:

***

Կապոյտ Աչէի Շաւիլի մասնաճիւղը չնորհակալութեամբ ստացած է 200 Ֆր. Տիկին Լուսին Սամուրգաշեանէ իր մեծ – հօր՝ Մկրտիչ Սամուրգաշեանի մահուան առթիւ:

ACADEMIE INTERNATIONALE
DES SCIENCES ARARAT

CONFERENCE

sur le thème :

«Amnesty International et la Question arménienne»

Conférencier :

M. ALAIN FAURE
Président de la Section française d'Amnesty International

Le Lundi 21 mai

Salle de l'Eglise arménienne
339, avenue du Prado, Marseille 8e

— à 20 h ouverture de l'exposition photos
— à 20 h 45 Conférence.

— Entrée Libre —

ATELIERS
CLAVEL

Du 12 au 18 mai
Manifeste des Arts vivants
peinture, sculpture, photo, théâtre musique...

EXPRESSION ESPACE
CLAVEL 90

Parmi les peintres, la participation de
MARCARAM
ET
VATCHE

performances et spectacles
sam. 12 et dim. 13 mai de 14h à 23h.
expo du 12 au 17, de 14h à 20h.
Ateliers Clavel : 7, rue Clavel, Paris 19e

expo ven. 18 mai, de 11h à 14h30.
Vente par Me Morand de 15h à 18h.
Hotel Drouot : 9, rue Drouot Paris 9e
Tél. : 47. 34. 94. 94

ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԸ ԵՒ ՀՈԳԵԳԱԼՈՒՍՏԸ

ՀԱՑ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ ՄԱՆԿԱՆՑ ԲՈՑՆԻՆ ՄԷՋ

ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄ
ՁՈՐՍ ՕՐ
Մայիս 24, 25, 26 եւ 27
Մեկնում Հինգշաբթի

Départ Jeudi matin

ՀՈԳԵԳԱԼՈՒՍՏ
ԵՐԵՔ ՕՐ
Յունիս 2, 3 եւ 4
Մեկնում Շաբաթ

Départ Samedi matin

Départ de l'autocar	
CLAMART - Mairie	7 h 30
ISSY-LES-MOULINEAUX - Eglise arménienne	7 h 45
ALFORTVILLE - Place Carnot	8 h
PARIS - Gare Saint Lazare - 25, rue de Rome	8 h 45

Participation aux frais :
Voyage, séjour en pension complète et excursions jusqu'au MONT SAINT MICHEL
Ascension 500 frs. Pentecôte 420 frs.

Ազգային հիւրասիրութիւն, հայրենասիրական մթնոլորտ, օթոքրով ամէնօրեայ պտոյտներ Նորմանդիի տեսարժան վայրերը Մանչի ափերուն մինչեւ Մոն Սէն Միշէլ:

Ծախքերու մասնակցութիւն՝
Երթ ու դարձ, հիւրասիրութիւն եւ պտոյտներ
Համբարձում՝ *միմիայն* 500 Ֆր.
Հոգեգալուստ՝ *միմիայն* 420 Ֆր.

Տեղեկութիւնները ապահովելու համար հեռաձայնել. –

Նաւասարդեան	39 85 36 53
Փոխանեան	43 37 90 69

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ՇԱԲԱԹ – ԿԻՐԱԿԻ
ՄԱՅԻՍ 12-13
SAMEDI-DIMANCHE
12-13 MAI
1990

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48 00 06 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 800 Ֆ· — վեցամսեայ : 410 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·100 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում) 950 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

65ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.273 | Fondateur SCHAVARGH MISSAKIAN | 65e ANNEE — No 17.273

«ՅԱՌԱՋ»Ի ՏԵՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ ԳԱՐԵԳԻՆ Բ.Ի

ՀԵՏ

Ինչպէս ծանօթ է, Պրիւսէլի Հայց· ընդհանուրժողովի եկեղեցւոյ օծումէն ետք, Զատիկի օր, Մայիս 9ին Փարիզ ժամանեցին Ամենայն Հայոց եւ Մեծի Տանն Կիլիկիոյ կաթողիկոսները:

Ընդառաջելով մեր դիմումին, Գարեգին Բ., Մայիս 9ին իսկ, տեսակցութիւն մը շնորհեց «Յառաջ»ի, տեսակցութիւն որու բացառաբար կարեւոր բնոյթը, աւելորդ է հաւանաբար շեշտել, շրջանի մը մէջ, որ ամիսներէ ի վեր բոլորովին զրկուած ենք լիբանանահայ լուրերէ, անկարելի ըլլալով որեւէ կապ հաստատել, մանաւանդ Յունուար 31–էն ի վեր: Այդ իսկ պատճառաւ, մեր հարցազրոյցը կեդրոնացաւ Լիբանահայութեան վրայ եւ ինչպէս մեր ընթերցողները պիտի տեսնեն, Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսին տուած մանրամասն տեղեկութիւնները ամբողջական պատկերը կը պարզեն այն անվերջանալի ողբերգութեան, զոր կ'ապրի Լիբանանը:

***

Հ.– Վեհափառ Տէր,

Լիբանանի մէջ վերջին երեք ամիսներու կռիւները ի՞նչ չափով եւ ի՞նչ ձեւով ազդեցին Կիլիկեան Աթոռի Անթիլիասի Կաթողիկոսարանին վրայ:

Պ.– Առաջին հերթին, ըսեմ, որ կռիւները այս վերջին երեք ամիսներուն տեղի ունեցան «Պէկրաւթի Արեւելեան Շրջան» կոչուած Թաղամասերուն եւ Քէսրուան կոչուած շրջանին մէջ: Կաթողիկոսարանը Արեւելեան շրջանին մէջ գտնուելով՝ ծանր մնասներու ենթարկուեցաւ: Հարիւրաւոր ռումբեր, և՛ ծանր ռումբեր լինկան Անթիլիասի շրջակայքը: Բնականօրէն, –և դժբախտաբար– Կաթողիկոսարանի կամ Անթիլիասի մայրավանքը դերծ չմնաց ռմբակոծումներու քանդիչ եւ աւերիչ հետեւանքներէն: Ցարդ, 21 ռումբեր լինկան կաթողիկոսարանի շրջափակին մէջ: Մայրավանքի 8 չէնքերէն 5–ը ռումբեր ստացան տանիքներու վրայ, ուր ծակեր եւ ճեղքեր առաջացուցին: Ուրիշներ լինկան պատերու վրայ ոմանք թափանցելով կարգ մը սենեակներու մէջ պատճառելով քանդումներ, ոմանք ալ լինկան բակին մէջ: Բախտաբար, և հազար փառք Աստուծոյ, որ Մայր տաճարը եւ չէնքերու արտաքին կառուցուածքը ծանր քանդումներէ զերծ մնացին: Իմ վրայ ամէնէն յուզիչ եւ հոգեկանօրէն ալեկոծող ազդեցութիւնը թողուց վերջին ռումբը, որ լինկաւ Ապրիլեան Նահատակներու նչխարացեալ, մասունքային ոսկորները պարունակող մատուռ – յուշարձանին վրայ, որուն ամբողջական պատը ծակեցաւ· բարեբախտաբար նահատակներու ոսկորներուն ոեւէ վնաս չհասաւ: Եւ սա պատահեցաւ Ապրիլ 24–ի գիշերը, ժամը 12·30–ի առթիւ: Մենք արդէն գիտակից կատարեր էինք մեր պարտականութիւնը սուրբ պատարագ մատուցելով, հոգեհանգիստ կատարելով եւ պատգամ ուղղելով ժողովուրդին յուշարձան – մատուռին առջեւ:

Երկրորդ բարեբախտութիւն մը կը նկատեմ այն որ ոչ մէկ մարդկային զոհ ունեցանք, ոչ ալ վիրաւորեալի պարագայ: Բոլոր նախազգուշական միջոցները նկատի առած էինք եւ միարանները ու պաշտօնէութիւն ապաստան գտած էին վեհնայարկ սենեակներու մէջ:

Երրորդ բարեբախտութիւն մը կը նկատեմ այն պարագան որ կաթողիկոսարանի սիրտը եղող Դպրեվանքը Պիքֆայայի մէջ որեւէ վնաս չկրեց: Ուսանողութիւնը, 56 գիշերօթիկ սաներ, իրենց տեղափոխութեան անդամներուն հետ ապահով վիճակի մէջ մնացին – բնականօրէն համեմատական չափով–: Միայն մէկ ամիս հարկադրուեցան դասաւանդութիւնները դադրեցնել:

Հ.– Այս պայմաններու տակ ի՞նչպէս յառաջ կը տանիք կաթողիկոսարանի գործունէութիւնը:

Պ.– Անկարգութիւնէն ծանր են պայմանները: Անապահովութեան պատճառով պաշտօնէութեան անդամներէն ոմանք չեն կրնար գործի դալ: Ոմանք, համեմատաբար հանդարտ օրերուն կուգան եւ մինչեւ կէսօր կ'աշխատին: Ամբողջ ժողովուրդին հետ մենք բոլորս կաթողիկոսարանին մէջ կը բաժնենք կենցաղային պայմաններու անտանելիօրէն ծանր պարագաները: Այսպէս, կտրուած ենք ելեկտրականութենէն, ջուրի եւ հաղորդակցութենէն միջոցներու տարրականէն եւ սակայն այնքան անհրաժեշտ պայմաններէն: Բարեբախտաբար ունինք «ժէնէրաթէօր» որ օրուան մէկ որոշ ժամերու կ'աշխատի եւ մասամբ զոհացում կուտայ կենցաղի եւ գործի կարիքներուն:

Դուք գիտէք, որ ես անձնապէս եւ մեր Միաբանութիւնը որքան սերտօրէն կապուած ենք մշակութային, հրատարակչական գործին: Հոգեկանօրէն բաւարար – ուած կը զգանք որ մեր արդիական տպարանը կը շարունակէ գործել: Հասկ ամսաթիւերը կը տպուի: Մօտ ատենէն, յուսամ 1–2 ամիսէն լոյս կը տեսնէն Դանիէլ Վարուժան Հիմնադրամի հրատարակութեանց շարքին մէջ Մատթէոս Մամուրեանի, Լևոն Շանթի եւ Մատթէոս Զարիֆեանի գործերը, որոնք լրիւ շարուած են արդէն:

Բնականօրէն հրատարակչին ձեռնարկները զաղրած են: Եկեղեցական արարողութիւնները կը կատարուին կանոնաւորութեամբ, առաւօտ եւ երեկոյ եւ կիրակի օրեր: Հոգեկան ուրախութեան եւ խրախոյսի առիթ էր լինձի համար տեսնել ամբողջ Աւագ Շաբթուան եւ Զատկի տօնին առիթով հաւատացեալ ժողովուրդի խունկերամ բազմութեամբ ներկայութիւնը:

Աբեւ – անձրեւի կեանք մըն է մեր կեանքը: Երբ արեւ կայ, այսինքն՝ հանդարտութեան պահեր, մարդիկ դուրս կուգան իրենց տուներէն եւ ապաստարաններէն. երբ անձրեւ կայ՝ կրակէ անձրեւ, մարդիկ կը փութան ապաստանարան:

Հ.– Ի՞նչ է վիճակը լիբանահայ ժողովուրդին:

Պ.– Զարհուրանց ծանր: Շատ դժուար է լինձի համար քանի մը խօսքերով այս տեսակցութեան ընթացքին ձեղի նկարագրել կամ պարզել այդ կեանքի պատկերը: Ես մէկ ըսեմ՝ դուք տասը հակկէք: Ինչպէ՞ս կրնաք պատկերացնել ընտանիքներու կացութիւնը առանց էլեկտրականութեան, առանց լոյսի, առանց ջուրի, առանց հեռախօսային յարաբերութեան, առանց արտաքին յարաբերութեան...:

Գործերը եթէ ոչ ամբողջութեամբ, կը խորհիմ 90 տոկոսով կանգ առած են· գործատուները, պաշտօնեաները մեծաւ մասամբ գործի չեն կրնար երթալ· շրջանէ – շրջան հաղորդակցութեան, ճամբորդութեան արգելքներ եւ վտանգներ կան:

Դպրոցները երեք ամիսէ ի վեր փակ կը մնան: Կրնաք երեւակայել երեխաներու եւ ծնողներու դժուարութիւնները...:

Սնունդի պակասը սկսած է ծանրօրէն ազդել ժողովուրդին վրայ: Ընտանիքներու նիւթական – տնտեսական կարելիութիւնները նուազագոյն աստիճանի են իջած:

Հիւանդութեան պարագաները չատցած են եւ բժշկական խնամքի եւ դեղօրայքի հայթայթումի կարելիութիւնները չափազանցօրէն նուազած:

«Զո՞րն ասեմ...»:

Հ.– Ի՞նչ կը կատարուի ազգային պատասխանատու մարմիններու կողմէ ժողովուրդի այս ցաւերը դարմանելու համար:

Պ.– Լիբանանի Թեմի Ազգային – Եկեղեցական իշխանութիւնը, Հայ Կաթողիկէ եւ Աւետարանական համայնքներու վերին մարմինները, բարեսիրական կազմակերպութիւնները, ինչպէս Հայ Օգնութեան Միութիւնը, Հայ Բարեգործական Ընդհ. Միութիւնը, Գարակէօզեան Հաստատութիւնը, Ձիւնիչեան Հիմնարկութիւնը, Հայ Կրթական եւ Բարեգործական Միութիւնը եւ այլ հաստատութիւններ իրենց վերապատասխանութիւնը կատարելու համար ժողովուրդի կարիքներուն: Շատ ուշադրաւ Ազգային Առաջնորդարանի եւ միւս հաստատութեանց կողմէ անդադրաշխութիւն կազմակերպուած է կարիքաւոր ընտանիքներու համար:

Մեկնելէս առաջ Ազգային Առաջնորդարանի նոր մասնաշէնքի պատրաստուած տեղեկագիրը մը առացայ, որուն վիճակագրական տուեալները ճշդուած էին մինչ – բարեսիրական հաստատութիւններու հետ երկար խորհրդակցութիւններէ ետք: Ըստ այդ տեղեկագրին՝ չորս հազար հայ ընտանիքներ կարիքն ունին աննպամիջոցի: Ցարդ հազարաւոր ընտանիքներու արդէն քանի մը տոլարներով աննպանութիւն հայթայթում տեղի ունեցաւ:

Նոյն օգնութեան աշխատանքը կատարուեցաւ, եւ կը շարունակէ կատարուիլ բժշկական, առողջապահական պետերի վերայ հիւանդանոցային եւ դեղօրայքի հայթայթման ատիպողականօրէն անհրաժեշտ մարզին մէջ:

Ուրախ եմ յայտնելու որ հայկական մեր վարժարաններու եւ ազգային կազմակերպութիւններու եւ հաստատութիւններու մէջ ծառայող ուսուցիչներու եւ պաշտօնեաներու ամսականները հայթայթուեցան Ազգային Առաջնորդարանի եւ այլ հաստատութեանց կողմէ:

Հ.– Մարդկային զոհեր ունեցա՞ւ Հայ համայնքը:

Պ.– Այո՛: Կը խորհիմ որ 25–էն 30–ի կը հասնի ռմբակոծումներու հետեւանքով մահացողներու թիւը: Այս կռիւներուն զոհ գացած մահացողներու ընդհանուր թիւը Լիբանանի ժողովուրդէն՝ 1000–ը կ'անցնի: Այս ընդհանուր պատկերին մէջ բարեբախտաբար մեծ չէ հայ զոհերու թիւը համեմատական ձեւով դիտուած: Մահացողներէն ոմանք չունեցան պատշաճ թաղում: Ոմանք փողոցի մէջ բացուած փոսերու մէջ ամփոփուեցան...: Բայց ծանր կռիւներու պատճառով, հոգեկան եւ ֆիզիքական անտանելի անձկութիւններու հետեւանքով բնական մահերու թիւը շատցաւ: Օր եղաւ, լաւ կը յիշեմ, որ Թաղման երեք արարողութիւններ կատարուեցան Անթիլիասի Մայր տաճարին մէջ...:

Ինծի համար հիացումի առարկայ են այն երիտասարդ հայ տղաները, որոնք ռմբակոծումներու ծանր պահերուն, հայկական ակումբներէն, հայ ազգային քաղաքական կուսակցութեանց պատկանող ակումբներէն արիաբար, անձնուիրաբար կը հասնին ժողովուրդի օգնութեան: Երիտասարդներ եղան որոնք իրենց այս պարտականութեան ճամբուն վրայ իրենց կեանքը զոհաբերեցին:

Հ.– Ի՞նչ են ներկայի կարիքները լիբանահայ գաղութին:

Պ.– Երկու տեսակ կարիքներ կան.

Առաջին.– ԱՆՄԻՋԱԿԱՆ կարիքներ: Գաղութի նիւթական միջոցները ալ դրեթէ ցամքած են: Սնունդի, դեղօրայքի, ըմպելիքներու եւ ազգային հաստատութիւններու պաշտօնեաներու ամսական վճարումներու կարիքները ստիպողական, անմիջական կարիքներն են առաջնահերթ կարիքները:

Երկրորդ.– Վերաշինութեան, վերանորոգումի կարիքները քանդուած կամ վնասուած դպրոցներու, եկեղեցիներու, ազգային հաստատութիւններու եւ անհատ ընտանիքներու բնակարաններու:

Ես, ինչպէս գաղութի բոլոր պատասխանատուները, այժմ, ներկայիս, նախընտրութիւն կուտանք առաջին կարգի կամ տեսակի կարիքներուն: Ամէն ինչ յոյսը կ'ընենք որ մեր ժողովուրդի զաւակները չզրկուին կեանքի տարրական կարիքներէն: Հայ գաղթօջախ ու ազգին ծառայող անձինք պէտք չէ որ իրենք զիրենք լքուած զգան:

Հ.– Կ'իմանանք, որ շատ գաղթողներ կան: Ի՞նչ է իրական կացութիւնը այս մարզին մէջ:

Պ.– Նախ ըսեմ, որ երկու դասակարգի պէտք է վերածել այսպէս ըսուած գաղթողները:

– Անոնք որոնք ապաստանած են առժամապէս, կեանքի ապահովութեան պատճառով Պէյրութի արեւմտեան շրջաններուն, կամ Այնճարի, Զահլէի, Թրիփոլիի նման շրջաններու մէջ, որոնք համեմատաբար աւելի ապահով շրջաններ կը նկատուին ներկայիս: Նաեւ շատ ընտանիքներ կան, որոնք ապաստան գտած են Հալէպի կամ Դամասկոսի մէջ:

– Անոնք որոնք գացած են եւ կամ կ'երթան աւելի հեռու երկիրներ: Անոնց թիւը շատ քիչ է ներկայիս:

Կը խորհիմ, որ գաղթողներու թիւը ամբողջական չափազանցուած չափերով կը պատկերացուի: Ժողովուրդին բացարձակ մեծամասնութիւնը կը մնայ իր տեղը:

Հ.– Ի՞նչ կարելի է ընել զօրավիգ կանգնելու համար մեր ժողովուրդին Լիբանանի մէջ:

Կը խորհիմ որ առաջին եւ անմիջական ընելիքը ժողովուրդի սոսկողական կարիքներուն հասնիլն է նիւթական օժանդակութեամբ:

Այս տեսակէտէն, հոգեկանօրէն լինքդինքս խորապէս մխիթարուած եւ զօրացած կը զգամ իմ սրտակից հոգեւոր եղբօր՝ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին՝ Վազգէն Ա. Վեհափառի սքանչելի կեցուածքով եւ հայրախնամ վերաբերումով: Գիտէք, անշուշտ, որ Վեհափառ Հայրապետը կոչ ուղղեց, եւ՝ երկիցս, համայն հայութեան, ի Մայր Հայաստան եւ ի սփիւռս աշխարհի, զօրավիգ կանգնելու լիբանահայ գաղութին: Ոչ միայն կոչ ուղղեց, այլ մեծապէս թելադրական եւ ուսանելի օրինակը տուաւ Ս. Էջմիածնի կողմէ երկու հարիւր հազար տոլարի մեծ գումար մը տրամադրելով Կիլիկեան Ս. Աթոռի միջոցաւ լիբանահայ իր սիրեցեալ ժողովուրդի զաւակներուն:

Մենք ալ յառուկ կոչ ուղղեցինք համրողջ Հայութեան:

Վերաշինութեան գործը յետապային կատարուելիք գործ է, երբ խաղաղութիւն եւ ապահովութիւն հաստատուին Լիբանանի մէջ: Ներկայիս, քիչ առաջուան նչածս կարիքներուն պէտք է յատկացուին արտասահմանէն գալիք բոլոր օժանդակութիւնները:

Հ.– Վերջին հարցում մը· ի՞նչ կը խորհիք Լիբանանի տագնապի լուծման գծով:

Պ.– Դժուար է այս հարցումին զոհացուցիչ պատասխան մը տալ այս օրերուն, երբ դեռ կռիւները կը չարունակուին:

Ես կը զգամ, դէպքերը վերլուծելով կ'անդրադառնամ, որ այս վերջին ամիսներու կռիւները երկար չեն կրնար տեւել: Ալ ժողովուրդը չի կրնար տանիլ ասկէ աւելի ծանր կացութիւն: Լիբանանի մէջ խաղաղութիւնը վերահաստատելու եւ երկրին միութիւնը եւ ամբողջականութիւնը վերստեղծելու ճգտող ներքին եւ արտաքին բոլոր ջանքերը պիտի հանգին դրական ելքի մը:

Լիբանանի մեր ժողովուրդը պիտի չդադրունակէ իր կեանքն ու գործունէութիւնը: Եւ դուք լաւ գիտէք, որ Սփիւռքի մէջ որքա՜ն մեծ նչանակութիւն ունի Լիբանահայ գաղութի ամուր պահպանումը ազգակերտումի մեր ընդհանրական առաքելութեան մէջ:

Հաւատքով, յոյսով եւ լաւատեսութեամբ ես կը նայիմ ապագային:

Տեսակցեցաւ՝
Ա. Մ.

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԵՐԲ ԺՈՂՈՎՐԴԱՎԱՐՈՒԹԵԱՆ ՏԵՂ ԱՆԻՇԱՆՈՒԹԻՒՆ ԿԸ ՏԻՐԷ

ԶՈՐՍ ՄԵՒԵԱԼ

Զորեքշաբթիէն Հինգշաբթի լուսնալիք գիշերը, ծանր բախումներ տեղի ունեցած են Արտաշատի շրջանը, գինեալ հակամարտ երկու խումբերու միջեւ: Ոչ ոք միջամտած է եւ չորս մեռեալ կայ,

(Շար.ը Դ· էջ)

ճառով Պէյրութի արեւմտեան շրջանները, կամ Այնճարի, Զահլէի, Թրիփոլիի նման շրջաններու մէջ, որոնք համեմատաբար աւելի ապահով շրջաններ կը նկատուին ներկայիս: Նաեւ շատ ընտանիքներ կան, որոնք ապաստան գտած են Հալէպի կամ Դամասկոսի մէջ:

– Անոնք որոնք գացած են եւ կամ կ'երթան աւելի հեռու երկիրներ: Անոնց թիւը շատ քիչ է ներկայիս:

Կը խորհիմ, որ գաղթողներու թիւը համեմատական չափազանցուած չափերով կը պատկերացուի: Ժողովուրդին բացարձակ մեծամասնութիւնը կը մնայ իր տեղը:

Հ.– Ի՞նչ կարելի է ընել զօրավիգ կանգնելու համար մեր ժողովուրդին Լիբանանի մէջ:

Կը խորհիմ որ առաջին եւ անմիջական ընելիքը ժողովուրդի սոսկողական կարիքներուն հասնիլն է նիւթական օժանդակութեամբ:

Այս տեսակէտէն, հոգեկանօրէն լինքդինքս խորապէս մխիթարուած եւ զօրացած կը զգամ իմ սրտակից հոգեւոր եղբօր՝ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին՝ Վազգէն Ա. Վեհափառի սքանչելի կեցուածքով եւ հայրախնամ վերաբերումով: Գիտէք, անշուշտ, որ Վեհափառ Հայրապետը կոչ ուղղեց, եւ՝ երկիցս, համայն հայութեան, ի Մայր Հայաստան եւ ի սփիւռս աշխարհի, զօրավիգ կանգնելու լիբանահայ գաղութին: Ոչ միայն կոչ ուղղեց, այլ մեծապէս թելադրական եւ ուսանելի օրինակը տուաւ Ս. Էջմիածնի կողմէ երկու հարիւր հազար տոլարի մեծ գումար մը տրամադրելով Կիլիկեան Ս. Աթոռի միջոցաւ լիբանահայ իր սիրեցեալ ժողովուրդի զաւակներուն:

Մենք ալ յառուկ կոչ ուղղեցինք համրողջ Հայութեան:

Վերաշինութեան գործը յետապային կատարուելիք գործ է, երբ խաղաղութիւն եւ ապահովութիւն հաստատուին Լիբանանի մէջ: Ներկայիս, քիչ առաջուան նչածս կարիքներուն պէտք է յատկացուին արտասահմանէն գալիք բոլոր օժանդակութիւնները:

Հ.– Վերջին հարցում մը· ի՞նչ կը խորհիք Լիբանանի տագնապի լուծման գծով:

Պ.– Դժուար է այս հարցումին զոհացուցիչ պատասխան մը տալ այս օրերուն, երբ դեռ կռիւները կը չարունակուին:

Ես կը զգամ, դէպքերը վերլուծելով կ'անդրադառնամ, որ այս վերջին ամիսներու կռիւները երկար չեն կրնար տեւել: Ալ ժողովուրդը չի կրնար տանիլ ասկէ աւելի ծանր կացութիւն: Լիբանանի մէջ խաղաղութիւնը վերահաստատելու եւ երկրին միութիւնը եւ ամբողջականութիւնը վերստեղծելու ճգտող ներքին եւ արտաքին բոլոր ջանքերը պիտի հանգին դրական ելքի մը:

Լիբանանի մեր ժողովուրդը պիտի չդադրունակէ իր կեանքն ու գործունէութիւնը: Եւ դուք լաւ գիտէք, որ Սփիւռքի մէջ որքա՜ն մեծ նչանակութիւն ունի Լիբանահայ գաղութի ամուր պահպանումը ազգակերտումի մեր ընդհանրական առաքելութեան մէջ:

Հաւատքով, յոյսով եւ լաւատեսութեամբ ես կը նայիմ ապագային:

Տեսակցեցաւ՝
Ա. Մ.

ՄՐԳԱՍՏԱՆՆԵՐՈՒ ԾԱԿՈՒՄԸ ՄԻՋՆԱԳԱՐԵԱՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ

Հ. ԲԵԳԼԱՐԵԱՆ

Միջնադարեան Հայաստանի մէջ երկրագործութեան կարեւոր ճիւղերէն մէկն էր մրգաստանները: Այս մասին չատ վկայութիւններ կան մատենադրական աղբիւրներու մէջ: Այդ գործով զբաղիլը պատուաւոր գործ նկատուած է, առակագիր Մխիթար Գօշ իր յօդուածներէն մէկուն մէջ կը դատապարտէ այն մարդիկը որոնք չարամտօրէն պտղատու ծառեր կը կտրեն:

Տնկագործութիւնը որպէս ինքնուրոյն արհեստ, կը յիշուի Ե. դարէն իսկ: «Իգէպանութիւնը» համարուած է կառավարութեան, ջուլհակութեան եւ գինեգործութեան նման զբաղում:

Հետաքրքրական է որ միջնադարեան Հայաստանի մէջ մրգաստաններ մնկուած են ոչ միայն աւատապետական տուներու, վանական եղբայրութիւններու, այլեւ կաթուածահարներու համար: Այս մասին ուշագրաւ վկայութիւններ պահպանուած են Սեբէոսին պատմութեան մէջ. ան կ'ըսէ որ Գնդեվանքը կառուցանող Սիւնեաց Սոփիա իշխանուհին վանքին կը նուիրէ երկու գիւղ· իսկ ձորին մէջ կը հրամայէ որ պտղատու ծառեր մնկուին որոնցմէ պիտի օգտուին վանականներն ու կաթուածահարները:

Գրական աղբիւրները իրարմէ կը զանազանեն այգեստանը, բուրաստանը կամ ծաղկոցը· այս երկու վերջինները նոյն իմաստը արտայայտած են, պարտէզ, ծաղկանոց:

Մատենադիր աղբիւրներու եւ վիմագրութիւններու յիշատակումներէն մրգաստաններու երեք տեսակ կարելի է առանձնացնել. ձեռնաստունկ, կորզ եւ նորք: Ձեռնաստունկը տեղական ուժերով մնկուած եւ ոչ մեծ գնուած մրգաստան է· նորք կը կոչուէին նոր մնկուած ծառաստանները· նկատի ունենալով Հայաստանի մէջ այգեգործութեան զարգացման բարձր մակարդակը, պէտք է նշել որ նորքերը բաւական չատ էին: Ամիկա կը թելադրուէր նաեւ մրգաստանները անընդհատ նորոգելու անհրաժեշտութենէն:

Կորզերը ջրելու դրութենէ զուրկ ծառաստաններն էին· իսկ Հայաստանի կլիմայական պայմաններուն մէջ արդիւնաւէտ կրնար ըլլալ առուներէ երկրագործութիւնը: Չոր կլիման, անձրեւի անբաւարար քանակը, առանց ոռոգումի դրութեան մը անհնար կը դարձնէր զարգացած երկրագործութիւնը: Բազմաթիւ վկայութիւններ կան ջրանցքներ բանալու, ոռոգումի ցանցեր չինելու մասին: Հայաստանի ամէնէն հին առու ջրանցքները յայտնաբերուած են Արտագերսի եւ Գեղամայ լեռներու լանջերուն: Ասոնք կը պատկանին նախնադարեան ժամանակներուն: Ջրանցքներու չինութիւնը բարձր զարգացման հասած է յատկապէս Ուրարտուի մէջ: Ջրանցքներու ցանցերը կը տարածուէին Վասպուրականի, Արտաշատի հովտին, Արարատեան դաշտին, Ուրմիա լիճին աւազանին, Մակուի դաշտին մէջ եւ այլուր: Ջրառուի հետաքրքրական նկատողութիւն մը ունի Ագաթանգեղոս որ կարեւոր նկատելով ոռոգումը, կ'ըսէ թէ պէտք չէ չափը անցընել, այլապէս կարելի է փտեցնել ու ապականել բոյսերը: Ջրանցքաչինութեան վերաբերեալ հայկական թուականութեան առաջին արձանագրութիւնը կը վերաբերի 783 թուականին: Ան կը պատմէ Թալին գիւղին համար Սարկաւագի դաշտէն ագրիւրի ջուր բերելու մասին:

Ջրանցքաչինութեան մասին հարուստ նիւթեր կան հայկական աղբիւրներու մէջ: Յովհաննէս Դրասխանակերտցին կը յիշէ Սիմ լերան առորոտէն բխող աղբիւր մը որ ցամքելով պատճառ դարձած է գիւղին պաղաբերութեան ապականումին ու վճռացումին:

Ս. Բարխուդարեան միջնադարեան Հայաստանի ջրանցքները չորս տեսակի կը բաժնէ. պետական, իշխանական - վանական, համայնական եւ անհատական:

Հայաստանի լուրաքանչիւր գիւղ եւ լուրաքանչիւր տնտեսութիւն ունէր ջուրի իր հերթը: Ասոր լաւագոյն ապացոյցը Կամոյի չրջանին մէջ ճամբու մը վրայ պահպանուած խաչքարի մը արձանագրութիւնն է· ջուրի գործածութեան հերթին համար եղած են բազմաթիւ վէճեր, որոնք չատ անգամ արիւնահեղութեամբ աւարտած են: Այս մասին տեղեկութիւն կուտան Ախուեճի 867, եւ Ջրվէժի 1173 թուականի խաչքարերու արձանագրութիւնները:

Միջնադարեան Հայաստանի մէջ ջուրէն դանձուղ հարկ սահմանուած էր· ան կը կոչուէր «արզան» կամ «աւազան»: Ըստ Ս. Բարխուդարեանի, այդ բառը կուգայ պարսկերէն «աւ» կամ «ապ» ձեւէն որ կը նշանակէ ջուր: Հետեւաբար «արիզան» կը նշանակէ ջրային, ջուրի համար տըրուղ վարձ կամ տուրք: Ան տարածուած էր ամբողջ Հայաստանի մէջ: Այս տուրքը կը դանձուէր լոտ օգտագործուած ջուրի քանակին: Ջուրի քանակը կը հաշուէին «բահերաններ»ով ու ջուրին գործածուած օրերուն թիւով: Ջուրի քանակը միջնադարեան Հայաստանի մէջ կոչուած է նաեւ «բահի ջուր»· այսինքն այնքան ջուր, որ կրնայ հոսիլ բահի մը խորութեամբ ու լայնքով բացուած ջրանցքէն:

Ուշագրաւ է որ «բահի ջուրը» այսօր եւս, որպէս ոռոգման ջուրի քանակի միաւոր, կը գործածուի Հայաստանի կարգ մը շրջաններուն մէջ:

Ինչպէս յոյժ կուտան վկայութիւնները, միջնադարեան Հայաստանի մէջ լաւ տիրապետած են մրգաստաններու վնաս պատճառող միջատներու տեսակներուն, անոնց դէմ մղուող պայքարին, ինչպէս նաեւ ծառերու բերքատուութիւնը բարձրացնելու մեթոտներուն եւ ձեւերուն:

Ներսէս Շնորհալի կ'այտնէ այն հոգեւորականները որոնք ապաշխարանքի ու աղօթքի փոխարէն այգեգործութեամբ կը զբաղին: Ան կը խօսի նաեւ ծառերու զանազան հիւանդութիւններուն եւ անոնց դարմաններուն մասին: Կը զանազանուին հիւանդութեան չորս տեսակներ. անբարէն վնասուիլը, ծաղկաթափը, անբաւարար խոնաւութենէ արեւակիզ ըլլալը եւ պտուղներու եւ բոյսերու նեխումը:

Ըստ աղբիւրներու, ծառը կարելի է պատուաստել երկու պարագայի մէջ. եթէ պտուղ չի տար, եւ եթէ պէտք է բարելաւել կամ փոխել պտուղին տեսակը: Պատուաստի երեք ձեւ յիշուած է.— 1) հողի մակերեսին, 2) անմիջապէս արմատին վրայ, 3) հողէն վեր, ճիւղի վրայ:

Մեղի հասած բազմաթիւ տեղեկութիւնները կը հաստատեն թէ քաղաքներն ու պիւզաքաղաքները, բերդերն ու ամրոցները, վանքերն ու եկեղեցիները չրջապատուած էին պտղատու ծառերով, բանջարանոցներով: Միջնադարեան քաղաքներու բնակչութեան մէկ մասին հիմնական զբաղումը հողագործութիւնն էր: Այսպէս՝ Ագաթանգեղոս խօսելով Տրդատ թագաւորի եւ Լիկիանէ յոյնին փախուստին մասին, կը զրէ թէ անոնք կը պատսպարուէին քաղաքին դուռներուն մօտ գտնուող մրգաստաններու առուներուն մէջ: Իսկ Աբէղաակէս Լաստիվերացին կը պատմէ որ Վասիլ կայսրը բանակելով Հեր քաղաքին մօտ, կը հրամայէ կտրել ծառաստունկերը· ակներեւ է որ անոնք քաղաքէն դուրս կը գտնուէին: Սատրէտտին ալ Հիւսայնին ալ պատմելով Աբիսալանի 1064-ին դէպի Անի կատարած արշաւանքին մասին կը վկայէ· «Սուլթանը վրանը խրեց արտին մէջ: Ասոր վրայ, քաղաքէն արտերու ջրամատակարարումին հսկող քանի մը հեծեալ պաշտօնեաներ եկան եւ ուզեցին սուլթանին դիմումները արտերէն դուրս քշել: Այս տեսնելով, սուլթանին դիմումներէն խումբ մը անմիջապէս յարձակեցաւ անոնց վրայ»: Այս փաստը ուշագրաւ է ոչ միայն անով որ կը հաստատէ Անիի չուրջ արտերու եւ մրգաստաններու գոյութիւնը, այլեւ անով որ կը վկայէ անոնց ոռոգումին հսկելու մասին:

Կարելի է ենթադրել որ միջնադարեան Հայաստանի քաղաքները բացի միջնաբերդի ներքին պարիսպներէն, ունեցած են նաեւ արտաքին պարիսպներ: Թ. Թոմանեան արդարօրէն կը նշէ որ Անիի պարիսպներէն դուրս ամբողջ դաշտը ծածկուած էր ծառաստաններով ու մրգաստաններով: Կ'ենթադրուի որ քաղաքներու պտուղի եւ բանջարեղէնի ամէնօրեայ պահանջը կը գոհացնէին այդ այգիներն ու բանջարանոցները:

Մրգաստանները միջնադարեան Հայաստանի մէջ վաճառքի առարկաներ էին եւ տնտեսական նշանակութիւն ունեցած են:

Հետաքրքրական է որ արձանագրութիւններու մէջ պահպանուած են ոչ միայն մրգաստաններու, այլ նաեւ պարտիզպաններու նուիրատուութեան փաստեր: Կայ նաեւ այգիին հողամ նուիրուած ըլլալու փաստ· ասիկա ենթադրել կուտայ որ մրգաստանը նուիրուած, դնուած կամ ծախուած է նաեւ առանց հողի: Այսինքն՝ առուծախի առարկայ եղած է ոչ միայն ծառաստանը, այլ նաեւ անոր ծառերն ու բերքն ալ:

Միջնադարեան Հայաստանի մէջ մրգաստանները ունէին տարբեր տեսակներ: Ասոնք կրնային դասակարգուիլ ըստ ծառերու տեսակներուն: Ասոնցմէ ամենէն տարածուածները խնձորենիներն էին: Ասոնք կը կազմէին մրգաստաններու մեծ մասը: Ասոնցմէ ետք կու գային տանձենիները, սալորենիները, դեղձենիները, նռնենիները, ընկուզենիները, կեռասենիները, թզենիները, սերկեւիլենիները, նշենիները, խնկենիները, ուռենիները, կաղնիները, սոսիները, եղեւնիները, նոճիները, մայրիները, կիպարիսները, ցիրենիները, ձիթենիները, դափնենիները, նարինջենիները, ռոճենիները, խնձոր

ՔԱԹՐԱ – ՓԱՐԻԶ

Ալ. ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԵԱՆԻ 70ԱՄԵԱԿՆ ՈՒ ՀԱՅԱՍՏԱՆՅԻ ԱՐՈՒԵՍՏԱԳԷՏՆԵՐՈՒՆ ՅԱՂԹԱՆԱԿԸ

◆

Հայաստանի ծանօթ երգահաններէն Ալ. Յարութիւնեանի 70-րդ տարեդարձին ձօնուած էր «Քաթթրա»»յի վերջին նուագահանդէսը որ տեղի ունեցաւ Մայիս 4, Ուրբաթ իրիկուն: «Ձօնուած» բառը հոս պէտք է նկատի ունենալ ամենալայն իմաստով, քանի որ յայտագիրը կազմուած էր ամբողջովին անոր գործերով: Այդ գործերը կ'ընդգրկէին երգի ու նուագի բաժինները: Ու այս բոլորին ոլորէս լսողին մեկնաբան յարմար դատուած էր թեմը յանձնել Հայաստանցի արուեստա – գէտներու:

Նուագահանդէսը սկսաւ Կոմիտասի ձօնուած կտորով մը: Հայաստանի սեներկի նուագախումբը կը գեկավարէր Ռուբէն Ահարոնեան, իսկ դաշնակի բաժինը կը նուագէր ինքը՝ օրուան մեծարեալը:

Առաջին բաժնին Բ. մասը յատկացուած էր երգին: «Քաթթրա»յի ծրագրած համերգը որպէս երգչուհի պիտի ունենար Լուսինէ Զաքարեանը, ու քիչ չէր թիւը այն անձերուն որոնք այս անունին գրեթէ առասպելականացած համբաւքէն տարուած փութացած էին «կալօ» սրահը: Սակայն, առողջական պատճառներով ստիպուեցաւ իր ուրացումը յայտնել: Ասոր փոխարէն Ռուբէն Ահարոնեան, իր ուրոյն ոճով, ներկայացուց Ալ. Յարութիւնեանի երեք երգերը՝ «Ես Սիրեցի Զքեզ», «Ես Ուզեցի Ասել» եւ «Ես Ուզեցի Լալ»: Ինչպէս միշտ, ինքնատիպ ու հմայիչ էր Ռուբէն Ահարոնեանի մեկնաբանութիւնը, որ ինքնին ամբողջական ներկայացումի մը կը վերածէ երգը:

Ալ. Յարութիւնեանի երգերուն մէջ ամենէն սիրելին անշուշտ «Ես Ուզեցի Լալ»ն է, որ ինքնին ամբողջական ներկայացումի մը կը վերածէ երգը:

(Շար· Ա· էջէն)

որոնց մէջ մէկ երախայ, այլ խօսքով սկսած ենք զիրար ապանոել, ինչ որ հեռեւանք է, անշուշտ, անիշխանութեան:

Բաւական աւեն է արդէն, որ մատոնդիչ լուրեր կը հասնին այս տղոցութեամբ, բոլոր գինեալ տարրերը Ֆեսայիական ընոյթի չունենալով:

Արտաչատի մէջ պատահածը մեծ լարուածութիւն յառաջ բերած է, մանաւանդ, ի տես գոյութիւն ունեցող —պոնէ անունով— «իշխանութեանց» կրաւորական դիրքին:

Բացայայտ է նաեւ որ հոս-հոն նմանօրինակ միջադէպեր հետեւանք են զբղռուքեանց, որոնց նպատակն է, յետաձգել մաս Մայիս 20-ի ընտրութիւնները: Մենք ալ նման «ծուղակներ» իյնալու միշտ առակ ենք եւ այս դնացքով, վերջին խնդացողն ալ անշուշտ, մենք պիտի չըլլանք···:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՔԱՐՓԱՆԹՐԱՑԻ հրէական կերեզմանատան 34 կերեզմաններու սրբապղծութիւնը վրդովումէ անդին չարժումի մը ծնունդ տուաւ Հինդչարթի իրիկուընէ սկսեալ: Հանրապետութեան նախագահը ինքնաբուխ այցելութիւն մը կատարեց մեծ ռաբունապետին, գայրոյթի յայտարարութենէ մը զատ, ներքին նախարար Ժոքս անմիջապէս Քարփանթրա փութաց, Ազգ· Ժողովի նախագահը, Նոպէլ մրցանակի դափնեկիր՝ Էլի Վիզել, կարդինալ Լիւսթիժէ, Ժաք Շիրաք, Ժորժ Մառշէ, Միշէլ Ռոքար, Վալերի Ժիսքար-տ'Էսթէն եւլն· եւլն· դատապարտումի խիստ յայտարարութիւնները ըրին, մինչ Քոմբընհակընի մէջ, Ժ· Մ· Լը Փէն «զբղռուելի արարք» որակելով հանդէպ, զբղռուքիւն մը եւ «կազմակերպուած» արարք մը կը նկատէ, քանի որ այդ սրբապղծութիւնները կատարուած են այն պիշերը, երբ ինք կ'արտայայտէր հեռատեսիլէն եւ զուդադիպութիւնը քիչ մը «խոչոր» կը դտնէ: Այս խօսքերն ալ նոր վրդովում մը յառաջ կը բերեն, քանի որ կատարուածին մէջ «ատորապրութիւն» մը կը տեսնուի: Պարզ է որ ցեղասպանութեան դէմ չափազանցուած ձեւով պայքար տանիլն ալ կրնայ հակառակ հետեւանք ունենալ, ինչպէս դիտել կուտար լրագրող մը, Ուբրաթ առաւս: Աւելորդ է ըսել, թէ Մայիս 11-ի բոլոր օրաթերթերը իրենց խմբագրականներէն զատ, առնուազն 2-3, երբեմն աւելի էջեր նուիրած են: Շաբաթավերջին իսկ ցոյցեր նախատեսուած են եւ կիրակի խոհումի հաւաքոյթ մը Քարփանթրա, ուր պիտի երթան նաեւ բազմաթիւ քաղաքական դէմքեր: Վերջումին տարօրութիւնը կը բացատրուի նաեւ վայրկեան խորհրդանշական ընոյթին պատճառաւ, քանի որ Վօքլիւզի այդ քաղաքը Ֆրանսական հրէականութեան օրրանը կը նկատուի:

ԼԻՏՈՒԱՆԻՈՑ նախարարապետը՝ Տէ կլին Պրունոկիէնէ գոհ է Միթերանի հետ ունեցած իր տեսակցութենէն եւ համաձայն է որ զործադրուի Ֆրանքֆուրտեան մանական բեմանիւթը: Ֆիկարօ-ի տուած իր տեսակցութեան մէջ ալ, կ'ըսէ թէ արտասահմանի օդնութիւնը կարզ աւելի վերացական է եւ ընդհանրապէս, այն տրպաւորութիւնը ունի որ հետեւանք է Կորբաչովի եւ Ժորհ· Մխութեան իրենց վերլուծումին եւ Լիտուանիոյ անրաւարար ծանօթութեան:

ՖՐԱՆՍԱ, Առողջապահութեան իր նախարարին բերնով, մերժեց մանակցիլ Սան – Ֆրանսիսքոյի միջազգային ժողովին ՍԻՏԱյի չուրջ: Այս մերժումով Ֆրանսա կ'ուզէ բողոքել Մէքսեալ – Նահանդներու խորական դիրքին դէմ ՍԻՏԱյէ վարակուած հիւանդներու նկատմամբ:

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

ԾԱՆՐԱԲԱՐՁՈՒԹԻՒՆ

● ՆՈՐ ԱՆՈՒՆՆԵՐ

Այս մարգաձեւին մէջ, հայ տղաք, մանաւանդ Լենինականցիներ, յաճախ կը յաղթեն: Նոր սերունդ մը կը մարզուի ներկայիս: Ժորհ· Մխութեան պատանեկան ախոյենութեանց ընթացքին, Հրաչ Կարապետեան (44 քկ·), Կարէն Իքիթեան (75), Արշակ Մանուկեան (82,5) եւ Արա Վարդանեան (90 քկ·) չհաձ են առաջին մրցանակ:

ԺԻՒՏՕ

● ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ ԴԵՐ-ԱՒՈՑԵԱՆ

Ֆրանսայի առաջնութեան մրցումնե-

ՀՈԳԵՇԱՆԳԻՍՑ

Յ· Յակոբեան եւ զաւակները՝ Ժիրայր Յակոբեան, Տէր եւ Տիկին Պերճ Յակոբեան եւ զաւակները, Տէր եւ Տիկին Ժերար – Սեզա Կէզ եւ զաւակը հոգեհանդիսաեան պաշտօն կատարել կուտան իրենց կնոջ, մօր, մեծ – մօր՝

ՇԱՒՔ ՅԱԿՈԲԵԱՆԻ

(Ծնեալ՝ Յովհաննէսեան)

մահուան տարելիցին առթիւ, Կիրակի, Մայիս 13, Փարիզի Ս· Յովհաննէս – Մկրտիչ Եկեղեցին:

Առ ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն:

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

Section « A g n o u n i »

d'Asnières, Bois-Colombes, Argenteuil

vous invite à une

MINI CROISIERE SUR LA SEINE

à bord du «*Vert Galant*»

le Lundi 4 Juin

Départ du Pont Neuf à 9 h 30

Retour vers 18 h.

● Prix : 300 Frs.

Réservations par téléphone :

39. 81. 33. 62

34. 17. 46. 63 — *Places limitées* —

բան մէջ, հատէ դատակարգ, Գրիգորեան (60 քկ·) պատուած է աւարտականին միայն եւ առացած երկրորդ մրցանակ: Գրիգորեան կը պատկանի Փուասիի ակումբին:

ՍԱՄՓՕ

● ԵՐԻՏԱՍԱՐԴ ԱՒՈՑԵԱՆ ՄԸ

Ֆուունդէ քաղաքին մէջ, Ժորհ· Միութեան երիտասարդական ախոյենութեանց ընթացքին, Վարդան Ոսկանեան (52 քկ·) առաջին մրցանակ չհաձ է: 18 տարեկան է միայն:

ՓՈՒԹՊՈԼ

● ՎԵՐՋԱԿԷՏԸ ՄՕՏ Է

Վալանսի Հ· Մ·ը իր նախավերջին մրցումը պիտի կատարէ այս չարթու վերջը, հիւրասիրելով Քանեքի խումբը՝ որուն կրնայ յաղթել, թէեւ երթի մրցման պարտուած էր՝ 1–0· պարտութիւն, անցեալ չարաթ ալ, Լը Փիւիի մէջ՝ 4 – 0: Անակնկալ՝ մանաւանդ կոլերու քանակը: Հ· Մ·ը կ'ինչէ դասաւորումին 7–րդ աստիճանին վրայ:

Հ· Մ· Ը· Մ· Լիոն – Տէսին կը խաղար առաջատարին դաշտին վրայ՝ Մէնկէթ: Պարտուած է՝ 1 – 0, հակառակ որ դաշտին վրայ, առաւելութիւնը իրը եղած է: Այս չարթուան աւարտին, վերջին խաղ, Մաքօ – Էմի դէմ, Սաւուայի մէջ: Վալանսի պահեստին ալ վերջակէտը կը դնէ խաղալով Շասըլէյի դէմ, Լիոնի մօտ:

Անցեալ կիրակի, Վալանս յաղթած է Քոթ – Շուտ՝ 3 – 1· հայանուն երկու ակումբներն ալ, չըլնանային պատուոյ դասակարգի այս ախոյենութեան մէջ, ի վերջոյ պիտի մնան, հաւանաբար, դասաւորումին 5–րդ աստիճանին վրայ:

Ուրիշ արդիւնքներ՝

Սէն Քլէր – Հ·Մ·Ը·Մ· Լ·Տ· (2)	2 – 2
Վիէն Հ·Մ· – Միզերիէօ (2)	1 – 1
Հ·Մ·Ը·Մ· Լ· Տ· հատէ – Շամպէրի	1 – 0
Վալանս Հ·Մ· միւնիմ – Անթրմաս	6 – 1

● ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՇՐՋԱՆ

Զախող խաղ մը Օլ· Մարսէյլի (3) դէմ, կը վրկէ Հ·Մ·Ը·Մ· Արծիւը վերելքի իրաւունքէն: Արծիւ պարտուած է՝ 4 – 2· կը դրաւէ 5–րդ տեղը վերջնական դասաւորումին վրայ: Վարիչներուն կը մնայ պատրաստել յառաջիկայ մրցաշրջանը···

Նոյնը կարելի է ըսել Սէն Թ'Անթուանի Հ· Մ·–ին համար՝ որ, քանի մը չարաթներէ ի վեր արդէն, կորսնցուցած է իր տեղը լիկի բարձրադոյն դասակարգին մէջ: Կիրակի օր, իր դաշտին վրայ, Կրասի խումբին դէմ, կլած է մրցաշրջանին իր 12–րդ պարտութիւնը՝ 2 – 0· յառաջիկայ կիրակի՝ Փոր–ար–Պուք — Սէն Թ'Անթուան:

Ուրիշ արդիւնքներ· –

Արծիւ (2) – Կաւոտ	3 – 0
Սէն Թ'Անթուան – Մալփասէ	0 – 3
Պիւրել – Սէն Թ'Անթուան հատէ	0 – 1

Վ· Մ·

Ս· ԾՈՒՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻՆ ԵՒ ՄԵԾԻ ՏԱՆՆ ԿԻԼԻԿԻՈՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻՆ

ներկայութեամբ՝

Կիրակի, Մայիս 13–ին

պատարագ կը մատուցուի, ձեռամբ՝

Բաֆուի նախկին առաջնորդ՝

ԱՆԱՆԻԱ ԵՊԻՍԿ· ԱՐԱՊԱՃԵԱՆ–Ի

M. J.-P. FOUCHER
Député-Maire de Clamart

CROIX BLEUE
Section d'Issy-les-Moulineaux

L'ASSOCIATION DU 7 DECEMBRE 1988

présentent

LA TROUPE
"ERZEROUM"

CHANTS et DANSES

Vendredi 18 mai à 20 h 30

CENTRE CULTUREL JEAN ARP
22, avenue P. Vaillant-Couturier
Clamart

Réservations : 47. 36. 27.. 14
46. 45. 37. 08

Prix des places : 70 Frs.

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Շաւիլի Ս· Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ հոգաբարձութիւնը շնորհակալութեամբ առացած է 300 Ֆր· Տէր եւ Տիկին Հրանդ Սամուրգաշեանէ Մկրտիչ Սամուրգաշեանի մահուան առթիւ:

Une Journée à BRUGES

La Croix Bleue (Section Chaville) organise le Dimanche 20 Mai «*Une Journée à Bruges (Belgique)*» aux prix de 360 Frs, comprenant le transport, le déjeuner (boissons non comprises), promenade en bateau sur les canaux.

Départ de Chaville à 6 heures;

Retour vers 22 heures.

Réservation par téléphone :

Mme Garabedian : 47. 50. 58. 49.

Mme Der Kaloustian : 47. 50. 64. 37.

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Կազմուած Խաչի Փարիզի Ս· Թադէոսեան մանկաճիւղի դպրոցի տարեվերջի հանդէսը Յունիս 23, չարաթ երեկոյեան:

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԳՐՈՂՆԵՐՈՒ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ Է.

ՀԱՑԿԱԿԱՆ ՕՓԵՐԱՆ

Կը դասախօսէ՝

ԱՐՄԷՆ ՄՈՒՐԱՖԵԱՆ

Հատուածներու ունկնդրութիւն

Կիրակի, Մայիս 20, ժամը 17ին
Հ·Բ·Ը·Մ·–ի Ալեֆ Մաճուկեան սրահը
118, rue de Courcelles, Paris 17^e

— Մուտքը ազատ է —

U. G. A. B. - Marseille

organise à

MANTEYER (Gap)

dans les Hautes-Alpes,

un Séjour pour Enfants de 6-13 ans

DU 9 AU 29 JUILLET

— (Places limitées) —

— Cherchons moniteurs - monitrices, ayant diplôme *Bafa*.

Pour tous renseignements contacter à Marseille

Mme Karajian ou *Mme Stepanian*

au (16) 91. 80. 26. 74 au (16) 91. 79. 30. 34

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՄԱՅԻՍ 15
MARDI
15 MAI
1990

LE NUMERO : 4,00 F

ՀԱՅՐԱՆԻՔ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48 00 06 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 800 Ֆ· — Վեցամսեայ : 410 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·100 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

65ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.274 | Fondateur SCHAVARGH MISSAKIAN | 65e ANNÉE — No 17.274

ՀԱՅՑ. ԵԿԵՂԵՑԻՈՑ ՀԱՄԱՐ

ՊԱՏՄԱԿԱՆ ԺԱՄԵՐ ՍԷՆԻ ԱՓԻՆ

ՎԱԶԳԷՆ Ա.

«ՄԵՐ ՆՈՐԱԳՈՅՆ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՆՈՐ ԷՋ ՄԸ ԲԱՑՈՒԵՑԱՒ ԵՒ ԱՅԴ ՈՒԽՈՎ ՊԻՏԻ ՇԱՐՈՒՆԱԿԵՆՔ ԳՈՐԾԱԿՑԻԼ»

ԳԱՐԵԳԻՆ Բ.

«ԱՅԼԵՒՍ ԵՍ ՇԱՏ ՊԻՏԻ ՀԻՕՍԻՄ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՈՒ ՄԻԱՍՆԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ, ԹՈՂ ԱՆՈՆՔ ԽՕՍԻՆ ՄԵՐ ԱՆՁԵՐՈՒՆ ՄԷՋ ԵՒ ԳՈՐԾԵՆ»

Մայիս 6–էն ետք, այս անգամ Փարիզի մէջ է, որ Մայիս 13–ին, Հայաստանեայց եկեղեցին պատմական ժամեր ապրեցաւ Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ եկեղեցւոյ կամարներուն տակ, այն պահէն իսկ, ժամը 10·50–ին, երբ հանդիսաւոր մուտք գործեցին Ամենայն Հայոց եւ Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսները:

Նուագեցաւ բազմութիւն մը, որու մէկ մասը դուրսը մնաց, ներկայ եղաւ արտոզութեան, որ բացառիկ տարողութիւն մը կը պզեներ զոյգ հայրապետներու ներկայութեամբ – առաջին անգամ ըլլալով այս եկեղեցւոյ մէջ – եւ ալ աւելի պիտի խմաստաւորուէր աւելի ետք, Վազգէն Կաթողիկոսի եւ Գարեգին Կաթողիկոսի խօսքերով:

Պատարագը մատոյց Բաքուի Հայոց նախկին առաջնորդ՝ Անանիա Եպիսկոպոս Արապաճեան, որու աւարտին, Կաթողիկոսական պատուիրակ՝ Գիւտ Արք· քանի մը խօսքերով մատնանշեց օրուան բացառիկ հանգամանքը, երբ նոյն տաճն, նոյն տաճարին մէջ կը գտնուին Ամենայն Հայոց եւ Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսները ու հրաւիրեց Վազգէն Հայրապետը որ իր խօսքը ըսէ ժողովուրդին:

Կը թուի որ այս վերջին չըլլանի խրատխուսիչ դիպքերը, ինչ կը վերաբերի երկու Աթոռներու պատմութեան նոր էջերուն, նոր կորով մը եւ աւիւն չնորհած են մեր ծերունազարդ Հայրապետին, եւ ան, մէկդի դրած վերջին օրերու իր յոգնեցուցիչ ժամանակացոյցը, բացառիկ խանդով եւ ոգեւորութեամբ կ'արտայայտուի:

Ինաքան առնելով մեր պատարագին խօսքերը՝ «Խաղաղութեան ձայնն հնչեցաւ», Վազգէն Ա· չէրահց անոնց այնքան խմաստալից արտայայտութիւնը, զատ - փարը՝ Եկեղեցւոյ միութեան եւ մկրտութեան: Եկեղեցին առնելով ոչ թէ որպէս չնք, այլ հաւատացեալներու միութիւն: «Մենք, չարունակեց Վազգէն Ա·, քրիստոնեաններ ենք եւ երբ այդ, ուխտ մը ունինք Աստուծոյ հետ, բայց նաեւ մեր մէջ, այդ ուխտով մենք մեր մէջ կը միանանք եւ այդպէսով կը դառնանք մէկ անձ, մէկ եկեղեցի»: Ու Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը ծանրացաւ Էջմիածնի եւ Անթիլիասի յարաբերութիւններու կանոնաւորացման, բնականոնացման եւ սերտացման վրայ: Այս իրողութիւնը հռչակեցաւ Պրիւսէլ, ըսաւ Վազգէն Ա·՝ «երբ հրաւիրեցի Կիլիկիոյ Կաթողիկոսը եւ ուրախ եմ որ հրաւէրս ընդունեցաւ եւ միասին օծեցինք Ս· Մարիամ Մագդալինէ Եկեղեցին, հոգեւոր խանդավառութեան եւ միութեան մթնոլորտի մը մէջ: Մեր նորագոյն պատմութեան մէկ նոր էջը բացուեցաւ եւ այդ ոգիով պիտի չարունակենք գործակցիլ, այլեւս զինակից–ներ ենք եւ ժամանակն էր որ այդ էջը բացուէր»: Հայրապետը յայտնեց թէ այս կը սպասէր չատոնց Հայաստանի ժողովուրդն ալ եւ՝ «մենք եղանք արտայայտիչը մեր ժողովուրդին բազձանքներուն: Կան դեռ անորոշ հարցեր, դժդոհութիւնները Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսէն, բայց անոնք տեղական երեւոյթներ են, որոնք բացատրելի են եւ հասկնալի: Կ'ակնար – կեմ Միացեալ – Նահանգներու, ուր Թեմեր ունին երկու Աթոռներն ալ: Հոն կացութիւնը բարդ է, բայց տեղական բնոյթ ունի· մերը՝ տեւական է եւ վերջնական: Կը մնայ որ մենք ձեռք ձեռքի տանք, միասնաբար աշխատինք, որպէսզի տեղական մակարդակի վրայ, թեմական մակարդակի վրայ, այդ մտահոգութիւնները վերանան, յատկանան եւ մեր եկեղեցին դառնայ մէկ հոգի, մէկ նպատակ հետապնդող: Ես լաւատես եմ այս ուղղութեամբ: Եւ կը խորհիմ թէ, որոշ պայմաններու մէջ, որոշ թեմերու մէկ, մենք կը մօտենանք աշխատանքի բաժանումի ոգիով, ըմբռնումով: Ամէն ինչ աւելի պայծառացաւ Պրիւսէլի Եկեղեցւոյ օծումով»:

Ապա Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը անդրադարձաւ այլ հարցերու, որոնց չուրջ խորհրդակցած են երկու Հայրապետները՝ Հայաստանի մէջ արցախեան դատը եւ Լիբանանի կացութիւնը: Յիշեց այն այցելութիւնը զոր տուած են միասնաբար Պրիւսէլ, եւրոպական Խորհրդարանի նախագահին, ուր չեչատած են թէ Հայոց ցեղասպանութիւնը պէտք է արժանանայ այլեւս ընդհանուր ճանաչումի, Միացեալ Ազգերու կազմակերպութեան ճամբով: Նաեւ այցելած են խորհրդային դեսպանին, ընդունուած, Շաբաթ օր, Մայիս 12-ին, Ներքին նախարար՝ Փոքսի կողմէ, որու հետ խօսած են ցեղասպանութեան, Արցախի արդար դատի մասին եւ յայտնած նաեւ Հայոց վիճակը ի լուր Քարիսմնթրայի անմարդկային ապրքին, «որ անհասկնալի է ինծի համար, բարքին, «որ անհասկնալի է ինծի համար, ըսաւ Վազգէն Ա·, Ֆրանսայի նման երկրի մը մէջ, բայց կը զգամ թէ ի՛նչ կը նշանակէ, Բաքուի ամբողջ հայ գերեզմանները քարուքանդ եղան»:

Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը, ապա, նկարագրեց կրօնական այն զարթօնքը որ կայ այսօր Հայաստանի մէջ, ուր հեռատեսիլը կանոնաւոր հաղորդումներ կ'ընէ եւ ուր, խորհրդանշական ձեւով, բոլոր համերգներուն բացումը կը կատարուի «Հայր Մեր»ով: Ժողովուրդը աւելի քան երբեք փարած է Աստուծոյ ու պատմեց երկու դրուագներ, հայ երիտասարդ երկու հոգեւորականներու Միքայէլ Վարդապետի, որ չէր ուզեր էջմիածին մնալ, որպէսզի կարենայ մօտէն ծառայել ժողովուրդին ու այսօր Սպիտակ է եւ աւելի առաջ Վահան Աբեղայի, որ Բաքուի բանտէն նոր ազատած, համարձակ ու յանախուռն, գոհ կ'ներթար ռումբի մը պայթումին (Նոյեմբեր 1989–ին):

Անդրադառնալով ի մասնաւորի Արցախի, Վազգէն Ա· ըսաւ թէ ինչ որ կը կատարուի, ինչ արդիւնքի ալ հասնի, պատմական պայքար է, որ պատիւ կը կը թերէ մեր ժողովուրդին: Ու նման ոգիով առաջնորդած ժողովուրդ մը պէտք է հասնի իր նպատակին եւ պիտի հասնի: Ու Վազգէն Ա· փակեց իր խօսքերը նոյն բնաբանով՝ խաղաղութեան ձայնն հնչեցաւ: Իր այս այցելութեան առթիւ ալ նուէր մը յանձնեց Փարիզի Ս. Յովհաննէս Մկրտիչ Եկեղեցւոյ:

Գիւտ Արք· հրաւիրեց Գարեգին Բ·ը որ իր խօսքը ըսէ ժողովուրդին:

Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսը յայտնեց թէ «նման ոգեւից քարոզէ մը ետք, երկրորդ քարոզ մը տալը մեզք գործել է: Վեհափառ Հայրապետը այնպիսի բառերով արտայայտուեցաւ, որ կարծես մեր սրտերուն մէջ եղած բոլոր զգացումները հատաքեց ու ծաղկեփունջի մը վերածեց» ու չարունակեց ըսելով թէ կ'ուզէ միայն քանի մը բառ աւելցնել, որովհետեւ մէկ պատարագին երկու քարոզ տալը անընական է, բայց այնքան ալ բնական չէ որ մէկ պատարագի երկու կաթողիկոս ըլլայ: «Ես չատ պիտի չխօսիմ այլեւս, ըսաւ Գարեգին Բ. միութեան եւ միասնականութեան մասին, թող անոնք խօսին մեր անձերուն մէջ եւ գործեն: Մենք չատ կը խօսինք արժէքներու մասին, եկեղեցիի մասին, թող անոնք մեզմէ խօսին» ու յիշեց Յիսուսի խօսքը, երբ կ'ըսէր թէ–բեւս ինձ չհաւատաք, բայց գործիս հաւատացէ՛ք:

Կիլիկիոյ Կաթողիկոսն ալ անդրադարձաւ Վազգէն Կաթողիկոսի հետ ունեցած իրենց խորհրդակցութեանց՝ Հայաստան ու Լիբանան, յայտնելով թէ միասնաբար կոչ մըն ալ պիտի ընեն Փարիզէն: Քանի մը խօսք ալ ըրաւ Ֆրանսերէն, յատկապէս ուղղուած Արտաքին Նախարարութեան ներկայացուցիչին: Ոգեկոչելով Ապրիլեան 75–ամեակը, յիշեց 1916–ին Անթոլ Ֆրանսի արտասանած խօսքերը Սորպոնի բեմէն, երբ հաստատելով հանդերձ թէ Հայաստան կը չիջի, ճիշդ է, բայց, ան կը վերածնի: Շնորհակալութիւն, Ֆրանսայի, չէչատեց Գարեգին Բ. որ հասկցած է հայ ժողովուրդին փիլիսոփայութիւնը՝ վերապրում, վերածնունդ ու գնահատեց Հանրապետութեան Նախագահը, որ իմաստութիւնն ունեցաւ եւ միաժամանակ ողջմտութիւնը հաստատելու թէ ցեղասպանութիւնը պատմական իրողութիւն մըն է:

Փարիզը, որ լոյսի քաղաք է, չարունակեց Կաթողիկոսը, հայերէն, քաջաւ նաեւ լոյսի ճամբան, որ ծնունդ առած էր հինգ տարի առաջ, երկու Կաթողիկոսներու մէկ հանդիպումով, ոչ հրապարակային, նաեւ Փարիզ:

Ու Գարեգին Բ. զգալագէս յուղուած, իր խօսքն ուղղելով Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին, ըսաւ թէ խորհրդանշական ձեւով նուէր մը կ'ընէ իրեն ու ձեռքն առնելով փոքրիկ զոյգը, զոր բերած էր, ըսաւ՝ «Վեհափառ Տէր, այսօր ձեր ոտքերուն ներքեւ է Արարատեան արծիւը, կը մաղթեմ որ օր մըն ալ Վասպուրականի արծիւը փռուի ձեր ոտքերուն ներքեւ, բայց այսօր, բերած եմ ես ձեզի Կիլիկեան արծիւը, որպէսզի զգաք Կիլիկիոյ Աթոռին ւէրը» ու մաղթեց թէ ի մօտոյ երբ Լիբանանի կացութիւնը հանդարտի, Վազգէն Ա· առաջին հիւրը ըլլայ հոն եւ բազմի Կիլիկեան Աթոռին գահին վրայ (բուռն ծափահարութիւններ):

***

Նոր էջ մը մեր նորագոյն պատմութեան մէջ, պատմական օր, պատմական ժամեր բանաձեւեր են զորս այնքան լսած ենք, ամէնէն հասարակ առթիներով – որովհետեւ մեզի ամէնէն աւելի կը պակսի չափի զգացումը – որ երբ անգամի մը համար իսկապէս տեղին կը գործածուին, ցաւ կը զգանք, որ ինչո՞ւ այդքան մաշեցուցինք այդ բառերը, երբ տեղը չէր:

Արդարեւ Պրիւսէլէն Փարիզ պատմական ժամեր ապրեցանք եւ հաւանաբար ոչ միայն Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ համար, այլեւ անկէ անդին: Փարիզի մէջ նաեւ, Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը մատը դրաւ բուն վէրքին վրայ, որուն անունն է՝ Միացեալ – Նահանգներ: Հոն, երկու Աթոռներն ալ ունին իրենց Թեմերը եւ պարզ է, հարցը կը կնճռոտի: Բայց, տեղւոյն մարմինները պէտք է ողջմտութիւնն ունենան մէկ կողմ դնելու բանակայքին իրենց ճղճիմ հաչիւները, նկատի ունենալով միայն Հայութեան ընդհանուր չահերը: Շրջանի մը մէջ, երբ Հայաստանի ժողովուրդը ճգնաժամային օրեր կ'ապրի, երբ Սփիւռքը մէկ կողմ ձգած է իր բուն հոգերը զանազան ճակատներու վրայ, խակապէս մեզք պիտի ըլլար, որ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին ձայնը չլսուէր ու այս ամբողջը, վարը օդը ցնդէր:

Երեսուն տարիներու ժամավաճառութենէ ետք, ժամն է որ վերջ գտնէ այս անհամ տատնապը, որ սպառեց Սփիւռքը: Կ'ուզենք հաւատալ ատոր, հակառակ Պոսթընի «Պայքար»ի Մայիս 12–ի մէկ հապճեպ խմբագրականին («Միթէ ո՞ւր կ'երկարին Տանն Կիլիկիոյ Աթոռին ոտքերը») որ լաւատեսութեան պիտի չմղէր մեզ այդ ուղղութեամբ, եթէ դեռ չյուսայինք որ գան մարդիկ, որոնք պիտի դիտակցին թէ ժամն է այլեւս զանազանելու կարեւորը՝ անկարեւորէն:

Ա· Մ·

***

«Վազգէն Ա·, Թոխի մօտ» խորագրին տակ, «Ռոթ-իտիէն տը Փարի» կ'արձանագրէր Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի այցելութեան Ներքին նախարարին: Յօսակցութիւնները կը վերաբերէին, ըստ Գիւտ Արք·ի, կը գրկ թերթը Հայաստանի եւ Լիբանանի Հայերու դժուար կացութեան: Մօտ 20 տողնոց լուրին մէջ, ոչ մէկ ակնարկութիւն կայ Գարեգին Բ·ի ներկայութեան:

ՀԱԿԱՀԱՐԷՈՒԹԵԱՆ ԴԷՄ ԱՄԲՈՂՋ ՖՐԱՆՍԱՆ ՄԷԿ ՁԱԿԱՏ

Քարիսմնթրայի հրէական գերեզմանատան սրբապղծութենէն ետք, Ֆրանսայի ամբողջ քաղաքական եւ կրօնական աշխարհը եւ մեծանները իրենց չարաթա–վերջը յատկացուցին այս արարքին դրսեւորած զուն զրպարտանաճառին եւ պլսաւորաբար Ժանրացան Լը Փէնի վրայ: Ընդհ· ձեւով, այլեւս բացայայտ է թէ ջանք չի խնայուի զօրացնելու համար Լը Փէնը, թէկուզ այսպէս «անուղղակի» ձեւով, ի հեճուկս, անչուշտ, բուն ազգին, այսինքն՝ խորհրդարանական ընդդիմութեան:

Քարիսմնթրայի գերեզմանատան ոճիրը խոր վրդովում առեղծած է եւ մինչեւ երկուշաբթի, քննութիւնը դեռ արդիւնք չէր տուած: Քանի մը հարցազրոյցներ խալամական չրջանակներու մէջ, ոչ մէկ հետեւանք ունեցան:

Կիրակի օր, կառավարութեան չորս անդամներ կը չրջապատէին ռաբունապետ՝ Սիթրիւքը եւ 10 հազար հոգիներ այն արարողութեան ընթացքին, որ տեղի ունեցաւ գերեզմանատան մէջ: Կիրակի օր, նաեւ, կառավարութիւնը արդիւնք էր, Փարիզի մէջ, միասեռականներու եւ ազգայնականներու մէկ ցոյցը, ժանն մ'Առքի նուիրուած, որպէսզի անհամ միջադէպեր չպատահին: Սիոնական երիտասարդներ սակայն ցոյց մը ըրին Սէն–

(Շար·ը Դ· էջ)

ԿԱՐԵՒՈՐ ՓԱՍՏԱԹՈՒՂԹԻ ՄԸ ՈՒ ԱՆՈՐ ՀԵՂԻՆԱԿՆԵՐՈՒՆ ՄԱՍԻՆ

«Խորհրդային Հայաստան»ի Ապրիլ 25-ի թիւին մէջ «Շատ կարեւոր մի փաստաթուղթ» խորագրով հրատարակուած է 1965 Յունիս թուակիրը նամակ մը: Երկար նամակ մըն է ան, որուն ամէն մէկ տողն զառնութիւն ու զայրոյթ կը բխի: Կայ սակայն արդարութեան հանդէպ հաւատք ու արթնութեան մը յոյսն ալ: Հոն կը պատմուի, թէ արդասարեր հողի կտոր մը ինչպէս բնիկ ժողովուրդին համար բանտ ու դժոխք կը դարձնեն – կամ կը ջանան դարձնել – երբ այդ ժողովուրդին դեկավարութիւնը կը յանձնուի անոր միայն թշնամական դիծով առընչուած տարրի մը:

Այդ դեկավարութիւնը երեւակայելի, աներեւակայելի ամէն բան կ'ընէ ընկճելու համար հզօրանալ հայկականութիւնը. իւրաքանչիւր ապրողէ սկսած, մինչեւ ամենայետին քարը որ այս դրոշմը կը կրէ, տառնամեակներով թիրախ կը դառնան անհետացնելու, ուրացումի հետեւողական քաղաքականութեան:

Դժուար չէ կռահել, թէ խօսքը Արցախի մասին է. հայրենակ ու հայապատկան այն հողակտորին որ անտեսական, միջկուլթային եւ այլ ամէն կարգի զրկումներու հետ ապրեցաւ հաւանաբար ամէնէն տոկալին. տասիկա մայր երկրին՝ Հայաստանի հետ իր մէջեւ բարձրացած արհեստական պատնէշն էր: 1965–ին խմբագրուած նամակը հետեւեալը կ'ըսէ այս մասին. – «Ղարաբաղցի Հայերն իրաւունք չունեն լսելու իրենց մայր ժողովրդի ռատիօձայնը: Երեւանի թատերական ու համերգային լաւագոյն կոլեկտիւները հիւրախաղերով պարբերաբար հանդէս են գալիս Բաքուում, Կիրովաբադում եւ Ադրբեջանի միւս խաղաքներում: Դա համարւում է բարեկամութիւն: Սակայն նրանց թոյլ չի տրւում գալ Ղարաբաղ՝ իրենց արիւնակից եղբայրների մօտ: Սա եւս բարեկամութիւն է համարւում»:

Շարունակելով թուումը Ադրբեջանի դեկավարութեան անտեսումի, խոչընդոտելու հետեւողական քաղաքականութեան պատճառները, նամակագիրները կ'եզրափակեն մէկ խօսքով. – «Այս բոլորը հասցրել են նրան, որ այժմ «ինքնավար» ածականը մարզի կողքին հնչում է որպէս չար կատակ»:

Պատմական կամայական ու սխալ կարգադրութիւններու համառօտ անդրադարձումէ մը ետք 13 նամակագիրները հետեւեալ տողերով կ'աւարտեն իրենց նամակը. «Դիմելով ձեզ, մեծ հարգանքով եմ խնդրում. «Դիմելով ձեզ, մեծ հարգանքով եմ խնդրում. – Խորհրդային Միութեան համայնավար կուսակցութեան կեդրոնկոմը եւ խորհրդային կառավարութիւնը որոնք միշտ եւ ամէնուրեք պաշտպանում են բոլոր ազգերի շահերը, անյապաղ իրենց բարի ուշադրութիւնը կը դարձնեն զարգացող Հայերի օրինական ձայնին եւ մարզը կը վերամիացնեն Հայաստանին»:

Բառերը զոր անցած է այս դիմումէն ի վեր. Թերթը նամակին կցած է Բաղրատ Ալութարեանի հակիրճ մէկ ծանօթութիւն – նախաբանը. Հոն, գրադէտը որ այդ շրջանին Ղարաբաղի Գրողներու Միութեան մարզային բաժանմունքի պատասխանատու քարտուղարն էր, նամակը առաջին առարաքողն ու զայն Մոսկուա տանողը, կ'ըսէ թէ այս նամակին ու եւս մէկ ասքով. – «Այս բոլորը հաղորդել են նրան, որ այժմ «ինքնավար» ածականը մարզի կողքին հնչում է որպէս չար կատակ»:

Պատմական կամայական ու սխալ կարգադրութիւններու համառօտ անդրադարձումէ մը ետք 13 նամակագիրները հետեւեալ տողերով կ'աւարտեն իրենց նամակը. «Դիմելով ձեզ, մեծ հարգանքով եմ խնդրում. – Խորհրդային Միութեան համայնավար կուսակցութեան կեդրոնկոմը եւ խորհրդային կառավարութիւնը որոնք միշտ եւ ամէնուրեք պաշտպանում են բոլոր ազգերի շահերը, անյապաղ իրենց բարի ուշադրութիւնը կը դարձնեն զարգացող Հայերի օրինական ձայնին եւ մարզը կը վերամիացնեն Հայաստանին»:

Բառերը զոր անցած է այս դիմումէն ի վեր. Թերթը նամակին կցած է Բաղրատ Ալութարեանի հակիրճ մէկ ծանօթութիւն – նախաբանը. Հոն, գրադէտը որ այդ շրջանին Ղարաբաղի Գրողներու Միութեան մարզային բաժանմունքի պատասխանատու քարտուղարն էր, նամակը առաջին առարաքողն ու զայն Մոսկուա տանողը, կ'ըսէ թէ այս նամակին ու եւս մէկ ասքով. – «Այս բոլորը հաղորդել են նրան, որ այժմ «ինքնավար» ածականը մարզի կողքին հնչում է որպէս չար կատակ»:

Պատմական կամայական ու սխալ կարգադրութիւններու համառօտ անդրադարձումէ մը ետք 13 նամակագիրները հետեւեալ տողերով կ'աւարտեն իրենց նամակը. «Դիմելով ձեզ, մեծ հարգանքով եմ խնդրում. – Խորհրդային Միութեան համայնավար կուսակցութեան կեդրոնկոմը եւ խորհրդային կառավարութիւնը որոնք միշտ եւ ամէնուրեք պաշտպանում են բոլոր ազգերի շահերը, անյապաղ իրենց բարի ուշադրութիւնը կը դարձնեն զարգացող Հայերի օրինական ձայնին եւ մարզը կը վերամիացնեն Հայաստանին»:

Բառերը զոր անցած է այս դիմումէն ի վեր. Թերթը նամակին կցած է Բաղրատ Ալութարեանի հակիրճ մէկ ծանօթութիւն – նախաբանը. Հոն, գրադէտը որ այդ շրջանին Ղարաբաղի Գրողներու Միութեան մարզային բաժանմունքի պատասխանատու քարտուղարն էր, նամակը առաջին առարաքողն ու զայն Մոսկուա տանողը, կ'ըսէ թէ այս նամակին ու եւս մէկ ասքով. – «Այս բոլորը հաղորդել են նրան, որ այժմ «ինքնավար» ածականը մարզի կողքին հնչում է որպէս չար կատակ»:

Պատմական կամայական ու սխալ կարգադրութիւններու համառօտ անդրադարձումէ մը ետք 13 նամակագիրները հետեւեալ տողերով կ'աւարտեն իրենց նամակը. «Դիմելով ձեզ, մեծ հարգանքով եմ խնդրում. – Խորհրդային Միութեան համայնավար կուսակցութեան կեդրոնկոմը եւ խորհրդային կառավարութիւնը որոնք միշտ եւ ամէնուրեք պաշտպանում են բոլոր ազգերի շահերը, անյապաղ իրենց բարի ուշադրութիւնը կը դարձնեն զարգացող Հայերի օրինական ձայնին եւ մարզը կը վերամիացնեն Հայաստանին»:

«Սակայն այսօրինակ յետադիմական ելոյթ եւ Ադրբեջանի դեկավարութիւնը եւ ֆաշիստական շանտաժի ու ազգամիջեան կոտորածի սպառնալիքով կասեցրեց հիմնահարցի յետագայ որեւէ ընթացքը: Ա՛յսքանով չի գոհանար սակայն Ադրբեջանի դեկավարութիւնը. 13 «անհնազանդ ազգայնամոլներ»ուն դէմ ալ հալածանքի ու բռնութիւններու դաժան միջոցառումները կը գործադրուին: Կարճ ժամանակի մէջ անոնք կ'ենթարկուին կուսակցական պատիժներու, կը զրկուին մարզին մէջ աշխատելու կարելիութենէն: Սակայն, ինչպէս կը նշէ Բ. Ալութարեան, հակառակ այս բոլորին, չարժումը կը շարունակէ ապրիլ, ծաւալիլ ու հասնիլ 1988-ի փետրուարեան համաժողովրդական պոռթկումին:

Գալով մնացեալ 12 առարքողութիւններուն, հոն կը կարդանք հետեւեալ անունները. Սերգէյ Շաքարեան - Ստեփանակերտի քաղաքային խորհուրդի գործադիր Կոմիտէի նախագահ, Լազր Գասպարեան – «Խորհրդային Ղարաբաղ» թերթին խմբագիր, Գրիգոր Ստեփանեան - մարզային ռատիոյի աւագ խմբագիր, Ազատ Բարայեան — Ստեփանակերտի թիւ 2 խորհրդանեաութեան տնօրէն, Աբգէն Մուքանեան – Սօսի «Շահումեան» կոլտնտեսութեան նախագահ ու Ադրբեջանի Գերագոյն Խորհուրդի երեսփոխան, Գուրգէն Գաբրիէլեան – Մշակոյթի մարզային վարչութեան պետ, Բոդդան Զանեան - բանաստեղծ, Միքայէլ Կորկանեան – դերասան, Արկադի Մանուչարեան – Ստեփանակերտի թիւ 59 ձիւնմարշրութեան պետ, Ալպէռ Սէյրանեան – Ստեփանակերտի էլեկտրաթէքնիքական գործատան տնօրէն, Մաքսիմ Յովհաննիսեան – Ստեփանակերտի ռատիոյի աւագ խմբագիր, Սերգէյ Գրիգորեան – թիւ 59 ձիւնմարշրութեան դիսուտր հաբարարգէտ:

Բառերը զոր եաք, այսօր կրկնուղ պարագաները – ընդվզում, դժուարութիւն, բողոք, դիմումներ, հալածանք - զոհողութիւն մը կը մատնեն. այնքան քիչ են տարբերութիւնները: Նոյնիմաստ դիմումներ նման եղրակացութիւններու յանգեցան. հարցի վերաքննարկում, համաձայնութեան եղերու որոնում, եւն.: Տարբերութիւնը տեսանք հոն ուր Ադրբեջանի դեկավարութեան 1965–ի ազգամիջեան կոտորածի սպառնալիքը դործնականի վերածուեցաւ: «Հալածանքի ու բռնութիւնների դաժան միջոցառում»ներն ալ քառորդ դարու ոստումով մը հոս ներկայ են նորէն. կը բաւէ յիշել որ 13 անուններու ցանկէն նոյն Արկադի Մանուչարովը աւելի քան տարիէ մը ի վեր Մոսկուայի մէկ բանտը կը դտնուի, որովհետեւ որպէս Արցախի երեսփոխան, յամառած է պատմական սխալին սրբագրութեան պահանջին վրայ. Գուրգէն Գաբրիէլեանը որ մարզին Գրողներու Միութեան յարգարժան դէմքերէն մէկն է, նոյնպէս ձերբակալուած է Ապրիլի 26-էն ի վեր, Ապրիլ 24-ի յուշահանդէսին «ազգային թշնամանքի հրաւէր կարդալ»ու մեղադրանքով. Մաքսիմ Յովհաննիսեանը որ «խորհրդային Ղարաբաղ»ի դլխաւոր խմբագրի պաշտօնը կը վարէ, խմբագրական կազմին հետ համախորհուրդ, մինչեւ իսկ Թերթը չհրատարակելու քայլին դիմեց, զինուորական հրամանատարութեան ընդվզեցնող դրաքնութեան ու անհեթեթ հրահանգներուն դէմ բողոքելու համար:

Նմանութիւններու այս համառօտած պատկերին մէջ կ'արժէ յիշել Թերեւս տարբերութեան այլ պարագայ մը եւս. 1965-ին, երբ վերոյիշեալ նամակը կը կը խմբագրուէր ու կը յանձնուէր պատկան իշխանութեան, Խորհրդային Միութիւնը կ'ընթանար 1920–ական թուականներուն լարուած զսպանակով. մինչդեռ այսօր բացուած է վերակառուցումի ու հրապարակայնութեան բաբեբար շրջանը որ ամէնէն աւելի կը յատկանշուի «անցեալի սխալները սրբագրելու» առաքելութեամբ. առայժմ յաջողութեամբ աւարտած է այդ սխալները մատնանշելու, պախարակելու խօսքի ազատութեան առաջին հնգամեակը, ու գործնական քայլերու համար կը սպասուի յաջորդական փուլերու...:

ԱՐՓԻ ԹՈՓՈՃԵԱՆ

EquiLibre: *une chance pour l'Arménie*

Un mois après le terrible tremblement de terre du 7 décembre 1988, dans une Arménie frappée par tant de deuils, de souffrances, dans Erevan révoltée par la présence des chars russes, arrivent deux camions venant de France, emplis de vivres et de médicaments, deux camions qui soulèvent, alors, un immense espoir parmi la population désespérée....

— *Alain Michel, ces deux camions étaient ceux d'EquiLibre, association dont vous êtes le fondateur-directeur?*

— Oui ! dès que nous avons appris la nouvelle du tremblement de terre en Arménie, je me suis précipité au centre SOS Arménie, à l'église arménienne de Lyon et je leur ai proposé d'acheminer vers Leninakan deux camions de vivres, vêtements et médicaments destinés à la Pologne, ceci avec l'accord des Polonais.

— *A la Pologne ?*

— C'est pour venir en aide à la Pologne que j'ai créé, il y a 5 ans, avec un ami Pascal Loulmet, une association loi 1901. Et depuis cette date, nos camions acheminent en Pologne les marchandises et médicaments collectés dans toute la France.

— *La Pologne, puis dès janvier* 1989, *l'Arménie ... A Noël* 1989, *vos semi-remorques ont été les premiers à pénétrer à Timisoara ... Il y a aussi l'Afrique avec deux antennes, l'une au Mali, l'autre au Niger ... EquiLibre est devenu une entreprise humantiaire.*

— En effet, l'association EquiLibre fonctionne comme une véritable entreprise avec 54 salariés permanents auxquels il faut ajouter de nombreux bénévoles, avec une flotte de poids lourds en location, un fichier et une comptabilité informatisés, une régie vidéo ...

— *A Lyon ?*

— Oui, depuis fin 1989, notre nouvelle base logistique (7000 m²) est située à Gerland, 14 bis, bld. de l'Artillerie. Nous avons un magasin, 97, avenue de Saxe, Lyon, où nous vendons produits artisanaux de Pologne, de Roumanie, d'Afrique, du «Café pour l'Arménie», des vins ... (1).

— EquiLibre dispose aussi d'antennes à Paris, Toulouse, Narbonne, Grenoble, Reims, très prochainement à Marseille, Nîmes, Toulon, Angers.

— *En quoi consiste votre action ?*

— A acheminer des vivres, du matériel de première nécessité en Pologne, en Arménie, au Sahel, et depuis près d'un an, en Roumanie.

— *A vous entendre, on croirait que ces voyages en Arménie sont sans difficultés.*

— Pas du tout. Chaque voyage requiert toute une longue préparation, il faut, chaque fois, demander les visas, les attendre souvent longtemps, il faut affronter les passages en douane, les intempéries, les dangers de la route, 10 à 15 jours à l'aller autant au retour.

— *Le blocus par l'Azerbaïdjan ?*

— Le blocus ne nous a pas arrêtés, car nous sommes toujours passés par l'Azerbaïdjan sauf lors d'un voyage de février où nous sommes passés par la Géorgie. Nous évitons la Géorgie car ses routes nous font prendre des risques plus importants que le passage par l'Azerbaïdjan.

— *A part le transport, vous menez des actions spéciales : ce sont des actes de charité ?*

— J'aappellerai cela plutôt des actions de solidarité, car chacune de ces opérations implique une participation de la population bénéficiaire, fusse-t-elle symbolique. Nous essayons de pratiquer l'échange plutôt que l'assistanat pur. Ainsi, en Pologne et en Arménie comme en Afrique, les produits que nous apportons sont symboliquements payés par des objets d'artisanat local que nous revendons dans notre magasin, par correspondance et dans nos antennes régionales.

C'est dans le même esprit, visant à préserver la dignité des gens et à gommer l'idée de charité, que nous avons lancé des actions commerciales ...

— *Telle que «Café pour l'Arménie» !*

— Oui. Et je crois particulièrement à l'opération «Café pour l'Arménie», car il s'agit d'un produit de consommation courante, capable de fidéliser une clientèle militante. Or, sur chaque kilo vendu 100 F., nous gagnons 30 F. Ce bénéfice nous permettra de financer des maisons préfabriquées dont vous voyez ici la maquette, des maisons pour lArménie. Ce sont des maisons d'habitation de 100 m², 5 pièces avec une grande terrasse, terminées en pierre et non pas des logements provisoires. Elles sont évidemment antisismiques et garanties 60 ans. Elles sont fabriquées par les Etablissements SETH de Paris.

— *L'Arménie à reconstruire semble être l'un de vos principaux objectifs ?*

— Entre autres. J'ai été très sensibilisé par l'Arménie et là, comme ailleurs, nous voulons travailler dans la durée. Notre objectif est de participer à la reconstruction en fournissant 50 maisons à Lernabad, village détruit à 100%, puis en implantant sur place une unité de fabrication capable d'en construire dans un premier temps 450 autres. Alors que 250.000 logements ont été détruits, 12.000 maisons seulement ont été programmées.

— *Dans l'immédiat, vous continuez d'acheminer des marchandises en aide à l'Arménie ?*

— Nous transportons tous les mois, 25 à 50 tonnes de marchandises en moyenne; un voyage peut comporter 2, 6, jusqu'à 11 semi-remorques, un semi-remorque emporte 25 tonnes. Le plus grand tonnage de marchandises arrivé en Arménie l'a été par les camions EquiLibre.

Au moment du drame des réfugiés de Bakou, tous les pays de la diaspora, y compris les Etats-Unis, ont affrété des avions pour envoyer des secours aux milliers de réfugiés et demandé les visas. Quant à nous, nous avons fait partir 2 camions (50 tonnes de marchandises), ils sont arrivés le 25 janvier, soit 10 jours avant le 1er avion. J'étais sur place à Erevan pour les accueillir et les camions sont allés ensuite, directement, vers les réfugiés.

— *Allez-vous souvent en Arménie ?*

— Chaque mois et ce, pour plusieurs raisons :
la 1ère : afin de maintenir les contacts avec notre équipe de permanents qui travaille là-bas à l'année et qui loge dans la première des maisons EquiLibre dont je viens de vous parler.

Cette maison est installée au cœur de la zone sinistrée à Nalband. Elle abrite un centre d'accueil et une pharmacie. Grâce au travail d'un pharmacien diplômé de France, elle sert de relais médical intermédiaire entre la campagne et les hôpitaux : les gens viennent des villages des alentours avec, parfois, de gros problèmes tels que des fractures, des brûlures graves, pour lesquels ils n'iront pas àl'hôpital; ils viennent plus facilement à notre relais médical; nous leur donnons les médicaments appropriés et si c'est grave, nous les trans-

portons à l'hôpital car le centre a une voiture. Dès que possible, nous aurons une ambulance.

— La maison, les 7 permanents, le relais médical, les médicaments, la voiture sont payés par qui ?

— Par EuqiLibre ... Et c'est là où nous avons besoin d'être aidés financièrement. Nous ne pouvons arrêter le fonctionnement de ce centre et pensons même à en installer d'autres.

— A part ce centre médical, avez-vous commencé à installer d'autres maisons «EquiLibre» pour y loger des sinistrés ?

— Oui, 2 à Lernabad.

C'est la vente du «Café pour l'Arménie» qui doit, à terme, financer la poursuite de ce programme. Chaque maison revient à 120.000 Frs. plus le transport et l'installation.

— D'autres raisons pour aller en Arménie ?

— Maintenir les contacts avec les officiels. Faire le point des besoins réels des sinistrés du tremblement auxquels sont venus s'ajouter des milliers de réfugiés d'Azerbaïdjan, avec Micheline Favrel - Aslanian, la responsable d'EquiLibre en Arménie, qui les accueillie et constitue des dossiers que nous étudions sérieusement. Je pars demain (mardi 8 mai) pour Erevan afin de faire sur place le point des actions que nous menons depuis 16 mois et pour formaliser les engagements pris pour les années à venir avec nos différents partenaires.

— Vous voyagez sans cesse de France vers les pays à qui vous venez en aide, et dans le cas qui nous intéresse, en Arménie : vous établissez un pont aérien spirituel et affectif entre EquiLibre de France et EquiLibre et ses permanents en Arménie, de même que vos camions marqués du sigle EquiLibre : le soleil, symbole de chaleur et de rayonnement établissent un véritable pont routier de vivres et matériel entre la France et l'Arménie. Ces camions doivent être connus et attendus ?

— Oui, avec impatience ! Quand ils arrivent dans les zones sinistrées, ils sont accueillis avec enthousiasme. Par leur régularité, ils représentent un énorme soutien pour la population qui nous dit chaque fois : «Revenez, même vides, nous avons besoin de vous voir, vous nous aidez à vivre».

— Et vous y retournez !

— Oui. Je savais que je m'engageais à cela quand j'ai fondé EquiLibre : à partir du moment où l'on a pris conscience que l'on pouvait sauver des vies, on en devient responsable, il n'est alors plus possible de ne rien faire. Lorsque l'on sait que les gens vivent dans le dénuement le plus complet, que l'on a ressenti leur détresse au plus profond de soi, si l'on se retournait comme si de rien n'était, on serait alors coupable de non-assistance à personne, à peuple en danger.

Nous y retournons donc, que ce soit en Pologne, en Roumanie ou en Arménie..., dans tous ces pays en détresse dont parle Javier Perez de Cuellar, Secrétaire Gal. de l'O.N.U., s'adressant aux pays riches dont nous faisons partie : «Vous ne pouvez jouir pleinement de votre abondance si vous êtes assis sur une partie du monde en détresse. A quoi bon proclamer notre adhésion aux droits de l'homme si nous permettons que des êtres humains meurent de faim». (La Croix, 1-3-90).

— Vous menez une croisade contre la misère, la famine, une croisade pour les droits de l'homme, la justice, la solidarité?

— Oui, en essayant d'être le plus concret possible. Mais il y a plus que cela pour l'Arménie : j'ai été empoigné par ce pays. Quand j'arrive en Arménie, j'ai réellement l'impression d'être chez moi, j'ai la conviction de bien comprendre ce que les gens disent, tant leur accueil est chaleureux, une relation s'est établie entre eux et moi. J'ai besoin d'aller les voir pour renouveler mon énergie, pour me motiver et constater si ce qu'on fait là-bas est utile.

Je me sens concerné complètement par ce qui s'y passe, souvent plus que dans les autres pays où je me rends aussi, et c'est justement parce que je me sens tellement proche des Arméniens que je suis fréquemment révolté contre de nombreux Arméniens de la diaspora.

— Pourquoi ?

— La diaspora nous écrase, nous paralyse. Je voudrais demander aux Arméniens : «pourquoi ne voulez-vous pas participer à nos actions? Ensemble, nous pourrions faire 100 fois plus. Et 100 fois plus, cela changerait radicalement la situation de tous les sinistrés et de tous les réfugiés. Je vous donne un exemple : si 100.000 Arméniens achetaient chacun 10 kg. de café par an, soit pour le consommer, soit pour le vendre autour de lui, dans son entreprise, dans son commerce, le bénéfice dégagé permettrait entre autre de refaire complètement un village de 50 maisons, l'école française de Leninakan, d'installer 10 pharmacies, centres de soins (qui assureraient 100.00 consultations par an), de leur fournir les médicaments et de payer les frais de gestion d'une année, de créer et d'animer des centres d'animation pour enfants. Cela donne une idée de l'extraordinaire puissance d'action des gens quand ils se réunissent.

— Avez-vous d'autres projets ?

— Oui : l'achat et l'installation d'une bulle gonflable transportable, chauffée qui permettra de ne pas interrompre le travail de construction des maisons en hiver.

Nous sommes en train de créer des ateliers et coopératives d'artisanat (tapis, broderies, poterie) qui seront vendus par l'intermédiaire de notre catalogue de vente par correspondance et dans les centrales d'achat de la CEE, permettant ainsi de faire découvrir une culture, un peuple vivant et travaillant.

Nous avons en cours un projet pour Karabagh. En novembre 89, nous avons signé des accords avec Mgr. Mardirossian et le député Dadamian pour monter des conserveries de viande, fruits et légumes; le projet est à l'étude.

— Les projets pour venir en aide à l'Arménie sont nombreux, cela nécessiterait une coordination à haut niveau.

— Nous sommes prêts à participer à la coordination de toutes les actions de solidarité, que ce soit celle des Arméniens de Grenoble, de Toulouse ou d'ailleurs .... A partir du moment où l'on connaît les problèmes pour les avoir affrontés depuis 6 ans, que l'on dispose d'une bonne logistique, qu'est-ce qui nous empêcherait de travailler ensemble et en confiance ?

— Justement, qu'est-ce qui vous empêche de le faire ?

— Le manque de confiance, la peur et l'absence d'interlocuteur responsable dans les communautés arméniennes. A chaque projet soumis, on nous répond : «on va réfléchir, on va faire une réunion...» Le temps passe, et personne ne veut s'investir dans un projet. Je suis souvent presque découragé. J'ai l'impression qu'on a tourné la page sur les sinistrés et réfugiés d'Arménie.

Et pourtant, croyez-moi : ces gens croient en la diaspora, vous êtes leur seul espoir, ils pensent que vous faites tout pour leur venir en aide; ils ne sont pas passifs, résignés, découragés, ils nous donnent des leçons de courage; en Arménie, les gens veulent vivre et non mourir. C'est pourquoi il faut que l'on fasse tout pour la paix, tout pour les sortir de leur détresse.

— En résumé, vous demandez aux Arméniens de vous soutenir, de vous faire confiance !

Je vais vous donner un autre exemple de l'incompréhensoin qui règne entre nous : je rencontre d'énormes difficultés auprès des organismes qui envoient des marchandises collectées pour l'Arménie et qui s'étonnent d'avoir à payer le transport, qui me demandent de les transporter gratuitement.

Un transport par camion (20 à 25 tonnes) coûte 55.000 Frs. : cela couvre la location, l'assurance du véhicule, l'essence, le salaire du chauffeur; ce prix de revient ne prend nullement en compte les frais que représentent le fonctionnement d'EquiLibre, la location des bureaux, les frais de téléphone, les salaires, les charges salariales, etc...

Je dois chaque fois justifier ces frais de transport, parfois en vain.

Et pourtant l'intégralité de l'argent récolté en 88, en 89, donné par toute la population française, a été confiée à des organisations qui ont pris la responsabilité et l'engagement de l'utiliser immédiatement afin de soulager la misère et la détresse des sinistrés, en aucun cas, de placer cet argent au chaud dans les banques alors que les enfants en Arménie vont bientôt passer leur troisième hiver dans le froid. Et depuis décembre 88, combien d'enfants, de vieillards auraient été sauvés avec une meilleure alimentation, un chauffage, de meilleurs soins et conditions de vie, combien d'hommes, de femmes auraient repris espoir et goût à la vie si on leur avait apporté ce qu'ils attendent toujours de nous.

C'est qu'il faut à tout prix réaliser, tout de suite, car l'urgence existe toujours cruellement, et les projets à moyen et long terme ne doivent en aucun cas faire oublier que c'est cette urgence qui est prioritaire en Arménie.

— Les minorités sont attachées à leur spécificité, certes ! Mais je ne crois pas que la souffrance en soit une! Arborer sans cesse l'image d'un peuple martyr, s'y complaire, en faire son image de marque, sa propriété, vouloir garder le monopole des actions entreprises pour lui venir en aide et décourager les autres... je pense que tout cela est très négatif et même suicidaire ! Les malheurs de l'Arménie ne concernent pas seulement la diaspora mais l'humanité entière. La mission de la diaspora c'est d'être le levain dans la pâte : chaque communauté arménienne dispersée dans un pays doit collaborer de tout cœur avec les institutions et les entreprises de ce pays afin de venir en aide à la Mère-Patrie. Cette action mutuelle qui a débuté au moment du séisme doit se poursuivre pendant des dizaines d'années.

L'entraide internationale qui s'est développée en décembre 88 a été quelque chose d'extraordinaire: cela devrait contribuer à guérir notre mémoire douloureuse. notre méfiance séculaire (le plus souvent justifiée), notre esprit de division, notre incapacité à prendre des décisions, des engagements. Cela devrait nous aider à nous ouvrir aux autres, à les accueillir en amis : la main tendue vers nous ne cache pas toujours un poignard.

La Croix-Rouge, le Secours Catholique et d'autres organisations caritatives sont nées de la prise de conscience d'un homme : Henri Dunant, le Père Jean Rhodain ... et leur champ d'action s'est étendu sur de nombreux pays d'Europe, d'Afrique, d'Amérique... aux prix de difficultés apparemment insurmontables.

EquiLibre est né aussi de la prise de conscience d'une homme devant la souffrance et le nom choisi pour son entreprise symbolise le défi qu'il s'est fixé : dans une marche en avant dynamique et prudente, l'équilibre est bien une ligne de crête difficile à suivre mais qu'il faut à tout prix maintenir.

EquiLibre d'Alain Michel est bien une entreprise humanitaire d'avant-garde où un bouillonnement d'idées généreuses d'entraide, de partage, de solidarité sont concrétisées par une équipe de personnes compétentes ayant des moyens techniques efficaces. Depuis 17 mois, cette entreprise consacre 70% de son énergie et de sa trésorerie à l'Arménie. Elle est donc une chance pour l'Arménie et pour nous qui voulons l'aider et comme toutes les chances, nous devons la saisir avant qu'il ne soit trop tard : EquiLibre ne peut continuer seul son action pour l'Arménie. Il nous faut impérativement et de toute urgence collaborer.

Alain Michel, le mot de la fin ?

— Je ne voudrais pas que mes paroles soient mal interprétées. Mais mieux que des paroles, je vous invite tous à «la journée Portes Ouvertes» qui aura lieu ici à Gerland, le 19 mai; vous y découvrirez d'autres raisons de nous croire et de nous aider (2).

Un beau sourire conclut l'entretien; on y sent la force tranquille d'un homme sensible et généreux, prêt à mener tous les combats pour que les hommes de tous les pays vivent heureux et en paix.

— A vous Alain Michel et à toute l'équipe d'EquiLibre, merci et bon vent vers l'Arménie !

Propos recueillis
par
Saténig GOSTANIAN

Lyon, le 7 mai 1990

---

(1) *EquiLibre — 97, avenue de Saxe — B.P. 91 — 69397 Lyon cedex 3.*

(2) *Journée Portes Ouvertes — Samedi 19 mai de 10 à 19 heures dans les nouveaux locaux d'EquiLibre — 14 bis, boulevard du Parc de l'Artillerie — 69007 Lyon. Journée ouverte à tous et consacrée à la découverte du monde de l'humanitaire. Sous forme d'exposition : présentation des actions et programmes de développement en France, en Pologne, en Afrique, en Arménie et en Roumanie; projections continues de diapos et vidéos réalisées par les antennes d'EquiLibre à l'étranger: expositions des toiles réalisées après les événements en Roumanie par les élèves de l'Ecole des Beaux Arts de Bucarest...*

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԻԿԻ

«ՅԻՇԱՏԱԿՆ ԱՐԴԱՐՈՑ ՕՐՀՆՈՒԹԵԱՄԲ ԵՂԻՑԻ»

Սովորութիւն է դարձել մարդոց մտին, որոնք ազգային ասպարէզ նետուած են, եղած են միութեանց նախագահ, հանրային գործիչ: Այս բոլորէն ոչ մէկուն կը պատկանէր այն ազնիւ եւ համեստ տիկինը, որ հողին յանձնեցինք, ընկերակցութեամբ իր ընտանեկան պարագաներուն եւ քանի մը հայրենակիցներու, Զորեքշաբթի, Մայիս 2–ի պայծառ կէսօրէ մը վերջ:

Նորվան Եպիսկոպոսը կատարեց թաղման կարգը եւ խօսեցաւ զամբանական մը, որուն թերեւս պիտի չարժանանայինք մենք ալ, եթէ մեր ներկայութիւնը չիշուած մակդիրները կրող չատ մը անձնաւորութիւններ:

Սրբազանը յանուն Ս. Յակոբ Եկեղեցւոյ կղերական դասուն եւ Ազգային Միութեան վարչութեան յայտնեց իր խորին ցաւակցութիւնները, ի տես Լիոնի Հայութեան ամէնէն հին անդամներէն մէկուն կորուստին, որ արժանի էր ազգային թաղման, որ ամէն կիրակի ու տօնական օրերու առանց բացառութեան ներկայ էր «Առաւօտ Լուսոյին» եկեղեցւոյ կամարներուն տակ. պինդ կառչած եկեղեցւոյ եւ ազգային աւանդութիւններուն, ազգանուէր տիպար մը, որ իր մտածումները կ'արտայայտէր գործով քան խօսքով, որովհետեւ հաւատացած էր որ խօսքը առանց գործի մեռեալ տարր է: Ան կը նմանէր Աւետարանի ազքատ այրիին, որ ամբողջ իր ունեցածը կը դնէր եկեղեցւոյ պնակին մէջ: Սրբազանը կը վերջացնէր իր զամբանականը հարց տալով՝ արդեօ՞ք ուրիշներ պիտի դոցէին անոր ձգած բացը:

Իսկապէս այս բոլոր գնահատանքներուն արժանի էր Տիկին Գոհարիկ Ոսկերիչեանը, ծնած՝ Մալաթիա, որ կ'ապրէր առանձին, չատ տարիներ առաջ կորսնցուցած ըլլալով իր ամուսինը: Ոչ մէկ միութեան մաս չէր կազմեր այս տիպար Հայուհին. բայց եթէ միութեան անդամ ըլլալ կը նշանակէ բարոյապէս եւ նիւթապէս օգնել այդ միութեան, անկասկած Տիկին Գոհարիկը անդամ էր մեր չրջանի բոլոր միութիւններուն անխտիր. որովհետեւ ան չէր պատրաստ իր ներկայութիւնը ոչ մէկ ձեռնարկի որ կը կատարուէր ցերեկ օրով, որովհետեւ իր յառաջացած տարիքը՝ 80, չէր ներեր ուչ ատեն դուրս ելլելու: Ան իր քահլը լայն կը բանար բոլորին՝ եկեղեցի, դպրոց, օգնութեան միութիւններ, թերթ, ռատիօ, մէկ խօսքով ուր որ տալ պէտք էր:

Ոչ եւս է Տիկին Գոհարիկը: Անակնկալ մահը խլեց զայն ու մեզ զրկեց իր հաճելի ներկայութենէն եւ անոյշ ժպիտէն:

Գ. Կ.

Լիոն, Մայիս 4, 1990

(Շար. Ա. էջէն)

Թ'Օկիւաթէնի հրապարակը, բախտաներու ալ առիթ տալով:

Ֆարիզանթրա մեռած քաղաքի վերածուած էր, վազ առաւօտէն եւ քառորդ ժամ ալ լոութիւն պահուեցաւ ամէն կողմ ի յարգանս արարողութեան: Գագաթնակէտը, սակայն, տեղի կ'ունենար երկուշաբթի, Մայիս 14–ին, ժամը 18·30–էն սկսեալ, երբ ընդառաջելով Ֆրանսայի հրէական կազմակերպութեանց ներկայացուցչական Մորհուրդին կոչին, քաղաքական բոլոր հոսանքները (բացի Ազգային Ճակատէն) կ'որոշէին մասնակցիլ այն լուռ եւ հակայ ցոյցին, որ պիտի երկարէր Ռեփիւպլիքէն Պասթիլ:

***

Խթայէլի մէջ ալ նման սրբապղծութիւններ տեղի ունեցած են եւ հոս բացէ ի բաց կ'լսուի թէ «Հրէական պրպուռ – թիւններ են»: 250 հրիմներ Հայֆայի հրէական գերեզմանատան մէջ սրբապղծուած են եւ ոստիկանութիւնը (որ խթայէլեան է) չի բացառեր որ Հրեաններու գործ ըլլայ թէ' գերեզմաններու սրբաբ – նելը եւ թէ' հակահրեայ լոզունգները, երթայերէն գրուած եւ որոնք կոչ կ'ընեն Խթայէլի Արաբներուն որ ջարդեն Հրեաները:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՊԱՒԼԹԵԱՆ երեք Հանրապետութիւնները միացեալ ճակատ մը կազմեցին, նոր կեանք տալով «Պալթիկի Մորհուրդ»ին, որ գոյութիւն ունէր 1940–էն առաջ, երբ դեռ, թանի, էէին կցուած Մորհրդային Միութեան: Տալլինի մէջ է, որ Ռուտել (Էստոնիա), Կորբունովս (Լատվիա) եւ Լանտսպերկիս (Լիտուանիա) «Հասկացողութեան եւ գործակցութեան յայտարարութիւն» մը ստորագրեցին հաստատելու դիւրք մը ճշդելու համար Մոսկուայի նկատմամբ:

ՌՈՒՄԱՆԻԱ չի յաջողիր ինքզինքը գրաւել, ոչ ալ սուեթերէն գուրս ելլել Դեկտեմբերէն ի վեր, Թիմիշոարայէն եռք, նաեւ Զաուչեսկուի մասին: Հիմա ալ կ'լսուի թէ բռնապետը չէ պնդակահարուած, այլ հարբարանքի տակ մեռած, սրտի տագնապէ: Զինուորականները փորձեր են խոստովանիլ տալ արտաքսմանի դրամական իր հաշիւներուն թիւերը···: Միւս կողմէ, Իլիէսկու վերջնա – դիր մը տուաւ ընդդիմադիր տարրերուն, որոնք երեք շաբաթէ կը գրաւեն Համալըսարանին հրապարակը, որպէսզի պարպեն: Շուրջ վեց տասնեակ ամերիկացի դէտեր պիտի հանեն քուէարկութեան կանոնաւորութեան:

ԿԱՐԻ ԳԱՄՊԱՐՈՎ, ճատրակի ախոյեանը, որուչեր է արմատական – դեմոկրատ. կուսակցութիւն մը հիմնել, Մոսկուայի մէջ, Մարիս 27–ին, որովհետեւ կ'լսէ պէտք է չինարար ձեւով դէմ դնել Համայնավարութեան: Կորբաչովի մասին ալ կարծիքը փոխած է ու կը յայտարարէ թէ «Ան երբեք պիտի չմիտնայ դեմոկրատ ուժերուն, ապարաչիկ մըն է եւ միշտ պիտի ըլլայ»: Անցեալին, Գասպարով Կորբաչովը կը պաշտպանէր եւ հրաւէր կը կարդար Հայերուն որ հանդարտին (երբ Ազերիներու հետ կռիւներ կային): Ժամանակը, հաւանաբար, ցոյց տայ Գասպարովի որ քաղաքականութիւնը ճատրակ չէ (թերեւս ··· փոքեր):

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

S.O.S. LIBAN

— Aidons nos frères du Liban à survivre

— Partageons notre bien-être

— Tendons leur la main

Adressez vous dons au Conseil d'Administration de la *Croix Bleue des Arméniens de France :*

17, rue Bleue — 75009 Paris

Vos dons seront transmis à la *Croix de Secours Arménienne du Liban.*

Une Journée à BRUGES

La Croix Bleue (Section Chaville) organise le Dimanche 20 Mai«*Une Journée à Bruges (Belgique)*» aux prix de 360 Frs, comprenant le transport, le déjeuner (boissons non comprises), promenade en bateau sur les canaux.

Départ de Chaville à 6 heures;

Retour vers 22 heures.

Réservation par téléphone :

Mme *Garabedian* : 47. 50. 58. 49.
Mme *Der Kaloustian* : 47. 50. 64. 37.

UNION GENERALE ARMENIENNE DE BIENFAISANCE
— MARSEILLE —
LES 19 ET 20 MAI
l'U.G.A.B. - Marseille
a l'honneur de recevoir

à l'occasion
de l'inauguration de
SON
NOUVEAU SIEGE

Mme *LOUISE MANOOGIAN-SIMON*
et vous invite à participer
aux manifestations suivantes

● SAMEDI 19 MAI — 19 heures
COCKTAIL D'INAUGURATION AU SIEGE
327, *boulevard Michelet*

● DIMANCHE 20 MAI — 10 heures 30
MESSE DE REQUIEM
en l'église arménienne apostolique Serpotz Tarkmantchatz

— 12 heures 30
APERITIF
Hôtel Palm Beach Concorde

— 13 heures
DEBUT DU REPAS

Le nombre de places étant limité, il est conseillé de réserver en téléphonant au : — 91. 76. 10. 17 —

A TOUS CEUX QUI DESIRENT
ASSISTER A LA SOIREE DE

l'U.M.A.F.

Vendredi 18 mai à 21 heures

au YAN'S CLUB
5, avenue Reille, Paris 14^e

nous avons le plaisir d'annocer la présence de

Zory BALAYAN
DEPUTE DU KARABAGH

qui nous parlera de la situation actuelle.

Réservation :

45 - 89 - 20 - 48

U. M. A. F.

CROIX BLEUE DES ARMENIENS
DE FRANCE

Section « A g n o u n i »
d'Asnières, Bois-Colombes, Argenteuil

vous invite à une

MINI CROISIERE
SUR LA SEINE

à bord du «*Vert Galant*»

le Lundi 4 Juin

Départ du Pont Neuf à 9 h 30
Retour vers 18 h.

● Prix : 300 Frs.

Réservations par téléphone :

39. 81. 33. 62
34. 17. 46. 63 — *Places limitées* —

CENTRE CULTUREL
ST. MESROB
10 bis, rue Thouin, Paris 5^e

CONFÉRENCE

Le Centre Culturel Saint-Mesrob reçoit
M. CHRISTIAN DEDEYAN
à l'occasion de la parution de son roman historique
«*Le Passeur du Karabagh*»
Il nous entretiendra sur le sujet :
«A LA RECHERCHE D'UN PASSE»
le Jeudi 17 Mai
à 20 heures 45

au Centre Saint-Mesrob
10 bis, rue Thouin, Paris 5^e

UN SPECTACLE A NE PAS MANQUER

au THEATRE DU JARDIN D'ACCLIMATATION
(M° Sablons)

Ensemble de Danse Traditionnelle d'Enfants d'Arménie

«ERZEROUM» D'EREVAN

les Mercredi 16 et Jeudi 17 mai
à 20 heures 30

Réservation : 40. 67. 97. 86
40. 67. 93. 72

M. J.-P. FOUCHER
Député-Maire de Clamart

CROIX BLEUE
Section d'Issy-les-Moulineaux

L'ASSOCIATION DU 7 DECEMBRE 1988

présentent

LA TROUPE "ERZEROUM"

CHANTS et DANSES

Vendredi 18 mai à 20 h 30

CENTRE CULTUREL JEAN ARP
22, avenue P. Vaillant-Couturier
Clamart

Réservations : 47. 36. 27.. 14
46. 45. 37. 08

Prix des places : 70 Frs.

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԳՐՈՂՆԵՐՈՒ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ Ե.

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՕՓԵՐԱՆ

կը դասախօսէ՝
ԱՐՄԷՆ ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ

Հատուածներու ունկնդրութիւն

Կիրակի, Մայիս 20, ժամը 17ին
Հ·Բ·Ը·Մ·–ի Ալեֆ Մաուկեան սրահը
118, rue de Courcelles, Paris 17^e

— Մուտքը ազատ է —

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ազատուհի Սէֆէրեանի (ծնեալ՝ Թամազեան) մահուան առթիւ՝ Սէն – Ժեոմի Ս· Սահակ – Ս· Մեսրոպ Եկեղեցւոյ Թաղականութիւնը ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները· – Ոքթայեալին զաւակները, Տէր եւ Տիկին Տոքթ· Ռուժէ Սէֆէրեան, Տէր եւ Տիկին Արթիւր Սէֆէրեան, Տէր եւ Տիկին Ռոմանքա (ծնեալ Սէֆէրեան) եկեղեցւոյ պայծառութեան 300–ական Ֆր·, Պր· Գէորգ Քիւրտօղլեան, Այրի Տիկին Քիւրտօղլեան, Տէր եւ Տիկին Ռոպէր Ժամկոչեան, Տալաքիւփէեան ընտանիք 100–ական Ֆր, Մինասեան ընտանիք 50 Ֆր·:

Տէր եւ Տիկին Ռուժէ եւ Միքէյ փոքր քառասունքին հոգեհանգստեան առթիւ՝ Տէր եւ Տիկին Պերճ Կարապետեան եկեղեցւոյ 100 եւ Կապոյտ Խաչին 100 Ֆր·, Տէր եւ Տիկին Զիլէքեան 200 Ֆր·, Տէր եւ Տիկին Սարգիս Թութլուեան, Պետրոս Զիլէքեան, Տէր եւ Տիկին Վարդան Համի – Վարդանեան 100ական, Ֆր·, Տէր և Տիկին Ժիւլիէն Հ· Մ· Ը· Մ·–ին 100 Ֆր·, Տէր եւ Տիկին Ռուբէ Տէր – Կարապետեան Ս· Մ· Ը· Մ·–ին 150 Ֆր·:

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՄԱՅԻՍ 16
MERCREDI
16 MAI
1990

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48 00 06 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 800 Ֆ· — Վեցամսեայ : 410 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·100 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

65ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.275 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 65e ANNÉE — No 17.275

ՀԱԿԱՀԱՐՀԷՈՒԹԵԱՆ ԴԷՄ

ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

ՋԱՆԳՈՒԱԾԱՅԻՆ ՅՈՅՑ ՄԻԹԵՐԱՆԻ ՄԱՍՆԱԿՑՈՒԹԵԱՄԲ

80 հազար լսո ոստիկանութեան, 200 հազար ըստ կազմակերպիչներուն, այս էր ցոյցին մասնակցողներու թիւը, երկուշաբթի իրիկուն: Առաջին անգամ ըլլալով, ցուցարարներու մէջ էր, Հանրապետութեան նախագահը, ինչ որ աննախընթաց դէպք մըն է: 45 տարի առաջ, փարիզի ազատագրումին առթիւ է որ Հանրապետութեան նախագահը վազոց ելած էր ժողովուրդի կողքին եւ անկէ ի վեր՝ երբեք:

Քիչեր միայն կը համարձակէին ըսել, երեքշաբթի առաւօտ թէ Պետութեան ղեկավարին տեղը չէր, եթէ նոյնիսկ հասկնալի էր մարդուն արդար ընդվզումները: Պարզ է որ հոն էին նաեւ քաղաքական եւ կրօնական պարագլուխները՝ փաք Շիրաք, Միշէլ Ռոքար, Լէոթար, Ծերանաւոր Տըքուրթրէյ, Ժորժ Մարչէ եւլն· եւլն: Ոմանք նոյնիսկ դեղին ասոյլ մը դրած են համակարմութեան իրրեւ արտայայտութիւն: Մինչ բազմութիւնը խնուած էր միջա Ռեպիւպլիքէն Պաստիլ, փարիզի մեծ սինակոկը արարողութիւն մը տեղի կ'ունենար ժամը 20·40–ի չուրջ, որ 40 վայրկեան կը տեւէր: Մեծ ռարունապետը՝ Սիթրիւք չնորհակալութիւն կը յայտնէր Ֆրանսայի ժողովուրդին: Հոս ալ ներկայ կ'ըլլային բազմաթիւ քաղաքական դէմքեր: Ցոյցի ընթացքին սիոնապաշտ երիտասարդներ քարուքանդ ըրած են արճառան մը, ուր նոր նացիականներ հաւաքուած էին երկու չարաթ առաջ եւ ազգայնապաշտ լոզունգներ բացագանչած են, բայց Պէթարը «ծայրայեղ» Հրեաներու կարգ ու կանոնի յառուկ սպասարկութիւնը կրցած է հանդարտեցնել:

× կաթոլիկէ բազմաթիւ չէրխմներ սրբապղծուած են Ֆրանսա եւ արտասահման: Լիմէ (Իվըլին) 40 գերեզման, Վեռոնա, երկու գերեզմանատուն՝ չուրջ 12 վերմ, Նոկառոլէ Ռոքքա եւ քառասուն ուրիշներ՝ Սան Ծէնօ ատ Քոլոնեոլա: Վարչապետի մէջ 187 չէրխմներ սրբապղծուած են Վէժերոլօ փիւղին քրիստոնեայ գերեզմանատան մէջ:

× Հայֆայի գերեզմանատան 250 հրէական չէրխմները սրբապղծողը անհատասարակչիռ Հրեայ մըն է եղեր, որ ձերբակալուեր է: «Մեհյան եմ» յայտարարեր է...:

× Ցոյցը, նոյն ժամուն ուղղակի սրտռուեցաւ հեռատեսիլի Ֆրանսական կայաններէն:

× Ցոյցին կը մասնակցէին նաեւ խումբ մը հայ երիտասարդներ, պաստառով մը՝ «Հայերը՝ զօրավիգ հրեայ ժողովուրդին»:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԿՈՐԲԱՋՈՎ հրովարտակով մը դատապարտեց Լաւվիան եւ Խառնիան, «չեղեալ եւ անհիմն» որակելով անկախութեան իրենց հռչակումը: Այս ձեւով կրեմլինը ուզեց տարբերութիւն չի դներ պալթեան երեք Հանրապետութիւններուն միջեւ եւ կրնայ ուրեմն տարածել իր չրջափակումը:

ԹՈՒՐՔ ՓՐՈՖԷՍԷՕՐ ՄԸ, 1986–ԻՆ ԻՍԿ, ՀԱՅ ԴԱՏԻ ԼՈՒԾՈՒՄԸ ԳՏԵՐ Է···

ԱՆԱՏՈԼՈՒԻ ՄԷՋ ՑՈՒՇԱՐՁԱՆ ՄԸ ՀԱՅԵՐՈՒ ԵՒ ԹՈՒՐՔԵՐՈՒ ՑԻՇԱՏԱԿԻՆ

«Ձումհուրիյէթ»ի մէջ, Մուսթաֆա Էմմէճիի վերհրատարակեր է թուրք փրոֆէսէօրի մը մէկ յօդուածը, ուր գտնըւեր է հայկական հարցին լուծումը: Շատ պարզ է: Կարդացէ՛ք եւ ճաշակեցէ՛ք, խորհրդածութեան չի կարօտիր:

⁂

«Ձումհուրիյէթ»ի յայտնի քրոնիկագիր Մուսթաֆա Էքմէքճի Ապրիլ 29–ի իր թիւին մէջ առորագրած էր «Հայկական Հարցի համար լուծո՞ւմ մը» խորագրեալ յօդուածի մը առաջին մասը, ուր կը յիշէր այս կապակցութեամբ վերջին տարիներու ընթացքին պատահած ինչ ինչ դէպքեր, մասնաւորաբար Մարսէյլի յուշարձանի բացման առթիւ այդ չրջանի Փարիզի Ազգ Դեսպան Հասան Խաատ Ըչըքի ցոյց տուած դիւրազգածութիւնը, որ մինչեւ իսկ քննադատուած էր կարգ մը թուրք չրջանակներու կողմէ: Յօդուածագիրը այդ յօդուածին մէջ կը գրէր որ Հայկական Հարցի մասին առենօք լուծում մը առաջարկած էր փրոֆէսէօր Սինա Ակշին եւ կը խոստանար այդ մասին խօսիլ երկրորդ յօդուածի մը մէջ: Այդ երկրորդ յօդուածը հրատարակուած է «Ձումհուրիյէթ»ի Մայիս 1–ի թիւին մէջ, «Ցուշարձան բոլոր անոնց համար որոնք մեռած են Անատոլուի մէջ» խորագրին ներքեւ:

Փրոֆէսէօր Սինա Ակշին 1986-ին «Թիւրքիշ Րեվյիւ Քուարթըրլի Տայճըսթ» պարբերաթերթին մէջ գրած էր յօդուած մը ուր սպէս կ'ըսէր·

«Հայերը իրենց մէջեւ չատ բան կը պատմեն Իսլամներու կողմէ Հայերու դէմ գործուած վայրագութիւններուն մասին: Հաւանաբար այս պատմութիւններուն մեծ մասը անիրական է: Ոմանք ալ չատ չափազանցուած են: Բայց ինծի այնպէս կը թուի թէ ոմանք ալ հաւանաբար ճիշդ են եւ անոնց մէջ կան դէպքեր, որոնց համար ցաւ պէտք է զգալ: Մեծ թէ մահմետականներն ալ իրենց մէջեւ հայկ· վարդապետութեան առընչութեամբ չատ բան կը պատմեն: Հոս ալ կարելի է ըսել որ մէկ մասը անիրական, մէկ մասը չափազանցեալ, բայց մէկ մասն ալ ցաւալիօրէն ճիշդ ըլլալու են: (Շատ չաճախ Հայերն իսկ կը ձանձրանան զիրենք միշտ իրրեւ զոհ ցոյց տուող իրենց պատմութիւնները կը սկսին պատմել իրենց հերոսական պայքարներուն մասին, պատմելով նաեւ թէ ինչպէս պատժած են մահմետականները): Ինչ մեղք որ չկան Հայ կամ Հայերու կողմնակից գրողներ, որոնք ընդունին այս համաչափութիւնը: Տեղահանութեան ընթացքին մեծ թիւով Հայեր մեռան, բայց 1914 եւ 1923 թուականներու միջեւ, 2,5 միլիոն ալ անատոլուցի մահմետական մեռաւ: Անվիճելի է թէ ատոնց մէկ մասն ալ սպաննուած է Հայերու կողմէ: Եւ անշուշտ սա ալ ճիշդ է, որ ինչ որ ալ քաշած ըլլան, Անատոլուի այն մահմետականները որոնք կրցած են վերապրիլ, մնացած են իրենց հայրենիքին մէջ: Մինչդեռ Հայ վերապրողները, հակառակ անոր որ վերադառնալու կարելիութիւն ստեղծուեցաւ անոնց համար, ընդհանրապէս չօգտուեցան այդ կարելիութենէն: Այս տեսակէտէ երկու կողմերու միջեւ համաչափութիւն չկայ: Այդ պատճառաւ ալ Հայերու վիճակը թերեւս աւելի ազէտալի է եւ չատ աւելի արժանի կարեկցանքի:

«LA LIBRE BELGIQUE»

ՎԱԶԳԷՆ Ա.Ի ԱՅՑԵԼՈՒԹԻՒՆԸ ՊԵԼԺԻԱ

Պրիւսէլի կաթողիկէ օրաթերթը (ընկերային – քրիստոնեայ) Մայիս 14–ի իր թիւին ամբողջ երկրորդ էջը նուիրած էր Վազգէն կաթողիկոսի Պելժիա այցելութեան եւ այդ առընչութեամբ հրատարակած նաեւ այլ դրութիւններ, նուիրուած Հայերու եւ Պելժիոյ երկկողմանի կապերուն, ռուման արուեստին նախակարապետին, այսինքն՝ Հայկ· եկեղեցական ճարտարապետութեան, Հայց· Եկեղեցւոյ (հարցազրոյցով մը Ամենայն Հայոց կաթողիկոսին հետ): Քանի մը լուսանկարներ ալ կ'ամբողջացնեն այս չահեկան էջը:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆ ԻՏԱԼԱՑԻ ԼԵՌՆԱԳՆԱՑՆԵՐՈՒ

Վեռոնայի մէջ, Կիրակի, Մայիս 13–ին, կը մեծարուէին 350·000 լեռնագնացներ: Անոնց մէջ էին նաեւ իտալացի, այն լեռնագնացները որոնք երկրաչարժի առաջին օրերուն իսկ փութացած էին Հայաստան եւ փրկարար հսկայ աշխատանք տարած Սպիտակ: Այս պատճառով խումբ մը Հայեր (յանուն Հայ Դատի Յանձնախումբին) ուզած են չնորհակալութիւն յայտնել եւ պաստառով մը, ուր գրուած էր՝ «Հայ ժողովուրդը չնորհակալ է ձեզի եւ Իտալիոյ», իրենց մասնակցութիւնը բերած են: Վարչապետ Անդրէոթթի ընդունած է հինգ հոգինոց պատուիրակութիւն մը, որու մաս կը կազմէին՝ Ա. Պեզիկեան, Սուքիասեան, Գասապեան, Պօղնեան եւ Այվազեան:

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ

ԵՐԵՒԱՆ
(«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ» – ՄԱՅԻՍ 2 / 11)

Լ· ՓԱԽԱՌՈՒԹԻ
Կ'ԵՐԳԷ ԱՂԷՏԵԱԼՆԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ

Հայաստանի երկրաչարժի աղէտեալներու օգնութեան Փոնտ կը յանձնուի Մայիս 3–ին, Մոսկուայի «Պալշոյ» թատրոնին մէջ տրուած համերգէն գոյացած դրամարկը: Հոն ելոյթ ունեցած է Միլտոնոյի «Լա Սքալա» օփերայի հռչակաւոր մենակատար Լուչիանօ Փաւարոթթի, որ վերջերս յայտնած էր մասնակցելու բարեսիրական այդ համերգին:

Միխայիլ Կորբաչովի ու Ռայիսա Կորբաչովայի, ինչպէս նաեւ Մոսկուայի Իտալիոյ դեսպանին ներկայ եղած համերգին ողջոյնի խօսքով հանդէս եկած են Խորհրդային Միութեան Մշակոյթի նախարարն ու Էմիլիա – Ռոմանիա չրջանի նախագահը, նչելով որ նմանօրինակ ձեռնարկումները մարդկային համակարմութեան լաւագոյն օրինակ են:

Լ· Փաւարոթթի բարեսիրական համերգ մը եւս կազմակերպուած է Լուժնիկիի մարզապալատին մէջ Էմիլիա – Ռոմանիոյ «Արթուրօ Թոսքանինի» սիմֆոնիք նուագախումբին հետ:

⁂

Վ· ՄՈՎՍԻՍԵԱՆ
ՇՐՋԱՆՆԵՐՈՒ ՄԷՋ

Հայաստանի Ա· քարտուղար՝ Վլադիմիր Մովսիսեան այցելած է Լենինական ու Սպիտակ, հանդիպումներ ունեցած է

(Շար·ը Դ· էջ)

ՀԱՅԱԳԻՏՈՒԹԵԱՆ ԱՐԴԻ ՎԻՃԱԿՆ ՈՒ ԽՆԴԻՐՆԵՐԸ

(ԱՆՑԵԱԼՆ ԱՐԴԻՆ ԱՆՑԵԱԼ Է, ՄՏԱԾԵՆՔ ԱՊԱԳԱՅԻ ՄԱՍԻՆ)

Այսօր, երբ մեր երկրում, թէկուզեւ մեծ դժուարութիւններով, ծաւալւում է վերակառուցման, դեմակրատացման ու հրապարակայնութեան գործընթացը, խորհրդային իրաքանչիւր սրտացաւ քաղաքացի պարտաւոր է աթոռ հայեացք գցել իր գործունէութեան ու աշխատանքային ոլորտի վրայ՝ բացայայտելու համար առկայ թերութիւնները, ցոյց տալու դրանց վերացման ուղիները ու հնարաւորութիւնները: Ուստի, իրրեւ հայագէտ, ցանկանում եմ խօսել հայագիտութեան ներկայ վիճակի ու հրատապ խնդիրների մասին, յուսալով, որ դա կարող է ինչ–որ չափով նպաստել նրա յետագայ զարգացմանը:

Բնաւ նպատակ չունենալով թերադնահատելու որեւէ այլ գիտութեան կարեւորութիւնն ու անհրաժեշտութիւնը, սխալւած չեմ լինի, եթէ ասեմ, որ ինչպէս միշտ, առաւել եւ այսօր ու վաղը մեր ժողովրդի համար ամենակենսական նշանակութիւն ունեցող գիտաճիւղը եղել է, կայ եւ կը մնայ հայագիտութիւնը: Դրանում բոլորս՝ գիտնական թէ ոչ գիտնական, հայագէտ թէ ոչ հայագէտ, համոզուեցինք յատկապէս վերջին մէկ ու կէս տարում: Իսկ ի՞նչ վիճակ է տիրում այսօր այդ ասպարէզում: Թող ներեն ինձ բոլոր հայագէտներն ու յատկապէս հայագիտութեան բախտի անօրէնները, եթէ ասեմ, որ այստեղ տասնամեակներ շարունակ իշխել ու դեռ չարունակում են իշխել տաղերայնութիւնն ու անպատասխանատուութիւնը, անհոգութիւնն ու անտարբերութիւնը:

Արդեօք այդ մասին չի՞ վկայում թէկուզ այն փաստը, որ թէկնէ հայագիտութեամբ զբաղւում են գիտական եւ ուսումնական չատ հաստատութիւններում, բայց չունենք զրանց աշխատանքը կոորդինացնող որեւէ մարմին: Աւելին, չունենք նոյնիսկ Հանրապետութիւնում, Մուսեան մէջ եւ արտասահմանում հայագիտութեամբ զբաղուող գիտնականների մասին տեղեկատու ցուցակ, որը կարող է մեծապէս նպաստել այդ ուժերի կոորդինացմանը:

Ճիշդ է, ինչպէս նախկինում, այնպէս էլ այժմ ունեցել ենք եւ ունենք ականաւոր հայագէտներ, հայագիտական կարեւոր նուաճումներ ու ձեռքբերումներ, բայց այդ ամէնի հետ մէկտեղ ունեցել ենք նաեւ լուրջ կորուստներ, սխալներ, բացթողումներ ու վրիպումներ, որոնք կարող էին եւ չէինել կամ հասցուել նուազագոյնի, եթէ հայագիտութիւնը զարգանար նախօրօք մշակուած, գիտականօրէն հիմնաւորուած հեռանկար ծրագրով: Ժխտել սա, նշանակում է առանձին վարձամ ծառերի յետեւում չտեսնել չորացող ու մացառուտի վերածուող անտառը: Գիտեմ, որ իմ այս խօսքերից կարող են դժգոհել հայագէտներից ոմանք, իսկ հայագիտութեան բախտի անօրէններից չատերը նոյնիսկ կը զայրանան ու կը փորձեն բերել հակառակն ապացուցող փաստարկներ, բայց դրանով պարզապէս կը հաստատեն, որ չեն ուզում տեսնել կամ եթէ տեսնում են, չեն ուզում խոստովանել դառն ճշմարտութիւնը:

Որ, իրօք, հայագիտութիւնը մինչեւ այժմ զարգացել է առանց վաղօրօք մշակուած ծրագրի, այսինքն՝ տարերայնօրէն ու անպատասխանատու կերպով, ապացոյցներ, բայց նոյնիսկ մէկին էլ բաւական է դրանում համոզուելու համար: Ձիշդենք թէկուզ այն փաստը, որ երբ անցեալ տարուայ փետրուարեան օրերից յետոյ անհրաժեշտութիւն զգացուեց Ղարաբաղի մասին գիտական մի տեղեկանք կազմելու, թէ՛ գիտական եւ թէ կուսակցական ու պետական դեկավար մարմինները մի պահ չվոհմտեցին, որովհետեւ նոր միայն հասկացան, որ այդ ասպարէզում գրեթէ ոչինչ չի արուել: Ի հարկէ, իրրեւ օրուայ հրամայական, մեծ ջանքերի գնով կազմուեց «Լեռնային Ղարաբաղ» ռուսերէն պատմական տեղեկանքը, որը յաղթահարելով բազմաթիւ արգելքներ ու խոչընդոտներ, որոշակի դեր խաղաց Ղարաբաղի մասին մոռացուած ու աղաւաղուած պատմական ճշմարտութիւնը վերականգնելու գործում: Իսկ ո՞վ էր մեղաւորը: Ի հարկէ, առաջին հերթին մենք ինքներս: Ինչո՞ւ մինչ այդ Հայաստանի Գիտութիւնների Ակադեմիայի, Երեւանի պետական համալսարանի եւ Հանրապետութեան միւս գիտական ու ոչ գիտական համապատասխան հաստատութիւնները չէին զբաղուել Պատմական Հայաստանի այդ կարեւորագոյն հատուածի քաղաքական, տնտեսական մշակութային կեանքի, աշխարհագրական ու բնակլիմայական պայմանների, ազգաբնակչութեան տեղաշարժերի եւ այլ հարցերի ուսումնասիրութեամբ: Պատասխանը պարզ է· որովհետեւ տասնամեակներ չարունակ հայագիտութեան հանդէպ զբսեւորուել է անհոգութիւն ու անտարբերութիւն: Մինչեւ դեռ այդ նոյն տարիներին մեր հարեւանները ծրագրուած կերպով իրենց հանրապետական ու մարզային, գիտական ու ոչ գիտական մամուլը հեղեղել էին Ղարաբաղի (եւ ոչ միայն Ղարաբաղի) մասին ստայօղ տեսութիւններով ու չինծու կարծիքներով՝ դեկավարուելով այն սկզբունքով, որ եթէ կան սուտ ասողներ, կը գտնուեն նաեւ դրանց լսողներ ու հաւատացողները: Այսօր համոզուած ենք, որ ցաւօք, գտնուել են այդ ստերին զոհ հաւատացողներ եւ այն էլ՝ չատերը: Մեր խորին համոզմամբ իրերն այլ ընթացք կ՝ունենային, եթէ Ադրբեջանում երկար ժամանակ պետականօրէն մշակուած ու իրագործուած հայահալած քաղաքականութեանը ժամանակին հակազդուէր հայապաշտպան քաղաքականութիւն, իսկ հակագիտական տեսութիւններին ու կարծիքներին՝ զուտ գիտական ճշմարտութիւն: Դառն է, բայց պէտք է խոստովանել, որ մենք ոչ միայն դա չենք արել, այլեւ մեր գիտական, կուսակցական ու պետական համապատասխան մարմինները իրենց աւելորդ վախուորածութեան եւ յատկապէս անտարբերութեան ու անհոգութեան պատճառով չատախ նպաստել են այդ ստերի անարգել տարածմանը: Բերեմ երկու օրինակ: Հաւանաբար չատերն են յիշում, որ դեռեւս 60–ական թուականներին, երբ տխրահռչակ Զիա Բունիաթովը չէր հասցրել պատրաստել աուտոսան – գիտնականների իր ստուար բանակը, բաւական լուրջ հակահարուած ստացաւ նախ՝ ականաւոր հայագէտ Ա. Սատուր Մնացականեանի, ապա՝ նրա եւ հանճարեղ բանաստեղծ Պարոյր Սեւակի կողմից: Իսկ ի՞նչ վերաբերմունքի արժանացան Զիա Բունիաթովը Ադրբեջանում, իսկ Ա. Մնացականեանն ու Պ. Սեւակը՝ մեզանում: Ըստ էութեան, տրամագծօրէն հակառակ: Եթէ Բունիաթովը, որ մեծ մեղք ունի այս բոլոր իրագործուած հայահալած քաղաքականութեան դաղափարական նախապատրաստման գործում եւ դեռ չարունակում է չիկացնել առանց այն էլ լարուած մթնոլորտը, մինչեւ օրս վայելում է Ադրբեջանի կոմկուսի ու պետութեան յատուկ հովանաւորութիւնը, ապա, յաւօք, արդէն հանդուցեալ, Ա. Մնացականեանին ու Պ. Սեւակին բաժին ընկան միայն զառնութիւնն ու հալածանքը: Մի կողմ թողնելով այն հանգամանքը, թէ ինչ մեծ դժուարութիւններով ու քաչքըչուկներով կրճատումներով ու փոփոխութիւններով տպագրուեց Բունիաթովի աուտարածաւալ գրքի մասին նրանց գրախօսականը, ասենք միայն թէ ինչ տեղի ունեցաւ դրանից յետոյ: Տարիներ անց, երբ նոյն հարցերի մասին զրուցում էինք Ա. Մանցականեանի հետ, նա դառնութեամբ յիշեց, որ իրենց գրախօսութիւն – յօդուածը լոյս տեսնելուց (1967 թ.) յետոյ Հայաստանի կենակոմի այն ժամանակուայ գաղափարական գծով քարտուղարի նախաձեռնութեամբ կազմուել էր երեք ակադեմիկոսներից բաղկացած յանձնաժողով իր եւ Պ. Սեւակի դէմ պատասխան – յօդուածով հանդէս գալու, այսինքն՝ թիկունքից խփելու նպատակով: Բարեբախտաբար ինչ – ինչ ճանապարհով բացայայտուել ու կանխուել էր այդ ստոր դաւադրութիւնը, բայց եւ այնպէս ազնիւ գիտնականների հոգում այն ահաճ նստուածք էր տուել եւ դրանից յետոյ նրանցից ոչ մէկը այլեւս այդ թեմայի գրեթէ ոչինչ չգրեց···

Հայ մշակոյթի հանդէպ կատարուող ոտնձգութիւններից մէկին հակահարուած տալու նպատակով 1969 թ. գրել էի ռուսերէն մի ծաւալուն յօդուած, որը պէտք է լոյս տեսներ «Բանբեր Երեւանի Համալսարանի» հանդէսի նոյն թուականի թիւ 2–ում: Այն արդէն պատրաստ էր տպագրութեան, երբ խմբագրութիւնից յայտնեցին, որ Հայաստանի կենակոմի ազիտացիայի եւ պրոպագանդայի բաժինն արգելել է տպագրել: Սոխուած եղայ դիմելու նախ՝ բաժնի վարիչի տեղակալին, իսկ ապա՝ վարիչին: Առաջինը, որ յետոյ զարձաւ նոյն բաժնի վարիչ, իսկ ապա՝ զաղափարական գծով քարտուղար, ինձ ընդունեց չատ սիրալիր եւ ասաց, որ թէկուզ ինքը յօդուածի մէջ վատն դատող ոչինչ չի տեսնում, բացի լեզուական մի քանի փոքրիկ անճշտութիւններից, սակայն չի կարող թոյլ տալ տպագրել: Իմ այն հարցին, թէ մի՞թէ ձեր անձը եւ աթոռն անհամեմատելի են իրար հետ, նա չատ հանդիստ պատասխանեց· «Ընկեր Միրզոյեան, լինչպէս ցանկանում էք, այնպէս էլ մտածէք»: Ես, ի հարկէ, խիստ զառնացած ու յուսահատ դիմեցի բաժնի վարիչին, կարծելով, թէ գոնէ նա մի բան կ՝անի: Սա էլ, որ բարձրագոյն կրթութեամբ պատմաբան էր, բայց մինչ այդ կարողացել էր ի թիս այլեւայլ բարձր պաշտօնների լինել Հայաստանի մթերումների միներար, Հայաստանի կենակոմի գիւղատնտեսութեան ու կուսմարմինների բաժինների վարիչ, այնուհետեւ դարձաւ Հայաստանի մսեղէնի եւ կաթնեղէնի արդիւնաբերութեան մինիստր, մէկ–մէկ եայ բանավէճից յետոյ, չկարողանալով տալ քիչ թէ չատ գոհացուցիչ պատասխան, ոտիպուած եղաւ կարուկ թօնով աւարտել· «Ընկեր Միրզոյեա՛ն, դուք գիտնական էք, խելք ունէք, իսկ ես քաղաքական գործիչ եմ, ուժ ունեմ, արի կռուենք, տեսնենք՝ ով կը յաղթի»: Նման անհաւասար ու անհեթեթ կռւում չտեսնելով յաղթանակի եւ ոչ մի հնարաւորութիւն, պատասխանեցի· «Եթէ քաղաքական գործչին խելք պէտք չէ, ցտեսութիւն···»: Քիչ է ասել զառնացած ու հիասթափուած, այլ պարզապէս, կողոպտուած ու յուսալքուած, ես նրանց թողեցի ինչպէս յօդուածիս խմբագրական օրինակը, այնպէս էլ այն տպագրուած տեսնելու յոյսն ու ցանկութիւնը: Կարծես այդ ամէնը դեռ քիչ էր, համալսարան վերադառնալու ճանապարհին աուացայ ոչ պակաս ծանր նոր հարուած· Հանդիպեցի ծանօթներիցս մէկին, որի ատորագրութեամբ «Սովետական Հայաստան» օրաթերթում լոյս էր տեսել մի յօդուած: Սովորական զրոյցի ընթացքում, չգիտեմ ինչու, հարցրեցի· «Չէ՛ որ դու այդ թեմայով չես զրաղուում, ինչպէ՞ս ես յօդուած գրել»: Նա, որից սպասում էի ինչ–որ լուրջ պատասխան, առանց յապաղելու վրայ բերեց· «50 ռուբլիս լինի, ինչի մասին ասեմ կը գրեմ»: Դէ ե՛կ, հայագէտ, ու մի խեղթացիր··· Եւ ինչպէ՞ս չխենթանայի, եթէ ոչ միայն «50 կոպեկ» չէի ստացել, այլեւ արդէն 150 ռուբլի ծախսել էի յօդուածիս թարգմանութեան ու մեքենագրութեան համար···

Որոշ ժամանակ անց Հայաստանի Գիտութիւնների Ակադեմիայի տարեկան ժողովում Մ. Մաշտոցի անուան Մատենադարանի տնօրէն Լ. Խաչիկեանը, բարեբախտաբար, իր բողոքի ձայնն էր բարձրացրել հայագիտութեան հանդէպ գործադրուող բռնութիւնների ու կամայականութիւնների դէմ եւ նշել էր իմ յօդուածի օրինակը: Եւ ահա վերոյիշեալ քարտուղարը դիտութեան ու բուհերի բաժնի վարիչի միջոցով ինձ կանչեց Հայաստանի կենակոմ: Ցօդուածս կարդաց նախ՝ բաժնի վարիչը, իսկ ապա քարտուղարը եւ համաուեղ որոշեցին թոյլատրել տպագրութեան, եթէ նոյն այդ բողոքող գիտնականները տան դրաւոր կարծիք: Սկսուեց տառապանքների մի նոր ուղի, որը թէկուզ հեշտ չէր, բայց եւ անյաղթահարելի էլ չէր: Ցօդուածս կարդացին ու դրաւոր կամ բանաւոր կարծիք տուեցին Լ. Խաչիկեանը, Ս. Աբեղեանը, Մ. Ներսիսեանը, Էդ. Զրբաշեանը, Հ. Գաբրիէլեանը, Էմ. Պիվազեանը եւ ուրիշներ: Ի վերջոյ այն լոյս տեսաւ մէկ տարի ուշացումով, բայց եւ այնպէս ես գոհ էի, որովհետեւ մխիթարւում էի այն մտքով, որ կարող էր եւ ընդհանրապէս լոյս չտեսնել··· Արդեօք նման դժուարայղթ կամ անյաղթ արգելքներն ու խոչընդոտները չե՞ն, որ հայագէտներից չատերին ստիպել են երես թեքելու մեր ժողովրդի պատմութեան ու մշակոյթի բազմաթիւ կնճռոտ պրոբլեմներից եւ զբաղուելու համեմատաբար հեշտ ու «անչար» հարցերով:

··· Ես առաջմ խօսեցի հայագիտութեանը անմխիթար վիճակին հասցնող պատճառներից միայն երկուսի մասին, բայց սխալ կը լինէր կարծել, թէ չկան այլ պատճառներ: Ցաւօք, կան եւ այնքան չատ ու զօրաւոր: Գաղտնիք չէ, որ սկսած 60–ական թուականներից, մեր երկրում խիստ թանկացել են կենսապայմանները: Դրանից տուժել են մտաւորականները, այդ թուում եւ գրասիրներն ու գիտնականները: Չէ՛ որ մինչեւ 60–ական թուականների սկիզբը վերջիններս առանում էին համեմատաբար բարձր աշխատավարձ: Մինչդեռ անցած 20 – 25 տարիներին մի քանի անգամ թանկացել են լայն սպառման ապրանքների գները, ի հարկէ, բարձրացել է նաեւ որոշ խաւերի աշխատավարձը, իսկ գրասիրների ու գիտնականների անուանական աշխատավարձը մնացել է նոյնը, ասել է թէ՝ մի քանի անգամ իջել է իրական աշխատավարձը: Այդ վիճակից դուրս գալու համար երիտասարդ գիտնականներից ու գրասիրներից չատերը լրջօրէն գիտութեամբ զբաղուելու փոխարէն սկսում են զբաղուել մասնաւոր ուսուցչութեամբ, կատարել պատմանպրային լրացուցիչ աշխատանքներ եւ այլն, որը մեծապէս վնասում է նրանց մասնագիտական առաջընթացին: Սա, ի հարկէ, վնասում է բոլոր գիտաճիւղերին, բայց առաջին հերթին՝ հէնց հայագիտութեանը, որովհետեւ ի տարբերութիւն չատ այլ մասնագիտութիւնների, հայագիտութիւնը պահանջում է լրացուցիչ աշխատանք, ասենք, լեզուներ սովորելու համար, մինչդեռ չկարողանալով իր մասնագիտութեանը յատկացնել թէկուզ նուազագոյն եռանդ ու աշխատասիրութիւն, նա ստիպուած է յետ մնում, քան միւս մասնագէտները:

Հայագիտութեանը ծանր հարուած է հասցնում նաեւ գիտական աստիճանների հայցելու ներկայ կարգը: Ինչպէս յայտնի է, նախկինում գիտական աստիճան հայցելու համար հայցարից գրեթէ ոչ մի լրացուցիչ ծախս չէր պահանջւում, որովհետեւ դիսերտացիաները գրւում ու պաշտպանւում էին մայրենի լեզուով: Ներկայիս տարեց հայագէտներից չատերը կարող են յիշել, որ ժամանակին իրենք դոկտորական դիսերտացիա պաշտպանելու համար ռուսերէնն էին գրել նոյնիսկ աւտո – ռեֆերատ: Մինչդեռ այժմ անգամ թեկնածուական դիսերտացիա պաշտպանողը ռուսերէ՛ն պէտք է գրի ոչ միայն աւտոռեֆերատը, այլեւ դիսերտացիան եւ նրան վերաբերող բոլոր փաստաթուղթերը, որոնք իրենց ծաւալով երբեմն լինում են դիսերտացիայի չափ կամ նոյնիսկ աւելի: Իսկ այդ ամէնը պահանջում է նիւթական մեծ ծախսեր: Ընդունայն, այդ հանգամանքը բացասաբար է անդրադառնում նաեւ միւս գիտութիւնների վրայ, բայց ամէնից ծանր հարուածը հասցնում է հայագիտութեանը: Չէ՞ որ եթէ ֆիզիկոսը, մաթեմատիկոսը եւ ուրիշ չատ այլ մասնագէտներ թեկնածուական կամ դոկտորական դիսերտացիա պաշտպանելու համար կարիք չեն զգում ծաւալուն աշխատութիւններ գրելու, ապա հայագէտները չեն կարող խուսափել: Բացի այդ, եթէ միւս մասնագէտները կարող են լեզուի ընտրութեան հարցում անհամեմատ ազատ զգալ իրենց, ապա նոյնը չի կարող անել հայագէտը, որովհետեւ հայագիտութիւնը կարող է եւ պէտք է զարգանայ առաջին հերթին հայերէն: Վերջապէս, եթէ միւս մասնագիտութիւնների զծով հնարաւոր է դիսերտացիա պաշտպանել նաեւ Միութեան այլ քաղաքներում, մինչդեռ հայագիտութեան զծով դա, ինքնըստինքեան հասկանալի է, պէտք է արուի գերազանցապէս Երեւանում: Իսկ եթէ այստեղ չկայ համապատասխան գիտական խորհուրդ, ապա հայագէտը, չհաշուած առանձին բացառութիւններ, ըստ էութեան, զրկւում է գիտական աստիճան հայցելու հնարաւորութիւնից, հետեւաբար՝ եւ իրաւունքից: Այս եւ մի չարք այլ պատճառներով այսօր մեր Հանրապետութիւնը, եթէ գիտութեան թեկնածուների ու դոկտորների «համախառն» արտադրութեամբ թերեւս կարող է դեռ առաջատար դիրքերում լինել, ապա միանգամայն այլ է պատկերը հայագիտութեան մարզում: Բաւական է ասել, որ ներկայում հայագիտութեան զծով դոկտորական դիսերտացիաներ պաշտպանողների միջին տարիքը բարձր է 50–ից, նոյների մէջին տարիքը՝ 60–ից, իսկ կան մասնագիտութիւններ, որոնք ունեն 1–2 կամ ընդհանրապէս ոչ մի դոկտոր: Ան-

ԱՊՐԻԼ 75

–ՈԳԵԿՈՉՈՒՄ–

ԱՐԾԱՆԹԻՆ

Ապրելեան ոգեկոչումը սկսած է Ապրիլ 23-ի երեկոյեան: Աւելի քան 500 հոգիէ ներկայ գոնուած «Վերածարձ դէպի Ա-րարատ» ժապաւէնի յուցադրութենէն եաք, Պուէնոս – Այրէսի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Մայր տաճարին մէջ տեղի ունեցած է ուսանդական հոգեմշի արարողութիւնը: Ցաջորդ առաւօտ, հոգեհանդիստ-ներ պատարագէն եաք, Եղեռնի զոհերուն յուշարձանին առջեւ ծաղիկներու դնեդ-ման արարողութեան ընթացքին խօսք ա-ռած է «Շարժում» չաբաթաթերթի խմբագիրը՝ Սամո Սարգիսեան: Կէսօրէ եաք, աւելի քան երեք հազար հոգիէ բաղկացեալ թափօրը քալած է դէպի Թրքական դեսպանատուն, ուր էջմի ունեցած են համայնքին ներկայացուցիչները եւ բազ-մաթիւ քաղաքական դէմքեր: Հանդիսու-թեանց լայնօրէն արձագանգած է մամու-լը. թերթերէն մէկը հարցազրոյց մը ու-պած է Հայաստանի ակադեմական՝ Գէորգ Բրատեանի հետ, որ այցելութեամբ մը հոն կը գտնուի:

ՈՒՐՈՒԿՈՒԷՑ

Մոնթեվիտէոյի Հայ Մշակոյթի Կեդրո-նը տեղի ունեցած ոգեկոչման հանդիսու-թեան իր մասնակցութիւնը բերած է նա-խագահ՝ Լուիս Ալպէրթօ Լաքալլէ:

ՈՒԱՇԻՆԿԹՐԸՆ

Սուրբ Աստուածածին եւ Սուրբ Յով եկեղեցիներու կողմէ սահեղծուած միացեալ յանձնախումբի մը կողմէ Եղեռ-նի 75-ամեակի ոգեկոչման առթիւ կազ-մակերպուած են հոգեճաշ եւ եկեղեցա-կան արարողութիւն, ինչպէս նաեւ տեսակցութիւններ ծերակուտականներու հետ եւ «Միացեալ Մեթոտիստ» Եկեղե-ցւոյ մէջ միջեկեղեցական յատուկ նշում: Թրքական դեսպանատան առջեւ տեղի ու-նեցած ցոյցին մասնակցած է մօտ հազար հոգի: Դեսպանատունը չէ ընդունած վերապրողներու կողմէ ներկայացուած պահանջագիրը:

ԵՐՈՒՍԱՂԷՄ

Ապրիլ 24-ին, Հին քաղաքին մէջ տեղի ունեցած քայլարշաւին մասնակցած են չուրջ 300 հոգի, դլխաւորութեամբ՝ Թոր-գոմ Պատրիարքի: Եղեռնի տարելիցին օրը փակ եղած են քաղաքին բոլոր հայկական առեւտրական հաստատութիւնները: Ամ-բողջ չաբթուան ընթացքին եկեղեցական արարողութիւններով եւ այլ ձեռնարկնե-րով նչուած է ցեղասպանութեան 75-ամ-եակը:

ՊՈՒԻԿԱՐԻԱ

ՊՈՒՐԿԱՋ

Ս. Խաչ Եկեղեցիին մէջ Մոմիկ Վրդ. Սարգիսեանի կատարած հոգեհանդստեան պաշտօնէն եաք, Ապրիլ 24, «Երեւան»ի ակումբին մէջ նչուած է Եղեռնի 75-ամ-եակը: Զեկուցումով հանդէս եկած է «Ե-րեւան»ի մասնաճիւղին նախագահ Պետրոս Տատուրեան: Գեղարուեստական բաժինէ մը եաք, Է. Քալփաքճեան կարդացած է Պուրկազի Հայութեան յայտարարութիւ-նը, ուղղուած Խորհրդային Միութեան Նախագահ Մ. Կորբաչովի, որով Գերա-գոյն Խորհուրդէն կը պահանջուի ճանչնալ 1915-ի ցեղասպանութիւնը:

ՍԹԱՐՈ ԶԱԿՕՐԱ

«Երեւան» կազմակերպութեան ակում-բին մէջ ոգեկոչուած է Եղեռնի զոհերուն յիշատակը: Բանախօսած է Մանուկ Տոլ-մայեան, չարաթօրեայ դպրոցին սաները հանդէս եկած են արտասանութիւններով:

ՍԼԻՎԷՆ

Հայոց հին գերեզմանատան մատուռին առջեւ ոգեկոչուած է Եղեռնի զոհերուն յիշատակը: Սպահանդէսին բանախօսած է Գէորգ Աբրահամեան, ապա կատար-ուած են տոհմիկ երգեր:

ՌՈՒՍԷ

Մեծ Եղեռնի յուչարձանին առջեւ՝ Ս. Աստուածածին Եկեղեցիին բակը, սգա-հանդէսին բացումը կատարած է «Երե-ւան»ի տեղական վարչութեան նախագահ՝ Եփրեմ Զիվիճեան: Բանաստեղծ Յովհան Պարսկունիի բանախօսութեան յաջոր-դած է արտասանութիւններու բաժին մը: Հուսկ՝ հանդէս եկած է «Կոմիտաս» երգ-չախումբը:

ՕԳՆԵԼ ԿՈՐԲԱՋՈՎԻՆ

Ոչ միայն աննախընթաց, այլեւ անե-րեւակայելի էր ինչ որ պատահեցաւ Մա-յիս 1-ին Մոսկուայի Կարմիր հրապարա-կին վրայ. պաշտօնական տողանցքէն եաք մեծածաւալ բազմութիւնը հակակորբա-չովեան լոզունգներով ու բացագանչու-թիւններով ամիսկեայ երկրին նախագահը որ լքէ պաշտօնական ամպիոնը ու հեռա-նայ: Ո՞վքեր էին անոնք որոնք ցարական դրօշներով ու խաչուած Ցիսուսով ոդեդ-ին հրապարակը բոլորովին անսպասելի տեսարան մը պարզերով:

Խորհրդային Միութեան ծանօթ մաս-նագէտ Հելէն Քառէր տ'Անքոս կը պա-տասխանէ թէ ոչ զրգռիչներ էին անոնք, ոչ ալ խեղկատակներ. անպաշտօն չար-ժումներու մէջ խմբուած մարդիկ էին որոնք հարուածա պատկերը կը ներկա-յացնէին 100 ազդերէ բաղկացած այս երկ-րին: Հոն էին ազգայնական – քրիստոն-եանները, մենատիրականները, Լիտուա-նացիները, գործադուլի յանձնախումբը, ազատ արհմիութիւնները եւայլն:

Մայիս 1-ի ցոյցին ամէնէն ծանրակչիռ պարագան այն էր որ զժգոհութեան ար-տայայտութիւնները թիրախ առած էին Կորբաչովը: Աւենէ մը ի վեր ան կը խու-սափէր արդէն զժգոհ բազմութիւններէ որոնք նախ չէին կրցած արտայայտուիլ նախագահական ընտրութեան ընթացքին, ապա յուսախաբ մնացած էին տնտեսա-կան յեղաշրջումին յետքայլով: Սակայն անչուչա տնտեսական մարդէն ծագած զժգոհութիւնը չէր չարժումին պատճա-ռը. խնդրոյ առարկայ էր ընկերութիւն մը որ կը դիմէր ամէն բանէ առաջ դէպի իր վերածնունդը: Այս քայլը աւելի ուշ առին անոնք, քան Արեւելեան Եւրոպան. սակայն չատ խոր է այսօր չարժումը ու տպաւորիչ. չէին կրնար լաւագոյն այլ միջոց մը գտնել, քան սպառնալ դրու-թեան, կարմիր հրապարակին վրայ իսկ:

Հելէն Քառէր տ'Անքոս կը չարունակէ վերլուծել կացութիւնը, պատասխանե-լով իրեն ուղղուած հարցումներու: Ի՞նչ կը բերէ յայտնող հանդրուանը...: Կարելի չէ հիմնապէս անտեսել սեղմումի նոր չրջան մը. սակայն միջոցնե՞րը...: Զօր-ը հսկայական հարցեր ունի. սպառներու դէմ գործածուած ոճիրները օրէ օր կ'ա-ւելնան. իսկ այս վերջինները իրենք ի-րենց հարց կուտան թէ ո՞րն է իրենց դերը:

Երկրորդ վարկած մը ներկայ կացու-թեան չարունակութեան հաւանականու-թիւնն է. այլընքն՝ զեկավար դասուն ու բնակչութեան միջեւ անջրպետը աւելի պիտի մեծնայ ու անվստահութիւնը աւելի ծաւալի:

Բացուածը անիշխանացնող, նախա-յեղափոխական հանդրուան մըն է ուր Կորբաչովի քաղաքական արհեստավար-ժութիւնը այլեւս բանի մը չի ծառայեր: Իշխանութիւնը կորնչացուցած է հեղինա-կութիւնը ու ոչ ոք կը հնազանդի այլեւս, ոչ ալ կը հետաքրքրուի թէ ինչ կ'անցնի կը դառնայ վերը:

Կարեւոր կէտ մըն ալ այն է որ կորբա-չած է վստահութիւնը. Կորբաչով չի կըր-նար զոհողութիւններ պարտադրել մար-դոց, որոնք իրեն չեն հաւատար այլեւս: Ու կարմիր հրապարակին վրայ անոր կռնակը դառնալով հեռանալը, կը խոր-հրդանչէր իշխանութեան տարացու-մը:

Աբեմուտքի դիւանագէտները կը տարա-փին այն գաղափարէն թէ Կորբաչով կըր-նայ փոխարինուիլ մառեչալներու կատա-վարութեամբ մը, սակայն մառեչալներ չկան այլեւս. եւ Աֆղանիստանի հրամա-նատարները չեն որ պետական հարուած մը պիտի կատարեն կայսրութեան մը մէջ, որ քայքայումի ընթացքին մէջ է արդէն:

Ասոր փոխարէն նոր անուններ կրնան յայտնուիլ, ինչպէս օրինակ Լիտուանիոյ մէջ: Սակայն պէտք չէ մոռնալ որ ներ-կան կը յատկանչուի որպէս նախայեղա-փոխական չրջան. ամէն բան քայքայումի մէջ է ու անորոչութիւնը ընդհանուր, ա-մէն բան կարելի է:

ԶԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ՄԱՐՍԷԼ

ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ՀԱՑ ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՈՒԹԵԱՆ ԵՐԵԿՈՑԹ

Ապրիլ 26-ին, «Արարատ» միջազգային ակադեմիան Մարսէյլի Ս. Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցիին սրահին մէջ կազմա-կերպած էր ժամանակակից հայ բանաս-տեղծութեան երեկոյթ մը, որուն առիթ եղած էր բանաստեղծ, դրականագէտ Ար-տեմ Ցարութիւնեանի ներկայութիւնը: Ներկայ էին նաեւ փրոֆէսէօր՝ Ժեռար Տէտէեան, Մոնփելիէ համալսարանի պատուակալ նախագահ՝ փրոֆ. Փիէռ Վիթու, «Սիւտ» դրական թերթի տնօրէն Իվ Պրուսար, էքսի համալսարանի հա-յերէնի դասախօս՝ Ռոպէր Տէր-Մերկերեան:

«Արարատ» Ակադեմիայէն, էքսի հա-մալսարանի դասախօս՝ Ժաք Գալուստ-եանի բացման խօսքէն եաք փրոֆէսէօր՝ Ժեռար Տէտէեան ներկայացուց Ա. Ցա-րութիւնեանը որպէս բանաստեղծ, որպէս մասնագէտ ամերիկեան ու ֆրանսական դրականութիւններու, սակայն նաեւ որ-պէս Ղարարաղի զաւակ:

Ան ծնած է Ստեփանակերտ. հրատա-րակած է ամերիկեան բանաստեղծութեան (1945 – 1970) ծաղկաքաղ մը եւ մասնակ-ցած ֆրանսական բանաստեղծութեան ծաղկաքաղի մըն ալ պատրաստութեան. թարգմանութիւններ կատարած է Ճէյմս Ճոյսէ, Ռ. Շառէ, Պոնֆուայէ, Ժաքո-թէէ: Իսկ իր բանաստեղծութիւնները հաւաքուած են զանազան հատորներու մէջ, որոնց վերջինը խորագրուած է «Շեմ»:

Ա. Ցարութիւնեան հայ ժամանակակից բանաստեղծութիւնը բաժնեց երեք չրր-ջանի.

Ա.– Պրոլետարական չրջանը (1920 – 1939), որուն տիրական դէմքերը եղան Զարենց ու Բակունց: Բարեբախտաբար ստալինեան հալածանքները չյաջողեցան արմատախիլ ընել բանաստեղծական վե-րելքը:

Բ.– Հայրենասիրական դրականութեան չրջանը (մինչեւ 1960), որ չարունակուե-ցաւ մինչեւ Պարոյր Սեւակի յայտնուիլը հայ դրականութեան մէջ:

Գ.– Ներկայ փուլը որ ծաղկուն չրջան մըն է Հենրիկ Էդոյեանով, Յովհաննէս Գրիգորեանով, Արմէն Մարտիրոսեանով, Արեւշատ Ատաքեանով ու դրաքննադատ Թոփչեան եղբայրներով:

Արդի բանաստեղծները ձերբազատած են ընկերվարական իրատպաշտութենէն ու կը յարաբերին աշխարհին հետ: Սահման-ներ չկան բանաստեղծներու համար ո-րոնք մեծ ընտանիք մը կը կազմեն:

Արտասահմանէ եաք իր եւ նոյնպէս զա-բաղդի քերթող իր հօրը տողերէն, Ա. Ցարութիւնեան պատասխանեց ներկա-ներու բազմաթիւ հարցումներուն: Ան չէշտեց թէ ներկայի հայ բանաստեղծու-թիւնը նմանութեան եղերք ունի Ֆրանսականին հետ, թէ բանաստեղ-ծը պէտք է իր ժողովուրդին լեզուով «խօսի», այլապէս անմատչելի պիտի մնայ: Ա. Ցարութիւնեան ըսաւ թէ Հա-յաստան Վազգէն Հաւէլ մը չունի, այ-սուհանդերձ երկու վաւերական դրող-ներ՝ Վահէ Սիրադեղեան ու Կարէն Սի-մոնեան չարած են քաղաքական կեան-քին:

Ա. Ցարութիւնեան չմոռցաւ ըսելու թէ Ֆրանսացի բազմաթիւ երգիչ – բանաս-տեղծներ թարգմանուած էին հայերէնի, ինչպէս՝ Պորիս Վիան, Ժաք Պրէվ, Ժորժ Պրասէնս, Ազնաւուր եւայլն:

Դասախօսութեան աւարտին կատար-ուեցաւ պատասխանութիւն մը, ուր ներ-կայ էին նաեւ Երեւանէն երկու ուրիշ փրոֆէսէօրներ՝ աշխարհագէտ – պատ-մագէտ՝ Բագրէն Ցարութիւնեան, ու կենսաբան – բնապահպան Եդուարդ Եսա-յեան:

ԺԱՔ ԳԱԼՈՒՍՏԵԱՆ

մըն թաթարական է Հայաստանի Գիտու-թիւնների Ակադեմիայի ակադեմիկոսնե-րի ու Թղթակից – անդամների (ցաւօք, չունենք եւ վաղուց չենք էլ ունեցել Խոր-հրդային Միութեան Գիտութիւնների Ա-կադեմիայի թէկուզ մէկ հայազգի թղթակից – անդամ) տարիքային վիճակը: Մեր մօտաւոր հաչուումներով այսօր չու-նենք 60-ից պակաս տարիք ունեցող թէ-կուզ մէկ հայազգի ակադեմիկոս կամ թղթակից անդամ, մինչդեռ ներկայիս հայազգի ակադեմիկոսներից ու թղթա-կից – անդամներից չատերը այդ բար-ձունքները նուաճել են 45 – 55 տարեկան, իսկ ոմանք աւելի վաղ հասակում: Ա-նանձնապէս տարօրինակ է այն փաս-տը, որ այսօր ունենք հայազգի եւ հա-յարակազգի, միասին վերցրած, 14 ա-կադեմիկոս (որոնցից 7-ի տարիքը բարձր է 75-ից) եւ ընդամէնը՝ 10 թղթակից – անդամ: Եթէ հաչուի առնենք, որ վերջին 10-ից մէկը զրոյ է, իսկ միւսը՝ նկարիչ, ապա կը տեսնուի, որ թղթակից – ան-դամների թիւը մօտաւորապէս երկու պա-կաս է ակադեմիկոսներից: Մինչդեռ թէ՛ ըստ ընտրութիւնների կարգի եւ թէ ըստ ընութեան ու բանականութեան՝ այդ թի-ւերի յարաբերակցութիւնը պէտք է լի-նէր գոնէ հակառակը, որպէսզի ընտրու-թիւնների ժամանակ ակադեմիկոսական թափուր տեղի համար կարողանային յա-ւակնել առնուազն երկու կամ աւելի թղթակից – անդամներ:

...Վերջապէս, հայագիտութեան զար-գացմանը մեծապէս վնասում է նաեւ դա-սական եւ ժամանակակից օտար լեզու-ների չիմացութիւնը: Փաստօրէն ոչ բու-հում, եւ առաջինէ րթին համալսարա-նում, եւ ոչ էլ Գիտութիւնների Ակադե-միայի համակարգում ապագայ հայա-գէտները հնարաւորութիւն չունեն լրջո-րէն ուսումնասիրելու հին յունարէն, լա-տիներէն, սորերէն, պարսկերէն, ա-րաբերէն, թուրքերէն, վրացերէն եւ այլ լեզուներ, առանց որոնց այսօր դժուար է պատկերացնել իսկական հայագիտու-թիւնը: Աւելին, անգամ մայրենի դրա-բարի հանդէպ չկայ անհրաժեշտ վերա-բերմունք ու հոգատարութիւն, վերջին տարիներին նկատւում է համալսարանում դրաբարի ուսուցմանը չատկացուող դա-սաժամերի կրճատման միտում:

Անչուչա, կարելի է նչել հայագիտու-թեան զարգացմանը խանգարող այլ պատ-ճառներ ու գործօններ եւս, բայց, կար-ծում եմ, այսքանն էլ բաւական է համոզ-ուելու, որ, իրօք, այսօր, թէկուզեւ մեծ ուշացումով, այն կարիք ունի պետական լուրջ ուշադրութեան ու հոգատարու-թեան: Իսկ թէ ինչպէ՞ս եւ ի՛նչ միջոցնե-րով պէտք է իրականացնել դա, միանա-գամայն այլ հարց է, որի մասին պէտք է մտածել ոչ թէ առանձին եւ այն էլ խօս-քով, այլ համատեղ ու գործնականօրէն: Ուստի, իրրեւ առաջնահերթ քայլ, անհը-ժեշտ է մօտ ապագայում պետական մա-կարդակով հրաւիրել հայագէտների հա-մագումար կամ համաժողով, որտեղ ա-մենայն լրջութեամբ կը բացայայտուեն հայագիտութեան մարզում գոյութիւն ու-նեցող թերութիւնները ու բացթողումնե-րը եւ ցոյց կը տրուեն դրանց վերացման ուղիները: Անցեալն արդէն անցեալ է, մտածենք ապագայի մասին, քանի դեռ ուժ ու հնարաւորութիւն ունենք:

ՀՐԱՉԵՑՑ ՄԻՐՋՈՑԵԱՆ
Փիլիսոփայական գիտութիւնների դոկտոր, պրոֆեսոր

(Շար· Ա· էջէն)

բնակչութեան հետ: Ան պանուած է նաեւ Կրասնոսելսկի շրջանը՝ Ադրբեջանի տարածքով շրջապատուած Արծուաչէն գիւղը, Ադրբեջանէն փախած Հայերու բնակած Թոխլուջա եւ այլ գիւղեր: Այս վերջինը հռետով կը ստանայ Սեւանաձոր անունը:

Ա· քարտուղարը պանուած է գժուար օրեր ապրող Մեղրիի շրջանը, ուր տարիներու անհեռատես քաղաքականութեան հետեւանքով լրիւ պարպուած է 22 գիւղ, կը շարունակէ երիտասարդութեան հոսքը դէպի քաղաք: Այս խնդիրներուն ուեւցած է ազգամիջեան յարաբերութիւններու խնդիրը, որ առանձնապէս սուր բնոյթ առած է այստեղ: Մեղրեցիները չատ կը յուզէ Երեւանի եւ Հայաստանի միւս շրջաններուն հետ փոխադրամիջոցի հարցը: Շրջափակման հետեւանքով անոնք չատ կը զրկուին գիրենք կեդրոնին կապող Նախիջեւանի երկաթուղիէն օգտուելու կարելիութենէն: Իսկ բարձր լեռներու մէջ ուեղաւորուած օդակայանը միայն թռուններ ընդունելու ի վիճակի է: Վ· Մովսիսեան յայտնած է որ այդ օդակայանը պիտի ընդարձակուի: Մեծ գումարներով վերակառուցուելիք օդակայանը ապագային կրնայ ընդունիլ ոչ միայն թռուններ, այլեւ «Եաք» օդանաւներ:

***

ՆՈՐ ՆՇԱՆԱԿՈՒՄՆԵՐ

Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի նախագահութեան որոշմամբ նախաթաթայ Խորհուրդի նախագահի Ա· տեղակալ նշանակուած է Միխայիլ Գրիգորեան: 1942–ին Հայաստանի Կալինինոյի շրջանը ծնած նոր փոխ–վարչապետը վերջին տարիներուն աշխատած է որպէս կեդրոնական Կոմիտէի բաժնի վարիչ:

***

Շաւարշ Ալեքանեան նշանակուած է Գիւղատնտեսական արդիւնաբերութեան պետական Կոմիտէի նախագահ: Շ· Ալեքանեան 1973–էն 1990 եղած է Ախուրեանի, Ապարանի եւ դարձեալ Ախուրեանի շրջաններու Ա· քարտուղար:

***

ԱՐՑԱԽԻ ՆԻՒԹԱԿԱՆ ՕԳՆՈՒԹԵԱՆ ՅԱՆՁՆԱԽՈՒՄԲ

Հայաստանի Նախարարաց Խորհուրդին կողմէ կազմուած Արցախի նիւթական օգնութեան Յանձնախումբին գլխաւոր խնդիրը Արցախի (ինչպէս նաեւ մարզին սահմանակից հայաբնակ շրջաններու ու գիւղերու) կառավարման մարմիններուն ընկերային ու անտեսական աջակցութիւն ցոյց տալն է: Երեսփոխաններէ, չահապրպիո մարմիններու ներկայացուցիչներէ կազմուած յանձնախումբը կը գլխաւորէ Հայաստանի Եմատական Նախարարը:

Նիւթական օգնութիւնը կ'իրագործուի ԼՂԻՄ–ի մարզային Խորհուրդի եւ Արցախին սահմանակից հայաբնակ շրջաններու եւ գիւղերու երեսփոխանական խորհուրդներու պահանջատրերուն համաձայն:

***

ՄՈՒՍԿՈՒԱՆ ԿԱՐՁԱԳԱՆԳԷ

Ապրիլ 25–ի «Իզվեստիա» եւ «Պրաւդա» օրաթերթերը արձագանգած են հարիւր հազարաւոր Հայերու դէմ Ծիծեռնակաբերդ կատարած երթին: Երկու թղթակիցներն ալ (Ս· Բարսումեան, Ա· Սարգսեան) անդրադարձած են Հայաստանի Գիտութեանց Ակադեմիային մէջ, Ապրիլ 17–էն 20 տեղի ունեցած «Հայերու ցեղասպանութիւնը՝ պատմութիւն, տեսութիւն, քաղաքական պատասխանատուութիւն» միջազգային գիտական խորհրդաժողովին: «Պրաւդա»ի թղթակից Ա· Սարգսեան յիշած է նաեւ թէ խորհրդաժողովին մասնակիցները Խորհ· Միութեան Գերագոյն Խորհուրդի նախագահ Ա· Լուկեանովի դիմումնագիրը մը ղրկած են, ուր նշուած է թէ իրենք «զատապարտած են օսմանեան Թուրքիոյ մէջ Հայոց ցեղասպանութիւնը իբրեւ յանցագործութիւն ընդդէմ մարդկութեան» եւ փափաք յայտնած են որ Խորհ· Միութեան Գերագոյն Խորհուրդը հարցը քննարկէ ու զատապրտէ Հայոց ցեղասպանութիւնը:

«ՅԱՌԱՋ» ԿԸ ՆՈՒԻՐԵՆ

Պր· Նշան Մխքայէլեան մէկ տարեկան «Յառաջ» կը նուիրէ Տիկին Գոհարիկ Տայիկեանի (Մարսէյլ):

CENTRE CULTUREL
ST. MESROB
10 bis, rue Thouin, Paris 5e

CONFÉRENCE

Le Centre Culturel Saint-Mesrob reçoit
M. CHRISTIAN DEDEYAN
à l'occasion de la parution de son roman historique
«*Le Passeur du Karabagh*»
Il nous entretiendra sur le sujet :
«A LA RECHERCHE D'UN PASSE»
le Jeudi 17 Mai
à 20 heures 45

au Centre Saint-Mesrob
10 bis, rue Thouin, Paris 5e

S.O.S. LIBAN

— Aidons nos frères du Liban à survivre
— Partageons notre bien-être
— Tendons leur la main

Adressez vous dons au Conseil d'Administration de la *Croix Bleue des Arméniens de France* :

17, rue Bleue — 75009 Paris

Vos dons seront transmis à la *Croix de Secours Arménienne du Liban.*

Une Journée à BRUGES

La Croix Bleue (Section Chaville) organise le Dimanche 20 Mai«*Une Journée à Bruges (Belgique)*» aux prix de 360 Frs, comprenant le transport, le déjeuner (boissons non comprises), promenade en bateau sur les canaux.

Départ de Chaville à 6 heures;

Retour vers 22 heures.

Réservation par téléphone :

Mme *Garabedian* : 47. 50. 58. 49.
Mme *Der Kaloustian* : 47. 50. 64. 37.

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Խոիր Ս· Մարիամ Աստուածածին եկեղեցին առացած է՝ Զարդար Պօյաճեանի մահուան առիթով փոխան ծաղիկի հետեւեալ նուիրատուութիւնները· - Գարաճեան եւ Նազպաշեան ընտանիք 1000 Ֆր·, Տիկին Զարուհի Թոխոյեան 200 Ֆր·, Օր· Շաքէ Գալայճեան 200 Ֆր·, ինչպէս նաեւ Տիկին Եռվա Գայիշեանի մահուան առիթով՝ Պր· Արամ Մուրատեան 250 Ֆր·, Տէր եւ Տիկին Սամանեան 350 Ֆր·, Պր· Զաւէն Կիւլեան 500 Ֆր·:

A TOUS CEUX QUI DESIRENT ASSISTER A LA SOIREE DE

l'U.M.A.F.

Vendredi 18 mai à 21 heures

au YAN'S CLUB
5, avenue Reille, Paris 14e

nous avons le plaisir d'annocer la présence de

Zory BALAYAN
DEPUTE DU KARABAGH

qui nous parlera de la situation actuelle.

Réservation :

45 - 89 - 20 - 48

U. M. A. F.

ORGANISATION TERRE ET CULTURE
ԵՐԿԻՐ ԵՒ ՄՇԱԿՈՅԹ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹԻՒՆ

LANCE SES
CAMPAGNES D'ÉTÉ 1990
ԱՄԱՌՆԱՅԻՆ ՈՒՂԵԳՆԱՅՈՒԹԻՒՆ
en ARMÉNIE

- GOGARAN (Région Nord — Près de SPITAK)
  Construction d'une maison d'habitation située près de l'Ecole Maternelle (*Chantier* 1989)
- VARDAHOVIT (Région de YEGHEGNATZOR)
  Remise en état d'un bâtiment destiné à servir de réfectoire aux réfugiés rassemblés dans le secteur
- MEGHRI (Région Sud du ZANGUEZOUR)
  Réhabilitation d'habitations arméniennes
- AMBERD (Région de BURAGAN)
  Poursuite des travaux de fouilles commencés durant la Campagne 1989.

A KESSAB (SYRIE DU NORD)

Poursuite de l'ensemble du programme conduit sur toute la Région de KESSAB
— *Réhabilitation de maisons traditionnelles au centre de* KESSAB
— *Restauration et construction d'Edifices*
— *Aménagement de terres agricoles*
— *Exploration et Documentation*

PROGRAMME D'INFORMATION

PARIS

Le 22 Mai à 20 h 30
U.G.A.B. — 118, rue de Courcelles, Paris 17e

GRENOBLE

Le 18 Mai à 20 h 30
HOM Croix Bleue — St. Martin d'Heres

Pour tous renseignements et inscriptions demander votre dossier de candidature au Siège de l'Organisation :
16, rue N. D. de Lorette, 75009 Paris
Tél. : (1) 43. 68. 53. 38 — Fax. : (1) 43. 68. 25. 72

UN SPECTACLE A NE PAS MANQUER

au THEATRE DU JARDIN D'ACCLIMATATION
(M° Sablons)

Ensemble de Danse Traditionnelle d'Enfants d'Arménie

«ERZEROUM» D'EREVAN

les Mercredi 16 et Jeudi 17 mai
à 20 heures 30

Réservation : 40. 67. 97. 86
40. 67. 93. 72

M. J.-P. FOUCHER
Député-Maire de Clamart

CROIX BLEUE
Section d'Issy-les-Moulineaux

L'ASSOCIATION DU 7 DECEMBRE 1988

présentent

LA TROUPE "ERZEROUM"

CHANTS et DANSES

Vendredi 18 mai à 20 h 30

CENTRE CULTUREL JEAN ARP
22, avenue P. Vaillant-Couturier
Clamart

Réservations : 47. 36. 27. 14
46. 45. 37. 08

Prix des places : 70 Frs.

Ի ՆՊԱՍՏ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏԱՆ

Նորիկ Աճեմեանի մահուան քառասունքին առթիւ՝ Տէր եւ Տիկին Վահան Յակոբեան, Տէր եւ Տիկին Պերնարտ 150-ական Ֆրանք, Տէր եւ Տիկին Յովհաննէս Անանեանեան, Պր· Մկրտիչ Անանեանեան, Տէր եւ Տիկին Սարգիս Սարգիսեան 100-ական Ֆրանք, Գրիգոր Փիլիկեանի յիշատակին՝ Տիկին Վերգին եւ Սօնիա Փիլիկեան 150 Ֆր·,

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՄԱՅԻՍ 17
JEUDI
17 MAI
1990

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48 00 06 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 800 Ֆ· — Վեցամսեայ : 410 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·100 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

65ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.276 | Fondateur SCHAVARGH MISSAKIAN | 65e ANNÉE — No 17.276

ՓԱՐԻԶ

ԵՐԿՈՒ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍՆԵՐ ԵՐԵՔ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԵՒ Հ. Բ. Ը. Մ.

Ո՛վ առաջինը ունեցած էր այս հանդիպումին գաղափարը, յայտնի չեզաւ: Բայց, անկեղծօրէն, խոստովանինք թէ ոչ անհրաժեշտութիւնը զգացինք, ոչ ալ իմաստը հասկցանք:

Մեռոսաներորդ ժամուն, Երկուշաբթի առաւ, Մայիս 14-ին, հեռաձայնով կը հրաւիրուէին խումբ մը «առանձնաշնորհեալներ» ներկայ ըլլալու ընդունելութեան մը ի պատիւ գոյդ Կաթողիկոսներուն եւ որու նախաձեռնարկ էին Հ. Բ. Ը. Միութիւնը եւ երեք կուսակցութիւնները: Ծայրը ծայրին եղած այս հրաւէրին պատճառը թերեւս այն էր, որ Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսը կը մեկնէր յաջորդ առաւօտ: Շատ լաւ: Այդ պարագային, ասելի յարմար չէ՞ր որ Փարիզի Եկեղեցւոյ վարչութիւնը փոխանակ Մայիս-16-ին Շաբթէշաբթի օր ընդունելութիւն մը կազմակերպելու միայն Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին ի պատիւ, կանխէր այդ ընդունելութիւնը առիթ տալով զգալիօրէն հանդիպում մը ունենալու գոյդ Կաթողիկոսներուն հետ ասելի լայն շրջագիծի մը մէջ, քանի որ – ուզուի կամ չուզուի – այս օրերու գլխաւոր երեւոյթն է գոյդ Աթոռներու տագնապին հանդիսաւոր թաղումը, Անցինք:

Ուրեմն, Մայիս 14-ին, ժամը 20-ի մօտ, Հ. Բ. Ը. Մ.-ի Փարիզի Մշակութային Ակէք Մանուկեան կեդրոնը ժամանեցին Ամենայն Հայոց եւ Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսները, ընկերակցութեամբ Գիւտ Արքեպիսկոպոսի, Անանիա Եպիսկոպոսի, Թիրայր Վարդապետի, Բարձէն Վարդապետի եւ Լիբանանի Խորհրդարանի անդամ՝ մէթր Յակիկ Պապիկեանի:

Ցանուն Հ. Բ. Ը. Մ.-ի, Պ. Լ. Քէպապճեան բարի գալուստի քանի մը խօսք արտասանեց, հետեւելով թէ քացառիկ պատիւ է Հ. Բ. Ը. Մ.-ի համար ընդունել երկու գերագոյն պետերու այցելութիւնը իր յարկին տակ, հնորհակալութիւն յայտնելով որ Պրիւսէլի Եկեղեցւոյ օծումէն եւս, Հայրապետները կրցած են ժամանակ տրամադրել երեք աւանդական կուսակցութիւններուն՝ Հ. Ց. Դաշնակցութիւն, Ս. Դ. Հնչակեան եւ Ռ. Ա. Կուսակցութիւն: Պր. Քէպապճեան ընդգծեց թէ 1988 փետրուարէն ի վեր Ազգ. Ջարթօնքի նոր էջ մը բացուած է, Ղարաբաղի միացման հարցով ու հրաւիրեց Պր. Յակոբ Գասարճեանը, որ փոխանցէ ՌԱԿ-ի խօսքը:

Ջատագովելով վտառանօտնային մթնոլորտը, Պր. Գասարճեան չեզատեց վեհաշուք, խմատատիպ, աքանչելի երեւոյթը, որ պարզուած էր Պրիւսէլէն եւս՝ Փարիզի Եկեղեցւոյ մէջ, տարիներու ըղկտեալ պատկերէն եւս երկու աթոռներու միջեւ, ու այն բերկրանքը զոր Գարեգին Բ. գաղաթնակէտին հասցուցած էր Ամենայն Հայոց Հայրապետին տոքերուն տակ փըռելով կիլիկեան արծիւը: Գեղեցիկ խօսքերը, ըսաւ յոյս կը ներշնչեն, հարկ է խօսքերը գործի վերածել:

Հանրի Փափազեան յայտնեց թէ իրմէ խնդրուած էր Փրանսերէն արտայայտուիլ (որո՞ւ կողմէ եւ ինչո՞ւ) վասն որ անտեղի էր, բայց սիրուքեան կացութեան ստեղծած կրկնակի մշակոյթի հեռեւանք էր: Ցանուն Հ.Ց.Դ.-ի զոհունակութիւն յայտնեց որ կարելի եղած էր միաժամանակ ողջունել երկու Հայրապետները, ինչ որ, քիչ մը, պատմական դէպք մըն էր: Շեշտեց թէ կ'ապրինք Ղարաբաղի հարցը, որու Դաշնակցութիւնը զօրավիզ է երկու պատճառներով: Նախ ազգերու ինքնորոշման իրաւունքը, ապա՝ Ղարաբաղի կցման հարցը կ'արձանագրուի կուսակցութեան ծրագիրը – կանոնադրին մէջ, ամբողջական Հայաստանի կերտումով:

Պատրիկ Կէնճեան, յանուն Հնչակեան կուսակցութեան, յայտնեց թէ մեր պատմութիւնը կը վկայէ որ մեր հոգեւորականին կողքին ու անձնական յուշ մը պատմեց պատկերացնելու միտումով մեր Ապրիլը, Մայիսը եւ Նոյեմբերը: Ցուշը կը վերաբերէր 1952-ին իր ներկայացուցած մէկ մեմուարին, երբ դատական կազմի 3 անդամներէն մէկը՝ փրոֆ. Ռու դիտել տուած էր իրեն թէ անտեսած էր կարեւոր կէտ մը ֆոնֆլիճներու պարագային, այն է որ պէտք է նկատի առնել զատի մը ոչ թէ արդարութիւնը, այլ՝ աշխարհաքաղաքական ուժը եւ յարաբերութեանց հարցը. օրինակ, այսօր՝ Ազրբէյճան – Հայաստան, Ազրբէյճան – Արցախ, Հայաստան — Մոսկուա եւայլն, եւայլն: Շեշտը դրաւ նաեւ խորհրդային Սահմանադրութեան փոփոխութեան հարցի վրայ, ըսելու համար թէ պէտք է համբերել հոն՝ ուր համբերութիւնը ողջմտութիւն է:

Իւմ հրաւիրուեցան երկու Կաթողիկոսները, որոնք բազմեցան կողք կողքի եւ առաջին առիթ խօսք առաւ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը:

Ցայտնեց թէ անակնկալ կացութեան մը մէջ կը գտնուի դէմ յանդիման քաղաքական հարցերու, քանի որ աւելցուց.– «Մենք քաղաքական գործիչներ չենք: Ձիւղ է, մենք ալ կ'ապրինք տագնապները մեր հոգեւորականի մակարդակին վրայ» ու պատմեց թէ անցեալ Նոյեմբերին, ՀՀՇ-ի համագումարէն եռք ընդունած էր խումբ մը պատգամաւորներ, մօտ 200 հոգի եւ այն առեն ալ անոնց ըսած էր թէ Եկեղեցին ոչ մէկ կուսակցութեան կամ հոսանքի հետ է, այլ՝ բոլորին: Այս կը նշանակէ թէ Եկեղեցին հոն է ուր են ազգին դերապոյն չահերը եւ Եկեղեցին պէտք է զառնայ հոսանքները միաւարդող, որպէսզի ուժ ունենալու հանդամանքը առնայ: 1918-էն եռք, երբ 1920-ական թուականներուն, Հայաստան անկախութիւնը կորնցուց դառնալով Խորհրդային Միութեան անդամ, նոր շրջան մը սկսաւ եւ կուսակցութիւնները քանի մը տարի դրին իրենց դիրքը ճշդելու համար խորհրդային Հայաստանի նկատմամբ: Այդ առընչութեամբ, Վազգէն Ա. յիշեց թէ առաւելապէս ծանօթ էր Հ.Ց.Դ.-ի դիրքորոշման հարցին, քանի ինք Պուքրէշ էր եւ Ց. ճ. Սիրունիէն լրատած էր մանրամասնութիւններ: Այժմ, պէտք է որ երեք կուսակցութիւնները ալ վերախոհեն իրենց մօտեցումը եւ իրենց խօսքը հասցնեն Հայաստանի ժողովուրդին: Հայաստանը, չեշտեց Կաթողիկոսը, վտանգի տակ է եւ այդ տեսանկիւնէն Ղարաբաղը կցորդ – աՁէfu – հարց է, ըսել չէ թէ Արցախի հարցը չկայ, կա՛յ անշուշտ, բայց առաջ՝ կայ Հայաստանը: Մեր ժողովուրդը տագնապեցնող հարցերէն մէկը, չարունակեց Վազգէն Ա., դուրս հանեցինք (Էջմիածին — Անթիլիաս) եւ վերջնականապէս. վերազարձի ճամբայ չունինք: Դեռ կան տեղական հարցեր, որոնք գուցէ կը լուծուին աստիճանաբար՝ «կը մնանք մէկ Եկեղեցի, ի Հայաստան եւ ի Սփիւռս աշխարհի»: Արտասահմանի մէջ, ամէն մէկը պէտք է ճշդէ իր դիրքը ոչ թէ խօսքով, այլ՝ գործով: Բոլոր հարցերը, այսօր, կապուած են Հայաստանի հետ: «Ցոռեսես չեմ, չեշտեց Վազգէն Ա., բայց՝ մտահոգ»:

Վերջին խօսքը կը պատկանէր Գարեգին Բ.-ի, որ իր ձայնը մխացնելով Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի ձայնին, ըսաւ թէ այս մթնոլորտին մէջ, կ'ուզէ հասի եւ աղի պէս իր խօսքը բաժնել ներկաներուն հետ: Պահ մը, ըսաւ, անդրադառնալով թէ աշխարհ փոփոխական է եւ ոչ՝ կայուն, upաpիf, հարց տուաւ՝ «ո՞ւր էինք, ո՞ւր ենք», մատնանշելու համար մանաւանդ վերջին շրջանի վերիվայրումները՝ արեւելեան Եւրոպա, Խորհ. Միութիւն, Մանաեյա եւլն եւլն. յիշեց, երբ տարիներ առաջ, Նիւ-Եորքի մէջ, ապրիլեան ոգեկոչումի մը եկած էր Մորկընթաուի Թոռնուհին, ու խօսք առնելով, չէշտած թէ պատմութիւնը անկանխատեսելի է: Ո՛վ կրնար երեւակայել Մաo – Նիքսըն հանդիպումը եւ նման բազմաթիւ դէպքեր: Մենք ալ, չէինք՝ ինչ որ ենք: Երկու իրողութիւններ կան: Այս Հայաստանը՝ մեր հայրենիքն է, ու յիշելով տարիներ առաջ Վազգէն Ա.ի մէկ հաստատումը թէ Սփիւռքը մնայուն է, աւելցուց թէ Սփիւռքը պէտք է զօրաւոր ըլլայ ու նաեւ հո՛ն, մեր կեանքն ու գործը պէտք է տանինք դէպի հայրենիք: Արտաքին ճակատի վրայ, պէտք է թափանցենք միջազգային միջավայրերու մէջ, ոչ թէ զոհանանք ցոյց ընելէ Ապրիլ 24-է Ապրիլ 24 եւ մեմորանտում մը առած դուռները բախելէ: Պէտք է արդիւնաւէտ աշխատանք տանինք: Եթէ Արցախի հարցը ձգձգուեցաւ, թերեւս պատճառն այն էր որ չունէինք եւ չունինք հարկ եղած մարդիկը Մոսկուա: Քաղաքականութեան մէջ, մանաւանդը պէտք է ընդդիմուի ամբողջութեան մէջ եւ ոչ թէ անոր տեղը բռնէ: Հուսկ, Գարեգին Բ. եզրակացուց թէ այսօր հրամայական է՝ հայրենիք կերտել եւ ժողովուրդ պատրաստել:

Հիւրասիրութիւն մը յաջորդեց այս ելոյթներուն ու քիչ եռք արդէն, Կաթողիկոսները մեկնեցան:

***

Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը, երբ իր խօսքի սկիզբին յայտնեց թէ անակնկալ կացութեան մը առջեւ կը գտնուի, քանի որ իրենք քաղաքական գործիչներ չեն, մատնանշած եղաւ արդէն այս աւելորդ հաւատքոյթին աննպատակ բնոյթը: Միայն մէկ պարագայի այս հանդիպումը կը բացատրուէր, կ'իմաստաւորուէր եւ ուրեմն՝ կ'արդարացուէր: Եթէ կուսակցութեանց բանբերները մեզի պարզէին իրենց դիրքը օրուան հարցին մասին, այսինքն՝ էջմիածին – Անթիլիաս տագնապին վերջնական լուծումին եւ ըսէին թէ ի՞նչ ձեւով պիտի օժանդակեն կամ (չ)խանգարեն ինչ որ կը կատարուի, քանի որ դաշտնիք չէ թէ այդ ցաւոտ հարցին երեք տատնամեակներէ ի վեր քաշքշուելուն մէջ, իրենց որոշ բացատրութիւնները ունեցան նաեւ մեր աւանդական կուսակցութիւնները: Այս տեսանկիւնէն դիտելով, ըսենք թէ միայն Պ. Յ. Գասարճեանը նիւթին մէջ էր:

Ա. Մ.

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

Միշել Ռոքար տեղի տուաւ ընդդիմութեան եւ Մայիս 29-ին յետադրեց պաղեստինուհիներուն նուիրուած «կլոր սեղան»ը, որ տեղի պիտի ունենար Մայիս 16-ին եւ որու մերժած էր մասնակցիլ ալը (առանց Լը Փէնի ալը): Լիպերասիոն, այս առթիւ, կը խորագրէր թէ «Ռոքար անկիւնները կը կլորցնէ», ինչ որ սակայն բաւական դժուար գործ է երբ հարցը «կլոր սեղան»ի կը վերաբերի: Կառավարութիւնը, ընկերվարական գործադիր բիւրոյին որոշումով իսկ բարձր թողի կ'ընէր պաղեստինուհիներու քուէարկութեան հարցը, որպէսզի ընդդիմութիւնը մասնակցի խորհրդակցութեանց:

ՆԱԽԱԳԱՀ Միթերան Թահիթի հասաւ կարճ այցելութեան մը առթիւ: Փափէթէի քաղաքապետը, որ չարձանագրուած երեսփոխան մըն է, մերժած էր նախապէս բարի գալուստի իր ելոյթին սեւագրութիւնը էլիզէի հաւանութեան ենթարկել: Նախապահին կ'ընկերանան կինը եւ տասը նախարարներ:

Անդրէյ Կիրիլենկո, որ 1962-էն 1982 մաս կազմած է Խորհ. Միութեան պոլիտբիւրոյին, մեռաւ առջի օր 84 տարեկանին: Մարմիմ դործակիցը եղած է Բրեժնեւի եւ կ'ըսուի թէ ինք է որ Խրուշչովը կանչած է արդիլելու համար անոր որ յուշերը գրէ: Այդ է որ սրտի առաջին տագնապ մը պատճառած էր Խրուշչովին:

ՊԷՅՐՈՒԹի մէջ Աւն եւ Ժաաժա նոր ձեւի կռիւներու ձեռնարկած են, որոնց գլխաւոր առաւելութիւնը հոն է որ մահացու չէ: Ամէն իրիկուն, իւրաքանչիւր կողմ հակառակորդին դէմ «ֆլիփ» մը կը ներկայացնէ հեռատեսիլէն, մէկը միսը վարկաբեկելու համար: «Կատաղի» է ֆլիփներու պատերազմը, ամէն իրիկուն Լիպընիզ պրոտֆասթինկ Քորփորէյշընի վրայ, Ջօր. Ժաաժա ինքզինքը ներկայացնելէ եռք, սփռել կու տայ ողբերգական պատկերներ՝ մանուկներու թաղում, ծնողքին արցունքոտ դէմքերը, վիրաւորներու փոխադրութիւն, կրակ փսխող թնդանօթներ եւլն. եւլն.: Նոյն ժամուն, Քանալ 5-ի վրայ, Աունի յայտադիրը կը սկսի հռչակաւոր Ֆէյրուզի երգով, ան ժողովրդական եղանակի մը վրայ կ'առաջարկէ «թուղթ կարել եւ փորձել մարդու վերածել»: Ֆիլմը կը յայտնէ նաեւ թէ Ժաաժա ինքզինքը տապճէի տուած է, որ լիբանանեան աւանդական պար մըն է:

ՆԻՒ ԵՈՐՔի Քրիսթի'զի մէջ աճուրդով ծախուած է Վան Կոկի մէկ ծանօթ գործը՝ «Տոքթ. Կաչէի դիմանկարը», 457 միլիոն Ֆրանքի, ինչ որ մրցանիշ մըն է, ոչ միայն Վան Կոկի գործերուն այլեւ աճուրդով ծախուած որեւէ պատառի համար:

ՖՈՒԹՊՈԼ

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ 53-ՐԴ ԱԽՈՅԵՆՈՒԹԻՒՆ

Մայիս 11-ին «Հրազդան» մարզադաշտը տեղի ունեցած «Արարատ» – «Դինեպր» խաղը աւարտած է 2 – 2 արդիւնքով: «Արարատ»ին կոլերը նշանակած են Սարգիս Յովհաննիսեան ու Բարդէն Մելիքեան:

Ա. ԴԱՍՍԱԿԱՐԳ

«Հրազդան» մարզադաշտին մէջ Արովեանի «Կոտայք»ի ու Լենինգրադի «Զէնիթ»ի միջեւ տեղի ունեցած խաղը աւարտած է 0– 0 արդիւնքով: Ախոյենութեան մասնակցող 20 ակումբներուն մէջ, «Կոտայք»ը այժմ 10-րդ տեղը կը գրաւէ:

«Կոտայք»ի հաշուին 3 – 0 յաղթանակ արձանագրուած է Բաքուի «Նեֆթչի»ի դէմ տեղի չունեցած հանդիպումին համար: Դարձի խաղերուն նոյն ձեւով յաղթանակը պիտի տրուի Բաքուցիներուն: Ընդառաջելով երկու Հանրապետութիւններուն մարզական կազմակերպութեանց դիմումին, խորհ. Ֆութպոլի Դաշնակցութիւնը այս որոշումին յանգած է:

ՄԵԾ ԵՂԵՌՆԻ ՄԱՍԻՆ Ա. ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԳԻՏԱԺՈՂՈՎԸ ԵՐԵՒԱՆԻ ՄԷՋ

Գրեց՝
Հ. ԼԵՒՈՆ ԶԷՔԻԵԱՆ

Մեծ Եղեռնի 75-ամեակի ոգեկոչման հատուկ եղանակներուն մէջ ամենաանկաշկանդ եզակի տեղ մը կը զբաւէ միջազգային Ա. դիտաժողովը, որ տեղի ունեցաւ Երեւանի մէջ, Ծիծեռնակաբերդի հուշին ներքեւ, տասնեակ երկիրներէ ժամանած դիտնականներու մասնակցութեամբ: Ներշանակալից երեւոյթ՝ որ անմիջականօրէն կ'առընչէ Հայրենի կառավարութեան «պատմական» որոշումին՝ ճանչնալու Ապրիլ 24-ը իբր համազգային սուգի օր, իբր խորհրդանշային թուական՝ հայ ժողովուրդի դէմ գործադրուած ահաւոր ցեղասպանութեան ապրող յիշատակին պաշտօնական արտայայտութեան:

Հայրենի կառավարութեան տէր կանչելը Եղեռնի ողբերգական ժառանգութեան, թէեւ յապաղած՝ բայց եւ այնպէս անփոխարինելի նշանակութիւն մը կը տանձնէ հայ ժողովուրդի գատին եւ քաղաքական ճակատագրին նկատմամբ: Զարմանալիօրէն պիտի չըլլայ, կը խորհիմ, եթէ գան որակենք անկիւնադարձային հանդրուան մը: Այս քաղաքական անկիւնադարձի ծիրին մէջ կը դիտելու լրիւ նաեւ Եղեռնի դիտաժողովը:

Այդ հաւաքը, սակայն, անկիւնադարձային հանդրամանք մը պարզեց յատկապէս Եղեռնի բնութագրումին, իմացման, ընկալման եւ ժողովուրդի կեանքին մէջ անոր վիճակող դիրքին ու դերին վերաբերեալ հարցերու նկատմամբ:

Գիտաժողովի պաշտօնական բացումը տեղի ունեցաւ Ակադեմիայի աւագ դահլիճին մէջ, որ բոլորովին լեցուած էր հայրենի մտաւորականութեան ընտրանիով, մասնակցութեամբ պետական եւ ակադեմական բարձրադաս հեղինակութիւններուն:

Բացման խօսքը ուղղեց Ակադեմիայի նախագահ Վիկտոր Համբարձումեան, որմէ վերջ կարգաւ բեմ բարձրացան առաջին երեք զեկուցողները՝ ակադեմիկոս Փրոֆ. Մկրտիչ Ներսիսեան, խմբագրապետ Պատմաբանասիրական Հանդէսի, Փրոֆ. Ռիչըրտ Յովհաննէսեան՝ Հայոց Պատմութեան ամպիոնի վարիչ Գալիֆորնիայի Լոս Անճըլըսի Համալսարանին եւ Նորընտիր արտասահմանեան անդամ Հայաստանի Գիտութիւններու Ակադեմիայի, եւ Տոքթ. Թեսա Հոֆման՝ Պեռլինի Հայոց ցեղասպանութեան վաւերապրումի կեդրոնէն: Անշուշտ յուզումի խոր ըմբռնում մը պէտք է վայելած ըլլայ, ի տես պարզուած տեսարանին, Փրոֆ. Մ. Ներսիսեան՝ որ հայրենի իրականութեան մէջ ռահվիրայ մը հանդիսացած էր, չնորհիւ իր դիտական բարձր հեղինակութեան, Եղեռնի եւ ցեղասպանութեան ուսումնասիրութիւններու, այնպիսի տարիներու ընթացքին՝ երբ նոյնիսկ դիտական բարձր հեղինակութիւնը բաւական չէր, առանց քաղաքացիական արիութեան, խօսելու որոշ նիւթերու շուրջ: Երեք զեկուցողներն ալ կատարեցին ընդհանուր ուրուագրում մը, դանազան տեսանկիւնէներէ դիտուած, միջազգային դիտական եւ քաղաքական ատեաններու կողմէ Եղեռնի իբր ցեղասպանութիւն ճանաչման յառաջընթացի փուլերուն ու ներկայ իրավիճակին մասին:

Հարկ է գոհունակութեամբ արձանագրել՝ թէ ինչ կը վերաբերի դիտութեան ասպարէզին, Եղեռնը այսօր կը վայելէ արդէն միջազգային լայն ճանաչում մը, որու լաւագոյն վկայութիւնն էր ներկայութիւնը Երեւանի մէջ՝ ցեղասպանութեան հարցին շուրջ աշխարհի լաւագոյն մասնագէտներէն ոմանց: Այսպէս, Միացեալ Նահանգներէն՝ Ռաալըթ Մելսըն, Ռոճըր Սմիթ, Սիսիլ Միլլըրն՝ անօրէնութեան Ուսումնասիրութիւններու մէջ կառուցուող Ողջակիզման Թանգարանին. Գանատայէն՝ Փրանք Չոք, Իսրայէլէն՝ Իսրայէլ Չառնի, Գերմանիայէն՝ Հայնց Աբէլս, Լոնտ–Ալբրեխտ Փոն Ռենեսախ, առանց նկատի առնելու անոնք՝ որոնք առաւելապէս Հայոց Եղեռնով կը զբաղին իբր գլխաւոր մասնագիտութիւն: Գաղափար մը կազմելու համար սոյն եւ նման անձերու ոչ միայն գիտական, այլ եւ քաղաքացիական մակարդակին մասին, բաւ է յիշել մէկ պարագայ՝ որու նշանակութիւնը, մեր կարծիքով, չատ անդին կ'երթայ մասնական դէպքի մը տարողութենէն: Կ'ակնարկենք Իսրայէլ Չառնիի արարքին, որ արտակարգ չափառնութեամբ եւ ոչ նուազ յանդգնութեամբ, դէմ–յարձակելով մէկ կողմէ Իսրայէլի Ազգային Գործոց Նախարարութեան պետական ընդդիմութիւնը, դրդուած՝ Թուրքիոյ սպառնալիքներէն Պոլսոյ հրեայ համայնքին վրայ հնարաւոր հակադարձութիւններու, մինչեւ իսկ ջարդի վարկածը չանտեսող, միւս կողմէ Էլի Վիզէլի նման համաշխարհային չափանիշով բարոյական հեղինակութեան մը անայլեւայլ վարանումները, յայտնած էր՝ 1982-ին Երուսաղէմի մէջ կայացած Ողջակիզման Ա. միջազգային դիտաժողովին բաւական ընդարձակ տեղ յատկացընել Հայոց ցեղասպանութեան, հրաւիրելով տասներկու հայ զեկուցողներ:

Ինչ որ ըսի դիտական ասպարէզին նկատմամբ՝ կարելի չէ դժբախտաբար նոյնութեամբ կրկնել, երբ խնդրոյ առարկայ են Եղեռնի մասին քաղաքական շրջանակներու մէջ որդեգրուած կեցուածքները առ հասարակ, թէպէտեւ այս մարդին մէջ ալ արձանագրուեցան վերջին տասնամեակի ընթացքին յատկապէս՝ ուշագրաւ նուաճումներ, որոնք եւս աւելի նշանակալից կը դառնան՝ երբ համեմատութեան դրուին այս ուղղութեամբ կատարուած չանքերը աշխարհագրական փոքրածու Սփիւռքի մը կողմէ՝ Եղեռնի ուրացումը անձնաւորող թուրք պետականութեան ամեհի հնարաւորութիւններուն եւ աշխարհագրաքաղաքական անդրադառնալի դիրքին հետ: Այս իրողութեան յարակից հարցերը կազմեցին Փրոֆ. Ռ. Յովհաննէսեանի զեկուցման ծանրութեան կորիզը:

Ըսի թէ դիտաժողովը անկիւնադարձային բեւեռ մը նշեց հայ ցեղասպանութեան դիտական ուսումնասիրութեան ուղղութեամբ: Կրնանք աւելի բացորոշել այս կէտը՝ զայն բնութագրելով իբր անդրադարձումը նման հետազօտութիւններու մէջ պատմադիտական մերձեցումին ցարդ տիրապետող, մանաւանդ թէ դրեթէ մենաշնորհ հանդամանքին:

Նախ եւեթ ճշդեմ, որ պատմադիտական մերձեցումը ոչ միայն բացակայ չէր ժողովէն, այլ ունեցաւ նաեւ իր չատ արժանաւոր եւ արժանահաւատ ներկայութիւնը: Նկատի առած տեղւոյ տեղմութիւնը՝ պիտի ուզէի անմիջապէս յիշել գոնէ մէկը այդ կարգի զեկուցումներէն, որ եկաւ անդամ մը եւս փաստել՝ թէ ի՛նչ կը նշանակէ եւ ինչպէ՛ս արդիւնքներու կրնայ յանգիլ բովանդակ կեանքի մը անակարկ նուիրումը դիտութեան, որ այս պարագային միաժամանակ զերազանցօրէն ազգային ծառայութիւն մը կը դառնայ: Խօսքս կը վերաբերի Փրոֆ. Վահան Տատրեանի զեկուցումին, որ իբր նիւթ ունէր թուրք դինուորականութեան դերը Եղեռնին մէջ: Փրոֆ. Տատրեան տիրապետող ներկայացուց իր նիւթը, ոչ միայն դիւանագրական կոյս առաղձներու լայն կիրառումով, այլ նաեւ անդամ մը եւս ցուցաբերելով համադրական ընդգրկումի բարձր կարողութիւն մը: Ցուզիչ էր մանաւանդ մուտքը, զոր կատարեց իր զեկուցումին, յայտնելով իր երջանկութիւնը՝ կարենալ հուսկ հայերէն դասախօսելու Մայր Հայրենիքի մէջ, ինքը՝ որ պարտադրուած էր միշտ օտար լեզուով դասաւանդելու եւ հիմա առաջին անդամ կը Թեւակոխէր մայր հողը: Այս խօսքերը դիմաւորուեցան բուռն ծափերով:

Պատմադիտական մերձեցումի կողքին, ժողովը երեւան բերաւ նաեւ բազմաթիւ այլ կարգի ու տիպի հայեացակէտեր, որոնք զէթ մասամբ, թերեւս մեծ մասամբ, նորութիւնները կը նշեն մեր եղեռնագիտութեան բնագաւառին մէջ, եթէ կարելի է նման եզր մը կիրարկել: Ցիշեմ նախ արդէն բաւականաչափ ուռնդ ներկայացնող ուղղութիւն մը. Եղեռնի առասպարկած իրաւաբանական հարցերը, մասնաւորապէս միջազգային իրաւաբանութեան տեսադաշտէն: Փրոֆ. Շաւարշ Թորիկեան, ռահվիրաներէն մէկը սոյն մարզի մշակումին, թէեւ հրաւիրուած՝ բայց չէր կարողացած ժամանել: Համանիթ զեկուցումներէն յիշենք եզիպտացի հայագէտ եւ մանաւանդ հայասէր Փրոֆ. Հաֆէզ Ֆուատ Հասանի ելոյթը՝ «Ցեղասպանութեան պատասխանատուութիւնը» հարցադրութեամբ: Ինչպէս ծանօթ է մեր մամուլին, Փրոֆ. Հասան նոթ է մեր մամուլին, Փրոֆ. Հասան հէդինակն է արաբերէն լեզուով հայ ժողովուրդի ընդարձակ պատմութեան մը. եւ իր իսկ խոստովանութեամբ Եղեռնի ծանօթութեան առթած գնդումէն յառաջացած է իր մէջ հայ ժողովուրդին եւ անոր պատմութեան հանդէպ հետաքրքրութիւնը:

Եղեռնի դիտական հետազօտութեան նկատմամբ դուցէ առաւելադոյն նորութիւնները նշեցին, ժամանակագրական կարգով ալ իրր մերձաւորագոյնները, ցեղասպանութեան մարզաբանական, քննկերաբանական, հոգեբանական, նոյնիսկ փիլիսոփայական ու նման ներքին, մարդկային բնութագրում մը պարզող երեսակներուն վերաբերեալ զեկուցումները, որոնք միանգամայն դիտական լրիւ օրինականացում մը ստացան ժողովէն: Եղեռնի յիշողութեան փոխանցումին, առթած տրաւմային, ուրացումի հոգեբանութեան, իւրաքանչիւր ցեղասպանութեան ուրոյն նկարագրին եւ Հայոց ցեղասպանութիւնը առանձնացնող առեւելաներու գատորոշումին նուիրուած զեկուցումները լարուած հետաքրքրութեան առարկայ դարձան ունկնդիր հանրութեան կողմէ: Այս նիւթերով զբաղեցան գլխաւորապէս Ամերիկայէն, Գերմանիայէն եւ Իտալիայէն ժամանած զեկուցողները:

Լաւեցան նաեւ զեկուցումներ քանի մը տարիներէ ի վեր մասնաւորապէս Ամերիկայի մէջ յառաջ տարուող աշխատանքներու՝ յիշողութեան վաստակրումին ուղղութեամբ: Գոհունակութեամբ ողջունելի էր ջանքը տեղադրելու զանոնք սոսկ փաստաբրականէն անդին՝ հոգեբանական – մտածողական չրջադրի մը մէջ: Մեծապէս գրական երեւոյթ է որ նման աշխատանք սկսած է նաեւ Գերմանիա, Պոխումի Համալսարանին կից հիմնուած հայկական ինստիտուտի ծիրին մէջ դիտական ամուր մեթոտաբանութեամբ, թէեւ որոշ առանձնայատկութիւններով Ամերիկայի մէջ տարուող աշխատանքին բաղդատմամբ: Ջերմօրէն փափաքելի պիտի ըլլայ՝ որ Սփիւռքի բոլոր անկիւններուն մէջ սկսուի ծրագրուած ու մեթոտիք կերպով հաւաքել վերապրած եւ դեռ ապրող վերջին չառաւիղներու վկայութիւնները, որոնք գրկուին Ամերիկայի կամ Գերմանիոյ յիշեալ կեդրոնները դիտականօրէն դասաւորուելու, արժեւորուելու եւ պահպանուելու համար:

Անհկատ չմնացին նաեւ Եղեռնի գաղափարախօսական ներփակումները: Այս ուղղութեամբ ուշագրաւ հանդիսացաւ, նաեւ իր ճշդրիտ դանազանութեան համար ընդմէջ համամիտութեան եւ համաձայնութեան, Ռուս Վ. Նազարեանի – Ռաեւսկիի զեկուցումը, որ դժբախտաբար միակ Ռուսն էր ներկայ՝ դիտաժողովին:

Հուսկ արցախեան հարցին առիթով հայ ժողովուրդի կրած նոր կոտորածներն ալ թերի չմնացին պատշաճ քննութեան առարկայ դառնալէ: Այս ուղղութեամբ ուշագրաւ էր յատկապէս Փրոֆ. Յակոբ Յակոբեանի ելոյթը Սումգայիթի եւ վերջին երկու տարիներու ընթացքին իրարու յաջորդող սպանդներու ցեղասպանային բնոյթի մասին: Այստեղ կը ծագի, կը խորհինք, կարեւոր խնդիր մը: Կասկած չկայ թէ այս նոր կոտորածներն ալ կը մտնեն ցեղասպանութեան միջազգային իրաւունքին կողմէ հատատուած սահմաններու ծիրին մէջ: Ուստի եւ անհրաժեշտութիւնը բծախնդիր եւ անվեհեր աշխատանքի՝ որպէսզի, յիշատակը չհինցած, դանոնք պատշաճ դատական քննիքը ու հատուցումը: Սակայն կայ նաեւ նկատառութեան ուրիշ կարեւոր կէտ մը ցեղասպանութեան եզրը, քաղաքական նօթերէն եւ միջազգային իրաւունքի պահանջներէն վրայ չատ ուժեղ եւ ազդեցիկ, բայց եւ այնպէս բաւական տարտամ եզր մըն է՝ որ կրնայ պատշաճիլ ինչպէս երեք միլիոն, նոյնպէս եւ քանի մը հազար մարդու կոտորածին, բովանդակ ժողովուրդի մը բնաջնջման կամ արմատախիլումին, ինչպէս որեւէ էթնիկ միաւորի մը՝ նաեւ տեղական հանդամանքով, նաեւ մասնակի ջարդին: Այս կացութեան մէջ անհրաժեշտութիւնը՝ մշակելու տեսութիւն մը, որ լրիւ երաշխաւորէ մեր ժողովուրդի պատմութեան, ինչպէս եւ ներկայ կեանքին ու զոյատեւման պայքարին մէջ Մեծ Եղեռնին, իբր ցեղասպանութիւն եւ ազգ, բոլորովին եզակի հանդամանքը: Սոյն հարցի հետազնոտութեան նուիրուած էր յատկապէս այս տողերը ստորագրողին զեկուցումը:

Ուշագրաւ եւ խրախուսիչ երեւոյթ էր երիտասարդ, խոստմնալից պիտաշխատողներու մասնակցութիւնը, թէ՛ հայ եւ թէ օտար: Կազմակերպութիւնը, թերեւս ոչ միշտ անխուսափելի՝ թերիներով հանդերձ, գոհացուցիչ կարելի է որակել, նկատի առած մանաւանդ համեմատաբար չատ նեղ ժամանակի ընթացքին կատարուած պատրաստութիւնը: Այս վեցերորդ դիտաժողովն էր, որու անձնապէս մասնակցելու բախտը կ'ունենայի Հայրենիքի մէջ. դիտաժողովները՝ կազմակերպուած Ակադեմիայի այլեւայլ ինստիտուտներու կողմէ: Բաղձալի պիտի ըլլար՝ որ նման պարագաներու մէջ Հայրենի հաստատութիւնները առաւելաբար գործակցէին իրարու հետ, աւելի լայն չափերով փոխանցելով իրարու իւրաքանչիւրին փորձառութիւնները: Սփիւռքահայ անձնաւորութիւններու հետ խորհրդակցութիւններու գրական երեւոյթին ալ, որոնք տեղի ունեցան ըլլա՛յ ժողովէն առաջ, ըլլա՛յ ժողովի ընթացքին, կարելի է թերեւս աւելի համակարգեալ հանդամանք մը տալ: Ամերիկայի, Գանատայի, Գերմանիոյ, Իսրայէլի, արաբական աշխարհի առաւել կամ նուազ փայլուն ներկայութեան տարբերը, զգալի էր բացակայութիւնը կամ գրեթէ՝ Ռուսաստանի, Ֆրանսայի, Անգլիոյ, Իտալիոյ նման միջազգային կշռորութիւն վայելող երկիրներու, թերեւս համար միայն մեծադոյնները: Պակաս մը՝ որ հաւանօրէն միայն նուազադոյն չափերով կախում ունէր պատրաստութեան ժամանակի սղութենէն եւ որ մեր առջեւ կը դնէ բաւական սուր եզրերով անհրաժեշտութիւնը նոր թափով լծուելու, ըլլա՛յ Հայրենիքի, ըլլա՛յ Սփիւռքի մէջ, հանրային կարծիք, դիտակից ու քաղաքական չրջանակ, անտեսական չահադրդռութիւն ստեղծելու գործին:

Դիտաժողովի պաշտօնական փակումը տեղի ունեցաւ Ապրիլ 20-ին, Ուրբաթ, կէսօրէ վերջ, Ակադեմիայի աւագ դահլիճին մէջ, բացման միեւնոյն հանդիսաւորութեամբ: Բայց ինչ որ կը խորհիմ թէ պէտք է իբրեւ եզրայանգիչ փակումը նկատել՝ Եարեթ առաւօտեան նիստն էր, զեկուցաբերներու մեծ մասին մասնակցութեամբ, ուր քննուեցան ձեռք բերուած արդիւնքները եւ մերձաւոր ապագայի ծրագիրները: Կարեւորագոյն առաջարկը, որ կատարուեցաւ եւ որ նոյն առաւօտ իսկ դատ հաւանութիւնը Կուսակցութեան առաջին քարտուղար Մովսիսեանի, մնայուն կեդրոնի մը ստեղծումն էր տեւականացնելու եւ յառաջացնելու համար սկրսուած աշխատանքը: Ցիշենք նաեւ առաջարկը՝ որոնելու ձեւերը միջազգային մամուլի հետ չատ աւելի լայն չափերով չփման, որու նկատմամբ ալ մեր համեմատական ակարութիւնը այս առիթով անգամ մը եւս չօշափելի դարձաւ:

Մասնակցողներու խումբ մը դժբախտաբար կէս թողուց այս նիստը՝ փութալու համար Առաջին Քարտուղարի հետ հանդիպման: Դժբախտաբար, կ'ըսեմ, քանի որ անկարելի չէր անշուշտ ժամանակներու փէչ մը աւելի ճշդիւտ հաշուով՝ խուսափիլ նման խաչաձեւումներէ: Լաւ պիտի ըլլար նաեւ ամբողջ խումբին միասնաբար ներկայացումը Առաջին Քարտուղարին, եւ ո՛չ թէ մէկդի թողլով փոքրամասնութիւն մը՝ թերեւս տհամ խորհականութեան մը տպաւորութիւնը դրծելով: Առաջին Քարտուղարին հետ հանդիպումը տեւեց աւելի քան երկու ժամ, որու ընթացքին ան հանդամանօրէն եւ առանց որեւէ «դիւանագիտական» ծեքծեքումի պատասխանեց իրեն ուղղուած բոլոր հարցումներուն:

Կիրակի առաւօտ խումբը ուղղուեցաւ Էջմիածին, ուր նախ ընդունուեցաւ վե-

հափառ Հայրապետին կողմէ, որ ուղղեց պատառուէ պատգամ մը: Ապա մանուկ-ցեցանք Ս. Պատարագին, որմէ ետք՝ յետ միջօրէի առաջին ժամերուն՝ անցանք Սարղարապատ:

Հասաւ վերջապէս Ապրիլ 24-ի առաւօտը: Ժամը 9-ին նախագահ Վ. Համբարձումեանի առաջնորդութեամբ խումբը բարձրացաւ Ծիծեռնակաբերդ: Արդէն սկսեր էր ժողովուրդի թափօրը, բայց տակաւին ոչ այն յորդահոսան չարաւանները՝ որոնք քանի մը ժամ վերջ մարդկային անծայրածիր, բայց լուռ եւ անդորր ալեկոծով վէմավէտ ծովու մը պիտի վերածէին բլուրին ամբողջ տարածքը: Դժբախտաբար խումբը, մանաւանդ օտար մասնակցողները չկրցան երկար մնալ Ծիծեռնակաբերդի վրայ եւ ըմբոշխնել մինչեւ խորը այդ հոգեպարար անկրկնելի տեսարանը իր ամէնէն լիա պահերուն, քանի որ շուտով մեկնելու էին դէպի Սպիտակ: Այս պարագային ալ կարելի էր թերեւս աւելի յարմար կարգադրութիւն մը կատարել:

Ինչպէս ծանօթ է, ժողովրդական թափօրին ամէնէն տպաւորիչ կողմերէն մէկն է՝ լռին եւ հեռուն ընթացքը, որ յանկարծ այլայլեցաւ խումբ մը ինքնաշարժներու, տասի չափ, սրընթաց, փոչեհան արշաւէն: Եկեղեցականներու, տիրացուներու, Հոգեւոր Խորհուրդի անդամներու շարասիւնն էր: Եթէ բոլորին հասկնալի եւ պատշաճ է վեհափառի կոչին, «վեհափառ» ընթացքով մը Ծիծեռնակաբերդ բարձրացումը, անկեղծօրէն վարանոտ մնացի այդ ձեւով կատարուած ոտանոցքին ի տես:

Ծիծեռնակաբերդ բարձրացեր էի առաջին անգամ 1978-ի Սեպտեմբերին աստղածոր մկ դիշերը, Հայ Արուեստի Միջազգային Բ. Սիմպոզիումի օրերուն՝ դիմաժողովի մասնակցող խումբին հետ: Այնքան խորասոյզ ապրում մը ընկերցուղեր էր դիս, որ չայլայլելու համար՝ այդ առաջին այցելութեան յիշողութենէ աւելի կանոք զարձած թրթռացումները, խռովքը էի կրկին բարձրանալէ: Այդ տպրումները՝ գրաւոր արտայայտութեան մը անձնական հնարաւորութիւններուն չափով յանձներ էի նաեւ թուղթին, «Հայ Ընտանիք» թերթի սիւնակներուն վրայ: Բայց այս անգամ ներքին անսպասելի կարիք մը կը մղէր զիս կրկին բարձրանալու, ժողովուրդին հետ, ժողովուրդին պատով, միեւնոյն խուլ խռովքով: Այսօր գեղնաւուն այդ տողերը՝ սկսեր էի Թումանեանի Հոգեհանգիստին կոչով եւ թողեր՝ ամէն Հայու սրտին ազօթքով. ՏՀ՛ր, կեցո՛ Դու զՀայս: Նոյնը պիտի կրկնեմ նաեւ այսօր, բայց աւելի վստահ, աւելի յուզուած, աւելի լաւատես, յետ տեսնելու Ծիծեռնակաբերդի հրաշքը:

Հ. Լ. Զ.

ՓՈԽԱՆ ՏՈՄՍԻ

ԱՊՐԻԼ 25-Ի ԵՐԿԱՐ ԹՂԹԱՏՈՒՄԸ

Ամէն Հայու համար Ապրիլ 25-ը օտար մամուլի յատուկ հանդէսի օր է: Ան՝ յիրաւի կը վնտռէ իր զործունէութիւններուն, յոյզերուն ու յոյսերուն արձագանգը այդ օրուան օրաթերթերուն մէջ, որոնց էջերը կերպարանափոխուած ըլլան կարծես, հայազգի վաւերական տոմարի մը:

Արդարեւ խոստմնալից էր այս եօթանասունհինգամեակի տարելիցը, եւ հիմնական առեւելներ կ'ակնալուէին յատկապէս Մոնթ օրաթերթէն, որուան ըլլալով հայ ժողովուրդին յառաջընթացը յիսնամեակէն ի վեր, նամանաւանդ այս վերջին երկու տարիներու անկիւնադարձերուն նկատմամբ:

Երկար թղթատումէ մը վերջ դժուար հաւատալի էր որ իրապէս ոչ մէկ տող կար Հայութեան վերաբերեալ. ոչ պատմական ակնարկ, ոչ իսկ նախորդ օրուընէ խաղաղ ու միասնական ցոյցերէ արձագանգ:

Մոռցուածին տխրութիւնը հետզհետէ ըմբռնացողի բարկութեան զգացումի մը կը վերածուէր յուսախաբ ընթերցողի սրտին մէջ, այնքան չատ ու ակներեւ էին Ապրիլ 24-ը ոգեկոչող կամ յիշեցնող ճիշդ այդ օրուան թերթին տուած լուրերուն զանազան նիւթերը, աւելի զգալի եւ անընդունելի դարձնելով անոր բացակայութիւնը:

Իրօք ի՞նչպէս զրել Կորբաջովի եւ Պուշի փոխյարաբերութիւններուն մասին առանց նշելու Հայաստանի իրավիճակը եւ Միացեալ Նահանգներու նախագահին արտասանած Ապրիլ 20-ի յայտարարութիւնը հայկական հարցին մասին (տե՛ս «Ծառաջ», Մայիս 4):

Ի՞նչպէս լայն բացատրութիւններ տալ Լիտուանիոյ քաղաքական կուսակցութիւններու մասին առանց յիշատակելու Հայաստանը եւ իր մղած ազատագրական պայքարը նոր ցեղասպանութեան մը ենթարկուելու դնով:

Ի՞նչպէս Հոլոքոստի մասին երկու յօդուած հրատարակել անոր դատական կամ պաշտօնական պաշտպանութեան եւ վնասի հատուցման վերաբերեալ առանց անդրադառնալու հայ ազգին կրած չարչարանքներուն:

Մեքենայաբար նոյն օրաթերթին հեռաձայնեցի Հայրապետին կողմէ, որ ուղղեց պատառուէ պատգամ մը: Ապա մանուկ-ցեցանք Ս. Պատարագին, որմէ ետք՝ յետ միջօրէի առաջին ժամերուն՝ անցանք Սարղարապատ:

Հասաւ վերջապէս Ապրիլ 24-ի առաւօտը: Ժամը 9-ին նախագահ Վ. Համբարձումեանի առաջնորդութեամբ խումբը բարձրացաւ Ծիծեռնակաբերդ: Արդէն սկսեր էր ժողովուրդի թափօրը, բայց տակաւին ոչ այն յորդահոսան չարաւանները՝ որոնք քանի մը ժամ վերջ մարդկային անծայրածիր, բայց լուռ եւ անդորր ալեկոծով վէմավէտ ծովու մը պիտի վերածէին բլուրին ամբողջ տարածքը: Դժբախտաբար խումբը, մանաւանդ օտար մասնակցողները չկրցան երկար մնալ Ծիծեռնակաբերդի վրայ եւ ըմբոշխնել մինչեւ խորը այդ հոգեպարար անկրկնելի տեսարանը իր ամէնէն լիա պահերուն, քանի որ շուտով մեկնելու էին դէպի Սպիտակ: Այս պարագային ալ կարելի էր թերեւս աւելի յարմար կարգադրութիւն մը կատարել:

Ինչպէս ծանօթ է, ժողովրդական թափօրին ամէնէն տպաւորիչ կողմերէն մէկն է՝ լռին եւ հեռուն ընթացքը, որ յանկարծ այլայլեցաւ խումբ մը ինքնաշարժներու, տասի չափ, սրընթաց, փոչեհան արշաւէն: Եկեղեցականներու, տիրացուներու, Հոգեւոր Խորհուրդի անդամներու շարասիւնն էր: Եթէ բոլորին հասկնալի եւ պատշաճ է վեհափառի կոչին, «վեհափառ» ընթացքով մը Ծիծեռնակաբերդ բարձրացումը, անկեղծօրէն վարանոտ մնացի այդ ձեւով կատարուած ոտանոցքին ի տես:

Ծիծեռնակաբերդ բարձրացեր էի առաջին անգամ 1978-ի Սեպտեմբերին աստղածոր մկ դիշերը, Հայ Արուեստի Միջազգային Բ. Սիմպոզիումի օրերուն՝ դիմաժողովի մասնակցող խումբին հետ: Այնքան խորասոյզ ապրում մը ընկերցուղեր էր դիս, որ չայլայլելու համար՝ այդ առաջին այցելութեան յիշողութենէ աւելի կանոք զարձած թրթռացումները, խռովքը էի կրկին բարձրանալէ: Այդ տպրումները՝ գրաւոր արտայայտութեան մը անձնական հնարաւորութիւններուն չափով յանձներ էի նաեւ թուղթին, «Հայ Ընտանիք» թերթի սիւնակներուն վրայ: Բայց այս անգամ ներքին անսպասելի կարիք մը կը մղէր զիս կրկին բարձրանալու, ժողովուրդին հետ, ժողովուրդին պատով, միեւնոյն խուլ խռովքով: Այսօր գեղնաւուն այդ տողերը՝ սկսեր էի Թումանեանի Հոգեհանգիստին կոչով եւ թողեր՝ ամէն Հայու սրտին ազօթքով. ՏՀ՛ր, կեցո՛ Դու զՀայս: Նոյնը պիտի կրկնեմ նաեւ այսօր, բայց աւելի վստահ, աւելի յուզուած, աւելի լաւատես, յետ տեսնելու Ծիծեռնակաբերդի հրաշքը:

Հ. Լ. Զ.

— ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ —

ՄՈՆՐԷԱԼԻ Փլաս տէ զ'Ամէրիքի 1200 տեղեակոց «Մէզոն Նէօվ» սրահը նեղ եկած է հանդիսատեսներուն, որոնք եկած էին ներկայ ըլլալու Եղեռնի 75-ամեակի նշումին: Երեք հայկ. կուսակցութիւններուն կազմակերպութեամբ, Ապրիլ 29-ին տեղի ունեցած ոգեկոչումին խօսք առած են նահանգային կուսակցութիւններու ներկայացուցիչներ, երեսփոխաններ: Օրուան գլխաւոր բանախօսը՝ մէթր Հայդուկ Շամլեան դատապրտած է ամբողջ աշխարհի մեզակից լռութիւնը: Խօսք առած է նաեւ հանդիսութեան նախագահը՝ Շառլ Ազնաւուր, որ չեչտը դրած է համազործակցութեան անհրաժեշտութեան վրայ, ըլլայ հայրենիքի օգնութեան թէ Սփիւռքի կառոյցներու հզօրացման համար: Մէջ ընդ մէջ զործադրուող դեղարուեստական յայտագրով երկար ընդհատած են Սոնա Վարդանեան եւ Սամուէլ Աբրահամեան՝ ներկայացնելով Խաչատրեանի «Սպարտակ» պալէին հատուած մը, իմուպիլի սենեկային նուագախումբը կատարած է Ալան Յովհաննէսի «Երրորդ հայկական ռափսոտի»ն, ապա ընկերակցած է սոփրանօ Գոլէթ Պոքիի, որ երգած է Շուպերթի «Սերենատ»ը եւ Կոմիտասի «Անուշի»ն: Մենեջրներով հանդէս եկած են նաեւ Տիգրան Ղորղորեան եւ Արթօ Միւհէնտիսեան:

***

ՔԱԼԻՖՈՐՆԻՈՑ Վերակոյսը Ապրիլ 13-ի իր նիստին կարեւոր մէկ մասը յատկացուցած է ցեղասպանութեան 75-ամեակին եւ Սումգայիթի, Կիրովաբատի, Բաքուի մէջ զոհուած Հայերուն յիշատակին: Վերակուսականները առիթ ունեցած են Ղարաբաղի վերջին դէպքերուն մասին դեկուցում մը լսելու խորհրդային երեսփոխան Սօս Սարգսեանի կողմէ: Հայրենի զերասանը բացատրած է Արցախի Հայութեան տագնապալի կացութիւնը:

***

ՍՈՖԻԱՅԻ Հայոց Եկեղեցիին մէջ, Ապրիլ 22-ին, Մեսրոպ ուսուց քահանայ Պէնլեհան պատարագած ու մէկուկէս մեկնուն նահատակներու հոգեհանգստեան պաշտօն կատարած է: «Զուարթնոց» քառաձայն երգչախումբին կատարմամբ հնչած է Ալ. Յարութիւնեանի «Սպարտէր» չարականը. նոյն ժամերուն՝ երեւոյթարդական «Անդրանիկ Օզանեան» մասնաճիւղին ստուար խումբ մը Քրիստափոր Միքայէլեանի կիսանդրիին ծաղկներ զրած, երգով ու արտասանութեամբ յարգած է անոր յիշատակը: Յաջորդ օրը՝ «Երեւան» կազմակերպութեան ակումբին մէջ առաջին անգամ ըլլալով ցուցադրուած է չուէտական «Վերարձարձ դէպի Արարատ» ժապաւէնը: Ապա՝ բացման խօսքով հանդէս եկած է «Երեւան»ի Սոֆիայի մասնաճիւղի վարձուհեան նախագահ՝ Փրոֆ. Պօղոս Մեսրոպ: Գեղարուեստական բաժինով հանդէս եկած են յաջորդաբար «Երեւան» եւ «Զուարթնոց» երգչախումբերը, ելոյթ ունեցած են նաեւ հրապարակագիր Յակոբ Մելքոնեան, Տօքթ. Քոնսթանթին Փոփթոտորով:

***

ՓԼՈՎՏԻՒԻ «Երեւան» կազմակերպութեան մշակոյթի տան սրահը Մարտ 30-ին տեղի ունեցած ձեռնարկին մասնակցած են մօտ 60 Շապին-Գարահիսարցիներ եւ անոնց զաւակները՝ Փլովտիւէն ու Սոֆիայէն: Զօր. Անդրանիկի ծննդեան 125-ամեակին նուիրուած հաւաքոյթին ընթացքին ընտրուած է եօթը հոգինոց յանձնախումբ մը, որուն նպատակն է ի մի հաւաքել Շապին – Գարահիսարցիներն ու անոնց չառաւիղները, ինչպէս նաեւ վերականգնել մինչեւ 1950 զոյութիւն ունեցող Շապին-Գարահիսարցիներու «Ռազմիկ» հայրենակցական միութիւնը:

ԳՈՂԳՈԹԱ

ՀԱՅ ՀՈԳԵՒՈՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԻՐ ՀՕՏԻՆ 1915 ԱՂԷՏԱԼԻ ՏԱՐԻՆ

ԱՇԽԱՏԱՍԻՐԵՑ ԵՒ ԽՄԲԱԳՐԵՑ ԹԷՕԴԻԿ

ՎԱՆ

ՆԱՀԱՆԳԻՍ ՍԱՀՄԱՆՆԵՐԸ

	Տուն	Անձ
8· ԿԱՐՃԿԱՆ (27 գիւղերով՝ որոնցմէ գլխաւորներն են Փրխուս՝ 3 տուն, Կաճճառս՝ 27, Խումս՝ 30, Կարփ՝ 25, Կեղդրանց՝ 32, Վաճիկ՝ 40, Օղուանց՝ 57, Կուբ՝ 45, Ուրանց՝ 96, Սորբ՝ 40, Եղէգիս՝ 69, Գոմս՝ 60, Առանց՝ 25, Խարձիք կամ Խարզիք՝ 30, Խըճորգին՝ 50, Պաշուանիֆ՝ 25)	840	6,178
9· ԱՐՃԱԿ (180 տուն) (21 գիւղերով՝ որոնցմէ գլխաւորներն են Խառակոնիս՝ 230 տուն, Գըզըլճա՝ 65, Նաբաթ՝ 25, Մխկներ՝ 48, Զօպան Օղլու՝ 26, Սեւան՝ 67, Զառանց՝ 37, Լիմ՝ 22, Մանդան՝ 60, Հասփըստան՝ 22, Շամշատին՝ 70, Հազարա՝ 45, Տաղվէրան՝ 37)	1013	6,679
10· ՍԱՐԱՅ (5 գիւղերով, որ ըն են Սաթմանց՝ 30 տուն, Ախոռիկ՝ 50, Աւզարիկ՝ 11, Հասան Թամբան՝ 27)	118	826
11· ԽՕՇԱՊ (12 գիւղերով՝ որոնցմէ գլխաւորներն են Սալախանա՝ 28 տուն, Քոէ՝ 70, Հուրքուկ՝ 52, Կանգուան՝ 32, Կասր՝ 30)	252	1,746
12· ՇԱՏԱԽ (219 տուն) (50 գիւղերով՝ որոնցմէ գլխաւորներն են Սիւտիկին եւ Գոմեր միասին՝ 66 տուն, Ծիծանց՝ 25, Ճրճուկ՝ 25, Ցիներց՝ 21, Կաղպի՝ 66, Կաճէք՝ 92, Արմշատ՝ 64, Սարկէք՝ 20, Առեղ՝ 28, Շիդան՝ 42, Կաղազիս՝ 30, ևաեւ «Մգրէն»ներու շարք մը)	999	6,721
13· ՄՈԿՍ (48 գիւղերով՝ որոնցմէ գլխաւորներն են Ծափանց՝ 25 տուն, Հաղին՝ 45, Սորս՝ 26, Բուլեանց՝ 25, Գնեկանց՝ 32, Կայթանց՝ 31, Առինչ՝ 30, Աւծղանց՝ Դաշտի՝ Աբրահամեանց՝ Քաղաքի թաղերը՝ 108)	721	4,459
14· ԿԱՐԿԱՌ (19 գիւղերով՝ որոնցմէ գլխաւորներն են Թացու՝ 64 տուն, Եղէգիս՝ 56, Բերկրի՝ 25, Խնձորուտ՝ 20, Ցարկենց՝ 30, Որիզ՝ 27, Ծոկու՝ 21, Խորտանց՝ 45, Կիճի՝ 20, Ցաղբ՝ 26)	420	3,038
15· ԱՂԲԱԿ (19 գիւղերով՝ որոնցմէ գլխաւորներն են Պաշգալէ՝ 200 տուն, Ս. Բարթողիմէոս՝ 40, Հասպստան՝ 45, Եբրընգան՝ 27, Սորան՝ 24, Ալաս՝ 35)	482	3,505
16· ՆՈՐՏՈՒՋ (11 գիւղերով՝ որոնցմէ գլխաւորներն են Փիրբադալան՝ 35 տուն, Կողան՝ 20, Հօսթայեան՝ 27, Դիմ՝ 32, Վերին եւ Ներքին Մխիւս՝ 54, Շամանս՝ 45, Մաճօշ՝ 17)	257	1,767
17· ՃՈՒԼԱՄԵՐԿ (5 գիւղերով՝ որ ըն են Փականան՝ 39, Խալիլան՝ 22, Սերմանան՝ Խանաս՝ Փիրան՝ 12)	73	534
18· ԳԵԱԻԱՌ (2 գիւղերով՝ որ ըն են Դիզա՝ 200 տուն եւ Կարպէղ՝ 80)	280	1,680
Ընդհ· գումար՝	19,222	121,377

Այս 18 գաւառներէն կ'անջատենք ԱՂԹԱՄԱՐը որ այնքան ընդարձակ է իր թեմերով եւ որ վանայ Ծովու կղզինէրէն հռչակաւորն է, ունենալով պարբսպապատ վանք, ժեռուտ եւ անառիկ դիրք, եւ «Ս· Խաչ» խաչաձեւ հոյակերտ տաճար: Արեւմտակողմը կ'իյնայ Առուէր կղզին, իսկ հիւսիս – արեւելք՝ 18 մղոն հեռու՝ Կառւցը:

(Շար· 25)

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կօչկակարեան, Սարճեան, Էյնատ եւ Պուխ ընտանիքները իրենց խորին շնորհակալութիւնները կը յայտնեն բոլոր անոնց որոնք անձամբ, ծաղիկով, փոխան ծաղիկի նուէրով թէ զրաւոր ցաւակցութիւն յայտնեցին՝

ՏԻԿԻՆ ՓԵՐՈՒՋ ԿՕՉԿԱԿԱՐԵԱՆԻ

մահուան առթիւ :

Centre International de Vacances pour les Jeunes Arméniens

SUR

NICE — COTE D'AZUR

ETE 1990

Cette année et pour la première fois le Centre de Vacances accueillera dans le Complexe Barsamian à Nice, du 4 Août au 17 Août, des jeunes filles et garçons arméniens de 18 à 25 ans, de la diaspora et de l'Arménie.

Activités nautiques, sportives, culturelles, animations, visites dans la région Nice - Côte d'Azur par des moniteurs spécialisés.

Participation aux frais : 2500 FF. (tout compris sauf le billet d'avion)

Pour tous renseignements, s'adresser à Mme Ayda Tanikyan : 93 - 44 - 44 - 03

COMPLEXE BARSAMIAN

281, Bld. de la Madeleine 06000 NICE FRANCE

Fax : 93 - 29 - 01 - 91.

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ս. Յարութեան տօնին առթիւ, Սուրբ Յովհաննէս – Մկրտիչ եկեղեցւոյ հոգաբարձութիւնը տատացած է իւզպէնի սքոտտըրնիս հետեւեալ նուէրները. -

Պր. Արամ Մարգարեան 200, Տիկին Մաղամեան – Սաղաթէլեան 300 Ֆր., Պր. Յեւիքս Ազատեան 1000, Տիկին Զապէլ Յակոբեան 200, Տէր եւ Տիկին Յովսէփ Զիլինկիրեան 150, Պր. Անմահեան 5000, Պր. Դանիէլ Շահինեան 1000, Պր. Ազատեան 200, Պր. Մ. Կիւլպէկեան 200, Պր. Կարապետ Զինթիրօղլու 500, Տէր եւ Տիկին Քէչիշօղլեան 100, Տիկին Յասմիկ Քոմպաճեան 100, Պր. Զաւուշեան 100, Փաղ Էմիրալեան 100, Պր. Ռուբէն Գրիգորեան 500, Տիկին Անահիտ Սանոսեան 200, Տէր եւ Տիկին Խաչատուրեան 100, Օր. Սիլվէթ Յակոբեան 500, Պր. Աբթիւր Գուլումճեան 500, Պր. Յակոբ Կէվրէկեան 500, Պր. Շառլ Վօսկէ 500, Պր. Հանրի Սարաֆեան 100, Տիկին Գայեանէ Գաբոյեան 200, Տիկին Էլիզապէթ Գոչեան 100, Պր. Աբթիւր Մխիթարեան 400, Պր. Կոմիտաս Գէորգեան 200, Պր. Ա. Խաչատուրեան 100 Ֆր.

M. J.-P. FOUCHER

Député-Maire de Clamart

CROIX BLEUE

Section d'Issy-les-Moulineaux

L'ASSOCIATION DU 7 DECEMBRE 1988

présentent

LA TROUPE

"ERZEROUM"

CHANTS et DANSES

Vendredi 18 mai à 20 h 30

CENTRE CULTUREL JEAN ARP

22, avenue P. Vaillant-Couturier

Clamart

Réservations : 47. 36. 27. 14

46. 45. 37. 08

Prix des places : 70 Frs.

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Այրի Տիկին Աբշալոյս Նուրեան, Տէր եւ Տիկին Տիգրան Թորոսեան եւ զաւակները, Տէր եւ Տիկին Դանիէլ Նուրեան եւ զաւակը կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի, Կիրակի, Մայիս 20-ին, Փարիզի Սուրբ Յովհաննէս – Մկրտիչ եկեղեցին, իրենց ամուսնոյն, հօր եւ մեծ – հօր՝

ԱԼԵՔՍԱՆ ՆՈՒՐԵԱՆԻ

մահուան տարելիցին առթիւ :

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն :

***

Այս ախուր առթիւ, իր ամուսնոյն յիշատակին՝ Տիկին Ա. Նուրեան 300-ական Ֆրանք կը նուիրէ. – Կապոյա Պաչէ Հայաստանի Ֆոնտին, Կարմիր Պաչէին, Ազգաստանամին, Դպրոցասէր Տիկնանց Վարժարանին, Ռատիօ ԱՅԲ-ին (առանձ «Յառաջ»էն) եւ «Յառաջ»ին :

***

Նոյն առթիւ, իրենց հօր յիշատակին, Տէր եւ Տիկին Տիգրան Թորոսեան 300 Ֆր. կը նուիրեն «Յառաջ»ին :

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

ԱՂՔԱՏԱՄԱՆԱՄԻ

ԴԱՐՁՏԱՀԱՆԴԷՍԸ

կոնէսթ հանգստեան տան պարտէզներուն մէջ՝

ՅՈՒԼԻՍ 8–ԻՆ

LES ANCIENS COMBATTANTS ET RESISTANTS ARMENIENS DE FRANCE

vous invitent à participer

à la soirée commémorative de la

Bataille de SARDARABAD

le Lundi 21 Mai à 21 heures

à l'U.G.A.B. - 118, rue de Courcelles Paris 17e

Prendront la parole :

Docteur ROUBEN SAHAGUIAN *d'Erevan*

SERGE AFANASYAN, *Historien*

— ENTREE LIBRE —

S.O.S. LIBAN

— Aidons nos frères du Liban à survivre

— Partageons notre bien-être

— Tendons leur la main

Adressez vous dons au Conseil d'Administration de la *Croix Bleue des Arméniens de France :*

17, rue Bleue — 75009 Paris

Vos dons seront transmis à la *Croix de Secours Arménienne du Liban.*

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՓՍԱԿի

Տէր եւ Տիկին Նուպար Դաւիթեան փոխան ծաղիկի 300 Ֆր. կը նուիրեն Պոլսոցասէր Տիկնանց Վարժարանին Տիկին Մարի Տօնապետեանի արվածալի մահուան առթիւ :

(Ստանալ «Յառաջ»էն) :

ՀԱՅ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉ

Ամառնային արձակուրդներու համար Հայ Կարմիր Պաչէ Նորմանտիի ծովեզերեայ Մանկանց Բոյնի բացումը տեղի պիտի ունենայ՝

ՅՈՒԼԻՍ 7—ԻՆ

ամէն տարիքի հայրենակիցներու համար :

Մանուկները կ'ընդունուին միայն ընկերակցութեամբ իրենց ծնողքներուն : Ամենօրեայ հիւրասիրութիւն :

Սենեակները ապահովելու եւ մանրամասնութեանց համար հեռաձայնել.-

ՆԱԻԱՍԱՐԴԵԱՆ. – 39 85 36 53

Իսկ Յուլիս 6–էն վերջ.–

ՄԱՆԿԱՆՑ ԲՈՅՆ.– 16–31 21 77 63

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԳՐՈՂՆԵՐՈՒ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ Ե.

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՕՓԵՐԱՆ

Կը դասախօսէ՝

ԱՐՄԷՆ ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ

Հատուածներու ունկնդրութիւն

Կիրակի, Մայիս 20, ժամը 17ին

Հ.Բ.Ը.Մ.–ի Ալեֆ Մանուկեան սրահը

118, rue de Courcelles, Paris 17e

— Մուտքը ազատ է —

UNION GENERALE ARMENIENNE DE BIENFAISANCE

— MARSEILLE —

LES 19 ET 20 MAI

l'U.G.A.B. - Marseille

a l'honneur de recevoir

à l'occasion de l'inauguration de SON

NOUVEAU SIEGE

Mme *LOUISE MANOOGIAN-SIMON*

et vous invite à participer aux manifestations suivantes

● SAMEDI 19 MAI — 19 heures

COCKTAIL D'INAUGURATION AU SIEGE

327, *boulevard Michelet*

● DIMANCHE 20 MAI — 10 heures 30

MESSE DE REQUIEM

en l'église arménienne apostolique Serpotz Tarkmantchatz

— 12 heures 30

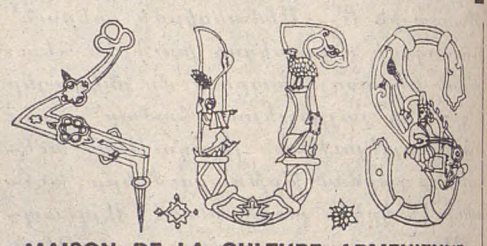
APERITIF

Hôtel Palm Beach Concorde

— 13 heures

DEBUT DU REPAS

Le nombre de places étant limité, il est conseillé de réserver en téléphonant au : — 91. 76. 10. 17 —

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE DE DECINES

15, rue du 24 Avril 1915 — 69150 Decines

LES 2, 3 et 4 JUIN

RETENEZ

VOTRE WEEK-END DE PENTECOTE

AU CŒUR DE LA PROVENCE

AU VILLAGE VACANCES DE *VAISON LA ROMAINE*

(près Orange)

Piscine — Tennis — Sauna — Spectacles — Musculation — Boulodrome — Aires de jeux — Ateliers Manuels

(Equipement haut de gamme - Classe grand confort)

Prix de participation : (pension complète)

600 Frs. Adultes

450 Frs. Enfants 6-12ans

330 Frs. Enfants 2-6 ans

— Option autocar pour le voyage —

Renseignements et inscriptions : à la Maison de la Culture Arménienne de Décines — 15, rue du 24 Avril 1915 Tél. : 78. 49. 42. 97.

ԿԱՏՈՑ ԽԱՉ

ՕԴԱՓՈԽՈՒԹԵԱՆ ԿԱՅԱՆ

ՓԱՐԻԶԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂ

Պելֆոնթէնի Օդափոխութեան կայանի դիմումները կը սկսին Շաբաթ, Ապրիլ 28–էն (ամէն շաբաթ) ժամը 15–էն 17, ընկերուհիներ Ա. Քարանֆիլեանի եւ Ա. Թաշճեանի մօտ, ներկայացնելով անուն, մականուն, ծննդեան թուական եւ կատարելով վճարումը փարիզի մասնաճիւղին :

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»

83, rue d'Hauteville — 75010 Paris

Commission Paritaire : No 55935

SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ՈՒՐԲԱԹ
ՄԱՅԻՍ 18
VENDREDI
18 MAI
1990

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48 00 06 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 800 Ֆ· — Վեցամսեայ : 410 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·100 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

65ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.277 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 65e ANNÉE — No 17.277

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՆԱԽԱՐԱՐԱՊԵՏ ՌՈՔԱՐ 60 յաւելեալ քննիչ ղրկած է Քարփանթրա գործադիր կոմիտէի հանուին հրչակեալ վերեզմանատան գրգռպղծութեան հեղինակները։ Չորեքշաբթի օր, Լօրան Ֆապիւս մէկ վայրկեան լռութիւն պահել տուաւ Ազգային ժողովի նիստին։ Լիոնի մէջ, ծան – Մուլէն համալսարանի նախագահը Ազգային կրթութեան նախարարին դիմում մը կատարեց, որպէսզի պաշտօնանկ ըլլայ փրոֆէսէօր Պերնար Նոթէն, որպէս «վերաքննապաշտ» եւ հակասեմական։ Դիպուածառը ծանօթ է, քաղաքապետ՝ Միշել Նուառ մերժած էր նոր չէնքեր գործադրել Լիոն 3 Համալսարանին, նման դատաւոններու դոյութեան պատճառաւ։ Մինչ այս հարցերուն կապակցութեամբ, ուսուցչուհի մը բուռն յարձակումի ենթարկուած է Ռուայանի իր ընակարանը, որովհետեւ այս նիւթին մասին խօսած էր աշակերտներուն, նախորդ օրը։

«ՍԻՒ ԵՄ, ՀՐԵԱՑ ԵԻ ՄԻԱԿԱՆԻ» կը չեչտէր Սէմի Տէյվիս Ճընիըը, որ մեռաւ 64 տարեկանին, կոկորդի խլիրդէ։ Իրականին մէջ, ծնունդով միայն սեւ էր, հրէութեան փարած էր եւ զաւանափոխ եղած պարզապէս որպէս ցեղապաշտութեան թշնամի, աչքին մէկն ալ կորսնցուցած էր կառքի արկածի մը հետեւանքով։ Սէմի Տէյվիս մեծատաղանդ արուեստագէտ մըն էր՝ երգիչ, պարող, դերասան։

ՊՈԼՈՑ օդակայանը ձերբակալուած է Օման Սագալըզ, Թուրքիոյ Համայնավար Միացած Կուսակցութեան փոխ – քարտուղարը, որ տարիներ եւ Թուրքիա կը վերադառնար։

ԵՐՈՒՍԱՂԷՄԻ Օրթոտոքս Պատրիարքը՝ Դիոդորոս Սբ. Պրակպուրկ ընդունուած է Եւրոպական Խորհրդարանի, Ցանձնախումբին եւ Խորհուրդին նախագահներուն կողմէ։ Ընկերակցութեամբ յոյն — օրթոտոքս բարձրաստիճան կրօնականներու, Պատրիարքը խնդրած է որ համակամութեան գործողութիւններ կատարուին բողոքելու համար Սէն – Ժան ապաստանարանի դրաման դէմ հրեայ զաղթողներու կողմէ։

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ
ՀԵՌԱԽՕՍ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՐՄԷՆՓրԷՍ – ՄԱՅԻՍ 8 – 15)

ԼՈՒՐԵՐ ԱՐՑԱԽԷՆ

Հաղորդութի Շրջանային Կոմիտէն լիազօրեալ նիստի մը ընթացքին քննարկած է «Հայոց լեզուի գործառնութեան ուղղութեամբ շրջանային կուսակցական կազմակերպութեան խնդիրները»։

Վիճակագրական նիստը նոր ուղիները նշած է շրջանի դպրոցներուն, հիմնարկ – ձեռնարկութիւններուն, բոլոր անհատութիւններու մէջ հայերէնի գործածութիւնը բարձրացնելու, աշխատանքի դրծակավարութիւնը հայերէն լեզուով տանելու, մանկապարտէզներուն եւ դպրոցներուն մէջ մայրենի լեզուի ուսուցումը աւելի կազմակերպուած կերպով իրագործելու համար։

***

Արցախ չորս ամիս է որ փակ են Արցախի մշակութային բոլոր սրահներուն դռները։ «Սաֆոնովեան ռէժիմ»ը ծանր կըզպանքները դրած է այդ դռներուն։ Երկու տարիէն աւելի է որ Ստեփանակերտի «Վահրամ Փափազեան» հայկական պետական թատրոնի թատերախումբին թոյլ չի տրուիր հանդէս գալ իր հարազատ բեմահարթակին վրայ։

Երբ Ստեփանակերտի մշակոյթի Տան «Արցախ» էսթրատային համոյթը դիմեց զօր. Սաֆոնովի՝ խնդրելով թոյլ տալ համերգներով հանդէս գալ մարզին դիւղերուն մէջ, մերժուեցաւ։

Մարզին բնակչութիւնը զրկուած է տեղական ձայն-հեռատեսիլի հաղորդումներէն։ Օրական քանի մը անգամ արտակարգ վիճակի ձայնասփիւռը կը կրկնէ պինուորական հրամանատարին հաղորդումները՝ կազմկոմիտէին պատրաստած քարոզիչ եւ ահարեկող նիւթերը։

***

ՃԱՏՐԱԿ

Թորոնթօ տեղի ունեցած ճատրակի մրցաշարքին վերջնական հանդիպումին մէջ Ռաֆայէլ Վահանեան եւ Ալեքսանտր Կոնիայեւ իրարու դէմ հանդիսացան։ Ռաֆայէլ Վահանեան ունի 2615 վարկանիշ եւ Կոնիայեւ՝ 2630

ՀԱՄԵՐԳԻ ԱԽԱՐՏԻՆ...

Ինչպէս ընել որ չկորսուի ամենայնէին նշոյլն իակ այդ հզօր տպաւորութեան:

Եւ ուրախ երաժշտութեան կողքին ուրկէ՞ կուգան բախել սրտիդ այլազան աշխոյժ հնչիւններ՝ նախ հեզգիեակ զօրեղ՝ պայթուցիկ, որ տակաւ առ տակաւ կը լռեն ուժահատ:

Ուրկէ՞ ծնունդ կ'առնէ թմփոցը՝ համերգէն եաք: Անզօրութեան ի դուչ բալոդոյթը հոգեկան:

Ինչու սրամիտ երբ կը զգաս թէ անվճռելիօրէն այս մէկը՝ ուխտաւորչորրորդը՝ Քաթրայի բոլոր եղանակներուն անկիւնաքարերէն մին է անկասկած: Կէս պիչերին երբ նուագը դադրած է ու յամրաքայլ կը բաժնուիս սրահէն մտովին կ'ամբոխնես զժուար երեւակայելի կատարողական արժէքը նուագախումբի մը զոր առաջին անգամ կը լսես:

Ան ունի բոլոր երաժշտական մասնայատկութիւնները կարենալ զոհացնելու համար զժուարահամ երաժշտասէրը: Քննադատը: Երաժշտագէտը: Աբարչդոր լոյսէն չէ կարելի դուրս պրծիլ: Բարձրագոյն որակը ինքզինքը միշտ կը պատրաստէ:

Հայաստանի Սենեակային նուագախումբը ունի ա՛յդ որակը: Հիանալիօրէն մարզուած մենակատարներէ բաղկացած նուագախումբ՝ որ ունի խորունկ եւ բաժշտական հասկացողութիւն ու կատարողական վերին արուեստ: Առաջնորդ դեկավարներու հոգատարութիւնը վայելելը է: Զարեհ Սահակեան, Ռուբէն Ահարոնեան:

Սեղմ կշռոյթ, զեղեցիկ վարթամ հընչողութիւն, չեչտերը տեղին զետեղելու նրբին ինքնահակողութիւն, նախադասութեան տեսողութիւնը բնորոշող զանազան թմփոցերու յատուկ արտայայտութիւն ու վերջապէս առոյգ ճշդրտութիւնը մեկնաբանուած գործին՝ կուգան տպաւորել նուագախումբին անսասուր յաջողութիւնը:

Այս կարգի աղամանդեայ պահի մը անձնաւոր մնալը արեւմտեան աշխարհին զարմանալի է:

Ո՛չ մէկ ձայնապնակ, ո՛չ մէկ համերգ: Անհերելի թուիլիւն: Կրնա՞ր այդ ուղղութեամբ Սփիւռքը օգտակար ըլլա՞լ: Անգօր եմ ճշդելու Սփիւռք – Հայրենիք մշակութային կապերու անթաւարարութեան բուն պատճառը:

Գիտեմ սակայն թէ կան կորսուած քանի տարիներ այս տղոց համար որոնք մեր լաւագոյն դեսպաններն են:

Լաւագոյնը ներկայացնել լաւագոյն կերպով: Անօգուտ է՞: Ամօթը կը զգամ անզօրութեանս: Եւ չունիմ դարմանը: Ու կարելի չէ զայն գտնել միտակ:

Բարեբախտ առիթով մըն էր որ պիտենք ունեցանք: Եւ եթէ Ալեքսանտր Յարութիւնեան չբոլորէր իր եօթանասուն տարիները, Փարիզ կրնար դեռ եւս սպասել այս դիչերուան:

Նշանակելի դիչեր ինքնուրոյն յայտարերով ուր արուեցաւ հայ անուանի երգահանին զանազան երկերը, դիմագիծը բնորոչելով անոր ընդհանուր գործին: Սուսար ու բազմախիւն:

Նչել Սիմֆոնիկեթեան նախ՝ ամենայայտնի տեսակարար գործերէն մին: Համերգի լաւագոյն պահերէն էին:

Յետոյ եօթը մեղեդիները ուր Յասմիկ Հայոպարծեան գիտցաւ անցնիլ եօթը տրամադրութիւններէ, մերթ ընդ մերթ զուարթ, վեհ, խորհրդաւոր, տխուր թէ ծիծաղաչարժ: Մեղեդիները երգուեցան նոյն ինքնավստահ հոգեվիճակով տաք, լայնածաւալ քնարերգակ տպրանոյին որ հասած է որոչ բարձունքի:

Անկասկած կրկին հրաւիրուելու արժանի արուեստագիտուհի մը: Ալեքսանտր Յարութիւնեան կատարի դաչնակահար է միանգամայն: Նամանաւանդ իր գործերու մեկնաբանութեան ընթացքին: Նուագախումբին ընկերակցութեամբ խանդավառօրէն նուագեց իր հայ հին երգերու թեմաներուն վրայ հիւսած Ռափսոտիին:

Գալով Ջութակի քոնչէրթոյին որուն առաջին ունկնդրութիւնն էր Փրանսայի մէջ, Ահարոնեանի կողմէ արուեցաւ պարզութեամբ եւ նոյն ատեն յափչտակիչ վըրաչութեամբ: Յատակօրէն: Երգուած մեղեդի մը նման:

Ջնուած Ռուբէն Ահարոնեանի, այս դեղեցիկ քոնչէրթոն պէտք է ունենայ լուսաւոր ուղի երբ լայնօրէն ծանոթացուի:

Ջուսպ, հնչեղ, ճշդիտ՝ Ահարոնեանի արուեստը զմայլելի է: Կարծես երազած ըլլար Հայֆեցի աչ՝ Օյսթրախի ձախ ձեռքը: Առաջինին ապշեցուցիչ ճշդիտ կերպընկալ նուագը՝ երկրորդին լայնածաւալ չունչը:

Արուեստագէտ որ դիտէ մչանջենապէս բարձրացնել քեզ իր մօտ, վերելքով մը հանդարտ, առանց միտքը խանգարող չլացման: Ճպոտ որ կը համչէ առանց ապտուկի:

Առաջին նոթերէն նչմարելի էին դեղեցիկ հնչականութիւնը, մեղեդիին արբուած ուղիղ ճանապարհը թեթեւ թէ ծանրը արագութեան մէջ, դիտակից նուրբ ականջի մը ապահոված անպիտա ճշդրտութիւնը:

Ամուր դեղարուեստական հասկացողութեան մը առթած ոգեւորումը հաղորդական, անսխալ ճպոտին պարզեւած վստահութեամբ, կուգար լրացնել երկնային վայրով մը քօղարկուած այս ճըշդապահին թողած տպաւորութիւնը:

Հպարտութիւնս է գտնել ընդոծին արտակարգ տաղանդ, երաժշտական լաւ դպրոց, կատարողական վերին բարձրութիւն եւ ճաչակ մեկտեղուած:

Ալեքսին՝ կը զգաս իր մօտ երրորդութեան մը կնիքը՝ ուր ձեռք – միտք – հոգի միալար կը թրթռան:

Հո՛ս, այս դիչեր՝ Սալ Կաւօ՝ 1990, Մայիս 4, Ուրբաթ՝ Ալեքսանտր Յարութիւնեան, Հայաստանի Սենեակային նուագախումբը եւ Ռուբէն Ահարոնեան ներկայացան մեղի իրենց լաւագոյնը տալով:

Իսկ մե՛նք,

կարծես աղեղը լաւ պրկուած չէ:

Ու մեր փայտէ նեաերն ալ չեն յաջղեր հասնիլ թիլսախին:

Սրտիս թախիծը:

Առանց որ փչուրն իսկ կորսուի ուրախութեանս ոգեկան ուժին:

ԳՐԻԳՈՐ ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԵԱՆ

Փարիզ, Մայիս 5

Սուրիահայ Եաամականի

ԱՊՐԻԼԵԱՆ 75-ԱՄԵԱԿԸ ՀԱԼԷՊԻ ՄԷՋ

Հայկական ցեղասպանութեան 75–րդ տարելիցը հայութեան պահանջատիրական կամքը արտայայտող հաւաքներով, յուչահանդէսներով ու կրօնական արարողութիւններով նչուեցաւ Հալէպի մէջ:

Ոգեկոչական հանդիսութիւնները լսկիզը առին Կիրակի, Ապրիլ 22-ին, Մէյսան թաղամասի, Ս. Գէորգ Եկեղեցւոյ մէջ մատուցուած պատարագով, որու ատարին Հոգեհանգստեան մասնաւոր արարողութիւն մը կատարուեցաւ Մարաչի Ազէտին (1920) զոհ դացած հայորդիներու յիչատակին: Այնուհետեւ, եկեղեցւոյ ուսոր կից գտնուող Ազգային Մեսրոպեան Վարժարանի չրջափակին մէջ բացումը կատարուեցաւ Մարաչի ինքնապաչտպանութեան 70-ամեակը արժեւորող մարմարեայ յուչաքար - պատուանդանի մը, ձեռամբ՝ Բերիոյ Թեմի Հայոց առաջնորդ Սուրէն Արք. Գաթարոյեանի ու Միացեալ – Նահանգներէն յատկապէս հրաւիրուած՝ Մարաչի Հայր. Միութեան կեդր. վարչութեան ատենապետ եւ «Գերմանիկ» պաչտօնաթերթի խմբագիր Պր. Անդրանիկ Փօլատեանի:

Հայ ժողովուրդի պայքարութիւնն ու անոր վերածնումդը խորհրդանչող այս յուչաքարը նախաձեռնութիւնն է Հալէպահայ Մարաչցիներու:

ՄԻՋ – ՅԱՐԱՆՈՒԱՆԱԿԱՆ ՅՈՒՇԱՀԱՆԴԷՍ

Հալէպի հայ երեք համայնքները, տարիներէ ի վեր այլեւս աւանդական դարձած սովորութեան հաւատարիմ, Ապրիլ 23–ի երեկոյեան, , Հայ Աւետ. Էմմանուէլ Եկեղեցւոյ մէջ կայացած յուչահանդէսով մը միասնաբար ոգեկոչեցին Եղեռնի 75-րդ տարելիցը:

Վեր. Սողոմոն Քիլաքեանի բացման խօսքէն եաք, յաջորդաբար ելոյթ ունեցան ու խոհական պատգամներ արտասանեցին Բերիոյ Թեմի առաջնորդ՝ Սուրէն Արք. Գաթարոյեան, Կաթողիկէ Հայոց առաջնորդ՝ Պետրոս Արք. Մրկտիչեան եւ Հայ Աւետ. համայնքի պետ՝ վեր. Պարգեւ Աբարդեան: Օրուան բանախօսը, Պէյրութի Հայկազեան Գոլէճէն՝ Տոքթ. Երուանդ Քասունի, ակնարկ մը նետելով 50-ամեակէն ասդին Հայ Դատի կարած ճանապարհին վրայ, իրապաշտ ու առարկայական վերլուծումով մը դիտել տուաւ, թէ անոր արդար լուծման միակ ու գլխաւոր երաչիքը հայկական Միացեալ Մարմնի մը չստատիկ դոյատեւումն է:

Ալետ. համայնքի երգչախումբը իր երգերով ու Շուչիկ Մելքոնեան «Անգելի Ջանգակատուն»էն հատուածի մը արտասանութեամբ՝ համալրեցին յայտագիրը:

Յուչահանդէսը վերջ գտաւ ժողովուրդին կողմէ մխիթարան երգուած «Կիլիկիա» յաղթերգով:

ՊԱՏԱՐԱԳ ԵՒ ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Երեքչաբթի, Ապրիլ 24–ի առաւօտեան, ազգային ղերեզմանատան մատրան առջեւ տեղի ունեցաւ բացօթեայ պատարագ, ի ներկայութեան հազարաւոր Հայերու:

Պատարագը մատոյց եւ հոգեչունչ պատգամ մը փոխանցեց Նորայր Ծ. Վրդ. Աչըգեան: Հուսկ, առաջնորդ Սուրէն Արք.ի նախագահութեամբ կատարուեցաւ Հոգեհանգստեան յատուկ արարողութիւն, Մեծ Եղեռնի զոհ մկրտիչէս մինչեւ հայ նահատակներու հոգիներուն համար:

ՄԻԱՑԵԱԼ ՀԱՒԱՔ

Նոյն օրը, երեկոյեան, Ս. Աստուածածին Եկեղեցւոյ մէջ, վակ Մորանի գիմաց, կայացաւ Հայկական ցեղասպանութեան 75-ամեակի տգեկոչման միացեալ հաւաք մը, կազմակերպութեամբ հայկական բոլոր մչակութային միութեանց եւ հովանաւորութեամբ հայ երեք յարանուանութեանց հոգեւոր պետերուն:

Հաւաքը կազմակերպող միացեալ յանձնախումբին անունով բացման խօսքը արտասանեց Տիկին Նուարդ Տարագճեան:

Այնուհետեւ, խօսք առին երեք բանախօսները, որոնք ներկայացուցին Հայ Դատի այժմէական ըմբռնումն ու անոր հետապնդման միացեալ կամքը: Էլի Սուսանի (Թէքէեան Մչակութային Միութիւն), Գրիգոր Տունկեան (Համազգային Մչակ. Ընկերակցութիւն) եւ Յակոբ Ազգեան (Ն. Ս. Մչակ. Միութիւն) թարգմանը հանդիսական համայն հայութեան պահանջատէրի կամքին, անգամ մը եւս յայտարարելու համար՝ թէ չենք մոռցած ու չենք կրնար մոռնալ 75 տարի առաջ տեղի ունեցած հայասպանութեան ոճիրը, մեր պատմական ու անվիճելի հայրենիքին բռնագրաւումն ու այդ հողերէն բռնի կերպով մեր հետացած ըլլալը: Ելոյթ ունեցաւ նաեւ պատմաբան Գէորգ Ղարիբջանեան, Երեւանէն, որ առաւելապար չէչտը դրաւ Հայրենիք – Սփիւռք միասնական պայքարին վրայ:

Պաչտօնական այս հատուածին ներկայ եղան շուրջ 3000 հայորդիներ, որոնց մէկ մասը բանախօսութեանց հետեւեցաւ եկեղեցւոյ չրջափակը զետեղուած պատկերատփիւռին միջոցով:

Հաւաքի վարման իր խօսքին մէջ, առաջնորդ Սուրէն Արք. Գաթարոյեան ընդգծեց, թէ մեր նահատակներու յիչատակին ոգեկոչման առիթով՝ հայ ժողովուրդը նոր կամքով ու նոր տեսիլքով կը վերանորոգէ Հայաստանն ու բռնագրաւեալ հողերը չմոռնալու եւ անոնց համար պահանջատիրական պայքարի երթը չարունակելու իր ուխտը: Ան դիտել տուաւ, որ այս պայքարը պիտի արժեւորէ մեր ժողովուրդին յառաջիկայ օրերու ելքերը:

Գործադրուեցաւ նաեւ զեղարուեստական յայտագիր մը, որուն իրենց մասնակցութիւնը բերին «Զուարթնոց» եւ «Սպենդիարեան» երգչախումբերը:

ԼԵՒՈՆ ՇԱՌՈՑԵԱՆ

Հալէպ

ԶԱՅՆԵՐ ԳԱԻԱՌԷՆ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՑԹԻ ՏԱՆ 14-ՐԴ ՏԱՐԵԴԱՐՁԸ

ՄԱՐՍԷՅԼ. – («Յառաջ»). –

Ամէն տարի, Մայիսի սկիզբն է որ կը տօնախմբուի Հայ Մչակոյթի Տան հիմնադրութեան տարեդարձը հայկերոյթով մը: Այս անգամ տեղի ունեցաւ Մայիս 5–ին, պատուոյ նախագահութեամբ՝ Տէր եւ Տիկին Գլօտ Մինասեանի:

Բոլոր սեղանները զբաւուած էին: Եկեղեցականներ՝ Նշան Ծ. Վարդապետ Գարաքէհէեան, Գարեգին Վրդ. Պէքճեան, Եղիչէ Ս. Քհնյ. Փանոսեան, Շահան Ա. Քհնյ. Տէտէեան, բազմաթիւ միութիւններու եւ հաստատութիւններու ներկայացուցիչներ, հաւատարիմներ եւ այլ անձեր եկած էին քաջալերելու Հայ Մչակոյթի Տան վարչութիւնը, անոր կատարած դերը դպրութիւն ներս եւ վայելելու հայկական հաճելի երեկոյթ մը:

Հայկերոյթը սկսաւ Գարեգին Վրդ. Պէքճեանի սեղանօրհնութեամբ:

Հայ Մչակոյթի Տան վարչութեան անունով Կարօ Յովսէփեան բնորոչեց տարեկան այս ժամադրութեան խմասը պատճառները, աւելցնելով թէ 14 տարիէ ի վեր այս Տունը կը մնայ կանգուն եւ կը գործէ ի սպաս գաղութին, մեր մչակոյթին ու ազգային արժէքներուն չեզոհիւ ժողովուրդին բարոյական եւ նիւթական պահպանութիւններուն: Առանց չեզոքի կը պահէ իր ինքնուրոյն դիմագիծը, այսինքն համազգային կոչումը, միշտ խուսափելով կազմակերպութեան մը նեղ սահմաններուն մէջ մնալու եւ չարունակէ՝ «Այս հաստատութիւնը ինքնաչպատուակ ձեռնարկ մը չէ, այլ միջոց մը ի բաչխս հաւաքական շահերուն»: Կարօ Յովսէփեան յայտնեց վարչութեան կրթական չնորհակալութիւնները բոլորին եւ ապա ներկայացուց օրուան պատուոյ նախագահը՝ Գլօտ Մինասեան: Երիտասարդ մը որ իր սեփական ջանքերով, իր արժանիքներով արձանագրած է յաջողութիւններ եւ հասած է ընկերային բաղմալի եւ պատուաբեր դիրքի մը: Երիտասարդ մը որուն մէջ միշտ ուժեղ եղած է ազգային գիծը: Գլօտ Մինասեան երկար տարիներ որպէս Փութպոլ խաղացող կրած է Մարսէյլի Հ. Մ. Ը. Մ. – Աբծիլ Մարզական Միութեան գոյները եւ այժմ իր նախաձեռնութեամբ կազմուած է նեցուկ մարմին մը օգնութեան հասնելու համար հայ ակումբին բոլոր կարիքներուն: Գլօտ Մինասեան չրջապատուած էր Հ.Մ.Ը.Մ – Աբծիլ վարչութեան անդամներէն, բարեկամներէն եւ խաղացողներէն:

Սահակ Մեսրոպ երգչախումբի չնորհալի մանկամարտներէն Տիկին Եւա Աբթինեան մեներգեց՝ «Լեռներ հայրենի», «Կռունկ», իսկ Սիմոն Աւետեան անդամ մը եւս պանծացուց Վասպուրականը իր «Տըլէ Եաման»ով:

Շահան Ա. Քահանայ Տէտէեան որ Հայ Մչակոյթի Տան պատչին քարը օրհնած է 15 տարի առաջ, վերյիչեց երէկներուն յիչատակը, անոնք որոնք եղան հիմնադիրները եւ սիւները այս հաստատութեան եւ իր գոհունակութիւնը յայտնեց որ երիտասարդները հաւատարմութեամբ կը չարունակեն գործը: Բացատրեց մչակոյթի դառին զանազան երեւոյթներն ու արտայայտութիւնները եւ ծանրացաւ մչակոյթի կարեւորութեան վրայ որպէս ազգակ մեր ինքնութեան: Շահան Ա. քահանայ Տէտէեան չնորհաւորեց Մչակոյթի Տան 14-րդ տարեդարձը, ուրախութիւն յայտնեց որ երիտասարդ դէմքեր լեցուցած են այսօր սրահը, եւ մաղթեց ուժ եւ կարողութիւն վարչութեան անդամներուն:

Երէկին Եղիսաբէթ Տէտէեան իր չերմ ձայնով ուրախացուց ներկաները երկու մեներգներով՝ «Ինչ որ տուի կը դարձնեմ ձեզի» եւ «Հերոսներու երգ»ը:

Օրուան պատուոյ նախագահը՝ Գլօտ Մինասեան խօսք առնելով բաւ թէ այն պատիւը որ կ'ըլլայ այսօր իրեն կը բաժնէ Հ. Մ. Ը. Մ. – Աբծիլ Մարզական Միութեան անդամներուն հետ որ ներկայ են այս երեկոյթին: Խօսեցաւ հայկական դիպի, կարեւորութեան վրայ մեր բոլոր միութիւններէն ներս, եւ իր յարգանքը յայտնեց բոլոր անոնց որոնք կը ծառա-

ԼԻՈՆ

ԳՐԱԿԱՆ ԵՐԵԿՈՅԹ

ՄՈՎՍԷՍ ՊԶԱՔՃԵԱՆԻ ՆՈՐ ՎԷՊԻՆ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԵԱՆ ԱՌԹԻԻ

Երկու տարիներէ ի վեր Լիոնի Հայ Տիկնանց Մխիթեան մշակութային յանձնախումբը կը ղեկավարէ Տիկին Մարի-Նէթ Պօյաճեան: Տարուան ընթացքին յանձնախումբը զանազան ձեռնարկներ կ'ունենայ՝ համերգներ, յուշահանդէս – ներ, գրական եւ գեղարուեստական երեկոյներ եւայլն: Շաբաթ, Ապրիլ 21-ին, Լիոնի Ս. Ծակոր Մայր Եկեղեցւոյ հանդիսութեանց դահլիճին մէջ, յանձնախումբին հրաւէրով կոկիկ բազմութիւն մը հաւաքուած էր փարիզաբնակ ծանօթ մատուռական՝ Մովսէս Պէյաքճեանի չուրջ «Միջեռնականները պիտի չսարսափին իրրեւ ուրիշներէն» վէպին հրատարակութեան առթիւ: Գաղութին, գոնէ գրասէր հատուածը, չէր կրնար անչուշտ չմասնակցիլ այս հանդիսաւորութեան որուն կը նախագահէր Նորվան Եպիսկոպոս Զաքարեան:

Երեկոյթին սկիզբին նախ խօսք կ'առնէր Նորվան Եպիսկոպոս, ներկայացնելու համար հեղինակը: Իսահակ քահանայ Չէքմեան կը կարդար վէպէն քանի մը հատուածներ: Հուսկ Տիկին Նորա Պարսեղեան (վերջինս Նիկոդոս Սարաֆեանին նուիրուած թէզ մը կը պատրաստէ). վարպետօրէն գործը ներկայացուց բազդատականներ կատարելով հեղինակին եւ հերոսին միջեւ՝ Փիրայր, Մովսէս Պըչաքճեանին պէս, կը ծանօթանայ մայրաքաղաքին թաղամասներուն եւ նոյն ձեւով կը ճաշակէ «աքսորեալի» կեանքին դառն պայմանները: Բայց Փիրայր երբեք ու երբեք չի յուսահատիր եւ չի հրաժարիր իր անցեալէն, իր արմատնե - րէն ... Մովսէս Պէյաքճեան նոյնպէս: Թեման ծանր է եւ լուրջ, սակայն Մովսէս Պէյաքճեան միշտ կը փորձէ – եւ կը յաջողի – իր պատմուածքներուն տալ լաւատես եւ զուարթ դունաւորում մը: Ճուտահատութիւնը կը վերածէ յոյսի - այսինքն կեանքի, դրական խմատով, հաւանական եւ ապաւնուած ողբերգութիւնը՝ դրեթէ կատակերգութեան:

Նորա Պարսեղեանին ներկայացուցած մեկնաբանութեան կը յաջորդէր հատուածներու ընթերցումի նոր պահ մը այս անգամ Տիրուհի Մարկոսեանի կողմէ:

Վերջին խօսք առնողը կ'ըլլար Ալֆորվիլի Հայ Մշակութային Տան տնօրէնուհի՝ Ճատմիկ Գեւոնեան: Փրանսերէն լեզուով կը ներկայացնէր հեղինակը եւ իր գրական «արտադրութիւնը» եւ անկէ յետոյ կը կարդար Մովսէս Պէյաքճեանին դրչէն եւ իր կողմէն թարգմանուած «Հայկական ոգին»» հատուածը:

Հանդիսութիւնը վերջ գտաւ հեղինակին ելոյթով եւ Նորվան Եպիսկոպոսի փակման խօսքով:

ԿՈՐԻՒՆ

ԳՂՁՈՒԹԷ ԳՂՁՈՒՐ

ԱՄԵՐԻԿԵԱՆ Ծերակոյտի փոքրամասնութեան պետ Ռեպըբլիք Տոլ կրցած է բրեզիլոխուճիւն մը ներմուծել Ծերակոյտի քանաճեւերէն մէկուն մէջ, որուն հիման վրայ ամերիկեան կառավարութիւնը 5 միլիոն տոլար յատկացում մը եւս պիտի կատարէ Հայաստանի երկրաշարժի ազէտեալներու օժանդակութեան համար իր ստեղծած յատուկ Ֆոնտին: Նախատեսուած նոր գումարը տրամադրելի պիտի ըլլայ մինչեւ 1990, Սեպտեմբեր 30, պայմանաւ որ ան գործածուի մարզասարքական նպատակներու համար, ինչպիսին են՝ բժշկական, դաստիարակչական եւայլ ապրանքներու Հայաստան առաքումը:

***

ՍԱՆԹԱ ԱՆԱՑԻ Հայ Օգնութեան Միութեան «Սեւան» մասնաճիւղի չարաթօրեայ վարժարանը, եղեռնի 75-ամեակին առթիւ, Ապրիլ 21-ին ձեռնարկ մը կազմակերպած է: Տնօրէնուհի Արմիկ Ալայաեանի բացման խօսքէն ետք, Հ.Օ.Մ.-ի կողմէն՝ Վարդուհի Փիլհանէսեան օրուան խմաստը փոխանցած է աշակերտութեան: «Ամէնքը հոս չենք» ցեղասպանութեան մասին վաւերագրական տեսերիզին ցուցադրութենէն ետք, խմբերգերով հանդէս եկած է վարժարանի աշակերտութիւնը:

***

ՊՈՒԷՆՈՍ – ԱՑՐԷՍԻ Արժանթինահայ Մշակութային Միութեան սրահին մէջ, Ապրիլ 17-ի երեկոյեան, Հայաստանի ակադեմական փրոֆէսէօր Գէորգ Բրուտեանց մամուլի ասուլիս մը տուած է: Ներկայացնելով հայրենի ներկայ իրավիճակի էական երեսները, ակադեմականը ըսած է որ սունկի պէս աճող բազմաթիւ կազմակերպութիւնները կը չլատեն Հայաստանի քաղաքական կեանքը: Ասուլիսէն ետք տեղի ունեցած ընդունելութեան մասնակցած է նաեւ Խորհրդային Միութեան փոխ – հիւպատոս՝ Ցարուհի Վերմիշեան:

***

ՓԱՍԱՏԻՆԱՑԻ վերաքննիչ 9-րդ դատարանի չէնքին մէջ, Ապրիլ 7, Հայ Իրաւաբաններու Միութեան կազմակերպած «մասնագիտութեան օր»ուան ներկայ գտնուած են աւելի քան հայ իրաւաբանութեան 25 ուսանողներ: Ելոյթ ունեցած են իրաւաբանութեան մարզին մէջ տարիներու փորձառութիւն չհաշած աւելի քան 15 մասնագէտներ:

***

ԷՆՍԻՆՈՑԻ Ֆերահեան վարժարանի «Աւետիսեան» սրահին մէջ, Ապրիլ 21–ին տեղի ունեցած է Հ. Ց. Դաշնակցութեան «Շանթ» Երիտասարդական Միութեան կազմակերպած եղեռնի 75–ամեակի նշման հանդիսութիւնը: Աւելի քան վեց հարիւր հոգիի ներկայ եղած հանդիսութեան խօսք առած են հայրենի դերասան՝ Սօս Սարգսեան եւ «Ասպարէզ» օրաթերթի տնօրէն՝ Ժան Գոստանեան: Գործադրուած է նաեւ գեղարուեստական յայտագիրը մը՝ արտասանութիւններով ու խմբերգերով:

***

ՖՐԵԶՆՈՑԻ «Ուիլեըմ Սարոյեան» թատերասրահին մէջ, Ապրիլ 24–ին տեղի ունեցած երեկոյթի մը ընթացքին ելոյթ ունեցած է անգլիացի պատմաբան Քրիսթոֆըր Ուոքըր: Նոյն օրը՝ կէսօրէ ետք, մամուլի ասուլիսի մը ընթացքին, «Հայաստան Ազգի մը գոյատեւումը» դիրքին հեղինակը յատակ տարբերութիւն դրած է ջարդի ու ցեղասպանութեան միջեւ ու չհշատ՝ թէ Հայոց ցեղասպանութիւնը նախապատրաստուած էր իր բոլոր մանրամասնութիւններով:

ՍԱՐԻԼ 24-ԸՆ ՎԱԼԱՆՍԻ ՄԷՋ

Ապրիլ 23–ի գիշերը հսկում կատարուեցաւ Նահատակաց Յուշարձանին մօտ, ի յարգանս մեր նահատակներուն: Յաջորդ առաւօտուն հոգեհանգստեան ձայնաւոր պատարագ մատուցուեցաւ Սուրբ Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցին, ներկայութեամբ պաշտօնական անձնաւորութիւններու, երեք համայնքներու հոգեւոր պետերուն եւ հաւատացեալ ժողովուրդին:

Նոյն օրը կէսօրէն ետք Շան տը Մարս հրապարակին վրայ հաւաքին խօսք առաւ նախ Վալանսի Հայ Ազգային Միութեան նախագահը՝ Տօքթ. Մ. Գոհարեան. ան ողեկոչեց ապրիլեան նահատակները, ապա՝ մեր նոր զոհերը:

Իրեն յաջորդեցին զանազան կազմակերպութիւններէ պատասխանատուները, չհշտելով հայ դատի պայքարին չարունակուող բնոյթը:

Ցետոյ պատանիներով ու հայկական դրօշակներով տողանցք մը տեղի ունեցաւ մինչեւ Նահատակներու Յուշարձանը ուր ծաղիկներ դնեցին: Հոն ալ խօսք առաւ վերապատուելի Թիլպէտ Լեւոնեան, պատահած ազէտը չմոռնալու, մեր բողոքի ձայնը լսելի դարձնելու հրամայականին մասին:

Ողեկոչումի օրը աւարտեցաւ Մ. Տ. Ժ. սրահին մէջ տեղի ունեցած հանդէսով ուր ներկայ էին Ավինեոնէն եւ Կրընոպլէն ալ բազմաթիւ Հայեր:

ԳՈՂԳՈԹԱ

ՀԱՅ ՀՈԳԵՒՈՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԻՐ ՀՕՏԻՆ 1915 ԱՂԷՏԱԼԻ ՏԱՐԻՆ

ԱՇԽԱՏԱՍԻՐԵՑ ԵՒ ԽՄԲԱԳՐԵՑ

ԹԷՕԴԻԿ

ՎԱՆ

ՆԱՀԱՆԳԻՍ ՍԱՀՄԱՆՆԵՐԸ

Գաղիկ Արծրունի գլխաւոր գարգարողը եղած է Աղթամարի: Թեմերը՝ ՀԱՑՈՑ-ՁՈՐ (երուանդունիք), ԳԱՒԱՇ-ԿԱՐՃԿԱՆ (Ռշտունիք), ՇԱՏԱԽ (Ձերմաձոր), ՆՈՐՏՈՒՉ (Անձեւացիք), ՄՈԿՍ, ԽԻԶԱՆ եւայլն: — Աղէտի տարին, Ս. Խաչի ամբողջ միաբանութիւնը ևահատակուած է՝ կռիւներու ընթացքին: Ցիշենք տարաբախտ

Պօղոս վրդ. կարապետեան.– Ծն. 1848–ին եւ ձեռնադրուած 1869–ին:

Իսկ Աղթամարի հազարաւոր հայ բնակչութեան քաշածները նկագրած ենք անցողակի՝ Աղբակի դլխուն մէջ, կանգնած Վարդապետի կենսագրական դիծերով:

Քրիստոսի 921 Թուականէն սկսեալ Աղթամարի կաթողիկոսութիւնը 1895–ին Շիրոյեան Խաչատուր կաթողիկոսի մահուամբ դադրած է, մինչեւ աղէտալի տարին պարբերաբար կառավարուելով տեղապահներէ: Առոնցմէ վերջինն էր

Յովսէփ Եպիսկ. Խոստեղեան.– Ծն. Նարեկ 1834–ին, վարդապետ ձեռնադրուած 1864–ին: 1915 տարուայ Ցուլիսի ըսկիզբը վախճանեցաւ Լիմ Անապատ վանքին մէջ: Գաւառի նահատակ քահանաներէն չատերը ձեռնադրած էր:

Ահա՛ այն տախտակը որ կը ներկայացնէ ԱՂԹԱՄԱՐԱՑ ԱԲՈՒՆՑ թէմօրէից Հայ եւ Քիւրտ գիւղերուն, տնաց ու բրնակչութեան բաղդատական մարդահամարը, 1914–ին կազմուած:

	Հայ գիւղ	Քիւրտ գիւղ	Խառն	Հայ տուն	Հայ անձ	Քիւրտ տուն	Քիւրտ անձ	Թուրք տուն	Թուրք անձ
ՀԱՑՈՑ ՁՈՐ (Երուանդունիք)	24	4	7	1687	10164	485	2662	420	2400
ՇԱՏԱԽ (Ձերմաձոր)	30	57	20	989	6560	1286	5858		
ՄՈԿՍ (Մոկք)	35	28	11	715	4417	781	4419		
ԳԱՒԱՇ ԿԱՐՃԿԱՆ (Ռշտունիք)	18	20	6	1156	6668	1238	6661		
	22	56	2	837	6134	1279	6689		
ԿԱՐԿԱՌ (Մոկաց եւ Կարնկաճի մէջ)	16	11	2	417	2996	178	996		
ՄԱՐՄՏԱՆՔ (Ս. Խաչ վանք, 11 հայ գիւղերով)	15	14	—	255	1820	223	1234		
ԽԻԶԱՆ (Գգեխ գաւառ)	16	22	12	407	2746	1489	8694		
ՍՊԱՐԿԵՐՏ (15 եկեղեցի եւ 3 վանք. Շերեճից Ս. Գէորգ (վանահայրը՝ Ֆահանայ), Բաղիճեց Ս. Աստուածածին (վանահայրը՝ աշխարհական) եւ կեղիս Ս. Կիրակոս (ամայի)	26	26	2	356	2770	423	2436		
	202	238	62	6819	44295	7382	39659	420	2400

(Շար. 26)

ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄ

ՄԱՐՍԷՑԼԻ
ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ
ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

Հինգշաբթի, Մայիս 24, պատարագ Քրիստոսի Համբարձման Տօնին առթիւ։
կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՄԱԿԱՐ ԲԱՀԱՆԱՅ ՆԱՃԱՐԵԱՆ
Աբարողութեանց կը նախագահէ՝
ՅԱԿՈԲ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ
Ժամերգութիւն ժամը՝ 8·30։
Պատարագ ժամը՝ 10·30։

Ս. ՅԱԿՈԲ - ԼԻՈՆ

Հինգշաբթի Մայիս 24, տօն է Համբարձման։
Այս առթիւ Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ ժամը 10–ին պատարագ կը մատուցուի։
Օրուան պատարագը կը մատուցանէ՝
ԻՍԱՀԱԿ ԲԱՀԱՆԱՅ ՀԷՔԻՄԵԱՆ

ՍԷՆ-ԺԵՐՈՄ
Ս· ՍԱՀԱԿ-ՄԵՍՐՈՊ

Մայիս 24, Հինգշաբթի, Քրիստոսի Համբարձման Տօնին առթիւ պատարագ կը մատուցուի Սէն - Ժերոմի Ս· Սահակ — Ս· Մեսրոպ Եկեղեցւոյ մէջ։
Պատարագը կը սկսի ժամը՝ 10–ին։

ACADEMIE INTERNATIONALE
DES SCIENCES ARARAT

CONFERENCE

sur le thème :

«Amnesty International et la Question arménienne»

Conférencier :

M. ALAIN FAURE
Président de la Section française d'Amnesty International

Le Lundi 21 mai

Salle de l'Eglise arménienne
339, avenue du Prado, Marseille 8e

— à 20 h ouverture de l'exposition photos
— à 20 h 45 Conférence.

— Entrée Libre —

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԳՐՈՂՆԵՐՈՒ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ Ե.

ՀԱՑԿԱԿԱՆ ՕՓԵՐԱՆ

Կը դաշակոսէ՝
ԱՐՄԷՆ ՄՈՒՐԱՖԵԱՆ

Հատուածներու ունկնդրութիւն

Կիրակի, Մայիս 20, ժամը 17ին
Հ·Բ·Ը·Մ·–ի Ալեֆ Մանուկեան սրահը
118, rue de Courcelles, Paris 17e

— Մուտքը ազատ է —

U. G. A. B. - Marseille

organise à

MANTEYER (Gap)

dans les Hautes-Alpes,

un Séjour pour Enfants de 6-13 ans

DU 9 AU 29 JUILLET

— (Places limitées) —

— Cherchons moniteurs - monitrices, ayant diplôme *Bafa*.

Pour tous renseignements contacter à Marseille
Mme Karajian au (16) 91. 80. 26. 74
ou
Mme Stepanian au (16) 91. 79. 30. 34

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊԱԿԻ

Մարսէյլէն՝ Պր· Պօղոս Թորոսեան իր կնոջ՝ Սանդուխտ Թորոսեանի (ծնեալ՝ Տէմէեան) մահուան առթիւ 500 Ֆր· կը նուիրէ փոխան ծաղկեպսակի «Յառաջ»ի բարգաւաճման։

*

Տիկին Մարի Տօնապետեանի մահուան առթիւ, Պր· Վարդգէս Տակաուեան 500 Ֆրանք կը նուիրէ Ս·Օ·Մ – Լիբանանի (Կապոյտ Խաչ) (ատանալ «Յառաջ»էն։

U. G. A. B.

UNION GENERALE ARMENIENNE
DE BIENFAISANCE

11, Square Alboni — 75016 Paris

Le quorom requis n'étant pas atteint lors de l'Assemblée Générale Extraordinaire du 15 mai 1990, les membres de l'Association sont convoqués à une nouvelle Assemblée Générale Extraordinaire qui se tiendra au Centre Culturel Alex Manoogian: 118,rue de Courcelles 75017 Paris

le Jeudi 30 Mai à 20 heures

à l'effet de délibérer sur l'ordre du jour suivant :

«*Adjonction aux statuts d'un nouvel article en conformité de la loi du 6 Mai 1988 et du décret du 13 Juin 1966*».

ASCENSION

LA CROIX BLEUE ARMENIENNE
ET
LA MAISON DE LA CULTURE
ARMENIENNE DE DECINES
vous invitent à la Fête de
L'ASCENSION
(*HAMPARTZOUM*)
selon la traditoin arménienne

le Jeudi 24 mai à partir de 15 heures
à la Salle des Fêtes de Décines
— Tirage des *vidjags* (tirage au sort) —
Fête animée par
l'Orchestre ANI
● Buffet arménien
— Entrée libre —
Renseignements au : 78. 49. 42. 97

ՄԱՐՍԷՅԼ

ՏԱՐԵԿԱՆ ՀԱՒԱՔՈՅԹ ԵՒ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԺՈՂՈՎ

ՀՈԳԵԳԱԼՍՏԵԱՆ ՏՕՆԻՆ՝
ՅՈՒՆԻՍ 2 – ՅԻՆ
ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ
ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ ՍՐԱՀԻՆ ՄԷՋ
339, avenue du Prado

Պօղոյ Ս· Խաչ Դպրեվանքի Երբ–պա ընակող նախկին սաները այս տարի իրենց Միւթեան տարեկան հանդի–պումն ու ընդհանուր ժողովը կը կազ–մակերպեն Մարսէյլի մէջ, Սրբոց Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ, Հոգեգալստեան տօնին առթիւ։ Ցայտագիրը հետեւեալն է։ –

Յունիս 2· – Ընդհանուր ժողով Մայր Եկեղեցւոյ Ա· Ջրբաշեան սրահին մէջ, ժամը՝ 20·30–էն սկսեալ։

ՕՐԱԿԱՐԳ· – Տեղեկագիր 1989 եւ 1990 թուականներու գործու–նէութեան։
— Ստրկդակութիւններ։
— Ընտրութիւն նոր վարչու–թեան։

Յունիս 3· – Պատարագ եւ Հոգեհան–դիստ Հոգեգալուստի տօնին առ–թիւ։ Կը պատարագէ եւ կը քարո–զէ՝ ԳԱՐԵԳԻՆ ՎՐԴ· ՊԵՐՃԵԱՆ։ Պատարագէն ետք կը կատարուի մասնաւոր Հոգեհանդստեան պաշ–տօն Դպրեվանքի զոյգ վախճանեալ վանահայրերու՝ ԳԱՐԵԳԻՆ ԱՐՔ· ՅԱԶԱՏՈՒՐԵԱՆ–ի եւ ՇՆՈՐՀՔ ԱՐՔ· ԳԱԼՈՒՍՏԵԱՆ–ի հոգինե–րուն ի հանգիստ, նաեւ մահացած բոլոր նախկին սաներու, ուսու–ցիչներու, խնամակալներու եւ բարերարներու հոգիներուն։

Նոյն օրը կէսօրին տեղի կ'ունենայ տարեկան ճաշ Մայր Եկեղեցւոյ Ա· Ջրբաշեան սրահին մէջ, որուն մաս–նակցելու կը հրաւիրուին բոլոր վա–ճառքողները։

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE
— Sections Marseille —

GALA EXCEPTIONNEL

par

l'Ensemble de Danses traditionnelles

"ERZEROUM"
d'ARMENIE

le Jeudi 31 Mai à 20 h 30

au THEATRE DU GYPTIS
136, rue Loubon — 13003 Marseille

— *Renseignements et réservations auprès des membres de la Croix Bleue.*
— *Permanence de 18h à 20h à la M.A.J.C.*
12 - 14, *rue Saint-Bazile*
13001 *Marseille*

LES ANCIENS COMBATTANTS
ET RESISTANTS ARMENIENS
DE FRANCE

vous invitent à participer
à la soirée commémorative de la

Bataille de SARDARABAD

le Lundi 21 Mai à 21 heures

à l'U.G.A.B. - 118, rue de Courcelles
Paris 17e

Prendront la parole :
Docteur ROUBEN SAHAGUIAN
d'Erevan
SERGE AFANASYAN, *Historien*

— ENTREE LIBRE —

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

ԱՂՔԱՏԱՆԱՄԻ
ԹԱՂՏԱՀԱՆԴԷՍԸ
Կոնէսի հանդստեան տան պարտէզ–ներուն մէջ՝
ՅՈՒԼԻՍ 8–ԻՆ

UNION GENERALE ARMENIENNE DE BIENFAISANCE
— MARSEILLE —
LES 19 ET 20 MAI
l'U.G.A.B. - Marseille
a l'honneur de recevoir

à l'occasion de l'inauguration de SON
NOUVEAU SIEGE

Mme *LOUISE MANOOGIAN-SIMON*
et vous invite à participer aux manifestations suivantes

● SAMEDI 19 MAI — 19 heures
COCKTAIL D'INAUGURATION AU SIEGE
327, *boulevard Michelet*

● DIMANCHE 20 MAI — 10 heures 30
MESSE DE REQUIEM
en l'église arménienne apostolique Serpotz Tarkmantchatz

— 12 heures 30
APERITIF
Hôtel Palm Beach Concorde

— 13 heures
DEBUT DU REPAS

Le nombre de places étant limité, il est conseillé de réserver en téléphonant au : — 91. 76. 10. 17 —

ՇԱԲԱԹ - ԿԻՐԱԿԻ
ՄԱՅԻՍ 19-20
SAMEDI-DIMANCHE
19-20 MAI
1990

LE NUMERO : 4,00 F

ՀԱՅՐԱՍԱՆՔ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48 00 06 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 800 Ֆ· — Վեցամսեայ : 410 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·100 Ֆ· (ամէնօդեայ առաքում)
950 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

65ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.278 | Fondateur SCHAVARGH MISSAKIAN | 65e ANNÉE — No 17.278

RESOLUTION DU PARLEMENT EUROPEEN POUR LA LIBERATION D'ARCADY MANOUTCHAROV

Le Parlement européen

A. considérant l'arrestation illégale d'Arcady Manoutcharov, président du «Krounk», mouvement pour la défense des droits culturels et politiques des Arméniens de la région autonome du Haut-Karabagh, le 28 novembre 1988,

B. considérant qu'une accusation de corruption a été montée de toutes pièces de façon à pouvoir inculper l'intéressé, à une époque où les Arméniens demandaient le rattachement du Haut - Karabagh (région autonome placée, malgré la volonté majoritaire de sa population, sous l'administration de l'Azerbaïdjan) à la République d'Arménei,

C. considérant que son arrestation a précédé celle, le 10 décembre 1988, des membres du Comité Karabagh, arrêtés deux jours aprés le tremblement de terre qui a frappé l'Arménie,

D. considérant que si les membres du Comité Karabagh ont été remis en liberté le 30 mai 1989, Arcady Manoutcharov continue à être maintenu en détention préventive et qu'il est actuellement interné à la prison Boutyrki, à Moscou,

E. considérant que les tribunaux de Biélorussie, qui ont eu à le juger, ont à cinq reprises refusé de rendre un jugement, considérant que les motifs d'accusation étaient insuffisants,

F. rappelant qu'Arcady Manoutcharov a été élu au Soviet Suprême d'Arménie en août 1989 et qu'il devrait, de ce fait, jouir pleinement de son immunité parlementaire,

G. considérant que le dossier est actuellement entre les mains de la Cour Suprême de l'URSS et que l'intéressé se trouve à la prison Boutyrki, à Moscou,

1. déplore la violation flagrante des droits de l'homme et l'atteinte à la démocratie ainsi perpétrées à l'encontre d'un député incarcéré en dépit de son immunité parlementaire et empêché, de ce fait, de remplir ses fonctions;

2. demande par conséquent qu'Arcady Manoutcharov soit remis immédiatement en liberté et qu'il jouisse d'un procès équitable, pour autant que le Soviet Suprême d'Arménie décide de lever son immunité parlementaire;

3. rappelle que tout accusé a droit à un jugement équitable et qu'il est inadmissible qu'une accusation de corruption soit forgée de toute pièce pour maintenir un citoyen en détention en raison, en fait, de ses opinions politiques;

4. souligne que l'U.R.S.S., qui cherche à se rapprocher de la Communauté européenne et du Conseil de l'Europe, devrait d'ores et déjà s'inspirer des principes contenus dans la Convention européenne des droits de l'homme;

5. charge son président de transmettre la présente résolutoin à la Commission, au Conseil, aux Ministres des Affaires étrangères réunis dans le cadre de la CPE ainsi qu'au président du Soviet Suprême de l'U.R.S.S. et à celui du Soviet Suprême de la République d'Arménie.

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ Գերագոյն Խորհուրդի նախագահութիւնը, Հինգշաբթի օր, որոշում մը տուած է, որ կ'արգիլէ ինքնապաշտպանութեան այն բոլոր խմբակները, որոնք պաշտօնապէս արձանագրուած չեն կառավարութեան մօտ:

*ԻՍՐԱՅԵԼ ԵՒ ԹՈՒՐՔԻԱ կը սերտացընեն իրենց յարաբերութիւնները եւ հաւանական է որ ի մօտոյ դիւանագիտական լրիւ յարաբերութիւններ հաստատուին: 1980-ին, երբ պաշտօնապէս կը կցուէր արեւելեան Երուսաղէմը, Թուրքիա, որ անդամ է «Իսլամական Ժողովի Կազմակերպութեան» եւ կանչած էր իր դեսպանը, վերջերս սակայն առեւտրական եւ դիւանագիտական փոխանակութիւնները աւելցած են եւ Թուրք դիւանագէտներն ալ սկսած են բացատրել Ժ.Պ.Հ. Ցորդանանցիներուն, թէ ինչո՛ւ չուր կը հայթայթեն Իսրայէլի (250 միլիոն խորանարդ մեթր տարեկան): «Ֆիկարօ»ի Երուսաղէմի թղթակիցը կ'ըսէ թէ (Մայիս 18).- «Անգարա պատճառներ ունի գոհ ըլլալ Իսրայէլէ: Այսպէս Երուսաղէմի հաշտարար դիրքը Հայերու ցեղասպանութեան առթիւ (մէկուկէս միլիոն 1915-ի եւ 1923-ի միջեւ)»: Արդարեւ, յիշենք այս առընչութեամբ որ իսրայէլեան հեռատեսիլը, կառավարական արգելքի հետեւանքով, չներկայացուց «Հայկական ցեղասպանութիւն» ֆիլմը եւ այդ պատճառով, Ապրիլ 7-ին չուրջ 100 հայ երիտասարդներ բողոքի ցոյց մը ըրած էին Երուսաղէմի հեռատեսիլի կայանի չէնքին առջեւ:

ՄՈՐՀՐԴԱՅԻՆ Թիւրքմենիստանի Հանրապետութեան մէկ պատուիրակութիւնը Պարսկաստան ժամանած է Մազանտերանի գաւառի իշխանութեանց հետ առեւտրական բանակցութիւններ վարելու համար, ինչ որ նախընթաց չունի:

ՊԱՐՍԻԿ 90 ազատական դէմքեր նամակով մը նախագահ Ռաֆսանճանիի, կը ճզդկեն երկրին մէջ տիրող բռնատիրութիւնը եւ կը պահանջեն որ վերահաստատուին Սահմանադրութեամբ երաշխաւորուած ազատութիւնները:

ՎԱՆ ԿՈՂԿԻՆ ԵՏՔ, Ընդհանուր է որ մըրցանիչ մը կոտրեց ամուրզով վաճառքի մը ընթացքին, Նիւ - Եորք: Տպաւորապաշտ դպրոցի ամէնէն յատկանշական գործերէն մէկը՝ «Լը Մուլէն տը լա Կալէթ» 432 միլիոն ֆրանքի ծախուեցաւ (տոքթ. կաչէի դիմանկարը, առջի օր, նաեւ Նիւ - Եորք 457 միլիոնի հասած էր): Կրկին ճափոն ցուցասրահ մըն է, հաւանաբար նոյնը, գնորդը:

ԷՕԶԱԼ
ԵՒ
ՀԱՅՈՑ ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

«Փոլիթիք էնթերնասիոնալ» պարբերականի գարնան թիւը (47) հրատարակած է հարցազրոյց մը Թուրքիոյ Հանրապետութեան նախագահին՝ Իօզալի հետ:

Հարցազրոյցը վարած է Էլէն տա Քոսթա եւ չօշափած է բազմաթիւ հարցեր, որոնց կարգին՝ Հայոց ցեղասպանութիւնը: Իօզալ կ'ըսէ.- «Ինչ կը վերաբերի մեղի, ցեղասպանութիւն չկայ, այլ՝ քաղաքական դատապրութիւն...»:

Կ'անդրադառնանք առանձին, քանի կ'ակնարկուի նաեւ Ադրբեջանի:

ՄԱՐԶԿԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

ՓՈՒԹՊՈԼ

● ՎԵՐՋԻՆ ՄՐՑՈՒՄՆԵՐԸ

Ֆրանսայի երրորդ դասակարգի ախոյեանութեան ի հաշիւ, վալանսի Հ. Մ.ը,

(Շար.ը Դ. էջ)

ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻՆ ԱՍՈՒԼԻՍԸ

Ուրբաթ-Շաբաթ գիշերուն, Մայիս 16-ին ժամը 18·30-ին, Սերքըլ Ինթէրնասիոնալի մէջ, չուրջ հարիւր հրաւիրեալներու առջեւ, Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը ասուլիս մը տուաւ, ծանրանալով առաւելաբար եկեղեցական հարցերու եւ Հայաստանի ու խորհրդային այլ շրջաններու մէջ տեղի ունեցող կրօնական զարթօնքին վրայ:

Նախքան իր խօսիլը, Գիւտ Արք. քանի մը խօսքով բացումը կատարեց, մատնանշելով թէ այսօր տարբեր նկարագիր մը կը ղգենու եկեղեցին, նոր հանդրուաններ կը բացուին ու հրաւիրեց Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը որ տեղեկութիւններ տայ:

Կաթողիկոսը յայտնեց թէ Փարիզ իր ներկայութիւնը պաշտօնական բնոյթ չունէր, հոս կը գտնուէր զուտ անհատական պատճառներով, բայց այնպէս եղաւ որ ի վերջոյ կէս պաշտօնական դարձաւ: Ինք երկու տարի է էր չարժած Էջմիածնէն եւ ներկայիս ալ էր ուզած արտասահման երթալ, երկրին վիճակին պատճառաւ կ'ուզէր միշտ ներկայ ըլլալ ու հիմա ալ անհամբեր էր վերադառնալու:

Բուն նիւթին անցնելէ առաջ, Վազգէն Ա. ուզեց վոխանցել իր մտահոգութիւնները եւ մտածումները հայ կեանքի ներկայ վիճակին մասին: Շեշտեց թէ Հայաստանն է հիմնական հարցը եւ նոր կացութիւնը պէտք է ճիշդ հասկցուի: Սփիւռքի պատասխանատուները — կուսակցութիւններ, կազմակերպութիւններ, մամուլ — պէտք է վերաքննութեան ենթարկեն իրենց դիրքը: Կաթողիկոսը կ'ուզէր, ինչպէս ըսաւ, աւելի լաւ բանաձեւումով ներկայացնել ինչ որ ըսած էր Երկուշաբթի իրիկուն («Յառաջ», Մայիս 17) ու կրկնեց թէ ներկայիս մեր հարցը ոչ միայն Ղարաբաղն է, այլեւ՝ ամբողջ Հայաստանի ճակատագիրը: Ցիշեց Ֆաջաղունիի խօսքը՝ «Դաշնակցութիւնը անելիք չունի» չեշտելու համար, թէ այն առեն այդ խօսքը կը վերաբերէր ոչ միայն Հ.Յ.Դ.-ի այլեւ բոլոր կուսակցութիւններուն, քանի որ պարտադրաբար անոնք հեռու մնացին, բայց հիմա որ, անտարակոյս, բազմակուսակցական դրութիւնը պիտի կիրարկուի, կուսակցութիւնները «նոր անելիք պիտի ունենան»: Պայման չէ, անշուշտ որ նոյնը մտածեն, միատեսակ մտածեն, բայց կարեւոր է որ ճիշդ ճամբան գտնուի Հայրենիքի ապագային համար ու Կաթողիկոսը չեշտեց թէ վճռական պահուն պէտք է միասին ըլլան ու մէջբերեց զերմանական բանաձեւում մը՝ անջատ քալել, միատեղ հարուածել:

Անցնելով եկեղեցական հարցերուն, Վազգէն Ա. երկարօրէն պարզեց ինչ որ կը կատարուի այսօր Հայաստան եւ Հայաստանէ այլ շրջանները: Խօսեցաւ դիւութիւն ունեցող վանքերու եւ եկեղեցիներու նորոգութեան մասին, մանաւանդ նոր վերադարձուած վանքերու եւ եկեղեցիներու: Շեշտեց հոգեւորականներու թիւին նուազումը եւ մեծ կարիքը, այսօր 80 ժառանգաւորի հասած է թիւը բայց այդ իսկ անբաւարար է եւ այդ պատճառով ստիպուած են եւ կանչել արտասահման ղրկուած հոգեւորականները ու կը վերադառնան նաեւ Միացեալ - Նահանգներէն, Եւրոպայէն, նոյնիսկ եւ կանչած են Աւժանթինէն Գրիգորիս Եպիսկոպոսը: Այս մասին խօսած է նաեւ Գաբրիէլին Բ.ի հետ, որպէսզի Կիլիկեան Աթոռը վարդապետներ տրամադրէ: Ապա, տուաւ տեղեկութիւններ ներկայիս գործող եկեղեցիներու մասին: Լենինգրադի երկու եկեղեցիներէն մէկը վերադարձուած է (դերեզմանատան եկեղեցին) եւ ի մօտոյ կը վերադարձուի նաեւ կեդրոնը գտնուող եկեղեցին, որ բարձրացած է Լազարեանցներու բարերարութեամբ: Յաւուց անդրադարձաւ Վրաստանի, ուր միայն չորս եկեղեցի կը գործէ (2 Թիֆլիս մէկ Ախալցխա, մէկ՝ Ախալքալաք) եւ ուր լուրջ դժուարութիւններ կան, քանի որ բազմաթիւ հայկական եկեղեցիներ չեն վերադարձուիր այն շինծու պատճառաբանութեամբ թէ անոնք հայկական չեն, այլ ժամանակին հարուստ Հայերը գնած են Վրացիներէն: Վրաստանի մէջ, այսօր աւելի քան կէս միլիոն հայ կայ:

Վազգէն Ա. անդրադարձաւ նաեւ Ադրբեջանի եւ Ղարաբաղի կացութեան: Այսօր, գրեթէ հայ չէ մնացած Ադրբեջան, ուր պատահած դէպքերը ծանօթ են արդէն, Բաքուի եկեղեցիին դէմ եղած յարձակումը (ինչպէս ըսինք, Կաթողիկոսին կ'ընկերանայ Անանիա Եպիսկոպոս, Բաքուի Հայոց նախկին առաջնորդը, որ շատ ծանր օրեր ապրած է եւ հազիւ փրկած իր կեանքը ու էջմիածին անցած): Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը յիշեց նաեւ Ղարաբաղի ներկայ կացութիւնը (Գանձասարի եւ Ամարասի) ու Պարզիւ Եպիսկոպոսի գործունէութիւնը («Յառաջ» Փետրուար 16-ին լոյս ընծայեց տեսակցութիւն մը Պարզիւ Եպիսկոպոսի հետ, երբ Փարիզ էր, ուր լայնօրէն տրուած են բոլոր մանրամասնութիւնները):

Վազգէն Ա. չեշտեց թէ նոր եկեղեցիներու պահանջ կայ, կրօնական արտակարգ զարթնում ու ակնարկեց համալսարանական մէջ դասաւանդութեանց հաստատման, բայց իր մտահոգութիւնը յայտնեց նաեւ բազմաթիւ աղանդներու առեղծման առթիւ, որոնք, անշուշտ անընդունելի են Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ համար եւ դեռ այդ աղանդներէն զատ կան նաեւ կառպաչաներ, որոնք հաւաքուած են Գառնիի տաճարին չուրջ (հեթանոսական) ու հոն կատարած արարողութիւն մը վերջերս, մեկնելով այն տեսակէտէն թէ Հայ ժողովուրդին բոլոր դժբախտութիւններուն պատճառը քրիստոնէութիւնն է, որ տրկարացուցած է զայն:

Կաթողիկոսը ըսաւ նաեւ թէ, ըստ աւանդութեան, եօթը տարին անգամ մը Միւռոնօրհնութիւն կը կատարուի եւ ուրեմն այս տարի պէտք է կատարուի եւ հրաւիրած է Կիլիկիոյ Կաթողիկոսը որ ներկայ ըլլայ: «Ցաւ կարեւոր է, չեշտեց Վազգէն Ա., խորհրդանշական ձեւով Կիլիկիոյ Կաթողիկոսին ներկայութիւնը կողքիս»:

Վազգէն Ա. անդրադարձաւ նաեւ Էջմիածնայ տպարանի, որ հիմնովին պիտի արդիականանայ (նկարաշար եւ օֆսէթ): Նախատեսուած դումարն է մէկ միլիոն տոլար, որու 40%-ը յանձն առած է եկեղեցիներու Համաշխարհային Խորհուրդը: Այս առընչութեամբ յիշեց նաեւ անոր եւ ընդհանրապէս քոյր եկեղեցիներու յայն օժանդակութիւնը երկրաշարժի վաղորդայնին: Ջանք կ'առնենք, ընդհանուր ձեւով, մանրամասնութիւնները, քանի «Յառաջ» լայնօրէն արձագանգած է ատենին:

Քանի մը հարցումներ եղան ներկաներուն կողմէ, ապա ընդունելութեամբ մը փակուեցաւ այս մեկուսի հանդիպումը: Նախընտրելի չէ՞ր որ գոնէ անգամ մը, հրապարակային հանդիպում մը ըլլար Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին հետ, քան այս հրաւէրներու դրութիւնը (չենք ալ պիտեր թէ ի՞նչ էրթեխէի վրայ կ'ըլլան, միայն այն տպաւորութիւնն ունեցանք թէ սահմանափակուած է փարիզեան շրջանի եկեղեցիներուն, կազմակերպութեանց, մամուլին եւ թերեւս քանի մը առանձնաշնորհեալներու) որովհետեւ թերեւս այս շրջանակէն դուրս կան սրտցաւ մարդիկ, որոնք աւելի կը հետաքրքրուին եւ կը մտահոգուին արծարծուած հարցերով քան ներկաները:

Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը Մայր Աթոռ կը վերադառնայ, Շաբաթ, Մայիս 19-ին:

Ա. Մ.

Ի ՅՈՒՇ ԻՐ ՄԱՀՈՒԱՆ ՏԱՐԵԼԻՑԻՆ

ԵԹԷ ՏՐՈՒԷՐ...

Ճիշդ տարի մը առաջ, 1989, Մայիս 20, Շաբաթ առաւօտ, Փարիզի մէջ ուր հաստատուած էր վերջին տարիներուն, իր մահկանացուն կնքելէ առաջ գրագէտ – հրապարակագիր, «Նայիրի» ամսաթերթի (յետագային՝ շաբաթաթերթ) հիմնադիր–խմբագիր՝ Անդրանիկ Ծառուկեան:

Ապրիլեան սերունդ, ան իր հատորին խորագրովն իսկ տուած էր ամբողջ սերունդի մը ողբերգութիւնը՝ «Մանկութիւն չունեցող մարդիկ»:

Ինչպէս յաճախ կը պատահի հրապարակագիրներուն, իր պարագային ալ, գրագէտը տուժեց ի նպաստ խմբագրին, ու իր անունը աւելի կը յիշուի, ցայսօր, «Նայիրի»ով որ երկար շրջան մը իւրայատուկ դեր խաղաց, ոչ միայն Պէյրութ, ուր կը հրատարակուէր, այլեւ մեր Սփիւռքի տարածքին, բանի ան ազատ քեմը նուաճ մեր ազգային մտահոգութիւններուն:

Հեռու իր հարազատ մթնոլորտէն, որ Լիբանանն էր, ան շարունակեց ապրիլ իր ժողովուրդին ցաւերը, ապերախտ ու համայնակուլ Ֆրանսայի մը մէջ, որ է Փարիզը: Արցախեան հարցը, ապա՝ երկրաշարժը ծանր հարուածներ եղան իր բայբայուած առողջութեան եւ ի վերջոյ՝ մահը յաղթեց:

Եւ որովհետեւ կը խորհիմ թէ նախընտրելի է որ իրենց գործը խօսի իրենց մասին, բան՝ մենք, ստորեւ «Մանկութիւն չունեցող մարդիկ» հատորին յառաջաբանը. –

«ԾԱՌԱՅ»

– Եթէ ըսուէր, հոգեվարքի վերջին պահուդ, թէ օր մը եւս կը շնորհուի էզգի այս աշխարհին մէջ, անցուցած կեանքիդ ո՞ր օրը կ'ուզէիր ապրիլ կրկին, Է՛յ իմաստուն քարեկամ: Ո՞ր գեղեցիկ օրը անվերադարձ օրերուդ՝ պիտի ուզէիր որ ետ գար ժամանակին խորերէն: Առաջին սիրոյդ առաջին բրթի՞ոը արդեօք, գերագոյն պսակո՞ւմը յաղթանակիդ, երբ փառքդ դափնիի վերածուեցաւ արժանաւոր ճակատիդ շուրջ ... Ո՞ր օրդ պիտի ուզէիր որ ետ գար, երջանիկ օրերով հարուստ ո՛վ երջանիկ մարդ, երբ մայրամուտ է արդէն եւ հորիզոնիդ վրայ մութ ստուերները կ'իջնեն...

– Եթէ տրուէր, օ՛ եթէ տրուէր վերապրիլ օր մը կեանքէս, երազի գոյն աչքերով այն ճնճղոյշ էակը չէր, որ պիտի ուզէի գտնել կրկին, յաղթանակի գինովութիւնս չէր, ներշնչումի մեծ պահս չէր, վայելքի եւ երջանկութեան գիշերներս չէին, առագաստի իրիկունս չէր եւ առաջին զուկիս առաջին ճիչը չէր ... Եթէ տրուէր օ՛, եթէ տրուէր մահուան առջեւ օ՛ր մը եւս ապրելու կեանք, պիտի ուզէի, որ գար ինծի, մանկութի՛ւնս...

***

Ինձմէ առաջ մէկը ըրա՞ծ է այս հարցումը, մէկը տուա՞ծ է այս պատասխանը: Բայց ես պիտեմ, թէ երկրագունտի մարդոց երեք քառորդը իր մանկութիւնը կը փնտռէ եւ միւս քառորդը դէտ մանկութիւն կ'երազէ: Ես պիտեմ, թէ բոլոր սրտերը կառչած են իրենց մանկութեան ու բոլոր աչքերը զաղտնի արցունքով ու խանդաղատանքով կը նային ժամանակին մէջ կորսուած մանուկի մը եռեւէն:

Բայց պիտեմ նաեւ, թէ աշխարհի անկիւններուն մէջ մոռացուած բազմութիւն մը կայ, տասնեակ մը հազար ինծի պէս տրտում տղաք, որոնք աշխարհի ամէնէն ժպրախտ մարդիկը եղան ու պիտի մնան այդպէս, որովհետեւ մանկութիւն չունեցան: Գիտեմ, թէ անուն չունեցող բան մը եղաւ մեր մանկութիւնը, թշուառութեան ու տառապանքի ժպրախտին խառնուրդ մը, որուն յիշատակն խակ, տարիներ ետք, դեռ կը պահէ մեր սրտերը կարծր ու հոգիները խանձուած:

Մանկութիւն չունեցանք, որովհետեւ հայ էինք ու որբ էինք: Մանկութի՞ւն էր կիսամերկ, բոպիկ ու թշուառ մեր զոյութիւնը սալաքարերուն վրայ, ցուրտին, ու անձրեւին մէջ, մանկութի՞ւն էր պրկանքը, անօթութիւնը, արցունքը, անտարբերութիւնը օտարին ու ժամանութիւնը հարազատին...

Մանկութի՞ւն էր օրդ, Հէ՛յ պզտիկ Պետրոս, երբ ամէն գիշեր զարհուրանքի ճիչերովդ կ'արթնցնէիր ամբողջ որբանոցը ու կ'աղաղակէիր «եկա՞ր, եկա՞ր»՝ որովհետեւ աչքերովդ տեսած էիր մայրիկիդ ու մեծ եղբօրդ մորթուիլը «մեծ ծառին տակէն անցնող Ջուրին քով», ու տեսարանը ամէն գիշեր կը յառաջիկէր մղձաւանջներով լեցուն քունդ ու — «եկա՞ր, եկա՞ր»...՝

Մանկութի՞ւն էր աչքերուդ մէջ տեսած ծփացող մութ մշուշը փուռերուն առջեւ, ուռնգերուդ ապահ բացիփոփոմբ տաք հացերուն բոյրին դէմ լեղի լորձունքը չոր կոկորդիդ մէջ, Հէ՛յ Կակուղ Աբթին, որ ծ տարեկանիդ դիտէիր արդէն զոզութեան բոլոր ձեւերը եւ մուրացկանութեան դըժուար արուեստին բոլոր նրբութիւնները...

Մանկութի՞ւն եղաւ օրդ, դռուզ մազերով Սիսա՛կ, երբ խանութին առջեւ դըրուած բաց պարկէն կոյտ մը արմաւը առիր փախար բայց կո՛ւտ մը անդամ չկրցար տանիլ, որովհետեւ խանութպանը հասաւ եռեւդ ու երեք հարուածներուն երկրորդովը չախչախեց սրունգդ կչիռքին երկաթ թեւով: Կաղ չմնացիր, բայց արմաւը չկերար: Շարկած տարին քեզ եւ մինչեւ լոյս «մայրի՛կ - մայրի՛կ» կանչեցիր...

Հազար էինք, հազարներ էինք, չէնք մը, չէնքեր, ամբողջ թաղ մը ու մեր թաղը քաղաքին վէրքն էր:

Շրջուած էր կեանքը մեզի համար, շրջուած էր ճակատագիրը, շրջուած էին օրերը իրենց իմաստէն ու անունէն: Քրիսիաոնեայ մանուկներ էինք, բայց Կիրակիին չէր որ կը սպասէինք, այլ Շաբաթին: Կիրակին որեւէ օր մըն էր միւս օրերուն պէս ու հացը մատ մը աւելի չէր այդ օրը, եւ ոչ ալ արեւը քիչ մը աւելի տաք: Բայց Շաբաթը Հրեաներուն Կիրակին էր ու մենք հարիւրներով կը թափէինք հրէական թաղամասին նեղ փողոցներուն մէջ ու կը սպասէինք ժամերո՛վ ժամերով, անձրեւին տակ, բոպիկ, դողդողար: Կը սպասէինք յամառ, աներկիւղ, աներես: Աւերչ չինուած օրօրոցներու պատմութիւնը, իրենց խմորին համար մորթած քրիստոնեայ մանուկներուն արիւնը, Հրեաներուն վերապրուած չարչարանքի բոլոր առասպելները արդեօք չէին, որ սպասէինք գոց դռներուն առջեւ եւ աղօթէինք որ դռները բացուին, ներս կանչուինք ճրագը վառելու կամ կրակարանին մոխիրը խառնելու, որպէսզի կոր մը հաց տան, բուռ մը չամիչ կամ դղումի կուտ...

Կեանքը այսպէս էր մեր մանկութեան օրերուն ու այդ կեանքը մերն էր:

Եւ կը կանչե՞ս մանկութիւնդ, Ալբրահամ, որ չորզամի մը համար մէկ աչքդ վրայ տուիր ու երեք ամիս անթափ յուզով քալեցիր: Աչքիդ հանդիպած քարէն չէիր կրնար խուսափիլ դուրչ, բայց պարտէզին պատէն ցատքելդ անճարակութեան դլուխ – դործոց մըն էր ու բնական էր որ այդպէս սուղ վճարէիր: Զտեսա՞ր մեր փախուստը, երբ կը շուլուէինք պատէն վեր եւ միւս կողմը իջնելու համար ամբողջ հասակով կը կախուէինք վար, նուազեցնելով տարածութիւնը ու մեր հասակին չափ զեղչելով պատին բարձրութենէն: Դուն ելար պատին վրայ ու ցատքեցիր մէկէն, իբրեւ թէ չուր ըլլար տակը: Կոտրած ծունկիդ պատասխանատուն դուն ես, բայց մեզք եղաւ աչքիդ: Պարապզպանը այնքան չար մէկը չէր, բայց քարը նետած էր անդամ մը ու չէր կրնար ետ դարձնել: Ապակիէ աչք մը տուին յետոյ քեզի ու վայելեցիր հիւանդանոցին քարիքները լման երկու չարաթ, բայց կ'ուզե՞ս որ ետ դառնան այն օրերը...

Որբ չէինք միայն: Որբութեան տըրտում ու խորչակահար դիմակը չկար մեր դէմքին վրայ: Բարութեան եւ զուրգուրանքի պակասը չէինք զգար: Հաւաքական դիմագիծ մըն էր մերինը, բիրտ, դաժան, չար: Կ'ատէինք մարդիկը, կ'ատէինք իրար: Սուտը, կեղծիքը, խարդախութիւնը մեր զէնքերն էին: Բնական օրէնք էր ծեծել տկարը, ծեծուիլ զօրաւորէն: Ափի մը մեծութեամբ հացի կտորի մը համար կրնայինք զգուլտիլ, խածնել, արիւնել: Սէրը անզովանդակ բառ մըն էր, ընկերասիրութիւնը մեզի անծանօթ զգացում մը: Հացն էր ընկերը, բարեկա՛մը, սէրը:

Բարձիս տակէն հացը զողցողը ո՞վ էր, ամսեղո՛ւկ Թորոս: Եկար, ինձմէ աւելի ցաւեցար, ենովքին վրայ կատածեցար, առաջարկեցիր որ երթանք մխասին ծեծենք ենովքը: Գացինք, ծեծեցինք: Բայց երեսուն տարի հետն ալ ահա ձայն մը կ'լսէ ներսէս, թէ ծեծը ուտողը ենովքը եղաւ թէեւ, հացս ուտողը զո՛ւն էիր սա՛կայն: Դիտե՞ս թէ ինչ չարիք զործեցիր այդ անխիղճ արարքովդ, անզգա՛մ Թորոս: Ամբողջ օր մը անօթի մնալուս հաչիւը չէ որ կը պահանջեմ քեզմէ, այլքան տարի հետ: Անարդար կերպով ենովքին երեսը ճանկելս չէ, որ խղճի խայթ կուտայ ինծի: Ի վերջոյ արդարութեան պէս բանի մը կրնամ նմանցնել ընթացքս, պըղծելով, թէ իրաւունք ունէի զողցուած հացիս համար ամէն ինչ ընելու: Բայց այդ օրէն ի վեր գէշ փիլիսոփայութիւն մը բոյն դրաւ մէջս եւ ամէնլով ու ամբանալով, դարձաւ նեղացուցիչ ունակութիւն մը: Քեզմէ սորվեցայ, թէ բա՛ն մըն ալ պէտք չէ պահել, քանի որ ենովք մը կամ Թորոս մը կրնան զողնալ: Դրամին արժէքը, սեփականութեան կշիռը երբեք չդիտցայ, ու սովորութիւն ըրի վաղուան մասին չմտածել: Ու պատահեցաւ, որ երբ դրամ ունենամ, անմիջապէս ծախեմ կամ ընկերոջ մը դիրքը տպեմ, եւ իմ դիրքս տպելու առեն թուղթի համար ուրիշներէն դրամ փոխ առնեմ: Ահա թէ ինչ չարիք զործեցիր բարձիս տակէն հացս զողնալով, զո՛ղ Թորոս...

Ո՞ւր ես, ո՞ւր մնացիր: Կրցա՞ր իրականացնել մեծ երազդ, որուն չքեղ պատկերը զծեցիր աչքերուս առջեւ, երբ ենովքին հաչիւը մաքրեցինք ու նոտանք խափրին վրայ, ես՝ անօթի ու տխուր, դուն՝ պերճախօս եւ խանդավառ. — Մեծնալ՝ զրամ չահիլ. զրամ չահիլ՝ հաց դնել. հսկայ տաշտ մը ձերմակ հաց պահել տունիդ մէջ, եւ ուտել մինչեւ իրիկուն, ուտել մինչեւ առաւօտ, ու ենովքին՝ — «Գո՛ղ չուն» – ա՛յժմ չտալ: Յուզմամբ ու բթամտութիւն եղունգներուն միացած կէտն էր ենովքին ղացած բաժինդ: Ի՞նչ եղաւ քո՛ւ բաժինդ կեանքէն ... Ո՞ւր ես, Թորոս, ո՞ւր է ենովքը, ո՞ւր են միւսները, կ'ապրի՞ն թէ մեռան, ձերմա՞կ է իրենց հացը թէ սեւ, կո՞ւշտ կը պառկին թէ անօթի...

Լեւոն մը տեսայ Միլանոյի մէջ, Տուօմոյի հրապարակին վրայ: Միզարանին առնդուխներուն տակ կօշիկ կը ներկէր. ճանչցայ զինք ու տուայ անունս: Ես չյիշեցի իր դէմքը, բայց պատմածներէն որոշ էր, թէ մեզմէ էր: Օրը տասը ժամ կօշիկ կը ներկէր ու չհասցուին կէսը տեղւոյն վարձ կուտար: Յստակ կերպով յայտնեց՝ թէ իր ներկայ դիրքը –միզարանին առնդուխներուն տակ...– պիտի չուզէր փոխել որքանոցի ձրի հացին հետ...

Վեց դոյդ կօշիկ ներկելու չափ դրամ տուի իրեն եւ ուրիշ թաղ մը դացի ճաչելու, վախնալով որ կրնայ պահ մը ծածկէն դուրս ելլել ու տեսնել զինք չքեղ ճաշարանին մէջ...

Ուրիշի մը հանդիպեցայ Փարիզ: Իսկոյն ճանչցանք իրար: Մեր սենեակը, վերջին չարքին ամէնէն ծայրը պառկող Յակորը: Հարուստ էր, զաւակներ ունէր եւ Ֆրանսացի աղուոր կին մը: Հայերէնը դէշ կը խօսէր ու Ֆրանսերէնը աւելի դէշ: Իր բազմաթիւ մօն վիէօ–ներով արտայայտած հիմնական միտքը այն էր, որ երբ պատերազմը ծագի զարձեալ – «Կը տեսնե՛ս, մօն վիէօ, անպայմա՛ն պիտի պայթի պատերազմը եւ ինչե՛ր պիտի ըլլան. կէս քիլօ սուրճը տասը հազար Ֆրանքի ծախելս պիտեմ» — եւ ռումբերը սկսին տեղալ, «երանի՛ թէ ամէնէն խոշորը իյնայ մեր որբանոցին վրայ»...

Ամէն տեղ են անոնք, մանկութիւն չունեցող ընկերներս: Մեծահարուստներ կան անոնց մէջ, թշուառներ, արուեստագէտներ, յաջողածներ, վրիպածներ: Կեանքը դաղանիք չունի այլեւս անոնց համար, օրերը պատրանք չունին, երջանկութիւնը հմայք չունի, որովհետեւ մանկութիւն չունին:

Մորթուած է անոնց անմեղութիւնը կանուխէն, ցամքած է անոնց զգացումնեղուն յորդ ակբիւրը հեռաւոր օր մը, պաղ դժոխքի մը յատակը: Կ'երթան, կուգան, կը վայելեն՝ բայց կտորուած, խաթար – ուած բան մը կայ անոնց մէջ, անտեսանելի խարանի մը հետքը՝ անոնց մոտալ ճակատներուն վրայ:

Որբեր են: Հայ որբեր: Այն մարդիկը երկրագունտի մարդոց մէջ, որոնք կ'աւանն իրենց մանկութիւնը...

ԱՆԴՐԱՆԻԿ ԾԱՌՈՒԿԵԱՆ

ՆՈՐ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ ՄԸ՝

ԻՄ ՆԱԽՆԻՔՆԵՐՈՒՍ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ

Սուրբ Ղազարի տպարանէն, Վենետիկ, լոյս տեսաւ համառօտ Հայոց պատմութիւն մը, որ յատկապէս գրուած է պատանիներուն համար:

Հայերէնի թարգմանութիւնն է, կատարուած Կոմիտաս Վարդապետ Մանուկեանի կողմէ, «Histoire de mes ancêtres» դիրքին, հրատարակուած 1977–ին: «Յառաջ» դրախօսական մը նուիրած էր 1977 Դեկտեմբեր 6–ի թիւին մէջ:

Հատոր մը գրուած օտարութեան մէջ ապրող փոքրիկներուն համար, որոնք լեզուի դժուարութեան հետեւանքով, հայկական դպրոցի չգոյութեամբ կամ այլ պատճառներով բախտը չեն ունեցած սորվելու իրենց նախնեաց պատմութիւնը: Եւ այսպէս, յաջորդաբար, դիրքը Ֆրանսերէնէ թարգմանուեցաւ իտալերէնի, անգլերէնի, սպաներէնի, գերմաներէնի եւ փորթուկալերէնի: Ուստի, հրատարակութիւն մը որ այժմ դոյութիւն ունի եօթը լեզուներով, վերջինը ըլլալով հայերէնը:

Այս նոր հրատարակութիւնը իր գունաւոր կողքով, իւրաքանչիւր էջի վրայ գունաւոր նկարով եւ կարճ, պարզ դիւրահաղորդ բնագիրներով նոյն բովանդակութիւնը կը ներկայացնէ: Միայն, այժմէականութեան հետ քալելու մտահոգութեամբ աւելցուած են երկու էջ նուիրուած Ղարաբաղին, «Ղարաբաղը մերն է» խորագրով եւ գունաւոր քարտէսով մը: Նոյնպէս, որպէս յաւելուած, կան երեք քերթուածներ՝ Ց. Շիրազի «Ղարաբաղի ողբը», Պ. Սեւակի «Ինչ ենք, բայց Հայ ենք», եւ Ժ. Յակոբեանի «Մէ՛կ ենք մենք...»:

Այս դիրքը համամնապատակը մըն է որ կը տողանցեն մեր պատմութեան ազատագրական դէմքերը՝ Հայկ եւ Բել: Հոգ ու աշխարհակալ Թագաւորները՝ Արտաշէս Ա., Մեծն Տիգրան եւ Տրդատ Գ., հրաշագործ հանճարները՝ Գրիգոր Լուսաւորիչ, Մեսրոպ Մաշտոց. քաջարի զօրավարները Մամիկոնեան Տոհմի՝ Վարդան եւ Վահան. ճարտարապետական եւ մշակութային կոթողները՝ Աղթամարի Ս. Խաչ տաճարը, Անին, Ռուբինեանց Թագաւորները՝ Լեւոն Մեծազործ եւ նաեւ Շնորհալի եւ Լամբրոնացի, երկրի ազատագրութեան մարտիկները՝ Դաւիթ Բեկէն, Մխիթար Սպարապետէն, Զէյթունէ, Սասունէ, Վանի քաջերը եւ Անդրանիկ: Ինչպէս նաեւ ճակատագրական դէպքերը՝ Աւարայրէն Սարտարապատ, Մայիս 28, Նոյեմբեր 29 եւ Հայրենիքն ու Սփիւռքը, առանց մոռնալու 1915 Ապրիլ 24–ը եւ Մորկենթաու մէջ նախագահութիւնը՝ «Չեմ կարծեր նախընթաց քանի բարբարոս դարերը ներկայացնեն աւելի զարհուրելի տեսարաններ, բան ինչ որ հիմա Թուրքիոյ մէկ ծայրէն միւսը տեղի կ'ունենան»: Եւ դեռ այլ անուններ, դէպքեր եւ թուականներ, որոնք կը հիւսեն փառքը, վեհութիւնն ու յաւերժութիւնը հայ ժողովուրդին: Եւ հեղինակը իրաքանչիւր հէքեաթի, պատմուածքի, անդրադարձն ներկայացուցած է առաւելագոյն կերպով դեղեցկացած: Հեղինակը իրաքանչիւր էջին վրայ ցանած է հմտութիւն որպէսզի պատանին ողջունէ «Փոքր Ածուն» միշտ նոր գարունները դեղեցիկ ծաղիկներով:

«ԻՄ ՆԱԽՆԻՔՆԵՐՈՒՍ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ» գրքին հայերէնի այս թարգմանութիւնը կը գործածէ դիւրին եւ հաճելի լեզու մը, լի մանկական, երեւակայութիւնը խանդավառող պատկերներով:

«ԻՄ ՆԱԽՆԻՔՆԵՐՈՒՍ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ» գրքին նպատակն է ե՛ւ սորվեցնել, հայերէնով հայ ազգին պատմութիւնը, ե՛ւ պատանիներուն սրտերուն մէջ կանգնեցնել փոքրիկ խորան մը Հայրենիքի համար:

«ԻՄ ՆԱԽՆԻՔՆԵՐՈՒՍ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ» հայ մանուկին միտքը զատարակող եւ անոր հոյու ոգին աւելի արծարծող դիրք մըն է, կ'ըսէ իր նախաբանին մէջ՝ Կոմիտաս Վարդապետ Մանուկեան:

Անհատած, Հայոց պատմութեան դիրք մը որ իր տեղը պէտք է գտնէ հայկական դպրոցներու եւ հայերէնի դասընթացքներու մէջ:

ԿԱՐՕ ՑՈՎՍԷՓԵԱՆ

Գերմանահայ ևառմակաևի

ԳԻՏԱԺՈՂՈՎ ՄԻԻԼՀԱՑՄԻ ԲՈՂՈՔԱԿԱՆ ԱԿԱԴԵՄԻԱՑԻՆ ՄԷՋ

Ինչպէս 1985-ին եւ 1987-ին, այս տարի ալ Միւլհայմի բողոքական Ակադեմիան հայկական հարցերու նուիրուած վիտաժողով մը կազմակերպեց՝ Ապրիլ 27 / 29 թուականներուն «Եղեռնէն 75 տարիներ վերջ» նշանաբանին տակ։

Գիտաժողովին բացումը կատարեց ակադեմիայէն տոքթ. Եուտթ եւ խօսքը տուաւ առաջին բանախօսին՝ փրոֆէսէօր Հ. Կոլթցին։ Շատերուն ծանօթ անուն մը, որ իրրեւ հմուտ պրպտող եւ մասնագէտ մեծ մարդասէր Յովհաննէս Լեփսիուսի արդար համբաւ մը կը վայելէ Հալէյի համալսարանին մէջ եւ անկէ դուրս։ Ան ներկայիս պաշտօնի բերմամբ կ'աշխատի Ժընեւի մէջ գործող Եւրոպայի եկեղեցիներու Խորհուրդին մօտ։ Իր բանախօսութեան մէջ, որ աւելի քննարկական եւ փիլիսոփայական չեշտեր կը կրէր, ան ծանրացաւ «յիշողութիւն» բառին իմաստին վրայ, պարզելով անոր թէ՛ անցեալին եւ թէ՛ ապագային ուղղուած ըլլալու հանգամանքը։ Հարցումներու բաժնին մէջ ան ծանրացաւ պատմական առանձին երեւոյթներու վրայ, յատկապէս նշելով Ղրիմի պարագան, դիմաւոր հակառակորդը Յովհաննէս Լեփսիուսի, հիմնադիր անդամը Թուրքեւզերման Միութեան եւ Գերման եւ Օսմանեան Կայսրութիւններու սերտ փոխյարաբերութեան խոհուսիչներէն մին, թերեւս եռանդագոյն քարոզիչը այդ մօտեցման։ Պատասխանելով իսկ կը մնայ նոյն դիրքերուն վրայ, աւելի վերջ Հիթլեր կ'ուզէ օգտագործել իր ծառայութիւններէն, բայց ան կը նախընտրէ զգալեցնել Անգլիա, հոն իսկ չէ՛ներով Թուրքիոյ ի նպաստ քաղաքականութեան մը անհրաժեշտութիւնը։ Բ. աշխարհամարտէն վերջ եկած Միացեալ Նահանգներ կ'անցնի եւ հոն կը շարունակէ նոյն քաղաքականութիւնը, որ լայնօրէն կը նպաստաւորուի զարթացող Պաղ Պատերազմի մթնոլորտէն։ Հոն կը հիմնէ՝ ինչպէս չատ աւելի առաջ Պէրլինի մէջ Մելին Արեւելքի հարցերով զբաղող ակադեմիա մը։ Հետաքրքրական մանրամասնութիւն մը. Պէրլինի վերոյիշեալ ակադեմիային աշխատակիցներէն մին եղած է Արեւմտեան Գերմանիոյ առաջին նախագահը՝ Թէոտոր Հօյս, որուն կինը խոնուածին Հայուհի մըն էր։

Շաբաթ օրուան առաջին բանախօսը՝ Տոքթ. Միհրան Տապաղ նիւթ ընտրած էր ընդհանուր առմամբ Սկիւտքը, մանաւանդ հայկական Սփիւռքը։ Սփիւռքի դարերուն զարգացման պատմականը ընելէ վերջ, ան յատկապէս ծանրացաւ մեր Սփիւռքին առանձնայատկութիւններուն վրայ, լայն տեղեկութիւններ տալով անոր կազմակերպչական կառոյցին մասին, սկսելով նախկին «միլլէթ»ի համակարգէն, գալով մինչեւ մեր օրերը՝ յատկապէս Արեւմուտքի մէջ։ Ըստ Տոքթ. Մ. Տապաղի, Հայերը կազմակերպչական տեսակէտէ Արեւմուտքի պայմաններէն լաւագոյնս չեն օգտուիր։ Բանախօսութեան յաջորդող հարցումներու բաժնին մէջ յատկապէս յիշատակուեցաւ մեր եկեղեցիին պարագան, ներկաներու կողմէ ներկայացուեցան անոր այսօրուան պայմաններուն լաւագոյնս չհամակերպելու պատճառներուն վերաբերեալ կարգ մը վարկածներ, որոնցմէ մէկը միջավայրի փոփոխութիւնն՝ Արեւելքի համեմատաբար կրօնասէր ընկերութիւններէն Արեւմուտքի աւելի աշխարհիկ ընկերութիւնները դալն էր, իսկ երկրորդը Հայ ժողովուրդին վերջին 150 տարիներու ընթացքին աշխարհական մտաւորականութեան մը կազմած ըլլալն էր, որով եկեղեցին կը դադրէր մտաւորականութեան միակ օրրանը ըլլալէ։ Օրուան երկրորդ ելոյթը ունեցաւ Տոքթ. Ր. Քանդեան խօսելով Հայրենիք – Սփիւռք յարաբերութիւններուն մասին, ըրաւ հին եւ նոր չրջանի սփիւռքներուն պատմականը, չեշտելով յատկապէս յետեղեռնեան սփիւռքին առանձնայատկութիւնները, որ դան անհամեմատելի կը դարձնէր անցեալի Սփիւռքներուն հետ։ Աւելի վերջը բանախօսը ներկայացուց երկու զանգուածներու փոխյարաբերութիւններուն հոլովոյթը՝ 20-ականներէն մինչեւ մեր օրերը։ Կարծիքներու փոխանակութեան ընթացքին արծարծուեցան Խորհրդային Միութեան ներքին զարգացումներու լոյսին տակ թէ՛ Հայրենիք – Սփիւռք եւ թէ՛ Հայաստան – մերձակայ ժողովուրդներ յարաբերութիւններու հաւանական հեռանկարներուն մասին հարցեր։

Ցերեկուան ճաշէն վերջ հարցերու մօտեցման տարբեր եղանակ մը կիրարկուեցաւ. փոխանակ բանախօսութիւններու, կազմուեցան չորս նիւթերու նուիրուած (Եկեղեցիին դերը, երիտասարդական հարցեր, մայրենիի դասաւանդութիւն, կազմակերպչական հարցեր) յանձնախումբեր։ Ցաւարտ այս վերջիններուն աշխատանքին իւրաքանչիւրին ձեռք ձգած արդիւնքները ներկայացուեցան բոլոր մասնակիցներուն։

Գիտաժողովին վերջին օրը սկսաւ հոգեհանգիստով մը, որուն յաջորդեց երեսփոխան տոքթ. Տ. Շեներլինկի (ԷՍ – Փէ – Տի) ելոյթը։ Այս վերջինը նոյն ատեն առենապետն է Հէսսըն Նահանգի «Խորհրդային Միութեան հետ քարեկամութեան զարգացման միութեան», որ դործօն դեր խաղացած է եւ դեռ կը շարունակէ խաղալ Հէսսընի եւ Խորհ. Հայաստանի յարաբերութիւններուն մէջ։ Հակառակ բոլոր դրական զարգացումներուն երկու կողմերուն միջեւ պայմանագիր մը ցարդ չէ ստորագրուած, Նախատեսուած էր Փետրուար 1990-ը, բայց Հայաստանի ծանօթ դէպքերու բերմամբ վարչապետ Մարգարեանց չէ ուզած գալ Գերմանիա։ Ըստ Շեներլինկի խիստ կարեւոր է այդ պայմանագիրը, որուած ըլլալով որ «առանց անոր քան մը չի քալեր»։ Չի քալեր մանաւանդ նիւթականը, իսկ ստորագրուելու պարագային գերմանական կողմէ արդէն իսկ տրամադրուող դումարները պիտի բարձրանան տասնապատիկի, այսինքն միլիոններու (այս բոլորը գերմանական մարք, անշուշտ)։ Հայկական կողմին ընելիքը յստակ է եւ պէտք չունի որեւէ մեկնութեան։

Ներկայիս արդէն իսկ կը մշակուին քանի մը ձեռնարկներ. 1990 Մայիս 7 / 11 թուականներուն Ֆրանքֆուրթի համալսարանին մէջ տեղի կ'ունենար Հայաստանի չրջապատային հարցերուն նուիրուած գիտաժողով մը, որուն կը մասնակցէին հայ եւ գերմանացի գիտնականներ, դործիչներ։ Հետաքրքրական է որ Ֆրանքֆուրթի առեւտրական դրասենեակն ալ կը բերէր իր մասնակցութիւնը սոյն ժողովին։ Տարի մը վերջ այս հանդիպումը պիտի չարունակուի, այս անգամ Հայաստանի մէջ։ Երկրաչարժէն վնասուած կառոյցներու պարագային, որոնց ծախքերը կը տանձուին գերման կազմակերպութիւններու կողմէ (Կարմիր Խաչ եւայլն), նախատեսուած էր կարգ մը բաներ տեղւոյն վրայ չինել տալ տեղացի մասնագէտներու եւ բանուորներու կողմէ։ Մինչ այդ կացութիւնը փոխուած է. հայկական կողմը խնդրած է որ ամէն ինչ դուրսէն բերուի, այսինքն կիրարկուի նախաչինուած չէնքերու եղանակը։ Իրրեւ պատճառ առաջ քչուած է հետեւեալը. ներկայ պայմաններուն տակ հայկական կողմը ի վիճակի չէ երկրաչարժի դիմացկուն չէնքեր կառուցանել։ Այնպէս որ հաւաքուած հսկայ դումարներուն մէկ մասը սոխպղպաբար կը տրամադրուի փոխադրութեան ծախքերուն, բան մը որ շատ սուղ է։ Հաւանաբար նախօրօք մշակուած ծրագիրները որոշ չափով կը ճաւտումի պիտի ենթարկուին, եթէ ուրիչ գրամական աղբիւրներ չգտնուին։ Եւրեսփեան Շեներլինկ յատկապէս չեշտեց Գերմանիոյ մէջ հայ մասնագէտներ պատրաստելու կարեւորութիւնը, որպէսզի անոնք լաւագոյն կերպնան օգտակար հանդիսանալ իրենց երկրին տնտեսական վերելքին, բան մը որ արդէն որոշ չափով կ'իրականացուի։ Ան առաջնահերթ կարեւորութիւն տուաւ Վրաստանի վրայէն Հայաստան տանող ճամբու մը չինութեան, որպէսզի Հայաստան ազատի չրջափակումէն եւ բնականոն կերպով զարգացնէ իր տնտեսութիւնը։ Արտաչխարհի, օրինակ Գերմանիոյ հետ տնտեսական յարաբերութիւններու մշակումը կը պահանջէ անկաչկանդ փոխադրութիւնը ապրանքներու, ընդդծեց Շեներլինկ։ Ըստ իրեն նման ծրագիր մը միայն Եւրոպայի Հասարակաց Շուկան եւ Միացեալ Նահանգները միասնաբար կրնան իրականացնել եւ լուրջ նախապատրաստական աշխատանք պէտք է տարուի այդ ուղղութեամբ։ Բանախօսը ընդդծեց Բողոքական Եկեղեցիին գերմանեւհայ կապերու զարգացման ոլորտին մէջ, խաղալիք մեծ դերին եւ կարելիութիւններուն մասին։ Որպէսզի նման կապեր գոյանան ու զարգանան, լաւ կ'ըլլար, եթէ հայաստանեան եկեղեցին՝ ինչպէս չատ մը ոչ – բողոքական համայնքներ մասնակցէր պարբերաբար կազմակերպուող «Բողոքական եւ կեղեցական օր»ին (այդ «օրը»» » իրականութեան մէջ կը տեւէ լման չաբաթ մը), ըսաւ Տոքթ. Շեներլինկ, ես կաթողիկոսը երկու անգամ հրաւիրած եմ այդ օրերուն, չարունակեց ան։ Այս հանդիպումներուն ներկայ եղած է նաեւ Մեսրոպ Եպիսկոպոս (Վիէննա), խոստացած է հետաքրքրուիլ այս հարցով եւ եղած է ... ոչինչ։ 1991-ին՝ այս անգամ Ռուհրի չրջանը յաջորդ՝ հերթական «Բողոքական եկեղեցական օր»ը տեղի պիտի ունենայ։ Գիտենք որ ամէն զաղութ Շնորհք եւ կամ Թորգոմ Արքեպիսկոպոս մը ունենալու բախտաւորութիւնը չունի։ Բայց Մեսրոպ Եպիսկոպոսն եւ Գերմանիոյ մէջ գործող երկու հոգեւորականներէն մարդ կրնայ սպասել գոնէ նուազագոյնը, տէր կանգնիլ հայաստանեան եկեղեցիին չահերուն։ Ցուսամ որ այդ ըլլայ գոնէ 1991-ին, երբ կը ներկայացուին, այդ ալ երրորդ անգամ ըլլալով, նման առիթներ...։

Վերջին ելոյթը տրամադրուած էր երիտասարդութեան, որուն երեք ներկայացուցիչները նախ խօսեցան իրենց գլխաւոր հարցերուն՝ Գերմանիոյ մէջ ծնած ազգ հետ կապեր հաստատելու, երիտասարդական հաւաքոյթներու, աչխատանքի արհեստական մօտեցման կարեւորութեան, պատրաստուած աչխատակից – ներու անհրաժեշտութեան, հասարակութեան հետ աւելի սերտ կապեր հաստատելու կարեւորութեան մասին։ Պէտք է ըսել որ մանաւանդ երիտասարդական հաւաքոյթներու պարագային արդէն բաւական աչխատանք կը տարուի, յատկապէս Քէօլնի եւ Պէռլինի մէջ, 2 զաղութները, որոնք իրենց սեփական հաւաքատեղիները ունին։ Նոյնպէս հարցերու չուրջ տեղի ունեցաւ կարծիքներու փոխանակութիւն, ներկաներու կողմէ եղան գործնական առաջարկներ։

Ր. ՔԷՊՈՊՃԵԱՆ

ՏԱՏՐԵԱՆ

Նկարիչ Տատրեանի պատառաներու ցուցահանդէսը տեղի կ'ունենայ Փարիզի «Նաւար» (*) ցուցասրահը. մինչեւ Մայիս 25 կարելի է դիտել արուեստագէտին զանազան չրջաններու գործերը։ Ցուցահանդէսին համառօտ ակնարկով մը հրատարակած է նաեւ «Ֆիկարօ»։

(*) 3, rue de Cirque, Paris 8e

ԳՈՂԳՈԹԱ

ՀԱՅ ՀՈԳԵՒՈՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԻՐ ՀՕՏԻՆ 1915 ԱՂԷՏԱԼԻ ՏԱՐԻՆ

ԱՇԽԱՏԱՍԻՐԵՑ ԵՒ ԽՄԲԱԳՐԵՑ

ԹԷՕԴԻԿ

ՎԱՆ

ՆԱՀԱՆԳԻՍ ՍԱՀՄԱՆՆԵՐԸ

Ըստ հայ հոգեւոր իշխանութեան, Խրիմեան պատասն Աղթամարայ վիճակ գոլով, ունի 6 առորաբաժանում. – Սատրին Կարկառ, Շէնաձոր, Սպարկերտ, Մարմատանք, Նզար եւ Խորոռս։

Բացի Մարմատանքէն՝ կան նաեւ Նզար (Բաստ եւ Սօրի գիւղերով՝ 27 տուն) Ս. Աստուածածին աւերակ վանքով։ Իսկ «Գաւառներ» կոչուած գաւառակին (7 հատ՝ 98 տուն հայ գիւղերով) մէջ կան 2 վանքեր. «Եօթն Խորան Ս. Աստուածածին» եւ «Ս. Գամպղիէլ», վերջինս ամայի։ Խորոռս գաւառակը (60 տուն՝ Շէն եւ Խարիթ գիւղերով) ունի վանքեր ու տաճարներ։ Շէնաձոր գաւառակն ալ (17 հատ՝ 200 տուն հայ գիւղերով) ունի 11 եկեղեցի եւ «Ս. Խաչ» վանքը, վանահայրով։

Իսկ ըստ թուրք կառավարութեան, Խիզան Բաղէշի «գայմագամ»ութիւններէն մին է, կազմուած՝ Սպարկերտ, Նամրան եւ Բուն Խիզան գիւղախումբերէն (Միւտիրիէթ)։ Ունի 80-է աւելի հայաբնակ գիւղեր, ինչպէս Գարատու, Դորոց, Բրանց, Խոփ, Փալասոր, Կիկու, Սափ, Ս. Խաչ, Թափէ եւայլն։ Ուստի Խիզանը զանց ըրինք յիշատակել Բաղէշի նահանգին մէջ։

**

ՎԱՆ՝ ՍԱՐՍԱՓԻ ՕՐԵՐՈՒՆ

Այս ցուցակներէն եւ ծանօթութիւններէն վերջ, անցնինք այն զուլումներուն որոնք ամիսներ տեւեցին եւ փութացուցին քանդումը Վասպուրական աչխարհի Հայ Օճախին։

Ռուսական Ա. նահանջէն յետոյ, սահմանադրութեան ժողովուրդը (Սարայի չըրջան) ենթարկուեցաւ ամէն կերպ խժդըժութեանց, հետեւանք՝ Թրքական պարտութեան։ Ատոնք իրենց կարգին անցդարձի յիշուած ըլլալով, դառնանք Վանայ դէպքերուն որոնք 1915-ի զարնանամուտին տեղի կ'ունենան չրջակաները (Բէլլու, Աթամեան, Կարկառ, Ատիլճէվազ, Թխմար եւայլն) եւ որոնց մասին նահանգին մէջ պուս Վռամեան եւ ուրիշներ դիմում կը կատարեն ատոնց ամէնուն պատասխանատու եւ հրահանգիչ՝ կուսակալ Ճէվտէթ (*) (Լինվէրթի քեռայր)։ Կեդրոնն իր կարգին՝ յիշեալէն թելադրուած՝ արձակած էր Հայերը բնաջնջելու հրամանը։ Ատոր գործադրութիւնը Վանէն պիտի սկսէր, բազմաթիւ Հայութեամբ այդ արձանագրոյն քաղաքէն, որուն 2/5-ը կը կազմէր թուրք բնակչութիւնը։ Զօրակոչի օրերուն, բոլոր ունեւոր դասակարգը կողոպտուած էր արդէն «Թէքեալի–Փաթը Հարպիէ»ի կողմէ, մինչ անլուր բռնութեամբ կը չարունակուէին զօրահաւաքում եւ կեղեքում չրջակայ վայրերուն մէջ։ Հայոց կողմէ պերապոյն ճիգեր կը թափուին՝ առիթ չտալու համար նոր դէպքերու որոնք կրնային մեծ համեմատութիւններ առնել, խորհուրդ կը տրուի մանաւանդ ժողովուրդին՝ վրէժխնդիր չըլլալ հրկիզեալ ու ջարդուած գիւղերու մասին։ Ճէվտէթ 3 հազար զօրք կը պահանջէ քաղքի Հայութենէն։ Մաս մը զօրքի, մնայորդին համար ալ «պէհտէլ»ի բանաւոր առաջարկը նոր մաղձ կը կուտակէ նեղսիրտ կուսակալին ներսիդին, որ ապստամբութիւն կը նկատէ Հայոց ընթացքը։ Շաբախի մէջ մասնակի սպանութիւնք, առեւանգում եւ սպչող ծայր տուած են եւ Հայեր անճկութեան մատնուած։ Կուսակալը հաշտարարի դերով դէպի աղէտավայր ճամբայ կը հանէ Իշխանը՝ կովկասահայ Նիկ. Մանուէլեան եւ Ապրիլ 3-ին երեք ընկերներով սպանել կուտայ զայն Հիրճ (**) գիւղը։

(Շար. 27)

(*) Ճէվտէթ փաշա Վանի կուսակալ ըլլալէ առաջ՝ Հէֆեարիի կառավարիչն էր եւ վերջին ամիսներուն՝ Պաշգալէի ջարդերը կազմակերպող պետական ոճրագործը, որ հետը վան փոխադրեց երկու հազար սուինաւորներու բանակ մը՝ լեռնային ու դաշտային թնդանօթներով։ Քաղաքը լեցուած էր արդէն Քիւրտ հեծեալ եւ հետիոտն հերոսներով եւ աշիրէթներով։ Վան հասնելէն քանի մը օր վերջ, պահանջեց որ ամբողջ Հայ երիտասարդութիւնը, 18 – 45 տարու, թուրք բանակը մտնէ իբրեւ *ամչկ*։ Ազգային Առաջնորդարանը, Վռամեան եւ Արամ ջանացին որ հայ տղերքը գինուորագրուին իբրեւ իրական գինուոր, զէնքով։ Ճէվտէթ չընդունեց։ Փորձեր եղան *պէհտէլով* մէկ մասը փրկել։

(**) Հիրճ (Հայոց Ջոր գաւառին գիւղերէն մին, 30 տուն Հայ եւ 40 տուն Քիւրտ բնակչութեամբ). հոդ էր որ Իշխան եւ իր 3 ընկերները Ճէվտէթի դաւադրութեամբ Քէրիմ Օղլու Բաշիտի տան մէջ գիշերանց՝ 12 չէթէներէ սպանուեցան։ Իսկ վանայ կռիւներու ընթացքին՝ Հիրճի 46 Հայ էրիկ մարդիկը ճոյն Բաշիտի տունն առանձնացնելով կոտորած են, ապա մնացեալ բնակչութիւնը՝ գիւղերու մէջ ու դուրսը, ըստ գրաւոր վկայութեան Դաշնակցական Յովսէփ Խղոյեանի (գրական ծածկանունամբ՝ Գեղջուկ), որ Ապրիլ 6-ին ինկաւ հոն՝ պատնէշի վրայ։

Նորդուզէն եւ Խօշապէն հազարաւոր հեծեալ եւ հետեւակ գինեալ Քիւրտեր ճոյն օրերուն բռնած էին Հայոց Ջորի Հայ գիւղերուն բոլոր ճամբաները, առաջնորդութեամբ Գրաւցի Շաֆիրի որդի Լէզկիրի։

(Շար· Ա· Էջէն)

իր համակիրներուն առջեւ, յաղթած է Քանեքի՝ 4 – 3· Հայանուն ակումբին վերջին մրցակիցը պիտի ըլլայ Վալորիսի խումբը՝ որ իմբակին հատանական ախոյեանն է եւ յաւակնորդ՝ անցնելու արհեստավարժներու երկրորդ բաժանումին մէջ: Վաղանի դասաւորումը ներկայիս՝ 6–րդ:

Հ·Մ·Ը·Մ· Լիոն–Տէսին եւ Վալանս (2) աւարտած են իրենց մրցաշարքը Ռոն – Ալպ լիկի չընջանային պատուոյ դասակարգին մէջ: Լիոն – Տէսին յաղթած է էմիմէջ, շնորհիւ Թահմիզեանի մէկ կոլին՝ 1 – 0· Վալանս, Շասըլէի մէջ, պարտուած է՝ 3 – 2· երկուքն ալ, ի վերջոյ, կը պահեն, իւրաքանչիւրը իր խմբակին մէջ, դասաւորումին 4–րդ տեղերը:

Ուրիշ արդիւնքներ· –

Հ·Մ·Ը·Մ· Լիոն–Տէսին –

Էֆս–Լէ–Պէն քաոէ 7– 0

Փ·Թ·Թ· Լիոն – Վալանս Հ·Մ· միւնիմ 0 – 3

Մնացեալ չաբաթ վերջացած են նաեւ Ռոնի նահանգային առաջնութիւնները: Հ·Մ·Ը·Մ· Լիոն–Տէսին (2), բարձրագոյն դասակարգին մէջ, 7–րդ է, պատակարգ մը վար, Վիէնի Հ·Մ·ը 6–րդ է: Համեմատական դիրքեր, ինչպէս մեր բոլոր գլխաւոր առաջնութիւններուն վերջնական արդիւնքները: Բոլորն ալ ձախողեցան այս տարի վերելքի իրենց ճիգերուն մէջ:

Նոյնիսկ մէկը անկում ունեցաւ՝ Սէն Թ'Անթուանի Հ· Մ·–ը՝ որ պիտի լքէ Միջերկրականի լիկին պատուոյ դասակարգը: Այսպէսով, յառաջիկայ մրցաշրջանին ոչ մէկ Փրանսահայ ակումբ պիտի ըլլայ լիկի բարձրագոյն դասակարգին մէջ: Շատոնց է որ չէր պատահած այդ:

Անցեալ կիրակի, Սէն Թ'Անթուան պարտուած է Փոր–ար–Պուքի մէջ՝ 3 – 1: Վերջացած է նաեւ լիկի խաղ մրցաշարքը: Սէն Թ'Անթուան կը դասուի 7–րդ: Կիրակի, պարտուած է Նիսէն՝ 1 – 0:

Այս կիրակի, Մայիս 20–ին, Սէն Թ'Անթուանի առաջին խումբը իր վերջին մրցոյմը կ'ընէ Փուժէի դէմ, իր դաշտին վրայ:

Վ· Մ·

NE MANQUEZ PAS
LES DERNIERS SPECTACLES

au Theatre du Jardin
d'Acclimatation
(M° Sablons)

Ensemble de Danse Traditionnelle
d'Enfants d'Arménie

«ERZEROUM»
D'EREVAN

Samedi 19 mai 15h et 20 h 30
Dimanche 20 mai à 15h
Samedi 26 mai à 15h et 20 h 30
Dimanche 27 mai à 15h

Réservation : 40. 67. 97. 86
40. 67. 93. 72

U. G. A. B.

UNION GENERALE ARMENIENNE
DE BIENFAISANCE

11, Square Alboni — 75016 Paris

Le quorom requis n'étant pas atteint lors de l'Assemblée Générale Extraordinaire du 15 mai 1990, les membres de l'Association sont convoqués à une nouvelle Assemblée Générale Extraordinaire qui se tiendra au Centre Culturel Alex Manoogian: 118,rue de Courcelles 75017 Paris

le Jeudi 30 Mai à 20 heures

à l'effet de délibérer sur l'ordre du jour suivant :

«*Adjonction aux statuts d'un nouvel article en conformité de la loi du 6 Mai 1988 et du décret du 13 Juin 1966*».

MAISON DE LA CULTURE
ARMENIENNE
D'ALFORTVILLE

AUDITION ANNUELLE
DE MUSIQUE

des Elèves de la M.C.A.

Piano — Violon — Guitare

Samedi 26 mai à 15 heures

Sous la présidence de
M. ONNIG SURMELIAN
Professeur de Violon
Diplômé de l'Académie de Vienne
(Autriche)
Professeur au Conservatoire National du LIBAN
et à l'Académie des Beaux-Arts de BEYROUTH

— Entrée libre —

**

La M. C. A. , présente
l'A. P. A.-F.

EXPOSITION DE PEINTURE
«TROIS COULEURS - QUATRIÈME DIMENSION»

— Première exposition d'un travail collectif —
avec les artistes suivants :
Asilva — Ganantchian P. — Ghazerian H. — Gorene M. S. — Jirka — Kazan K. (sculpture) — Kazandjian J. — Laroche S. — Mildonian G. — Nakchi — Nersessian G. — Samuelian P. (photos) — Toucas — Terzian

Vernissage Vendredi 25 mai à 19h
suivi d'un Debat

L'exposition sera ouverte :
du Vendredi 25mai au Lundi 4 Juin
— Entrée libre —

9, rue de Madrid — 94140 ALFORTVILLE
Tél. : 43 - 76 - 55 - 89

ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄ

ՄԱՐՍԷՑԼԻ
ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ
ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

Հինգշաբթի, Մայիս 24, պատարագ Քրխտոսի Համբարձման Տօնին առթիւ:
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՄԱԿԱՐ ՔԱՀԱՆԱՅ ՆԱՃԱՐԵԱՆ
Արարողութեանց կը նախագահէ՝
ՅԱԿՈԲ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ
Ժամերգութիւն ժամը՝ 8·30:
Պատարագ ժամը՝ 10·30:

Ս. ՅԱԿՈԲ - ԼԻՈՆ

Հինգշաբթի Մայիս 24, տօն է Համբարձման:
Այս առթիւ Լիոնի Ս· Յակոբ Մայր եկեղեցւոյ մէջ ժամը 10–ին պատարագ կը մատուցուի:
Օրուան պատարագը կը մատուցանէ՝
ԻՍԱՀԱԿ ՔԱՀԱՆԱՅ ՀԷՔԻՄԵԱՆ

ՍԷՆ-ԺԵՐՈՄ
Ս· ՍԱՀԱԿ-ՄԵՍՐՈՊ

Մայիս 24, Հինգշաբթի, Քրխտոսի Համբարձման Տօնին առթիւ պատարագ կը մատուցուի Սէն - Ժերոմի Ս· Սահակ – Ս· Մեսրոպ եկեղեցւոյ մէջ:
Պատարագը կը սկսի ժամը՝ 10–ին:

ACADEMIE INTERNATIONALE
DES SCIENCES ARARAT

CONFERENCE

sur le thème :

«*Amnesty International et la Question arménienne*»

Conférencier :

M. ALAIN FAURE
Président de la Section française d'Amnesty International

Le Lundi 21 mai

Salle de l'Eglise arménienne
339, avenue du Prado, Marseille 8e

— à 20 h ouverture de l'exposition photos
— à 20 h 45 Conférence.

— *Entrée Libre* –

U. G. A. B. - Marseille

organise à

MANTEYER (Gap)

dans les Hautes-Alpes,

un Séjour pour Enfants de 6-13 ans

DU 9 AU 29 JUILLET

— (Places limitées) —

— Cherchons moniteurs - monitrices, ayant diplôme *Bafa*.

Pour tous renseignements contacter à Marseille
Mme Karajian au (16) 91. 80. 26. 74
ou
Mme Stepanian au (16) 91. 79. 30. 34

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Բժիշկներու Միութիւնն (UMAF)
ճաշ — պարահանդէսով
ՆՈՑԵՄԲԵՐ 17–ԻՆ

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

ԱՂՔԱՏԱՄՆԱՄԻ

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍԸ

կոնէսթ հանդստեան տան պարտէզներուն մէջ՝
ՅՈՒԼԻՍ 8–ԻՆ

ASCENSION

LA CROIX BLEUE ARMENIENNE
ET
LA MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE DE DECINES
vous invitent à la Fête de
L'ASCENSION
(HAMPARTZOUM).
selon la traditoin arménienne
le Jeudi 24 mai à partir de 15 heures
à la Salle des Fêtes de Décines
— Tirage des *vidjags* (tirage au sort) —
Fête animée par
l'Orchestre ANI
● Buffet arménien
— Entrée libre —
Renseignements au : 78. 49. 42. 97

LES ANCIENS COMBATTANTS
ET RESISTANTS ARMENIENS
DE FRANCE

vous invitent à participer
à la soirée commémorative de la

Bataille de SARDARABAD

le Lundi 21 Mai à 21 heures
à l'U.G.A.B. - 118, rue de Courcelles
Paris 17e

Prendront la parole :
Docteur ROUBEN SAHAGUIAN
d'Erevan
SERGE AFANASYAN, *Historien*

— ENTREE LIBRE —

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Թրանսահայ Կապոյտ Խաչի Երջանկային Վարչութիւնը շնորհակալութեամբ առաւ 1000 Ֆր· Տէր եւ Տիկին Լեւոն Սարգիսեանէ, Տիկին Ա· Ալեքսանեանէ եւ Տիկին Քրիստինէ Ալեքսանեանէ Տիկին Արտեմիս Օսկանեանի մահուան առթիւ:

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE
— Sections Marseille —

GALA EXCEPTIONNEL

par
l'Ensemble de Danses traditionnelles
"ERZEROUM"
d'ARMENIE

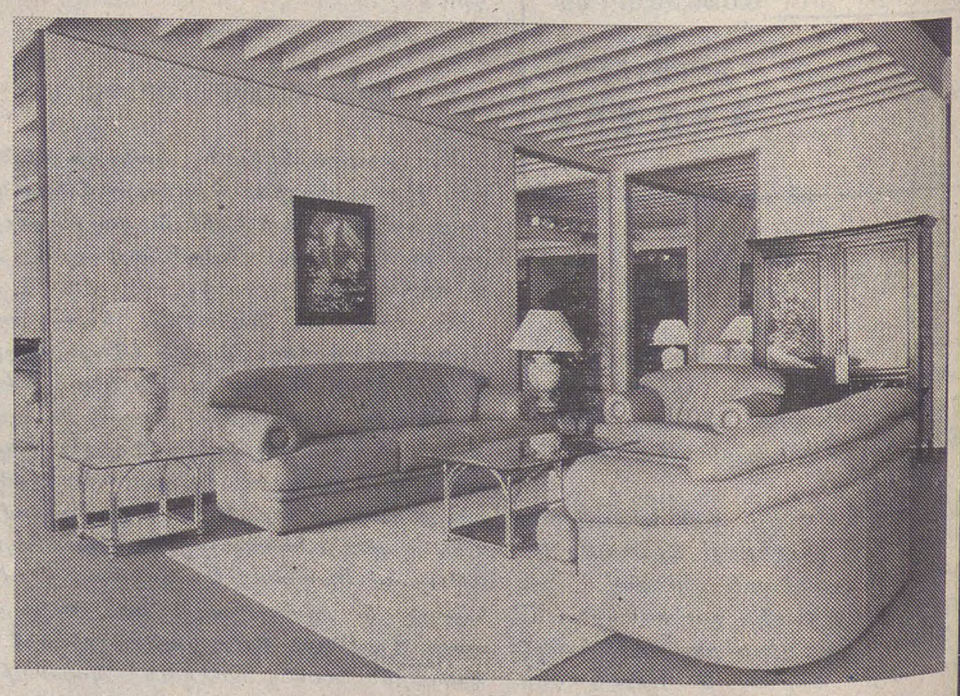
le Jeudi 31 Mai à 20 h 30
au Theatre du Gyptis
136, rue Loubon — 13003 Marseille

— *Renseignements et réservations auprès des membres de la Croix Bleue.*
— *Permanence*
de 18h à 20h à la M.A.J.C.
12 - 14, *rue Saint-Bazile*
13001 *Marseille*

Meubles Ghazarian

4.000 m² de mobiliers présentés en ambiance

Z.I. Vitrolles à 20 km de Marseille tél. : 42. 89. 27. 47

"Բացառիկ գնով «Ծառաչ»ի բաժանորդներուն"

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» 83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935 SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՄԱՅԻՍ 22
MARDI
22 MAI
1990

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

65ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.279 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 65e ANNÉE — No 17.279

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48 00 06 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ց ր ա գ ի ր ա : Տար· 800 Ֆ· — Վեցամսեայ : 410 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·100 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔԸ

ՈՉ ՄԻԱՅՆ ՊԼԾՈՒԱԾ ԳԵՐԵԶՄԱՆՆԵՐ

Գրած էինք ասկէ առաջ թէ «Երեկոյեան Երեւան» օրաթերթը պարբերաբար կը հիւրընկալէր «Խորհրդային Ղարաբաղ»էն զուրս մնացած գրութիւններ : Ապրիլ 30-ի «Երեկոյեան Երեւան»ի արցախեան էջին մէջ տեղ գրաւած է «Ո՞վ է պատասխանատուն» խորագրուած տեղեկատու յօդուած մը, ստորագրուած՝ Ջամալ Թադեւոսեանի կողմէ : Ան պատմական եւ մշակութային յուշարձաններու պահպանութեան Արցախի «Արցախ» բաժանմունքին փոխ նախագահն է :

Ջ· Թադեւոսեանի տողերը մեր պատմութեան ու նաեւ ներկային մէջ ո՛վ գիտէ քանիերորդ անգամ ըլլալով կը պատմեն հայկական տաճարներու, յուշակոթող – ներու եւ զերեզմաններու քանդումին, սրբապղծումին մասին· Հոն կ'ըսուի·– «Վերջին երկու տարուայ ընթացքում Նուշիի հայկական հին եւ նոր գերեզմանոցները պղծուել – աւերուել են : Ազգայնամոլները հրկիզել են Ղազանչեցոց վերականգնուող եկեղեցին, ոչնչացրել են Խորհրդային Միութեան կրկնակի հերոս Ն· Ստեփանեանի, պետական ու հասարակական գործիչներ Յ· Թեւոսեանի եւ Պ· Աւագեանի յուշարձանները : Ի դէպ, 50-ական թուականներին նման ճակատագիր են ունեցել եւ ԺԹ· դարում կառուցուած հայկական 20 բնակելի ու հասարակական շէնքեր, որոնք ունէին էթնիկա – մշակութային մեծ արժէք»:

Պղծուած – քանդուած գերեզմաններ եւ մասամբ նորին· ու ասիկա մինչեւ հոս, ընդելու համար «երկէկ» մը· երկուան ներկայութիւն մը : Կա՛յ սակայն աւելին· քանդումի նոյն գործը կը չարունակուի այսօր եւս, այս անգամ սեւեռած ոչ թէ անցեալին, այլ՝ ապագային : Ջ· Թադեւոսեան կը չարունակէ· – «Սոյն տարուայ Մարտ ամսին, Թուրբերի կողմից դեռ 1920 թուականի հայկական ջարդի ժամանակ կործանուած հայկական Ղայբալիշէն գիւղում, որ գտնւում է կրկժա– ձից ընդամէնը երեք մ· հեռաւորութեան վրայ՝ հարաւ – արեւելեան մասում, Ուզբեկստանից փախած մեսխեթցի Թուրբերին տեղաւորելու նպատակով կառուցում են բնակելի տներ : Կառուցում են նաեւ հայկական յուշարձանների, սրբատաշ բարերի հաշուին»:

Մեր թշնամին չի զոհանար մեր հողէն մեր հեռքը ջնջելու ալարքով· չի բաւեր անոր «անունք չկային ու չկան» ըսել· ատոր ապացոյցը ունենալ : Ան մոռցած է նաեւ կարենալ ըսել ճակատագիր· «մե՛նք էինք ու մենք ենք հոս բնիկը, տեղացին» : Մնացեալը ինքնին կը հետեւի· «ի՞նչ հողային պահանջ· որո՞ւն ապրանքին տիրանալ կ'ուզէք պարոններ...» :

Ջ· Թադեւոսեան Ադրբեջանցիներու այս արարքները մատնանշելէ ետք, բոլորովին աւելորդ պարբերութեամբ մը ու այլեւս անընդունելի լաւատեսութեամբ մը կ'ապտակ տողերը· ան նախ կ'ըսէ· – «այս աւերումների մասին բաւատեղեակ է պետութիւնը (Արցախի), բաւատեղեակ են համապատասխան պարեկային կէտերը, սակայն ոչինչ չի ձեռնարկւում բարբարոսութիւնը կանխելու համար» : Ապա կը վերջացնէ զրելով· – «Կարծում ենք, որ վաղ թէ ուշ կը գայ այն օրը, երբ այս ամէնի համար պատասխան կը տան ոչ միայն մեր յուշարձանները աւերողները, այլեւ արտակարգ դրութեան շրջանի պատը»,

Ջ· Թադեւոսեան երբ այս տողերը կը զրէր, չէր կրնար երեւակայել թէ աշխարհի ուրիշ մէկ անկիւնին մէջ զերեզմաններու նման սրբապղծում մը, որ պարզ աւելութեան հետեւանք էր ամէնէն

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

ՊԱՇՏՕՆԱԿԱՆ ՊԱՏՐԻԱՐՔ ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

Այս խորագիրով ու «Հայ եկեղեցական ընտրութեան պետական միջամտութիւն» ենթախորագիրով «Իհիպինէ Տօղրու չարաթաթերթը կ'անդրադառնայ Պոլսոյ Պատրիարքին ընտրութեան հարցին : Աւճադանգերէ հաք Ներքին Գործոց նախարարութեան առաջարկած նոր որոշմանդիրին, թերթը կուտայ Պոլսոյ կուսակալին հետեւեալ բացատրութիւնը· «Ներքին Գործոց նախարարութիւնը պատրաստեց, Նախարարաց Խորհուրդը վաւերացուց, եւ ալ պաշտօնապէս ներկայացուցի իրենց» :

Շարաթաթերթը ապա համառօտ ակնարկով մը կ'անդրադառնայ «Ազգային Սահմանադրութեան», 1961–ի բարեփոխումներուն, ուր օրինակ, պատրիարքական Աֆոռին ներկայացուցիչին համար թրքահպատակ ըլլալու, կամ Պետութեան վատահութիւնը վայելելու պարտաւորութիւններ չկային : Այսպէս, Շնորհք Պատրիարք որ 1961–ին ընտրուեցաւ, նախապէս վարուած էր թրքական քաղաքացիութենէն :

«Իհիպինէ Տօղրու» կ'ըսէ թէ ընտրութեան համար հինգ եպիսկոպոսներէ բաղկացած թեկնածուներու ցանկ մը անհրաժեշտ է, մինչ նոր որոշմնագիրը բաւարար կը նկատէ թեկնածուին կրօնաւորի հանգամանքը· այսինքն՝ ի հարկին պարզ քահանայ մըն ալ կրնայ Պատրիարք ըլլալ :

Հինգ եպիսկոպոսներու ցանկը այսօր անկարելի է պատրաստել, քանի որ Թուրքիոյ մէջ 1967–ին փակուած է Դպրեվանքին Ընծայարանի բաժինը· կրօնաւոր պատրաստելու ոչ մէկ հաստատութիւն կայ : Մնացած եպիսկոպոսներն ալ կամ զրկուած են Թուրքիոյ քաղաքացիութեան իրաւունքէն, կամ արտասահմանի մէջ կ'ապրին : Աւոնցմէ մէկն է Գարեգին Եպիսկոպոս Գազանճեան :

Նոր որոշմնագիրին նուազագոյն 40 տարեկանի սահմանափակումը, թեկնածու ներկայացնելէ կ'արգիլէ Մեսրոպ Եպիսկոպոս Մուրատճեանը : Մինչդեռ նախապէս նուազագոյն տարիքը 35 էր ու այս վերջինը տասը օր եռք այդ տարիքը պիտի ունենայ :

Շարաթաթերթը տալէ եռք Թուրքիոյ հայկական դործօն եկեղեցիներուն թիւը – Պոլիս ու գաւառներու մէջ–, կուտայ ընտրութեան նախկին ու ներկայի պայմանները : Ցօղուածը կ'աւարտի պոլսահայ գաղութին մէջ տարածուած այն տեսակէտով որ Թուրք կառավարութիւնը այս նոր որոշմնագիրով դժուարութիւն կը յարուցանէ, որպէս հակազդեցութիւն Միացեալ – Նահանգներու Նախագահին հայանպաստ արտայայտութիւններուն :

չաւը ու չունէր իր վկայածին հանդա – մանքներէն մէկը կամ միւսը, ի՛նչ հակազդեցութիւններու տեղի տուաւ· հակազդեցութիւններ, որոնք յաւելեալ, սրբապղծուած զերեզմաններու տիրոջմէն տարբեր զանգուածէ մը եկան :

Ջ· Թադեւոսեան չդիտցաւ ու հաւանաբար պիտի չդիտնայ ալ, թէ Քարփանթըրայի սրբապղծուած զերեզմաններուն տէրերը ո՛չ պարեւային միջամտութիւն յուսացին, ոչ ալ քանդողներուն համար արդար պատիժի յոյս յայտնեցին :

Հոս չէ՞ արդեօք քանդումներուն բուն տարրերութիւնը :

Ա· Թ·

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԳԵՐԱԳՈՅՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԻ ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆ

ՓՈՔՐ ՄԱՍՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

ՀՀՇ-ԷՆ ԸՆՏՐՈՒԱԾ ԵՆ.–

ԼԵՒՈՆ ՏԷՐ – ՊԵՏՐՈՍԵԱՆ, ՎԱԶԳԷՆ ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ, ՌԱՖԱՅԷԼ ՂԱԶԱՐԵԱՆ, ԲԱԲԳԷՆ ԱՐԱՐԱՏՑԵԱՆ, ԹԱԶԻԿ ՍՏԱՄԲՈԼՑԵԱՆ, ՎԱՆՕ ՍԻՐԱԴԵՂԵԱՆ, ԿՏՐԻՃ ՍԱՐԴԱՐԵԱՆ, ՌՈՊԵՐ ՓՈՁԱՐԵԱՆ, ՌԱՖԱՅԷԼ ՊԱՊԱՅԵԱՆ

Բ. ԵՒ Գ. ՇՐՋԱՆՆԵՐ ԵՐԿՈՒ ՇԱԲԱԹԷՆ ԵՒ ԵՐԿՈՒ ԱՄԻՍԷՆ

ՂԱՐԱԲԱՂ ՔՈՒԷԱՐԿԵՑ

Ինչպէս ծանօթ է, Մայիս 20–ին, Հայաստանի մէջ տեղի կ'ունենային երեսփոխանական ընտրութիւններ, նորոդելու համար Գերագոյն Խորհուրդի կազմը, բաղկացած 260 անդամներէ :

Երկուշաբթի առաւ Երեւանէն հեռաձայնով առած մեր տեղեկութիւնները մասնակի բնոյթ ունէին անշուշտ : Հարկ է քանի մը օր սպասել այս առաջին շրջանի ամբողջական արդիւնքներուն ծանօթանալու համար :

Առաջին առթիւ, ամէնէն յատկանշականն երեւոյթն է քուէարկութեան մասնակցողներուն փոքր տոկոսը : Ասիկա, անկասկած, զրական չէ, քանի որ առաջին ազատ ընտրութիւններն էին, որոնք կը կատարուէին Հայաստան եւ ասիկա ոչ մէկ ձեւով չէ խանդավառած ժողովուրդը : Այս անտարբերութիւնը կարենալ բացատրելու համար, չի բաւեր հաստատել թէ մասուլով, ձայնասփիւռով կամ հեռատեսիլով ընտրապայքարը չընտրուեցաւ, թէ իշխանութիւնները որեւէ ձեւով չշահադրգռեցին ժողովուրդը : Հարկ է աւելի հեռու փնտռել, բայց հոս ալ դժուար է եւ նոյնիսկ սխալ՝ կարծիք յայտնել հեռուէն : Կը թուի սակայն թէ Հայաստանի ժողովուրդը, զոհ ինչ կը վերաբերի Երեւանի, ապազայ իր ճակատագրով իսկ չի հետաքրքրուիր, մինչ նոր դիմագիծով Գերագոյն Խորհուրդ մը, ըստ կրզրուելոյն, զոհ, պէտք է կարենայ բաներ մը փոխել : Ուրեմն խորհի՞լ թէ թերահաւատութիւնը, դառնութիւնը այնքան արմատ առած են, որ ժողովուրդը յոյս ալ չունի թէ մարդ փոխելով, բան մը կը փոխուի...:

Կիրակի օր, ուրեմն, Երեւանի (մեր տեղեկութիւնները առայժմ միայն Երեւանի կը վերաբերին) 85 ընտրական շրջաններէն (okrug) աւելի քան 40–ի մէջ ընտրութիւն չէ եղած, այսինքն քուէարկողներու կէսն իսկ (50%) չէ մասնակցած : Ուրեմն, այդ շրջաններուն մէջ, նոր ընտրութիւններ պէտք է ըլլան երկու ամիսէն : Իսկ այն շրջաններուն մէջ, ուր քուէարկողներու առնուազն 50%–ը մասնակցած է, բայց ոչ ոք ընտրուած, որովհետեւ ոչ ոք բացարձակ մեծամասնութիւն ձեռք ձգած է (կէսէն մէկ աւելի), նոր քուէարկութիւն մը կը կատարուի երկու շաբաթէն :

ՀՀՇ–ի թեկնածուներէն առաջին արդիւնքներու համաձայն ընտրուած են (բոլորն ալ, անշուշտ, Երեւանէն) .–

Վազգէն Մանուկեան (որու դէմ թեկնածու էր Գարեգին Եպիսկ.), Լեւոն Տէր-Պետրոսեան, Ռափայէլ Ղազարեան, Բաբգէն Արարքցեան (որու դէմ էր շրջանի քաղկոմի Ա· քարտուղարը), Թաչիկ Ստամբոլցեան (իր ալ դէմ էր շրջանի Ա· քարտուղարը), Վանօ Սիրադեղեան, Կտրիճ Սարդարեան, Ռոպէր Քոչարեան, Ռափայէլ Պապայեան : Պարտուած է Տէր Յուսիկ :

ՀՀՇ–ի այլ թեկնածուներէն, այս շրջանին չեն ընտրուած Սամուէլ Գէորգեան (բայց ձայներու պզալի առաւելութիւն ունի իր մրցակիցներէն՝ Լենդրուշ Խուրշուդեանի վրայ), Դաւիթ Վարդանեան, Համբարձում Գալստեան : Ընտրութիւն չէ տեղի նաեւ 33–րդ ընտրաշրջանը ուր ՀՀՇ–ի թեկնածու երջանիկ Աբգարեանի դէմ կար Զօրի Բալայեան· Նաեւ 20–րդ շրջանը Յակոբ Սանասարեան : Հոս 9 թեկնածուներ կային եւ իններորդ դիրքի վրայ կը հանդի Սիլվա Կապուտիկեան : Ընդհանուր ձեւով այս շրջանին ՀՀՇ–ի թեկնածուներէն ընտրուած են 22 հոգի :

Կանոնաւոր կերպով ընտրութիւն եղած է Ղարաբաղ, ժողովուրդին 95%–ի մասնակցութեամբ, ինչ որ Ղարաբաղցիներուն վստահուոր պատասխանն է հաքուի, որ Ապրիլ 22–ին կարգ մը «որոշում»ներ տուած էր : Այսպէս Գերագոյն Խորհուրդը գիւղի վիճակէն հանած էր Խոջալուն եւ Կրկժանը եւ վերածած էր քաղաքի եւ քաղաքատիպ աւանի : Ապա յայտարարած էր թէ Ղարաբաղի մէջ, Մայիս 20–ին ընտրութիւններ կատարելու որոշումը բոլորովին տպօրինի է եւ թէ ով որ փորձէ կատարել այդ ընտրութիւնները պիտի պատժուի («Ցառաջ», Ապրիլ 26) : Ուրեմն, Ղարաբաղի ժողովուրդին 95%–ը պէտք է պատժուի :

× Մայիս 19–ի «Խորհրդային Հայաստան» օրաթերթը առաւելաբար նուիրուած է հակա – ՀՀՇ ընտրապայքարի մը : «Բաց նամակ Լեւոն Տէր – Պետրոսեանի» Սիլվա Կապուտիկեան, ապա հայ դատի նուիրուած յօդուածով մը, զոր ստորագրած է Լենդրուշ Խուրշուդեան, ուր «դաւաճան», «նէօ–բոլշեւիկ» եւ այլ ածականներ չեն պակսիր :

× Կարելի չէ չնկատել թէ, այս մեր ընտրութիւնները ոչ մէկ ձեւով կը հետաքրքրեն այլեւս արեւմտեան մեխանիզմը, ուր արձագանգ իսկ չկայ : Ձենք անդրադառնար Փիէր Վերլիւիզի դրութեան (Քոթիտիէն, Մայիս 19), որ լուր չէ, այլ՝ խորհրդածութիւններ :

Էր երբեմն, 1988 փետրուարեան օրերուն, որ սիւնակներ կը գրաւէինք : Այսօր, այլեւս ոչ ոք կը հետաքրքրենք :

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԻՄՐԱՅԷԼԻ ամէնէն սեւ օրերէն մէկն էր Կիրակի, Մայիս 20–ը, զլխաւորաբար Պաղեստինցիներուն համար : Առաւօն կանուխ, իսրայէլացի երիտասարդ զինուոր մը կը կեցնէ աշխատանքի գացող Պաղեստինցիներու հանրակառք մը, ինքնութիւն ճշդելու պատրուակով : Բանուորները կը ներկայացնեն իրենց անձնագրերը ու յանկարծ Իսրայէլացին կրակ կը բանայ, տեղն ու տեղը կը սպաննէ 8 բանուոր եւ 15 ուրիշներ ալ կը վիրաւորէ : Հակազդեցութիւնը անմիջական է

(Շար·ը Դ· էջ)

ՀԱԾՈՒԵՑԱՐԴԱՐ

ՎԱՀԷ ՕՇԱԿԱՆ

Ա.

Պր. Սօս Սարգսեանի, մտաւորական, դերասան ու Մորհրդային Միութեան Գեղարդոյն Մորհուրդի անդամ, մեր քաղաքը, Սան – Ֆրանսիսքօ այցին առթիւ, յարմար է քանի մը ճշդումներ կատարել՝ Սփիւռքի եւ Հայաստանի ներկայ կացութեանց մասին: Սփիւռքեան զօրակոչները Ցեղասպանութեան ու Հայ Դատի հետապընդումի ու Հայաստանի օգնութիւն հասցնելու ճիգին կապուած, Արցախի տագնապը, երկրաշարժը, պաշարումը եւ անդադրում թախտմները Ազրբէյճանցիներու հետ, պետութեան երկդիմի կեցուածքը եւ դեռ աներեւակայելի դժուարութիւնները որոնք կ'ուրուագծուին փոշիով եւ ազմուկով լեցուած մեր ուղեզներուն բեմին՝ անհրաժեշտ կը դարձնեն որոշ խոստովանութիւն: Ասենն է յստակ, անկեղծ խօսքին որ հասկնանք թէ ինչ կ'անցնի կը դառնայ մեր չուրջը, ուր հասած է եւ ուր կ'երթայ ազգը:

Պր. Սարգսեան յուսադրիչ ու լաւատես խօսքեր ըսաւ մեզի ու հոս, հիմա կ'ատենք քանի յը յայտարարութիւն իրի սկրնկէն:

– Մենք (յղնակի այս դերանունը իր մէջ կ'առնէ իրեն ընկերացող՝ Պր. Յովիկ Հախվերդեանն ալ որ Հայաստանցի Ֆիլմ – բեմադրիչ է) եկած ենք ձեր մէջ ու մեր հոս, Սփիւռք գտնուիլը բացառիկ պատեհութիւն մըն է: Սփիւռքը ինքզինքը գտած է, ուժ է այսօր: Անդին՝ Հայաստանն ալ գտած է իր ազատ ձայնը ի վերջոյ ու կը փնտռէ իր ապագան: Ճակատագրական պահ է այս Հայութեան համար ու պէտք է միասին կերտենք զայն...: Հայաստանի քաղաքական վիճակը խառնակ է, բայց յեղափոխութեան ժամանակ այդպէս կ'ըլլայ:

«Սփիւռքը ինքզինքը գտած է, ուժ է այսօր»: Իմաստալից, պատասխանատու յայտարարութիւն է այս մտաւորական ու պետական մարդու մը կողմէ որ հազիւ չաթմի մըն է որ մեր մէջ կը գտնուի ու վատահօրէն չատ քիչ բան դիտէ մեր մասին: Հաւանաբար չատ քիչ հարցում հարցուցած է (վերջերս, Հաննա Արէնդտ կը գրէր՝ «totalitarian regimes are characterized by the atomization of society and an enforced destruction of all bonds of community among individuals».

Մարդկային կապերէն ամէնէն զօրաւորները հարցում հարցնելը, հետաքրքրուիլը, մտքի կապեր հաստատելը մարդէ մարդ: Հայաստանէն հոս եկող – ներուն առաջին պարտականութիւնն է «սոթվիլ հարցում հարցնել»: Կը հասկըննանք իրենց վիճակը, սակայն եթէ իրապէս կ'ուզեն ազգային միութիւն կամ միասնութիւն ստեղծել՝ պէտք է կամաց – կամաց փոխուին, աւելի բաց ու անկեղծ ըլլան, վերագտնեն մարդկային քանի մը հիմնական արժանիքներ որոնք, ինչպէս կը գրէ Արէնդտ համամարդկային վարչակարգը քանդած է իրենց մէջ): Ամէն պարագայի, եթէ Պր. Սարգսեան սրտի բուխ ու ջինջ խօսք է որ կ'ընէ՝ ապա ուրեմն ի՞նչ փոխուեցաւ առաջուան վրայ՝ երբ համայնավարներու բռնատիրութեան օրով Սփիւռք կուգային ու հայրենասիրական տաք խօսքերով, քերթուածներով ու երգերով կը քնացնէին մեզի՝ առանց երբեք ճշմարտութեան խօսքը ընելու: Ամբողջ սերունդներ, Կոպուտիկեանէն մինչեւ Ազնաւուրեան, Սահեան ու Դաւոյեան եկան մեր գոլ ու, կամայ թէ ակամայ, զմայլելի «անճշդութիւններ» պատմեցին մեզի, առնուազն ծածկեցին ահաւոր ճշմարտութիւնը Հայաստանի մասին, մեր ջիղերն ու խանդավառութիւնը ոտքի հանեցին, մեր հայրենասիրութիւնը չահագործեցին՝ հաւանաբար մեր քիթին ալ խնդալով, մեզ իրար դէմ հանեցին, հակայական վարկ չահեցան ու մեկնեցան: Մէկ հոգի, գեղի համար, չգտնուեցաւ որ քաջութիւնը ունենար ճշմարտութիւնը ըսելու Հայաստանի իրականութեան մասին: Բեկլար Նաւասարդեանի անճնասպանութիւնը հաւանաբար ազդանշան մըն էր մեզի՝ համայնավար վարչակարգի ներքին ահարկու, աններելի հակասութիւններու մասին, անոր անմարդկային դիմագիծին մասին՝ մօտէն, մէջէն ու հոգիէն դիտուած՝ ահազանգ մըն էր հայրենասիրութեան անունով գործուած ոճիրներու մասին՝ բայց մենք զուրսը, ուրիշ մեկնաբանութիւն ունէինք Լենին հրապարակի դիակին մասին ... Սոլժենիցինը, Պաստէրնաքը, Սինիավսքին եւ ուրիշներ խորհրդային գժոխքին վարդոյրը տեղ – տեղ բացին որ տեսնենք ճըշմարտութիւնը բայց մենք չկրցանք հաւատալ մեր կարզացածին: Պետական գործիչներ կամ ալ բարեմիտ մտաւորականներ էին, անկասկած, որոնք հիմա է որ այդ չարաշահումին սուզ դինը կը վճարեն, ո՞վ գիտէ: Ու մարդ կը մտածէ այդ միամիտ տղացեալ Գառնիկ Ազդարեանի նման անտաղանդ բանաստեղծ բայց մաքուր, հաւատաւոր համայնավար – վարի մասին որու խէալիզմը երեւան նատած թանձրակաշի, անխիղճ ու անհոգի դիւանակալ եւ արհեստավարժ կուսակցականներ չահագործեցին ու վատնեցին դաժան անզգայութեամբ: Ուրիշ զոհ մը՝ Պոլսեցի արձակագիր՝ Գեղամ Սեւանը: Որմէ՞ հաշիւ պահանջելու է հիմա մեր այդ բարեկամներու էշ – նահատակ երթալուն համար (ամէնէն խելացին նորէն Ռուբահամ Ալիքեանն է երբեր որ հեռաւոր Մոսկուայի մը անելին խորը ապրեցաւ, հեռու Հայաստանի դեկավարութեան բարոյական ու կրցաւ հոգի ու տագնապ մաքուր պահել՝ յանուն գրականութեան ու խղճի ազատութեան):

Ու հարց կուտանք – ի՞նչ կը նշանակէ «ինքզինքը գտած է», այսինքն ասկէ առաջ ի՞նչ էր որ Սփիւռքը, եւ Պր. Սարգսեան կը կարծէ թէ Սփիւռքի ինքնութիւնը միայն Հայաստանի եղերական դէպքերո՞ւն հետ կապուած է ու մինչեւ 1988 հանրային պարէո՞զ մըն էր կամ բացօթեայ չուկա՞յ մըն էր ան: Աստուած վկայ մենք ալ պիտի ուզէինք որ Սփիւռքը ինքզինքը գտած ըլլար եւ ուժի վերածուած ըլլար՝ սակայն ցաւով կը հաստատենք որ ոչ մէկը ոչ ալ միւսը չիտակ է: Պր. Սարգսեան գիտէ՞ թէ չի գիտեր այս պարզ ճշմարտութիւնը – պատասխանը չունինք: Ու հիմա, Պր. Սարգսեան մեզ, Սփիւռքն է որ կը դիմէ, փոխանակ Հայաստանը զովելու: Մեզի ինչի՞ տեղ կը դնեն Հայաստանցիք, չենք տեսներ դիւանագիտական ու հոգեբանական խաղը որ կը խաղան մեր դէմուն՝ մեզ քնացնելով որ չանդրադառնանք կացութեան իրական ընոյթին: Միակ արդարացումը այս տարականոն վարմունքին՝ իրենց անսըրբագրելի ռոմանթիքականութիւնն ու զգացականութիւնն է, այսինքն գուտ հայկականութիւնը...: Եւ հիմա սակայն ինչպէս հաւատանք իրեն երբ կ'ըսէ թէ «այսօր Հայաստանը գտած է իր ազատ ձայնը»: Այնպէս որ, մտիկ ընէք, Պր. Սարգսեան, լաւ մտիկ ընէք յարգալի Սփիւռքցիի մը խօսքը: Ոչ ռազմական ուժ, ոչ զրամ եւ ոչ թիւ, ոչ աքանչելի խօսքեր եւ ոչ ալ նիւթական հսկայ ներդրում ու նոյնիսկ հերոսական մաքառում վատագի Ազրբէյճանցիներուն դէմ կը փըրկեն մեզ ու ձեզ ահաւոր կացութենէն – միայն ճշմարտութիւնը ու զայն մեր ժողովուրդին ըսելու առակ մարդիկը:

«Հայաստանի վիճակը խառնակ է, բայց յեղափոխութեան ժամանակ այդպէս կ'ըլլայ» կ'ըսէ Պր. Սարգսեան: Մոգական բառ է «յեղափոխութիւնը», մանաւանդ Դաշնակցական զանգուածին համար որ կը հաւատայ ընկերվարական գաղափար – բարանութեան եւ յեղափոխութեան եւ առանց յաջողութեան հետ կապուած արդարութեան եւ հաւասարութեան յոյսերուն: Աստուած տայ որ Հայաստան պատրաստ ըլլայ յեղափոխութեան, սակայն վախնանք այդ բառն ալ նոյն անպատասխանատու կերպով կը գործածուի Պր. Սարգսեանի կողմէ (Համայնավար կուսակցութեան եւ վարչակարգին զոհերէն հաչուելու է նաեւ հայերէն լեզուն՝ որուն ոչ միայն ուղղագրութիւնը աղճատեցին համայնավարները այլ բառերուն լրջութիւնն ու խօսքին վարկը, լեզուին վատահելիութիւնը քայքայեցին, այնքան ահարկու սուտեր բանաձեւեցին այդ լեզուով...): «Ցեղափոխութիւն» կը նշանակէ զանգուածներու եւ դաշտարաններու կազմակերպումը դեկավարութեան մը կողմէ՝ որ ընկերային

ԱՂՔԱՏԱԽՆԱՄՆԵՐՈՒ ՆԱԽԱՀԱՅՐԸ

Ընդհանրապէս Սէն Վէնսան տը Փօլի կը վերագրուի Ժէ. դարուն պատերազմի թշուառութիւնը դարմանելու համար գիմութեան գործը կազմակերպելու առաջնութիւնը: Սակայն այդ գործունէութիւնը սկսած է Փոռ – Ռուայալի արքայարանը: Ողորմածութեան նպատակը մարդոց մարմնական տառապանքը մեղմելն աւելի, Քրիստոսի զօրակցութիւն յայտնել էր: Տալ թշուառներու, կը նշանակէր գործել յանուն հաւատքի, այսինքն՝ ապահովել իր փրկութիւնը:

Սակայն գիմութեան այն գործը որ կը կատարուի Փոռ – Ռուայալի կողմէ, Ֆրոնտի (*) չրջանին, հիմնապէս կը տարբերէր աւանդական այս ձեւէն:

Ճիշդ է որ քաղաքացիական պատերազմները ամէնէն անզութներն էին, սակայն բոլորէն ահաւորն էր Ֆրոնտը: Երբեք բանակայիններ այդքան թալանած, հրդկիզած, բռնարարած չեն: Ժողովուրդը սովահար ու կիսամերկ կ'ապաստանէր անտառներու մէջ, հոն խոտերով ու կեղդանիներու դիակներով կը սնանէր: Մահերը տասնեակ հազարաւոր թիւերով կը հաշուէին: Հացահատիկները, բերքը, տունճքը, անասունները, հոդամշակութեան գործիքները, ամէն բան գողցուած, փճացած էր: Գիւղերը ամայացած էին:

Աւելորդ է ըսել որ պինուորներու խըժդժութիւնէն փրկուողները զոհը կը դառնային բազմաթիւ համաճարակներու, որոնք չաճախ իրենց մահուան պատճառ կ'ըլլային: Երբ բախտը կ'ունենային ճամբաններու վրայ չմեռնելու, իրենց կը սպասէր հիւանդանոցի անկողին մը, ուր 8 — 10 հոգիի մէջեւ տեղ մը պէտք է ճարէր իրեն:

Այս պայմաններուն մէջ էր որ Փոռ — Ռուայալ սկսաւ թշուառներուն օժանդակելու գործունէութիւնը: 1648–ի Փարիզի չրջափակումը չուտով սովահարներու բանակ մը ստեղծեց. այլեւս կարելի չէր կեղծ ու իսկական թշուառները զանազանել: Պէտք էր օգնութեան հասնիլ բոլորին:

Գլխաւոր դերը կը կատարէ Շառլ Մ. որ Պէռնիէռ անուն մէկը որ տեսնելով երկրին անմխիթար վիճակը, կ'որոշէ իր երկու ընկերներով զբաղիլ գիմութեան գործով: Անոնք կը սկսին հրատարակել չրջաբերական մը որ «Ցարաբերութիւններ» կը կոչուի: Հոն տեղ կը տրուի նըւիրատուներու անուններուն, աւետա-

(Շար. 1)

ԶԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ԱՐՏԱՍԱՆՈՒԹԵԱՆ ՄՐՑԱՀԱՆԴԷՍ

ՄԱՐՍԻԷԼ. – («Յառաջ»). –

Պոլսահայ Մշակութային Միութիւնը տարուէ – տարի կ'ամրացնէ իր արմատները զաղութին նեղս, իր անդամներու թիւին կանոնաւոր յաւելումով եւ իր գործունէութիւններով: Տօնածառ, տարեկան յիշատակի օր՝ հոգեհանգիստով եւ հոգեճաշով, այժմէականութեան հետ առընչուած ձեռնարկներ, ինչպէս վերջերս Շնորհք Արքեպիսկոպոս Գալուստեանի մահուան քառասունքի հանդիսութիւն, մասնակցութիւն համազգային բնոյթ կրող չարժումներուն եւ ձեռնարկներուն եւ մանաւանդ արտասանութեան մրցոյթը:

Մայիս 13–ին, Սահակ – Մեսրոպ Մշակութային կեդրոնի Ա. Զրբաչեան սրահին մէջ է որ տեղի ունեցաւ 5-րդ հանդիսութիւնը, մասնակցութեամբ Մարսէյլի եւ չըրջակայքի եօթը հայկական հաստատութիւններու պատկանող 31 աշակերտներու: Երկու ամէնօրեայ զպրոց՝ Անտրան Զոլթեան Հայ Գործերու Վարժարանը եւ Համազգային Դպրոցը, ու 5 միօրեայ հայերէնի դասընթացքներու՝ Աբովեան, Սէն – Ժերոմի Ս. Սահակ – Մեսրոպ եւ բաններէ հատուածներու որոնք կը խօսին ողորմածութեան, ու անով մեզքերու քաւութեան մասին. հոն կը ներկայացուին նոյնիսկ ճաշատեսակներ որոնց չնորհիւ համեստ գումարներով կարելի կ'ըլլայ մեծ թիւով աղքատներ կերակրել:

«Ցարաբերութիւն»ներու հրատարակումը կը սկսի 1655 Սեպտեմբերին ու կը չարունակուի մինչեւ 1655 Դեկտեմբեր, կը ցրուին չուրջ 4 հազար օրինակ: Ցաչողութիւնը մեծ կ'ըլլայ. կը տեսնուին մարդիկ, որոնք մինչ այդ երբեք չէին հետաքրքրուած իրենց նմաններով ու կը վերածուին մարդասիրութեան առաքեալներու:

Պէռնիէռ տեսնելով պատերազմի զոհերուն մասին իր գործնական յորդորներուն արձանագրած յաջողութիւնը, 1651–ին երկու հատորով դիրք մը կը հրատարակէ որուն խորագիրն է «Քրիստոնէական եւ եկեղեցական ողորմութիւնը»:

Իր մարդասիրական արարքը սակայն կը փոխարինուի ապերախտութեան դրամագլուխ մը. Լուդովիկոս ԺԴ. կը հետաքրքրուի իրմով միմիայն աքսորելու համար: Ժանսէնիսթները կասկածելի կը նկատուէին. ասկէ զատ, ծագբան որ նամակներու քննութեամբ կը զբաղէր, Լոնտոնէն Պէռնիէռի զրկուած նամակ մը ձեռք անցուցած էր ուր կ'ըսուէր թէ Անգլիոյ թագաւորը խնդրագրով առարկայ հարցով պիտի հետաքրքրուի. «Խնդրոյ առարկայ» հարցը խլանոացի կաթոլիկներէն դրաւուած սուացուածքը վերադարձնելու կը վերաբերէր. սակայն մեկնաբանուեցաւ որպէս փախստական Ռէց կարդինալին առընչուած գործ մը: Աքսորի որոշումը գայթակղութեան մը պատճառ կ'ըլլայ, ու օր մըն ալ չորս հարիւր կառքերով մարդիկ կուգան փոռ – Ռուայալ իրեն հրաժեչտ տալու: Ինք չատ ազդուած չի թուիր. «մարդ ամէն տեղ կրնայ ինքզինքը լաւ զգալ, երբ փնտռածը Աստուածն է. ամէն տեղ կարելի է ընելիք ունենալ երբ մարդ կը սիրէ գիրքերն ու ազօթքը» կը գրէ իր բարեկամներէն մէկուն:

Այսուհանդերձ, 1662 Յուլիսին թագաւորը կ'արձանչ որ վերադառնայ. բայց երբ հրամանը աքսորավայր կը հասնի, վեց ժամէ ի վեր ան մահացած է արդէն:

Տխուր է մտածումը, թէ յետագայ ժամանակն ալ ի նպաստ իրեն չէ գործած. այսօր ո՞վ կը ճանչնայ Պէռնիէռ անունը, ինչպէս կը գրէր Սէնթ – Պէօվ, «արդարին աքսորը վերջ գտած չէ»:

(*) Ընդհանրական շարժում ծիրանաւոր Մազարէնի դէմ, երբ Լուտովիկոս ԺԴ. դեռ անչափահաս էր (1648 — 1652):

կեղեցի, Անի Մշակութային Կեդրոն, կարտանի Հայերու Բարեկամական, էքս – Ան – Փրովանսի Հայ Մշակութային Միութիւն:

Ձեռնարկը բացաւ Պոլսահայ Մշակութային Միութեան նախագահը՝ Հրաչ Խէչ: Շեշտեց Միութեան նպատակը՝ ծառայել հայ մշակոյթին եւ գրականութեան, սատարել հայ ժողովուրդի գոյատեւման պայքարին: Բացատրեց Մրցանդիսին կարեւորութիւնը՝ հայ պատանիին մէջ սրել լեզուին եւ գրականութեան սէրը, ճաշակը, հետաքրքրութիւնը: Վեր առաւ արժանիքները Միութեան անդամներէն՝ Անի Յովսէփեանին եւ Գառնիկ Թուրաչին որպէս կազմակերպիչ յանձնախումբի ժրաջան եւ ձեռնհաս անդամներ: Եւ հուսկ, Հրաչ Խէչ շնորհակալութիւն յայտնեց մասնակցողներուն, ներկաներուն, հիւրընկալողներուն եւ փափաք յայտնեց որ յաջորդ տարին աւելի մեծ թիւով հատատութիւններ մասնակցին եւ ձեռնարկը տարածուի Հարաւային Ֆրանսայի միւս նահանգներուն եւս:

Արտասանութեան այս մրցահանդէսը վարեց՝ Անի Յովսէփեան:

Իւրաքանչիւր մակարդակին, ըստ տարիքին, առաջարկուած էր հինգ քերթուած որոնցմէ մէկը ընտրելի: Այսպէս 5-էն 8 տարեկաններուն՝ «Գարուն» եւ «Գրիչ» Յովհաննէս Թումանեանէ, «Ամիսներու թագուհին» եւ «Գարուն» Հ. Հայրապետեանէ եւ «Իմ Հայաստան» Գ. Սարեանէն: Ութէն տասը տարեկաններուն՝ «Փիսիկին դանդաղը» եւ «Տերեւաթափ» Յովհաննէս Թումանեանէ, «Երբ այն օրերուն երախայ էիր» Համաստեղէն, «Երգ Հայրենիքի մասին» Ս. Կապուտիկեանէ, եւ «Այբ – Բէն – Գիմ - Դա» Ա. Տատրեանէ: 10–էն 12 տարեկաններուն՝ «Հայ ժողովուրդին» Հ. Սահեանէ, «Երկիրը հոն» Վ. Թէքէեանէ, «Խօսք մօր համար» Մ. Մարգարեանէ, «Առուտօ» Հ. Յովհաննիսեանէ եւ «Երգ պանդուխտ հայ մանուկին» Վ. Վահեանէ: Իսկ 12-էն 16 տարեկաններուն՝ «Յաւերժական» ու «Խօսք ընդ Աստուծոյ» Հ. Գալֆայեանէ, «Մօր սիրտը» Ա. Իսահակեանէ, «Անդաստան» Դ. Վարուժանէ եւ «Հայ ժողովուրդին» Հ. Մահեանէ:

Ակնկերանները յաջորդաբար բեմ ելան, ելոյթ ունեցան եւ երբեմն յաջող, երբեմն դժուացուցիչ, երբեմն վարանոտ: Ոմանք արդէն վարժ արտասանելու, համարձակ, ապրումով լեցուն, ուրիշներ երկչոտ, նուազ վստահ, բայց ամէն պարագային բոլորն ալ դնահատելի: Գնահատելի իրենց մասնակցութեան համար, իրենց կատարած ջանքերուն համար: Թէեւ եղաւ դասաւորում մը, քանի մրցոյթ մըն էր, սակայն տեւական յաղթողը եղաւ՝ լեզուն հայկական որ ապրեցաւ պատանիներու շրթներուն վրայ, ու տեւական պիտի ըլլայ նաեւ պատանիներու սրտերուն մէջ:

Իւրաքանչիւր խումբի երեք առաջինները ստացան ոսկիէ, արծաթէ եւ պրոնզէ մետալ: Միւս մասնակցողները ձեռքերնին պարապ չմեկնեցան այլ ունեցան փոքրիկ յուշանուէր մը: Իսկ հատատութիւնները յանձնուեցաւ մէկական բաժակ:

Ջանալերելու համար մրցանակ ստացողները կուտանք դատակազմին որոշումները: Կրտսերներէն վարձատրուեցան Հովիկ Մանդիչեան (Համազգային ղպրոց), Ալիս Սիմոնեան (Հայ Գոյքերու վարժարան), Կրեկորի Գրիգորեան (Ադովեան) եւ Անոյշ Կէվիքեան (Անի մշակութային կեդրոն): Բ. Խումբին առաջինները՝ Աննա Մարկոսեան (Համազգային ղպրոց), Ալէն Մալճեան (Հայ Գոյքերու վարժարան) եւ Ադատուհի Վէգեան (Ադովեան): 10–էն 12 տարեկաններէն՝ Վահէ Ռոսթոմ (էքս – Ան – Փրովանսի Հայ Մշակութային Միութիւն), Վարդուհի Եալչճ (Ադովեան) եւ Ամման Այապ (Համազգային ղպրոց): Իսկ մեծերէն առաջին ելան եւ առաւելագոյն նիշով՝ Հիլտա Թուրաչ (Ադովեան) եւ Դանիէլ Պանոյեան (Համազգային), իսկ 3–րդ տեղը գրաւեց՝ Յովհաննէս Վէգեան (Ադովեան):

Փակման խօսքը արտասանեց Յակոբ Եպիսկոպոս Վարդանեան շնորհաւորելով բոլոր մասնակցողները, դնահատելով Պոլսահայ Մշակութային Միութիւնը իր դեղեցիկ նախաձեռնութեան համար որ որակեց ժամանակ մը պատանիներուն բերած թարմ տունչով:

Պոլսահայ Մշակութային Միութիւնը նուէրով մը դնահատեց ու վարձատրեց իր երկու անդամներուն՝ Անի Յովսէփեանի եւ Գառնիկ Թուրաչի կատարած աշխատանքը, այս համակրելի եւ ազդօգուտ ձեռնարկի կազմակերպութեան եւ յաջողութեան համար:

Վերջին կէտ մը: Սրահը լեցուն էր: Ինչ որ քաջալերական է: Սակայն, լեցուած էր յատկապէս մասնակցող աշակերտներով եւ իրենց ծնողքներով, հատատութիւններու պատասխանատուներով եւ ուսուցիչ - ուսուցչուհիներով, միութեան անդամներով: Կ'արժէ որ այս նախաձեռնութիւնը աւելի լայն ընդունելութիւն գտնէ: Շատ – շատեր կը ճառեն ու կը դրեն լեզուի կարեւորութեան մասին, սակայն անոնցմէ շատ քիչերը ներկայ կ'ըլլան ու կը քաջալերեն ջանքերը որ կը կատարուին այս ուղղութեամբ: Արտասանութեան մրցոյթ մը լեզու է իր ամբողջական իմաստին մէջ, քանի հոն կայ դիր, դրականութիւն, բանատեղծութիւն եւ դեղարուեստական ճաշակ:

***

Պոլսահայ Մշակութային Միութեան Տիկնանց Յանձնախումբը ճոխ պիւֆէով մը հիւրասիրեց ներկաները:

ԿԱՐՕ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ

Նաւակ Խմբագրութեան

ԽՄԲ. – Ստորեւ կը հրատարակենք, Շահէ Արէեպիսկոպոս Աճէմեանի ճամակը, թէեւ հոն կատարուած «ճշդումը» կամ «պատասխանի իրաւունքը» «Ծառայ»ի չի վերաբերիր, այլ՝ «Մոնտ»ի, հակառակ թերթին թղթակցին տուած հաւաստիացումներուն: Մենք որ, նոյն թերթը, այլ առիթով մը (Երուսաղէմի պատրիարքական ընտրութիւն) դեռ շատ աւելի ծանր ակնարկութիւններ ըրած էր Շահէ Արք.–ի հասցէին, յանախ անուանելէ, մինչ «Ծառայ»ի մէջ ոչ մէկ անուն տրուած էր.–

**

Երուսաղէմ, 1990, Մայիս 8

Պատուարժան Խմբագրութիւն
«Ծառայ» օրաթերթին
Փարիզ

Երուսաղէմի ծանօթներէս մին ուշադրութեանս յանձնեց դրութիւն մը որ լոյս տեսած է Թերթիդ 65-րդ տարուան 17·258 թիւին առաջին էջին վրայ: Վերնագիրն է՝

ԵՐՈՒՍԱՂԷՄ, ԵՐՈՒՍԱՂԷՄ
ՐԱԲԲԻՆ, ՅՈՒՆԱՑ ՊԱՏՐԻԱՐՔԸ ԵՒ
ՀԱՑ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԸ
...ՆԱԵՒ ԾԵՐԱԿՈՒՏԱԿԱՆ ՏՈՂ

Գրութիւնը կը վերաբերի պանդոկի մը, որ անցաւ հրեայ ենթավարձակալներու ձեռքը, Երուսաղէմի մէջ: Այնտեղ դրուած է թէ «hոսփիսը դնած են հայ եպիսկոպոսի մը, որու անունը չի տար «Մոնտ»ի թղթակիցը...»:

Կը խնդրեմ որ թերթիդ նոյն էջին երրորդ սիւնակին մէջ ընդ ճշդում մը եւս սրբագրէք ձեր տուած սխալ տեղեկութիւնը: Խնդրոյ առարկայ «hոսփիս»ը կը պատկանի Ցունաց Պատրիարքութեան: Ան վարձու տրուած էր Մաթթոսեան ընտանիքին 1928-էն ի վեր: Մարտիրոս Մաթթոսեան զայն վարձու տուաւ ընկերութեան մը եւ մեկնեցաւ Երուսաղէմէն: Այժմ հարցը կը դտնուի դատարաններուն առջեւ որոշելու համար թէ Մաթթոսեանը իրաւունք ունէ՞ր թէ ոչ վարձակալի իր իրաւունքը ծախելու ուրիշին:

Հետեւաբար Հայ Եպիսկոպոսի հարց չկայ բնաւ, ինչպէս դուք կամայ կամ ակամայ սպրդեցուցած էք վերնագրին եւ յօդուածին մէջ:

«Լը Մոնտ» թերթի տեղւոյն թղթակիցէն ստուգեցի ճշմարտութիւնը: Ան հաւաստիացուց թէ ինք յիշեալ գործադրութիւնը վերագրած չէ՛ հայ եպիսկոպոսի մը, այլ՝ ընդհակառակն, թէ ան, իր յօդուածին մէջ, յիշած է Մաթթոսեանին անունը յատակ կերպով:

Սպասելով ներկայ գրութեանս հրատարակութեան:

Ազօթարար՝
ՇԱՀԷ ԱՐՔԵՊԻՍԿ. ԱՃԷՄԵԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ՁԱՅՆԱՏԵՏՐԵՐՈՎ

Այսպէս խորագրուած է Փարիզի «Հայկական հետազօտութեան ու վաւերագրման կեդրոն»ին կազմակերպած եռօրեան որ տեղի կ'ունենայ Մայիս 28 – Յունիս 2 «Ժողովրդական աւանդութիւններու եւ արուեստներու Թանգարան»ին մէջ: Ձեռնարկը կը վայելէ հովանաւորութիւնը Ֆրանսայի ու Հայաստանի Մշակոյթի նախարարներուն. իսկ անոր իրագործումին համար իր մասնակցութիւնը կը բերէ վերոյիշեալ նախարարութիւնն ու Թանգարանէն զատ, Գ. Կիլպէնկեան հիմնարկը:

Հայկական երաժշտութեան յատկացուած եռօրեան կ'ընդգրկէ ցուցահանդէս մը, դասախօսութիւններու շարք մը եւ երաժշտահանդէսներ: Անոնցմով, այս երաժշտութեան դանազան մարզերը՝ կրօնական, ժողովրդական, դասական, նիւթ պիտի ըլլան դասախօսութիւններու, սեմինարներու եւ անշուշտ գործնական ներկայացումով մը, երաժշտահանդէսներու:

Այս առթիւ, չանք չէ խնայուած մէկտեղելու իւրաքանչիւր մարզի քայլառեակ անունները, Հայաստանէն ու Արեւմուտքէն. այսպէս՝ հետաքրքրուողներ առիթը պիտի ունենան ունկնդրելու Լենինականէն ժողովրդական արուեստագէտ Մկրտիչ Մալխասեանը, Երեւանի օփերայէն՝ Արաքս Մանասերեանը, Գայեանէ եկեղեցիին երգեցիկ խումբը, Երեւանի քառեակը եւայլն:

Աւելի հարուստ է դասախօսութիւններու շարքը. ան կը մեկնի հայկական ժողովրդական երաժշտութեան չրջանէն, հասնելու համար՝ ԺԹ. դարու բարմաճաման երաժշտութեան հանդրուանին: Այս շարքին մասնակցութիւն կը բերեն Լուսվիկ Բազիլը, Կարպիս Աբրիկեանը, Օննիկ Սիւրմէլեանը, Երեւանէն՝ Արթիւր Շահնազարեանը, Պետրոս Ալահայտոյեանի Տիգրան Մանասերեանի նման հայ արուեստագէտներէ զատ, եւրոպացի մասնագէտներ ալ, ինչպէս՝ Փօլ Մէֆֆնօ, Լօրան Պայլ, Ժաք Շապրիէ եւայլն: Երաժշտութեան մարզի այս անձնաւորութիւններէն զատ մասնակցութիւն կը բերեն նաեւ պատմագէտ՝ Անահիտ Տէր – Մինասեան, դրողներ՝ Մարկ. Նշանեան, Գրիգոր Պըլտեան:

Յուցահանդէս մըն ալ կը պատրաստուի որ պիտի ընկերանայ այս եռօրեային. հոն պիտի ներկայացուին հայկական երաժշտութեան վերաբերեալ յուցատախտակներ, ժապաւէններ ու իրեր:

Այս յուցահանդէսը, ինչպէս նաեւ երաժշտահանդէսներն ու դասախօսական երեւոյթներ տեղի կ'ունենան «Ժողովրդական աւանդութիւններու եւ արուեստներու Թնագարան»ին 350 հոգինոց սրահին մէջ:

Աւելցնել տեղեկութիւններու եւ տեղ ապահովելու համար պէտք է դիմել Նախաձեռնարկ կազմակերպութեան՝

CRDA
36, rue de Trévise, 75009 Paris
tél. 42 46 05 58

ԳՈՂԳՈԹԱ

ՀԱՅ ՀՈԳԵՒՈՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԻՐ ՀՕՏԻՆ 1915 ԱՂԷՏԱԼԻ ՏԱՐԻՆ

ԱՇԽԱՏԱՍԻՐԵՑ
ԵՒ
ԽՄԲԱԳՐԵՑ
ԹԷՕԴԻԿ

ՎԱՆ

ՎԱՆ՝ ՍԱՐՍԱՓԻ ՕՐԵՐՈՒՆ

Ամբոխը կը յաջորդէ Վռամեանի կանչուելը պաշտօնատուն, հոնկէ դիչերանց հանուելով՝ տարաբախտ երեսփոխանն ու անձնուէր գործիչը կը տարուի Աւանց պիպը (որուն բնակիչները տեսած են նաեւ դրուելն ու անհետիլը): Վռամեան ընդհակողութեամբ կը փոխադրուի Բաղէշ եւ տեղւոյն կուսակալ Ապտիւլհամիտի հրամանաւ խժաբար կը սպանուի քաղքէն դուրս:

Առաջնորդական տեղապահ՝

Եզնիկ Վարդապետ Ներկարարեան.— Ծն. 1870, վարդապետ ձեռնադրուած 1888–ին, միաբան եւ նախկին կաթողիկոսի Փոխանորդ Աղթամարի, քաղքին երեւելիներէն Ձիտէճեանի եւ Թէրզիպաշեանի հետ կը դիմէ ճէվտէթի եւ սոսկումով հասու կ'ըլլայ եղելութեան:

Երկու կարկառուն դէմքերու՝ Իչխանի եւ Վռամեանի անհետացման գոյժը կը տարածուի ժողովուրդին մէջ: Տարբերը լարուած են իրարու դէմ. ճէվտէթի միտքը՝ մէկ Հայ չմեռցուլ ի ողջ: Ու կը սկսի գոյութեան կռիւը՝ տարապայման կերպով ուժգին: Մահի՛կն էր նորէն որ կը ցցուէր խաչին յանդիման:

Դաւիթ Վարդապետ Զատոյեան ալ ծն. (1868, վարդապետ ձեռնադրուած 1893 - ին), որ պատահմամբ քաղաք եկած էր՝ չի կրնար մեկնիլ:

Ապրիլ 7–ի առտուն Շուչանց դիւղէն Այգեստան իջնող քանի մը Հայու – հիններ յարձակում կը կրեն օգ — նութիւն փութացող երկու ազգակիցները կ'իյնան դնդակահար: Ու կրակը կը սկսի Թուրք խրամներէն օրն ի բուն. թընդանօթն իսկ լուռ չի մնար բերդին գադաթէն: Քիչերը մարտիկներ իրենց սակաւաթիւ զէնքերով ու կապարներով 28 օր անընդհատ կը ստիպուին մղել հերոսամարտ մը՝ ի փրկութիւն իրենց կեանքին, պատիւին եւ օճախին: Հարկ է սրտապնդել մահուան դէմ ոգորող այդ բուռ մը քաջերը. վանայ բահանայից դասն ահա՛ Ղեւոնդեանց հանգոյն կը դեգերին անոնց մէջ եւ իրենց հոգեբուխ ազօթքներով բարձեալէն կորով կը հայցեն կռուող այդ բազուկներուն համար:

Շրջականերէն զաղթականութեան հոսանքները մէկ կողմէն լեզապատառ կը լեցուին քաղաք, յակաստանի մնալու խօլ չտապով: Առանց անունդին հարցն ալ կար: Նախօրօք բանտը գտնուող Հնչակեան հինդ գործիչներ (Ատ. Սօլաղեան, Կրպ. Տանթէեան, Ասօ, Աբր. Բրուտեան եւ Հայկակ Երէմիչեան) տեղնիտեղը կը մորթուին, մինչ մերձակայ գիւղեր կը մատնուին հուրի եւ սուրի: Թոհուբոհի այդ օրերուն, Վանին թուղթ կը տեղացնէ Եղնիկ Վարդապետի, որ կռիւը դադար առնէ: Իր նենգաժէտ դաղափարներուն դիտակ՝ վարիչ ուժերը բնական էր որ անհետեւանք ձգէին ամէն լուր եւ հրահանգ որ այդ դեւէն կը բխէին: Մահու եւ կեանց միջեւ տարուբերումը կը տեւէ մինչեւ Մայիս 3, երբ Թուրքերը կը փախչին եւ երեք օր վերջ Ռուս բանակը Հայ կամաւորներու հետ կը մտնէ Վան: Արամ Մանուկեան նահանգապետ կը կարգուի եւ Վասպուրական աշխարհ դերութեան լուծը թօթափած՝ կը սկսի եռեւեփիլ Հայութեամբ: (Թէ մեր ազգին որքա՜ն սուղի նստաւ բռնադոյն հարկի մը բերմամբ ստեղծուած այդ անկախութիւնը՝ դառն է անդրադառնալ: Իթթիհատի Պոլսոյ օճախը զեհէն դարճած էր յանկարծ, ամենածախ բոցով մը բոլոր Հայութիւնը լափլիզելու պատրաստ: Ու ըրա՛ւ ալ): Հայկական կառավարութիւնը եօթանասնօրեայ անկախ գոյավիճակ մը հաստատած, Ռուս բանակը հրաման կը ստանար նահանջել: Պատուհասն այդ վայրկեանին կը սկսէր արդէն: Վանեցիք 1915 Յուլիս 19–ին գաղթականութեան ցուլը ձեռք կ'առնեն ու կը դիմեն Կովկաս: Եղերակո՛ծ ճանապարհ ուղեւորութիւնը. ճամբան չատեր կ'իյնան անասուղ ու ուժասպառ: Մխիթարն Լծմիածնայ եւ Վաղարշապատ գիւղի մէջ տարափոխիկ հիւանդութիւններէ մահացող այդ գաղթականներուն թիւը 8·126 եղած է Յուլիս 28–էն մինչեւ Դեկտեմբեր 8:

Քիչ բան գիտենք դեռ տարագնաց Հայութեան այդ կարաւաններուն շարքէն՝ եկեղեցական գոհերու մասին: Մեր տեղեկութիւնները քաղած ենք Զինադադարէն վերջ Պոլիս եկողներէ, Հայկ Սաֆեանի «Թիւրքահայ Աղէտը» դրքոյկէն, Ս–Դ0–ի առաւար գործէն եւ մանաւանդ Եղեռնի տարին Աղբակի առաջնորդ Վահրամ Վրդ. Կանաչեանէ, որ այժմ մայրաքաղաքս կը դտնուի:

(Շար. 28)

(Շար· Ա· էջէն)

պրաւեալ հոգեմտաւորուն մէջ, ուր Պաղեստինցիք փողոց կ'իջնեն ցոյցի, հոս ալ իսրայէլեան բանակը կը կրակէ 7 մեռեալ եւ 500 վիրաւոր կայ: Աւաֆաթ կոչ կ'ընէ Ֆրանսայի եւ աշխարհի· կը փափաքի որ Հասարակաց Շուկան բացէ ի բաց գաղտպարտէ այս ջարդը, կոչ կ'ընէ որ բոլոր կառավարութիւնները ստանձնեն իրենց պատասխանատուութիւնները եւ «վար առնեն Իսրայէլի մահաբեր ձեռքը»:

ՌՈՒՄԱՆԻՈՑ մէջ, 44 տարի է, առաջին անգամ ըլլալով Ռումանացիք ազատ ընտրութիւններ կը վայելէին ու խանդավառութիւնը եւ խուռներամ մասնակցութիւնը այնքան մեծ ծաւալ առած էր, որ քուէարկութեան գրասենեակները ժամը 23–ին ալ չկրցան փակել եւ բաց մնացին ամբողջ գիշերը: Ռումանացիք պէտք է ընտրէին մէկ նախագահ, 387 երեսփոխան եւ 119 ծերակուտական: Մօտ հազար դէմեր Ռումանիա փութացած էին, հսկելու համար քուէարկութեան կանոնաւորութեան: Հաւանական էր արդէն եւ երկուշաբթի առաւօտ կը հաստատուէր որ նախագահական երեք թեկնածուներէն, ան որ կը գլխաւորէ Ազգ· Փրկութեան ճակատը՝ Իոն Իլիէսկու ընտրուած է ձայներու աւելի քան 80%–ով: Իր երկու մրցակիցներուն գլխաւոր թերութիւնը կը նկատուէր իրենց «աքսորեալ»ի հանգամանքը, այսինքն տասնամեակներէ ի վեր Արեւմուտք կ'ապրէին, մինչ Իլիէսկու տեղւոյն վրայ էր եւ ծանօթ իր ժողովուրդին հոգերուն եւ ցաւերուն: Այնուամենայնիւ, չատ են անոնք որոնք խարդախութեան մասին կը խօսին:

ՓՈՒԹՊՈԼ

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ 53–ՐԴ ԱԽՈՅԵՆՈՒԹԻՒՆ

« ԱՐԱՐԱՏ »
ՅԱՂԹԱԿԱՆ

«Արարատ»ի հաճելի մէկ անակնկալը եւս: Վերջերս երեւանցի մարզիկները Մոսկուայի մէջ պարտութեան մատնած էին ախոյենութեան առաջատարներէն ԲԿՄԱ-ն: Մայիս 15–ին ալ «Արարատ» դարձեալ յաղթանակ կը տանէր Մոսկուայի մէջ, այս անգամ տեղւոյն «Դինամօ»ին դէմ, որ առաջին տեղը կը գրաւէր: Խաղին արդիւնքն է 2 - 1: Կէտերը նշանակած են Բ. Մելիքեան ու Վ. Ազատեան:

11 հանդիպումներէ ետք, «Արարատ» գտաւորման 7–րդ տեղը կը գրաւէ: Իտալիոյ մէջ տեղի ունենալիք Աշխարհի Բաժակի խաղերուն խորհրդային հաւաքականին մասնակցութեան պատճառով, մինչեւ Յուլիս 11 ախոյենութեան խաղերը կը դադրին:

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE
— Sections Marseille —

GALA EXCEPTIONNEL

par

l'Ensemble de Danses traditionnelles

"ERZEROUM"
d'ARMENIE

le Jeudi 31 Mai à 20 h 30

au THEATRE DU GYPTIS
136, rue Loubon — 13003 Marseille

— *Renseignements et réservations auprès des membres de la Croix Bleue.*
— *Permanence de 18h à 20h à la M.A.J.C.*
12 - 14, *rue Saint-Bazile*
13001 *Marseille*

ԿՐԸՆՈՂԸ· –

Այրի Տիկին Մարիամ Մանուկեան,
Տէր եւ Տիկին Արտաւազդ Մանուկեան եւ զաւակները՝ Անի եւ Սիլվի,
Տէր եւ Տիկին Պօղոս Տէր – Կարապետեան,
Տէր եւ Տիկին Մանուկ Մանուկեան եւ զաւակը,
Տէր եւ Տիկին Ժաք Տէր – Կարապետեան եւ աղջիկը,
Խոր ցաւով կը ծանուցանեն իրենց ամուսնոյն, հօր եւ մեծ–հօր՝

ՊԵՏՐՈՍ ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ–Ի

մահը, որ պատահեցաւ 86 տարեկանին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Երեքշաբթի, Մայիս 22, ժամը 10·45–ին՝
Eglise Saint - Bruno
Grenoble

«ՅԱՌԱՋ»·– Մեր ցաւակցութիւնները Տիկին Մանուկեանի եւ զաւակներուն:

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Կապոյտ Խաչի Պանեէօյ – Քաշանի «Հ· Իսահակեան» մասնաճիւղը իր խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնէ Տէր եւ Տիկին Վազգէն Սէրէնկիւլեանի եւ զաւակներուն, իրենց մօր՝ Այրի Տիկին Մէօհրիպէ Թանկիւեանի մահուան առթիւ:

Սոյն տխուր առթիւ մասնաճիւղս ստացած է 500 Ֆր· Տիկին Վարդուհի Գարաօղլանեանէ, փոխան ծաղկեպսակի:

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE D'ALFORTVILLE

AUDITION ANNUELLE DE MUSIQUE

des Elèves de la M.C.A.

PIANO — VIOLON — GUITARE

Samedi 26 mai à 15 heures

Sous la présidence de
M. ONNIG SURMELIAN
Professeur de Violon
Diplômé de l'Académie de Vienne
(Autriche)
Professeur au Conservatoire National du LIBAN
et à l'Académie des Beaux-Arts de BEYROUTH

— Entrée libre —

***

La M. C. A. présente
l'A. P. A. F.

EXPOSITION DE PEINTURE

«TROIS COULEURS - QUATRIÈME DIMENSION»

— Première exposition d'un travail collectif —
avec les artistes suivants :
Asilva — Ganantchian P. — Ghazerian H. — Gorene M. S. — Jirka — Kazan K. (sculpture) — Kazandjian J. — Laroche S. — Mildonian G. — Nakchi — Nersessian G. — Samuelian P. (photos) — Toucas — Terzian

Vernissage Vendredi 25 mai à 19h
suivi d'un DEBAT

L'exposition sera ouverte :
du Vendredi 25mai au Lundi 4 Juin
— Entrée libre —

9, rue de Madrid — 94140 ALFORTVILLE
Tél. : 43 - 76 - 55 - 89

Ի ՑԻՇԱՏԱԿ

Պր· Գրիգոր Պօյաճեան իր կնոջ՝ Փերուզ Պօյաճեանի (ծնեալ՝ Գարապօղոսեան) մահուան քառասունքին առթիւ եւ իր Թոռան՝ Էտկար – Գարեգին Պօյաճեանի մահուան Գ· տարելիցին 500 Ֆրանք կը նուիրէ «Յառաջ»ին:

U. G. A. B.
UNION GENERALE ARMENIENNE DE BIENFAISANCE
11, Square Alboni — 75016 Paris

Le quorom requis n'étant pas atteint lors de l'Assemblée Générale Extraordinaire du 15 mai 1990, les membres de l'Association sont convoqués à une nouvelle Assemblée Générale Extraordinaire qui se tiendra au Centre Culturel Alex Manoogian: 118,rue de Courcelles 75017 Paris

le Jeudi 30 Mai à 20 heures

à l'effet de délibérer sur l'ordre du jour suivant :

«*Adjonction aux statuts d'un nouvel article en conformité de la loi du 6 Mai 1988 et du décret du 13 Juin 1966*».

ՄԱՐՍԷՅԼ

ՔԷՐՄԷՍ
Սրբոց Թարգմանչաց
Մայր եկեղեցւոյ
339, avenue du Prado

Մարսէյլի Մայր եկեղեցւոյ Տիկնանց Ձանձնախումբը Ձունիս 9 եւ 10 Թուականներուն կազմակերպած է Քէրմէս մը ի նպաստ եկեղեցւոյ պայծառութեան: Ան տեղի պիտի ունենայ եկեղեցւոյ Մշակոյթի Տան սրահներուն մէջ:

Այցելուները կրնան առաւօտեան ժամը 9–էն մինչեւ երեկոյեան ժամը 19 այցելել զայն առանց ընդմիջումի:

ASCENSION

LA CROIX BLEUE ARMENIENNE
ET
LA MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE DE DECINES
vous invitent à la Fête de
L'ASCENSION
(HAMPARTZOUM)
selon la traditoin arménienne
le Jeudi 24 mai à partir de 15 heures
à la Salle des Fêtes de Décines
— Tirage des *vidjags* (tirage au sort) —
Fête animée par
l'Orchestre ANI
● Buffet arménien
— Entrée libre —
Renseignements au : 78. 49. 42. 97

ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄ

Ս· ԾՈՎՀԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ՄԱՆՈՒԿՆԵՐՈՒ ՀԱՂՈՐԴՈՒԹԵԱՆ ՕՐ

Հինգշաբթի, Մայիս 24, Քրիստոսի Համբարձման տօնն է: Այս օրը յատկացուած է նաեւ Հայ մանուկներու Հաղորդութեան:

Այս առթիւ, Փարիզի Սուրբ Ծովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ, ժամը 10·15–ին, հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցուի:

Փարիզի եւ Շրջանի դպրոցներու բոլոր աշակերտներն ու Հաղորդութեան համար պատրաստուած մանուկները, երիտասարդներն ու ծնողները կը հրաւիրուին մասնակցելու պատարագին եւ Սուրբ Հաղորդութեան:

Ս. ՅԱԿՈԲ - ԼԻՈՆ

Հինգշաբթի Մայիս 24, տօն է Համբարձման:

Այս առթիւ Լիոնի Ս· Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ ժամը 10–ին պատարագ կը մատուցուի:

Օրուան պատարագը կը մատուցանէ՝
ԻՍԱՀԱԿ ՔԱՀԱՆԱՅ ՀԷՔԻՄԵԱՆ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

Հինգշաբթի, Մայիս 24, պատարագ Քրիստոսի Համբարձման Տօնին առթիւ:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՄԱՆԱՐ ՔԱՀԱՆԱՅ ՆԱՃԱՐԵԱՆ

Արարողութեանց կը նախագահէ՝
ՅԱԿՈԲ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ

Ժամերգութիւն ժամը՝ 8·30:
Պատարագ ժամը՝ 10·30:

Ս· ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ ՎԱԼԱՆՍ

Ս· Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ հոգեւոր առաքելութիւնը բոլոր դպրոցական եւ ոչ դպրոցական երախաները կը հրաւիրէ իրենց ծնողաց հետ, առանց խտրութեան Սուրբ Հաղորդութեան, Մայիս 24, Հինգշաբթի, կէսօրէ առաջ ժամը 10·30-ին Համբարձման տօնին առթիւ:

ՍԷՆ–ԺԵՌՄ Ս· ՍԱՀԱԿ–ՄԵՍՐՈՊ

Մայիս 24, Հինգշաբթի, Քրիստոսի Համբարձման Տօնին առթիւ պատարագ կը մատուցուի Սէն - Ժեռմի Ս· Սահակ – Ս· Մեսրոպ Եկեղեցւոյ մէջ:

Պատարագը կը սկսի ժամը՝ 10–ին:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

ՄԱՐՍԷՅԼ·– Սէն – Թ'Անթուանի Սուրբ Թադէոս Եկեղեցւոյ Թաղականութիւնը շնորհակալութեամբ՝ ստացած է փոխան ծաղկեպսակի հետեւեալ նուիրատուութիւնները· — Սանդուխտ Թորոսեանի (ծնեալ՝ Տէտէեան) մահուան առթիւ՝ Պր· Պօղոս Թորոսեան 1000 Ֆր· Եկեղեցիին, 500 Ֆր· Կապոյտ Խաչին, Թորոսեան եղբայրներ եւ քոյրեր 200 Ֆր· Եկեղեցիին, Սուքիասեան ընտանիք 200 Ֆր·, Պր· Հարիւղ Պալիքեան 100 Ֆր·:

RENCONTRE EXCEPTIONNELLE
entre la France et l'Arménie
avec de nombreuses personnalités de la musique venues d'Arménie

Partitions d'Arménie

CONCERTS — EXPOSITIONS — CONFERENCES
organisés par le CRDA

au Musée National des Arts et Traditions Populaires
6, avenue Mahatma Gandhi, 75116 Paris
du 28 mai au 2 juin

avec le concours de :
Ministère de la Culture et de la Communication,
Musée National des Arts et Traditions Populaires
et la participation de la Société Centrotel.

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» 83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935 SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ՋՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՄԱՅԻՍ 23
MERCREDI
23 MAI
1990

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 368 F
— FAX : 48 00 06 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 800 Ֆ· — Վեցամսեայ : 410 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·100 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

65ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.280 | Fondateur SCHAVARGH MISSAKIAN | 65e ANNÉE — No 17.280

ԳԱՐԵԳԻՆ Բ.ի ՆԻՒ-ԵՈՐՔ ԺԱՄԱՆՈՒՄԸ

Նիւ – Եորքի Առաջնորդարանը կը հաղորդէ՝

Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոս, Գարեգին Բ. Նիւ – Եորք ժամանեց Հինգշաբթի, Մայիս 17-ի, կէսօրէ ետք ժամը 1·15-ին, միամսեայ հովուապետական այցելութեան մը համար, որու ընթացքին օծումը պիտի կատարէ նորակերտ երեք եկեղեցիներու Նիւ – Եորքի, Շիքագոյի եւ Թորոնթոյի մէջ։

Օդակայանին մէջ Հայրապետը դիմաւորեցաւ Թեմիս Առաջնորդ՝ Մեսրոպ Արքեպիսկոպոս Աշճեանի, հոգեւորականաց դասուն, Ազգային Վարչութեան անդամներուն, ազգային զանազան մարմիններու ներկայացուցիչներուն, ՄԱԿ–ի մօտ Լիբանանի դեսպան Տոքթ· Խալիլ Մըքաուի, եւ Միսըլ Խթ Էրլայնդի տնօրէնն՝ նաեւ Մազաուիի կողմէ։

Պրիթիչ Էրուէյզ օդանաւային ընկերութեան հիւրասրահին մէջ աւանդական հացկերոյթէն ետք, հովուապետական այցելութեան կազմակերպիչ յանձնախումբի առենապետ՝ Պր· Մայքըլ Յարութիւնեան բարի գալուստի խօսք ուղղեց։ Գարեգին Բ. Հայրապետը ողջոյնի իր խօսքին մէջ նախ ուրախութիւն յայտնեց այս այցելութեան համար եւ անդրադարձաւ վերջին չաբթուան ընթացքին Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս՝ Վազգէն Ա· Հայրապետին հետ իր ունեցած հանդիպումներուն Պրիւսէլի եւ Փարիզի մէջ։

Նոյն երեկոյեան ժամը 8–ին, Հայրապետը առաջնորդուեցաւ Ս· Լուսաւորիչ Մայր Եկեղեցի ուր հրաշափառ արարողութեամբ դիմաւորուեցաւ հաւատաց – եալներու բազմութեան կողմէ։ Ներկայ էին կարդինալ Օքանըրի ներկայացուցիչ՝ Մըքարթի Եպիսկոպոս, Եթովպիական եկեղեցւոյ ներկայացուցիչ՝ Փաուլոս Եպիսկոպոս, Յոյն ուղղափառ համայնքի Առաջնորդ՝ Եաքովոս Արքեպիսկոպոսի ներկայացուցիչ ձէրմանոս Վարդապետ, ՄԱԿ–ի մօտ Լիբանանի դեսպան Խալիլ Մըքաուի եւ Լիբանանի ընդհանուր հիւպատոս Վիքթոր Պիթար։

Եկեղեցական թափօրով Հայրապետը առաջնորդուեցաւ Մայր տաճար ուր Մեսրոպ Արքեպիսկոպոս բարի գալուստի խօսք մը ուղղեց, որմէ ետք Հայրապետը իր ողջոյնի խօսքը ուղղեց ներկայ հաւատացեալ ժողովուրդին։ Անդրադառնալով նորակառոյց երեք եկեղեցիներուն։ Գարեգին Բ. ըսաւ.– «Այս Եկեղեցիները կը պատկանին բոլոր Հայերուն։ Անոնք չեն պատկանիր միայն այս կամ այն Հայուն, այլ բոլոր Հայերուն»։

Անդրադառնալով իր անցեալ այցելութեան, ոգեկոչեց Ամենայն Հայոց Հայրապետին՝ Վազգէն Ա· Կաթողիկոսի խօսքերը արտասանուած Ս· Լուսաւորիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ Փետրուար 1989–ին։ Ապա ըսաւ «Հայ ժողովուրդը այս օրերուն կը դիմագրաւէ չատ բախտորոշ կացութիւններ։ Պէտք է միանալ ճակատով դիմագրաւենք այդ կացութիւնները եթէ դրական արդիւնքներու կը սպասենք»։ Ապա կոչ ուղղեց ժողովուրդին միացեալ ճիգերով դիմագրաւելու Հայաստանի եւ Լիբանանի մեր ժողովուրդի ազէտալի կացութիւնը եւ օգնութեան ձեռք երկարելու անոնց։

Ուրբաթ, Մայիս 18–ի առաւօտեան, ընկերակցութեամբ Մեսրոպ Արքեպիսկոպոսի, Եփրեմ Եպիսկոպոսի եւ կարգ մը այլ միաբան Թէ քահանայ Հայրերու, Հայրապետը ներկայ եղաւ կրօնական ատրարողութեան մը Սէյնթ Փաթրիք Տաճարին մէջ ծիրանաւոր Օքանըրի հետ միասին։

Կարդինալ Օքանըր բարի գալուստի խօսք մը ուղղեց Գարեգին Բ.–ի, զայն ներկայացնելով որպէս էքիւմէնիզմի, Լիբանանեան հարցի բարւօք լուծման անվըհատ ախոյեան։

Կրօնական արարողութենէն ետք Հայրապետը եւ իր ընկերակիցները նախաճաշի հիւրը եղան կարդինալին։ Ներկայ էին Մէյնէյին — Գոլամպիայի կարդինալ Լօրէնզ Թրուճիլօ, Մերձաւոր – Արեւելքի կաթողիկէ Օժանդակութեան Հիմնարկի Տնօրէնն՝ Գերպ· Ռոպըրթ Սթըրն, Լեհաստանի Վլօքլավէկ քաղաքի եպիսկոպոս՝ Հէնրիք Մուզինսքի եւ Նիւ – Եորքի Կաթողիկէ Եկեղեցւոյ միջ – եկեղեցական յարաբերութեանց տնօրէնն՝ Պրատըր Ուիլիամ Մարթին։

Խօսակցութեան նիւթ դարձան զանազան հարցեր, յատկապէս Լիբանանի կապուած օժանդակութեան ծրագիրներ։ Գարեգին Բ. չէշտեց թէ Ամերիկայի Միացեալ – Նահանգները պէտք չէ Լիբանանը դիտեն քաղաքական այլ չահերու համար։ «Քրիստոնէական ներկայութիւնը Լիբանանի մէջ կարեւոր է ոչ միայն Լիբանանի այլեւ ամբողջ Միջին – Արեւելքի համար»։

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂԱՎ

ՌՈՒՄԱՆԻՈՑ ընտրութիւններու կանոնաւորութեան մասին տարակարծութիւնները եւ մանաւանդ թերահաւատութիւնը մեծ են։ Նոյնիսկ Փարիզի Ռումանիոյ դեսպանը կը կասկածի, ինչ որ բանական տարօրինակ երեւոյթ է, բայց Թիմիշոարայէն ի վեր Ռումանիայէն եկող ոչինչ կրնայ զարմացնել։ Իլիէսկուի ընտրութիւնը կատարուած է դրեթէ ձայներու 90% ինչ որ աւելի փէպիսիթի բնոյթ ունի եւ դէշ յիշատակներ կ'ոգեկոչէ։ Ազգային փրկութեան ճակատն ալ ձայներու 70% կը խլէ ժողովին եւ Ծերակոյտին մէջ։

ԻՄԻԱՅԼԻ դրաւեալ հողերու մէջ, մթնոլորտը բնականօրէն չատ լարուած է եւ ինթիֆատան (քարամարտ) աւելի սաստկացած է եւ չրջագծէն ալ դուրս եղած։ Ամմանի մէջ, Ֆրանսացի զբօսաշրջիկներու հանրակառք մը յարձակման ենթարկուած է եւ 9 վիրաւոր կար։ Հիւսէյն Թագաւորը այցելած է վիրաւորներուն հիւանդանոցը, կ'ըսուի թէ փոխ – վրէժժ մէկ արարքն էր Ամրաի մը որ ազգական կորնցուցած է խորայելացիի յարձակման հետեւանքով։ Յարձակում գործուած է նաեւ ամերիկեան Մարիըթ պանդոկին վրայ, հակամերիկեան լոզունգներով, ապա՝ ցուցարարները դիմած են ամերիկեան դեսպանատուն։

ՊՈԼՍՈՑ էլ – Ալ–ի օդանաւային ընկերութեան գրասենեակը թեթեւ ուժախոտնթեամբ ռումբ մը պայթած է։ Զոհ չկայ։

ՇԱՐԺԱՆԿԱՐԻ ՔԱՆԻ վառարանը փակուեցաւ Երկուշաբթի իրիկուն, Մայիս 21–ին։ «Ոսկի պարզեւը» չնորհուեցաւ ամերիկացի Տէյվիտ Լինչի «Սէյլըը եւ Լուլա» ժապաւէնին, ինչ որ միաձայնութիւն չստեղծեց սրահին մէջ, երբ յայտարարուեցաւ։ Սուլոցները չպակսեցան, Փիլմը լաւագոյնը չըլլալով եւ գոհիկ ալ տեսարաններ, այսինքն՝ հատ Փիլմ մըն է։ Այդ լաւագոյն դերասանի մրցանակը ոչ մէկ տարակարծութիւն ստեղծեց, Ժերար Տըփարտիէօյի Սիրանօն չարաթներէ ի վեր ամբողջ Ֆրանսան խանդավառած էր։ Կին լաւագոյն դերասանուհին նկատուեցաւ լեհասանի Վլօքլավէկ քաղաքի եպիսկոպոս՝ Հէնրիք Մուզինսքի եւ Նիւ – Եորքի Կաթողիկէ Եկեղեցւոյ միջ – եկեղեցական յարաբերութեանց տնօրէնն՝ Պրատըր Ուիլիամ Մարթին։ Ժօսակցութեան նիւթ դարձան զանազան հարցեր, յատկապէս Լիբանանի կապուած օժանդակութեան ծրագիրներ։ Գարեգին Բ. չէշտեց թէ Ամերիկայի Միացեալ – Նահանգները պէտք չէ Լիբանանը դիտեն քաղաքական այլ չահերու համար։ «Քրիստոնէական ներկայութիւնը Լիբանանի մէջ կարեւոր է ոչ միայն Լիբանանի այլեւ ամբողջ Միջին – Արեւելքի համար»։ Ժօսակցութեան նիւթ դարձան զանազան հարցեր, յատկապէս Լիբանանի կապուած օժանդակութեան ծրագիրներ։ Գարեգին Բ. չէշտեց թէ Ամերիկայի Միացեալ – Նահանգները պէտք չէ Լիբանանը դիտեն քաղաքական այլ չահերու համար։ «Քրիստոնէական ներկայութիւնը Լիբանանի մէջ կարեւոր է ոչ միայն Լիբանանի այլեւ ամբողջ Միջին – Արեւելքի համար»։

ԹՈՒՐՔԻՈՑ մէջ, 97 ենթասպայ, եւ 17 սպայ ընդհատած են օդային բանակի չարքերէն, որովհետեւ սերտ կապեր ունէին ծայրայեղ ազ կրօնամոլ կազմակերպութիւններու հետ։

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

ՏԷՐ ՄԻ՛ ՓՆՏՈՒԷՔ, ԿԱՐՄԸ ՏԷՐ ՈՒՆԻ

«Թէրճիւման» օրաթերթը կրկին կ'անդրադառնայ Թուրքիոյ արեւելեան չրջաններէն դէպի արեւմուտք ու արտասահման կատարուած մեծ գաղթերուն, որոնց հետեւանքով մտահոգիչ նուազում մը կ'արձանագրէ գլխաւորաբար Կարս, Էրզրում, Արթվին քաղաքներու բնակչութիւնը։

Գաղթի ամէնէն չեչտուած օրինակը կուտայ Կարսը։ Վերջին հինգ տարուան ընթացքին աւելի քան 80 հազար հոգի լքած է քաղաքը, կեդրոնական մասին մէջ փողոցներ կան որոնք բոլորովին ամայացած են։ ով որ կրցած է ծախած է կալուածները, ով որ չէ կրցած, եղածին պէս ձգած ու մեկնած է։ «Երբ կը շրջիս ամայի փողոցներուն մէջ, մեր ականջները կը լսեն անցեալի կենսախայտ ձայներուն արձագանգը ու կը սարսռաս» կ'ըսէ «Թէրճիւման»ի թղթակիցը։

Թերթերը լեցուն են ծախու կալուածներու յայտարարութիւններով։ պատասխանատու մը կ'ըսէ։ «եթէ այս ընթացքը կասեցնող միջոցառումներու չդիմենք, ժամանակ մը ետք կարս պիտի վերածուի քաղաքի մը ուր ուրուականներ կ'ապրին»։ Մրազրուած միջոցառումներուն մէջ կան հետեւեալները։ կազմուղ խողովակաչարը կարգին անցընել, աւարտել չաքաչի դործատան ձգձգուած չինութիւնը, Նախիջեւանի ու Իրանի հետ առեւտուրի համար սահմանային անցքերու բացում, կարսի մէջ համալսարանի մը հաստատում, անասնարուծութեան արդիականացում եւայլն։ Այս բոլորը թուելէ ետք քաղաքապետը կ'եզրակացնէ։– «գիտենք թէ կարսը տէր ունի թէ ոչ։ գիտենք եթէ իսկական տէրեր չունի։ երեսփոխան, վարչական, բոլորս հրաժարինք ու ժողովուրդին լսելի դարձնենք այս անտէր անտիրական վիճակը»։

Կարսի բնակչութեան թիւը որ 1950–ին 800 հազար էր, այսօր իջած է 700 հազարի։ նախ պետութեան, ապա կարսեցի – ներու կողմէ լքուած է քաղաքը։ Հոն ոչ չարժանկարի սրահ, ոչ թատրոն կայ։ կարգ մը պանդոկներու ճաշարաններն ալ ուր կարելի է ճաշել, ժամը 22–ին կը փակուին։

Երջանը աքսորավայր կը նկատուի։ ոչ մէկ պաշտօնեայ կ'ուզէ հոն մնալ։

Կարսէն ետք թերթը կ'անդրադառնայ Արթվինի պարագային, որ չատ տարբեր չէ առջինէն։ 1980–ական թուականներու 228·977 հոգինոց բնակչութիւնը 11·56% նուազումով մը 1985ին իջած էր 226·338ի։ Նոր կառոյցներու տրամադրելի վայր չկայ ու չրջանի երկրաբանական կազմութիւնը առակ չէ բարձրայարկ չէնքերու կառուցումին։ Բնակչութեան նման, կանգ առած է նաեւ քաղաքին զարգացումը։

Գաղթի զօտի է նաեւ Էրզրումը։ կառավարութեան անտարբերութեան ու չատկացումներու ձգձգումին պատճառով աչխատանքի մարդը հետզհետէ նեղցած է։ հոդամշակութիւնը չի քալլերուիր ու հարկերու ծանրութեան տակ ընկճուած գանգուածը կը գաղթէ դէպի չրջաններ ուր կեանքի պայմանները աւելի դիւրին կը կարծէ։

Միայն 1989-ի ընթացքին աչխատանքի պատճառով 54 հազար 444 հոգի գաղթած է Էրզրումէն։ Կարսէն, Ադրըէն ու Էրզրումէն գաղթողներու տարեկան միջինը չուրջ 100 հազար է։ Արեւելեան քաղաքներու մէջ չուրջ 100 վարժարան փակուած է, աչակերտի չգոյութեան պատճառով։

Միչտ որպէս դլխաւոր պատճառ ցոյց կը տրուի հանրապետական աչխատավարերու փակումը, ինչ որ ծանր հարուած մը եղած է չրջանի տնտեսութեան։ կառնաւոր կերպով կը նուազի եկամուտի աստիճանը, ինչ որ ժխտական ազդեցութիւն կը գործէ հարկերու հաւաքումին վրայ, այլ խօսքով՝ չրջանը օրէ օր կ'աղքատանայ։

Մէհմէտ Ալի Պուլութ նոյն էջին մէջ հրատարակուած ակնարկով մը կ'անդրադառնայ երեւոյթին, յիչելով թէ Բիւզանդիոն ու անկէ ետք Օսմանեան կայսրութիւնն ալ միչտ անտեսած են Անատոլուի արեւելեան չրջանը։ իսկ այսօր Թուրքիոյ հանրապետութիւնը եթէ չանտեսեր իսկ, պէտք եղած հետաքրքրութիւնը ցոյց չի տար վերոյիչեալ զօտիին։

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՔԻԱԹՈՒՄ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՐՄԷՆՓրԷՍ – ՄԱՅԻՍ 12/19)

ՄԱՀ՝ ՇԱՀԷ ՏԱՏՈՒՐԵԱՆԻ

Երեւանի մէջ իր մահկանացուն կնքած է Շահէ Տատուրեան՝ Հայաստանի հեռատեսիլի եւ ձայնասփիւռի պետական կոմիտէի աւագ աչխատող, նախագահի փոխտեղակալ։

Ծնած էր 1911–ին Կիւրին, աքսորէն ետք, ընտանիքին հետ անցած էր Եգիպտոս, Լիբանան եւ Պէյրութի որբանոցին եռք, չաճախած էր Ազգ· վարժարանը, ապա Ֆրանսական լիսէն։ 1923–էն իսկ Շահէ Տատուրեան եղած է չրջանի —Սուրիա–Լիբանան— համայնավար կուսակցութեան մօտ ներկայացուցիչը Սուրիոյ–Լիբանանի երիտասարդական Միութեան, յետագային նաեւ անդամ էր կեդր· կոմիտէի։

Բ. Աչխարհամարտի նախօրեակին, Շահէ Տատուրեան Փարիզ կը հաստատուէր ուր եւս կը տանէր կուսակցական բեղուն գործունէութիւն։ Փարիզի մէջ, առաւելարար հրատարակչագրութեամբ զբաղած է։ 1944 – 47 եղած է Փարիզի «Ժողովուրդի Ձայն» օրաթերթի խմբագիր։ 1947–ին Հայաստան ներգաղթած էր։

***

ԻՏԱԼԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ ՆՈՒԻԷՐԸ

Իտալական «ԷՆԻ» պետական ընկերութեան մաս կազմող «ԻՆԱՕ» չինարարական ընկերութեան մասնաչէնները Լենինականի մէջ հայ գործակիցներու հետ ձեռնարկած են բազմարուժարանի մը չինութեան։

Օրական 370 հոգիի համար նախատեսուած բազմարուժարանը մինչեւ տարեվերջ լրիւ պատրաստ կ'ըլլայ։ Այս նոր կառոյցին համար իտալական ընկերութիւնը չուրջ հինգ միլիոն տոլար կը ծախսէ։

***

«ԳԷՈՐԳ ԶԱՒՈՒՇ» ՊՈՂՈՏԱՑ

Երեւանի Մաշտոց չրջանի պողոտաներէն մէկը Գէորգ Զաւուչի անունով մըկրծրատելու հանդիսաւոր արարողութիւնը տեղի ունեցած է Շաբաթ, Մայիս 12–ին։ Բազմայարկ չէնքերէն մէկուն վակցուած է Գէորգ Զաւուչի մեծադիր նկարը։ Ներկայ եղած են տեղւոյն, ինչպէս նաեւ Թալինի չրջանի Աչնակ ու Սասունաչէն

(Շար·ը Դ· էջ)

ՀԱՅՈՒԵՑԱՐԴԱՐ

ՎԱՀԷ ՕՇԱԿԱՆ

Բ.

Մեր վերջին դրութիւնը կ'ընդունէր որպէս հիմ այն պարզ սկզբունքը թէ հայ ժողովուրդի մէկ ու անբաժանելի ըլլալու ճշմարտութիւնը չէ արդիլած որ պատմական դէպքերու բերումով՝ անոր երկու հատուածները տարբեր հոգեբանութեամբ եւ աշխարհահայեացքներով զարգանան: Պր. Սարգսեանի հոս այլեւս յարմար պատեհութիւնը նկատեցինք՝ քիչ մը յստակութիւն բերելու այդ տարբերութեան հետեւանքներուն վրայ (չատ աւելի հանդամանաւոր եւ բացատրողական էջերու համար ընթերցողը կը յղենք Արչակ Զօպանեանի մէկ գրութեան՝ «Ռուսահայեր ու Թրքահայեր» ապրած իր «Անահիտին մէջ, 1899, էջ 317):

Անտեղի չենք գտներ աւելցնել հիմա պզտիկ ցանկ մը այն տադնապներուն կամ օրակարգային հարցերուն՝ որոնց յաճախանքին մէջ պիտի ապրինք հատանգաւոր մինչեւ գալիք դար եւ որոնց լուծումին ամէն պարկեշտ եւ արի Հայ պիտի տրամադրէ իր միտքն ու ջիղերը: Դիւրութեան համար, զանոնք երկուքի բաժնած ենք: Երրորդ յօդուած մը պիտի փորձէ ներկայացնել մետալիոնին միւս երեսը, այսինքն այն յարաբերաբար նոր, յուսադրիչ երեւոյթները որոնցմէ ուժ պիտի քաղէ մեր ժողովուրդը: Այնպէս որ երկու երեսներու համադրումէն միայն կարելի պիտի ըլլայ ճշմարիտ գաղափար մը կազմել մեր ազգի կացութեան մասին,

Անկասկած որ նման ցանկեր ոչ ամբողջական կրնան ըլլալ ոչ ալ անսխալ կամ անթերի: Հոս կը ներկայացուին լոկ մտքերու յստակացման համար ու ընթերցողներու լայնամտութեան կ'ապաւինինք որ զանոնք ընկալեն այն մաքուր սրտով որով կը տրուին անոնք:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՏԱԳՆԱՊՆԵՐԸ ԵՒ ԽՆԴԻՐՆԵՐԸ — ԱՊՐԻԼ 1990

1.- *Արցախի հարցին քաղաքական, մարզկային կամ ռազմական լուծումի մը տաժանագին փնտռտուքը եւ ազգային արժանապատուութեան ու հայրենիքի սրբութեանց պաշտպանութեան համար մղուելիք կռիւը:*

2.- *Հայաստանի պաշարումին վերջ տալու եւ ապագային նման արարք մը անհնար դարձնելու հարցը:*

3.- *Երկրաշարժի թողած աւերածութեան վերակառուցումը - մարզկային ու տնտեսական իմաստով - եւ զգլխական ու վերաշինութեան աշխատանքի անհատակ բազմահազար Հայերու հարցը:*

4.- *Երկիրը կառավարող ձեռնհաս եւ վստահելի դէկավարութեան բացակայութիւնը եւ այդ պակասը լեցնելու խնդիրը:*

5.- *Ազգայնական, ժողովրդային, քաղաքական ու հակահամայնավար նոր խմբաւորումներու անհամերաշխ վիճակը ու ժողովրդավար կառոյցներ հաստատելու անհրաժեշտութիւնը եւ դժուարութիւնները:*

6.- *կենսաչրթի ապականումին ներկայացուցած տագնապը վտանգը:*

7.- *70 տարի բռնատիրութեան հետեւանքով Երկրին մէջ տիրող բարքերու որոշ այլասերումին առեղծած տագնապը եւ անմիջական մաքրագործումի անհրաժեշտութիւնը:*

8.- *Երկրի արդիւնաբերական ու արհեստական կառոյցներու արդիական նացումը:*

9.- *Հայերէն լեզուի ուղղագրութեան, դարձածութեան ու կրթական դրութեան տագնապը:*

10.- *Սփիւռքի հետ նոր ու երկուստեք համաձայնութեամբ կնքուած կապեր ստեղծելու հարցը:*

11.- *Մտաւորականութեան ներքին չքլատիչ հակամարտութիւններու (սերունդներու պայքար, պահպանողական ու յառաջադէմ դասակարգերու պայքար, ինչպէս եւ պայքար ընդդէմ աւանդապահ ու բրածոյացած դիւանակալութեան Nomenklatura) տագնապը:*

12.- *Համայնավար վարչակարգի ըստեղծած բարոյապէս վատառողջ կլիմային, չհագուրծումի եւ չինարարութեան մէջ զեղծարարութեան պատասխանատուներուն հաշուեյարդարը:*

13.- *Հայաստանէն դուրս արտագաղթը եւ գիւղերու աստիճանական պարպումը դէպի քաղաքները:*

14.- *Հայաստանի քաղաքական անբան - տոյզ վիճակը եւ իր ապագայ կապերը դրացի երկիրներու եւ Ռուսիոյ հետ:*

15.- *Հայաստանի բերելիք մտնակցութիւնը Արեւմտահայաստանի ազատագրութեան համար մղուող պայքարին մէջ եւ իր նախապատրաստական քայլերը՝ Փան - Թուրանական չարժումին հետ անխուսափելի բախումին պարագային:*

16.- *Եօթանասուն տարիներու ամբողջ մշակոյթին արտագրութեան (գրականութիւն, պատմութիւն, գրական - քննադատութիւն, Հայաստանի Համայնապետարան եւայլն) հիմնայատակ վերանայում եւ վերատին արժեւորում՝ Մարքսիսթ - Լենինիսթ զաղափարաբանութեան չափանիշերու անանկութեան հետեւանքով:*

17.- *Մեւ - ցանկի վրայ անցած Արեւմտահայ եւ Սփիւռքահայ մշակոյթի մարզոց եւ անոնց գործերու արժէքին, վարկին ու դիրքին վերահաստատումը:*

18.- *Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ լրատուքներուն եւ հեղինակութեան վերահաստատումը:*

19.- *Հայաստանի եւ ներքին Սփիւռքի յարաբերութիւններու առողջացում եւ ամրապնդում:*

20.- *Հազար զգուշութիւն ընել որ Հայաստանը, համայնավար, պետականացած ու կեդրոնացեալ տնտեսական դրութենէն ազատելով՝ չիյնայ դրամատիրական, ազատ - մրցակցական ու սպառողական տնտեսական նոյնքան այլասերիչ դրութեան մը մագիլներուն մէջ:*

21.- *Նոր հոգեբանութեամբ վերաբերիլ Սփիւռքի Հայութեան հանդէպ, մոռնալ հին ու նուաստացուցիչ արժեւորումները եւ դուրս գալ այցելել Սփիւռքը՝ գլխաւորաբար զայն ճանչնալու, հասկնալու եւ անկէ բան մը սորվելու նպատակով:*

22.- *Մէկ ազգ եւ մէկ հայրենիք խէսալը, Հայաստանը եւ Հայութիւնը 21-րդ դարուն, անոնց տեղը, մշակութային ուղղութիւնը ու կոչումը մարդկութեան մէջ:*

(Շար. 2)

ԱԶԱՏՈՒԹԵԱՆ ՅԱԻԵՐԺԱԿԱՆ ՊԱՅՔԱՐԸ

1989 Դեկտեմբեր 29-ի կէսօրին մեծ բազմութիւն մը հաւաքուած էր Փրակայի դղեակին առջեւ. մարդիկ կը սպասէին որ ընդունուին Մայր տաճարը ուր 40 տարիէ ի վեր առաջին անգամ զոհարանական արարողութիւն մը տեղի պիտի ունենայ Վացլաւ Հաւէլի հանրապետութեան նախագահ ընտրութեան առթիւ: Ան՝ այլախոհն ու քաղաքական բանտարկեալը, Պետութեան ղեկավար ընտրուեցաւ՝ գրեթէ ամբողջութեամբ համամտավարներէ բազկացած ժողովի մը կողմէ: Ազգային դրօշակները՝ կապոյտ, ճերմակ եւ կարմիր, հպարտօրէն կը ծածանէին օդին մէջ: «Ծնունդի հէքեաթ մըն է սակայն» կը գոչէր ուսանող մը:

Երկու օր առաջ, Դեկտեմբեր 31-ի կէս գիշերին, ուրախութեան պոռթկում մը դղրդեց հին քաղաքը, 1980-ի մոայլ չորքշաբթին աւարտն ու 1990-ի յուսալի դարուստը ողջունելով:

Պոհեմիայի պատմութեան ծանօթները պիտեն թէ այս շրջանը Եւրոպայի սիրտն էր Հապսպուրկեան տիրապետութենէն առաջ: Սակայն խորհրդածութեան նիւթ կ'ընծայէ նաեւ 1918-ի չեխ հանրապետութիւնը:

Ժ.Դ. դարու կիսուն Աբեւմուտքը դըժբախտութիւններու շրջան մը կ'ապրի. Հարիւր տարուան պատերազմները սկսած են Ֆրանսայի ու Անգլիոյ միջեւ, պապերը Հռոմէն հեռացած ու հաստատուած են Աւինեան, իսկ ամէնէն սարսափելին այն է թէ ժանտախտը բազմաթիւ երկիրներու բնակչութիւնը կը հնձէ:

Պոհեմիայի գահին վրայ, 1306-էն սկսեալ, կը գտնուէր Լիւքսէմպուրկեան բնտանիքը. անոր գահակալներէն Շառլ Դ. Փրական կայսերական խակական մայրաքաղաքի մը վերածել կ'ուզէ: Դղեակին բարձունքին վրայ, ուր կրօնքն ու քաղաքականութիւնը առաջին օրէն իսկ միացած են, կը սկսի հոյակապ մայր տաճարի մը շինութիւնը:

Երբ Վէնէսլաս Դ. հօրը կը յաջորդէ, 1378-ին, մայրաքաղաքը 50 հազար բնակիչ ունի: Բազմաթիւ շինութիւններ ընթացքի մէջ են. չեխ նկարչութիւնը կը հասնի առաւելագոյն բիւրեղացումի մը:

Նոյն շրջանին, համալսարանին տեսուչը Ժան Հիւս Եկեղեցին կ'ամբաստանէ չեչուած դերմանասիրութեամբ մը: 1415-ին, նոր կայսրը Քոսթանցայի տիեզերական ժողովին առջեւ որպէս ըմբռնում կը ներկայացնէ տեսուչը որ ողջակիզումի կը զատապարտուի, սակայն ասով ոչինչ կը կարզադրուի. անոր կողմնակիցները «ճշմարտութիւնը պիտի յաղթանակէ» արձանագրութիւններով կը տողանցեն մայրաքաղաքին մէջ:

Այդ շրջանին այն տպաւորութիւնը կը ստեղծուի որ չեխական անկախութիւն մը կը ձեւաւորուի, սակայն միայն երեւակայական բան մըն է ատիկա: Ընդհակառակն, Հունգարիոյ Մաթիաս Քորվինի շրջանին Պոհեմիան կ'ենթարկուի լեհական ու լիտուանական հովանաւորութեան:

Փրակայի մայր տաճարին չինութիւնը կ'ընդհատուի, մինչ Վիէննայի մէջ կը բարձրանայ Սէն Թիէթիէն տաճարը, որ ցոյց կուտայ հապսպուրկեան տոհմին գօրութիւնը:

ԺԶ. դարուն երբ Եւրոպայի մեծ մասը կրօնական պատերազմներու բեմ կը հանդիսանայ, Փրակա համեմատաբար խաղաղ շրջան մը կը բոլորէ:

Յետոյ, 1619-ին երբ Մաթիաս կը մահանայ, չեխ ազնուական դասակարգը կը մերժէ Ֆերտինանտ Բ.ը որպէս Պոհեմիայի թագաւոր ճանչնալ: Կ'ընտրեն Ֆերտինանտ Ե.ը որ Անգլիոյ Ժաք Ա. թագաւորին աղջկան հետ ամուսնացած բողոքական մըն է: Սակայն երկար չի տեւեր անոր գահակալութիւնը, կայսերական բանակը կը ջախջախէ ըմբոստ կոմսնակիցները ու կը գլխատէ ազնուականները: Ամէն անոնք որոնք կը մերժեն կաթոլիկ դաւանանքը, կ'աքսորուին: Ճիսուսեաններ մշակութային կեանքի տէրն ու տիրականը կը դառնան: Փրակա Եւրոպայի ամէնէն դեղեցիկ քաղաքներէն մէկը կ'ըլլայ:

Փրակայի պատկերը կը չեչուի Մաւի - Թերէզի գահակալութեան շրջանին, 1740 — 1780: Ռոքոքոն իր տեղը կը ձգէ նոր դասականութեան: Սակայն հակառակ իր չքեղութեան, դատական կեդրոն մըն է Փրական միայն 80 հազար բնակիչով:

Նահիչներով: Այդ շրջանին Պեռլին ու Վիէննա 200 հազարական բնակիչ ունին. թիւ մը որուն 1914-ին պիտի հասնի փրկական: Հետզհետէ աւելի կը չեչուի դերմանականացումը, յատկապէս 1815-էն ետք: Երբ Ֆրանսուա - Ժոզէֆ գահ կը բարձրանայ վոլփոխութիւնները անխուսափելի կը թուին: Շատ մը ազգականը այդ տպաւորութիւնը կը ստեղծեն. Պոհեմիայի արագօրէն ճարտարարուեստականացումը, ազգային չարժումի մը ստեղծումը ուր պատմաբան Փալաքիի կը միանայ երդահան Սմեթանա:

Աւստրեւհունգարական ներկայութիւնը թերեւս կրնար կեդրոնական Եւրոպայի դաշնակցութեան մը կազմակերպութեան նախաքայլը ըլլալ: 1919-ի բանակցողները երբեմն կը մեղադրուին Հապսպուրկեան կայսրութիւնը քանդելու փութկոտութեամբ. սակայն Փրակայի տեսակէտը այն էր որ անկախ Չեխոսլովաքիա մը միայն կրնար ընդունելի միակ բանը ըլլալ Ա. աշխարհամարտին աւարտին:

Մագարիք նոր պետութեան Ա. նախագահը կ'ըլլայ: Այդ պաշտօնին վրայ կը մնայ մինչեւ 1935, երբ 85 տարեկան է: Յատակ են նոր պետութեան բնորոշ ուղղութիւնները. խորհրդարանական ժողովրդավարութիւն, Փարիզի ու Լոնտոնի հետ առանձնաշնորհեալ կապեր, ազատ տնտեսութիւն ու ազգային մշակոյթի վերելք: 1920-ական թուականներուն ամէն բան լաւ կ'ընթանայ. Չեխոսլովաքիա բարձր կենսամակարդակի մը կը հասնի, Փրական կը զարգանայ, կը դառնայ կեդրոնական Եւրոպայի Փարիզը:

Սակայն հետզհետէ հարցեր կը յայտնուին. տնտեսական տագնապը կը հրահրէ Չեխերու եւ Սլովաքներու միջեւ գոյութիւն ունեցող պրկումը. յատկապէս Պոհեմիա հաւաքուած երեք միլիոն Գերմաններ ինքնավարութիւն կը պահանջեն: Անոնք մանաւանդ 1933-էն ետք քայլերանք կը դտնեն Հիթլէրի կողմէ, երբ Փրակա կը սկսի ապաստան ընծայել փախստական հրեայ մտաւորականներու:

Փոթորիկը կը պայթի 1938-ին Նախագահ Է. Պենէշի դլխուն, որ ի զուր չանացած է իր երկիրը միացման կէտ մը դարձնել Արեւելեան Եւրոպայի մեծ փոխհրութիւններուն: Նոյեմբեր 17-ի ցոյցին բերա միջամտութիւնը կ'արդացնէ դէպքերը, 1 միլիոն 200 հազար բնակիչով մայրաքաղաքին մէջ հարիւր - հազարտուրներու բազմութիւնը ամէն երեկոյեան

ՀԱՅ ԱՐՎԵՍՏԻ ՀԱՄԱՄԻՈՒԹԻՒՆ
ՎԱՀԱՆ ՓԱՓԱԶԵԱՆ
ՀԱՆԴԻՍԱՎՈՐ ԱՐՎԵՍՏԱԳԵՏ
ՀԱՅԿ ՄԱՐՏԻՐՈՍԵԱՆ

(Շար. Ա. էջէն)

դիւրերու բնակիչներ, մասնաւորապէս Թեան ներկայացուցիչներ եւայլն:

«Հայֆիլմ» արհեստանոցին մօտ տեղի ունեցած է յուշաքարի մը բացումը: Կարմիր տուֆաքարին վրայ քանդակուած է Հայոց աշխարհի արծիւը եւ «Այստեղ կը կառուցուի Փիտայիներու յուշարձանը» մակագրութիւնը: Հաղորդուած է նաեւ որ այնտեղ կը հիմնուի Փետայիներու պուրակ մը:

Գէորգ Զաւուշի մահուան 86-րդ տարելիցին, Մայիս 27-ին, Թալինի Հրապարակին Աչնակ գիւղին մէջ կը բացուի ազգային հերոսին տուն – թանգարանը:

⁂

ԱՈՂՋԱՊԱՀԱԿԱՆ ԿԵԴՐՈՆ ՍՊԻՏԱԿԻ ՄԷՋ

Սպիտակի մէջ սկսած է առողջապահութեան կեդրոնի մը շինութիւնը, որ Փինլանտական կարմիր Խաչի եւ «Փինլանտա-Հարց· Մխութիւն» ընկերութեան հիմնած «Հայաստանին օգնութիւն ցոյց տալու Կոմիտէ»ի ճուէրն է:

Բազմաբուժարանի երեք մասնաշէնքերէ եւ բժշկական անձնակազմի բնակելի շէնքէ մը բաղկանալիք համալիրը իր առաջին հիւանդները կ'ընդունի յառաջիկայ Յունուարին:

ԱՂՔԱՏԱԽՆԱՄ

ՀԱՅ ԱՂՔԱՏԱԽՆԱՄ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

ՀՐԱՒԷՐ ԸՆԴԱՆՈՒՐ ԺՈՂՈՎԻ ԵՒ ԿՈՉ ԹԵԿՆԱԾՈՒԹԵԱՆ

Հայ Աղբատախնամ Ընկերակցութեան ընդհանուր ժողովը տեղի պիտի ունենայ Յունիս 28, Հինգշաբթի երեկոյեան ժամը 20·30-ին Ընկերակցութեան կեդրոնը՝ 77, rue La Fayette, Փարիզ 9-րդ:

Բարեփոխեալ կանոնադրին 5-րդ յօդուածին համաձայն, վարչութեան անդամներուն թիւին կէսը (8 անդամ) նորոգելի ըլլալով, Ընկերակցութիւնը կոչ կ'ընէ իր բոլոր անդամներուն որոնք կը փափաքին մաս կազմել նոր վարչութեան եւ իրենց գործունէութիւնը բերել Աղբատախնամի Ընկերակցութեան աշխատանքներուն:

Թեկնածուութեան համար պայման է Ընկերակցութեան առնուազն վերջին երեք տարիներուն անդամ ըլլալ:

Թեկնածուները պարտին Ընկերակցութեան դրասենեակը գրաւոր դիմում կատարել, ամէնէն ուշը մինչեւ Յունիս 9 (վերջին պայմանաժամ): Դիմումնագիրը պէտք է ձեռագիր ըլլայ ու ստորագրուած թեկնածուին կողմէ որ չատ ընթեռնլի պէտք է գրէ նաեւ իր անունը, մականունը եւ հասցէն:

ՀԱՅ ԱՂՔԱՏԱԽՆԱՄ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

ASSEMBLEE GENERALE
DE L'A.A.A.S.

L'Assemblée Générale de l'A.A.A.S. aura lieu le Jeudi 28 Juin à 20 h 30 au siège de l'Association :

77, rue La Fayette, Paris 9e

Renouvellement par moitié du Conseil d'administration (8 postes à pourvoir)..

Les candidatures doivent parvenir à l'Association au plus tard le 9 Juin. Elles doivent être écrites et signées de la main du candidat, qui doit indiquer, très lisiblement, ses nom, prénom et adresse.

A.A.A.S.

ASCENSION

LA CROIX BLEUE ARMENIENNE
ET
LA MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE DE DECINES
vous invitent à la Fête de
L'ASCENSION
(HAMPARTZOUM)
selon la traditoin arménienne
le Jeudi 24 mai à partir de 15 heures
à la Salle des Fêtes de Décines
— Tirage des *vidjags* (tirage au sort) —
Fête animée par
l'Orchestre ANI
● Buffet arménien
— Entrée libre —
Renseignements au : 78. 49. 42. 97

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Գանատահայոց Առաջնորդ՝ Գերշ. Տէր Վազգէն Արք. Քէշիշեանի վախճանման առթիւ, եղբօր ընտանիքը, Տէր եւ Տիկին Անդրանիկ Քէշիշեան, շնորհակալութիւն կը յայտնեն բոլոր անոնց, որոնք մասնակից մասնակից դարձան իրենց ցաւին:

Այս առթիւ կ'ըլլան հետեւեալ նուիրատուութիւնները. – Տէր եւ Տիկին Ա. Քէշիշեան 500 Ֆր. «Ցառաջ»ին, 500 Ֆր. «Աչխարհ»ին եւ 500 Ֆր. «Lettre A.D.L.»ին: Տէր եւ Տիկին Կ. Թօփճեան 200 Ֆր. «Ցառաջ»ին, 200 Ֆր. «Աչխարհ»ին եւ 100 Ֆր. «Lettre A.D.L.»ին: Կարապետեան քոյրեր 200 Ֆր. «Ցառաջ»ին, 200 Ֆր. «Աչխարհ»ին եւ 200 Ֆր. «Lettre A.D.L.»ին:

U. G. A. B.

UNION GENERALE ARMENIENNE
DE BIENFAISANCE

11, Square Alboni — 75016 Paris

Le quorom requis n'étant pas atteint lors de l'Assemblée Générale Extraordinaire du 15 mai 1990, les membres de l'Association sont convoqués à une nouvelle Assemblée Générale Extraordinaire qui se tiendra au Centre Culturel Alex Manoogian: 118,rue de Courcelles 75017 Paris

le Jeudi 30 Mai à 20 heures

à l'effet de délibérer sur l'ordre du jour suivant :

«*Adjonction aux statuts d'un nouvel article en conformité de la loi du 6 Mai 1988 et du décret du 13 Juin 1966*».

MAISON DE LA CULTURE
ARMENIENNE
D'ALFORTVILLE

AUDITION ANNUELLE DE MUSIQUE

des Elèves de la M.C.A.

PIANO — VIOLON — GUITARE

Samedi 26 mai à 15 heures

Sous la présidence de
M. ONNIG SURMELIAN
Professeur de Violon
Diplômé de l'Académie de Vienne
(Autriche)
Professeur au Conservatoire National du LIBAN
et à l'Académie des Beaux-Arts de BEYROUTH

— Entrée libre —

⁂

La M. C. A. présente
l'A. P. A. F.

EXPOSITION DE PEINTURE
«TROIS COULEURS - QUATRIÈME DIMENSION»

— Première exposition d'un travail collectif —
avec les artistes suivants :
Asilva — Ganantchian P. — Ghazerian H. — Gorene M. S. — Jirka — Kazan K. (sculpture) — Kazandjian J. — Laroche S. — Mildonian G. — Nakchi — Nersessian G. — Samuelian P. (photos) — Toucas — Terzian

Vernissage Vendredi 25 mai à 19h
suivi d'un DEBAT

L'exposition sera ouverte :
du Vendredi 25mai au Lundi 4 Juin
— Entrée libre —

9. rue de Madrid — 94140 ALFORTVILLE
Tél. : 43 - 76 - 55 - 89

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Տէր եւ Տիկին Վազգէն Սէրէնկիւլեան եւ Տէր եւ Տիկին Գէորգ Միլիտոնեան իրենց խորին շնորհակալութիւնները կը յայտնեն բոլոր անոնց որոնք փոխան ծաղիկի նուէրներով, անձամբ, դրաւոր թէ մամուլով ցաւակցութիւն յայտնեցին իրենց մօր եւ մեծ - մօր՝

ՏԻԿԻՆ ՄԷՕՐԻՒՊԷ ԹԱՆԿԻՒԲԵԱՆԻ

մահուան առթիւ:

Այս առթիւ՝ Տէր եւ Տիկին Վազգէն Սէրէնկիւլեան իրենց մօր յիշատակին 2000 Ֆր. կը նուիրեն Կապոյտ Խաչի Պանկօ - Քաշանի մասնաճիւղին (ստանալ «Ցառաջ»էն) և 2000 Ֆր. «Ցառաջ»ին:

L'UNION CULTURELLE FRANÇAISE
DES ARMENIENS DE FRANCE
— U. C. F. A. F. —
Section d'Asnières, Bois-Colombes
Colombes
présente
pour la première fois en France

LA COMPAGNIE DU THEATRE NATIONAL
DU JEUNE SPECTATEUR D'EREVAN
(T U Z)

dans une nouvelle création

L'ASSEMBLÉE DES SOURIS

comédie musicale pour petits et grands
d'après la pièce de
Vartkès MOVSESSIAN
Mise en scène Yervant GHAZANDJIAN
Musique Narek DOURIAN
Dimanche 3 Juin à 16 h précises
Salle JEAN RENOIR
35, rue du Général Leclerc
Villa des Aubépines
92270 Bois - Colombes
(tout près de la gare de Bois-Colombes)
Prix des places : 100 Frs.
Enfants : 50 Frs.
Réservation des billets :
Daniel DJIZMEDJIAN
47. 81. 09. 72
et auprès des membres de l'U.C.F.A.F.

NE MANQUEZ PAS LES DERNIERS SPECTACLES

au THEATRE DU JARDIN
D'ACCLIMATATION
(M° Sablons)

Ensemble de Danse Traditionnelle
d'Enfants d'Arménie

«ERZEROUM»
D'EREVAN

Samedi 26 mai à 15h et 20 h 30
Dimanche 27 mai à 15h
Réservation : 40. 67. 97. 86
40. 67. 93. 72

Կ. U. Մ.

Կեդրոնական Ատենապետ Միութեան ընդհանուր ժողովը Շաբաթ, Յունիս 9, Սուրբ Յովհաննէս – Մկրտիչ Եկեղեցւոյ սրահին մէջ

15, rue Jean Goujon, Paris 8e

ժամը՝ 16-ին:

ՕՐԱԿԱՐԳ. – Նիւթական եւ բարոյական տեղեկատուութիւն, վարչութեան անդամներու ընտրութիւն:

Կը խնդրուի բոլոր ատենապետ եւ անդամներու ներկայութիւնը:

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Կապոյտ Խաչի Փարիզի Ա. Թաղէոսեան մասնաճիւղի դպրոցի տարեվերջի հանդէսը Յունիս 22, Ուրբաթ երեկոյեան:

ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄ

Ս. ԾՐՈՒՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ՄԱՆՈՒԿՆԵՐՈՒ ՀԱՂՈՐԴՈՒԹԵԱՆ ՕՐ

Հինգշաբթի, Մայիս 24, Քրիստոսի Համբարձման տօնն է: Այս օրը յատկացուած է նաեւ Հայ մանուկներու Հաղորդութեան:

Այս առթիւ, Փարիզի Սուրբ Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ, ժամը 10·15-ին հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցուի:

Փարիզի եւ Շրջանի դպրոցներու բոլոր աշակերտներն ու Հաղորդութեան համար պատրաստուած մանուկները, երիտասարդներն ու ծնողները կը հրաւիրուին մասնակցելու պատարագին եւ Սուրբ Հաղորդութեան:

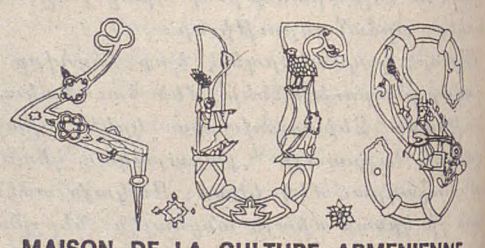
CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE
— Sections Marseille —

GALA EXCEPTIONNEL

par
l'Ensemble de Danses traditionnelles
"ERZEROUM"
d'ARMENIE

le Jeudi 31 Mai à 20 h 30
au THEATRE DU GYPTIS
136, rue Loubon — 13003 Marseille

— *Renseignements et réservations auprès des membres de la Croix Bleue.*
— *Permanence de 18h à 20h à la M.A.J.C.*
12 - 14, rue Saint-Bazile
13001 Marseille

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE
DE DECINES
15, rue du 24 Avril 1915 — 69150 Decines
organise 2 rencontres
avec
KRIKOR BELEDIAN
1*ère Rencontre* — SAMEDI 26 MAI

«L'APPROCHE DE L'EVENEMENT»

ou comment l'évènement historique entre dans la littérature arménienne
19 h — Lecture par le comédien et metteur en scène *Sarkis Tcheumlekdjian d'extraits du* «BATEAU SUR LA MONTAGNE» de *Kostan Zarian.*
20 h — Intermède Buffet
20 h 45 — Conférence — Débat

2*ème rencontre* — SAMEDI 9 JUIN

«PARIS 1930 :
LITTERATURE
ET
SENSUALITE»
A partir de 19 heures.
MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE
15, rue du 24 Avril 1915, 69150 Décines
— Tél. : 78 - 49 - 42 - 97 —
Inscriptions jusqu'à deux jours avant les dates des Rencontres.

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Տէր եւ Տիկին Ոսկեան Պատմաճեան եւ ապրիկը՝ Ագաուէի 300 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Մխիթեան Պալեան 2500 Ֆր. փոխան ծաղիկի նուիրած են Իսիի Եկեղեցւոյ պարտատուութեան Տիկին Միշլին Հայրապետեանի մահուան առիթով:

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՄԱՅԻՍ 24
JEUDI
24 MAI
1990

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48 00 06 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 800 Ֆ· — Վեցամսեայ : 410 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·100 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

65ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.281 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 65e ANNÉE — No 17.281

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԳԵՐԱԳՈՅՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԻ ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆ

ՆՈՐ ՄԱՆՐԱՄԱՍՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

- ԸՆՏՐՈՒԱԾ ԵՆ 74 ԵՐԵՍՓՈԽԱՆ, ՈՐՈՆՑ ՄԷՋ՝ 25 ԿՈՒՍԱԿՑԱԿԱՆ
- ՂԱՐԱԲԱՂ 10 ԵՐԵՍՓՈԽԱՆ ԸՆՏՐՈՒԱԾ
- ԲԱԶՄԱԹԻՒ ԱԱԽՏՈՒՄՆԵՐ
- Վ. ՄՈՎՍԻՍԵԱՆ ՄՈՍԿՈՒԱ ՓՈԽԱԴՐՈՒԱԾ ԱՌՈՂՋԱԿԱՆ ՊԱՏՃԱՌՆԵՐՈՎ

Երեքշաբթի, Մայիս 22-ի մեր թիւով, կը գրկինք թէ միայն մասնակի տեղեկութիւններ կրնայինք տալ Հայաստանի երեսփոխանական ընտրութեանց մասին, որոնք տեղի ունեցած էին նախորդ օր: Այսօր իսկ պատկերը լրիւ չէ: Շաբաթի առտու, հեռաձայնով առած մեր տեղեկութիւնները յաւելեալ մանրամասնութիւններ տալով հանդերձ, կրկին լրիւ պատկեր մը չեն կրնար կազմել:

Կիրակի օր, մեզի 74 երեսփոխան ընտրուած է եւ պարզ է որ չենք կրնար լրիւ ցանկը տալ: Կարգ մը անուններ առած կինք Մայիս 22-ին, բանք նաեւ թէ ընտրուած են Պարոյր Հայրիկեան, Արկադի Մանուչարով: Ծանօթ է որ առաջինին մասին, Մայիս 7ին, Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդը դիմում կատարած էր Մոսկուա, որպէսզի իրեն վերադարձուին քաղաքացիական իրաւունքները (տես՝ «Յառաջ», Մայիս 10): Երկրորդը միշտ բանտն է եւ իր մասին է որ եւրոպական Խորհրդարանը բանաձեւ մը քուէարկած էր (տես՝ «Յառաջ», Մայիս 19/20):

Ընտրուածներու մէջ կան 25 կուսակցականներ, բայց, ինչ որ շատ յատկանշական է ոչ մէկը Երեւանէն...: Ընտրուած կուսակցականներու մէջ է Կեդրոնական Կոմիտէի Ա. քարտուղար Վլադիմիր Մովսիսեան, որ ի դէպ Մոսկուա փոխադրուած է առողջական պատճառներով:

Ոչ մէկ եկեղեցական ընտրուած է: 5 եկեղեցականներ թեկնածու էին, բայց ընտրութեան նախօրեակին իսկ, Ղարաբաղի առաջնորդը՝ Պարգեւ Եպիսկոպոս քաշած էր իր թեկնածութիւնը:

Շաբաթի առտու, 259 օկրուգի (ընտրական շրջան) վրայ լրիւ տեղեկութիւն կար միայն 219-ի մասին: Ոչ մէկ տեղեկութիւն միւս 40-ի մասին:

69 ընտրական շրջանի մէջ, քուէարկողներու թիւը 50%-ի իսկ չէ հասած (56-ը՝ Երեւան): Հոն ուրեմն ընտրութիւն կը կը կատարուի երկու ամիսէն:

71 ընտրական շրջաններու մէջ, մասնակցողներու թիւը 50%-է աւելի եղած է, բայց ոչ ոք ընտրուած է: Ուրեմն, միւնչեւ երկու շաբաթ եւ ոչ թէ անպայման 2 շաբաթէն, ինչպէս գրած էինք առջի օր, ընտրութիւն կը կատարուի երկու առաւելագոյն ճայն ստացողներու միջեւ: Կարգ մը շրջաններ արդէն, ընտրութիւնը կը կատարուի այս Կիրակի իսկ, Մայիս 27-ին;

Խախտումները բազմաթիւ են, մանաւանդ այն շրջանները, ուր ընտրութիւն չէ կատարուած: Շաբաթի օրէն իսկ, ատոլիէ յանձնախումբեր կը մեկնէին բոլոր այդ շրջանները, ուր շատ բացայայտ են խարդախութիւնները:

ՀՀՇ-ի վարչութեան 28 թեկնածուներէն, առաջին առթիւ ընտրուած են 11-ը: Հինգը կը մնան Բ. շրջանի: 74 երեսփոխաններէն 30-ը ՀՀՇ-ի ցուցակին կը պատկանին: Ղարաբաղ Կոմիտէի 9 թեկնածուներէն ընտրուած են 5-ը:

Կրկնենք սակայն թէ այս տեղեկութիւնները ևս ամբողջական բնոյթ չունին, ինչ որ շատ հասկնալի է, երբ առաջին անդամ ըլլալով ազատ ընտրութիւն կը կատարուի երկրի մը մէջ, ինչ որ շատերու ալ դործին չի գար եւ դեռ ներկայիս ալ բաւական աշխատանք կը տարուի, այս ընտրութիւնները խանդարելու համար:

Ինչ կը վերաբերի Ղարաբաղի, ըսած էինք թէ հակառակ բաքուի ազդարարութեան, ժողովուրդին 95%-ը մասնակցած էր ընտրութեան: Ընտրական 11 շրջաններու վրայ, 10-ը՝ արդէն տուած են իրենց երեսփոխանը: Ամբողջ օրը, բարձրախօսներով ազդարարուած է ժողովուրդին թէ ով որ մասնակցի քուէարկութեան պիտի հետապնդուի քրէական յանցագործութեան համար: Կը պարզուի որ ոչ մէկ ազդեցութիւն գործած է այդ սպառնալիքը եւ ուրեմն արձանագրուած քուէարկողներու 95 առ հարիւրը պէտք է պատժուի...:

⁂

Ընտրութիւններու մասին «Արմէնփրէս»ալ Մայիս 22 թուականով հետեւեալ տեղեկութիւնները կուտայ· – «259 ընտրական շրջանի վրայ լուր ստացուած է 219է: Ներկայացուած հաղորդումներու ամփոփումէն պարզուած է որ վերոյիշեալ 219 շրջաններէն ընտրութիւններ եղած կը նկատուին 150 ընտրական օկրուգները, որոնց 29-ը՝ Երեւան: 74 շրջաններու մէջ ընտրուած են երեսփոխաններ, որոնց 13-ը՝ Երեւանէն: Ընտրութիւններ չեն եղած (այսինքն՝ մասնակցողներու թիւը 50%-էն պակաս եղած է) 69 ընտրական շրջան (56՝ Երեւան): 71 շրջանի մէջ կրկնակ քուէարկութիւն կ'ըլլայ (8՝ Երեւան)»: «Արմէնփրէս» կ'աւելցնէ· – «Առանձին օկրուգներէ ստացուած դիմումներու եւ բողոքներու հիման վրայ կեդրոնական, ինչպէս նաեւ օկրուգային ընտրական յանձնաժողովներ կը կատարեն լրացուցիչ ուսումնասիրութիւններ»:

⁂

«Լը Մոնտ» (Մայիս 23) կ'արձագանգէր Ա.Ֆ.Փ-ի մէկ հեռագրին, ըստ որուն խորհրդային սպայ մը սպաննուած է եւ ուրիշ մըն ալ ծանրօրէն վիրաւորուած Մայիս 19-ին, Ադրբեջանի սահմանային շրջանը, հրացանաձգութեան մը ընթացքին, Շամշադինէն կատարուող:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

Ա.Զ.Գ. ԺՈՂՈՎԻՆ առջեւ, Մայիս 22-ին, Ռոքար պարզեց կառավարութեան տեսակէտները գաղթողներու մասին: Վիճաբանութիւնը տեւեց մինչեւ ուշ գիշեր, բայց ընդդիմութիւնը դժգոհ է եւ հաւանական է որ չմասնակցի «Կլոր Սեղանին», զոր նախարարապետը յետաձգած էր Մայիս 29-ին, ընդդիմութեան իսկ դիմումին վրայ: Ընդհ. առարկութիւնն այն է որ Ռոքար առաջարկներ ներկայացնելէ առեւի պարզ ախտաճանաչում մը րրած է:

ԱՊԱՀՈՎՈՒԹԵԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԸ որոշեր է նիստ գումարել Ուրբաթ օր (ճաշատրելու լ՞նչ հարկ կայ...) Կիրակի օրուան ջարդին հետեւանքով ՊԱԿ-ի դիմումին ընդառաջելով: Մինչ այդ, իսրայէլեան հալածանքը կը շարունակուի Ինթիֆատան զսպելու պատրուակով: Երեք պաղեստինցի եւս սպանուած է, մինչ Ցորդանանի մէջ ցոյցերը կը շարունակուին: Իսրայէլի նախարարապետին համար մթնոլորտին սաստկացման պատասխանատուութիւնը Իսրայէլի Պաղեստինցիներու վրայ կ'իյնայ: Գալով Ապահովութեան Խորհուրդին, որ ըստ ատիպողական բնոյթ մը չի տեսներ, ըստ երեւոյթին, չատ – չատ նոր բանաձեւ մը կը քուէարկէ, թերեւս դատապարտումի (եթէ ամերիկեան վէթօ չըլլայ...) եւ դարակ կը դրուի, 1947-էն ի վեր դիզ – ւածներուն վրայ: Ժրնեւ գումարուելիք այս նիստին, ներկայ պիտի ըլլայ Արաֆաթ:

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՔԻԱԹՈՎ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ – ՄԱՅԻՍ 12 / 22)

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՆՈՐ ԴԱՏԱԽԱԶԸ

Խորհրդային Միութեան դէկաւոր դատախազին հրամանով Հայաստանի դատախազ նշանակուած է Արտաւազդ Գէորգեան, 64 տարեկան:

1949-ին Երեւանի Համալսարանը աւարտելէն ետք, Ա. Գէորգեան աշխատած է որպէս համալսարանի քաղաքացիական իրաւունքի ամպիոնի դասախօս, ապա՝ ամպիոնի վարիչ, իրաւաբանական գիտութիւնքի տեսուչ:

1959-էն 1961, ան եղած է Հայաստանի դատախազ, ապա վերադարձած է դասախօսական աշխատանքի: Նոր նշանակուած դատախազը 1985-էն ի վեր Հայաստանի Գերագոյն Դատարանի նախագահի պաշտօնը կը վարէր:

⁂

ԱՐՑԱԽ
ՆՈ՞Ր ԿՆՃԻՒ

Ազդամիջեան լարուածութեան նոր կեդրոնի մը վերածուած է Ակերանի եւ Խոջալուի միջեւ գտնուող վայրը: Ակերանի Երջանային խորհուրդի գործադիր կոմիտէի նախագահ Անդրանիկ Ազարաբեան հետեւեալ մանրամասնութիւնները կուտայ·

– Ամէն բան սկսաւ Ադրբեջանէն գաղթած Հայերու համար բնակարաններու կառուցումէն: Խոջալու բնակիչները բուռն կերպով բողոքեցին որ աշխատանքները իրենց տարածքին վրայ կը կատարուէին: Երկու կողմերուն միջեւ ընդհարումը կանխուեցաւ զինուորականներուն կողմէ: Այս վերջիններն ալ որոշեցին դադրեցնել աշխատանքները, յայտարարելով որ այդ հողը վիճելի է: Հարցը պարզելու համար մեզի առաջարկեցին դիմել Մոսկուայի գտնուող Բաքուի ներկայացուցիչներուն: Մենք, անշուշտ չենք կրնար նման քայլի մը դիմել, քանզի Արցախի Հայութիւնը արդէն վճռականօրէն յայտարարած է թէ ինք չի ճանչնար այդ կազմ – կոմիտէն, միաժամանակ պարզ է թէ որո՞ւ կողմնակից է այդ կոմիտէն:

Այժմ հարցին բուն էութեան մասին իբր վիճելի դարձած այդ տարածքը ներկայիս կը պատկանի Բերքաձոր (նախկին Հասանաբադ) գիւղի կոլխոզին, որ ժամանակի ընթացքին ձուլուած էր Խոջալուի կոլխոզին: Բայց այսօր Բերքաձորի կոլխոզը ինքնուրոյն տնտեսական միաւոր է, այդ գիւղին բնակիչներուն մէջ նորդութեան համաձայն: Կոլխոզի ընդ-

(Շար·ը Դ· էջ)

ՔՈՒՔՍՈՒԼ

ԼԵՆԻՆԱԿԱՆԻ «ՇԻՐԱԿ»Ը ՄԱՐՍԷԼ ԿԸ ԺԱՄԱՆԷ ՄԱՅԻՍ 25-ԻՆ

Լենինականի Փութպոլի Շիրակ խումբը Մարսէյլ կը ժամանէ Ուրբաթ, Մայիս 25-ին:

Շաբաթ, Մայիս 26, ժամը 20·30-ին հանդիպում մը կ'ունենայ Վիթրոլ, տեղւոյն խումբին հետ:

Երկուշաբթի, Մայիս 28, ընդունելութիւն եւ ճաշ Հ· Մ· Ը· Մ· Սրճիւի կեդրոնատեղին՝ 12, rue Pierre Guys:

Երեքշաբթի, Մայիս 29, ժամը 20-ին Սենաֆրիքայի դաշտին վրայ հանդիպում՝ Հ· Մ· Ը· Մ· Սրճիւի հետ (զօրացած տեղական հայ խաղացողներով):

Չորեքշաբթի, Մայիս 30, ժամը 18-ին հանդիպում Մարթիկի մէջ, տեղւոյն խումբին հետ, որ մաս կը կազմէ ազդային Բ· բաժանումին:

Լենինականի ազաքը Հայաստան կը վերադառնան Հինգշաբթի, Մայիս 31-ին:

Մարսէյլի մեր աշխատակիցը, որ մեզի հաղորդեց վերոյիշեալ տեղեկութիւնները, լրիւ թղթակցութիւնն ալ կ'ապահովէ:

● ՎԵՐՋԻՆԸ՝ ՊԱՐՏՈՒԹԻՒՆ ՄԸ

Ֆրանսայի 3-րդ դասակարգի ախոյեանութեան ի հաշիւ, Վալանսի Հ· Մ·-ին վերջին խաղը, իր իսկ դաշտին վրայ, աւարտած է պարտութեամբ մը՝ 3 – 1· իրաւ է որ յաղթականը, Վալորիս, խումբին ախոյեանն է եւ յառաջիկայ մրցաշրջանին իրաւունք կը ստանայ մանելու արհեստավարժներու առաջնութեան մէջ:

Վերջնական դասաւորումին մէջ, Վալանսի տեղը՝ եօթերորդ: Անցեալ տարի 8-րդ էր:

Ուրիշ արդիւնքներ·-

Ալֆորվիլ Հ· Մ· – Իվրի	0 – 1
Իսի Հ· Մ· – Պալոճներ	5 – 0
Վալանս Հ· Մ· – Լա Տիւշէր ժիւնիոր	4 – 3

Վալանս կը գրաւէ դասաւորումին երկրորդ աստիճանը, Ռոն – Ալփ լիկի այս մրցաշարքին մէջ:

Վ· Մ·

ՀԱՄԲԱՐՁՄԱՆ տօնին առթիւ, «Յառաջ» լոյս չի տեսներ եւ խմբագրատունը փակ է Հինգշաբթի (նաեւ՝ Շաբաթ): Մեր յաջորդ թիւը լոյս կը տեսնէ Ուրբաթ (Շաբաթ – Կիրակի, Մայիս 26 / 27ի թիւ):

ՎԵՆԵՏԻԿ·

ՀՈԳԵ-ԱԽՏԱԲՈՒԺՈՒԹԵԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐ ԵՒ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՓՐՈՖ. ՅԱԿՈԲ ՍՈՒՐԷՆ ԱԳԱԿԱԼ

Անտարակոյս եւ յայտնի երեւոյթ է թէ, մարդ արարածը հոգիի ու մարմինի միութեան արդիւնքն է. հոգին առանց մարմինի մարդ չէ ինչպէս մարմինը առանց հոգիին նոյնպէս մարդ չէ:

Անցեալին իմաստասէրները վերլուծած են հոգիի եւ մարմինի յատկութիւնները եւ ջանացած բացատրել սոնց փոխյարաբերութիւնները եւ փոխազդեցութիւնները տեսականօրէն, բնազանցական — ճանաչողական դեռնի վրայ, ինչպէս նաեւ գործնականօրէն փորձառական դեռնի վրայ գոյց տուած են սոնց ներկայութիւնը կամքի եւ կիրքերու ներգործութիւններու մէջ, ապդելով մարդու բարոյական կեանքին վրայ, կառավարելով անոր ընթացքները ընդմէջ լաւին կամ դէշին, բարիին կամ չարին, աւելի կատարեալին կամ նուազ կատարեալին:

Հոգիի եւ մարմինի փոխյարաբերութիւններու տեսական վերլուծումները, իմաստասէրներու կողմէ, ըլլալով աւելի բնազանցական, սոնց յաջորդական զարգացումը առհասարակ ենթարկուած է, իրաքանչիւր իմաստասէրի կամ իմաստասիրական դպրոցի տեսաբանութեան ընդհանուր ծիրին եւ որդեգրուած էակաբանական — ճանաչողական հիմնական լուկղդրունքներուն: Մինչդեռ հոգի — մարմին միութեան՝ գործնական արտայայտութիւնը ըլլալով ենթակայ մեր առօրեայ փորձառութեան եւ կրելով ազդեցութիւնը իրենցմէ զուրս եւ իրենց դիմաց կանգնող ուրիշին ազդեցութիւնը, ոչ լոկ իբր ընկերային անմիջական չրջապատ, այլ նաեւ մթնոլորտային երեւոյթներուն, բնութենական կեանքի ընձեռած վերիվայրումներուն, ինչպէս նաեւ եւ յատկապէս ներքին ցանկութիւններու եւ արտաքին կարելիութիւններու միջեւ ստեղծուած անհատապարակչռութիւններու արդիւնք՝ ախորժութեան, անձկութեան, մղձաւանջի, մելամաղձոտութեան, որոնք երբեմն կ'առաջնորդեն յոռետես մեկուսացումի, նոյնիսկ անձնասպանութեան եւ կամ արտաքին վայրագութիւններու, ոտնահարելով կոպտօրէն ընկերային ու բարոյական ամէն օրէնք: Ցայտնի է որ նման վիճակները հիւանդագին են եւ իրենց պատճառները այլազան. երբեմն արդիւնք բնազդներու ոչ ուղիղ հասկացողութեան, կամ ուժով յուզականութեան, երբեմն մարդուն ներաշխարհը խոովող դիտակից ու անդիտակից խաւերու ընդհարումներէ (որոնց մասին երկարօրէն խօսած է Ֆրոյտ) եւ հուսկ երբեմն նաեւ զուտ բնախօսական երեւոյթներէ, որոնց համապատասխան բուժումի եղանակներն ալ բազմատեսակ:

Այս ուղղութեամբ վերջերս Վենետիկի մէջ տեղի ունեցաւ միջազգային համագումար մը որուն գլխաւոր նպատակն էր քննել եւ պարզել ուղեղի «քիմիաբանութեան» վերաբերեալ դիտական վերջին տուեալները, յատկապէս թէ ինչ կապ ունի կամ կրնայ ունենալ ասիկա կարգ մը ախտաբանական վիճակներու հետ, յատկապէս մելամաղձոտութեան կամ երբեմն սոնց արդիւնք անձնասպանութեան եւ վայրագութեան ողբերգակ երեւոյթներուն հետ, ինչպէս նաեւ անքնութեան, որկրամոլութեան (այսինքն ախորժակի անկանոնութեան), ալքոլամոլութեան կամ առհասարակ թմրեցուցիչներու եւ քոքայինամոլութիւններու ընդհանուր պահանջքին հետ:

Այս չատ հետաքրքրական եւ իր հետապընդած նպատակով մեծապէս օգտակար համագումարի կազմակերպիչներն էին, փրոֆէսէօր Ճիովանննի Քոսսանսօ (Իտալիոյ Փիզա քաղաքի համալսարանէն) եւ հայազգի փրոֆէսէօր՝ Յակոբ Սուրէն Ագակալ ((Ամերիկայի Միացեալ – Նահանգներ Թենեսիի համալսարանէն, ծնած Պէյրութ, մինչ իր նախահայրերը Ախալցխայէն): Փրոֆէսէօր Ագակալ ներկայիս նշանակուած է «գլխաւոր դիտական խորհրդատու» Միացեալ – Նահանգներու ազգային հոգեբուժական հաստատութեան (NIMH) Ուաշինկթընի մէջ: Նոյն հաստատութեան ընդհանուր տնօրէն փրոֆ. Լուսիա Ճաս, անձամբ ներկայ էր այս համագումարին, ուրիշ ամերիկացի եւ եւրոպացի գիտնականներու հետ: Խորհրդային Միութենէն հրաւիրուած էր փրոֆէսէօր Մարաթ Վարդանեան որ գլխաւոր վարիչ – տնօրէնն է Խորհրդային Միութեան մտային առողջապահութեան (*): Հուսկ հրաւիրուած էր նաեւ միջազգային հոգեբուժական միութեան նախագահ փրոֆէսէօր՝ Քօսթա Սիլվա (Ռիօ տը Եանէյրոյէն): Ընդամէնը հինգ հարիւր բարձր մակարդակի գիտնականներ բերին իրենց մասնակցութիւնը այս համագումարին եւ որոնցմէ երկուքը հայեր էին փրոֆէսէօր՝ Սուրէն Ագակալ (Միացեալ – Նահանգներէն) եւ փրոֆէսէօր՝ Մարաթ Վարդանեան (Խորհրդային Միութենէն):

Տառապած ժողովուրդի մը ծոցէն զարմանալի չէ որ յայտնուին նաեւ հոգեբոյժներ միջազգային մակարդակի եւ կատարեն նորանոր յայտնաբերումներ: Համադումարի նիւթի այժմէականութիւնն ու հայազգի մեր գիտնականներու ներկայութիւնը առիթ տուաւ հարցազրոյցի մը որուն սիրով ընդառաջեց փրոֆէսէօր՝ Յակոբ Սուրէն Ագակալ:

ՀԱՐՑՈՒՄ·· Փրոֆ· Ագակալ, համաձայն գիտական վերջին տուեալներուն, ուղեղի «քիմիաբանութիւնը» կրնա՞յ օգտակար ըլլալ բուժելու որոշ չափով հոգեախտաբանական կարգ մը վիճակներ:

ՊԱՏԱՍԽԱՆ·· Անշուշտ: Աւրպարեւ համաձայն գիտական վերջին տուեալներուն մարդուս ուղեղին մէջ կայ հեղուկային նիւթ մը, որուն անունն է սերոտոնին. յաճախ ասոր նուազումին կամ յաւելումին հետեւանքով հոգե – ախտաբանական կարգ մը երեւոյթներ կը յայտնուին. օրինակ մելամաղձոտութիւնը, անձկութեան չեշտուած վիճակ, անձնասպանութեան առաջնորդող ձգտումներ, վայրագութեան երեւոյթ, որկրամոլութիւն, ալքոլամոլութեան եւայլն: Այս դեռնի վրայ Եըլ համալսարանի հոգեբուժութեան բաժնի փրոֆէսէօր Ժորժ Ագաճանեանի փնտռտուքները ծառայած են իբր հիմք յաջորդական պրպտումներու եւ նորանոր յայտնաբերումներու, յատկապէս այն փորձերը զորս ան կատարած է կենդանիներու վրայ, ստուգելով այն փոփոխութիւնները որ տեղի կ'ունենան աւելցնելով կամ պակասեցնելով «սերոտոնին»ը բնականոն կենդանիներու ուղեղային բջջիջին մէջ:

Հ·· Այս տեսակի հոգեբուժական գիտական համագումար մը ինչու անհրաժեշտ է եւ ինչ է գիտաշխատութեան ընդհանուր նպատակը:

Պ·· Մեր նպատակն է տեսական դեռնի վրայ կատարուած աշխատանքներուն եւ յայտնաբերած նորութիւններէն անդին յանգիլ գործնական ու չօշափելի արդիւնքներու· այսինքն, դիտական տեսական սկզբունքներուն, գործնական փորձառական յարմարցումներ կատարել: Նամանաւանդ որ այսօր հոգեբանական չատ մը երեւոյթներ իրենց հիւանդագին արտայայտութիւններով հրատապ են եւ կը հետաքրքրեն մեր առօրեայ կեանքն ու ընկերային յարաբերութիւնները:

Հ·· Ինչո՞ւ այս վիճակները հրատապ են այսօր, միթէ անցեալին ասոնք գոյութիւն չունէին կամ նոյնքան ողբերգակ չէի՞ն:

Պ·· Այո, անտարակոյս, անոնք անցեալին ալ գոյութիւն ունէին եւ մաս կը կազմէին մարդ էակի ընդհանուր պատմութեան: Սակայն, անցեալին այդ երեւոյթները առ հասարակ զազանի կը պահուէին թէ՛ հիւանդներու կողմէ եւ թէ յաճախ նաեւ անոնց ընտանիքներէն: Այսօր հոգեբուժութիւնը կ'ընդունի որ այդ զազատնապահութեան վիճակը արդէն ինքնին հիւանդագին էր, արդիւնք յաճախ հիւանդագին մտածելակերպի մը որ նման նիւթերու չուրջ խօսիլը ամօթ կը սեպէր: Այս վիճակը (այսինքն զազտնի պահելու վիճակը) ժամանակակից հոգեբոյժներու համաձայն անձ մը աւելի անատակ կը դարձնէ ինքզինք բուժելու աշխատանքին մէջ, քան թէ բուն ֆիզիքական հիւանդութիւնները· (օրինակ՝ սրտի, չաքարի, արեան ճնշումի եւ յօդերու հիւանդութիւնները), Աւրպարեւ հոգեբանական հիւանդութիւններու պատճառած ցաւը աւելի խորունկ է եւ անոնց առեղծած ընկերային անդրադարձները աւելի յաճախակի են: Այսօր, օրինակ, այս նիւթերու չուրջ կը խօսուի, մինչ անցեալին ասոնք անտեսուած էին: Այս խորապէս մարդկային երեւոյթներու անտեսումը երբեք ներելի չէ մեզի համար: Մանաւանդ երբ մարդ արարածը դեռ այսօր կը տեզահանուի եւ ստիպուած, չատ մը պատճառներու համար, (անտեսական, քաղաքական) կը տեղափոխուի քաղաքէ - քաղաք, երկրէ - երկիր, ապդելով եւ ցոլացնելով անպայման իրենց անդրադարձը անհատի հոգեվիճակին վրայ:

Հ·· Ի՞նչ գործնական եզրակացութիւններու յանգեցաք:

Պ·· Հոգեբուժութեան մէջ, անցեալին նկատի ունէին առաւելապէս ծանր պարագաները, որոնք անհրաժեշտօրէն կը պահանջէին հիւանդանոցի խնամք եւ մեր ունեցած համապատասխան դարմանումները պատշաճէին առաւելաբար այս ծանր պարագաներուն: Անշուշտ հրապարակի վրայ կային նաեւ կարգ մը դեպքեր ոչ ծանր պարագաներու համար, սակայն այդ դեպքերու յաճախակի գործածութիւնը առաջ կը բերէր չարակից անախորժ հետեւանքներ, (օրինակի համար հիւանդը գործածելով երկար ժամանակ նշանակուած դեղերը կը վարժուէր անոնց և կը դժուարանար զազրեցնել անոնց գործածութիւնը): Այդ, ներկայ համագումարը չեշտեց թէ ինչպէս «Սերոտոնին»ի ուսումնասիրութեամբ, կարելի է զտնել կարգ մը հիւանդութիւններու (օրինակ՝ մելամաղձոտութիւն, անձկութիւն, անձնասպանութեան առաջնորդող խելագար վիճակ, ալքոլամոլութիւն, թմրեցուցիչ նիւթերու մոլութիւն) եւայլն բուժիչ խկական դեղերը, առանց չարակից երկրորդական անախորժ հետեւանքներու:

Հ·· Կրնա՞ օգտակար այս դեղերէն ամուր մը տալ:

Պ·· Օրինակի համար փրոզաֆը (Prosac) որ չատ օգտակար է անոնց համար որոնք կը տառապին ընկճուածութեան կամ անձկութեան հիւանդագին վիճակներէ, եւ սոնց հետեւանք ստեղծուած ախորժակի անկանոնութենէն, անքնութենէ եւայլն: Դարմանումի այս նոր մեթոտները փոխանակ հիւանդութիւններու ախտանշաններն ու բարդոյթները դարմանելու կը խափանեն բուն հիւանդութեան քիմիական հիմնական պատճառները: Բայց միշտ ալ պէտք է որեւէ բժիշկի խորհուրդով դեղ առնել:

Հ·· Փրոֆէսէօր Ագակալ, կարելի՞ է արդեօք, հակիրճ ձեւով բացատրել մեզի, այս գետնի վրայ ձեր աշխատանքները:

Պ·· Այս մարզին ներս, իմ դիտական հետաքրքրութիւններս սկսան Հարլօու-ի կապիկներու դիտաշխատանոցին մէջ, Վիսքանսին, ուր կը կատարէի մանրադիտական աշխատանքներս: Իմ հետաքրքրութիւնս էր փնտռել եւ դիտնալ թէ ինչ է քիմիական այն ենթահողը որ կապիկներու քսան առ հարիւրին մեծամտութեան պատճառ կ'ըլլար երբ դիրենք բաժնէինք իրենց անմիջական չրջապատէն, մանաւանդ որ նոյն երեւոյթին կը հանդիպինք նաեւ մարդոց մօտ, երբ օրինակ երիտասարդ սիրահարներ, սիրային յուսախաբութենէ մը եաք կը դառնան մելամաղձոտ, փորձելով նոյնիսկ երբեմն նաեւ անձնասպանութիւն, մինչ մարդոց մեծ մասը, առանց ծանր դժուարութիւններու կը յաղթահարեն սիրային այս վերիվայրումներու ստեղծած հոգեկան տադնապներուն:

Հ·· Փրոֆէսէօր Ագակալ, ի՞նչ գնահատանք կամ արձագանգ ունեցան ձեր այս աշխատանքները գիտական աշխարհի մէջ:

Պ·· Ամերիկեան հոգեբուժական ակադեմիան, ինչպէս նաեւ ամերիկեան հոգեբոյժներու միութիւնը, պարգեւատրեցին զիս 1981-ին եւ 1989-ին «Գիտական փնտռտուքի» առաջին մրցանակով: Ամերիկեան բժշկական եւ հոգեբժշկական չատ մը դասագրքերու մէջ, մելամաղձոտութեան նուիրուած գլուխները իմ հետազննական աշխատանքներս են, ինչպէս նաեւ միչտ նոյն նիւթի մասին «բժշկական եւ վիրաբուժական համայնագիտարանին» մէջ: Ներկայիս մաս կը կազմեմ միջազգային հոգեբուժութեան դիտական աշխատանքներու «ժիւրի»ին (W.P.A.): Վերջերս հրաւիրուեցայ մաս կազմելու ամերիկեան հոգեբուժական դիտական ամսաթերթի խմբագրութեան մարմինին, ինչպէս նաեւ ֆինլանտական, ֆրանսական, իտալական այլ պարբերաթերթերու: Դասախօսած եմ Թորոնթոյի, Սիտնիի, Քազաբլանքայի, Քօփէնհակէնի եւ այլ համալսարաններու մէջ եւ վերջին ժամանակներուն հրաւիրուեցայ նաեւ Խորհրդային Միութիւն:

Հ·· Իսկ Հայաստա՞ն:

Պ·· Թէեւ 1988-էն ի վեր հրաւիրուած էի Երեւան, սակայն եւ դժբախտաբար միայն երկրաշարժի ազէտէն եաք էր որ կարելի եղաւ այցելել Հայրենիք, 1989-ի Օգոստոսին, երբ կը գլխաւորէի ամերիկահայ ակադեմական հոգեբոյժներու խումբ մը: Մեր գլխաւոր նպատակն էր ուսումնասիրել Հայրենիքի հոգեբոյժներու պատրաստութիւնը, անոնց արդիական միջոցները, որպէսզի օգտակար ըլլանք անոնց աշխատանքներուն, ի նպաստ երկրաշարժէն տուժածներուն: Այս աշխատանքները կատարեցինք, ընորհիւ Հայ Օգնութեան Միութեան (Հ.Օ.Մ.): Մայիսին հրաւիրուած եմ Մոսկուա ուր միջազգային համագումար մը տեղի պիտի ունենայ Չերնոբիլի եւ Հայաստանի երկրաշարժի մասին: Այս առիթը օգտագործելով անգամ մը եւս պիտի այցելեմ Հայրենիք, կնոջս Քնարիկին հետ, չարունակելու համար գիտական մեր հանդիպումները եւ աշխատելու տեղւոյն հոգեբոյժներու եւ ակադեմիկոսներու հետ:

Հ·· Գիտեմ որ Քնարիկը սիրահար է արուեստի եւ կը զբաղի նկարչութեամբ. արդեօք որեւիցէ աշխատանք կատարա՞ծ էք միասնաբար, յատկապէս թափանցելու համար աւելի խորը արուեստագէտին, խառնուածքի թելադրանքներու ուսումնասիրութեամբ:

Պ·· Քնարիկը պատրաստած է գիտական հարցարան մը Ֆրանսերէն եւ անպլերէն լեզուով, եւ կ'ուզէ ուսումնասիրել արուեստագէտներու հոգեկան խառնուածքը եւ այն ազդակները որոնք կ'առաջնորդեն սոեղծագործ աշխատանքին: Պատրաստած է նաեւ հարցարան մը ուղղուած հայ արուեստագէտներու եւ միասին ուսումնասիրած ենք արդէն երեսունէ աւելի արուեստագէտներ, Իտալիայէն, Ֆրանսայէն եւ Միացեալ - Նահանգներէն: Նկատի ունինք ոչ միայն նկարիչներ, այլ նաեւ արձանագործները, բանաստեղծները, արձակագիրները եւ նորաձեւութեան ոռհվիրաները: Վերջերս, Մէմֆիսի մէջ ուսումնասիրեցինք նաեւ սեւամորթ երաժիշտներու խառնուածքը եւ չատ հետաքրքրական զուգահեռ մը կարելի է գծել սոնց երգին (Blues) եւ մեր ժողովրդական կամ պանդուխտի երգերուն միջեւ: Մօտերս Քնարիկին հետ ուսումնասիրութիւն մը պիտի ներկայացնենք, Նիւ - Եորքի մէջ կայանալիք ամերիկեան հոգեբուժական միութեան տարեկան համագումարին, Աւրիլ Կորքիի կեանքին եւ անձնասպանութեան մասին:

Հ·· Աւրդեօք այս աշխատանքները որեւիցէ տեղ մը հրատարակուա՞ծ են, կամ պիտի հրատարակուի՞ն:

Պ·· Գործը դեռ ամբողջութեամբ անաւարտ է, ասով հանդերձ որոշ մասեր լոյս տեսած են Ֆրանսական հոգեբուժական հանդէսներու մէջ, ինչպէս օրինակ՝ psychiatrie et psychobiologie, BBC-ն ալ ֆիլմ մը պատրաստեց արուեստագէտներու հոգեբանութեան մասին, որուն կարեւոր մէկ մասը կը ներկայացնէր մեր մխիթարական աշխատանքները Քնարիկին հետ: 1991-ին միջազգային համագումար մը պիտի կայանայ Փարիզի մէջ այս նիւթին չուրջ, որուն հրաւիրուած ենք որպէս գլխաւոր դասախօս:

Հ·· Ի՞նչ են մօտ ապագայի ձեր ծրագիրները:

Պ·· Նոր պաչտօնիս բերումով պիտի փոխադրուիմ կնոջս Քնարիկին հետ Ուաշինկթըն որպէս գլխաւոր դիտական խորհրդատու ամերիկեան կառավարական հոգեբուժութեան հաստատութեան (NIMH): Հոն աւելի լայն չափով պիտի չարունակեմ դիտական աշխատանքներս հոգեբուժումի ասպարէզին ներս: Ուաշինկթըն, ինչպէս դիտէք, արուեստի քաղաք է եւ Քնարիկը աւելի նպաստաւոր պայմաններու մէջ պիտի չարունակէ արուեստի վերաբերեալ աշխատանքները, որոնց ձեռնարկած էր Պէյրութ եւ Փարիզ:

Հ· ՌԱՓԱՅԵԼ ԱՆՏՈՆԵԼԼԻ

(*) Ծանօթ· – Փրոֆ· Մարաթ Վարդանեան ներկայիս Խորհրդային Միութեան մեծագոյն հոգեբուժներէն է· իր հաստատութեան մէջ կը կատարուին գիտաշխատանքներ հոգեկան հիւանդութիւններու բիմիական եւ բնախօսական պատճառներու մասին: Ան մաս կը կազմէ Խորհրդային Միութեան Բժշկական Ակադեմիայի եւ պատասխանատու է Խորհրդային Միութեան մէջ, նոր դեղերու գործածելիութեան որոշողութեան: Լաւ կը տիրապետէ անգլերէն լեզուին եւ իմ ներկայութեանս վենետիկի վերոյիշեալ համագումարի գլխաւոր բաժիններէն մին, անձնականութեան ու խառնուածքի մասին:

ՀԱՅՈՒԵՅԱՐԴԱՐ

ՎԱՀԷ ՕՇԱԿԱՆ

– Գ –

1.- Համահայկական քաղաքական դեկավարության պակասը եւ անոր ստեղծումին դժուարությունները:

2.- Լիբանանի հայության գոյության (անտեսական, մշակութային, քաղաքական) սպառնացող վտանգը եւ խաղաղության վերահաստատումով սկսուելիք վերակառուցումի դժուարությունները:

3.- Պարսկահայ գաղութի աստիճանական քայքայումին կասեցումը եւ անոր մշակութային ժառանգության փրկության հարցը:

4.- Հայերէն լեզուով մշակոյթի աստիճանական այլայլումը եւ կրթական ցանցի, մամուլի, գրադարաններու, հրատարակութիւններու տակաւ նուազումը: Հայ վարժարաններու թիւի անբաւարարութիւնը:

5.- Մտաւորականության թիւի նուազումը, յատկապէս գրական մտաւորականության պարագային – գրական քննադատ, գրական բանասէր, տեսաբան, լեզուաբան եւայլն:

6.- Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ տագնապը (բաժանում, Պատրիարքարաններու հարցը, կղերականության թիւի եւ որակի անբաւարարութիւն):

7.- Քաղաքական կուսակցութիւններու տագնապը (թուական եւ նիւթական միջոցներու անբաւարարութիւն, հեղինակութեան նուազում):

8.- Հայ Դատի յաջող ու արագ հետապընդումի համար միջոցներու անբաւարարութիւնը եւ թուրք պետութեան հետ գեղսպանութեան հարցի հետապնդումի դժուարութիւնները:

9.- Հայաստանի Երկրաշարժի ազէտեալներու եւ աւերածութեան օգնութեան հասնելու հարցը: Սփիւռքը տասնապատիկը աւելի պէտք է ընէ որովհետեւ ունի միջոցները:

10.- Ընկերային կեանքի քաոսը (զանգուածային եւ անկազմակերպ տեղաշարժ գաղութներու միջեւ, փոքր գաղութներու անհետացում, Միացեալ - Նահանգներու հայրենակցական ու բարբառային խառնիճաղանճ):

11.- Արեւմտահայ մշակութային ժառանգութեան (լեզու, աւանդութիւններ, մշակութային դանձեր) պահպանումը եւ փոխանցումը յաջորդ սերունդներուն:

12.- Սփիւռքի մէջ համայնավար մշակութային գործակալներու անձին ու դերին հաշուեյարդարը:

13.- Սփիւռքի մշակութային աւանդական կեդրոններու (Մխիթարեան զոյգ Միաբանութիւններ, Պոլսոյ ու Երուսաղէմի Դպրեվանքներ, «Նշան Փալանճեան» ձեմարան, «Մելգոնեան» Կրթական Հաստատութիւն եւայլն) անատոյգ ապագան:

14.- Հայ վարժարաններու համար որակաւոր վարչադէտներու եւ մանաւանդ ուսուցիչներու պատրաստութեան տագնապը:

15.- Հայ ընտանիքի բարոյական ու այլ կառոյցներու աստիճանական թուլացումը:

16.- Սփիւռքի եւ Հայաստանի քաղաքական, մշակութային ու տնտեսական յարաբերութիւններու հարցը: Իրերօդնութեան հսկայ ու անկեղծ ճիգ մը:

17.- Սփիւռքի բոլոր կառոյցներու, հիմնարկներու եւ հաստատութիւններու առողջ զարգացման եւ ուժեղացման հեռանկարը:

18.- Սպառնալիքը որ կը ստեղծուի Արեւմտահայ մշակոյթի համար՝ Հայաստանեան երաժշտական որոշ փոլքլորի յարաճուն ժողովրդականութեան ու նուաճումներուն հետեւանքով:

19.- Այս կէտը կը բխի ուղղակի թիւ 18 կէտէն: Անհրաժեշտ է որ Սփիւռքը, յանուն իր վաւերական ինքնութեան ծնունդին՝ այլեւս չհապկպէ Հայաստանի զեղջուկ արուեստը այլ ստեղծէ իր ժողովրդային կենցաղին ու հոգեբանութեան հարազատ արտայայտութիւնը ներկայացնող պարային, «էսթրատային», երաժշտական փոլքլոր մը, հոն ուր այդ «ժողովուրդ» Հայութիւնը դեռ կայ: Ու այս՝ որպէս պատնէշ այլասերումին դէմ:

20.- Զգալի տարբերութիւնը որ կայ Հայաստանի Հայութեան եւ Սփիւռքի Հայութեան միջեւ՝ քաղաքակրթական, քաղաքացիական դիտակցութեան եւ արհեստագիտական մակարդակներու նկատմամբ: Հայաստանը բաւական եռ է աշխարհէն եւ Սփիւռքին կ'ինայ օգնել անոր որ գոյէ այդ բացը:

21.- Սփիւռքի մտաւորականութեան անկարողութիւնը՝ հայ կեանքէն ներս պատասխանատու եւ նշանակալից դեր մը խաղալու եւ այս ճակատագրական տարիներուն՝ դեկավար դիրքերու վրայ դնելու:

22.- Դրամատիրական երկիրներու մէջ ապրող սպառողական հոգեբանութիւնը տակաւ կը նուաճէ հայ զանգուածները եւ կը սպառնայ աղճատել անոնց ազգային նկարագիրը:

23.- Գտնել ու պատժել բոլոր այն անձերը որոնք դլխաւոր պատասխանատուներն են Սումգայիթի, Բաքուի եւ այլ վայրերու հայկական սպանդներու, ինչպէս 1921 - 1922-ին կատարուեցաւ, Հ. Յ. Դ. 9-րդ Ընդհանուր Ժողովի որոշումներուն համաձայն (այս հարցը Հայաստանի Խնդիրներու բաժինն ալ մաս կը կազմէ, հաւասարապէս):

(Շար. 3)

ՊՈՒԼԿԱՐԻՈՅ ՀԱՅ ԳԱՂՈՒԹԸ ՆՈՐ ՈՒՂԻՈՎ

Պուլկարահայ «Երեւան» կազմակերպութեան 45ամեայ տարեդարձի մէջ 11րդ Ազգային պատգամաւորական Ժողովը (Մայիս 12-ին ու 13-ին) հանդիսացաւ պատմական: Ան պայմանաւորուած էր այն հանգամանքով, որ պատգամաւորները քննադատելով միութեան գործունէութեան անցեալի թերի կողմերը՝ արդիւնք բռնատիրական վարչակարգին, ուրուագծեցին «Երեւանի» ապագայ խնդիրները եւ նպատակները: Այսուհետեւ «Երեւան»ը անկախ, ոչ կուսակցական, ինքնավար կազմակերպութիւն է, որն ընթանալու է նոր ուղիով:

Ազգային կոնֆերանսն ընդունեցաւ նոր կանոնադիր եւ ծրագիր: Այդ վերկու կարեւոր փաստաթղթերու մէջ ամփոփուած է այն կազմակերպութեան գլխաւոր նպատակները. հայապահպանում, ազգային ինքնագիտակցութեան բարձրացում, երիտասարդներու ներգրաւում, ինչպէս նաեւ մերթ կապեր հաստատել սփիւռքահայ գաղթօճախներու տարբեր կուսակցութիւններու եւ կազմակերպութիւններու հետ՝ յանուն Խորհ. Հայաստանի ծաղկումին, համագործակցելով Հայ Եկեղեցիին հետ:

Պատգամաւորական ժողովն ընդունեցաւ հեռագիր՝ յղուած Խորհ. Միութեան պրեզիտանդ Միխայիլ Կորբաչովին, որու մէջ բողոք կը յայտնուի Ադրբեջանի եւ Արցախի մէջ Հայերու հանդէպ կատարուած ցեղասպանութեան եւ կը պահանջուի ժամ առաջ լուծել Արցախի Հայութեան արդար պայքարը:

Ազգային պատգամաւորական ժողովն ընտրեց կազմակերպութեան նախագահ, փոխ-նախագահ եւ թերթի դլխաւոր խմբագիր: «Երեւան»ի նախագահ ընտրուեցաւ ծանօթ դիտնական, փիլիսոփայական դիտութիւններու դոկտոր, պրոֆեսոր Սարգիս Սարգիսեանը: 57ամեայ դիտնականը լայն ծանօթ է եւ Պուլկարիոյ, եւ արտասահմանի մէջ իր դիրքերով, միջազգային համաժողովներու մասնակցութիւնով: Փոխ - նախագահ ընտրուեցաւ յայտնի դրող ու հրապարակախօս, 40-ամեայ ինժ. Յակոբ Մելքոնեանը: Անոր պատմուածքները, պիէսները, դիտական յօդուածները տպուած են պուլկարական եւ օտար թերթերու եւ հանդէսներու մէջ:

«Երեւան» կազմակերպութեան նոր դեկավարութիւնը, այդ թուին եւ Աթենսպետներու խորհուրդը, որոշած են ծաւալել լայն եւ բազմազան գործունէութիւն, ունենալով մէկ նշանաբան. ՀԱՒԱՏԱՀՈՒՆԻՄ ԵՒ ՄԻԱՄՆՈՒԹԻԻՆ:

Սոֆիա, Մայիս 18

ԱՊՐԻԼ 75

– ՕԳԵԿՈԶՈՒՄ –

ՎԻԷՆՆԱ

Արտասահմանի հայ գաղութներու շարքին՝ Աւստրիոյ հայ գաղութը եւս արժանաւոր կերպով նշեց Մեծ Եղեռնի 75-ամեակը:

Ուրբաթ, Ապրիլ 13-ի երեկոյեան, Աւստրեւհայկական Մշակութային Ընկերութեան կազմակերպութեամբ, համայնքի սրահին մէջ ցուցադրուեցաւ Պր. Ռալֆ Ճորդանոյի ղեկմանական պետական արխիւներու վրայ հիմնուած փաստագրական երիզ – ժապաւէնը՝ հայ ժողովրդի ցեղասպանութեան կազմակերպման ու իրագործման մասին:

Գլխաւոր հանդիսութիւնները համաեղուած էին Կիրակի օրուան մէջ, Ապրիլ 22: Առաւօտեան Կեդրոնական Եւրոպայի Հայրապետական պատուիրակ եւ Աւստրիոյ Հայոց Առաջնորդ Մեսրոպ Եպիսկոպոս Գրիգորեան պատարագ մատոյց, ողեչնչեց պատշաճ քարոզ մը, խօսեցաւ եւ կարդաց Ամենայն Հայոց Հայրապետ Վազգէն Ա.ի նորագոյն կոնդակը՝ հրատարակուած Եղեռնի 75-ամեակի առթիւ: Հոգեհանդստեան արարողութիւն կատարուեցաւ Վիէննայի կեդրոնական գերեզմանատունը, հայազգի բարեկամ «Մուսա լերան 40 օրեր» վէպի հեղինակ՝ Ֆրանց Վէրֆէլի շիրիմին վրայ: Հայ Առաքելական Եկեղեցական համայնքը, Աւստրեւհայկական Մշակութային Ընկերութիւնը, Հայ Բարեգործական Ընդհանուր Միութեան Վիէննայի մասնաճիւղը եւ Յ. Շիրազ դպրոցի ծնողական խորհուրդը ծաղկեպսակներ դեղեցին, իսկ Մեսրոպ Եպիսկոպոս աղօթք ու չարաքան կարդաց վասն հոգւոյ բիւրաւոր նահատակաց ազգիս Հայոց, որք ընկան յընթացս համաչարհական Ա. պատերազմին: Աբեւմտեան Գերմանիայէն հեռատեսիլի մասնագիտական խումբ մը եկած էր արարողութիւնը նկարահանելու:

Միեւնոյն դիշերը Վիէննայի Հայոց Ուսանողական եւ Երիտասարդական Միութիւնը սարքած էր յատուկ յուշահանդէս: Երաժշտութեամբ, արտասանութիւններով եւ մտզական լապտերի սահիկներով ներկայացուեցաւ Հայկական Ցեղասպանութիւնը եւ յիշատակուեցան մարտաւորական զոհերը: Օրուան դլխաւոր բանախօսն էր Տիկին փրոֆ. Քրիստեան, որ գերմաներէն լեզուով իմաստալից ճառ մը կարդաց եւ չեշտեց միասնականութեան կարեւորութիւնը հայ ժողովրդի բազմապիսի եւ կնճռոտ հարցերու լուծման մէջ:

Հանդիսութեան ներկայ էր Հայաստանի փոխ - վարչապետ՝ Պր. Խոջամիրեան որ հիւրաբար Վիէննա կը գտնուէր պաշտօնական շնորհակալութիւններ փոխանցելու Աւստրիոյ ժողովրդին, երկրաշարժի առթիւ կատարած օգնութեան համար, իրեն կ'ընկերակցէր Հայրենի «Տաղարան» համոյթը, որ չորս եղոյթ ունեցաւ «Քաղցենթ» համերգասրահին մէջ աւերտրըիայի եւ հայ հասարակութեան առջեւ:

Ապրիլ 23-ի դիշերը Հ. Մ. Ը. Մ.ի սպառազինները Ս. Հռիփսիմէ Եկեղեցւոյ բակին մէջ Ապրիլեան Եղեռնի 8ուչարձանի մօտ պատուոյ հսկում կատարեցին:

Հայ Ուսանողական եւ Երիտասարդական Միութեան նախաձեռնութեամբ՝ Ապրիլ 24ի երեկոյեան ժամը 17ին կազմակերպուեցաւ խաղաղ քայլերթ Վիէննայի կեդրոնական պողոտայի վրայ: Սկսելով Պետական Օփերայի չէնքէն հայորդիները լուռ շարքերով քալեցին դէպի Մայր տաճար Ս. Ստեփանոս հրապարակն իրենց հետ տանելով օրուան պատշաճ պաստառները:

Ապրիլ 24-ի, երեկոյեան Առաջնորդին դլխաւորութեամբ Վիէննայի Հայ Ազգային համայնքը Նահատակաց Յուշարձանի մօտ կատարեց հոգեհանդստեան յատուկ պաշտօն՝ խորհրդաւոր մթնոլորտի մէջ, անձրեւի մեղմ կաթիլներու ներքեւ: Միեւնոյն օրը աւստրիական ձայնասփիւռը հաղորդեց Մեսրոպ Եպիսկոպոսի եւ Գ. Գրիգորեանի տեսակցութիւնը Եղեռնի 75-ամեակի առընչութեամբ:

Ապրիլ 25ին, Վիէննայի Կաթողիկէ Համալսարանի Գործակալութիւնը՝ Քաթփրէս հրատարակեց Մեսրոպ Եպիսկ.ի հարցազրոյցի ընդարձակ բնագիրը, ուր ան կը քննադատէր Ամերիկայի մերժողական կեցուածքը Եղեռնի ճանաչման կապակցութեամբ եւ կը յորդորէր Թրքական կառավարութեան՝ ընդունիլ ու խոստովանիլ ցեղասպանութիւնը եւ յարգել Թուրքիոյ մէջ ապրող հայ ժողովրդի իրաւունքները: Ապրիլ 26-ին՝ «Տի Փրէսսէ» օրաթերթը կը ներկայացնէր միեւնոյն յայտարարութեանց համառօտութիւնը:

Մեծ Եղեռնի 75-ամեակի ձեռնարկութիւնները փակուեցան ցուցահանդէսով մը, զոր կազմակերպած էր Վիէննայի «Հայկական Ուսումնասիրական Փաստաթղթական եւ Տեղեկատուութեան Կեդրոն»ը, օժանդակութեամբ Մոսկուայի Հիւսիսափայլ հայ - ռուսական Բարեկամութեան Ընկերութեան: Ուրբաթ, Ապրիլ 27-ի երեկոյեան, Ափրիկեան - Ասիական Ինստիտուտի Կալըրի-ին մէջ բացուեցաւ ցուցահանդէսը, որ հանրութեան ծանօթացուց Լենինականի երախաներու նկարչական իրագործումները, յատկապէս երկրաշարժի յուշերէն եւ ազէտալի երկրաշարժի վայրերէն վերցուած գունագեղ լուսանկարներ:

Ամրողջ շաբաթ մը՝ Հայեր եւ Աւբատրիացիներ առիթը ունեցան դիտելու հայ մանկահասակ նկարիչներու գործերը եւ հիանալու անոնց տաղանդին վրայ:

Կը մտաբերենք որ հայ ժողովուրդը արտասահմանի եւ Հայաստանի մէջ՝ միասնութեամբ, իմաստութեամբ եւ իրատես քաղաքականութեամբ կարենայ լուծել բարդ հարցերը եւ ապահովել իր ապագան՝ յաւերժական ժամանակներու համար:

Վերը յիշուած ձեռնարկներու դուգահեռ, Աւստրիոյ Գրողներու Ընկերութիւնը» Ապրիլ 22 - 26 Վիէննայի մէջ կազմակերպեց միջազգային սիմպոզիում մը նուիրուած Ֆրանց Վերֆելի ծննդեան 100ամեակին, այս առթիւ եղոյթ ունեցան աշխարհի բոլոր կողմերէն այցելու դիտնական - գրողներ, ի շարս որոնց նաեւ հայրենի գրողներու Միութեան անդամ Մէջլի Փիրումովան:

Ապրիլ 24-ին, կէսօրէ յետոյ, ի ներկայութեան սիմպոզիումին մասնակցող դիտնականներու եւ Հայաստանի պատուիրակութեան՝ դլխաւորութեամբ փոխ - վարչապետ Պ. Խոջամիրեանի, Ֆրանց Վերֆելի ապրած տան ճակատին փակցուած յուշատախտակի բացումը կատարուեցաւ, որու ընթացքին ելոյթ ունեցաւ նաեւ Պ. Խոջամիրեան՝ անդամ մը եւս շնորհակալութիւն յայտնելով Աւստրիոյ ժողովուրդին, երկրաշարժի կապակցութեամբ կատարած մեծ օգնութեան համար:

ԻՐԱՉԵԿ

Վիէննա, Մայիս 15

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ԼՈՍ – ԱՆՃԼԼԷՍԻ մէջ, Ապրիլ ամսուն, չարք մը ելոյթներ ունեցած է բանաստեղծ Աբրահամ Ալիքեան: 1947-ին Լիբանանէն Հայաստան ներգաղթած ու երկու տարի ետք Մոսկուա փոխադրուած բանաստեղծին ի պատիւ, «Համազգայինի» շրջանային վարչութիւնը ընդունելութիւն մը տուած է, Ապրիլ 2-ին, Հոլիվուտի «Կարապետեան» սրահին մէջ: Բանաստեղծը անդրադարձած է իրբեւ հայրենադարձ իր դիմագրաւած դժուարութիւններուն, դառն փորձառութիւններուն ու հալածանքներու: Աբրահամ Ալիքեան յաջորդաբար ելոյթներ ունեցած է նաեւ Ապրիլ 6-ին, Կլենտէյլի Ս. Աստուածածինի եկեղեցւոյ սրահին մէջ, ապա՝ Ապրիլ 11-ին, Հովիտի «Ֆերահեան» վարժարանին մէջ եւայլն:

***

ՀԱԼԷՊԻ Հ.Բ.Ը.Մ.ի հանդիսասրահին մէջ, Ապրիլ 7-ին եւ 8-ին համերգներ տուած է «Գարուն» մանկա – պատանեկան երգչախումբը, դեկավարութեամբ՝ Պօղոս Ապաճեանի: Տարի մը առաջ, Հ. Բ. Ը. Մ.ի Հալէպի մասնաճիւղի Տիկնանց Յանձնախումբին նախաձեռնութեամբ կեանքի կոչուած երգչախումբը մեկնարանած է գողտրիկ երգեր Կոմիտասէն, Բ. Կանաչեանէն, Ա. Տիգրանեա - նէն, Ալ. Յարութիւնեանէն, Ռ. Ամիրխանեանէն եւ Տ. Մանուկեանէն: Յատուկ աւարտին «Գարուն» հրամցուցած է ռամկա – հայրենասիրական երգերու փունջ մը:

(Շար. Ա. Էջէն)

հանուր ժողովին որոշումով 43 հեկտար հողատարածք տրամադրուած է գաղթականներու համար տուներու կառուցման։ Այդ որոշումը հաստատուած է Ակերմանի Շրջանային Կոմիտէին կողմէ, իսկ ապա ԼՂԻՄ–ի Ցատուկ Կառավարման նախկին Կոմիտէի 1989 Դեկտեմբերի որոշումով։ Ցատուկ կառավարման որոշումները չեղեալ յայտարարելու իրաւունք ունի միայն Մորհրդային Միութեան Գերագոյն Խորհուրդի նախագահութիւնը, որ սահմած էր այդ մարմինը։ Սակայն այդ հարցը տպօրինի կերպով տառնձներ է Ազերբէյջանի կառավարութիւնը, որ Մարտ 11–ին չեղեալ յայտարարեց Բերքաձորի ինքնուրոյն կոլխոզ կազմելու վերաբերեալ ԼՂԻՄ–ի Ցատուկ Կառավարման Կոմիտէի որոշումը։

Վերջին խօսքը, ինչպէս կ'ըսեն, իրաւական պետութեան կը պատկանի։

***

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՍՓԻԹՔ

Լոյս տեսած է Կիեւի հայկական ընկերութեան «Ազատամարտ» թերթին առաջին թիւը, որ դրեթէ ամբողջովին նուիրուած է Հայոց ցեղասպանութեան 75–ամեակին։ Թերթը տեղ յատկացուցած է նաեւ Արցախի ու Բաքուի վերջին իրադարձութիւններուն։

Թերթին վաճառքէն զոյացած եկամուտը կը յատկացուի Բաքուէն Կիեւ հասած հայ ապաստանեալներուն։

***

Ուկրանիոյ Գրողներու Տան դահլիճը տեղի ունեցած է Եղեռնի 75–ամեակին նուիրուած յուշ – երեկոյթ մը։ Ձեկուցումով հանդէս եկած է ուկրանացի բանաստեղծ Վիկտոր Կոշեւոյի։

***

Կրասնոդարի երկրամասի Ադմանիր երբեմնի հայաշատ քաղաքին մէջ կիրակնօրեայ հայկական դպրոց մը բացուած է, ուր կը յաճախեն նաեւ տեղւոյն մանկավարժական հիմնարկին դասախօսներն ու ուսանողները, միջնակարգ դպրոցներու ուսուցիչները։

ROCHER
Optique
73, RUE DU ROCHER
75008 PARIS

Mme L. KHEMTEMOURIAN - MARIE
A L'OCCASION
DU 1er ANNIVERSAIRE
DE L'OUVERTURE
Conditions particulières aux lecteurs de «Haratch»
Grand choix
de lunettes de vue,
de soleil, jumelles etc...
Fermé Dimanche et Lundi matin

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE
— Sections Marseille —

GALA EXCEPTIONNEL

par
l'Ensemble de Danses traditionnelles
"ERZEROUM"
d'ARMENIE
le Jeudi 31 Mai à 20 h 30
au THEATRE DU GYPTIS
136, rue Loubon — 13003 Marseille
— Renseignements et réservations auprès des membres de la Croix Bleue.
— Permanence
de 18h à 20h à la M.A.J.C.
12 - 14, rue Saint-Bazile
13001 Marseille

Kermesse Annuelle
organisée par
la Commission des Dames
de la Cathédrale Arménienne
Apostolique
SERPOTZ - TARKMANTCHATZ
au Centre Culturel Saints Sahak-Mesrop
les 9 et 10 Juin de 10h à 18h

PROGRAMME

9 JUIN :
14 h 00 : Inauguration de la Kermesse
21 h 30 : Soirée Spectacle Animée par GRICHA et son ensemble

10 JUIN
Portes Ouvertes au Centre
à partir de 10 heures
10 h 00 : Messe Solennelle célébrée par le Révérend Père Karekin BEGDJIAN
11 h 30 : Requiem
15 h 00 : Animation musicale et artistique
17 h 00 : Tirage de la tombola.

PENDANT TOUTE LA DUREE
DE LA KERMESSE, EXPOSITION ET VENTE
DE TABLEAUX, BIJOUX, LIVRES,
BRODERIES, OBJETS DIVERS

Restauration sur place —
Spécialités arméniennes

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼՈՎ

ԱՂՔԱՏԱՀԱՆԱՄԻ

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍԸ

կանխիկ հանգանակման տան պարտէզին մէջ՝

ՅՈՒԼԻՍ 8–ԻՆ

Ս· ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ՄԱՅԻՍ 28

ՏԱՐԵԴԱՐՁ
ՀԱՅ ԱԶԳԱՅԻՆ
ՊԵՏԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ՀՌՉԱԿՄԱՆ՝
1918 ՄԱՅԻՍ 28

Հայաստանի Անկախութեան հռչակման առթիւ, երկուշաբթի, Մայիս 28, Փարիզի Ս· Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ պատարագ կը մատուցուի եւ կը կատարուի Գոհաբանական մաղթանք։

Սկիզբ ժամերգութեան՝ ժամը 9–ին։
Պատարագ՝ ժամը 10·15–ին։
Գոհաբանական մաղթանք՝ ժամը 11·15–ին։

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE D'ALFORTVILLE

AUDITION ANNUELLE DE MUSIQUE
des Elèves de la M.C.A.
PIANO — VIOLON — GUITARE
Samedi 26 mai à 15 heures
Sous la présidence de
M. ONNIG SURMELIAN
Professeur de Violon
Diplômé de l'Académie de Vienne
(Autriche)
Professeur au Conservatoire National du LIBAN
et à l'Académie des Beaux-Arts de BEYROUTH
— Entrée libre —

La M. C. A. présente
l'A. P. A. F.

EXPOSITION DE PEINTURE
«TROIS COULEURS - QUATRIÈME DIMENSION»
— Première exposition d'un travail collectif —
avec les artistes suivants :
Asilva — Ganantchian P. — Ghazerian H. — Gorene M. S. — Jirka — Kazan K. (sculpture) — Kazandjian J. — Laroche S. — Mildonian G. — Nakchi — Nersessian G. — Samuelian P. (photos) — Toucas — Terzian

Vernissage Vendredi 25 mai à 19h
suivi d'un DEBAT

L'exposition sera ouverte :
du Vendredi 25mai au Lundi 4 Juin
— Entrée libre —

9, rue de Madrid — 94140 ALFORTVILLE
Tél. : 43 - 76 - 55 - 89

U. G. A. B. - Marseille
organise à
MANTEYER (Gap)
dans les Hautes-Alpes,
un Séjour pour Enfants de 6-13 ans
DU 9 AU 29 JUILLET
— (Places limitées) —
— Cherchons moniteurs - monitrices, ayant diplôme Baſa.
Pour tous renseignements contacter à Marseille
Mme Karajian au (16) 91. 80. 26. 74
ou
Mme Stepanian au (16) 91. 79. 30. 34

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Ի յիշատակ, իր չատ սիրելի զաւկին, Յովնաննիկ – Ժան Փիէռի մահուան տարելիցին Ասպղիկ Ճանիկեան 200 Ֆր· կը նուիրէ «Ցառաջ» թերթին։

ԱՂՔԱՏԱԽՆԱՄ

ՀԱՅ ԱՂՔԱՏԱԽՆԱՄ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

ՀՐԱՒԷՔ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԺՈՂՈՎԻ
ԵՒ
ԿՈՉ ԹԵԿՆԱԾՈՒԹԵԱՆ

Հայ Աղքատախնամ Ընկերակցութեան ընդհանուր ժողովը տեղի պիտի ունենայ Յունիս 28, Հինգշաբթի երեկոյեան ժամը 20·30–ին Ընկերակցութեան կեդրոնը՝ 77, ռիւ Լա Ֆայէք, Փարիզ 9–րդ։

Բարեփոխեալ կանոնագրին 5–րդ յօդուածին համաձայն, վարչութեան անդամներուն թիւին կէսը (8 անդամ) նորոգելի ըլլալով, Ընկերակցութիւնը կոչ կ'ընէ իր բոլոր անդամներուն որպէսզի մեծաքանակ մաս կազմեն նոր վարչութեան եւ իրենց գործունէութիւնը բերեն Աղքատախնամի Ընկերակցութեան աշխատանքներուն։

Թեկնածուութեան համար պայման է Ընկերակցութեան առնուազն վերջին երեք տարիներուն անդամ ըլլալ։

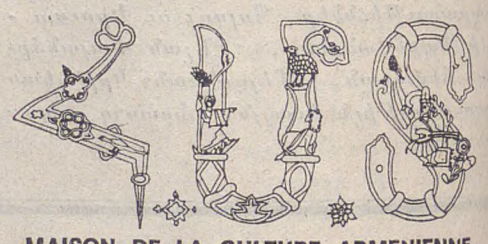
Թեկնածուները պարտին Ընկերակցութեան գրասենեակը գրաւոր դիմում կատարել, ամէնէն ուշը մինչեւ Յունիս 9 (վերջին պայմանաժամ)։ Դիմումնագիրը պէտք է ձեռագիր ըլլայ ու ստորագրուած թեկնածուին կողմէ որ չատ ընթեռնլի պէտք է գրէ նաեւ իր անունը, մականունը եւ հասցէն։

ՀԱՅ ԱՂՔԱՏԱԽՆԱՄ
ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԵԱՆ
ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

ASSEMBLEE GENERALE
DE L'A.A.A.S.

L'Assemblée Générale de l'A.A.A.S. aura lieu le Jeudi 28 Juin à 20 h 30 au siège de l'Association :
77, rue La Fayette, Paris 9e
Renouvellement par moitié du Conseil d'administration (8 postes à pourvoir).
Les candidatures doivent parvenir à l'Association au plus tard le 9 Juin. Elles doivent être écrites et signées de la main du candidat, qui doit indiquer, très lisiblement, ses nom, prénom et adresse.

A.A.A.S.

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE DE DECINES
15, rue du 24 Avril 1915 — 69150 Decines
organise 2 rencontres
avec
KRIKOR BELEDIAN
1ère Rencontre — SAMEDI 26 MAI

«L'APPROCHE DE L'EVENEMENT»
ou comment l'évènement historique entre dans la littérature arménienne
19 h — Lecture par le comédien et metteur en scène Sarkis Tcheumlekdjian d'extraits du «BATEAU SUR LA MONTAGNE» de Kostan Zarian.
20 h — Intermède Buffet
20 h 45 — Conférence — Débat

2ème rencontre — SAMEDI 9 JUIN

«PARIS 1930 :
LITTERATURE
ET
SENSUALITE»
A partir de 19 heures.
MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE
15, rue du 24 Avril 1915, 69150 Décines
— Tél. : 78 - 49 - 42 - 97 —
Inscriptions jusqu'à deux jours avant les dates des Rencontres.

ՇԱԲԱԹ – ԿԻՐԱԿԻ
ՄԱՅԻՍ 26-27
SAMEDI-DIMANCHE
26-27 MAI
1990

LE NUMERO : 4,00 F

ՀԱՐԱՉԱԳ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48 00 06 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 800 Ֆ· — Վեցամսեայ : 410 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·100 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

65ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.282 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 65e ANNÉE — No 17.282

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔԸ

ՈՐՊԷՍԶԻ ԴԱՐՄԱՆԸ ՉՎՐԻՊԻ

Փիլիսոփայական պիտութիւններու տոքթ· Վրոփ· Հրաչեայ Միրզոյեան «Գարուն» ամսագրի 1989–ի վերջին թիւին մէջ մասը կը դնէ ցաւերու մեր ծովուն ամէնէն կարեւոր բաղկացուցիչներէն մէկուն՝ հայապիտութեան ոչ գոհացուցիչ արդի վիճակին վրայ («Յառաջ», Մայիս 16)։

Մեղադրական երկու ծանրագոյն հատումէ կը մեկնի ծաւալուն յօդուածը· հայապիտութեան մարզը Հայաստանի մէջ չունի ո՛չ կատարուած ու կատարելի աշխատանքը համադրող մարմին, եւ ո՛չ ալ մշակուած հեռակայ ծրագիր։ Այսինքն՝ մէկ խօսքով, աշխատանքը կ'ընթանայ անհատներու նախաձեռնութեամբ ու առնոյց կրցածով։ Ո՛չ ճշդուած ծրագիր մը պահանջները կ'ըսէ, ո՛չ ալ կատարածը կը գեհեղուի ընդհանուր չրջանակի մը մէջ։

Այս կացութեան բացատրութիւնը կը տրուի բնորոշ միակ նախադասութեամբ մը· «որովհետեւ տասնամեակներ շարունակ, հայագիտութեան հանդէպ դրսեւորուել է աւհոգութիւն եւ անտարբերութիւն»։

Հ· Միրզոյեան չըսեր թէ այդ անհոգութիւնն ու անտարբերութիւնը յատուկ չեղան միմիայն լեզուական մարզին· ո՞ր, ո՞ր մէկ զաւակն էրան եաին ծուարած չէին անոնք· մշակութա՞յին, առողջա՞ն, տնտեսակա՞ն, կրթակա՞ն, հանրայի՞ն…։ Հայագիտութեան մարզին բաժին ինկածը ընդհանուր կացութեան մէկ պատառն էր· այն կացութեան որ դարբնուեցաւ դուրսէն փչած խորհրդաւոր ներսէն սիրայօժար մատուցումով պարզուած առապատներով։ Հաստատումին կը հետեւի ապացոյցը արդէն· յօդուածագիրը կ'անդրադառնայ տասնամեակներու թերացումի մը· Արցախը, որուն վերամիացումը մեր կեանքի նպատակը դարձած է այսօր երկու տարիէ ի վեր, ու այդ նպատակը տարիէ հազարաւորներ խմբեց օրերով, ամիսներով, այո՛, այդ նոյն Արցախին՝ հողի մեր այդ կտորին մասին, չի իսկ չենք հնորհք հրատարակութիւն մը կատարուած էր այսքան տարի։ Ըսե՛նք թէ ամէն եռանդ ու խանդ խամրեցնող դուրսի խորհրդին էր յանցաւորը· հապա՞ անոր դէմ պատուար կանգնելու խիզախութիւնը արտայայտողներու՝ Մնացականեանի մը, Սեւակի մը դառն ընդունելութիւնը…, «Թիկունքից խփել», «դաւադրութիւն» բառերով կը պատմէ Հ· Միրզոյեան այդ ընդունելութիւնը։ Ամէնէն սուրն է սակայն յաջորդ ու վերջնականին փուլը· «դրանից յետոյ ներանցից ոչ մէկը պլեւս այդ բնոյթի գրեթէ ոչինչ չգրեց…»։ Սա միջանկեալ յիշեցումը, մե՛ր կողմէ պարզուած առապատներուն ալ վկայութիւնը չէ՞, երբ անդին, ոչ թէ անտեսուած մարզի մը անդրադառնալու պարտքին, այլ սուտ ու չինծու պատմութիւն մը ծաւալելու խայտառակութիւնը Բունիաթովներու, իրենց բերած է ու կը բերէ «Կոմկուսի ու Պետութեան յատուկ հովանաւորութիւն»։

Այսօր, կը հաւատանք թէ փոխուած բաներ կան· կ'ուզե՛նք հաւատալ· ո՛չ սակայն ճառերու, խանդավառող խօսքերու ազդեցութեան տակ· Այլ, Հ· Միրզոյեանի հետ համակարծիք, զոնէ ասկէ եաք թերացումները չարտօնելու վճռականութեամբ։ Ան կ'առաջարկէ «մօտ ապագային պետական մակարդակով հրաւիրել հայագէտների համաժողով»։ Ամէնէն կրնայ փակել անտարբերութեան չրջանը ու հայապիտութիւնը դնել իր արժանի պատուանդանին վրայ· սակայն անհրաժեշտ է ծրագրումի փուլէն իսկ, նկատի առնել հիմնական երկու պարագայ· նախ՝ մարզին պէտք է տալ իսկական տարրութիւնը ու զայն չսահմանափակել միայն հայաստանեան չրջանակին մէջ։ Երկրորդ, այն անձերուն – Հայաստանէն կամ Սփիւռքէն–, որոնց պիտի վստահուի այս կարեւոր մարզին արդիական ու ճիշդ կառոյցը, ընտրութեան չափանիշ պէտք է ծառայէ միմիայն ճիշդ գնահատուած վաստակը։

Գիտենք, չատ դիւրին չէ տակաւին մեր իրականութեան համար, բայց անկարելի ալ չէ։

Ա· Թ·

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԳՐԱՒԵԱԼ ՀՈՂԵՐՈՒ կացութեան ու պաղեստինցի ժողովուրդին վիճակին յատկացուած ՄԱԿ–ի ապահովութեան Յանձնախումբին նստաչրջանը կը բացուէր Ուրբաթ կէսօրէ եաք, ժընեւի մէջ· առաջին խօսք առնողը կ'ըլլար ՊԱԿ–ի պարագլուխ ե· Արաֆաթ։ Օրակարգի վրայ էր վերսիչեալ չրջանը ՄԱԿ–ի պատուիրակութիւն մը ղրկելու հարցը· սակայն Իսրայէլի Արտաքին նախարարը Մոչէ Արէնս, նախորդ օրուընէ խոկ վրճռակամութեամբ յայտնած էր թէ նման խմբակի մը մուտքին արտօնութիւն պիտի չտրուի։

Ս· ՊԱՐԱՁԱՆՈՎ առողջական բաւականի վատթարացած վիճակով մը երեւանէն Փարիզ փոխադրուեցաւ Հինգշաբթի, Մայիս 24–ին, առողջական յատուկ սաւառնակով մը։ 66 տարեկան արուեստագէտին դարմանումը պիտի չարունակուի փարիզեան հիւանդանոցի մը մէջ։ Պարահանով հաղիւ փրկուած արվեստախնամն տարիներու տաժանքէն, անցեալ Յունիսին սկսած էր «Յոգնածութիւն» ժպաւէնին տեսադրութեան, երբ այս անդամ ալ թոքերու քաղցկեղը արգելք եղաւ իր աշխատանքին։ Փարիզ կեցութեան ու դարմանումի ծախքը ստանձնած է Ֆրանսական կառավարութիւնը։

ԼԻԹՈՒԱՆԻՈՑ ԱՆԿԱԽՈՒԹԵԱՆ որոշումէն ի վեր երկխօսութեան տրամադրուելիւն մը յայտնուած է Մոսկուայի կողմէ։ Կորբաչով մեղմելով իր անդրդուելի մերժողական ընթացքը, յայտնած է թէ եթէ Վիլնիւս առկախ անկախութեան յայտարարութիւնը, կարելի է երկխօսութիւններ վարել· ան չուրջ երկու տարուան անցքի չրջան մը կը նախատեսէ մինչեւ անկախութեան հռչակումը· եթէ առաջարկը ընդունուի Լիթուանիոյ Գերագոյն Խորհուրդին կողմէ, անմիջապէս պիտի վերնայ Մոսկուայի կիրարկած չրջափակումը։ Միւս կողմէ, օրէ օր աւելի զգալի կը դառնայ անոր հետեւանքները Լիթուանիոյ անտեսական կեանքին վրայ, որ աստիճանաբար կ'անդամալուծուի։ Այսուհանդերձ, նախագահ Լանդսպերկիս յայտնած է թէ թշուառ կեանք մը կ'ապրին, սակայն անօթութենէ պիտի չմեռնին։ Իսկ Խորհ· վարչապետը Ռիժկով, անուղղակի պատասխանով մը նշած է թէ իրենք պարզապէս ուզած են հասկցնել Լիթուանացիներուն թէ ի՛նչ կը նշանակէ կեանքը Խորհ· Միութենէն դուրս։

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՏՆՏԵՍՈՒԹԵԱՆ համար հասած ըլլալ կը թուի արմատական փոփոխութիւններու ժամը· Հինգշաբթի առաւօտ, Մայիս 24–ին, Գերագոյն Խորհուրդի նիստին երկու ժամուան ճառով մը վարչապետ Ռիժկով ծանրացած է յատկապէս այս փոփոխութիւններուն վրայ։ Ան ըսած է այլընտրանք չկայ ու պէտք է անցնիլ չուկայի տնտեսութեան։ Ծրագրին իրականացումը անցքի դժուարին չրջան մը պիտի պարտադրէ խորհրդային քաղաքացիներուն։ Փոփոխութիւնը հաւանարար հանրաքուէով մը յղուի ժողովուրդին կարծիքին։

ՆԱԽԱԳԱՀ ՄԻԹԵՐԱՆ կարճատեւ այցելութեան մը համար Ուրբաթ, Մայիս 25–ին Մոսկուա կը մեկնէր։ Ան իր եօթներորդ հանդիպումը կ'ունենար Մ· Կորբաչովի հետ։ Կը սպասուէր որ վերկու նախագահներու հանդիպումին օրակարգին գլխաւոր նիւթերը ըլլային Եւրոպայի կացութիւնը, Գերմանիաներու միացման հարցը եւ Լիթուանիոյ պարագան։

ԿԱՊՈՆԻ ՄՍՑՐԱՔԱՂԱՔ Լիսբոնի ու տնտեսական գլխաւոր կեդրոն Փորթ – Ժանթիլ քաղաքին մէջ կացութիւնը բոլորովին խաղաղած չէ։ Նախագահ Օմար Պոնկոյի դէմ սկիզբ առած բողոքի շարժումը կը ծաւալի։ Տասը Ֆրանսացի պատանդներու ազատ արձակումէն ու 200 պինուորականներէ բաղկացած Ֆրանսական ջոկատին ժամանումէն եաք, նախագահը Ֆիկառօի տրուած հարցազրոյցով մը ըսած է թէ իր երկիրը հարց չունի ու մայրաքաղաքը խաղաղ է։

ՆՈՒՐԲԻՈՑ հինգ զանազան բանտերու մէջ արգելափակուած 500 յանցապարտներ Հինգշաբթի օր հացադուլի դիմած են որպէս զօրակցութեան նշան 10 բանտարկեալներու հացադուլի չարժումին։ Այս վերջին խումբին մէջ կան ութ լրագրողներ որոնք կը բողոքեն պատժական օրէնքին այն յօդուածներուն դէմ որոնցմով կը սահմանափակուին արտայայտութեան, մամուլի եւ կազմակերպութիւններու ազատութիւնները։

ԵՐԵՒՈՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ
ՀԵՌԱՑՈՒՅՑ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՐՄԷՆՓրԷՍ – ՄԱՅԻՍ 12 / 22)

«ԱՒՍՏՐԻԱԿԱՆ ԳԻԾԸ»Ը ԿԸ ՄԵԾՆԱՅ

Լենինականի «Աւստրիական գիծ»ին տարածքին վրայ սկսած է այդ համալիրին երկրորդ բաժնին չինութիւնը։ Ան կ'ընդգրկէ քսան նոր տուն, մանկապարտէզ, հիւանդանոց, դպրոց, առեւտրական կեդրոն եւ եկեղեցի։ Շինութիւնը կը կատարեն «Ռոզներ» չինարարական Ընկերութեան մասնագէտները հայ դործակիցներու աջակցութեամբ։

90 յարմարաւէտ տնակներէ բաղկացեալ «Աւստրիական գիւղ»ին մօտ տեղաւորուած է վերականդնման աշխատանքներու համար անհրաժեշտ չինարարական կառուցուած քներու արտադրութեան դործատունը, որ նոյնպէս Աւստրիոյ նուէրն է։ Նախագիծին նոր փուլին իրադործումէն յետոյ «գիւղ»ին բնակիչները պիտի կարենան օդտուիլ ամբողջ ենթակառուցուածքէ մը։

Բացի «Աւստրիական գիւղ»էն, Լենինականի մէջ երեք հեկտար տարածութեան վրայ կը բարձրանայ մանկական հիւանդանոցը, որ կ'ըլլայ Աւստրիոյ կառավարութեան նուէրը։ Հիւանդանոցին կառուցման ծախքերը կը հասնին 10 միլիոն տոլարի։

***

ԵԿԵՂԵՑԻԻ ՀԻՄՆԱԴՐՈՒՄ

Արտաշատի բնակչութեան պահանջով քաղաքապետարանը որոշած է եկեղեցի մը կառուցանել։ Ապրիլ 24–ին, քաղաքին բանուկ երկու փողոցներուն հատման անկիւնը, տեղի ունեցած է եկեղեցիին հիմնադրումը։

Հրդեհային քաղաքացիներուն։ Փոփոխութիւններ հաւանարար հանրաքուէով մը յղուի ժողովուրդին կարծիքին։

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

ԾԱՆՐԱՄԱՐՏԻԿՆԵՐ

ՀԱՅ ԾԱՆՐԱՄԱՐՏԻԿՆԵՐ
ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ՄԱԿԱՐԴԱԿԻ ՎՐԱՅ

Ծանրաբարձութեան այս տարուան առաջին կարեւոր մրցաշարքը տեղի ունեցաւ անցեալ չաբթուան ընթացքին, Դանիոյ Ալպորկ քաղաքին մէջ, Եւրոպայի լաւագոյն ծանրամարտիկները պայքարեցան ի խնդիր ախոյեանի տիտղոսին։ Երկրորդը՝ ուր պիտի մրցին աշխարհի ախոյեանութեան համար, յայտագրուած է Նոյեմբեր 10–էն 18, Պուտափէշտի մէջ։

Տարիներէ ի վեր, Հայեր ներկայ եղած են միշտ այս մարզաճեւին միջազգային հանդիպումներուն մէջ· խլած են տիտղոսներ, հաստատած են մրցանիշներ։ Աւոնցմէ երեք հատ կանգուն են միշտ։

1984–էն ի վեր, Եուրի Վարդանեանի աշխարհի մրցանիշը չէ դերազանցուած տակաւին։ Լենինականցի ախոյեանը (82·5 քկգմ·) բարձրացուցած էր 405 քկգմ· երկամարտի մէջ՝ դումար հրում եւ պոկում չարժումներուն։ Ոչ ոք դերազանցած է այս արդիւնքը։ Այս տարուան Եւրոպայի ախոյեանը, խորհրդային մարզիկ մը՝ 377,5 քկ· միայն։

Իսրայէլ Միլիտոսեան ալ, 67,5 քկ· դասակարգին մէջ, տկրն է միշտ պոկում (առաշէ) վարժութեան աշխարհի մրցանիշին՝ 160 քկ· զոր հաստատած էր անցեալ տարի Աթէնքի մէջ։ Ապրիլին, Վառնայի մէջ, Քորէացի Քիմ Մէն Նամ յաջողեցաւ թէեւ ձեռք ձգել լաւագոյն արդիւնք մը, բարձրացնելով 162,5 քկ· բայց այս մրցանիշը չվաւերացուեցաւ մարզաճեւին միջազգային Դաշնակցութեան կողմէ։

Օգոէն Միրզոյեան (56 քկ·) կը պահէ նոյնպէս Եւրոպայի մրցանիշը պոկում վարժութեան համար՝ 133 քկ· եւ այս ալ՝ 1984–էն ի վեր, տարի մը որ չատ բեղուն էր հայ մարզիկներուն համար։

Աալպորկի մրցումներուն Խորհ· Միութեան կազմին մէջ Հայ մէկ հոգի կար միայն՝ Միլիտոսեանը։ Դժբախտաբար, 1989–ի աշխարհի ախոյեանը այս անդամ չէր գտնուեր հաւանարար, Փիլիքապէս, իր լաւագոյն վիճակին մէջ· պարտուած է, Պուլկարացիէ մը՝ Խոթով։ Պուլկարացին արդիւնքը 340 քկ· (155 + 185), Հայունը՝ 335 (155 + 180)։ Իսրայէլ Միլիտոսեան չէ կրցած կրկնել իր անցեալ տարուան արդիւնքը (347,5)· սակայն է միայն արձաթ մրցանակ։

Միլիտոսեանին կը մնայ պատրաստուիլ աշխարհի ախոյեանութեան։ Պուտափէշտի մէջ, իրր մրցակից պիտի ունենայ հաւանաբար ոչ միայն Պուլկարացին, այլ նաեւ Քորէացին, պայմանաւ որ իր անցեալ չաբթուան անյաջողութիւնը պատճառ չըլլայ որ ուրիշ մը իր տեղը բռնէ Խորհ· Միութեան խումբին մէջ՝ ուր մրցակցութիւնը, կարող մարզիկներու միջեւ, ընդհանրապէս սուր կ'ըլլայ։ Իսրայէլ, Լենինականցի, երիտասարդ է տակաւին։ Ծնած է 1968, Օգոստոս 17–ին։

Եւրոպայի ախոյեանութիւններու մէջ, այս տարի ալ, գլխաւոր մրցանակները չահած են խորհրդային մարզիկները եւ Պուլկարացիները։

Պուլկարացի ծանրամարտիկներուն աւազ մարզիչը փոխուած է։ Այդ պաշտօնին կոչուած է Նորայր Նուրիկեան, Միւնիխի եւ Մոնրէալի (1972 եւ 1976) Ողիմպիականներուն կրկնակի ախոյեանը՝ որ պնտահաւուած մանուկ մը կն է ներկայիս, պուլկար մարզաչխարհին մէջ։

ՎԱՂԻՆԱԿ ՄԻՍԻՔԵԱՆ

Կիլիկեան Աթոռը

-ՊԱՏՄԱԿԱՆ ԱԿՆԱՐԿ-

ԽՄԲ.- Պրիւսելի եկեղեցւոյ օծումով սկսած ու Փարիզի Ս. Յովհ. - Մկրտիչ եկեղեցին շարունակուած (Մայիս 6 եւ 13) պատմական օրերը Մայր Աթոռ՝ Էջմիածնի եւ Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան միջեւ, ուղիղագործուած Ամենայն Հայոց եւ Կիլիկիոյ Կաթողիկոսներու խրախուսիչ արտայայտութիւններով արդար ոգեւորութիւն ստեղծեցին գաղութիս մէջ: Բոլորին ծանօթ չէ թէ ի՞նչ պայմաններու մէջ ծագեցաւ այդ ցաւալի տագնապը (1956, Փետր. 20, Զարեհ Կաթողիկոսի ընտրութեան առթիւ, Կիլիկիոյ Աթոռին), եւ ականջալուր ենք շատերու անգիտութեան, ինչ կը վերաբերի մանաւանդ Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան: Ոմանք նոյնիսկ կը տարուին մտածելու թէ տարակարծութեան թաղումը կը նշանակէ մինչեւ իսկ Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան ջնջումը, խորհելով թէ ան նորաբոյս «հակաթոռ» մըն էր, ծնած վազգէն Կաթողիկոսի ընտրութենէն ետք:

Կը խորհինք որ այժմեական է ոմանց յիշողութիւնները թարմացընել, ուրիշներու ալ ծանօթացնել Կիլիկեան Աթոռը: Այդ նպատակաւ դիմեցինք «Յառաջ»ի "համայնագիտարան"ին, այսինքն՝ Հրանտ Սամուէլի, որ բանիցս գրած է այս մասին «Յառաջ»ի սիւնակներուն մէջ: Ստորեւ իր խմբագրականը գրուած 1972 Նոյ. 24-ին եւ 25-ին, Կիլիկեան Աթոռի տեղահանման յիսնամեակին առթիւ. -

---

Հոկտեմբերի վերջին տառնօրհակը պատմական պիտի մնայ Կիլիկեան դարաւոր Աթոռի տարեգրութեանց մէջ:

Հոկտեմբեր 22-ին Անթիլիասի Մայր տաճարին մէջ փառաւոր արարողութեամբ կատարուեցաւ Միւռոնօրհնէք՝ թէմերէն եւ Սփիւռքէն ժամանած բազմահազար ուխտաւորներու ներկայութեան: Հոկտեմբեր 22 - 26 վեհարանի դահլիճին մէջ դումարուեցաւ Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան քառամեայ Ազգային Ընդհանուր ժողովը, Հոկտեմբեր 29-ին տարբուեցաւ չքեղ ընդունելութիւն մը՝ Կիլիկեան Աթոռի Սիսէն տեղահանման յիսնամեակին առթիւ՝ ի պատիւ Լիբանանի պետական ատենապետին, իսլամ եւ քրիստոնեայ հոգեւոր պետերուն:

Հոկտեմբեր 30-ին տեղի ունեցաւ հանդիսաւոր բացումը Լէյլաւանի ժողովրդային բնակարաններուն: Օր. Լէյլա Գաբրակէօզեան մէկ միլիոն տոլար դրած էր Կաթողիկոսարանի տրամադրութեան տակ՝ արդիական հանդստատեղ տուներ շինելու եւ տարիներէ ի վեր հիւղատանները մէջ տառապող մեր հայրենակիցները հոն փոխադրելու համար:

Յիսնամեակին նուիրուած փառատօնին առթիւ Գորէն Ա. իր «գնահատանքի եւ օրհնութեան Ճօսք»ով պատմականն ըրաւ 1922-էն մինչեւ այսօր Կիլիկեան Աթոռի կատարած նուաճումներուն, օրհնեց հանդուցեալ բարերարներու յիշատակը եւ շնորհակալութիւն յայտնեց ողջերուն:

Քանիցս առիթ ունեցած ենք այս էջերուն մէջ պատմականն ընելու Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան անցուդարձերուն, մանաւանդ 1956 Փետրուար 20-ին հոգելոյս Զարեհ Ա.-ի ընտրութեան առթիւ:

Այս անգամ կ'ուզենք հակիրճ ակնարկ մը նետել գլխաւոր դէպքերուն վրայ:

Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսութիւնը, որ 485-էն ի վեր Էջմիածնէն տարագրուած կը թափառէր տեղ տեղ, - Դուին, Զորաւանք եւ Աղթամար, Արգինա, Անի, Թան լուր, Ծամնդաւ, Ծովք Դգնակ եւ Հռոմկլայ, 1293-ին փոխադրուեցաւ Սիս, Կիլիկիոյ հայկական թագաւորութեան մայրաքաղաքը, իբրեւ հետեւանք Եգիպտացիներու կողմէ Հռոմկլայի գրաւման եւ Սահիանոս Կաթողիկոսի գերութեան եւ մահուան՝ Գրիգոր Է. Անաւարգեցիի օրով:

1441-ին արեւելեան եպիսկոպոսները որոշեցին վերականգնել Լուսաւորիչի Աթոռը արարատեան աշխարհին մէջ եւ հրաւիրեցին Գրիգոր Թ. Մուսաբէկեանը, որ Սիսէն փոխադրուի Էջմիածին՝ գրաւելու Մայր Աթոռը: Մուսաբէկեան նախընտրեց մնալ Սիս, ուր պահուեցաւ Կաթողիկոսական Աթոռը 628 տարի, 1293-էն մինչեւ 1921-ի վերջը, - Կիլիկիոյ պարպումը:

Սիսի վերջին գահակալը՝ Սահակ Բ. Խապայեան, որուն սիրտը արիւնած էր արդէն 1909-ին՝ կիլիկեան համատարած ջարդերուն առեն եւ դարձեր էր «վշտակիր» կաթողիկոս, ապրիլ ծանր օրեր պիտի տեսնէր 1914-էն սկսեալ: Պիտի տարագրուէր Հալէպ, 1915 Հոկտեմբեր 31-ին Իտլիպ, յետոյ Երուսաղէմ եւ 1917 Նոյեմբեր 19-ին Դամասկոս: Զինադադարին վերադարձ Ատանա: 1920-ին պիտի դար մինչեւ Փարիզ, ի զուր փորձելով արգիլել Կիլիկիոյ պարպումը Ֆրանսացիներուն կողմէ:

1921 Հոկտեմբեր 20-ի Անգարայի հաշտութ զաշնադիրը Թուրքերուն կը յանձնէր ամբողջ Կիլիկիան, որ կը կարծէինք թէ պիտի դառնար «Հայկական օջախ» Ֆրանսայի հովանիին տակ:

Զո՛ւր յոյսեր:

1921-ի աշնան պարպուեցաւ ցանկալի Կիլիկեան:

Սպահիր ծերունազարդ Սահակ Կաթողիկոս ամէնէն վերջ հետեւեցաւ իր հօտին, Նոյեմբեր 25-ին եւ իբրեւ տարագիր ապաստանեցաւ Հալէպ:

***

Սահակ Բ. Խապայեան երբ 1903 Ապրիլ 20-ին Սիսի Մայր Տաճարին մէջ օծուելով բազմեցաւ Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսական պատմական Աթոռը, վանքը կը ներկայացնէր կիսաւեր վիճակ մը:

1894-ին Հալէպի մէջ վախճանած էր Մկրտիչ Ա. Քէֆսիզեան Կաթողիկոսը: Տէղապահ Կիրակոս Եպիսկոպոս Բէքմէզճեանի 1898-ին 30 աշակերտներով բացած ժառանգաւորացը փակուած էր արդէն, երբ Սիս հասաւ Սահակ Կաթողիկոս: Ծանր լուծ էր դրուած վզին: Ամէն ինչ պէտք է վերակազմուէր: Դաժան օրեր ապրեցաւ վշտակիր Կաթողիկոսը: 1905ին բացած Կիլիկեան Դպրանոցը փակուեցաւ, 1909-ի արիւնոտ օրերուն:

Դաժան օրեր կը սպասէին իրեն Կիլիկիոյ պարպումէն ետք Հալէպի մէջ: Իր բովանդակ հեղինակութիւնը կշիռի մէջ դրաւ՝ վերականգնելու համար Կիլիկեան դարաւոր Աթոռը՝ հայրենի երկրէն դուրս Սուրիա - Լիբանանի եղբայրական հիւրընկալ հողին վրայ:

Հաւատարիմ ուխտագութեան 1923 Մայիս 29-ին Հալէպի մէջ միւռոնօրհնէք կատարեց: 1924-ին Ֆրանսական (հոգատար) եւ տեղական իշխանութիւնները պաշտօնապէս ճանչցան Սահակ Բ.ը իբրեւ հոգեւոր պետ Կիլիկիոյ թեմերուն: Հայրապետը ձեռնարկեց թեմական կազմակերպութեանց:

1922-էն առաջ Կիլիկեան Աթոռը ունէր 13 թեմ 400·000 ժողովուրդով: Կիլիկիոյ պարպումէն ետք Հալէպն ու Կիպրոսը միայն մնացեր էին:

1929 Մարտ 6-ին Երուսաղէմի միաբանական ընդհանուր ժողովը, նախագահութեամբ Եղիէ Պատրիարք Դուրեանի, որոշեց Կիլիկիոյ Աթոռին փոխանցել Պէյրութի, Դամասկոսի եւ Լուսաիկէի (Լաթաքիա) թեմերը, իրենց կալուածներով: Հինգ թեմերու բնակչութեան թիւը կը հասնէր չուրջ 130·000-ի:

Իր յառաջացած տարիքը նկատի ունենալով, Սահակ Բ. 1928-ին իրեն աթոռակից կարգեց Բարգէն Եպիսկոպոս Կիւլէսէրեանը, որուն ընտրութիւնը պաշտօնապէս վաւերացուեցաւ 1931 Ապրիլ 25ին Հալէպի մէջ դումարուած Ազգային Պատգամաւորական Ժողովէն:

1930 Յուլիսին, տարեկան մէկ տոլար անուանական վարձքով, նիր Իսք Ֆաուն-տէյշընին վարձուեցաւ Անթիլիասի ամերիկեան որբանոցը: Նոյն տարուան Հոկտեմբեր 13-ին բացուեցաւ Դպրեվանքը 37 աշակերտներով: Կաթողիկոսական Աթոռը վերջնապէս փոխադրուեցաւ Անթիլիաս: 1937-ին Սիմոն եւ Մաթիլդա Գալուստեան ամոլը 19·000 տոլարի կը դնէր եւ կաթողիկոսութեան կը նուիրէր Անթիլիասի կալուածը, չուրջ 15·000 քառ. մեթր տարածութեամբ: Կիլիկեան Աթոռը Անթիլիաս հաստատուած է 1930-էն ի վեր:

Բարգէն Ա. Աթոռակից Կաթողիկոս վախճանեցաւ 1936, Յուլիս 9-ին, Սահակ Կաթողիկոս նոր Աթոռակից նշանակեց, իրեն աջակից առաւ Պետրոս Եպիսկոպոս Սարաճեանը, իբրեւ ընդհ. փոխանորդ:

Ծերունազարդ Հայրապետը պիտի վախճանէր 1939 Նոյեմբեր 8-ին, 91 տարեկանին, 36 տարի պաշտօնավարելէ ետք:

Սարաճեան Եպիսկոպոս՝ Կաթողիկոս ընտրուեցաւ, սակայն չորս ամիս ետք վախճանեցաւ: Իրեւ փոխանորդ ու Կաթողիկոս չորս տարուան իր պաշտօնավարութիւնը եղաւ արդիւնաւոր: Աթժանացաւ «Պետրոս չինող» տիտղոսին:

Սահակ Կաթողիկոս գտաւ կոլուսէ փրկած էր Ակնոյ ազգային բարերար Մատթէոս Խերեանի 3000 անգլիական ոսկին (կազմը 12·000 ոսկի էր): Պետրոս Կաթողիկոս չարունակեց եւ լրացուց Բարգէն Ա.ի սկսած, բայց մահովը կիսատ մնացած շինութիւնը Խերեան կալուածին, Պէյրութի կեդրոնական մէկ թաղամասին մէջ:

ԱՊՐԻԼ 75

-ՈԳԵԿՈՉՈՒՄ-

ՍՈՒՏԱՆ

Դազդան ու ծանր, հոսում է ցեխապոյտ Նիլը դէպի հիւսիս, եւ Սուտանը, իր երկայնքով երկու մասերի բաժանում: Գետի ճիւղաւորումները, ստեղծում են կղզի եւ կղզեակներ ճահճուտի թաւ բուսականութեամբ:

Նիլի ափին կայ նաեւ մի ուրիշ տեսակի կղզի, դա բազմայարկ արդի հիւրանոցն է, մեզմ արեւմտեան օչինչ ասող երաշտութեան եղերքի, արհեստական հով օդ, ամէն ինչ մաս մաքուր, զրսին բոլորովին անհաղորդ միջոց, ուր ոտք տալից լոյսը կաթնագոյն է:

Նոտած եմ նախաճաշի, մօտենում է մատուցարարը, նիհար, բարձրահասակ ածուխ սեւութիւնը չեչտող ճերմակ տալտղով, նրբին բարի դէմքով, կարելի է նոյնիսկ ասել հողին կապուած ազնուականի քաղաքավարութեամբ, հարցնում է - Սըր ի՞նչ մրգի հիւթ կը ցանկանաք...

Օրը Երեքշաբթի է, Ապրիլ 24:

Խարթումի Հայութեան համար կարեւոր օր է: Եկեղեցու բակում, ուր եւ դպրոցի չէնքն է, 75ամեակի առիթով, բիւր նահատակաց նորակառոյց յուշարձանի բացումն է կատարուելու:

Երեկոյ է, բայց դեռ չող: Հայերը գալիս են ընտանիքով, մեծով փոքրով: Եկեղեցու զանգի զօղանջը դրսեւորում է հոգեւոր արարողութիւնը, որը կատարում է Ուրուկուէյ ծնուած, պատանեկութիւնից Հայաստան փոխադրուած, էջմիածնում ձեռնադրուած Սարգիս Քհնյ. Թաչճեանը:

Հետաքրքրուած նայում եմ ներկաներին, մի քանիսի տարիքը բարձր է դէմքներին կարելի է տեսնել արմատախիլ եղածի կնիքը: Դա բացատրելի չէ, մի յուտուկ նայուածք, արտայայտութիւն է, որի լեզուն քչերին է ըմբռնելի: Դա այն լեզուն է որը սովրել հնարաւոր չէ, չկայ դիր ու դրականութիւն, եւ կ'ինքնացուի ճակատագրի բերմամբ, որը կարծես վերապահուած է Հային...

Ներկաների մեծ մասը միջին տարիք ունեն, կան նաեւ երեխաներ:

Ժողովուրդը հաւաքուած է եռագոյն կտաւով ծածկուած՝ արդէն ուրիշ կերպ էլ լինել չէր կարող, յուշարձանի շուրջ:

Ծօսում է Տէր Հայրը, խօսում է պարդ, ժողովրդին հասկանալի, բայց ոչ լողունգաւոր, եւ զգում ես որ ասածի մէջ հաւատ կայ: Դա ուրիչ հաւատ է, ապրի տանջուած պատմութիւնից ծնուած հաւատ:

Յուշարձանի քարէ տախտակի վրայ, դրուած է 1915 - 1990 ՀԱՅ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴԻ ԲԻՒՐԱԻՈՐ ՆԱՀԱՏԱԿԱՑ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ ՅՈՒՇԱՐՁԱՆ ԿԱՌՈՒՑՈՒԱԾ ՍՈՒՏԱՆԱՀԱՅ ՀԱՄԱՅՆՔԻ ԿՈՂՄԷ 24 ԱՊՐԻԼ 1990: 15 - 90-ի չէչտումը հարկաւոր իրականութիւն է, որը ես առաջին անգամն եմ տեսնում, եւ այն էլ Խարթումում:

Մի՞թէ կարող է պոյութիւն ունենալ հայ դատ առանց ինքնաճանաչման, եւ ի՞նչ ինքնաճանաչում, եթէ չարդի վերջակէտը դնենք 1918-ը: Բա, ո՞ւր մնացին 1919-20 թուականներին Գողթան դաւառի (Ագուլիս, Ջղնա, Բիւրա, Փառակա, ...) եւ տասնեակներ չարունակուող Նախիջեւանի հայաթափ ճնշումները, ո՞ւր մնացին Դաչտ Ղարաբաղ, Ուտիք, Գանձակի հայասպանութիւնները, եւ դա դեռ Խորհրդային Միութեան տահմաններում, այնտեղ ուր 70 տարիներ եղբայրութեան եւ հաւասարութեան լողունգը չահագործուել է ասպզելու մեր պատմական իրաւունքը, այն թրքաստէր նշանաբանով, որ - Ինչ որ իմն է իմն է, ինչ որ քոնն է իմն է... Եւ վերջապէս Սումգայիթ, Կիրովաբադ, Բաքու եւ դեռ ասատ պատող մարդասպանները:

Յուշարձանը սեւ մարմար քարին նոտած, նոյն քարից կերտած խաչ է, որի վերի թեւը փոխարինուած է երեք բրոնդէ ձեռքերով: Մէջտեղինը Հայի հաւատն է նշանաբանում, ձախ կողմում, երկրագունտը ափի մէջ, բարութիւն եւ եղբայրութիւնն է փոխանցում, իսկ երրորդ ձեռքը, որպէս միացում երկիր - արտերկրի, բռունցք դարձած ապրելու, հայ ապրելու տենչը, պայքարը:

Հաւնեցա՞ք սա մեր յուշարձանը: Հարցնում են ինձ:

Այո, բայց երեք ձեռքերից մէկը, աւելի քան:

Ծօսքը հայ համայնքի առենապետին է ուրեմն՝ Կարօ Վանեանը կարդում է պրած ուղերձը, բայց ձայնը դողում է, յուզումը պղալի է, հարցնել հարկաւոր չէ, յիշում է չատ բան եւ երեւի իր հօրը, Ակնեցի պապին պերդաստանին: Ակն մի ծաղիկ Արեւմտահայաստանի ծաղկաղաչից որը հիմնեցին Ագծրունիները եւ քաղաքի միջով հոսող ակնաղբիւրի անունով կնքեցին՝ Ակն որ ունէր Ս. Նարեկ եւ Ս. Նշան վանքերը, Ակն անունով բերդ, եւ Մեծարենց, Զօհրապ, Սիամանթօ:

Նա այս բոլորը չէր տեսել, բայց աներեւոյթ թելերով կապուած իր հող ջրած ապ ու պապի հողին, իր պատանեւթիւնն էր վերապրում:

Ծօսքը տալիս են յուշարձանը վերտողին, Երեւանաբնակ Վան Սոզոմոնեանին: Ակնեցի, է, նա եւս յուզուած է, խօսում է կարճ, եւ աւարտում է այս նախադասութեամբ - Սիրելիներ, ես տեսայ եւ համոզուեցի, որ չկայ փոքր ազգութ, կայ Սուտանահայութիւն:

Մի ժամ դադարից յետոյ, հայ հասարակութիւնը հաւաքուել էր իր կենտրոնատեղում, լուսապատկերների միջոցով տեսնելու իրենից խլուած Արեւմտահայաստանի մի անկիւնը՝ Վասպուրականի անծանօթ մնացած վանքերը:

Ծօսակցութիւնը ժամանակ առ ժամանակ ընդհատում է սուրճի կմկմոցով: Ուրեմն այսպէս. 1880-ական թուականներին Արարկիրից եկան Բուրքճեանները, որին յաջորդեց Սուքիաս Վանեանը Ակն քաղաքից: Կարճ ժամանակից յետոյ, եկան Սուքիասի երեք տղաները, եւ բոլորը միասին հիմնեցին Վանեան յայտնի առեւտրական ընկերութիւնը:

Հայերը աշխատել եւ յաջողութիւն են ձեռք բերել դիւղատնտեսութեան մէջ եւ բնակուել են Գեղարեֆ, Օրէնջ, Մեզնի եւ Խարթում քաղաքներում:

Եղել են տարբեր մտոնպոլիստութիւններով անուն չահած Հայեր, ինչպէս բժիշկ, ճարտարապետ, տնտեսագէտ եւ անգլիական բանակին պաշտօնավարողներ իրենց ընտանիքներով:

1920-ական թուականներին, կեսարացի Սարգիս Իպմիրլեանի չանքերով կազմակերպուել է պաշտօնապէս հայ համայնքը, որի առաջին նախագահն է եղել:

Հայ ակումբը համայնապատկան գիտնի վրայ, կատարուել է չուրջ տասը տա-

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ՎԵՆԵՏԻԿԻ ՊԵՏԱԿԱՆ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆ
ՀԱՅ ԼԵԶՈՒԻ
ԵՒ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԱՄՊԻՈՆ
ՀԱՅ ԼԵԶՈՒԻ
ԵՒ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ԱՄԱՌՆԱՅԻՆ
ԽՏԱՑԵԱԼ ԴԱՍԸՆԹԱՑՔ

ՎԵՐՋԻՆ ԱԶԴ

Վենետիկի Համալսարանին հայ լեզուի եւ մշակոյթի ամառնային խտացեալ դասընթացքը տեղի կ'ունենայ Օգոստոս 1-էն 30: Արձանագրութիւնները կը շարունակուին մինչեւ Յունիս 30: Դասերը տեղի կ'ունենան հինգ մակարդակներու վրայ, օրական հինգ ժամ: Մակարդակները կը սկսին բնաւ չգիտցողներէն եւ կ'ընդգրկեն մինչեւ զարգացածները: Քննութիւնները տեղի կ'ունենան Օգոստոս 27-ին: Ժամանումի օրերն են Օգոստոս 1 — 2, մեկնումի օրերն են Օգոստոս 28 — 30: Դասերէն զատ կը կատարուին նախաձեռնութիւններ, կլոր սեղաններ, այցելութիւններ Վենետիկի եւ շրջակայքի տեսարժան վայրերուն: Այս տարի Օգոստոս 4 — 7-ին տեղի պիտի ունենայ նաեւ պիտաժողով մը՝ նուիրուած հայերէն լեզուի ժամանակակից հարցերուն, Վենետիկի եւ Լա Վեռնի հայապետական ամպիոններուն կազմակերպութեամբ եւ պատուոյ նախադահութեամբ Ս. Ղազարու Հայկական Ակադեմիայի նախագահ Հ. Ներսէս Վրդ. Տէր – Ներսէսեանի: Դասախօսական խումբին մաս պիտի կազմէ Երեւանի Մաաենադարանի աւան – դապահ՝ դոկտ. Եուրի Վարդանեան:

Դասընթացքի արձանագրութեան սակն է՝ իտալական 530.000 (հինգ հարիւր եւրեան հազար) լիրեա, որու 230.000-ը (երկու հարիւր երեսուն հազար) պէտք է կանխաւ վճարուի: Կեցութեան ծախսն է՝ ղոյզ սենեակի մէջ ամսական 70.000 (եօթանասուն հազար) լիրեա, առանձին սենեակի մէջ՝ 150.000 (հարիւր հիսուն հազար) լիրեա:

Դիմել հետեւեալ հասցէին.–

Corso intensivo lingua armena - Universita di Venezia - S. Polo 2035
30125 Venezia (Italia),

եւ կամ հեռաձայնել հետեւեալ համարին՝

(41) 62 – 07 – 737

Իտալիոյ ժամով առաւօտեան 8 — 9:

Կը խնդրուի լաւ ստուգել երկիրներու միջեւ ժայերու տարբերութիւնը: Առժամեայ բացակայութեան պարագային՝ կը խնդրուի կրկին հեռաձայնել:

ՎԵՆԵՏԻԿԻ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆ
ՀԱՅ ԼԵԶՈՒԻ
ԵՒ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԱՄՊԻՈՆ

րի յետոյ, կեսարացի Գրիգոր Սալթեանի նախաձեռնութեամբ:

Աւելի ուշ չրջանին են պատկանում եկեղեցու – զարոցի միաձոյլ չէնքը: 1957 թուին մանուարաբար Գրիգոր Սեֆերեանի օժանդակութեամբ կառուցուած եկեղեցու ծախսերին, մասնակցել են տեղացի Հայերը, ինչպէս նաեւ յիշատակութեան արժանի Յաթիմա եւ Անոար խալամ խմբակցութեան պեկավարները:

Տարիներ շարունակ Սուտանահայ համայնքի գործօն պատասխանատուն էր եղել Շուարչ Վանեանը:

Վերջին տարիներին խիստ փոքրացած հայ համայնքը ունի երիտասարդաց եւ տիկնանց մխութիւն, եկեղեցական խորհուրդ, հոգաբարձութիւն որը պատասխանատու է հինգ դասարաններոց զպրոցի, եւ տարածուն գեանով կենսրոնատեղիին:

Վերադարձի ճամբին եմ, կէս քնած կէս արթուն, երազի պէս աչքիս առջեւից անցնում են դէպքերն ու դէմքերը, ու լսում եմ մանուկների ձայնը՝ տարեվերջի հանդէսի երգը.

Պիտի թնդայ Հայոց լեզուն
Պիտի երկնի Հայոց աշխարհ:

ԱՐՄԷՆ ՀԱՒՆԱԶԱՐԵԱՆ

PUBLICATIONS REÇUES

Historiens et Géographes
ARMENIE SOVIETIQUE
ANAHIT TER-MINASSIAN
Tiré à part N° 327, Mars - Avril 1990
Revue de l'Association des professeurs d'histoire et de géographie.

«POLITIQUE INTERNATIONALE»

ԷՕԶԱԼԻ ՀԱՐՑԱԶՐՈՅՑԸ

Ինչպէս զրած էինք, Թուրքիոյ Հանրապետութեան Նախագահին հետ հարցազրոյց մը կատարած է Հէյդէն տա Քոսթա, «Փոլիթիք Ինթէրնասիոնալ» եռամսեայի համար: Շօշափելէ ետք զանազան հարցեր, ան կ'արտայայտուի Հայերու ցեղասպանութեան խնդրին մասին, ըսելով.– «Այս հարցը արժանի է խորունկ ուսումնասիրութիւններու նիւթ դառնալու. այս նպատակով 4 տարի առաջ որոշեցինք հանրութեան տրամադրութեան տակ դնել օսմանեան դիւանները: Անկէ ի վեր ամէն փափաքող կրնայ դիմել անոնց: Մենք կը նկատենք թէ ցեղասպանութիւն մը խնդրոյ առարկայ չէ, այլ քաղաքական դատաղրութիւն մը: Ինչ որ ալ ըլլայ պարագան, բնական է որ պատմաբանները զործն է – եւ ոչ պետութեան պատասխանատուներու – վերջին խօսքը արտասանել»:

Էօզալի ուղղուած հարցումները կ'ընդհանրացնէին նաեւ Ադրբեջանի վերջին խլրտումներուն: Էէյդէն տա Քոսթա հարց կուտայ թէ Թուրքիա ինչ վերաբերում ունի Մինչեւ Ասիոյ Թուրքերուն եւ յատկապէս Ազերիներուն հանդէպ:

Էօզալ կը պատասխանէ.– «Ոչ մէկ կերպով նպատակ ունինք միջամտելու ըլլալու Խորհրդային Միութեան ներքին զործերուն: Կը հասկնամ որ պէտք է վերջ տալ սպանութիւններուն, սակայն պէտք չէ հարցը միայն այս տարածքով նկատի ունենալ: Կը կարծեմ որ Լիթուանիոյ նման անջատումի հոլովոյթ մը ծայր տուած է: Եւ Հայաստանի ու Ադրբեջանի բախումները որոնք ծագում առին Հայաստանի հանրապետութեան ազգային պահանջներէն, որոնք կը վերաբերին պատմականօրէն ադրբեջանական հողերու, պէտք չէ չհաշուի առնել ներքին անջատողական չարժումը ճնշելու համար:

– Կը փափաքի՞ք քալլերել «անջատումի այս հոլովոյթը»:

– «Եթէ Ադրբեջան կ'ուզէ բաժնուիլ Խորհրդային Միութենէն, տիկնայ միայն իր հարցն է. նոյնպէս նաեւ Խորհ. Միութեան, որ իր հանրապետութիւններուն ապագան պիտի որոշէ սահմանադրական ապագայ վերաքննութեամբ մը: Մենք միայն զօրավիզ կը կանգնինք խաղաղական այս չարժումներուն: Մենք չենք միջամտեր. այսինքն՝ յանձնարարութիւնները կ'ընենք, խորհուրդ կուտանք, կը ջանանք Մոսկուայի կեցուածքը մեղմացընել: Ամէն պարագայի, ես համոզուած եմ որ հարցը բռնութեամբ պիտի չկարգադրուի»:

Խօսելով Միջին Ասիոյ Թրքախօս ժողովուրդներուն մօտ ազգայնականութեան վերելքին մասին, զրուցակիցը կը հարցընէ Էօզալի թէ այս պարագան Թուրքիոյ համար առիթ մը կը նկատէ՞: «Չեմ դիտեր, կը պատասխանէ Թուրքիոյ Նախագահը, քիչ բան ծանօթ է մեզի անոնց ապրելակերպէն, գաղափարներէն. բազմաթիւ տասնամեակներէ ի վեր ոչինչ այլեւս մեզ կ'առընչէ այդ չրջաններուն: Բնականաբար տրամադիր ենք մշակոյթի ու թեքնոլոժիի օժանդակութիւն կատարելու անոնց. սակայն պարզ է որ այսօր Թուրքիա պէտք է կեդրոնանայ իր տնտեսութեան զարգացումին վրայ»:

– Չէ՞ք վախնար որ արտասահմանի թուրք ազգայնական զարթօնքը վարակիչ ըլլայ ու ձեր երկրին մէջ համաթուրանական չարժում մը յայտնուի:

– «Չեմ կարծեր. նախ, ազգայնական զարթօնքը միմիայն Թուրքերու յատուկ երեւոյթ մը չէ. կը վերաբերի արեւելեան բոլոր ժողովուրդներուն: Յետոյ, այս կարգի տագնապները օր մը չէ օր մը կը խաղաղին»:

Քրտական հարցին մասին ալ կը խօսի Էօզալ. «տիկնայ կեղծ հարց մըն է, որովհետեւ Թուրքիոյ մէջ այսօր քիւրտ փոքրամասնութիւն մը չկայ: Մենք զիրենք ամէն տեսակէտէ մեր նմանները կը նկատենք: Ազդէն մեր Նախարարներէն ոմանք Քիւրտ են: Նոյնն է պարագան նոյնիսկ մեծ ծնողներէս մէկուն համար: Ոչինչ տիպի կուտայ զանազանելու Քիւրտ մը Թուրք մը: Ապացոյցն այն է որ քիւրտ ահաբեկիչները իրարու միջեւ թրքերէն կը խօսին եւ ոչ իրենց հարազատ լեզուով»:

– ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ –

ՆԱՒՒԼԳԱՒԲՈՒԻ իր ակումբին մէջ, Մայիս 4-ին, Ս. Խաչ Դպրեվանքի Սանուց Միութիւնը հանրութեան ծանօթացուցած է Միութեան մանկական հրատարակութիւններու նոր ձեռնարկը: Ցարդ թարգմանուած ու հրատարակուած են աշխարհի ծանօթ հէքեաթներէն 3 թարգմանութիւններ: Ձեռնարկին խօսք առած են բազմաթիւ անձնաւորութիւններ:

***

ՊՈԼՍՈՑ Պէզճեան Սանուց Միութեան մէջ, Մայիս 4-ին, տեղի ունեցած է լեռնաբան Հրաչեայ Աճառեանի կեանքին ու գործունէութեան նուիրուած երեկոյթ մը: Բանախօս Տոքթ. Հերմոն Ազատ անդրադարձած է Աճառեանի կեանքէն պզտութեան տարիներուն, զրս անցուցած է բանտի մէջ: Աճառեանի յուշերէն հատուածներ կարդացած է Բագարատ Խաթուքեան, մինչ Պերճ Էրզինեան անոր կեանքէն զանազան դրուագներ ցուցադրած է՝ սահիկներով:

***

ԵՐՈՒՍԱՂԷՄԻ Հայոց Պատրիարքարանը մամուլի տեղեկատու դիւան մը հաստատած է՝ Դաւիթ Եպիսկոպոս Սահակեանի անօրինութեան ներքեւ: Ս. Յակոբեանց վանքին մէջ բացուած դրասենեակը կը վարէ Արթիւր Յակոբեան, որ նախապէս աշխատակցած է միջազգային կարգ մը մամուլի դործակալութիւններու:

***

ԴԱՄԱՍԿՈՍԻ Հայոց Ազգ. Առաջնորդարան այցելած է, Ապրիլ 15-ին, Հանրապետութեան նախագահին յատուկ պատուիրակը՝ Պետական նախարար՝ Ուահիպ Ֆաատէլ եւ ընդունուած՝ թեմին առաջնորդ՝ Ոսկան Եպիսկոպոս Գալփաքեանի եւ Ազգային իշխանութեան անդամներուն կողմէ: Նախարար Ֆաատէլ, որուն ընկերակցած է նախագահական պալատի փրոթոքոլի անօրէնը, չնորհաւորած է Հայութեան Ս. Զատիկը: Աւելի ուշ, ան այցելութիւն մը տուած է նաեւ հայ կաթոլիկ համայնքին ու իր բարեմաղթութիւնները փոխանցած՝ պատրիարքական փոխանորդ՝ Գէորգ Ծ. Վարդապետ Թայրոյեանի: Երեկոյեան, սուրիական հեռատեսիլը անդրադարձած է նախարարին այցելութեանց ու պատկերասփռած՝ Զատկի հայկական պատարագէն որոշ հատուածներ:

***

ՏԻԹՐՈՑԹԻ Ս. Սարգիս Եկեղեցիին սրբահին մէջ Ապրիլ 8-ին տեղի ունեցած դեղարուեստական երեկոյթին իրենց մասնակցութիւնը բերած են արձակագիր Գրիգոր Զանիկեան եւ արտասանող Սիլվա Եուզպաշեան: Համազգայինի տեղւոյն մասնաճիւղէն Օննիկ Պօղիկեանի հանդիսավարած երեկոյթին հայրենի արձակագիրը անդրադարձած է վերջին երկու տարիներուն Հայաստանի մէջ տեղի ունեցած խմորումներուն, երկրաչարժին եւայլն: Ապա արտասանութիւններու ճոխ յայտագրով մը հանդէս եկած է հայրենի արուեստագիտուհին:

***

ԱԹԼԷՆՔԻ պանդոկի մը մէջ, Մայիս 6, «Արցախեան պահանջատիրութեան առաջին պոռթկումէն երկու տարի վերջ» ընդհանուր թեմայով կլոր սեղանի ղրոյց մը տեղի ունեցած է՝ կազմակերպութեամբ Հ. Յ. Դ. Յունաստանի երիտասարդական միութեան եւ մասնակցութեամբ յունական քաղաքական կուսակցութիւններու երիտասարդական միութիւններու: Ղբրոյցը վարած է Սարինէ Գահվէճեան, իսկ Հ. Յ. Դ. երիտասարդական Միութեան տեսակէտները պարզած է Նորա Քիւրտօղլեան:

***

ԱԹԼԷՆՔԻ Փանտիօ քաղաքական գիտութեանց համալսարանին մէջ, Մայիս 3էն 5 տեղի ունեցած է սփիւռքներու նուիրուած համաժողով մը: Յոյն եւ օտար գիտնականներու չարքին ելոյթ ունեցած է Եու – Սի – Էլ – Էյ համալսարանի Հայոց Պատմութեան ամպիոնի վարիչ՝ փրոֆ. Ռիչըրտ Յովհաննէսեան: Ապրիլ 17-էն 20, ցեղասպանութեան նուիրուած գիտաժողովէն յետոյ երեւանէն վերադարձող պատմաբանը խօսած է «Հայկական ըմբիւրքին դերը Միացեալ – Նահանգներու արտաքին քաղաքականութեան մէջ» նիւթին չուրջ: Դասախօսը պատասխանած է նաեւ ներկաներու հարցումներուն:

***

ՊԻՑՐՈՒԽԻ հայկական բոլոր հաստատութիւնները փակ պահած են իրենց դուռները, Ապրիլ 24-ին, ի յարգանս եղեռնի զոհերուն: Երեք յարանուանութեանց եկեղեցիներուն մէջ տեղի ունեցած են յատուկ արարողութիւններ եւ հոգեհանգիստ: Այնճարի մէջ ալ, նոյն օրը, պիւրոյի հրատարակչին վրայ տեղի ունեցած է ոգեկոչման հանդիսութիւն: Հ. Յ. Դ. «Կարմիր Լեռ» Կոմիտէի անունով խօսք առած են Վ. Խոչեան եւ Կ. Յովհաննէսեան: Գեղարուեստական յայտագրէն յետոյ փակման խօսքը ըրած է Լիբանանի Հայ Կաթողիկէ Համայնքի առաջնորդ՝ Վարդան Եպիսկոպոս Աչիքարեան:

***

ԳԱՀԻՐԷի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Մայր տաճարին մէջ, Ապրիլ 22-ի երեկոյեան, տեղի ունեցած է Մեծ Եղեռնի 75-ամեակի ոգեկոչումի արբազան Համերգը: Կարճ ժամասացութեամբ մը սկսած երեկոյթին ճոխ յայտագրով մը հանդէս եկած է «Շնորհալի» երգչախումբը՝ խմբավարութեամբ Եղուարդ Յակոբեանի: Մենակատարները հանդէս եկած են նաեւ արտասանութիւններով:

***

ԳԱՀԻՐԷի Նուպարեան ազգային վարժարանին ճաչասրահին մէջ, Ապրիլ 23ին, նոյն վարժարանին ու Գալուստեան ազգային վարժարանին աշակերտութիւնը ոգեկոչած է Եղեռնի 75-ամեակը: Նուպարեան վարժարանի տնօրէն՝ Մարտիկ Պալայեանի հակիրճ խօսքը յաջորդած է զարուեստական բաժինը:

***

ՊՈԼՍՈՑ Էսաեան Սանուց Միութեան մէջ, Մայիս 7, զրական երեկոյթով մը նշուած է բանաստեղծուհի Իրմա Ա.Էմ – եանի զրական գործունէութեան երեսնամեակը: Ժապլին էրմինի հանդիսավարած երեկոյթին բանախօսած է «Մարմարա»ի խմբագիր՝ Ռոպէր Հատտէճեան, մեծարեալին թրքերէն մէկ բանաստեղծութիւնը արտասանած է դերասանուհի Անի Իփէքքայա: Յայտագրին Բ. մասին մէջ Ուսուցչուհի Ալիս Թիւթիւնճեան: Իրմա Ա.Էմէմեանի գործերէն բազկացեալ արտասանութեան յայտագիր մը գործադրած է Սիլվա Կոմիկեան, որմէ ետք Պոլսոյ Պետական Օփերայէն Ալիս Մանուկեան երգած է Իրմա Ա.Էմէմեանի բանաստեղծութիւններուն վրայ Սիրվարդ Գարամանուկի յօրինած երգերը: Շահան Եպիսկոպոս Սվաճեանի հուսկ բանէն առաջ կարգացուած է Իրմա Ա.Էմէմեանի որ ներկայ չէր, չնորհակալութեան ուղերձը:

***

ԿԼԻՆՏԼԻի չքեղ ճաչարանի մը մէջ նշուած է Արեւմտեան – Ամերիկայի Հ.Օ.Մ.-ի «Սիփան» մասնաճիւղին 15-րդ տարեդարձը: Օրուան հանդիսավարութիւնը բացման խօսքէն ետք, խօսք առած է մասնաճիւղի առենապետ Լուսին Մելիքեան: Ողջոյնի խօսքեր արտասանուած են զանազան կազմակերպութիւններու կողմէ:

***

ԼՈՍ – ԱՆՃԷԼԷՍԻ չրջանի հովիտի «Փերահեան» վարժարանի սրահին մէջ, Ապրիլ 8-ին, տեղի ունեցած է զրական – երաժշտական երեկոյթ մը՝ նուիրուած եղեռնի զոհերուն եւ ի մասնաւորի Կոմիտաս Վարդապետի յիշատակին: Երեւանի Կոմիտաս Երաժշտանոցէն վկայեալ խմբավար Եղուարդ Զուհարեան երեկոյթի յայտագրին համար պարոյր Սեւակի «Անլռելի Զանգակատուն» վիպերգէն ութ զազանչներ քաղած ու զանոնք համադրած է Կոմիտասի երաժշտութեան եւ մեղեդիներուն հետ: Բոլոր արտասանութիւնները եղած են հայաստանցի արուեստագէտներու կատարողութեամբ:

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՑԱԿԻՊ

Լիոն. – Տիկին Խաթուն – Լիւսիլ Մկրտիչեան Հայկանոյշ Ոսկերիչեանի (Փարիզ) եւ Գոհարիկ Ոսկերիչեանի (Լիոն) մահուան առթիւ փոխան ծաղիկի 500 Ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ին:

J.A.F. - Marseille
RECHERCHE

UN(E) DIRECTEUR(TRICE)
possédant le BAFD
pour une colonie recevant 40 enfants d'Arménie
téléphoner à partir de 20 heures
au (16) 91-48-81-94

ՄԱՐՍԷՅԼ

ՏԱՐԵԿԱՆ ՀԱՒԱՔՈՅԹ ԵՒ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԺՈՂՈՎ

ՀՈԳԵՒԱՍՏԵԱՆ ՏՕՆԻՆ՝
ՅՈՒՆԻՍ 2 – ՅԻՆ
ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ
ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻՈՑ ՍՐԱՀԻՆ ՄԷՋ
339, avenue du Prado

Պոլսոյ Ս. Խաչ Դպրեվանքի Երգապա բնակող նախկին սանները այս տարի իրենց Միութեան տարեկան հանդիպումն ու ընդհանուր ժողովը կը կազմակերպեն Մարսէյլի մէջ, Սրբոց Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ, Հոգեգալստեան տօնին առթիւ: Յայտագիրը հետեւեալն է. –

Յունիս 2. – Ընդհանուր ժողով Մայր Եկեղեցւոյ Ա. Զրպաշեան սրահին մէջ, ժամը՝ 20·30–ին սկսեալ:

ՕՐԱԿԱՐԳ. – Տեղեկագիր 1989 եւ 1990 թուականներու գործունէութեան:
— Մարզադաշտութիւններ:
— Ընտրութիւն նոր վարչութեան:

Յունիս 3. – Պատարագ եւ Հոգեհանդիսա Հոգեգալստեան տօնին առթիւ: Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ ԳԱՐԵԳԻՆ ՎՐԴ. ՊԵՐՃԵԱՆ: Պատարագէն ետք կը կատարուի մանաւանդ Հոգեհանգստեան պաշտօն Դպրեվանքի գոյդ վախճանեալ վանահայրերու՝ ԳԱՐԵԳԻՆ ԱՐՔ. ՀԱԶԱՏՈՒՐԵԱՆ–ի եւ ՇՆՈՐՀՔ ԱՐՔ. ԳԱԼՈՒՍՏԵԱՆ–ի հոգիներուն ի հանգիստ, նաեւ մահացած բոլոր նախկին սաներու, ուսուցիչներու, խնամակալներու եւ բարերարներու հոգիներուն:

Նոյն օրը կէսօրին սեղի կ'ունենայ տարեկան ճաշ Մայր Եկեղեցւոյ Ա. Զրպաշեան սրահին մէջ, որուն մասնակցելու կը հրաւիրուին բոլոր վաճառողները:

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ՄԱՅԻՍ 28

ՏԱՐԵԴԱՐՁ
ՀԱՅՑ ԱՂԴԱՅԻՆ
ՊԵՏԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ՀՌՉԱԿՄԱՆ՝
1918 ՄԱՅԻՍ 28

Հայաստանի Անկախութեան հռչակման առթիւ, երկուշաբթի, Մայիս 28, Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ պատարագ կը մատուցուի եւ կը կատարուի Գոհաբանական մաղթանք:

Մկիզբ ժամերգութեան՝ ժամը 9–ին:
Պատարագ՝ ժամը 10·15–ին:
Գոհաբանական մաղթանք՝ ժամը 11·15–ին:

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

Ալպէռ Դաւիթեան կը փնտռէ իր հօրեղբայրը՝ Լեւոն-Արտաշէս Դաւիթեան: Հայրը, Դաւիթ – Արտաշէս Դաւիթեան (երկրաւոր), կը խորհի թէ երբ ինք Լիբանան անցած է 1923–ին, իր եղբայրը Լեւոն, հոն տակաւին մեկնած է Մարսէյլ, Ֆրանսա: Որեւէ տեղեկութիւն, Լեւոն – Արտաշէս Դաւիթեանի կամ իր ընտանիքին մասին, չնորհակալութեամբ պիտի ընդունուի; կը խնդրուի կապ պահել հետեւեալ հասցէին հետ. –

Albert D. DAVIDIAN
P.O. Box 1683
Doha - QATAR
Tél. Doha - 411414
London - 445 56 85

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE
Section « A g n o u n i »
d'Asnières, Bois-Colombes, Argenteuil
vous invite à une

MINI CROISIERE SUR LA SEINE

à bord du *«Vert Galant»*
le Lundi 4 Juin
Départ du Pont Neuf à 9 h 30
Retour vers 18 h.
Prix : 300 Frs.
Réservations par téléphone :
39. 81. 33. 62
34. 17. 46. 63 — *Places limitées* —

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Կապոյտ Խաչի Փարիզի Ա. Թադէոսեան մանանճիւղի դպրոցի տարեվերջի հանդէսը Յունիս 22, Ուրբաթ երեկոյեան:

RENCONTRE EXCEPTIONNELLE
entre la France et l'Arménie
avec de nombreuses personnalités de la musique venues d'Arménie

Partitions d'Arménie

CONCERTS — EXPOSITIONS — CONFERENCES

organisés par le CRDA

au Musée National des Arts et Traditions Populaires
6, avenue Mahatma Gandhi, 75116 Paris

PROGRAMME DES CONCERTS

Lundi 28 mai

20 H — 22 H «Présence de la musique populaire en Arménie et dans la diaspora» :
1ère partie : Ensemble Instrumental Arménien, dirigé par Jean - Pierre Nergararian (France);
2ème partie : Chants et Musiques, sous la direction du célèbre soliste (doudouk) Meguerditch Malkhassian (Léninakan, Arménie).

Mercredi 30 mai

20 H — 22 H «Splendeurs de la musique classique» (1er concert) avec
— Araxe Mansourian (cantatrice à l'Opéra d'Erevan - Arménie);
— Tigran Mansourian (compositions - Arménie);
— Svedlana Navassardian (piano - Arménie).

Vendredi 1er juin

20 H — 22 H «Musique liturgique d'une des plus anciennes chrétientés d'Orient» :
— Pour la première fois en Europe, Chorale liturgique de l'Eglise Sainte-Gayané de la ville d'Etchmiadzine (Arménie).

Samedi 2 juin

17 H — 19 H «Splendeurs de la musique classique» (2ème concert) avec
— Hasmig Surmelian (piano, France) et Martine Costenoble (violon, France).
— Quator Erevan (Arménie).
20 H — 22 H Chorale liturgique Sainte-Gayané + solistes de musique populaire (Arménie).

avec le concours de :
Ministère de la Culture et de la Communication,
Musée National des Arts et Traditions Populaires
et la participation de la Société Centrotel.

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE D'ALFORTVILLE

La M. C. A. présente
l'A. P. A. F.

EXPOSITION DE PEINTURE
«TROIS COULEURS - QUATRIÈME DIMENSION»

— Première exposition d'un travail collectif —
avec les artistes suivants :
Asilva — Ganantchian P. — Ghazerian H. — Gorene M. S. — Jirka — Kazan K. (sculpture) — Kazandjian J. — Laroche S. — Mildonian G. — Nakchi — Nersessian G. — Samuelian P. (photos) — Toucas — Terzian

L'exposition sera ouverte :
du Vendredi 25mai au Lundi 4 Juin
— Entrée libre —

9, rue de Madrid — 94140 ALFORTVILLE
Tél. : 43 - 76 - 55 - 89

L'UNION CULTURELLE FRANÇAISE DES ARMENIENS DE FRANCE
— U. C. F. A. F. —
Section d'Asnières, Bois-Colombes Colombes
présente
pour la première fois en France

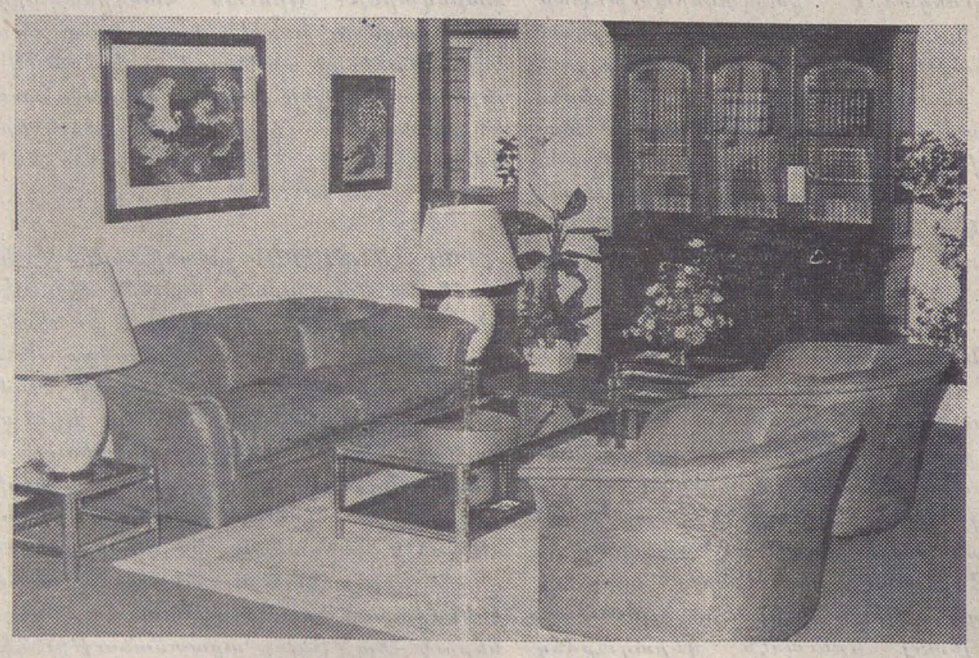
LA COMPAGNIE DU THEATRE NATIONAL DU JEUNE SPECTATEUR D'EREVAN (T U Z)

dans une nouvelle création
L'ASSEMBLÉE DES SOURIS
comédie musicale pour petits et grands
d'après la pièce de Vartkès MOVSESSIAN
Mise en scène Yervant GHAZANDJIAN
Musique Narek DOURIAN
Dimanche 3 Juin à 16 h précises
Salle JEAN RENOIR
35, rue du Général Leclerc
Villa des Aubépines
92270 Bois - Colombes
(tout près de la gare de Bois-Colombes)
Prix des places : 100 Frs.
Enfants : 50 Frs.
Réservation des billets :
Daniel DJIZMEDJIAN
47. 81. 09. 72
et auprès des membres de l'U.C.F.A.F.

Meubles **Ghazarian**

4.000 m² de mobiliers présentés en ambiance

Z.I. Vitrolles à 20 km de Marseille tél. : 42. 89. 27. 47

"Բացառիկ զեղչ «Յառաջ»ի բաժանորդներուն"

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Բժիշկներու Միութեան (UMAF)
Ճաշ — պարահանդէսը
ՆՈԵՄԲԵՐ 17–ԻՆ

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՄԱՅԻՍ 29
MARDI
29 MAI
1990

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48 00 06 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 800 Ֆ· — Վեցամսեայ : 410 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·100 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

65ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.283 | Fondateur SCHAVARGH MISSAKIAN | 65e ANNÉE — No 17.283

ՍՏԵՓԱՆԱԿԵՐՏԻՆ ԵՏՔ՝

ԵՐԵՒԱՆԻ ՍԵՒ ԿԻՐԱԿԻՆ

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՁՕՐՔԸ ԱՆԽՆԱՅ ԿԸ ԿՐԱԿԷ

18 ՄԵՌԵԱԼ
29 ՎԻՐԱՒՈՐ

– ԿԻՆԵՐ ԵՒ ԵՐԱԽԱՆԵՐ –

ԿԷՍ ԳԻՇԵՐԻՆ ԱԼ՝
ԵՐԿՐԱՇԱՐԺ

ԼԵՆԻՆԱԿԱՆ – ՍՊԻՏԱԿ – ԿԻՐՈՎԱԿԱՆ

ՈՉ ՄԷԿ ՁՈՀ

Ինչ որ կը պատահի ներկայիս Երեւան – եւ չենք կրնար ըսել նոյնիսկ պատահեցաւ, քանի որ Երկուշաբթի առաւօտ դեռ քաղաքը չէր հանդարտած երբ հեռաձայնով կը խօսէինք – այնքան կանխամտածուած կը թուի, որ Մոսկուա պատրաստուած սենարիոյ մը տարրեր բան չէ։

Փորձենք դէպքերը ներկայացնել ժամանակագրական կարգով, աւելի յստակ պատկեր մը կազմելու համար։

Մայիս 24–ին, Հինգշաբթի, Ստեփանակերտ կը ժամանէ, Բաքուէն, Ռուսերէն եւ Ադրբեջանցիներէ բաղկացած յանձնախումբ մը, տեղւոյն վրայ փոփոխութեանց ղրամատուներու կացութիւնը, բանական չինծու պատրուակ մը։ Այս յանձնախումբին ներկայութիւնը, բնականաբար, չատ անախորժ է բնակչութեան համար, որ իր զժգոհութիւնը կ'արտայայտէ։ Ի՞նչ գործ ունին այս մարդիկը եւ ի՞նչ ընելու եկած են։ Ցիշենք թէ Մայիս 20–ին կատարուած ընտրութիւնները, ժողովուրդին 95%–ին մասնակցութեամբ եւ հակառակ սպառնալիքներուն արդէն լարուած մթնոլորտի մը ծնունդ տուած էին։ Ուրեմն, Հինգշաբթի իրիկուն ժամը 22·30–ին, խորհրդային զօրքը մեքենաներով կը սկսի յառաջանալ եւ կրակել նախ Ստեփանակերտի ծայրամասէն, ապա ուղղակի դէպի կեդրոն, անդադար կրակելով, այն առտիճանի որ յաջորդ օրը, «Կոմունիստ» թերթն իսկ կը խորհրդէ. — «Սարսափելի դիշերը»։ Ճոս, մէկ մեռեալ կայ եւ վիրաւորներ։ Մէկ ուրիշ զինուոր ալ մեռած է։

Ուրբաթ օր, միթինգ կայ Երեւան եւ ինչպէս մեզի բացատրեց Բարդէն Ադրբեգեան, Երկուշաբթի առաւօտ, հոն գնահատականը կը կատարուի Ստեփանակերտի դէպքերուն։ Շատ պարզ է նպատակը ժողովուրդին, 95% մասնակցութենէն եաք զինուորականները ամէն ինչ պիտի ընեն ապահովի մթնոլորտի մը մէջ պահելու համար բնակչութիւնը, խանդարելու համար Հայաստանի ընտրութիւններու ամրողջացումը։

Այս է կացութիւնը, երբ Շաբաթ օր, Մայիս 26–ին Երեւան կը ժամանեն Խորհրդային Ներքին նախարարութեան ուժերու հրամանատար՝ զօր· Շատալին, տեղակալ Շիլով եւ ՔԱ – Կէ – Պէ–ի բարձրաստիճան պաշտօնատար մը։ Օրուան մէջ, կ'ունենան բազմաթիւ հանդիպում – ներ, կը դիմեն նաեւ ՀՀՇ–ի «բացատրելու» համար իրենց ժամանման դրդապատճառը· – տեղեկութիւններ ստացած են, ըստ որոնց, Երկուշաբթի օր, Մայիս 28–ին ծանր դէպքեր պիտի պատահին Երեւան, ու կը թուէն՝ Լենինի արձանի տապալում, պետական շէնքերու եւ հաստատութեանց դրաւում եւայլն, եւայլն։ Այլ խօսքով՝ ըմբոստական չարժում մը։ Այս բոլորը՝ բացարձակապէս անհիմն։ Նախորդ օրուան, Ուրբաթ, միթինկին արդէն Լեւոն Տէր – Պետրոսեան պարզած է թէ Երկուշաբթի օր, ժամը 15–ին միթինկ կը կատարուի, ոչ միայն ՀՀՇ–ի, այլեւ միւս կազմակերպութիւններու մասնակցութեամբ։

Մայիս 26–ին ալ Վրաստանի անկախութեան տարեդարձն էր եւ աւելի տրամաբանական կ'ըլլար որ այդ պատուիրակութիւնը Թիֆլիս երթար։ Աւելցնենք որ Շաբաթ օր, Ներքին նախարարութեան ուժերու այս անճնաւորու – թեանց հետ Երեւան կուգար նաեւ Ա· քարտուղար՝ Վլադիմիր Մովսիսեան, որ ինչպէս դրած էինք Մոսկուա զացած էր առողջական պատճառներով։ (Մովսիսեան ազիքներու վիրաբուժական գործողութեան մը ենթարկուած է եւ կրկին հիւանդանոց պիտի մտնէ)։

Այս «Մայիս 28–ին պատահելիքներու» առընչութեամբ, յատկանշական զուգադիպութիւն մը կայ, որ ալ աւելի կ'ամրապնդէ կանխամտածուած, orchestré ինչպէս կ'ըսեն Ֆրանսացիք, բնոյթը կատարուածին։ Արդարեւ, Հինգշաբթի օր, Մայիս 24–ին, երբ ոչինչ կար տակաւին, «Լիպերասիոն»ի մէջ դրութիւն մը լոյս կը տեսնէր սա խորագրով՝ «Jeu politique brouillé en Arménie», ուր անդրադարձ մը եւաք ընտրութիւններուն, Ցըէխէրիք Պուրկատ կը յանդիմանար տրտեսական ահաւոր կացութեան վրայ («Հայաստան անդունդին եզրն է», կը դրէ) ու սպսկս բան մը կը դրէ· – «Երեւան, վերջին օրերու շշուկները հետեւեալ սեներիօն կը նկարագրեն բերնէ բերան։– Մայիս 26–ին Վրաստան իր անկախութիւնը կը հռչակէ, Մայիս 28–ին, Հայաստան ալ կը պարտաւորուի, ինչպէս, պարտաւորուեցաւ անցեալին, 1918–ին»։

Ու թերթին թղթակիցը կ'աւելցնէր թէ կարելէն Դալլաքեան ալ բնաւ չէր հերքեր՝ «ժամանակն է քաղաքականօրէն, մշակոյթով եւ տնտեսութեամբ ներառնել Սփիւռքը» կը բացատրէր, կոչ ընելով ազգային փրկութեան հայկական համագումարի մը հաստատման համար։ «Մոնտ» իսկ, Շաբաթ դիշեր (Մայիս 27 / 28) կը խորագրէր «պայթուցիկ կացութիւն Հայաստան»ի մէջ, երբ դեռ ոչինչ պատահած էր։ Այս եւս, կը հաստատէ եթէ հարկ էր բուն խաղը։ Այս ամբողջը կը կատարուի միայն ու միայն ընտրութիւններուն պատճառով։ Երբ բոլոր զրդռութիւններն ու մեքենայութիւնները չյաջողեցան յետաձգել տալ եւ Մայիս 20–ին ալ, առաջին արդիւնքներն իսկ ցոյց տուին թէ ով պիտի յաղթէ, կամ մանաւանդ ո՛վ պիտի չյաղթէ, անհրաժեշտ տեսնուեցաւ նոր բան մտածել։

Վերադառնալով երեւանեան մեր ժամանակագրութեան, յիշենք ուրեմն որ Մայիս 28–ի համար, նախատեսուած էր միայն միթինգ, քաղաքային Կոմիտէն ալ «ոչ – աշխատանքի օր» հռչակած էր։ Նոյն Ուրբաթ օրը, Լեւոն Տէր – Պետրոսեան իր ելոյթին մէջ չեշտած էր թէ երբ Սահմանակերտի ժողովուրդը ինքնապաշտպանութեան կը դիմէ, զէնք կ'առնէ, Հայաստանի ժողովուրդը չի կրնար անտարբեր մնալ։ Լ· Տէր – Պետրոսեան բացատրած է նաեւ թէ մեզի նպատակուր է կայունութիւնը։

Շաբաթ օր, ուրեմն մինչ Վազգէն Մանուկեան, Բարդէն Ադրբեգեան, Լեւոն Տէր – Պետրոսեան եւ Աչոտ Մանուչարեան կը տեսնուին Մոսկուայի պատուիրակներուն հետ, Մոսկուայի ձայնասփիւռը բոլորովին խեղաթիւրելով Լեւոն Տէր – Պետրոսեանի խօսքերը, կ'ըսէ ան կոչ ըրած է, որ ով որ անկախութիւն կ'ուզէ, թող գէնքը առնէ։ Նոյնը կը կրկնուի իրիկունը Վրէմիա (Ժամանակ) յայտագրով, որու ընթացքին կ'աւելցուի նոյնիսկ թէ «միջադէպերու կը սպասուի»։ Գիշերը ժամը 23–ին, Բարդէն Ադրբեգեան եւ Աչոտ Մանուչարեան կրկին կը դիմեն Շատալինի եւ ընկերներուն (զորս պահելն ալ բաւական դժուար եղած է) ըսելու համար թէ պէտք է վերջ տալ զրդռութեանց, թէ յատակ է որ ամէն ինչ կազմակերպուած է, ի՞նչ գործ ունի այդ պատուիրակութիւնը Երեւան։ Կարելի էր, այս պայմաններուն տակ դուշակել թէ բան մը պիտի պատահի, բայց, ոչ ոք կը խորհէր թէ այդքան չուտ, այսինքն Կիրակի առաւօտ իսկ։

Ուրեմն, Մայիս 27–ին, Կիրակի առաւօտ ժամը 8·50–ին (տեղւոյն ժամով, անշուշտ) է որ ծանր միջադէպեր կը պատահին Երեւանի կայարանը։ Նախ տանք պաշտօնական տեղեկատուութիւնը։ Հայ եւրիտասարդները, որոնք այլեւս «ծայրայեղական» կ'որակուին, կը յարձակին Ղարիսան – Երեւան դնացքին պահակախումբին վրայ, զէնքերը առնելու համար։ Ղարիսան – Երեւան կառախումբը Նախիջեւանէն կ'անցնի եւ այդ պատճառով ալ խորհրդային պահակախումբ մը, բաղկացած մէկ սպայէ եւ 11 զինուորներէ, կ'ընկերանայ կառախումբին։ Բախումի ընթացքին, խորհրդային զինուորները կը կրակեն ու 6 Հայ երիտասարդ կը մեռնի, 2 ուրիշներ կը վիրաւորուին· վիրաւորուած են նաեւ տասը ռուս զինուորներ։

Այս, ինչպէս ըսինք, պաշտօնական տեղեկատուութիւնն է։ Դժբախտաբար, կարելի չէր, դոնէ Երկուշաբթի առաւօտ, ստոյգ գիտնալ բուն անցուդարձը։ Զանազան նկարագրութիւններ կան։ Կ'ըսուի օրինակ, որ նախքան Երեւան հասնիլն իսկ միջադէպ մը պատահած էր պահակախումբին եւ ճամբորդի մը միջեւ եւ այս վերջինը վիրաւորուած էր, թէ ընդհարումը պատահած էր կառամատոյցը։ Կ'ըսուի մինչեւ իսկ թէ 6 Հայ երիտասարդները վիրաւորուած էին եւ զինուորները ցմահ գնդակ պարպած են։ Ամէն պարագայի մէջ, դիակները այնքան այլանդակուած են, որ ոչինչ կարելի է հասկընալ։

Նոյն օրը, Մոսկուայէն մէկը եւս ժամանած է, այս անգամ՝ Խորհրդային Միութեան գլխաւոր գատախազի տեղակալ՝ Անդրէյեւ։ Կայարանի դէպքին հետեւանքով, ժողովուրդը խռնուած է կայարանը, չատ բորբոքած եւ հոն ամէն բան կրնար չատ ծանր համեմատութիւններ առնել։ Տեղւոյն վրայ փութացած են բոլոր կազմակերպութեանց պատասխանատուները անխտիր (թուրմը աւելորդ է) եւ հանդարտեցուցած ու ցրուած ժողովուրդը։

Շաբաթ օրուան տեսակցութեան ընթացքին, Մոսկուայի պատուիրակներուն հետ, ըսուած էր իրենց որ նոր զրդռութեանց առիթ չտալու համար պէտք չէ զօրքի որեւէ տեղաշարժ ընել (ընակէսթիւնը, երբ զօրքի տեղափոխումներ տեսնէ, պարզ է, կը խորհի որ բաներ մը կը պատրաստուին)։ Շատալին եւ ընկերները կը խոստանան, յայտնելով սակայն թէ հատ մը պիտի կատարուի Կիրակի օր, Նուպարաչէնէն (նախկին Մովեսաչէն), որովհետեւ կապ չեն կրնար հաստատել լուր տալու համար։

Ու Կիրակի, կէսօրէ եաք, ժամը 17–ի չուրջ է որ ծայր կուտան նոր ծանր միջադէպի Երեւանի թանգարանի մօտ, ուր կայ դիւարանը։ Հոն, փութացած են ընտանիքներ կարենալ դիւարան երթալ ճանչնալու համար – եթէ կարելի է – առաւօտուան կայարանի զոհերը։ Քիչ անդին կը դանուի նաեւ զինեալ միաւորներու չատը եւ հոս է որ կը պատահին արիւնահեղ միջադէպեր։ Խորհրդային զօրքը բուռն կրակ կը բանայ Թանգարանի հրապարակը, ժողովուրդը տեսնելով որ նոր տեղաշարժ կայ զօրքի (Նուպարաչէնէն եկող) կը դիմադրէ։ Եւ հոս կան նոր զոհեր, որոնց մէջ կիներ եւ երախաներ, մինչ կրակոցը կը փոխադրուի Երեւանի կեդրոնը։ Առաւօտեան (Երկուշաբթի) 6–ին, կրակ բացուած էր Տերեւիկայի (ՀՀՇ–ի կեդրոնատեղի) չէնքին վրայ։ Առաջին, բայց ոչ վերջնական հաչուեկշռի մը համաձայն, Կիրակի օր 18 մեռեալ կար եւ 29 վիրաւոր։ Կիրակի օրուան այս արիւնալի դէպքերէն եաք, Ադրբեջան (Օփերա) հրապարակը ելոյթ կ'ունենային Յաչիկ Ասատրեան, Վահան Սիրադեղեան եւ ուրիշներ։ Գիշերուան ժամը 22–ին կրակոցներ դեռ կը լսուէին, մինչ հեռատեսիլէն ելոյթ կ'ունենային Վլադիմիր Մովսիսեան, Կեդր· Կոմիտէի տեղակալ՝ Ադրբեգեան, Հայաստանի վոխ – նախագահ՝ Ռաֆայէլ Ղազարեան, Աչոտ Մանուչարեան եւ ուրիշ զօրավար մը։

***

Աւելցնենք անհատապէս, որ կէս գիշերին 6/7 բալ ուժգնութեամբ Մեքսալլի աստիճանաչափով երկրաշարժ մը պատահեցաւ Լենինական, Սպիտակ եւ Կիրովական։ Զոհ չկայ, բայց ցնցումը զգալի եղած էր Երեւան։

***

Երկուշաբթի իրիկուն, ժամը 19–ին, Հայաստանի Ինքնորոշման Միութիւնը ցոյցի մը հրաւիրած էր Փարիզի խորհրդային դեսպանատան առջեւ։

ՄԱՄՈՒԼ

ՄԱՅԻՍ 28

«LE FIGARO»

Ինչպէս հեռատեսիլ կամ ձայնասփիւռ, հայ երիտասարդները, որոնք լաւագոյն պարագային «ազգայնամոլներ» էին (1988 փետրուարեան օրերէն) այլեւս «ծայրայեղական»ի վերածուած են, նոյնիսկ «Ֆիկարօ»ի համար։ Այսինքն՝ Մոսկուայէն հեռագիրը տուող գործակալութեանց (Ա· Ֆ· Փ·, Ռոյթէր եւայլն) կողմէ։ Լուրը կը տրուի հիմնուելով ԹԱՍՍ–ի մեկնաբանութեան վրայ։

«LIBERATION»

Պարկեշտութիւնն ունի չգոհանալու ԹԱՍՍ–ով եւ ճշդելու թէ կայարանին մի–

(Շար·ը Դ· էջ)

ՀՀՇ-Ի ՄԱՄՈՒԼԸ

Հայաստանի թերթերը հետզհետէ աւելի կը պրաւուին մօտալուտ ընտրութիւններու նկատմամբ. կը հրատարակուին թեկնածուներու ցանկեր, կարծիքներ, թեր ու դէմ յօդուածներ, որոնց թիւրախը կ'ըլլայ սա կամ նա ճակատը:

ՀՀՇ-ի մամուլէն «Հայք»ի (12 – 13) եւ «...Եւայլն»ի (5 – 6) մեզի հասած վերջին թիւերուն մէջ ալ սիրապետողը ընտրութիւններու նիւթն է: Յօդուածներ, հարցազրոյցներ կ'անդրադառնան ընտրութեան, ուր դիմաւոր նպատակ կը նկատուի ժողովուրդին ծառայելու առակ խորհրդարան մը ունենալու պարագան: Այս մտահոգութիւնը ՀՀՇ-ականները խօսքի դառապարեալու կը մղէ աւանդական կաղապարներու ջատագովները ոչնչացնելու, զարմանալի նմանութիւններ կը գտնէ կուսակցութեան Ա. քարտուղար Վլադիմիր Մովսիսեանի նոյն թերթին նախորդ թիւին մէջ հրատարակուած ելոյթին միջեւ. այս համեմատութիւնը, որպէս վերջին կատարուած պատուէրի մը գործադրութիւնը մեկնաբանել կուտայ յիշեալ «Ծայտաբարութիւն»ը: Արդէն իր գրութեան խորագիրը կ'ըսէ. – «Պատուէրը կատարուած է. ըսպասէք չգանգատներին»:

ՀՀՇ-ի մամուլին լրատուն է «...Եւայլն»ը. երկչոտութիւնը մը, որ պէսպիսին ու հետաքրքրական բովանդակութեամբ, լայնօրէն կը գերազանցէ սահմանները պարզ տեղեկատուի մը: Ներքին ու արտաքին Սփիւռքէն կատարուած լրատքաղի մը զուգահեռ, անոր 5 – 6 թիւերուն մէջ ուշադրաւ էջեր են երկու հարցազրոյցներ. առաջինը կատարուած է «Ազանդարդ»ի փոխ – խմբագիր ու ՀՀՇ-ի վարչական՝ Այդին Մորիկեանի, երկրորդը՝ «Ղարաբաղ» Կոմիտէի ու նոյնպէս ՀՀՇ-ի վարչութեան անդամ՝ Բարդէն Արարքցեանի հետ:

Առաջինը աւելի կը ծանրանայ մամուլի առաքելութեան ու պայն խոչընդոտող պատճառներու վրայ: Խօսելով Ադրբեջանի հակահայ արարքներուն պատճառած զայրոյթին ու Երեւանի մէջ տեղի ունեցող ցոյցերուն մասին, ան միակ մէջբերումով մը կուտայ չհինցող մտայնութեան մը պատկերը. ան կ'ըսէ.- «Թերթը պիտի կատարէր տարեգրի իր դերը, տար գրութիւն պիտի ստեղծէր. չստեղծեց: Մինչդեռ էդ օրերին մեզ ասում էին. լուսանկարչին ուղարկեցէք Էսինչ գիւղ, թող Հայերին Ադրբեջանցիներին հետ հաց ուտելիս նկարի. տպէք որպէս հայ – ռուս – թուրք բարեկամութեան մեծագոյն խորհրդանիշ»:

Ապա աւելի կեդրոնանալով մամուլի դերին մասին, կը շարունակէ. «Լրագրողը միջնորդ է ժողովրդի եւ «վերեւ»ի միջեւ: Նա ձեւակերպում է այն գաղափարը, միտքը, որը պիտի ժողովրդից հասցրնել վերեւներին, որպէսզի այն իրագործուի, իրականութիւն դառնայ: Բայց երբ պերոնիէ պատի ես հանդիպում էդ «վերեւ» կոչուածներում, չգիտես ինչ անել»:

Որպէսզի արբագրուին այս ու նման բարմաթիւ կացութիւններ, Ա. Մորիկեան ամենայարմար առիթ կը նկատէ ընտրութիւնները. սակայն անոնք որ պիտի կատարուին իսկական ժողովրդավարութեան մը պայմաններուն մէջ. «Ասում են ամէն ժողովուրդ արժանի է իր դեկավարութեանը: Ժողովուրդն իսկը պէտք է ընտրի թէ ինչ ճանապարհով է գնալու. ազատագրմա՞ն, թէ էլի մի հինգ տարով մի ծանր լուծ դնի իր վզին ու ստիպուած լինի հաշել: Ստիպուած լինի ամէն ընտրաշրջանի համար Գերագոյն Խորհուրդի մօտ հաւաքուել, դեպուտատ ծեծել, ընտրաշրջան հրաւիրելու համար ևրանց մի կերպ բարշ տալ Ազատութեան հրապարակ կամ համագումարների պալատ...: Ժողովուրդն իսկը պիտի որոշի: Եթէ ուզում է հանգիստ իր գործին անցնել, աշխատել առանց գործադուլների, նստացոյցերի ու հացադուլների, իսկ իր աւուրնից իր համար իրեն ծեռնտու որոշումներ ընդունուեն Գերագոյն Խորհուրդում, ուրեմն պիտի ճիշդ ընտրութիւն անի, պարտաւոր է անել»:

Ա. Մորիկեանի հետ կատարուած հարցազրոյցը կ'աւարտի հետեւեալ հարցումով. «Ի՞նչ կը ցանկանայիր քո ընտրողներին»: Ու ան կը պատասխանէ. – «Երբ երկրաշարժի յաջորդ օրը եղայ աղէտի գօտում, մի բան մտածեցի, որ երկրաշարժը ստից բան է մեր դեկավարութեան համեմատութեամբ: Մեր դեկավարութիւնը մեզ համար աւելի մեծ աղէտ է, քան երկրաշարժը: Տա Աստուած որ հիմա էլ այդպէս չլինի, ինչ – որ բան փոխուի: Եթէ խելք ունենիք պէտք է ճիշդ ընտրութիւն անենիք: Եթէ 260-ից 200-ը գոնէ բարոյական մարդիկ լինեն, հերիք է: Հակառակը ողբերգութիւն է, հակառակը մի նոր Ապրիլի 24 է, մի նոր Դեկտեմբերի 7, մի նոր Փետրուարի 28 է, մի նոր Նոյեմբերի 7, մի նոր Նոյեմբերի 29...»:

«...Եւայլն»ի յաջորդ թիւին հարցազրոյցն ալ կատարուած է Բարդէն Արարքցեանի հետ. ան եւս կը ծանրանայ ընտրութեան վրայ, չհեռացով հանդերձ ինք եւս, թէ «շատ կարեւոր է այսօր լաւ խորհրդարան ունենալը», կ'աւելցնէ, աւելի բծախնդիր մօտեցումով մը. «ըստ իս, ինչպիսի ընտրութիւններ էլ լինեն, խորհրդարանը կայուն չի լինելու: Ուստի պատահական չէ որ այսօր արդէն խօսում ենք այն մասին, որ այս խորհրդարանի լիազօրութիւնները սահմանափակուեն ոչ թէ հինգ, այլ երկու կամ երեք տարով, որպէսզի Հայաստանի քաղաքական բարեկի որոշ կայունացումից յետոյ հնարաւոր լինի անցկացնել նոր, աւելի ժողովրդավարական, բազմակուսակցական ընտրութիւններ, բնականոն քաղաքական սկզբունքներով»:

Սկզբունքի նոյն մօտեցումը կ'արտայայտուի նոյն ոլորտին այլ հարցումի մը պատասխանին մէջ. հարցումը կը վերաբերի նախապատահական ընտրութիւններուն. այդ ընտրութիւնները եթէ ուղղակի տեղի ունենան, ՀՀՇ-ի վարչութիւնը ունի՞ թեկնածու «որը կը մրցի ապարատի թեկնածուի հետ»: Նոյնքան արմատական է արտայայտութիւնը. «կայ այդպիսի թեկնածու, բայց որոշիչը այստեղ անձը չէ: Ամբողջ համակարգն է պէտք փոխել: ... Այսօր այդպիսին է Խորհրդային Միութիւնում եւ մանաւանդ Հայաստանում ստեղծուած վարչական ամբողջատիրական համակարգը՝ ստեղծուած 70 տարում, որի իներցիան դեռ շատ մեծ է: Այդ հսկայական պետականիւը կանգնեցնելն այսօր շատ դժուար խնդիր է: Հենց դա պիտի անի խորհրդարանը: Նորընտիր խորհրդարանի դերը իմ կարծիքով, այդ համակարգը փոխելն է, ոչ թէ այս կամ այն պաշտօնատար անձին աւելի արժանաւորով փոխարինելը»:

Բարդէն Արարքցեանի հետ կատարուած հարցազրոյցը ժամանակին մէջ յետ քայլ մը ընելով, կ'առընչուի նաեւ ՀՀՇ-ի համագումարին. ինչպէս ծանօթ է, այդ համագումարը իրմով ստեղծուած պատմական երեւոյթէն ու մեր քաղաքական կեանքին բերած նոր տարածքէն աւելի, խընդրոյ առարկայ եղաւ իրեն դէմ բարձրացած ազմուկով, յատկապէս Սփիւռքեան կարգ մը չրջանակներու եւ Հայաստանեան պաշտօնական ոլորտին կողմէ: Բ. Արարքցեան եւս կ'անդրադառնայ այս պարագային, բերելով հետեւեալ տեղեկութիւնները.- «Մեր փաստաթղթերը հրապարակուած էին դեռ 1988-ին եւ յայտնի էին բոլորին: Քաղաքական բանավէճեր կարելի էր վարել ցանկացած այլ պարագայում: Մինչդեռ մեր տեսակէտների այս համակարգը չընդունող այդ մարդիկ բանավէճի մէջ չփորձեցին մտնել ոչ մինչեւ համագումարը, ոչ էլ նրանից յետոյ, այլ տապալում էին համագումարը՝ այն վերածելով բանավիճային ակումբի: Համագումարին ժամանակ յայտարարեցինք որ ծրագիրը բաց է եւ պատրաստ ենք բանավէճերի: Բայց մեր ընդդիմախօսներից ո՛չ մէկը յետագայում չանդրադարձաւ դրան: Սա նշանակում է, որ նրանց ոչ թէ քաղաքական սկզբունքներն էին հետաքրքրում, այլ ծնունդ հզօր ուժի տապալումը»:

Ինչպէս կ'երեւի, Հայաստանի քաղաքական կեանքի յառաջիկայ զարգացումը լայնօրէն կապուած էր ընտրութիւններու նախ անարգել, ապա ժողովրդավար ընթացքին. առաջինը որոշ չափով մտահոգութիւն չի պատճառեր այլեւս, քանի որ չյաջողեցան զանոնք յետաձգելու յամառ ջանքերը. կը մնայ ունենալ ժողովրդավարական առաջին ընտրութիւնները ալ ապագայը:

ԱՐՓԻ ԹՈՓՈՑԵԱՆ

ՍԽԱԼԻԼԸ ՄԱՐԴԿԱՅԻՆ Է

Ոճրային բժշկութիւնը ծագում առած է ԺԹ. դարուն. ան չատ բան կը պարտի բժիշկ Լոմպրոզոյի (1836 – 1909) որ բժշկական ուսումէն ետք հակած է դէպի հոգեբուժում եւ ոճրային մարդաբանութիւն: 1876-ին հրատարակուած իր փոքրաթղթութիւնը կը միտի ցոյց տալու թէ ոմանք կը ծնին «ոճիրը իրենց արեան մէջ». այսինքն՝ իբ ծնէ ոճրագործներ են: Այս տեսութիւնը անիրական կը մնայ մինչեւ իր մահը:

Օր մը իշխան Ռ. Պոնափարթ անոր ցոյց կուտայ գանկերու իր հաւաքածոն: Վեց գանկերու մէջեւ կայ Շառլոթ Քորտէի գանկը: Լոմպրոզո անմիջապէս կը գտնէ գայն ու իր վճիռը կ'արձակէ. «Այս գանկը անբնականութիւններով հարուստ է»: Ապա կը մանրամասնէ այդ անբնականութիւնները որոնք անհատական չեն, այլ՝ ախտարանական:

Վէճ մը ծայր կուտայ իր եւ ուրիշ մանուկներու միջեւ: Սակայն երկար չի տեւեր, քանի որ բժիշկ մը կը յայտնէ իր լուրջ հետաքրքրութեան պատճառը. այդ գանկը Շառլոթ Քորտէի չի պատկանիր: Լոմպրոզո կը ստիպուի գանկը փնտռել իր տեսութիւնը հիմնաւորելու համար:

ՀԱՅՈՒԵՅԱՐԴԱՐ

ՎԱՀԷ ՕՇԱԿԱՆ

– Դ –

Այս քիչ մը ժխտական պատկերը միակողմանի զաղափար մը լոկ կուտայ մեր ազգի երկու հատուածներու կարողականութեան եւ ուժականութեան մասին: Ժողովուրդ մը միշտ աւելի մեծ է քան իր պատմութիւնը, իր հողն ու իր ֆիզիքական վիճակը, եւ վատահօրէն աւելի կենսունակ՝ քան իր արտաքին պատկերը, որքան ալ յուսահատական երեւայ այդ: Մեր ազգը մանաւանդ, չատ փաստեր տուած է այդ մասին: Ուստի, անհրաժեշտ է ուրուագծել, առանց աժան պարծենկոտութեան՝ քանի մը չէշտ առաքինութիւնները եւ յուսադրիչ երեւոյթները մեր կացութեան եւ որոնք, անշուշտ մը եւս կրկնենք՝ չեն սպառեր մեր ժողովուրդին հսկայ պահեստը առեղծումի եւ տոկալու կարողութեան:

ԴՐԱԿԱՆ ԵՐԵՒՈՅԹՆԵՐ — ՀԱՅԱՍՏԱՆ

1· – *Երիտասարդական առողջ սերունդ մը գործի ղլուխ կը գտնուի այսօր, ըստ Պր. Ս. Սարգսեանի հաւաստիքին:*

2· – *Նարչութեան, երաժշտութեան, թատրոնի ու ֆիլմարուեստի մէջ նոր տաղանդներ երեւան եկած են վերջին տարիներուն: Գրականութեան մէջ ալ լուրջ եւ յուսատու գրիչներ չեն պակսիր:*

3· – *Ժողովուրդի մէջ միակամութեան նոր ոգիի մը յայտնութիւնը՝ չնորհիւ, մեծ մասամբ՝ Մայիս 28-ի, Հայաստանի Անկախ Հանրապետութեան, Հ. Յ. Դաշնակցութեան, մեր անմիջական անցեալի պատմութեան ճանաչման, բայց մանաւանդ՝ Արցախի առթիւ սկսած ազատագրական պայքարի ու բողոքի եւ ոդեկոչութեան մեծ ցոյցերու ընթացքին ստեղծուած նոր եղբայրակցութեան ու խանդավառութեան զգացումին:*

տագայում չանդրադարձաւ դրան: Սա նշանակում է, որ նրանց ոչ թէ քաղաքական սկզբունքներն էին հետաքրքրում, այլ ծնունդ հզօր ուժի տապալումը»:

Ինչպէս կ'երեւի, Հայաստանի քաղաքական կեանքի յառաջիկայ զարգացումը լայնօրէն կապուած էր ընտրութիւններու նախ անարգել, ապա ժողովրդավար ընթացքին. առաջինը որոշ չափով մտահոգութիւն չի պատճառեր այլեւս, քանի որ չյաջողեցան զանոնք յետաձգելու յամառ ջանքերը. կը մնայ ունենալ ժողովրդավարական առաջին ընտրութիւնները ալ ապագայը:

ԱՐՓԻ ԹՈՓՈՑԵԱՆ

4· – *Ազգային ոգին աւելի ապաօրէն կ'արտայայտուի եւ քաղաքացիական զգացումը տակաւ կերպարանք կը գտնէ: Այս ոգին վերագրելու է կուսակցութիւններու նման կառոյցները որոնք տակաւ կը րիւրեզացնեն զուտ «քաղաքական» գործակցութեան մը զարթօնքը որուն առաջին արտայայտութիւնները եղան Հայ Համազգային Շարժումը, նոր կազմուած համահայկական ճակատը (իր մէջ ունեցած 40-ի չափ կազմակերպութիւններով՝ որոնք տակաւ «ամաթէօր» ու փորձառական խմբաւորումներ են տակաւին, եւ իր Ազատ Հայք հրատարակչականով՝ որ Հ. Յ. Դ.-ի օրգան «Դրօշակը» 500 տպաքանակով կ'արտատպէ), եւ Պարոյր Հայրիկեանի խմբակը:*

5· – *Սփիւռքէն ու նաեւ օտար երկիրներէ եկած նկատելի քարոյական ու այլ օժանդակութիւնը նպատակ է երկրին: Հայութիւնը կը սկսի գիտակցիլ բարեկիցիկ ու հայրենասէր Սփիւռքի մը գոյութեան, բարոյական ու ժ կը ստանայ անկէ ու այլեւս նուազ առանձին կը զգայ ինքզինքը:*

6· – *Մարմնամարզի եւ ծանրաբարձութեան մէջ ու ճատրակի մէջ Հայերուն բերած յաջողութիւնները:*

7· – *Ոստիկանական բռնատիրութիւնը զգալիօրէն նուազած է:*

8· – *Խորհրդային Միութենէն չարաբաստիկ աւելի ազատօրէն արտագաղթման այցելելու իրաւունքը:*

9· – *Նոր կապերու հաստատումը՝ Սփիւռքի Հայութեան, Պալթեան երեք հանրապետութիւններու եւ արեւելեան եւրոպայի երկիրներու հետ:*

10· – *Հոգին միխիթքը ... Հոգին տկին ու ծառան ըլլալու, ու՝ հակառակ երկրաչարժին՝ անոր խորհրդաւոր ու դերբնական ուժերէն պաշտպանուած ըլլալու հաւատքը (Թումանեանի «Լուսաւորչի կանթեղին» պատգամը...) եւ դարերու ընթացքին ծագում առած տոկուն ասանդութիւններու խորը արմատ ու ճիւղ արձակած ըլլալու մշակութային ապրումը, Պատմութեան ու Հայրենիքին տուած չարժաթափը (momentum) — ասոնք ըլլալու են այդ միխիթքին քանի մը տարբերը: Անկասկած ճարտարապետական կոթողները, Արարատի տեսքը եւ որոշ պրականութիւն մը՝ որ հոգի ոգեղինացման, անկեղծ հայրենասիրութեան եւ «հայ ժողովուրդի հուժ, հարազատ խմաւութեան» խօսքը ըլլալով հանդերձ՝ անչեզոպաշտութեան, անսրբագրելի ասանդապահութեան մէջ, խրած, մոռացած ու չատ հասանաբար ամլութեան դատապարտուած կեցուածք մըն է, ինչպէս օրինակի համար՝ Հ. Մաթեւոսեանի գործը, ինչպէս նաեւ բնածին ու վաւերական Փոլքլորը՝ դեր մը կը խաղան այդ միխիթխիզմի ամրացման մէջ:*

11· – *Այն անգնահատելի ու մեծարժէք գանձը՝ որ Գիտութիւններու Ակադեմիան եւ Պետական Մատենադարանն են, մշակոյթի խարիսխ ու բերդ նոյն ատեն՝ հայ մտքին համար Հայաստանէն ներս ու նաեւ Հայաստանէն դուրս, եւ որոնց կը պարտի, մեծ մասով, Հայաստանը՝ այն բարձրը վարկը որ կը վայելէ ան միջազգային ակադեմական շրջանակներու մօտ:*

12· – *Արցախի Հայութեան մաքառումի հերոսական ոգին, որու արձագանգները ամէն Հայու սրտէն ներս՝ հպարտութեան, զոհաբերութեան ու սիրոյ անըպատ ազբիւր են:*

13· – *Հայաստան բնակութիւն հաստատած օտարամուտ եւ չափազանց վնասակար տարրերու դրեթէ ամբողջական մաքրագործումը:*

14· – *Պաշարումի, անաուդութեան ու պրկանքի (խորհելու է որ 70 տարի համայնավար վարչակարգին տոկալու համար մարդ չարքաշ, դիմացկուն բնաւորութիւն մը կը մշակէ, ինչպէս կ'ըսէր Սոլժենիցին, Հարվըրտի մէջ) օրհասական այս ամիսներուն՝ Հայաստանի Հայութեան ցուցաբերած վճռակամութիւնը եւ քաջութիւնը բարոյական թաթուն, մեզի իսկ անծանօթ ուժերու գոյութեան պրաւականն է, Նոյնը ճիշդ է նաեւ Լիբանանի եւ Պարսկաստանի Հայութեան պարագային:*

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԳՐՈՂՆԵՐՈՒ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՕՓԵՐԱՆ

Ֆրանսահայ Գրողներու Ընկերակցութեան ե. հանդիպումը, Մայիս 20, կիրակի յետմիջօրէին, նիւթ ունէր հայկական օփերան: Օրուան դասախօսն էր Արմէն Մուրաֆեան: Ան անունին ու վրայիչեալ նիւթին միանուագիւնը անակընկալ էր շատերու համար. ինչպէս իր ողջոյնի խօսքին մէջ չեշտեց Գրիգոր Պըլտեան, ծանօթ էր թէ Արմէն Մուրաֆեան ուսուցչութեան դասախօս էր, պատմագէտ, բայց երաժշտական իր հմտութիւնը մեծ մասով չուքի մէջ մնացած էր:

Արմէն Մուրաֆեան կանխակալ տարուած կարծիքի մը սրբագրութեան չանքով սկսաւ իր դասախօսութեան. սըխալ էր ըսել կամ կարծել թէ հայկական երաժշտութեան կալուածին մէջ տեղ չունէր օփերան:

Հետաքրքրական էր լսել թէ օփերան Հայաստան մուտք գործելէ առաջ, Հայաստան ինքը, իր պատմութեամբ, տեղ ունեցած էր օփերայի աշխարհին մէջ: Օտար երաժիշտներու կողմէ բազմաթիւ անգամներ գործածուած էին Հայոց պատմութենէն դրուագներ կամ հերոսներ: Այսպէս, օրինակ իտալական 16 օփերա գոյութիւն ունէր «Տիգրան» անունով: Ասոնք անշուշտ կարելի չէր հայկական օփերա նկատել:

Հայկական օփերան ծագում առաւ Հայաստանէն դուրս, Պոլիս: Անցեալ դարու Ե. կէսին Թանզիմաթի բերած ազատութեան որոշ լմբռնում մը օգնեց այս ծագումին: Նոյնիսկ հոն 1858–ին Գաբրիէլ Եղանեան որ հեղինակն էր «Կիլիկիա», «Հայաստան» երգերուն, սկսաւ հրատարակել երաժշտական թերթ մը՝ «Քնար Արեւելեան» որ յետոյ վերանուանեցաւ «Քնար հայկական». նոյն անունով հիմնուեցաւ երաժիշտներու ընկերութիւն մըն ալ: Այդ երաժիշտները մեծ մասով եւրոպական երաժշտութիւնը կ'ընդօրինակէին որոշ հայկական մեղեդիներու ալ տեղ տալով ու կը կարծէին հայկական երաժշտութիւն մշակել:

Տ. Զուխաճեան չհետեւեցաւ այս հոսանքին. Միլանոյի մէջ երաժշտութիւն ուսանելէ ետք վերադարձաւ Պոլիս ու ըսկսաւ թատերգութիւններու երաժշտութիւն յօրինել. իր «Արշակ Բ.»ին առաջին մասը 1868–ին Պալեան ամիրայի ապարանքին մէջ նուագուեցաւ. օփերան գըրուած էր Թովմաս Թէրզեանի իտալերէն լիպրեթոյով: 1942–ին, երբ Երեւանի մէջ յայտնաբերուեցաւ դործը, հայերէնի թարգմանուեցաւ, նիւթը որոշ փոփոխութիւններու ենթարկուեցաւ, 1945 Նոյեմբեր 17–ին ներկայացուելէ առաջ:

Արմէն Մուրաֆեան հետեւելով Զուխաճեանի կեանքին ընթացքին, յիշեց անոր հեղինակած երգախաղերը որոնց ամէնէն ծանօթներն են «Լէսպէսիճին», «Արիֆին խարդախութիւնները»: 1881–ին Փարիզ հաստատուելու փորձը յուսախաբութեամբ մը կ'աւարտէր ու հայ երգահանը որ «հայ Վէրտին» կամ «Արեւելքի Օֆէնպախը» կոչած էին իր ժամանակակիցները, կը վերադառնար Պոլիս, հոն կը մահանար առանց տեսնելու իր մէկ գործին ամբողջական ներկայացումը:

Հայկական օփերային Բ. անունը Ալ. Սպենդիարեանն էր: 1915–ի ազէտներուն օգնելու համերգի մը մասնակցելու կը հրաւիրուի ու առիկա իրեն առիթ մը կ'ըլլայ հայութեան հետ չփում ունենալու: Թումանեանի «Թմկաբերդի Առումը» բանաստեղծութեան վրայ կը գրէ «Ալմաստ» օփերան: 1924–ին կը հրաւիրուի դլխաւորելու երկրին երաժշտական կեանքը: Այդ թուականէն եաք իր գործը աւելի հայկական դրոշմ կ'ունենայ: 1928–ին կը մեռնի, ինք եւս առանց տեսնելու «Ալմաստ»ի բեմադրութիւնը:

Զուխաճեանով ու Սպենդիարեանով կարելի չէր ըսել թէ ստեղծուած էր հայկական ազգային օփերան: Ի. դարու սկիզբին առոր պէտքը կը զդացուէր: Քանի մը երաժիշտներ փորձեր ըրին: Կոմիտաս սկսաւ «Անոյշ» մը գրել, Կարա Մուրզա «Շուշան անունով օփերա մը, սակայն յաջողութիւնը Արմէն Տիգրանեանի վիճակեցաւ: Ան լենինականցի էր. Թիֆլիսի մէջ երաժշտութիւն ուսանելէ եաք վերադառնալով ուսուցչութիւն կ'ընէ. այդ միջոցին կը լսէ Թումանեանի «Անոյշ» պոէմը. այդ պատմութեան հիման վրայ կը գրէ ծանօթ օփերան: Առաջին ներկայացումը կը տրուի 1912 Օգոստոսին, Լենինականի մէջ շատ աղքատիկ պայմաններով: Ցետոյ տասնամեակներու ընթացքին, բազմաթիւ կեդրոններու մէջ բազմաթիւ ներկայացումներով կը դառնայ ամէնէն ժողովրդական օփերան: Տիգրանեանին կը պատկանի նաեւ «Դաւիթ Բէկ» օփերան:

Արմէն Մուրաֆեան իր շատ հետաքրքրական դասախօսութիւնը աւարտեց Տիգրանեանէն մէջբերումով մը ուր կ'ըսուէր թէ հայկական օփերան պէտք չէ կրկնէ Եւրոպականը ու հարազատ ըլլայ ինքն իրեն:

Հայկական օփերային յատկացուած այս դասախօսութիւնը ընդմիջուեցաւ Զուխաճեանի «Արշակ Բ.», «Սեմիրէ» գործերէն, ապա՝ «Անոյշ»էն ու «Դաւիթ Բէկ»էն հատուածներու ունկնդրութեամբ:

ՇՐՋ. ԹՂԹԱԿԻՑ

ԱՊՐԻԼ 75

–ՕԳԵԿՈՉՈՒՄ–

ՃԸՆԵՒ

Հայկական ցեղասպանութեան 75-ամեակի առիթով Զուիցերահայ Միութիւնը կազմակերպեց քանի մը ձեռնարկներ որոնք տեղի ունեցան Ապրիլ 24, 25 եւ 26–ին:

Երեքշաբթի, Ապրիլ 24, հոգեհանգստեան պաշտօն կատարուեցաւ «Թրուանէ»ի Ս. Յակոբ Եկեղեցւոյ մէջ ի յիշատակ՝ մէկուկէս միլիոն զոհերուն:

Նոյն օրը, հոգեհանգստեան պաշտօնին յաջորդեց հատաք մը Ժընեւի համալսարանին մէջ, ուր ներկայացուեցան երկու վաւերագրական ժապաւէններ. մին՝ հիմնուած արխիւային պատկերներու վրայ, իսկ միւսը՝ անցեալ ամառ նկարահանուած, «Անթէն 2»ի մէկ խմբակին կողմէ Ղարաբաղի մէջ: Ապա խօսք առին զուիցերացի եւ եւրոպացի կարգ մը անձնաւորութիւններ:

«Հայկական հարցի լուծում չդտնելը, առանց չափազանցութեան, արատ մը եւ ամօթ մը պիտի ըլլայ մարդկային քաղաքակրթութեան համար»: Սոյն խօսքերը արտասանուած էին 1922 Սեպտեմբեր 22ին Դաշնակցային խորհրդատու՝ Ճուզեփփէ Մոթայի կողմէ Ազգերու Դաշնակցութեան Ժողովին եւ նշուեցան նաեւ պատմաբան Անթուան Ֆլիշօրիի կողմէ (Ժընեւ համալսարանի դրականութեան ամպիոնէն): Ան ներկայացուց Զուիցերիոյ միակամութիւնը Հայոց հետ ոչ միայն ցեղասպանութեան ընթացքին այլեւ՝ ցեղասպանութենէն առաջ եւ եաքը: Միակամութիւն մը որ արտայայտուեցաւ մարդասիրական առատաձեռն արարքներով ինչպէս նաեւ՝ քաղաքական անսպասելի կեցուածքներով փոքրիկ չէզոք երկրի մը կողմէ, մինչ մեծ պետութիւններ կը մոռնային իրենց յանձնառութիւնները: Արդարեւ, Զուիցերիան, Փորթուգալի հետ, եւրոպական միակ պետութիւնն էր որ քուէարկեց ի նպաստ՝ Հայաստանի Ազգերու Դաշնակցութեան մէջ ընդունելուն:

Հին դարերուն, տասնեակ մը քաղաքակրթութիւններ ծաղկեցան Ողիմպոսի եւ Ալարատի միջեւ գտնուող հողամասին վրայ, սակայն անոնցմէ միայն երեք ժողովուրդներ կրցան անաղարտ պահել իրենց ինքնութիւնը. Յոյները, Հրեաները ու Հայերը. միւսները անհետացան: Այս հաստատումը կատարեց փրոֆէսէօր Օլիվիէ Ռեվերէնն, զուիցերական Խորհրդարանի նախկին երեսփոխան եւ Եւրոպայի Խորհուրդի նախկին նախագահ, իր յարգանքի տուրքը մատուցանելով ժողովուրդի մը որ աւելի քան երկու հազարամեակներէ ի վեր մնաց ինքնուրոյն, իր մշակոյթին եւ եկեղեցիին հանդէպ տածած հաւատարմութեան շնորհիւ:

Յաջորդ բանախօսները ներկայացուցին քաղաքական այժմէական հարցեր ինչպէս՝ ցեղասպանութեան միջազգային ճանաչումը զ որ Թուրքիա կը յամառի ուրանալ եւ ցեղասպան մտայնութեան մը վերազարթնումը Ադրբէջանի վերջին ջարդերուն ընթացքին:

Ժողովուրդներու իրաւունքներու եւ ապառազրութեան Կազմակերպութենէն Տիկին Վերենա Կրաֆ նկարագրեց, 1975–էն ի վեր Մ.Ա.Կ.–ի Մարդկային Իրաւունքներու յանձնախումբի եւ ենթայանձնախումբի ծրերին մէջ մղուած պայքարը մինչեւ ցեղասպանութեան ոճիրի վերաբերեալ տեղեկագրի մը որդեգրումը 1985–ին, ուր կը յիշատակուին Հայերը: Եւրոպական Խորհրդարանի նախկին անդամներէն Պ. Ճես Ըլլըրկս ներկայացուց պայքարի նըմանօրինակ ընթացքը, Եւրոպական Խորհրդարանէն ներս մինչեւ Ցունիս 18, 1987–ի որոշումին քուէարկումը ի նպաստ՝ Հայկական հարցի քաղաքական լուծման: Անոր յոյն պաշտօնակիցը՝ Քոսթաս Վալենցաս ներկայացուց Եւրոպական Խորհրդարանի, երկրաշարժէն եւ «պոկրոմներէն» եաք, Հայաստանի ի նպաստ առած քայլերը, երկարատեւ օժանդակութեան մը հեռանկարներով երկրին վերաշինութեան ինչպէս նաեւ՝ ժողովրդավարութեան ամրապնդման առաջարկու համար:

Զուիցերահայ Միութեան նախագահ Պ. Վահէ Կապրաչ եւ Հ. Վիդէն Այդազեան շնորհակալութիւն յայտնեցին զուիցերացի ժողովուրդին ու պատասխանատու մարմիններուն չեչտելով որ Ապրիլ 24, 1915–ի մոռացումը մերժելը կը նշանակէ մերժել՝ արդարութեան ուրացումը: Նոյնը կարելի է ըսել Ղարաբաղի համար: Քիւրտերու եւ Ասորի – Քալտէացիներու ներկայացուցիչները յայտնեցին իրենց միակամութիւնը: Ինչպէս որ նկատեցին բանախօսները, մինչ Խորհ. Միութիւնը վերջապէս ընդունեցաւ իր պատասխանատուութիւնը Քաթինի Լեհերու ջարդին եւ նոյնպէս ալ Արեւելեան Գերմանիան Հրեաներու Ողջակիզին նկատմամբ, Թուրքիան պիտի մեծնար եթէ ստանձնէր իր պատմութեան «ճերմակ կամ դեղնած» էջերը 75 տարիներ եաք:

***

Ապրիլ 25–ին, զուգերգներու երգացանկով մը հանդէս եկան Լիսիցեան քոյրերը Մասլէն տաճարին մէջ: Ռուզաննա եւ Կարինա Լիսիցեան, որոնք Մոսկուայէն ժամանած էին այս առիթով, երգեցին դասական եւ հայ երաժիշտներու գործերէն մասեր, ի յիշատակ ցեղասպանութեան մէկուկէս միլիոն նահատակներուն: Սոյն համերգը որ բարձր որակ ունէր, մեծապէս գնահատուեցաւ ներկաներուն կողմէ:

***

Վերջապէս, Ապրիլ 26ին, հայկական եկեղեցւոյ ոգեկոչման ձեռնարկները վերջ գտան «Վերադարձ դէպի Արարատ» ժապաւէնի ցուցադրութեամբ որ տեղի ունեցաւ Ժընեւի Համալսարանին սրահներէն մէկուն մէջ: Ժապաւէնը նկարահանուած է չուէտացի չարժանկարիչ Փէտ Հոլմքուիսթի կողմէ եւ կը ներկայացնէ ցեղասպանութիւնը, տարագրութիւնը եւ Հայերու կարօտը վերադառնալու դէպի իրենց նախնիներուն հողերը:

ԱՐՄԱՆ ԿԱՍԲԱՐ
եւ
ԱՆԱՀԻՏ ՄԱՆՍԻՆԻ
(ֆրանսերէնէ թարգ.՝ Մ. Ս.)

ԳՈՂԳՈԹԱ

ՀԱՅ ՀՈԳԵՒՈՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԻՐ ՀՕՏԻՆ 1915 ԱՂԷՏԱԼԻ ՏԱՐԻՆ

ԱՇԽԱՏԱՍԻՐԵՑ ԵՒ ԽՄԲԱԳՐԵՑ ԹԷՕԴԻԿ

ՎԱՆ

ՎԱՆ՝ ՍԱՐՍԱՓԻ ՕՐԵՐՈՒՆ

Ստեփան Քհնյ. Տէր – Ստեփանեան. – Ծն. 1885, Նոյեմբեր 15–ին, ընտիկ, աշխարհական անուամբ Դանիէլ, ուսումը ստացած Ա.անց դիւղը: Տպայ հասակէն մած է յեղափոխական դրօշի տակ, չարունակելով իր գործունէութիւնը՝ Միացեալ – Նահանգներ գաղթելէն ալ վերջ (1909 – 1912): Ծննդավայր դարձին՝ դարկ կուտայ կրթական գործին, մինչեւ ձեռնադրութիւնը 1914 Մարտ 30–ին, Կաուցի Ս. կարապետ վանուց մէջ, Ցովսէփ Արքեպիսկոպոս Ռշտունիէ:

Ան ինչ տարի մը քահանայագործած, Աղէտը կը պայթի եւ Տ. Ստեփան սքեմը մէկդի թողլով՝ հայրենակիցներու հետ կը վարէ ինքնապաշտպանութեան պայքարը: Վանայ ապրիլեան կռիւներուն կը մասնակցի եւ կը վիրաւորուի ալ ազդրէն՝ Վարագայ լերան ստորոտ, Շուշանց եւ Կարմրուորայ վանուց մէջտեղը: Ցուլիս 15–ին գաղթը կը սկսի Բերկրիի դիծով դէպի Կովկաս: Երեւանի Ծաղկաձոր (Տարա - Ջիչաք) կոչուած վայրը տարի մը դադարելէ վերջ՝ կրկին գաղթ կ'ունենան դէպի Վան: Կացութիւնը սակայն անորոշ էր մինչեւ 1918 Մարտ 21, երբ ձիւնին բուքին ձեռք կ'առնեն գաղթականութեան ցուղը, լքելով նորէն հայրենի օճախներին, Վանէն 9 ժամ հեռու, դէպի հիւսիս, Ջանիկ կոչուած ոստիկանավայր դիւղը հասնելնուն, ժողովուրդը խուճապի մատնուելով կը ցրուի դէպուդէն. փոքրամասնութիւնը միայն կը բռնէ Սարայի ճանապարհը, դէպի արեւելք՝ Պարսկաստան տանող գիծը: Կոտոշ կիրճը կը մտնեն եւ երկու օր սպասելէ վերջ՝ դիմում կը կատարեն Պարսիկ կառավարութեան մօտ: Երրորդ օրը ճամբայ կ'ելլեն հոնկէ եւ կը պաշարուին դարանակալ սպասող թշնամիին կողմէ: Աւելի քան՝ հինդ հարիւր սպանեալ կ'ունենան: Մնացեալ մասը սովալլուկ կը ժամանէ Սալմաստ՝ ուր տարիուկէսէ ի վեր ասորական դօրքը կը տիրապետէր, Աղա Պետրոսի դեկավարութեամբ: Կը մնան երեք ամիս, երբեմն կրելով Քիւրտ եւ Պարսիկ խուժաններուն յարձակումները: Երկպառակութեանց հետեւանօք՝ դիմադրող ուժերու պետեր կը հեռանան. գաղթականք կը ստիպուին նահանջել Ուրմիա, այն օրերուն երբ Անդրանիկ Ղոյի մօտեցեր էր արդէն եւ կը փութար օգնութեան հասնիլ անպաշտպան ժողովրդեան: Երկու ամիս անցնելուն՝ կը տեղափոխուին Համատան, ճամբան թողլով բազմաթիւ դերիներ: Տ. Ստեփան այդ երկարատեւ եւ հոգեմաշ գաղթերու ընթացքին կը կորնդնէ իր վերդատանին բոլոր անդամները, մինչեւ ժամանումը Պաքուպա՝ ուր կը մնայ ցարդ:

«Կարմրուորայ Ս. Աստուածածնին գեղեցկագիր մենաստանը կը գտնուի Վանայ այգեստաններուն արեւելակողմը, վարդայ Սարի ստորոտ: Վանահայրն էր

Եղիշէ Վրդ. Խերանեան, Աղէտէն վերապրող մը որ հիմա կը գտնուի Լիմասոլի: Ցիշենք այս չրջանի երէցներէն

Սահակ Գահանայ Միրոյեանը. – Ծն. 1865–ին Արտավէզ (Թխմար), ուսած վարդայ Ժառանգաւորաց Վարժարանը, ուսուցիչ եւ ազգային գործիչ, 1893–ին ձեռնադրուած ի Վարագ Խիզանցի Ցակոբ Եպիսկոպոսէ, 20 տարի քահանայագործած Արտավէզ: Անգամ մը Ա.յիպխան Պէկի տգան, Սայիտ Պէկ որ կնառավարութենէն կը հետապնդուէր՝ իր տունը հիւր կ'երթայ եւ խարէութեամբ զայն ձերբակալելէ վերջ, իբր յեղափոխական, կը տանի դէպի Պարսկաստան. Տ. Սահակ կը ստիպուի ամիս մը դեգերիլ միասին լեռներու վրայ, մինչեւ որ կը խալըսի ձեռքէն՝ 200 ոսկի փրկանքով: Այդ միջադէպէն յետոյ, քաղաքին ազգայնոց փափաքանօք, կը սկսի պաշտօնավարել Ս. Նշան եկեղեցին՝ մինչեւ Աղէտի օրերը:

(Շար. 30)

(Շար· Ա· էջէն)

ջաղէպը բոլորովին տարբեր ընոյթ կ'առնէ, «Արմէնփրէս»ի հաղորդումով: Անոր թղթակիցը կ'ըսէ թէ խաղազասէր բազմութիւն մը չրջապատած էր խորհրդային պինուորները համոզելու համար որ քաշուին Երեւանէն եւ պինուորները կրակ բացած են իրենց պէնքերը պաշտպանելու համար:

Հոս ալ արձագանգ կայ Լեւոն Տէր – Պետրոսեանի (չ)ըսած խօսքերուն՝ «Ով որ անկախութիւն կ'ուզէ, թող պէնք վերցընէ»:

«LE QUOTIDIEN DE PARIS»

Հոս ալ լուրը կը տրուի ըստ ԹԱՍ–ի, կը յիշուի Լեւոն Տէր – Պետրոսեանի «կռիւը», այսինքն ինչ որ Մոսկուա կ'ուզէ որ ըսուի,

***

Հ· Բ· Ը· Մ·–ի Երեւանի գրասենեակը փաքսով առաջին լրատուութիւն մը կը հաղորդէր, Կիրակի իրիկուն խակ: Լուրը անշուշտ չէր անտարբերեր պաշտօնական լսելիքն:

«L'HUMANITÉ»

Հոս, անշուշտ, չեշտը գրուած է խորագրով խակ՝ «Յարձակում պինուորներու վրայ, Երեւան», յարձակողները կրակ բացած են պինուորներու վրայ, կռնակէն (եւ այս այսպէս նկարագրելով հանդերձ, հետաքրքրական է որ 6 Հայ մեռած է···):

«IHT»

ԹԱՍ–ի հետ, կուտայ «Արմէնփրէս»ի լրագրողին ալ տեղեկատուութիւնը:

***

Հ· Բ· Ը· Մ·–ի Երեւանի գրասենեակը փաքսով առաջին լրատուութիւն մը կը հաղորդէր, Կիրակի իրիկուն խակ: Լուրը անշուշտ չէր անտարբերեր պաշտօնական լսելիքն:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂԱՎ

ԱՐԱՖԱԹի առաջարկները բոլորովին անընդունելի գտնուած են, անշուշտ, Իսրայէլի կողմէ, որ ՄԱԿ–ի Ապահովութեան Խորհուրդի այդ նիստը, նախապէս արդէն, աւելորդ որակած էր:

ԿՈՐԲԱՋՈՎ կ'ամբաստանէ Խորհրդային Միութեան «յատուկ միաւորները»: Հետզհետէ, 100–էն 350 հազարի հասցուցած է «հակահրովարտիւն զօրքերը»», որոնք Ներքին Նախարարութենէն կախում ունին:

ԵՀՈՒԴԻ ՄԵՆՈՒՀԻՆ, որ Կիրակի օրուան 7 / 7 յայտարարին հիւրն էր, գերմանական տեսակի համագործակցութիւն մը կ'առաջարկէ Իսրայէլի եւ Պաղեստինցիներու հարցին որպէս լուծում: Եգակի տարաձայնը տէր արուեստագէտը, թելադրեց նաեւ իր հայրենակիցներուն որ տարագրանքի մենաշնորհով չպարծենան, այլ հասկնան նաեւ ուրիշներու տառապանքը, օրինակ, բաւ՝ Հայոց ոճրագործութիւնը:

ՌՈՒՄԱՐ նամակ մը գրկեց, մեռնողներուն ժամուն, քաղաքական բոլոր հանգրուաններուն (բացի՝ Ապր· Ճակատ) պաղեստինցիներու մասին, Մայիս 29–ի իր «Կոլոր Սեզանին առթիւ: Մինչեւ վերջին վայրկեանը յայտնի չէր թէ ընդհմութիւնը պիտի մասնակցի՞ թէ ոչ:

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ Նախագահը նոր կոչ ըրաւ ժողովուրդին, որպէսզի «խուճապի տեղի չտայ» երկար պաշտպանողականն ընելով չուկայի անտեսութեան անցնելու իր ծրագրին, որ բոլոր քաղաքացիները վաճառատուները գրկած էր, առջի օր:

ՄԻԹԵՐԱՆ նոյնքան վճռական էր, որքան Կորբաչով, որ բացարձակապէս դէմ է վերամիացեալ Գերմանիոյ Ատլանտեան Ուխտի անդամակցութեան:

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ՏԷՍԻՆ·—

Տիկին Մարիամ Հաբէշեան,
Պր· Շաւարշ Հաբէշեան,
Տէր եւ Տիկին Լուի Փիոլա,
Տէր եւ Տիկին Գրիգոր Հաբէշեան (Պոլիս),
Տէր եւ Տիկին Վազգէն Զինարլի եւ զաւակները (Փարիզ),
Տիկին Անահիտ Աբէշեան եւ զաւակները (Թառաս),
Տէր եւ Տիկին Արմէն Թաշճեան եւ զաւակները,
Տէր եւ Տիկին Բենիամին Ադնաուրեան եւ զաւակները

յաւուղ կը յանձնեն իրենց ամուսնոյն, հօրեղբօր, զարմիկին, կնքահօր եւ ազգականին՝

ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ՀԱԲԷՇԵԱՆԻ
(Պարտիզակցի)

մահը որ պատահեցաւ Մայիս 27, կիրակի, 82 տարեկանին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Մայիս 29, Երեքշաբթի, ժամը 14·15–ին Տէսինի Ս· Աստուածածին եկեղեցին:

Ո՛չ ծաղիկ, ոչ ծաղկեպսակ: Փոխան ծաղիկի նուէրները կատարել նախընտրաբար եկեղեցիին եւ բարեգործական հաստատութիւններու:

«ՅԱՌԱՋ»· — Մեր ցաւակցութիւնները Տիկին Մարիամ Հաբէշեանին:

ՅԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Կապոյտ Խաչի Կրընօպլի Անի մասնաճիւղը իր խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնէ Տիկին Մարի Մանուկեանի, Տէր եւ Տիկին Արտաւազդ Մանուկեանի, Տէր եւ Տիկին Մանուկ Մանուկեանի, Տէր եւ Տիկին Պօղոս Տէր – Կարապետեանի ինչպէս նաեւ՝ ընտանեկան բոլոր պարագաներուն, իրենց ամուսնոյն, հօր, մեծ – հօր եւ ազգականին ընկեր՝ Պետրոս Մանուկեանի մահուան առթիւ:

Կրընօպլի Կապոյտ Խաչի մասնաճիւղը այս մահուան տխուր առթիւ, փոխան ծաղկեպսակի կը նուիրէ 500 Ֆր· Ս·Օ·Ս· Լիբանանի հանգանակութեան:

ՀԱՂՈՐԴՈՒԹԻՒՆ

Կապոյտ Խաչի Կրընօպլի Անի մասնաճիւղը իր խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնէ Տիկին Մարի Մանուկեանի, Տէր եւ Տիկին Արտաւազդ Մանուկեանի, Տէր եւ Տիկին Մանուկ Մանուկեանի, Տէր եւ Տիկին Պօղոս Տէր – Կարապետեանի ինչպէս նաեւ՝ ընտանեկան բոլոր պարագաներուն, իրենց ամուսնոյն, հօր, մեծ – հօր եւ ազգականին ընկեր՝ Պետրոս Մանուկեանի մահուան առթիւ:

Կրընօպլի Կապոյտ Խաչի մասնաճիւղը այս մահուան տխուր առթիւ, փոխան ծաղկեպսակի կը նուիրէ 500 Ֆր· Ս·Օ·Ս· Լիբանանի հանգանակութեան:

L'UNION CULTURELLE FRANÇAISE
DES ARMENIENS DE FRANCE
— U. C. F. A. F. —
Section d'Asnières, Bois-Colombes
Colombes
présente
pour la première fois en France

LA COMPAGNIE DU THEATRE NATIONAL
DU JEUNE SPECTATEUR D'EREVAN
(T U Z)

dans une nouvelle création

L'ASSEMBLÉE DES SOURIS

comédie musicale pour petits et grands
d'après la pièce de
Vartkès MOVSESSIAN
Mise en scène Yervant GHAZANDJIAN
Musique Narek DOURIAN
Dimanche 3 Juin à 16 h précises
Salle JEAN RENOIR
35, rue du Général Leclerc
Villa des Aubépines
92270 Bois - Colombes
(tout près de la gare de Bois-Colombes)
Prix des places : 100 Frs.
Enfants : 50 Frs.
Réservation des billets :
Daniel DJIZMEDJIAN
47. 81. 09. 72
et auprès des membres de l'U.C.F.A.F.

Ի ՑԻՇԱՏԱԿ

Տիկին Մէօհրիւպէ Թանկիբեանի մահուան առթիւ, իր բարեկամուհին Տիկին Զէյլաքեան 250 Ֆրանք կը նուիրէ «Յառաջ»ին:

ՍԷՆԹ՝ ԱՆԹՈՒԱՆ Ս· ԿԱՐԱՊԵՏ

ՄԱՏԱՂՕՐՀՆՈՒԹԻՒՆ

Կիրակի, Յունիս 3, Հոգեգալստեան օրուան առիթով պատարագ կը մատուցուի:
Սկիզբ ժամերգութեան ժամը՝ 8·30–ին:
Պատարագը ժամը՝ 10–ին:
Պատարագը կը մատուցանէ՝
ՅԱԿՈԲ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ
Յաւարտ պատարագի կ'օրհնուի մատաղը կը բաժնուի հաւատացեալ ժողովրդեան:
Հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի թաղիս ննջեցելոց հոգիներուն ի հանգիստ: Երկեցողութիւնները կը կատարուին Սահեան Սարկաւագ Պօղոսեանի պեկավարութեամբ:

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

Ալպէռ Դաւիթեան կը փնտռէ իր հօրեղբայրը՝ Լեւոն–Արտաշէս Դաւիթեան: Հայրը, Դաւիթ – Արտաշէս Դաւիթեան (Էրզրումցի), կը խորհի թէ երբ ինք Լիբանան անցած է 1923–ին, իր եղբայրը Լեւոն, նոյն ատեն մեկնած է Մարսէյլ, Ֆրանսա: Որեւէ տեղեկութիւն, Լեւոն – Արտաշէս Դաւիթեանի կամ իր ընտանիքին մասին, չնորհակալութեամբ պիտի ընդունուի: Կը խնդրուի կապ պահել հետեւեալ հասցէին հետ·–

Albert D. DAVIDIAN
P.O. Box 1683
Doha - QATAR
Tél. Doha - 411414
London - 445 56 85

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Պուլվար Օտտոյի Ս· Յակոբ եկեղեցւոյ թաղականութիւնը Նորիկ Աճառագեանի մահուան քառասունքին առթիւ չնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուէրները·– Տէր եւ Տիկին Ալպէր Միրապեան 500 Ֆր·, Տէր եւ Տիկին Ղազարեան, Տէր եւ Տիկին Անդրանիկ Փամպուկեան 200–ական Ֆր·, Պր· Մկրտիչ Անանագեան, Տէր եւ Տիկին Յովհաննէս Անանագեան, Տէր եւ Տիկին Սարգիս Սարգիսեան (ծնեալ՝ Անանագեան), Տէր եւ Տիկին Պէնամէ (ծնեալ՝ Անանագեան), Պր· Արմէն Սարգիսեան եւ Օր· Անժէլ Նալպանտեան, Տէր եւ Տիկին Աստուրեան, Տէր եւ Տիկին Տէմիրճեան, Այրի Տիկին Տարագճեան, Տէր եւ Տիկին Ժորժ Պօղոսեան 100–ական Ֆր·, Տէր եւ Տիկին Կարօ Յովսէփեան 200 Ֆր· «Յառաջ»ի բարգաւաճման համար:

***

Սէն – Ժեռոմի Ս· Սահակ – Ս· Մեսրոպ եկեղեցւոյ թաղականութիւնը ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները·–

Վահէ Մերտինեանի քառասունքի հոգեհանգստեան առթիւ՝ Այրի Տիկին Մերտինեան եկեղեցւոյ 100, «Յառաջ»ին 100, Կ· Խաչին 150, Այրի Տիկին Զիֆթէեան, Վալանթին Եղիազարեան եկեղեցւոյ 100–ական Ֆր·, Այրի Տիկին Շերինեան 50 եւ 50 Ֆր· դպրոցին:

Մկրտիչ Պիւկիւրեանի տարելիցին հոգեհանգստեան առթիւ՝ Այրի Տիկին Ալիս Պիւլկիւրեան կ'ընէ հետեւեալ նուէրները· – 100 Ֆրանք եկեղեցւոյ, 200 Կարպոյտ Խաչին, 200 Համազգային դպրոցին, 200 «Յառաջ»ին եւ 100 Մշակոյթի Տան, Տէր եւ Տիկին Գամպէրեան Կ· Խաչին 200, Օր· Մարի Պէրպէրեան 100, Տէր եւ Տիկին Արթօ Տէր – Մինասեան 100 Ֆր· եկեղեցւոյ, Տէր եւ Տիկին Սահակ Տէր–Մինասեան Հայաստանի որբերուն 500, Տէր եւ Տիկին Կարպիս Յարութիւնեան, Տէր եւ Տիկին Պարէեան 100-ական Ֆր· եկեղեցւոյ:

Սարգիս Քէամկեճեանի հոգեհանգստեան առթիւ՝ Այրի Տիկին Աննա Քէամկեճեան 100 Ֆր· եկեղեցւոյ, Պր· Սիմոն Մարքանի 50 Ֆր· եկեղեցւոյ:

A VENDRE
2 MACHINES
Durcopp pose bouton,
Rimoldi surjeteuse 4 fils.
Téléphoner :
42 36 60 54

J.A.F. - Marseille
RECHERCHE
UN(E) DIRECTEUR(TRICE)
possédant le BAFD
pour une colonie recevant 40 enfants
d'Arménie
téléphoner à partir de 20 heures
au (16) 91-48-81-94

CROIX BLEUE DES ARMENIENS
DE FRANCE
Section « Agnouni »
d'Asnières, Bois-Colombes, Argenteuil
vous invite à une
MINI CROISIERE
SUR LA SEINE
à bord du « *Vert Galant* »
le Lundi 4 Juin
Départ du Pont Neuf à 9 h 30
Retour vers 18 h.
● Prix : 300 Frs.
Réservations par téléphone :
39. 81. 33. 62
34. 17. 46. 63 — *Places limitées* —

CROIX BLEUE DES ARMENIENS
DE FRANCE
— Sections Marseille —
GALA EXCEPTIONNEL
par
l'Ensemble de Danses traditionnelles
"ERZEROUM"
d'ARMENIE
le Jeudi 31 Mai à 20 h 30
au THEATRE DU GYPTIS
136, rue Loubon — 13003 Marseille
— *Renseignements et réservations auprès des membres de la Croix Bleue.*
— *Permanence*
de 18h à 20h à la M.A.J.C.
12 - 14, rue Saint-Bazile
13001 Marseille

MAISON DE LA CULTURE
ARMENIENNE
D'ALFORTVILLE
La M. C. A. présente
l'A. P. A. F.
EXPOSITION DE PEINTURE
«TROIS COULEURS - QUATRIÈME DIMENSION»
— Première exposition
d'un travail collectif —
avec les artistes suivants :
Asilva — Ganantchian P. — Ghazerian H. — Gorene M. S. — Jirka — Kazan K. (sculpture) — Kazandjian J. — Laroche S. — Mildonian G. — Nakchi — Nersessian G. — Samuelian P. (photos) — Toucas — Terzian
L'exposition sera ouverte :
du Vendredi 25mai au Lundi 4 Juin
— Entrée libre —
9, rue de Madrid — 94140 ALFORTVILLE
Tél. : 43 - 76 - 55 - 89

ՀՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՄԱՅԻՍ 30
MERCREDI
30 MAI
1990

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48 00 06 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 800 Ֆ· — Վեցամսեայ : 410 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·100 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

65ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.284 | Fondateur SCHAVARGH MISSAKIAN | 65e ANNEE — No 17.284

ՄԱՅԻՍ 29-Ը ՍՈՒԳԻ ՕՐ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ

ՁՈՀԵՐՈՒ ԹԻՒԸ.-

23 ՄԵՌԵԱԼ, ՄԷԿԸ՝ ՌՈՒՍ ԳՆԴԱՊԵՏ ՄԸ ԵՒ 59 ՎԻՐԱՒՈՐ

ԱԶԳԱՅՆԱԿԱՆԷՆ՝ ԾԱՅՐԱՅԵՂԱԿԱՆ, ԾԱՅՐԱՅԵՂԱԿԱՆԷՆ՝ Ա.ՀԱԲԵԿԻԶ

Գովի սլինակը, կը հրատարակենք նոյնութեամբ սփիւռքահայ կոմիտէութեան լրատուութիւնը, որ հեռատիպով (թելեքս) ստացանք երեքշաբթի առաւօտ: Մեկնարանութեան չի կարօտիր, քանի որ դէպքերը կը ներկայացուին Մոսկուայի ակնոցով, մէյն «ահաբեկիչ» որակումը կը խնայուի հայ երիտասարդներուն: Ձիշդ է, որ սկիզբն իսկ պիղատոսական պզուոր տող մը կայ, ամէն բան ի յառաջագունէ «արդարացնող»· – «ՀԱՆՐԱՊԵՏԱԿԱՆ ԹԵՐԹԵՐԸ ՀԱՂՈՐԴՈՒՄ ԵՆ»· Թող այդպէս ըլլայ···:

⁂

Երեքշաբթի առաւօտ, հեռաձայնով հեռւեալ տեղեկութիւնները առինք նախորդ 48 ժամերու անցուդարձերու մասին:

Զոհերու ընդհանուր թիւն է՝ 23 մեռեալ, որոնց մէջ մէկ ռուս զինուորական, 59 վիրաւոր կայ, որոնց տասը՝ ռուս զինուորներ:

Երեքշաբթի օրուան համար, իշխանութիւնները սուգ հռչակած էին Հայաստանի մէջ, ՀՀՇ–ն երեք օրուան սուգ կը նախընթերքր, քանի որ արդէն, Մայիս 30–ին, Ձորեքշաբթի օր թաղումը կը կատարուի բոլոր զոհերուն, որոնք յատուկ տեղ մը պիտի թաղուին:

Մայիս 28–ը ոդեկոչուած է երկուշաբթի օր, անշուշտ սպասուր մթնոլորտի մը մէջ: Ժամը 14–ին է որ ժողովուրդը, ինչպէս նախատեսուած էր, հաւաքուած է Ազատութեան հրապարակը, բոլոր կազակերպութեանց նախաձեռնութեամբ եւ համակցութեամբ կատարուող մխիթնկին:

Հանրաժողովին առաջին մասը ամբողջովին յատկացուած է նախորդող դէպքերու դնահատանքին, երկրորդ մասը՝ Մայիս 28–ի Անկախութեան հռչակման տարեդարձին: Խօսք առած են զանազան կազմակերպութեանց բանբերները (ՀՀՇ, Ազգային ինքնորոշման միաւոր, Հանրապետական կուսակցութիւն, Սահմանադրական իրաւունքի միութիւն, եւայլն, եւայլն): Ընդհանուր նշանաբանը այն էր որ պէտք է դիմանալ այս ստոր հարուածին:

Մոսկուայի ձայնասփիւռը այլեւս «ահաբեկիչ կ'որակէ հայ ազգը· կարգ մը թերթեր չակերտով միայն կ'արձագանգեն այս որակումին, «Իմանիթէ», պարզ է, չակերտ ոչ մէկ կարիք կը տեսնէր երեքշաբթի առտու, երբ Թուրքակի պէս, իր թղթակիցը կը դրէր թէ «պատահականութեամբ մը թափարդ մը ինկած էր կայանը: Ահաբեկիչները իրենցմէ վեց զոհ տուած էին» ու դեռ համայնավար պաշտօնաթերթը կը չարունակէ նոյն իրիկուն կատարուած «գինեայ յարձակումով զօրանոցի մը վրայ, Երեւանի մէկ արուարձանը»:

Երկուշաբթի օր, ամէն պարագայի մէջ, մթնոլորտը աւելի հանդարտած կը թուէր, խորհրդային զօրքը չատ չէր ցուցադրուէր, նոր բանակցութիւններու շրջանին եւ դիւրութեամբ առաջքը կ'առնուէր բախումի մը, որ պիտի պատահէր Էրեբունի օդակայանը, ուր յանկարծ օդանաւ մը կ'իջնէր զօրքով, բայց, կը պարզուէր թէ միայն կազքի գինուորական օդակայանին համար է ու ամէն ինչ կը հանդարտէր:

× Տեխնիքական չէնքին վրայ բացուած կրակոցէն մեռած է Գետաշէնցի երիտասարդ մը, որ կառքին մէջ կը քնանար:

× Երկուշաբթի իրիկուն հեռաւեսիլէն խօսած է Էրեբունի հիւանդանոցի գլխաւոր բժիշկը (39 վիրաւոր կայ) եւ յայտնած թէ վիրաւորներու քննութիւնը ցոյց տուած է թէ զործածուած են Տում – Տում գնդակներ, որոնք չատ ծանր եւ տարածուղ վէրքեր կը պատճառեն: Այս գնդակներուն անունը կուգայ Հնդկաստանի անգլիական զօրավարյէ մը, ուր հնարուած են այդ գնդակները:

× Ըսենք նաեւ, ինչ կը վերաբերի ընտրութիւններուն, թէ անոնց երկրորդ շրջանը (համեմատականի մնացորդները) պիտի կատարուի, Մայիսի 3–ին: Յարդ ընտրուած երեսփոխաններու թիւն է 89: Երեքշաբթի օր, դեռ կը չարունակուէր կեդրոնական ընտրական յանձնաժողովի նստաշրջանը, նուիրուած տուգանքներու: Վերջնական կերպով տուգանուած է միայն 14 երեսփոխանի պարագան:

× Երկուշաբթի իրիկուն, ժամը 19–ին, Ինքնորոշման Միութեան հրաւէրով, չուրջ 100 հոգի հաւաքուած էին Փարիզի խորհրդային դեսպանատան առջեւ, բողոքելու համար, Պատտառներ կը չեշտէին Հայ ժողովուրդի ինքնորոշման իրաւունքը, Կորբաչով = Սումգայիթ եւայլն, եւայլն: Երեքշաբթի օր ալ, նման ցոյց մը տեղի կ'ունենար:

⁂

Ցոյզ ծաղրանկար մը կար «Մոնտ»ի Ա· էջը (Մայիս 29–ի թիւ), որ չատ խօսուն էր: Փլանթիւ խանութ մը գծած է վրան «Հայաստան» գրուած, ցուցափեղկին վրայ ալ՝ «Փակ՝ սուգի պատճառով», ու խանութպանը, որ հերթ բռնած յաճախորդներուն կ'ըսէ· – «Ինչ ալ ըլլայ, ծախելիք բան չունէի»···:

«Լիպերասիոն»ի մէջ, (Մայիս 29) Պերնար Քոհէնի տողերը հաւանարար հաճելի չըլլան մեզի, քանի, ընդհանրապէս չատ սրամտիր չենք չոր վերլուծումներ եւ անողոք ճշմարտութիւններ ընդունելու: Բայց, լռելեայն ուրանալ թէ «կորբաչովիզմի յուսախաբները այլեւս լքուած կը զգան քաղաքական անելի յուսահատութեան մը»···:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂԱՎ

ԳՈՒՄՊԻՈՑ նախագահ ընտրուեցաւ Սեզար Կավիրա, ազատական կուսակցութեան թեկնածուն, կատաղի թշնամի Թմբեցուցիչներու չահատակութեան: Ժողովուրդը, այս ձեւով, մերժեց տեղի տալ վախի ու սարսափի մթնոլորտին, բայց եւ այնպէս նորընտիր նախագահին վիճակը չատ փափուկ է եւ վտանգաւոր: Աւելի քան հարիւր թիկնապահ ունի չուրջը եւ մզելիք պայքարն ալ հեռու է դիւրին ըլլալէ: Բոլոր թեկնածուներէն միակն էր որ բացէ ի բաց զէմ կ'արտայայտուէր Թմբեցուցիչի «մեծերուն» եւ իր յաղթանակը մարտահրաւէր մըն է, որու հետեւանքները մտահոգիչ են, մանաւանդ որ Գոլոմպիա առանձին մնացած է եւ սպառող երկիրները չեն օգներ: 43 տարեկան, Կավիրա կրտսեր նախագահն է երկրին;

ՀՈԼԱՆԴԱՑԻ հարաւ – արեւելեան մէկ փոքրիկ քաղաքը Թիւրիմացութեամբ ըսպանուեցան երկու աւստրալիացի զրօսաշրջիկներ, զրպ ԻՒՄ–ն չփոթած էր Անգլիացիներու հետ: Իսլանտայի հանրապետական բանակը խոստովանեցաւ իր «սխալը» եւ ցաւ յայտնեց···:

ԿԱՊՈՆԻ Նախագահը, ոչ միայն տեղի չի տար, այլեւ ընդհակառակն ապառնան կը դառնայ: Այսպէս, պատերազմական վիճակ հռչակելէ եօք երկրին մէջ,

(Շար·ը Դ· էջ)

ՈՒՂՂԱԿԻ ԵՐԵՒԱՆԷՆ

ԵՐԵՒԱՆ (Մայիս 29, ժամը 12·15)

Հանրապետական թերթերը հաղորդում են· –

Մայիսի 27–ին առաւօտեան մի խումբ պինուած մարդիկ յարձակուեցան ներքին զօրքերի պահակատան վրայ որը գտնուում էր Երեւանի երկաթուղային կայարանին չէնքում: Հրազէնային կրակից պոհուելէ ետք պահակապետը, ներքին զօրքերի սպան, վիրաւորուեցաւ: 11 պինուոր: Յարձակումը կանխելու նպատակով պինուորները զիմել են չէնքի օդնութեանը: Յարձակուղներից 5 հոգի սպանուել են, 2–ը վիրաւորուել, որոնցից մէկը մահացել է հիւանդանոց տեղափոխելու ճանապարհին: Փոխհրաձգութեան ժամանակ վիրաւորուել են դէպքի վայրում գտնուող 3 քաղաքացիներ:

Նոյն օրը ժամը 16–ին, պինուած անձանց մի մեծ խումբ չրջապատել է Նուպարաչէնի չրջակայքում գտնուող ներքին զօրքերի ստորաբաժանումը, ժամը 17–ին գնդակոծել պինուորական չարասիւնը: Փոխհրաձգութիւնը տեւել է երեք ժամ: Նախնական տուեալներով սպանուած են 16 մարդ – երկու կողմերից կան վիրաւորներ:

⁂

1990 թ· Մայիսի 27–ին Երեւանում տեղի ունեցած ողբերգական դէպքերի առթիւ Հայաստանի Կենտկոմը, Հայաստանի Գեր· Խորհուրդի նախագահութիւնը, Հայաստանի Մինիստրների Խորհուրդը խոր ցաւակցութիւն է յայտնել զոհուածների ընտանիքներին, հարազատներին ու մերձաւորներին:

⁂

Իշխանութիւնների որոշմամբ Մայիսի 29–ը յայտարարուած է Սգոյ Օր· որոշուած է այդ օրը Հանրապետութեան ամբողջ տարածքում կախել Խորհ· Հայաստանի դրօշակը եւ ազգային խորհրդանիշը՝ Եռագոյն դրօշը սգոյ ձեւաւորմամբ:

Իշխանութիւնները դիմել են Հանրապետութեան բնակչութեանը կոչ անելով մեր ժողովրդի այս ծանր օրերին դրսեւորել զգաստութիւն եւ չրջահայեացութիւն, անել ամէն ինչ կանխելու չմտածուած քայլերը, մեր ազգային միասնութիւնը պահպանելու համար:

Սփիւռքահայութեան Հետ
Մշակութային Կապի Կոմիտէի
Նախագահ
Կ· ԴԱԼԼԱՔԵԱՆ

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ

Հայ ազգ· երեք կուսակցութիւնները մեկնելով Սեւփանակերտ՝ Մայիս 25–ի եւ Երեւան՝ Մայիս 26 եւ 27–ի ծանրակչիռ եզեռնագործութիւններէն, զուրկ կերպով կը զատապարտեն խորհ· բանակի չարժումները եւ արիւնալի հակազդեցութիւնները, որոնց հետեւանքով զոհուած են չուրջ 30 Հայեր եւ կան բազմաթասնեակ վիրաւորներ: Միաժամանակ, հայ ազգ· երեք կուսակցութիւնները կը հաստատեն որ խորհ· ուժերու պատասխանատուները կը ծառայեն ազերբէյճանական չահերուն եւ կ'ոտնակոխեն Հայաստանի եւ Արցախի Հայերուն իրաւունքները:

Հայաստան կը գտնուի վտանգի դիմաց:

Կոչ կ'ընենք բոլորիդ ըլլալ պատրաստ՝ դիմագրաւելու համար գալիք բարդութիւնները:

Գիտցէ՛ք որ կը գտնուինք համաժողովրդական զօրաչարժային վիճակի մէջ:

Կոչ կ'ուղղենք Ֆրանսայի ազնիւ ժողովուրդին եւ միջազգային հանրային կարծիքին արագիլ հանդիսանալ բազմադարեան ժողովուրդի մը ոչնչացման:

Կը պահանջենք խորհ· կեդր· իշխանութիւններէն վերջ տալ զրպռութիւններուն եւ զատապարտելի չարզերուն ու ճնշումներուն:

Ս· Դ· Հ· Կ· Ռ· Ա· Կ· Հ· Յ· Դ·

ՅՕԳՈ

ՓԱՐԻԶԻ ԽՈՐՀ. ԴԵՍՊԱՆԱՏԱՆ ԱՌՋԵՒ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹԵԱՄԲ՝
ՀԱՅ ԱԶԳ· 3 ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒՆ

Հայաստան եւ Արցախ կը սպան իրենց զոհերը:

Խորհ· բանակը իր բուռն եւ բիրտ համակզդեցութեամբ խլած է բազմաթասնեակ հայ զոհեր:

Հայ ազգ· երեք կուսակցութիւնները կոչ կ'ընեն եւ կը հրաւիրեն բոլոր Հայերը, անխտիր, զանգուածային կերպով ներկայ ըլլալու խորհ· դեսպանատան առջեւ,

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, ՄԱՅԻՍ 31, ԺԱՄԸ 18·30–ին

բողոքելու համար ազերբէյճանական եւ խորհրդային ճնշումներուն ու չարդերուն դէմ:

Հարկ է ներկայ ըլլալ միակամ որպէսզի մեր զօրակցութիւնը յայտնենք հայրենիքի եւ Արցախի ժողովուրդին եւ զատապարտենք խորհրդային բանակի բռնութիւնը:

Հինգշաբթի, Մայիս 31–ին, ժամը 18·30–ին, Հայաստանի ժողովուրդին կողքին, ներկայ պիտի ըլլանք Փարիզի խորհրդային դեսպանատան առջեւ:

Ս· Դ· Հ· Կ· Ռ· Ա· Կ· Հ· Յ· Դ·

ՁՕՐԻ ԲԱԼԱՅԵԱՆԻ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄՆԵՐԸ ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

Քանի մը օր է Փարիզ կը գտնուի Ղարարաղի երեսփոխան, ծանօթ հրապարակագիր՝ Զօրի Բալայեան: Առաջին առթիւ իսկ, կարգ մը տեսակցութիւններ ունեցած է եւ պարգած Ղարարաղի ու Հայաստանի մտահոգիչ կացութիւնը:

Երկուշաբթի օր նախ կ'ընդունուէր նախկին նախարար՝ Շառլ Փասքուայի կողմէ, ապա, կէսօրէ ետք՝ Ծերակոյտի նախագահ՝ Ալէն Փոհէրի:

«ՄԱԼԱՅԱ ՋԵՄԼԻԱ»...

Մի քանի ամիս առաջ, քեռի Մ. Կոր–բայով, երկար պրպտումներից յետոյ, զարմանալի մի որոշում տուաւ: Հրովար–տակով նա ջնջել տուեց Բրեժնեւին պար–գեւած «Յաղթանակ»ի չքանչանը, պատ–ճառաբանելով որ «Հայրենական պատե–րազմ»ին նրա մասնակցութիւնը արժանի չէր այդպիսի պատուի:

Մի՞թէ Կլաղնոսա–ին պիտի վերադրել այս որոշումը: Այնուամենայնիւ դա հաստատում է նաեւ որ յաճախ մեռելնե–րը յանցաւոր են, յաճախ, քաղաքական կեանքում, ռանակոխուում է զաղափա–րական համակամութիւնը: Կարճ ասած՝ «rien n'est acquis à l'homme...»:

Բրեժնեւը բախտ ունեցաւ չսպաննուել եւ յետագայում նա ուզեց յաւերժանալ իր «Մալայա զեմլիա» դրքոյկով:

Այս դրքոյկը այլեւս անպատանելի է եւ յոյս կայ որ վերհրատարակուի: Մի դուցէ ճարուի «տակից» ... բայց անց–եալում, առիթ եմ ունեցել զայն ճա՛չա–կել:

⁂

Ուրեմն տարիներ առաջ, Բրեժնեւեան կայարութեան չրջանին, Մոսկուայի օդա–կայանում, թմրած ոչխարի նման, սպա–սում էի ինձ Երեւան տանող օդանաւին: Սպասման սրահի մի անկիւնում չարուած էին զանազան լեզուներով, բազմաթիւ, այսպէս ասած «զաստխարակիչ» դրքեր: Պատահմամբ աչքիս դպաւ Ֆրանսերէնով մի դրքոյկ որի խորագիրն էր՝ «Petite terre» (Փոքրիկ հող): Կամ Պուչքինի լեզ–ուով «Մալայա զեմլիա»: Հեղինակը Լէօ–նիդ Բրեժնեւ: Առաջին էջերից արդէն, զգալի էր որ՝ դրուոմի համ տուող անյի մի յուշագրութիւն էր պատերազմի տա–րիներից: Բայց օդանաւը երկու ժամ ու–շացումով պիտի մեկնէր, ուստի սպաս–ման ժամերը կարճացնելու միտումով, յամառեցի կարդալ այդ դրքոյկը մինչեւ վերջի էջը: Անտեղի մի լուծողական որ մի անգամ եւս կլլում:

Մի քանի տարի անց, բոլորովին մոռա–ցել էի Բրեժնեւի այս գլուխ – գործոցը, մինչեւ այն օրը երբ ներկայացայ խոր–հըրդային հիւպատոսարան, առանալու համար Հայաստան գնալու վիզաս: Ի միջի այլոց մինչեւ հիմա դեռ չեմ հասկացել եւ երբեք էլ չպիտի հասկանամ թէ ինչո՞ւ Հային վիզա է հարկաւոր իր երկրից ներս մտնելու համար: Բայց մի դուցէ Պե–րեստրօյկայի շնորհիւ...:

Ուրեմն հիւպատոսարանում ինձ տալիս են լեցնել մի հարցարան որ սովորաբար ձանձրալի մի ժամապահութիւն է: Բայց, խոստովանեմ, որ այս մէկը չատ դուրս եկաւ եւ հաճոյքով զրեցի պատշաճ պատասխանները: Չէ որ առաջի անգամն էր որ առիթ ունեցայ, ուրախ յուզումով զրել ստպիր տառերով, ազգութեան հարցին դիմաց՝ հայ եւ քաղաքացիու–թեան՝ Ֆրանսացի: Նաեւ ստպիր:

Թէ ինչո՞ւ Վոլթէրի հարուստ եւ ճըշ–զրիտ լեզուում ազգութիւն եւ քաղաքա–ցիութիւն հոմանիշնե՞ր են, այդ էլ պե–տական հասկացողութիւն է որ բնաւ կապ չունի Գարթեզեան տրամաբանութեան հետ ... Ինչ որ է:

Հիւպատոսարանի «չինովնիկը» (պետա–կան պաշտօնեայ) իր վանդակից պահան–ջեց որ ազգութիւնս սրբագրեմ՝ այսինքն զրեմ Ֆրանսացի, ոչ թէ Հայ: Ինձ զար–պեցի եւ կուլ տուի Թրքերէն մի նախա–տինք:

– Ինչո՞ւ, հարց տուի զայրացած.

– Որովհետեւ պարզապէս դուք ծնուել էք Ֆրանսա, հասկացա՞ք, պատասխա–նեց հեղնող չեշտով պաշտօնեան.

– Ինչ լաւ է որ դուք չէք ծնուել Փե–քինում ... հետաքրքիր չինացի պիտի լինէիք: Դուք էլ հասկացէք որ ազգու–թիւնս չեմ սրբագրէ: Ես Հայ եմ պարզա–պէս, Հա՛յ:

«Չինովնիկ»ը ջղայնացաւ, զէմքը զա–ռաւ կարմիր քաջվարդ քիի տակից ռու–սերէն մի քանի կծու բառեր չչնչաց, ձեռ–քից խլեց հարցարանը ու դուրս եկաւ զէպի ուրիշ դրասենեակ: Բրեժնեւեան չրջանին «չինովնիկ»ները չուտ էին բար–կանում: Հիմա կարծես մի քիչ հակզել են...

Մօտ տասը րոպէից յետոյ, պաշտօն–եան վերադարձաւ, թթուած դէմքով յայտնեց՝ «Խառաչո, վազը ձեր վիզան պատրաստ չէ, վազը անցէք»: Բողոքում եմ: Անօգուտ: Թուրքակի նման նոյն խօսքերն է կրկնում: Տաքացած զըլ–խիցս յանկարծ զգացի մի կայծ: Բառնցքս խփեցի վանդակի զարանին ու բարձր չեշտով սաստեցի՝ «իսկ ինչո՞ւ այս սե–զանի վրայ չկայ «Մալայա զեմլիա» դիրքը»:

«Չինովնիկի» աչքերը լայնացան, սա–ռան ու այլայլուած զէմքով խոկոյն դուրս թռաւ վանդակից զէպի հանճա–րեղ առաքելների սենեակը... Հաստատե–լուց յետոյ Բրեժնեւի բացակայութիւնը, մարած–յուզուած ձայնով պաշտօնեան ինձ հարցրեց՝

– Իսկապէ՞ս Ձեզ հետաքրքրում է այդ դիրքը:

– Ի հարկէ՛: Իմս բարեկամի տուի. չը–վերադարձրեց:

– Շատ լաւ, չատ լաւ, – պատասխանեց խուճապահար պաշտօնեան, բարի եղէք մի քանի րոպէ համբերել, Ձեզ կը ճարեմ մի օրինակ:

Քիչ առաջուայ խոժոռ արտը ահա դա–ռաւ մի նազիկ եղնիկ ու ալաց զէպի առա–ջի յարկը: Բայց (իմ բախտից) «Եղնիկը» վերադարձաւ դլուխը կախ, յուզարկաւո–րութեան վայել դէմքով, ասելու համար յուսահատ չեշտով՝

– Դժբախտաբար՛ը երէկուանից այդ դիրքը մեզ մօտ սպառել է: Վազը անպայ–մանն առանալու ենք: Բայց մեր հիւպա–տոսարանի մասնաճիւղում, վաստ՛ակ պի–տի գտէք «Մալայա զեմլիա»ն: Գիտէք այդ չէնքը պուլվ. Մալըզհերպէ վրայ է: Այստեղից հազիւ 10 րոպէ հեռու:

– Լա՛ւ, – ասացի, – 10 րոպէ գնալ, 10ն էլ վերադառնալ, կարծում եմ որ 20 րո–պէ հերիք է որ վիզաս պատրաստ լինի, այնպէս չէ՞ «տաւարիչ»...

– Ի հարկէ՛, ի հարկէ՛ սիրելի բարե–կամ, սպասեցէք մի քիչ, հէնց հիմա կը կարգադրեմ. «Փաժա՛լսթա»:

Այդպէս էլ եղաւ: Վիզան դրպանումս դուրս եկայ զէպի... տուն:

Գալով Բրեժնեւին, իր նոր մոլորակի վրայ, «ազատուած աշխատանք»ից, զըր–կուած «պերեստրօյկա»յի բարիքներից, շատ հետաքրքիր է որ շարունակում է որոալ նոր չքանչաններ ու մրցանակ–ներ...

Այնուամենայնիւ, լուրջ ազրիւրից ի–մացանք, որ Կորբաչով (մեր օրերի սիւ–փէր սթար), ջնջել չպիտի տայ «Մալայա զեմլիա»ին շնորհուած զրական մրցա–նակը, որպէսզի խորհ. պատմութեան «սպիտակ էջեր»ում նշուի որ բրեժնե–եան սոսիալիզմի չրջանին՝ ծիծաղելին արժանի էր պատուի...

ԿԱՐՊԻՍ ԶՐԲԱՇԵԱՆ

ՍՏԱՑԱՆՔ

ՊԱՏՄՈՒԱԾՔՆԵՐ
Գ. Տպագրութիւն

ԱԼԻՍ Տ. ԺԱՄԿՈՉԵԱՆ

Պոլիս, 1989

ՉԵԽՈՍԼՈՎԱԿԻՈՅ ԵՐԿՐՈՐԴ ԳԱՐՈՒՆԸ

Չեխոսլավաքիոյ ժամանակակից պատ–մութեան ամէնէն ծանօթ անուններէն է Ալ. Տուպչէք: 1968 Օգոստոսի խորհրդա–յին բիւրա միջամտութեան գլխաւոր զոհե–րէն եղաւ ան որ այսօր երկրին Ազգային ժողովին նախագահն է: Իրեն հետ կա–տարուած հարցազրոյցի մը առած պատ–ասխանները բաղդատական մը կ'ընեն 1968–ի եւ 1990–ի Չեխոսլավաքիաներուն միջեւ. 1968–ին խօսքի ազատութեան չրջան մըն էր. չանքը կար երկրին քաղա–քականութիւնը ուղղելու դէպի եւրոպա–կան զարգացած երկիրներու հետ անտե–սական, պետական ու թէքնիք զործակ – ցութիւն մը. այս թափը խորտակեց Վար–չաւայի Ուխտին պատկանող զօրքերու, միջամտութիւնը: Այսօր Չեխոսլավաքիա Եւրոպայի մէջ իր տեղը զտնելու հետա – մուտ է. այսուհետեւ կրնայ համարձա–կութեամբ նախաձեռնութիւններ առնել, քանի որ ի տարբերութիւն 1968ին, ար–տաքին միջամտութիւններու սպառնա–լիքէն զերծ է:

Սակայն Տուպչէք չի մոռնար յիշեցնելու, որ այսօր անտեսական վիճակը զգալի կերպով վատթարացած է երկրին մէջ ու չեշտուած է զարգացած երկիրներու հա–մեմատած Չեխոսլավաքիոյ յապազումը:

Պատասխանելով «ի՞նչ է ընկերվարու–թիւնը լաւ ձեզի» հարցումին, Տուպչէք կը սահմանէ. «ընկերային արդարութիւ–նը, մարդկայնութիւնը, լայնախոհու–թիւնը, ընկերային իրաւունքներու եւ մարդկային իրաւանց յարգանքը ու ազա–տութիւնը»: Եւ կը չարունակէ. «եր–կաթեայ բռունցքը որ իջաւ Արեւելքի պլուն, այս բոլորին հետ հաւասարակաց ոչինչ ունէր»:

Չեխոսլավաքիոյ համայնավար կու–սակցութիւնը – որուն այլեւս անդամ չէ Տուպչէք–, կտրմայուծումի հոլովոյ–թին մէջն է, ինչ որ տրամաբանական հե–տեւանքն է վարած քաղաքականութեան: Շարքերուն մէջ կան ոմանք որոնք կ'ուզեն ձերբազատիլ վարչարարական հին վար–դապետութիւններէ. կը ջանան լաւագոյնս կազմակերպուիլ, կառուցուիլ զաղափա–րական մակարդակի վրայ, աստիճանա – բար լքելով անցեալի խեղումները ու մօ–տենալով եւրոպական ձախին: Ներկայիս կուսակցութիւնը ձախողութենէ – ձախո–ղութիւն կ'անցնի: Անոր զեկավարները չեն հասկցած թէ աշխարհը փոխուած է ու իրենք արդիական դիրքորոշում մը պէտք է ունենան ժողովրդավար Արեւ–մուտքին հանդէպ:

Երկրին Խորհրդարանը նախ եւ առաջ պէտք է ապահովէ մինչեւ հիմա ստորա–գրուած միջազգային փաստաթուղթերու կիրարկումը, ինչպէս՝ Հելսինքիի հա–մաձայնագիրը, ՄԱԿ–ի բառաձեւերը եւ–լն: Ապա, պէտք է ժողովրդավար ծրա–գիրները զործնականացնել, ինչ որ օ–րէնսդրական հսկայական աշխատանք մը կ'ենթադրէ:

«Այսօր տակաւին նախկին վարչաձեւին մարդիկը զործի գլուխ կը զտնուին. ա–տիկա չէ՞ սպառնար հիներով նորը կեր–տելու զործին» հարց կուտայ Տուպչէքի զրուցակիցը. ու ան կը պատասխանէ թէ իրենք զիտակից են այդ հարցին ու կը չանան ընտրական նոր օրէնք մը քուէար–կել տալ, որպէսզի կարելի ըլլայ ճնշիսի կէսին ընտրութիւնը կատարել: Անոր պիտի հետեւի ապահովաբար առաժամեայ Խոր–հըրդարան մը, որ ծակայն պիտի կրնայ յաջորդական ընտրութիւններ պատրաս–տել ու երկիրը դնել ժողովրդական Սահ–մանադրութեան ուղիին վրայ:

Տուպչէք զիտակից է բոլոր զժուարու–թիւններուն ու նաեւ չեխ ընկերութեան կացութեան որ կարելի է որակել «ժողո–վըրդավարութեան զինովութիւն»: Ամե–կա ինքնին զժուարութիւն մը կը ներկա–յացնէ. ի՞նչպէս կառավարել տասնեակ մը կուսակցութիւնները, ամէն խմբակ–ցում կուսակցութիւն մը հիմնել կ'ուզէ. չարաչար կը զործածուի ազատութիւնը:

Այսուհանդերձ, Չեխոսլավաքիա, չը–նորհիւ իր քաղաքական կառոյցին ու տըն–տեսական մակարդակին, Արեւելքի միւս երկիրներէն առաջ կրնայ եւրոպայի մէջ իր տեղը զրաւել:

Գալով Խորհրդային Միութեան, հինդ տարիէ ի վեր ընկերութեան ժողովրդա–վարացում մը նկատելի է, կ'ըսէ Տուպ–չէք. միջազգային յարաբերութիւններու մարզին մէջ չատ բան բարեփոխուած է, յատկապէս խորհրդային — ամերիկեան

ՉԱՅՆԵՐ ԳԱԻԱՌԷՆ

ՄԱՐՍԻԼԻԻ Հ. Բ. Ը. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՆՈՐ ԿԵԴՐՈՆԻ ԲԱՑՈՒՄԸ

ՄԱՐՍԻԼ. – («Յառաջ»). –

Քաղաքի սիրտն ոչ չատ հեռու, հարա–ւային թաղամասի մը մէջ, ծառազարդ պողոտայի մը «Պուլվար Միշլէ» թիւ 327, արդիական ոճով նորակերտ բազմայարկ չէնքի մը գեռնայարկը՝ նոր կեդրոնատե–ղին է Մարսէյլի Հ. Բ. Ը. Միութեան: Դալարագեղ վայրի մը մէջ չքեղ իրաղոր–ծում մըն է: Գեղեցիկ եւ արդիական սար–քաւորումներով երկու հարիւր քանը վից քառակուսի մեթր տարածութիւն մը, մէկ յարկի վրայ, որ կը բաղկանայ խոհանոցէ մը, զրասենեակէ մը, եւ բա–ւականին մեծ եւ կոկիկ սրահէ մը: Գնում, սարքաւորում, կահ – կարասի եւայլն... ընդհանուր ծախքը բարձրացած է՝ երկու միլիոն եօթը հարիւր հազար Ֆրանքի:

Պաշտօնական բացումը կատարուեցաւ Մայիս 19–ին, ժամը 19·15–ին:

Հ. Բ. Ը. Միութեան նախագահուհին՝ Լուիզ Մանուկեան – Սիմոն եւ Տիկին Մա–ռըլին Վիկուռու, քաղաքապետին կինը, կարեցին խորհրդանշական ժապաւէնը, Ֆրանսական Եռագոյն մը, եւ Յակոբ Ե–պիսկոպոս Վարդանեան արտասանեց «Պահպանիչ»ը: Ապա, ներկայ բազմու–թիւնը մուտք զործեց չէնքէն ներս, եւ կեդրոնի սրահին մէջ կատարուեցաւ կարճ հանդիսութիւն մը: «Գարուն» երգ – չախումբը, ղեկավարութեամբ՝ Յակիկ Ըըմպազեանի, երգեց Հ. Բ. Ը. Միու–թեան քայլերգը ու ապա Ֆրանսերէն, «Քեզի Համար Հայաստան» եւ յետոյ «Կովկասի Ֆաշերը» որուն արտասանու–թեան մասը ըրաւ՝ Արթօ Պէքճեան ու հուսկ՝ «Ձէյթունցիները» նուագարանին–րու ընկերակցութեամբ: Դաշնակով ըն–կերացաւ՝ Ժիւլիէթ Ըըմպազեան: Ազամ Շեխիկեան, հանդիսավարը, խօսքը ուղ–ղաւ Ռուժէ Գուլումճեանին որ յիշեցուց Հ. Բ. Ը. Միութեան 84 տարիներու ծա–ռայութիւնը հայ ժողովուրդին, հաս–տարեմ իր հիմնադրին գծած ուղիին եւ տուած օրինակին: Թուեց չարքը անոր յաջորդական հեղինակաւոր զէմքերուն՝ Զարեհ Պէյ Նուպար, Գալուստ Կիւլպէնկ–եան, Արշակ Գարակէօզեան, Ալեք Մա–նուկեան: Ապա, ողջունեց նախագահու–հին՝ Լուիզ Մանուկեան – Սիմոն որ անց–եալ տարուան Օգոստոսէն ի վեր կը վա–խարինէ հայրը՝ Ալեք Մանուկեանը: Ռուժէ Գուլումճեան չեշտեց Հայաստանի զժուարութիւնները եւ Հ. Բ. Ը. Միու–թեան օժանդակութեան զործոզութիւն–ները ու խօսքը աւարտեց ըսելով՝ «Այսօր բացումը կատարեցինք Մարսէյլի Հ. Բ. Ը. Միութեան նոր կեդրոնին, որ իր տեղը գտաւ Քաղաքին ամէնէն գեղեցիկ պողո–տաներէն մէկուն վրայ: Կրնանք մեզ պատասխանել որ այս անհրաժեշտ գործի–ը մեզ պիտի օգնէ, մեզի վստահուած առաքելութեան իրագործման մէջ»:

Լուիզ Մանուկեան – Սիմոն խօսք առ–նելով յայտարարեց՝ «Մարսէյլ առաջին այցելութեանս հաճոյքն ունիմ ներկայ գտնուելու այս կեդրոնի բացումին: Աշ–խարհի շուրջ պտըտելով շատ լաւ կը հաս–կընամ թէ մեր անդամներուն համար որ–քան կարեւոր է կեդրոն մը. վայր մը ուր Հայեր կուգան իրար հետ, շարունակելու մշակոյթը եւ աւանդութիւնները մեր ծը–ննդավայրերուն եւ պապերուն»:

Ապա, Հ. Բ. Ը. Միութեան նախագա–

յարաբերութիւնները: Քանի որ բրեժնե–եան չրջանը վերջ գտած է, Խորհրդային Միութիւնը կը փափաքի զործակցիլ եւ–րոպական երկիրներու հետ. պէտք է օգ–նական ըլլալ անոր:

Տուպչէք չի մոռնար նշելու թէ եւրո–պայի մերձեցումը դաշնակիցներու փո–փոխութիւն մը չենթադրեր իրենց հա–մար, եւ ոչ ալ Խորհրդային Միութեան հետ տնտեսական յարաբերութիւններու կտեցում մը. ընդհակառակն՝ ապագա–յին երկու երկիրներու համագործակցու–թիւնը պէտք է զարգանայ ամէն մարզի մէջ, երկու կողմերուն ալ չահերուն ուղ–ղութեամբ:

ՓԱՐԻԶ

ՈԳԵԿՈՉՈՒՄ՝ ՍԱՐԴԱՐԱՊԱՏԻ ՃԱԿԱՏԱՄԱՐՏԻՆ

Մայիս 21-ի երեկոյեան, Հ. Բ. Ը. Միութեան Փարիզի «Ալեք Մանուկեան» կեդրոնին մէջ նշուեցաւ Սարդարապատի հերոսամարտին 72-ամեակը, ներկայութեամբ կուկիկ բազմութեան մը:

Նախկին Ռամկիկներու Միութեան նախագահ Տիրան Ոսկերիչեանի բացման խօսքէն ետք, ուր ան զուգահեռ մը ըրաւ Սարդարապատի ու Ալարայրի միջեւ, կարճ ելոյթ մը ունեցաւ Հայաստանի Ազգաժողովրդական Շարժման կազմակերպիչներէն՝ տոքթ. Ռուբէն Սահակեան, որուն համար ցանկալի պիտի ըլլար որ նման ուրախալուր տարեդարձ նշուէր աւելի մեծ սրահի մէջ, երիտասարդներու մասնակցութեամբ, ինչպէս եղած էր 1978-ին՝ Սալ տը լա Շեմինի սրահին մէջ:

Պատմաբան Ռ. Սահակեան նշեց այս ճակատամարտէն քաղուելիք դասերը, մասնաւորաբար միասնականութիւնը, զոր ցուցաբերեց հայ ժողովուրդը այդ օրերուն: Ան ըսաւ նաեւ թէ խորհրդային պատմագիտութեան առջեւ անցեալին ծառացած խոչընդոտներուն պատճառով Սարդարապատը ցարդ լաւ չէ ուսումնասիրուած Հայաստանի մէջ: Այդ իմաստով չատ արժէքաւոր է Սերժ Աֆանասեանի գիրքը՝ «Սարդարապատի յաղթանակը», որ չուտով հայերէն լոյս պիտի տեսնէ Երեւան, Ռ. Սահակեանի յառաջաբանով իսկ:

Օրուան գլխաւոր բանախօսը՝ Սերժ Աֆանասեան օրագրութեան ձեւով նկարագրեց Սարդարապատի պատերազմը: Ճակատագրական այդ ճակատամարտին կարեւորութիւնը աւելի ընդգծելու համար բանախօսը մէկ քանի մեծ սրահի մէջ, երիտասարդներու մասնակցութեամբ, ինչպէս եղած էր 1978-ին՝ Սալ տը լա Շեմինի սրահին մէջ:

Պատմաբան Ռ. Սահակեան նշեց այս ճակատամարտէն քաղուելիք դասերը, մասնաւորաբար միասնականութիւնը, զոր ցուցաբերեց հայ ժողովուրդը այդ օրերուն: Ան ըսաւ նաեւ թէ խորհրդային պատմագիտութեան առջեւ անցեալին ծառացած խոչընդոտներուն պատճառով Սարդարապատը ցարդ լաւ չէ ուսումնասիրուած Հայաստանի մէջ: Այդ իմաստով չատ արժէքաւոր է Սերժ Աֆանասեանի գիրքը՝ «Սարդարապատի յաղթանակը», որ չուտով հայերէն լոյս պիտի տեսնէ Երեւան, Ռ. Սահակեանի յառաջաբանով իսկ:

Օրուան գլխաւոր բանախօսը՝ Սերժ Աֆանասեան օրագրութեան ձեւով նկարագրեց Սարդարապատի պատերազմը: Ճակատագրական այդ ճակատամարտին կարեւորութիւնը աւելի ընդգծելու համար բանախօսը մէկ քանի մեծ սրահի մէջ յաղթած չըլլային, այսօր Հայաստանը պիտի նշուէր որպէս լոկ չրջանի մը անուն, ինչպէս, օրինակ՝ Կապադովկիան»:

Շահեկան էր հարց - պատասխանի բաժինը: Մայիս 26-ի յաղթանակը չօգտագործուեցաւ: Ցունիս 4-ին տեղի պիտի ունենայ Պաթումի դաշնագրին: Հայկական պատուիրակութիւնը անտեղեակ ըլլալով Թուրքերու նահանջին, համաձայնեցաւ նուաստացուցիչ պայմաններու, որոնք Հայաստանին կը ձգէին միայն տասը հազար քառակուսի քիլոմեթր: Ս. Աֆանասեանի համար մեծ սխալ էր Զօրավար Անդրանիկը հայկական բանակին պետ չնշանակելը: Ճիշդ է, Ռուսերը կ'արհամարհէին զայն, ըսելով թէ հայդուկ է, ռազմական կրթութիւն չունի եւայլն, բայց ան հիանալի ռազմագէտ էր ու մեծ հեղինակութիւն ունէր: Հայ զինուորը միայն անոր կը հնազանդէր: Ինչպէս է որ մասնաւոր դասախարակութիւն չունեցող կարիպալտին փրկեց Իտալիան:

Մեր օրերուն վերաբերող բազմաթիւ հարցումներէն մէկուն, Ռ. Սահակեան սպասէ պատասխանեց. «Ես չեմ յարգում այն պատմաբաններին, որոնք այսօր 180 աստիճան չրջադարձ են կատարել եւ գրում են բոլորովին այլ բան քան ինչ գրել են տարիների ընթացքին»:

ՇՐՋ. ԹՂԹԱԿԻՑ

ՄԻԱՑԵԱԼ ՆԱՀԱՆԳՆԵՐ

Էլենա Պոնէր «Զօրեանի մէջ»

«Զօրեան» հիմնարկի կազմակերպութեամբ Հարվըրտի համալսարանին մէջ Մայիս 6-ին, Կիրակի օր դասախօսած է Ա. Սախարովի այրին՝ Էլենա Պոնէր: Ան անդրադարձած է Խորհ. Միութեան մէջ տեղի ունեցող փոփոխութիւններուն ու քննադատած արեւմտեան կառավարութիւնները որոնք վերակառուցումը խանդարելու վախով կը զգուշանան ճնշում բանեցնելէ Կորբաչովի վրայ: Ըսած է թէ ոչ երկրին ներսը, ոչ ալ դուրսը մարդ կը հաւակնայ թէ ի'նչ կը կատարուի Խորհ. Միութեան մէջ:

Խօսելով ազգայնականութեան տագնապներու մասին, Է. Պոնէր անդրադարձած է Հայաստան - Ադրբեջան կնճիռին. ըսած է թէ Հայաստան որ արդէն կրած էր երկրաշարժի հարուածը, այսօր տակաւին Ադրբեջանի կողմէ կիրարկուած չրջափակումին հետեւանքներուն կը հանդուրժէ ու տնտեսութիւնը քայքայումի ասպիճանին հասած է: Պոնէր նշած է նաեւ թէ Հայաստան խորհրդային առաջին Հանրապետութիւնն է որ փարած է վերակառուցումի գաղափարին, հաստատելով որ անով կարելի պիտի ըլլայ իրականացնել Ղարաբաղի վերամիաւորումը: Դասախօսը կրկնած է ամուսնին՝ Ա. Սախարովի տեսակէտը, թէ Ադրբեջանի համար Ղարաբաղը արժանապատուութեան հարց մըն է, իսկ Հայերու համար կենաց հարց մը:

Նոյն իրիկունը Շէրաթեան պանդոկին մէջ մեծարանքի հաւաքոյթ մը կազմակերպուած է ուր «Զօրեան» հիմնարկի նախագահ Թէոտոր Պողոսեան նախ անդրադարձած է Պոնէրի խորհրդային ընկերային եւ քաղաքական հարցերուն որպէս գրող բերած մասնակցութեան, ապա՝ «Զօրեան»ի նոր հրատարակութեան՝ լրագրող Սամուէլ Շահմուրատեանի «Սումգայիթեան ողբերգութիւնը» հատորին անդլերէն թարգմանութեան յառաջաբանը դրած ըլլալուն համար:

ԻՏԱԼԻՈՅ ՀՈԳԵՒՈՐ ՀՈՎԻՒՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ՀՐԱՆՏ ԲԱՄՊԱԿԵԱՆ Ի ՊԱՏՈՒԻ

Կիրակի, Ցունիս 3-ին, Միլանոյի Ս. Քառասուն Մանկունք Հայց. Առաքելական Եկեղեցւոյ մէջ հանդիսաւոր պատարագի ընթացքին, համայնքի հոգեւոր հովիւ Սարգիս Քհնյ. Սարգիսեան պիտի կարդայ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս Վազգէն Ա.ի կոնդակը, որով Վեհափառ Հայրապետը գնահատելով Տիար Հրանտ Բամպակեանի աւելի քան վաթսուն տարիներու նուիրեալ գործունէութիւնն ու մատուցած բազմապիսի ծառայութիւնները ազգին, Եկեղեցիին ու մշակոյթին, Ս. Ներսէս Շնորհալի ոսկեայ չնքանչանով պարգեւատրած է զինք:

Նոյն օրը, կէսօրէ ետք ժամը 4·30-ին, Հայ Տունին մէջ տեղի կ'ունենայ Ներսէս Շնորհալի չքանչանի յանձնումը՝ ձեռամբ Սարգիս Քհնյ. Սարգիսեանի:

Երեւանի հին ձեռագրաց Մատենադարանի տնօրէնութիւնը նոյնպէս ուզած է պատուել Տիար Հրանտ Բամպակեանը, անոր շնորհելով Մեսրոպ Մաշտոց չքանչանը, որ պիտի յանձնուի ձեռամբ Վենետիկի Մխիթարեան Միաբանութեան ընդհ. մեծաւոր Առաջնորդ Հայր Ներսէս վրդ. Տէր-Ներսէսեանի:

Յետ յայտարարի գործադրութեան տեղի պիտի ունենայ հիւրասիրութիւն:

ԴԻՒԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻՈՑ

Միլանօ

ԿՐԸՆՈՊԼԸ

ԳԵՂԱՄ ԳՐԻԳՈՐԵԱՆԻ ՀԱՄԵՐԳԸ

Երկու օրուան համար Կրընոպլը կը դառնայ օպերայի աշխարհին ծանօթ թէնոր Գ. Գրիգորեան. առիթէն օգտուելով ու ընդառաջելով դաշնակահար էրիք Քունայի խնդրանքին, ան համերգ մը տուաւ Մայիս 20-ին, Կիրակի օր, որուն յայտագիրը բաղկացած էր Չայքովսկիի, Ռախմանինովի, Տօնիձէթթիի, Լէոն Քավալլոյի, Վէրթիի օպերայի մեներգներէն, երկու հայկ. երգերէ՝ Ե. Միրզոյեանի «Ինձ խարեցիր» եւ Ա. Յարութիւնեանի «Երգեր ինձ համար», ու կոմիտասի հորվելէն:

Համերգին աւարտին ներկաները յորմնկայս, երկար պահեր ծափահարեցին մեծ երգիչը: Այս առիթով, «Նիս Մաթէն» թերթը «Քնօրհասիմօ» խորագրուած յօդուած մը կը նուիրէր Գ. Գրիգորեանի. հոն կ'ըսուէր. «Հայաստանէն եկած այս համակրելի երգիչըը, ճնճղատներու կարծիքով դարուս ամենամեծ թէնօրներէն մէկն է. ան երգիչն է Երեւանի, Մոսկուայի ու Վիլնիուսի օպերաներուն. երգած է Միլանոյի Սքալային, Հոլանտայի, Անգլիոյ, Ֆրանսայի, Աւստրիոյ եւ Միացեալ Նահանգներու մէջ:

Երբ իր կարծիքը կը հարցուի հարաւային Ֆրանսայի մասին, կը պատասխանէ. "ես միշտ հարաւի մէջ ապրած եմ. Հայաստան խորհ. Միութեան հարաւային կողմը կը գտնուի. առանց Հայաստանի արեւին չեմ կրնար ապրիլ. Քոթ տ'Ազիւրը շատ կը սիրեմ. կը խոստանամ վերադառնալ":

Յօդուածը կը վերջանայ ռուսերէն «չընորհակալութիւն ընկեր» (սպասիպա տուարիշ) խօսքով. իսկ մենք կ'ըսենք. «կրտեսութի'ւն հայրենակից»:

Վ. Բ.

ԳՈՂԳՈԹԱ

ՀԱՅ ՀՈԳԵՒՈՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԻՐ ՀՕՏԻՆ 1915 ԱՂԵՏԱԼԻ ՏԱՐԻՆ

ԱՇԽԱՏԱՍԻՐԵՑ ԵՒ ԽՄԲԱԳՐԵՑ ԹԷՕԴԻԿ

ՎԱՆ

ՎԱՆ՝ ՍԱՐՍԱՓԻ ՕՐԵՐՈՒՆ

Վանայ ինքնապաշտպանութեան տաեն կը մասնակցի Աչգեստանի Շուշանց գիւղի եւ վարագայ արիւնալի կռիւներուն, մինչեւ Ռուսաց ժամանումը: Մեծ նահանջին կը հարկադրուի հինգ—վեց տարի Իգդիրի մօտերը մնալ եւ վարնան վերադառնալ Վան. սակայն թուրք յարձակումները կը տանին ժողովուրդը՝ որ դարձեալ լքէ իր հայրենիքը, Տեղի կ'ունենան նոր կռիւներ, մանաւանդ երբ թշնամին կը յարձակի վախուտի գիծը կարել: Տէր - Սահակ իր ընկերներուն հետ երկար տաեն կը դիմադրէ, Սալմաստ - Ուրմիա - Համատան՝ դէն ի ձեռին հետապատ վազքով մը: Այդ միջոցին կը կորսնցնէ երիցուհին եւ մէկ զաւակը: Զինադադարէն վերջ, անգլիական կառավարութեան կողմէ կ'ուղարկուի Պաքուտա, հոնկէ ալ կը կանչուի Պաղտատ, առաջնորդական տեղապահ Տ. Վահանի օգնական կը կարգուի. ժամանակ մը վերջ կ'անցնի Մուսուլ՝ ուր կը գըտնուի ցարդ:

2.— ԹԻՄԱՐ.— Ջարդ եւ աւեր: Թհմար երկու է, Վարի եւ Վերի: Առաջնոյն խըժիշկ եւ Աստուածածին (Տիրամայր) գիւղերէն, իսկ վերջնոյն քազմամարդ Ալիւր եւ Մարմէտ գիւղերէն դիմադրութիւն: Էրբերին, Բողանց, Խաւեցց, Ճանիկ, Ատնաւկանց, Պայրագ եւայլն կ'ենթարկուին ըսպանդի եւ աւարառութեան: Տիրամէրի Գէորգ Քահանայի տան մէջ եւս կը սկսի ուժեղ դիմադրութիւն, վտմփուշտներու հատնելով մինչեւ անճնաւոր ըլլալնին՝ առիւծի պէս ոգորելով: Հէք եկեղեցականը կը նահատակուի տեղնիտեղը, ընտանիքին 10 անդամներովը:

Այս չրջանի բախտաւոր երէցներն են հետեւեալները, իրենց տարագրութեան վերջին կայանը՝ Պաքուպա գտնուելով ներկայիս մէջ.

Յովակիմ Քահանայ.— Աննամանք գիւղէն (Տես գինքն ի կատուց Անապատ):

Մարկոս Քահանայ.— Գոմս գիւղի ծըխատէր:

Յովհաննէս եւ Գէորգ Քահանաներ.— Քէօչան գիւղի ծխատէրք:

Յովհաննէս Քահանայ.— Ճանիկ գիւղի ծխատէր:

3.— ԲԵՐԿՐԻ.— Համանուն գիւղին 25 տուն Հայութիւնը բնակիչ: Այս գտա - ռէն հոսող «Բանակ - Մահու» գետը, 1000-է աւելի դիակներ կուլ տուած է: Խաչան գիւղը՝ Ջարդ եւ աւեր. իսկ կապմակերպուած Ջարդ՝ Պստիկ գեղ, Սուրբ Թադոս եւ Գործուք: Վերջնոյս «Տէր Ցուսկան Որդի» մեներատանին վանահայր եւ փոխ - առաջնորդ

Մանուէլ Քահանայ Ապրիլ 10-ին կը նահատակուի Մալաթաթ գիւղը, ձեռամբ Ջարդարար Խուրշիտի:

4.— ԱՐՃԷՇ.— Իր 51 տոր գիւղերէն (10·300 հոգի) 4·600-ը կը փճանայ Ջարդէ, առեւանգումէ եւ հիւանդութենէ: Տեղւոյս կառավարիչը Ապրիլ 19-ին բռնեմտօրէն (!) իր մօտ կը կանչէ ահադին թիւով Հայեր՝ որոնք միահատոյն կը ըսպաննուին գնդակահար: Ականց կեդրոնական գիւղաքաղաքին մէջ ահռելի սպանդ եւ կողոպուտ. շատեր՝ կէս ժամ հեռու Գարա - Ջամին կոչուած հեղեղատին մօտ խողխողուած: Ցիշենք իր գիւղերէն Բաւոն, Ասրաֆ եւ Բերդաղ՝ որոնց բնակչութիւնը փճացած է տարագրութեան եւ կոտորածի ընթացքին:

Իսկ Արճէշի փոխ - առաջնորդ Եղիշէ Քահանայ Ապրիլ 6-ին քաղքէն դուրս հանուելով նահատակուած է անլուր չարչարանքներով եւ քրիստոնէական կրօնի դէմ ապստամբ նախատինքներով:

5.— ՍՏԻԼՃԻՎԱԶ.— 1915 Ապրիլ 6-ին Ջարդ ընդհանուր: Նորընչուղ գիւղէն 40 այրեր կը փախչին Մանազկերտ եւ կ'ապաստանին Գըզըլ - Եուսուֆ գիւղը: Ամիլճէվազի կառավարիչն խմանալով՝ իսկոյն ոստիկան կ'ուղարկէ եաեւնուն եւ ըսպաննել կուտայ բոլորը մէկանց: Մանազկերտի Հայերը խռոված՝ կ'երթան այդ ոճիրը իմացնել Լրենց փոխ - առաջնորդ Յովհաննէս Քահանայ Տէր - Աւետիսեանի, որ, ընկերացած Մշոյ առաջնորդարանի նախկին քարտուղար Նապարէթ Մարտիրոսեանի՝ կը գտնէ գայմագամին: Ան վերջինը ձկվտէթի հեռագիրը կը ցուցնէ՝ վանայ ջարդերուն պաշտօնական հանգամանքը մատնանշող...:

(Շար. 31)

(Շար. Ա. Էջէն)

ազգարարից քարևւզային էլֆ ընկերութեան, որ ժամ առաջ վերսկսի իր արտադրութիւնը, եթէ ոչ այլ ընկերութիւններու պիտի դիմէ:

ՊՈԼՍՈՑ պայրամփաչայի բանակէն փախուստ տուած են հինգ զաւտապարտեալներ, որոնց երեքը մահապարտիժի դատապարտուած էին: Կը կարծուի որ ասոնցմէ չորսը ծայրայեղ – ձախ Տեւ – Սոլի անդամ են:

ԵՐՈՒՍԱՂԷՄԻ արեւմտեան թաղամասի կեդրոնի չուկային մէջ պայթած ռումբէ մը մէկ Իսրայէլացի մեռած է եւ 9 հոգի ալ վիրաւորուած են:

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ
ՀԵՔԱՑԻՈՂ

ԵՐԵՒԱՆ
(«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ», – ՄԱՅԻՍ 15 / 26)

ՍԵՄԻՆԷՐ ԵՐԵՒԱՆԻ ՄԷՋ

Երեւանի մէջ տեղի ունեցած է հայկական ձայնասփիւռի ու հեռատեսիլի յայտագրերու անօրէններու սեմինէր, որուն մասնակցած են Ֆրանսայէ, Միացեալ Նահանգներու, Գանատայէ, Աւստրալիոյ եւ այլ երկիրներու 24 լրագրողներ:

Սեմինէրին մասնակիցները այն համոզումը յայտնած են որ Հայաստանի այսօրուան զժուարին ճակատագիրը միայն Հայաստանի մարդոց ջանքերով պիտի չլուծուի, իրենց մասնակցութիւնը պիտի բերէն նաեւ Սփիւռքահայերը:

Հայաստանի ձայնասփիւռն ու հեռատեսիլը, «Արմէնփրէս»ը, լրատուական միւս միջոցները պէտք է աշխատանք տանին Սփիւռքի կեդրոններուն հետ անմիջական կապ ստեղծելու ուղղութեամբ, ոչ միայն լուրեր հազորդեն Սփիւռք, այլեւ լուրեր առնան գաղթականներէն՝ զանոնք տեղական բնակչութեան հասցնելու համար:

Սեմինէրի մասնակիցները երկու տարուան ծրագիր մը մշակած են, որուն կատարման արդիւնքները կը քննարկուին յաջորդ հանդիպումին: Սփիւռքահայ լրագրողները այցելած են ազէտեալ շրջանները, հանդիպումներ ունեցած են երեսփոխաններու, անտեսական պատասխանատու անձերու հետ: Մայիս 18–ին հիւրերը ընդունած է կեդրոնական Կոմիտէի քարտուղար՝ Գալուստ Գալոյեան, որ խօսած է համահայկական խորհրդա – ժողովի նախապատրաստական աշխատանքներուն մասին, խորհրդաժողով որուն մասնակից կը դառնան նաեւ ներքին եւ արտաքին Սփիւռքի, Արցախի ներկայացուցիչները, քաղաքական եւ հանրային կազմակերպութիւններու, բարեգործական ընկերութիւններու պատասխանատուները:

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

ՓՈՒԹՊՈԼ

● ԻՍԻ ԿՐՆԱՅ ՏԱԿԱՒԻՆ ՅՈՒՍԱԼ

Իսլի Հ. Մ.ը, նահանգային առաջին բաժանումի ախոյեանութեան մէջ, պրաւած է դասաւորումին երկրորդ տեղը: Ա.յսուհանդերձ, կրնայ տակաւին յոյս ունենալ ախոյեան ըլլալու՝ եւ անցնելու լիկի առաջնութեան մէջ:

Մրգաբեւ, իր վերջին մրցակիցներէն մին որմէ Իսլ պարտուած էր, իր խումբին մէջ առած է խաղացող մը՝ որ որակուած չէր այդ մրցման համար: Ա.յս առթիւ, բողոքագիր մը ղրկուած է կազմակերպիչներուն: Կը սպասուի վճիռին՝ որ անշուշտ կրնայ, յետոյ, վերաքննութենէ ալ անցնիլ:

Եթէ, ի վերջոյ, արուեստիք որոշումը ըլլայ ի նպաստ Իսլի, այս վերջինը կրնայ առաջ անցնիլ Սէն Քլուէն՝ որ ներկայ ախոյեանն է:

ԹԷՆԻՍ

● ԵՐԵՔ ՔՈՑՐԵՐ, ՄԻԱՍՆԱՒԱՌ

Ֆրանսայի մեծ մարզահանդէսներէն մէկն է Ռօլան – Կարոսի (Փարիզ) Թէնիսի Տէր եւ Տիկին Ալա Պէրպէրեան եւ տանեկան պարագաներուն:

Տէր եւ Տիկին Ժաք Օհանեան եւ զաւակները՝ Յովիկ եւ Քրիստափոր,

Տիկին Նոյեմի Ազատեան եւ Ժաք Պէնոայիչ, Սոֆի եւ Փասքալ,

Տիկին Զապէլ Քալաբեան եւ Փաթրիք Ֆնաուռ,

խոր ցաւով կը ծանուցանեն իրենց մօր եւ մեծ–մօր՝

ՏԻԿԻՆ ԱՆԱՅԻՍ ՇԱՀԻՆԵԱՆ–Ի

մահը, որ պատահեցաւ Երկուշաբթի, Մայիս 28–ին, յետ երկարատեւ հիւանդութեան, 80 տարեկանին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Հինգշաբթի, Մայիս 31, ժամը 16–ին, Փարիզի Ս. Յովհ. – Մկրտիչ եկեղեցին՝

15, rue Jean Goujon, Paris 8e

եւ մարմինը կ'ամփոփուի՝

Cimetière Parisien de Pantin–ի

ընտանեկան դամբարանը:

Մասնաւոր մահագդ ղրկուած չըլլալով կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել:

«ՅԱՌԱՋ». – Մեր ցաւակցութիւնները Տէր եւ Տիկին Ալա Պէրպէրեանի եւ ընտանեկան պարագաներուն:

մրցաշարքը՝ որ կը տեւէ Մայիս 28–էն Յունիս 10:

Մասնաւոր հետաքրքրութեան պիտի արժանանան Պուլկարիոյ նախկին ախոյենուհի Յուլիանէ Պէրպէրեանի երեք աղջիկներուն, Մալէեւա քոյրերուն եւ լոյֆները:

Ռօլան – Կարոսի երկար տարիներու պատմութեան մէջ, առաջին անգամն է որ երեք քոյրեր միասնաբար կը մտնեն այս համաչխարհային մրցաշարքին մէջ: Մանուէլլա եւ Քաթարանիա քանի մը տարիներէ ի վեր արդէն տեղ ունին աշխարհի լաւագոյններու տասնեակին մէջ. ամենապզտիկը, Մակի, նոր կը հասնի Ռօլան – Կարոսի մասնակիցներու մակարդակին: Եղած է նախապէս Եւրոպայի միջին ախոյեան եւ չհասած է նաեւ Աւստրալիոյ ժիւնիոր առաջնութիւնը:

Ռօլան – Կարոսի մրցումներուն մասնակցելու իրաւունքը չհեցաւ անցեալ չաթթ, զոհ մրցումներէ յետոյ, փաթիկի մէջ:

Այր մրցակիցներու մէջ է նաեւ ամերիկացի, կէս Պարսկահայ Անարէ Ա.պանի:

Ոչ ոք պիտի մեկնի առանց վարձատրուած ըլլալու: Առաջին չորսնէն իսկ պարտուողը կը ստանայ այրը՝ 34·815 Ֆր., կինը՝ 25·320 Ֆր.: Իսկ ախոյեանները կը տիրանան իսկական հարստութեան մը. այրը՝ 2·342·100 Ֆր., կինը՝ 1·854·690 Ֆր., նոր Ֆրանք, բնականաբար:

Թէնիսը դարձած է այլեւս չատ հասութարեր զբաղում մը. մեծ մրցահանդէսներու մասնակցելու կարողութիւն ունեցողներուն համար միայն սակայն:

ՌԼԿՊԻ

● ԹԱՇՃԵԱՆ ՖՐԱՆՍԱՅԻ ԱԽՈՅԵԱՆ

Ֆրանսայի այս տարուան ախոյեանը Փարիզն է: Մայրաքաղաքի Ռասինկ Ֆ. Ֆ.ը յաղթեց, աւարտականին, Ա.ժէնէ, աւելի քան մէկուկէս ժամուան պայքարէ մը վերջ՝ 12–ի դէմ 22 կէտով:

Ախոյեան խումբին մէջ էր Միշէլ Թաշճեան՝ որ երկրորդ դծի խաղացող մըն է. հսկայ մը՝ 1·96 մեթր հասակ, 102 քգ., 27 տարեկան:

Տարին նպաստաւոր եղաւ Թաշճեանի համար՝ որ, անցեալ Փետրուարին, մըտաւ նաեւ Ֆրանսայի ազգային երկրորդ կազմին մէջ, Իտալիոյ դէմ:

Նշենք նաեւ որ վերջացող մրցաշրջանին ընթացքին, ուրիշ երկու «հան»եր խաղացին Ֆրանսայի բարձրագոյն դասակարգի ախոյեանութեան մէջ: Մէնզիլճեան – Քրուա – Բար – Պուրկուէնի ակումբէն եւ Թորոսեան – տրմի տը մէրէ – Նիսի ակումբէն՝ որուն խմբապետն ալ է: Տեղին է յիշել որ Թորոսեանի հայրն ալ՝ Անդրանիկ, եղած է ժամանակին լաւ մարզիկ մը: Կը խաղար Թալօնէօր: Պանեէրի խումբին մէջ հասած է, երկու անդամներ, Ֆրանսայի ախոյեանութեան աւարտականին:

ՎԱՂԻՆԱԿ ՄԻՍՔՃԵԱՆ

Ի ՑԻՇԱՏԱԿ

Տիկին Ամմենուհի Դեւտնեան 100 Ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ին իր զարմուհիին՝ Աշխէն Պտէեանի (մեռած Պոլիս) յիշատակին:

ՀՈԳԵԳԱԼՈՒՍՏ

Ս. ՅԱԿՈԲ – ԼԻՈՆ

Կիրակի, Յունիս 3–ին, Հոգեգալստեան, ոտնին առթիւ, Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ տեղի կ'ունենայ Եպիսկոպոսական պատարագ:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՉԱՔՄԱՐԵԱՆ

Պատարագի բազմաձայն երգեցողութիւնը կը կատարէ եկեղեցւոյ Կոմիտաս երգչախումբը ղեկավարութեամբ՝ Պր. Յովհաննէս Պէրպէրեանի:

ԹԱՏՐՈՆ / THEATRE

ԺԻՐԱՅՐ ՉՕԼԱՔԵԱՆ
կը ներկայացնէ
Մ Ե Ն Ա Խ Ա Ղ

«ՄԱՆՏՐԱ Գ.»

Գրիգոր ՊՂԼՏԵԱՆԷ

JIRAïR JOLAKIAN
interprète
« MANTRA III »
de *Krikor BELEDIAN*
les 9, 10, 11 Juin à 20 h 30
UGAB - Centre Culturel Alex Manoogian
118, rue de Courcelles, Paris 17e
Billets : 80 Frs. vendus sur place, avant le début du spectacle.
Renseignements - réservations :
43 - 70 - 62 - 95

ԱՂՔԱՏԱԽՆԱՄ

ՀԱՅ ԱՂՔԱՏԱԽՆԱՄ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

ՀՐԱՒԷՐ ԸՆԴԱՆՈՒՐ ԺՈՂՈՎԻ
ԵՒ
ԿՈՉ ԹԵԿՆԱԾՈՒԹԵԱՆ

Հայ Աղքատախնամ Ընկերակցութեան ընդհանուր ժողովը տեղի պիտի ունենայ Յունիս 28, Հինգշաբթի երեկոյեան ժամը 20·30–ին Ընկերակցութեան կեդրոնը՝ 77, ռիւ Լա Ֆայէթ, Փարիզ 9–րդ:

Բարեխոսեալ կանոնադրին 5–րդ յօդուածին համաձայն, վարչութեան անդամներուն թիւին կէսը (8 անդամ) նորոգելի ըլլալով, Ընկերակցութիւնը կոչ կ'ընէ իր բոլոր անդամներուն որպէսզի փափաքին մաս կազմել նոր վարչութեան եւ իրենց գործունէութիւնը բերել Աղքատախնամի Ընկերակցութեան աշխատանքներուն:

Թեկնածուութեան համար պայման է Ընկերակցութեան առնուազն վերջին երեք տարիներուն անդամ ըլլալ:

Թեկնածուները պարտին Ընկերակցութեան գրասենեակը գրաւոր դիմում կատարել, ամէնէն ուշը մինչեւ Յունիս 9 (վերջին պայմանաժամ): Դիմումնագիրը պէտք է ձեռագիր ըլլայ ու ստորագրուած թեկնածուին կողմէ որ չատ ընթեռնլի պէտք է գրէ նաեւ իր անունը, մականունը եւ հասցէն:

ՀԱՅ ԱՂՔԱՏԱԽՆԱՄ
ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԵԱՆ
ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

ASSEMBLEE GENERALE
DE L'A.A.A.S.

L'Assemblée Générale de l'A.A.A.S. aura lieu le Jeudi 28 Juin à 20 h 30 au siège de l'Association :
77, rue La Fayette, Paris 9e
Renouvellement par moitié du Conseil d'administration (8 postes à pourvoir)..
Les candidatures doivent parvenir à l'Association au plus tard le 9 Juin. Elles doivent être écrites et signées de la main du candidat, qui doit indiquer, très lisiblement, ses nom, prénom et adresse.

A.A.A.S.

ՍԷՆԹ' ԱՆԹՈՒԱՆ Ս. ԿԱՐԱՊԵՏ

ՄԱՏԱՂՕՐՀՆՈՒԹԻԻՆ

Կիրակի, Յունիս 3, Հոգեգալստեան ոտնին առթիւ պատարագ կը մատուցուի:
Սկիզբ ժամերգութեան ժամը՝ 8·30–ին:
Պատարագը ժամը՝ 10–ին:
Պատարագը կը մատուցանէ՝
ՅԱԿՈԲ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ
Յաւարտ պատարագի կ'օրհնուի մատաղը կը բաժնուի հաւատացեալ ժողովրդեան:
Հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի թաղիս նոյնեցեալց հոգիներուն է հանգիստ: Երգեցողութիւնները կը կատարին Ստեփան Սարկաւագ Պօղոսեանի գեկավարութեամբ:

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE
— Sections Marseille —

GALA EXCEPTIONNEL

par
l'Ensemble de Danses traditionnelles
"ERZEROUM"
d'ARMENIE
le Jeudi 31 Mai à 20 h 30
au THEATRE DU GYPTIS
136, rue Loubon — 13003 Marseille
— *Renseignements et réservations auprès des membres de la Croix Bleue.*
— *Permanence de 18h à 20h à la M.A.J.C. 12 - 14, rue Saint-Bazile 13001 Marseille*

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԲԱՐԵԳՈՐԾԱԿԱՆ ԸՆԴՀ. ՄԻՈՒԹԻՒՆ — ՓԱՐԻԶ

Հայաստանի
Վաստակաւոր Արտիստուհի
ԱՆԱՀԻՏ ԹՕՓՉԵԱՆ
կը ներկայացնէ՝
Ա.ԼԵՔՍԱՆԴՐ ԹՕՓՉԵԱՆԻ
«ԱՐՏԱԳԵՐՍ»
ՄՈՆՈԴՐԱՄԸ
Ուրբաթ, Յունիս 15, ժամը 20·30–ին
Ալէք Մանուկեան Մշակութային կեդրոնին մէջ
118 Ռուբաէ փողոց – Փարիզ 17–րդ
Մուտքերու մասնակցութիւն՝ 50 Ֆր.:
Տեղերը ապահովելու համար՝
հեռաձայնել՝ 45 20 03 18 թիւին:

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE
Section « A g n o u n i »
d'Asnières, Bois-Colombes, Argenteuil
vous invite à une
MINI CROISIERE SUR LA SEINE
à bord du *«Vert Galant»*
le Lundi 4 Juin
Départ du Pont Neuf à 9 h 30
Retour vers 18 h.
● Prix : 300 Frs.
Réservations par téléphone :
39. 81. 33. 62
34. 17. 46. 63 — *Places limitées* —

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՄԱՅԻՍ 31
JEUDI
31 MAI
1990

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48 00 06 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 800 Ֆ· — Վեցամսեայ : 410 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·100 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

65ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.285 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 65e ANNÉE — No 17.285

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԲՈՐԻՍ ԵԼՑԻՆ, Պերեսթրոյկայի «Անասակ որդին» 4 ձայնի առաւելութեամբ է ժամն որ ընտրուեցաւ Խորհրդային Միութեան մեծազոյն Հանրապետութեան՝ Ռուսաստանի նախագահ։ 1060 երեսփոխաններուն 467–ը նախընտրած էին քուէարկել իր մրցակիցին՝ Վլասովի, ցարդ վարչապետ։ Էլցին 531 ձայնի պէտք ունէր մեծամասնութիւն ձեռք ձգելու համար եւ 535 ձայն ստացաւ։ Առաջին ապտիւրակութիւն մը ըլլայ Վլասովին, որուն պատասխանատուութեան տակ ըլլայ Ռուսիոյ ոստիկանութիւնը, որ ցարդ Գորպաչովի կողմէ վստահուած էր։

ՊՈՒԼԿԱՐԱՀԱՅ ՆԱՄԱԿԱՆԻ

ԸՆԴԱՌԱՋԵՆՔ ՆՈՐ ՕՐԵՐՈՒ ՈԳԻԻՆ

Անսպասելի ու աներեւակայելի իրադարձութիւններու ու փոփոխութիւններու ժամանակի մէջ կ'ապրինք՝ երկարատեւ պարտուրազդու ու կաշկանդիչ իշխանավարութենէ վերջ: Բնական է, որ անոր սահմրկեցուցիչ ստոյգներու յարատեւ հալումին հետ բազմատեսակ ու բազմազան քաղաքական – հասարակական մշակութային – հասարակական հոսանքներու աշխուժացումով զանազան անուններու տակ, բոլորն ալ հակարձնապետական դաղափարով, սկսին ձեւաւորուիլ նաեւ տարբեր անհեռական ձեւեր ու սեփականութիւններ՝ պետական, կոոպերատիւ, անձնական եւ այլն: Պետական – կուսակցական հովանաւորութեամբ նախկին քաղիճն կազմակերպութիւնները ոչ միայն կազմալուծուեցան (կամ բաժնուեցան), այլեւ ջանացին անցեալի իրենց սխալներուն քաղաքական դնահատանքը տալ: Նոր անուններու կամ նախկինի մէջ գոյութիւն ունեցած տարբեր քաղաքական հոսանքներու պատասխանող խմբաւորումներու անուններու վերակենդանացմամբ յառաջ եկան նաեւ բազմաթիւ կազմակերպութիւններ, միութիւններ, ընկերութիւններ եւ այլն ինչպէս՝ ժողովրդավարական ուժերու Միութիւնը, Սոցիալ-եմոքրատիկ Կուսակցութիւնը, Արմատականներու Կուսակցութիւնը, եւ այլն: Նոյնիսկ Պուլկարական Համայնավարական Կուսակցութիւնը հրաժարելով իր տիրակալական մենաշնորհէն, քննումի ենթարկեց իր իշխանութեան ժամանակի գործունէութեան որոշ յատկ կողմերը (այլ որակումէ կ'ուղէի խուսափիլ) եւ ընդունեցաւ իր կատարած սխալները եւ զանոնք սրբագրելու ուղին բռնեց:

Այս բոլորը հիմք կու տայ մտածելու թէ՝ հարկաւոր է՞ արդեօք հաշուեյարդարի ենթարկել նաեւ մեր «Երեւան» մշակութային – լուսաւորչական Միութեան եւ անոր համանուն օրգանի անցեալի գործունէութիւնը եւ ներկայի յարատեւ փոփոխութիւններու լոյսին տակ փնտռել անոնց ապագայի դիմագիծը, մաքրուած թոյլ տրուած յատկապէս ազգային դեմքի վրայ սխալներէն՝ կուրօրէն ծառայելով վարչա-հրամայական սիստեմին:

Մենք ալ պէտք է քայլութիւնը ունենանք տեսնելու մեր սխալները, որոնք յառաջ եկան «Երեւան» Միութեան 45 տարիներու գործունէութեան ընթացքին: Ան մեր միակ հայկական խմբաւորումն է, որ համազգային բնոյթ ունենալու առաքելութիւնը առանձնած էր եւ կարողացաւ տեղւոյս Հայութիւնը համախմբել Հայաստանի դաղափարին չուրջ՝ միջազգայնութեան դրօշմ մը տալով անոր, սակայն լրիւ չյաջողեցաւ իր առաքելութեան բարձրութեան վրայ մնալու:

Անուրանալի է այն մեծ աշխատանքն ու միջոցառումները, զորս ցոյց տուաւ մեր Միութիւնը ներգաղթի կապակցութեամբ 1946–ին եւ Հայաստանի մէջ երկրաշարժին տարիւ 1988–ին՝ կատարած հանգանակութեամբ: Չէ կարելի անտեսել ու ժխտել մեծածաւալ գործունէութիւնը, որ ցուցաբերեցին հայաչատ քաղաքներու մէջ, «Երեւան» Միութեան կողքին սիրողական եւ այլ ենթաբաժինները, որ նկատելի երեւոյթ պէտք է համարել պուլկարահայ կեանքի մէջ: Չէ կարելի մոռնալ, այդ գործունէութեան ժամանակ մեր երգչախումբերու, թատերախումբերու ու տարբեր համոյթներու պարզեւատրումը առաջին կարգի չքնաղ նշաններով եւ գովեստի կոչումներով:

Այս ընդհանուր յաջողութիւններու հետեւանքով վրայ տակաւ վերլուծումի ճամբով երեւան կու գայ որ մեր Միութիւնը եւ յատկապէս անոր Գործադիր Կոմիտէն հեռանկարային ծրագիր չէ ունեցած հայապահպանման գործին մէջ, իսկ եթէ այդ ծրագիրը եղած է, ապա ան ուղղուած կը տեսնենք ապազգայնացման երեւոյթներու մէջ եւ կարելի է ընդգրկել հետեւեալ ճիւղաւորումներով.

ա) Հայրենիքի դաղափարը: Գործադիր Կոմիտէն մեր Միութեան՝ երկար տարիներ ուզեց յուշել թէ՝ Սովետ. Հայաստան մեր հայրենիքը չէ, այլ Հայութեան հեռաւոր երկրամաս մը, որուն մասին կարելի է խօսիլ, ինչպէս օտար երկրի մը համար: Մենք որպէս Պուլկարիոյ քաղաքացիներ, յաջորդները այստեղ դաղթած մեր ծնողքներուն, թուրք իշխանութեան հայակործան քաղաքականութեան զոհերը, Պուլկարիան կայ ու կը մնայ մեր ծննդաերկիրը ՌՈՏԻՆԱ–ն, իսկ Սովետ. Հայաստանը մեր հայրենիքը: Այս հակացուցութիւնը մեզի երբէք իրաւունք չի տար հակադրելու երկու երկիրները, այլ միևնոյն սիրով ու պարտականութեան դգացումով պէտք է վերաթերինք անոնց հանդէպ: Ձիշդ այս դրօշքը չէր ընդունուած եւ տրամաբանականօրէն մեր դաղութը Սփիւռքի ճանաչում չէր տուած Սովետ. Հայաստանի իշխանութեան կողմէ: Հակառակ ստեղծուած կապերուն մեր Միութեան ու տարբեր պատկան հիմնարկներու միջեւ եւ յատկապէս ԱՕԿՄ–ի ու Սփիւռքահայ Կոմիտէի հետ: Այս փոխյարաբերութեան կը պարտինք եւ փոխայցելութիւններուն, մշակութային պետի վրայ, հակառակ եւ ոչ այնքան աշխոյժ:

բ) Հայկական վարժարաններու հանդէպ վերաբերմունք: Այստեղ առաջին հերթին պէտք է անդրադառնանք հայերէնի ուսուցման խնդրին, որ դէմ վերջին տասը տարիները, երբ արդէն պայմաններ կային այդ ուսուցումը կատարելու առթեմատահայերէնով՝ Հայաստանի մէջ Սփիւռքի հայ վարժարաններու յատուկ հայերէնի դասագիրքերով, կեդրոնական վարչութիւնը եւ Գործադիր Կոմիտէն յամառօրէն կառչած մնացին արեւելահայերէնով ուսուցման դաղափարին: Այդ բանի անդրադարձմամբ բացառական եղաւ մեր նորահաս սերունդին համար, որ այսօր հազիւ կը հեթէ հայերէն:

Երկրորդ տեղ պէտք է յիշել հայկական վարժարաններու փակման կապակցութեամբ կեդրոնական վարչութեան եւ Գործադիր Կոմիտէի չեզոք դիրքորոշումը: Տակաւին մեզի յայտնի չէ թէ՝ ի՞նչ դրաւոր դիմումներ եղած են ի պաշտպանութիւն մեր դպրոցներու գոյատեւման: Յատկանշական է յատկապէս Փլովտիւի Ազգային Վարժարանի 1976–ին փակման կապակցութեամբ ազգի ծոցէն ստեղծուած յանձնախումբի հանդէպ վերաբերմունքը, որ ցոյց տուաւ նաեւ տեղական վարչութիւնը: Ո՛չ կեդրոնը, ո՛չ ալ այս վերջինը նեցուկ եղան յանձնախումբին, որ ոտքի եղած էր ի պաշտպանութիւն դպրոցին՝ փակուած հեռագրի մը կարգադրութեամբ: Դժբախտաբար աւելին՝ հաւանական մատնութեան պատճառով այդ յանձնախումբի անդամները Պետական Ապահովութիւն հրաւիրուած, լսախիսուած եղան սատրպրութիւն տալու, որ յետագային այդ հարցով ներքէ պիտի չզբաղին, հակառակ դէպքին, պատասխանատուութեան պիտի ենթարկուին: Մատյդ մատնութեան զոհ եղաւ անցեալ տարուան ամրան նաեւ փրոֆեսոր Թորոս Տօնիկեանը, որ հայկական վարժարանի փակման գաղափարը յայտնելով հայկական միջավայրի մէջ, ուր Պուլկարներ չկային, բայց եւ այնպէս լուրը տարուած էր: Տխուր, շատ տխուր պարագայ, ամօթալի երեւոյթ մը, որ մեզի պատիւ չի բերեր, մանաւանդ որ քաղաքական եւ բանդ չունի դպրոցի հարցը եւ քաղաքական յանդգնադործութեան հետ որեւէ կապ չունի:

գ) Վերաբերմունք մեր թատերախումբերու խաղացանկի հանդէպ: Թատերական արուեստի սիրողները համախմբուած ենթաբաժնի մէջ եւ դայն գլխաւորող յանձնախումբը միշտ չանացած են հաւատարիմ մնալ հայ թատերական աւանդութիւններուն, առաջնութիւն տալով խորհրդահայ թատերդրութեան եւ հարիր եղած պարագային բարձրարուեստ ու հասարակական նշանակութեամբ պուլկարական փիէսներու՝ բնագրով կամ թարգմանաբար: Դժբախտաբար անտեղի միջամտութեան հետեւանքով՝ հանդուցեալ Գ. Գաբրիէլովի հակացդուդութեամբ Փլովտիւի թատերախումբին թոյլ չէ տրուած «Մեծապատիւ մուրացկաններ» կատակերդութեան բեմադրութիւնը, իսկ Սոֆիայի չատ ուսանելի «Նա դեռ ողջ է» (Քաջ Նազար) կատակերդութիւնը հապճեպ ու անժամանակ բեմէն վար առնելու հարուածը կրեց:

դ) Երգչախումբերու հանդէպ վերաբերմունք: Որքան ալ քաջալերուէին հայկական երգերը, յատկապէս Կոմիտասի ու Հայասատանեան երգահաններու գործերը, քանակական տեսակէտէ հակակշռի տակ դրուած էին եւ հայ երգը այդ բանէն տուժած էր, անոր հետ եւ հայ ունկընդիրը: Այստեղ յիշենք եւ այն փաստը, որ ազգային – յեղափոխական երգերը առհասարակ տեղ չունէին այդ երգացանկերուն մէջ: Այս վերաբերմունքը փոխանցուեցաւ կեդրոնէն դէպի տեղական վարչութիւնները:

«Երեւան» Միութեան ընդհանուր գործունէութեան մէջ նկատելի էր մինչեւ մօտերս ազգային պատմութեան, ազգային մշակոյթի ու ազգային – ազատագրական պայքարի հանդէպ ժխտական դիրքորոշում, եթէ չդործածենք նաեւ օտար բառ մը՝ նիհիլիզմ: Ի ապացոյց այս բանին աննկատ իրողութիւն մը: Փլովտիւի հայկական չէնքը, ուր հանդիսութիւններ թատերական ներկայացումներ, դեստաթօսութիւններ եւ այլ մշակութային ձեռնարկներ կը կատմակերպուին, արեւմտեան պատի վրայ դուրսի կողմէն վերատուութիւն մը ունէր՝ ՀԱՅ ՄԵԱԿՈՅԹի ՏՈՒՆ: Հանդուցեալ նախագահ Կեդրոնական վարչութեան՝ Գ. Գաբրիէլովի մըտայդացմամբ ան ջնջուեցաւ, քանդուեցաւ (բարձրաքանդակ արձանագրութիւն էր), իրր թէ՝ հայկական մշակոյթ մեզի մօտ չբլլալու հանդամանքով: Արտայայտութիւն մը, որ անճամբ չեմ լսած, բայց լսողներ եղած են:

ե) Արցախի դէպքերու հանդէպ վերաբերմունք: Մեզ յուզող այս ազգային հարցի կապակցութեամբ ինչպէս Գործադիր Կոմիտէն, այնպէս ալ անոր օրգան «Երեւան» թերթը հակահայրենական դիրքորոշում ցուցաբերեցին, որուն ձայնակցեցան տեղական մասնաճիւղերու վարչութիւնները կամ առանձին վարչական անդամներ: Հակառակ ամբողջ Պուլկարահայութեան ջերմ հետաքրքրութեան այդ ցաւոտ հարցի առընչութեամբ, ընդհակառակը լուր կամ ճշդրիտ լուսաբանութիւն չտուաւ մեր թերթին: Այս բանը պարզապէս զարճաւ Սովետ. Հայաստանի մէջ, որով վարկաբեկուեցաւ Միութեան դեկավար կազմը եւ մասնակիօրէն եւ մեր դաղութը:

Կան եւ այլ խնդիրներ, որոնց վրայ չեմ ուղեր ծանրանալ, այսքանն ալ բաւական համարելով:

Նկատի առնելով սկզբունքի այս հարցերու հանդէպ մեր Միութեան Կեդրոնական վարչութեան ու Գործադիր Կոմիտէի ոչ հայանպաստ դիրքորոշումը, որ յատկանշական էր նաեւ տեղական մասնաճիւղերու վարչութիւններուն, կը խորհիմ թէ՝ անկրկնելի մը դրած ըլլալու համար անոնց անցեալի ու ապագայի գործունէութեան մէջեւ, անհրաժեշտ կը դանեմ փոխուի ինչպէս Միութեան անունը, այնպէս եւ անոր օրգանի անունը: Այս մտքէն առաջնորդուած կ'առաջարկեմ որպէս միութենական անուն «Համազդային», «Հայք», «Նաւասարդ», իսկ թերթը վերանուանուի «Ապառ մխիթ», «Զարթօնք», «Վահան», որոնք քննարկուին նոր անուններու առաջարկութիւններու հետ, որոնք անկասկած պիտի ըլլան այլ անձերու կողմէ: Իմ նախապատուութիւնը միութենական անուան մասին «Համազդային» է, իսկ թերթի անունը «Վահան»:

Անուանափոխութիւնները առանձին ոչինչ տուած պիտի ըլլան մեր գաղութին, եթէ կեդրոնական վարչութիւնը եւ նոր Գործադիր Կոմիտէն ձերբազատուած չըլլան անձերէ, որոնք սատլինեան ոճով ու մեթոտով դեկավարեցին ամբողջ մեր Միութիւնը անցեալին եւ նպաստեցին ազգային հոդեկան ճնշումին: Ներակայի կեդրոնական դեկավար մարմիններէ յետ այսօրէկ պիտի ուղենք տեսնել անցեալի սխալ դիրքորոշումները սրբագրած եւ հեռանկարային ծրագրով գործել յօդուտ մեր դաղութին եւ անոր տեւականացման:

Ամանց համար տարօրինակ կրնայ թուիլ այս առաջարկները, բայց չմոռնանք, որ վերափոխութեան ոլորտին մէջ է ամբողջ երկիրը եւ նոյնիսկ պուլկարական համայնավարական Կուսակցութիւնը նոր գործելակերպի հետ միատեղ նոր անունի կը դիմէ, հրէական կազմակերպութիւնը «Շալոմ» անուան տակ պիտի աշխատի, չյիշենք այլ կազմակերպութիւններու մասին:

Անտեղի է կարծել, որ միայն «Երեւան» անունը կարող է մեր հայրենիքը

ՊԱՔԱԼՕՐԷԱ 1990

Հին քննութիւն մը որ հինցած չէ բայց արժեզրկուած բարեփոխումէ բարեփոխում, ու գեռ ենթակայ ծանր սպառնալիքներու:

Ազգային քննութիւն մը որ կը պահանջէ ազգային մակարդակ: Սակայն, Լուսաւորութեան նախարարին անունը կրող օրէնքը, Ժոսփէն Օրէնքը, չի կրնար գործադրուիլ առանց մակարդակի անկումի մը: Այժմ, հարիւրէն երեսունըվեց է յաջողութեան տոկոսը նոյն տարիքի դասակարդին պատկանող աշակերտներուն համար: Ժոսփէն օրէնքը կ'ուզէ երեսունըվեցէն անցնիլ ուժեանի: Ի՞նչպէս կարելի է, երբ վիճակագրութիւնները կը փաստեն թէ երկրորդականի մուտքին, վեցերորդ դասարան, աշակերտներուն հարիւրէն քանը կարդալ չի գիտեր: Սմէն պարագայի մէջ, գեռ բարենորոգումները, վերատեսութիւնները տեղի կ'ունենան անպայման: Եւ տակաւին պաքալօրէան իր էական արժէքը, իր հմայքը չէ կորսնցուցած բոլորովին, քանի միւս կը մնայ որպէս երկրորդական ուսմանց վախճանը եւ պահումը վաստող վաւերաթուդթ:

Յունիս 6–ին է որ, բոլոր «սեռի»ներուն համար, քննութիւնը կը սկսի իմաստասիրութեան պարտականութեամբ: Ապա, Յունիս 22–էն սկսեալ, չուրջ հինդ հարիւր հազար թեկնածուները պիտի ներկայանան այլ նիւթերուն, դրաւոր եւ բերանացի:

Ընդհանուր ուսուցման պաքալօրէան է որ ունի թեկնածուներու բանակին մեծամասնութիւնը, երեք հինդերորդը: Ապա կուդայ, թեքնոլոժիք պաքալօրէան եւ հուսկ, վերջին ծնածը՝ արհեստագիտական պաքալօրէան 4–րդ տարին է, չուրջ քսան հազար թեկնածուներով:

Ա. դասարանի մակարդակին է որ տեղի կ'ունենայ պաքալօրէայի Փրանսերէնի քննութիւնը: Այս տարի գրաւորը Յունիս 13–ին է, իսկ բերանացին Յունիս 11–էն 19–ը:

Հայերէնը, կարգ մը Աքատեմիներուն մէջ, եւ յատկապէս Էքս – Մարսէյլ, կրնայ է ներկայացնել որպէս Ա., Բ. լեզու կամ որպէս «օփսիոն»:

Էքս – Մարսէյլ Աքատեմիին մէջ է որ, առաջին անդամ ըլլալով, հայերէնը ընդունուեցաւ որպէս Ա. եւ Բ. լեզու պաքալօրէայի քննութեան, չնորհիւ Էքս – Ան – Փրովանսի Դպրութեանց Համալսարանի հայերէնի ամպիոնի վրտՓէսէօրին՝ Ռոպէռ Տէր – Մերկերեանին, որ մինչ նոյն պաշտօնին վրայ է եւ քննիչն է ամբողջ Աքատեմիին համար: Այս տարի, Էքս – Մարսէյլ Աքատեմիին մէջ 50 աշակերտ արձանագրուած են հայերէնի քննութեան: Երեսունը որպէս «օփսիոն» արդէն ներկայացան Մայիս 23–ին, իսկ քսանը հայերէնը ընտրած են որպէս Ա. կամ Բ. լեզու, եւ կը ներկայանան Յունիս 25–ին եւ 26–ին: Լրիւ ըլլալու համար, չմոռնանք նշել որ Մայիս 2–ին, երկու աշակերտ հայերէնը առած էին որպէս «օփսիոն» Պէ – Թէ – Էս–ի քննութեան համար, իսկ անցեալ Սեպտեմբերին երեք թեկնածուներ, որոնց մէջ Ֆրանսացիներ, հայերդանչել: Հիմնականը գործն է, նուիրումը մաքուր սրտով հայրենասէր աշխատանքին, անդատանի կեցուածք Հայութեան չահերուն հանդէպ, հայապահպանութեան հետեւողական գործընթացք, ամրապնդում եւ զարգացում բազմակողմանիօրէն՝ Սովետ. Հայաստանի եւ Սփիւռքահայութեան հետ՝ կռուանը մեր գոյատեւման:

Ոմանք կարող են առարկել, որ ուչ թուականով երեւան կու գան նման քննադատական տողեր ու մտածումներ, փոխանակ ժամանակ առած եղած ըլլալու անոնք: Բոլորին ալ յայտնի է տիրած իրավիճակը մի քանի ամիսներ առաջ եւ եթէ ըսողներ եղան ու գրողներ, մեր ցաւոտ հարցերու առընչութեամբ, կուսակցական նեղմտութեան պատճառով ոչ լսող եղաւ, ոչ ալ նման գրութիւններու ընթացք տուող: Դաժան օրեր, որ տակաւին չենք կարողացած լրիւ ըմբռնել եւ զգալ մեր պղերգութիւնը:

ՅԱԿՈԲ ԿԻԼԻԿԵԱՆ

Փլովտիւ

— ՓՈՆՓԽԻՆԱ —

ՀՈՂԱՏԱՐԱԾՔԻ ՄԱՍԻՆ

Ս. Ի. Ս. Ուխտանգեսի անվան միջնակարգ դպրոցի 11-րդ դասարանի աշակերտ Մարտին Ալեքսանյանի գրությունը հրապարակելուց հետո ստացվել են մի շարք նամակներ, որոնցում ընթերցողները կիսվում են իրենց կարծիքներով։

Ուխտանգեսի միջնակարգ դպրոցի 11-րդ դասարանի աշակերտ Արմեն Ալեքսանյանը գրում է. «Ես համաձայն եմ Մարտինի հետ, որ հողատարածքի հարցը պետք է լուծվի։ Ես ինքս էլ ունեմ հողատարածք, որը ստացել եմ ծնողներիս հետ։ Ես ուզում եմ ինքս աշխատել իմ հողի վրա, ինքս ինձ համար աշխատել, ոչ թե ուրիշի համար։ Ես ուզում եմ ինքս ինձ տեր կանգնել, ինքս ինձ համար որոշումներ կայացնել։ Ես ուզում եմ ինքս ինձ համար ապրել, ոչ թե ուրիշի համար։ Ես ուզում եմ ինքս ինձ համար աշխատել, ոչ թե ուրիշի համար

Տէր եւ Տիկին Ազա Պէրպէրեան եւ զաւակները՝ Սեդա եւ Ասպիկ,

Տէր եւ Տիկին Ժաք Օհանեան եւ զաւակները՝ Յովիկ եւ Քրիստափոր,

Տիկին Նոյեմի Ազատեան եւ Ժաք Պէնայիչ, Սոֆի եւ Փասքալ,

Տիկին Զապէլ Քալարեան եւ Փաթրիք Խնաո,

խոր ցաւով կը ծանուցանեն իրենց մօր եւ մեծ–մօր՝

ՏԻԿԻՆ ԱՆԱՅԻՍ ՇԱՀԻՆԵԱՆ–Ի

մահը, որ պատահեցաւ երկուշաբթի, Մայիս 28–ին, յետ երկարատեւ հիւանդութեան, 80 տարեկանին։

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի հինգշաբթի, Մայիս 31, ժամը 16–ին, Փարիզի Ս. Յովհ. – Մկրտիչ եկեղեցին՝

15, rue Jean Goujon, Paris 8e

եւ մարմինը կ'ամփոփուի՝

Cimetière Parisien de Pantin–ի

ընտանեկան դամբարանը։

Մասնաւոր մահագդ ղրկուած չըլլալով կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել։

ԹԷՅԱՍԵՂԱՆ

Կապոյտ Աջի Առնուվիլ – Սարսէլի Աստղիկ մասնաղիւղը Թէյասեղան մը կը կարմակերպէ

Կիրակի, Յունիս 10, ժամը 15·30–ին

Salle Leo Lagrange — Rue Jean Jaurès
Arnouville

Կը հրաւիրուին բոլոր բնակերուհիները եւ բարեկամները հաճելի ժամեր անցընելու։

U.C.F.A.F. — PARIS

LA COMPAGNIE DU THEATRE NATIONAL
DU JEUNE SPECTATEUR D'EREVAN

pour la première fois en France

"l'Assemblée des Souris"

Comédie musicale pour les 7 à 77 ans
d'après la pièce de Vartkes MOVSESSIAN
Mise en scène : Yervant GHAZANDJIAN
Musique : Narek DOURIAN
DIMANCHE 10 JUIN A 18 H (précises)
THEATRE DES ARTS - HEBERTOT
78 bis, Bd. des Batignolles — Paris 17e
M° Villiers
Prix des places: 120 F. Réservations:
Enfants (— de 14 ans): 60 F. 42. 08. 76. 49
39. 14. 12. 05
30. 71. 18. 82

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ
ՄԻՈՒԹԻՒՆ– Պաւեէս
ՇԱՂԿԱՊ ԹՐՔԱՀԱՅՈՑ
ՀԱՅՐԵՆԱԿՑԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

ԲԱՐԵԿԱՄԱԿԱՆ ՁԱՇ

Շաբաթ, Յունիս 9, ժամը 20–ին
կը մասնակցի՝ երգիչ ՄԱՄԻՄ
«Disc Jockey», երաժշտութիւն, պար
Salle des Fêtes de Bagneux
(չուկային քով)
Rue Albert Petit, 92220 Bagneux
Ծախքերու մասնակցութիւն՝ 150 Ֆր.
— *Հանրակառքով՝* Porte d'Orléans–էն *թիւ 188 առնել եւ իջնել՝* Albert Petit *կայանը։*
— *Ինքնաշարժով՝* Nationale 20–ի վրայ *հետեւիլ* Marché de Bagneux *ուղղութեան։*
Տեղերը ապահովելու համար հետաձայնել հետեւեալ թիւերէն մէկուն.–
- *Մկրտիչ Թէրմանեան* – 46·64·63·58
- *Եղիա Շիրինեան* – 46·65·51·04
- *Պարէտ Մանոք* – 46·58·44·32
- «*Société PAVEL*» - 48. 94. 90. 59

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ

Տէր եւ Տիկին Վարդէն Զինարլի 250 Ֆր. կը նուիրեն «Յառաջ»ի փոխան ծաղկի իրենց զարմիկին՝ Յովհ. Հաբէեանի մահուան առթիւ։

ՀՈԳԵԳԱԼՈՒՍՏ

Ս. ՅԱԿՈԲ - ԼԻՈՆ

Կիրակի, Յունիս 3–ին, Հոգեգալստեան, ոտնին առթիւ, Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ տեղի կ'ունենայ Եպիսկոպոսական պատարագ։

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՉԱՔԸՐԵԱՆ

Պատարագի բազմաձայն երգեցողութիւնը կը կատարէ եկեղեցւոյ Կոմիտաս երգչախումբը վեկավարութեամբ՝ Պր. Յովհաննէս Պէրպէրեանի։

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսահայ կապոյտ Աջի Շրջ. վարչութիւնը իր խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնէ Տէր եւ Տիկին Ժաք Օհանեանին, իրենց սիրելեաց մօր՝ Անայիս Շահինեանի մահուան առթիւ։

ՅՈՅՅ
ՓԱՐԻԶԻ ԽՈՐՀ. ԴԵՍՊԱՆԱՏԱՆ ԱՌՋԵՒ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹԵԱՄԲ՝
ՀԱՅ ԱԶԳ· 3 ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒՆ

Հայաստան եւ Արցախ կը սպան իրենց զոհերը։

Խորհ· բանակը իր բուռն եւ բիրտ հակազդեցութեամբ խլած է բազմաստանեակ հայ զոհեր։

Հայ ազգ· երեք կուսակցութիւնները կոչ կ'ընեն եւ կը հրաւիրեն բոլոր Հայերը, անխտիր, զանգուածային կերպով ներկայ ըլլալու խորհ· դեսպանատան առջեւ,

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, ՄԱՅԻՍ 31, ԺԱՄԸ 18·30ին բողոքելու համար ադրբեջանական եւ խորհրդային ճնշումներուն ու ջարդերուն դէմ։

Հարկ է ներկայ ըլլալ միանգամ որպէսզի մեր զօրակցութիւնը յայտնենք հայրենիքի եւ Արցախի ժողովուրդին եւ դատապարտենք խորհրդային բանակի բրտութիւնը։

Հինգշաբթի, Մայիս 31–ին, ժամը 18·30–ին, Հայաստանի ժողովուրդին կողքին, ներկայ պիտի ըլլանք Փարիզի խորհրդային դեսպանատան առջեւ։

Ս. Դ. Հ. Կ. Ռ. Ա. Կ. Հ. Յ. Դ.

La Croix Bleue d'Arnouville-Sarcelles
Section *Astrig* organise

Une Journée à BRUGES

le Dimanche 17 Juin

Transport,
Déjeuner (boissons non comprises)
Promenades en bateaux sur les canaux

Départ d'Arnouville à 6 heures
(Stade Leo Lagrange)
Retour vers 22 heures

Prix : 260 frs. par personne.

Réservations :
Mme Altounian 39. 87. 08. 73
Mme Yéranossian 29. 85. 79. 85

L'UNION CULTURELLE FRANÇAISE
DES ARMENIENS DE FRANCE
— U. C. F. A. F. —
Section d'Asnières, Bois-Colombes
Colombes
présente
pour la première fois en France

LA COMPAGNIE DU THEATRE NATIONAL
DU JEUNE SPECTATEUR D'EREVAN
(TUZ)

dans une nouvelle création

L'ASSEMBLÉE DES SOURIS

comédie musicale pour petits et grands
d'après la pièce de
Vartkès MOVSESSIAN
Mise en scène Yervant GHAZANDJIAN
Musique Narek DOURIAN
Dimanche 3 Juin à 16 h précises
Salle JEAN RENOIR
35, rue du Général Leclerc
Villa des Aubépines
92270 Bois - Colombes
(tout près de la gare de Bois-Colombes)
Prix des places : 100 Frs.
Enfants : 50 Frs.
Réservation des billets :

Daniel DJIZMEDJIAN
47. 81. 09. 72
et auprès des membres de l'U.C.F.A.F.

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

RECHERCHE

Employée de maison, 35 - 40 ans, parlant couramment français et arménien (occidental) pour aider travaux de ménage chez handicapée physique.

Téléphoner : 48 - 34 - 77 - 78.

ՍԷՆԹ' ԱՆԹՈՒԱՆ Ս· ԿԱՐԱՊԵՏ

ՄԱՏԱՂՕՐՀՆՈՒԹԻՒՆ

Կիրակի, Յունիս 3, Հոգեգալստեան ոտնին առթիւ պատարագ կը մատուցուի։
Սկիզբ ժամերգութեան ժամը՝ 8·30–ին։
Պատարագը ժամը՝ 10–ին։
Պատարագը կը մատուցանէ՝
ՅԱԿՈԲ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ
Յաւարտ պատարագի կ'օրհնուի մատաղը կը բաժնուի հաւատացեալ ժողովրդեան։

Հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի Թաղիս ննջեցելոց հոգիներուն ի հանգիստ։ Երգեցողութիւնները կը կատարին Սահեան Սարկաւագ Պողոսեանի գեկավարութեամբ։

SAISON 89/90
DE LA QUATRA

SALLE GAVEAU - 17e ANNÉE

VENDREDI 8 JUIN A 20 HEURES 30

Soirée MAURICE RAVEL
avec
DEVY ERLIH — ANNIE JODRY
AïDA MOURADIAN — ELENA VASILIEVA
SETA TANYEL
ANI et RAFFI PETROSSIAN

Prix des places : 150 — 120 — 80 Frs. Etudiants : 50 Frs.
Libeller les chèques à l'ordre de l'*Association QUATRA*.
3, rue des Saints-Pères - 75006 Paris — Tél. : 42. 60. 74. 78

le Théâtre des ARTS-HÉBERTOT
présente

NOM: Jon Quichotte

Comédie musicale créée en Arménie
d'après la pièce de MIKHAïL BOULGAKOV
adaptation et mise en scène NAREK DOURIAN
avec
LA COMPAGNIE DU THEATRE NATIONAL TIOUZ D'EREVAN
sur scène : 16 acteurs choristes et 6 musiciens
UNE HEURE TRENTE D'HUMANISME ET D'EMOTION
Huit représentations exceptionnelles
du 7 au 15 Juin
au Théâtre des Arts-Hébertot
78 bis, Bld. des Batignolles, 75017 Paris — M° Villiers
Billets :

- 3 FNACs
- HEBERTOT : 43. 87. 23. 23
- Librairie SAMUELIAN : 43. 26. 88. 65
- Restaurant VARTAN : 43. 26. 20. 68
- Télé CONDORCET : 46. 42. 56. 17
- Maison de la Culture Arménienne d'Alfortville : 43. 76. 55. 89